НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ

На правах рукопису

РІЗНИК ВІРА ПЕТРІВНА

УДК 811.161.2'282.3'373.22:392.8(477.8-192.2)

НАЗВИ ЇЖІ ТА КУХОННОГО НАЧИННЯ В ГОВІРКАХ НАДСЯНСЬКО-НАДДНІСТРЯНСЬКОГО СУМІЖЖЯ

10.02.01 – українська мова

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
Хобзей Наталія Василівна,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник

Львів – 2016

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....5
Список обстежених населених пунктів таїх скорочень.....6
Список джерел ілюстративного матеріалу та їх умовних скорочень.....8
Вступ 13
РОЗДІЛ 1. Назви їжі як об'єкт діалектологічного дослідження.....19
1.1. Етнографічні та лінгвістичні праці про назви їжі та кухонного начиння.....19
1.2. Стан дослідження надсянського та наддністрянського говорів.....28
1.3. Сучасний стан говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя....36
1.4. Теоретичні засади дослідження лексики діалектного суміжжя 39
1.5. Особливості харчування мешканців досліджуваного ареалу.....43
Висновки до розділу 1 44
РОЗДІЛ 2. Методологія дослідження назв їжі в умовах діалектного суміжжя.....46
Висновки до розділу 2 51
РОЗДІЛ 3. Назви їжі та напоїв у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя.....53
3.1. Загальні назви їжі.....53
3.2. Назви хліба та випечених із борошна виробів.....57
3.2.1. Загальні назви хліба та його частин. 57
3.2.1.1. Назви обрядового хліба.....71
3.2.2. Назви випечених із борошна виробів.....83
3.3. Назви буденних страв.....89
3.3.1. Назви перших страв. 89
3.3.2. Назви других страв.....102
3.3.3. Назви салатів.....112
3.3.4. Назви молочних продуктів.....114
3.3.5. Назви м'ясних страв та виробів з м'яса 120
3.4. Назви обрядових страв.....123

3.4.1. Назви їжі та страв, які готують у свята календарного циклу 123
3.4.1.1. Назви страв Святого вечора.....123
3.4.1.2. Назви великодньої їжі 134
3.4.1.3. Назви страв, які споживають у інші свята календарного циклу 136
3.4.2. Назви страв, які готують на родинні свята.....140
3.4.2.1. Назви страв, які готують на хрестини 140
3.4.2.2. Назви страв, які готують на весілля.....141
3.4.2.3. Назви їжі, яку використовують у поминальному обряді.....144
3.5. Назви напоїв.....145
Висновки до розділу 3 149
РОЗДІЛ 4. Назви кухонного начиння 151
4.1. Загальні назви посуду. 151
4.2. Назви кухонного начиння для приготування їжі. 152
4.2.1. Назви кухонного начиння для варіння. 152
4.2.2. Назви кухонного начиння для смаження. 156
4.2.3. Назви кухонного начиння для випікання. 157
4.3. Назви посуду для споживання їжі. 159
4.3.1. Назви посуду для перших та других страв 159
4.3.2. Назви посуду для пиття. 161
4.3.3. Назви столових приборів.....165
4.4. Назви посуду для зберігання продуктів.....166
4.4.1. Назви посуду для зберігання та носіння рідини 166
4.4.2. Назви посуду для зберігання сипких продуктів.....173
4.4.3. Назви посуду для зберігання сиру та заквашування овочів. 174
4.5. Назви кухонних предметів 177
4.5.1. Назви кухонного начиння для тертя, розтирання,

нарізування, збивання, набирання, проціджування та ін. 177
4.5.2. Назви предметів для виготовлення виробів із тіста 186
4.5.3. Назви кухонних предметів для миття посуду 191
Висновки до розділу 4 192
Висновки 194
Список використаних джерел 199
Додатки 226
Додаток А. Карти 226
Додаток Б. Діалектні назви про їжу, страви та напої 250

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ар. – арабське
бат. – батюцьке
б.н.пп. – більшість населених пунктів
бойк. – бойківське
бук. – буковинське
гр. – грецьке
гуц. – гуцульське
двнім. – давньоверхньонімецьке
див. – дивись
дінд. – давньоіндоєвропейське
діал. – діалектне
дісл. – давньоісландське
ЗА – записи автора
закарп. – закарпатське
зх.поліс. – західнополіське
ім. – італійське
к. – карта
каз. – казахське
лат. – латинське
лемк. – лемківське
мн. – множина
наддн. – наддністрянське
надс. – надсянське
нар.-лат. – народнолатинське
нвнім. – нововерхньонімецьке
нгр. – новогрецьке
нім. – німецьке
пн.кит. – північнокитайське
пд.лемк. – південнолемківське
пн.пдл. – північнопідляське
пол. – польське
поліс. – поліське
пор. – порівняй
пров. – провансальське
псл. – праслов’янське
рум. – румунське
свнім. – середньоверхньонімецьке
сгр. – середньогрецьке
слат. – середньолатинське
слц. – словацьке
ст.укр. – староукраїнське
сх.под. – східноподільське
сх.поліс. – східнополіське
сх.слоб. – східнослобожанське
сх.степ. – східностепове
тс. – те саме
тат. – татарське
тур. – турецьке
уг. – угорське
укр. – українське
у.н.пп. – усі населені пункти
фр. – французьке
холм. – холмське

СПИСОК ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ
ТА ЇХ СКОРОЧЕНЬ

АВ – Арламівська Воля Мостиського р-ну

Бл – Біличі Старосамбірського р-ну

Блз – Болозів Старосамбірського р-ну

Бр – Боратичі Мостиського р-ну

Брш – Боршевичі Старосамбірського р-ну

ВБ – Воля Баранецька Самбірського р-ну

ВМ – Воля Малнівська Мостиського р-ну

Вл – Велике Старосамбірського р-ну

Вр – Вербляни Яворівського р-ну

Врб – Вороблячин Яворівського р-ну

Вт – Воютичі Самбірського р-ну

Гб – Губичі Старосамбірського р-ну

Гд – Годині Мостиського р-ну

Гр – Гіркани Жовківського р-ну

Грд – Городисько Старосамбірського р-ну

Гс – Гусаків Мостиського р-ну

Дв – Дев’ятир Жовківського р-ну

Двг – Довгомостиська Мостиського р-ну

Дм – Дмитровичі Мостиського р-ну

Зв – Зав’язанці Мостиського р-ну

Зл – Залужжя Яворівського р-ну

Зр – Зарубани Яворівського р-ну

Кн – Княжпіль Старосамбірського р-ну

Кнв – Конів Старосамбірського р-ну

Кр – Краковець Яворівського р-ну

Крк – Крукеничі Мостиського р-ну

Кт – Коти Яворівського р-ну

Ктн – Катина Старосамбірського р-ну

Мж – Міженець Старосамбірського р-ну

Мк – Малі Мокряни Мостиського р-ну

Мн – Монастирок Жовківського р-ну

Мш – Мишлятичі Мостиського р-ну

Нк – Наконечне Перше Яворівського р-ну

Ост – Острожець Мостиського р-ну

Пдг – Підгать Мостиського р-ну

Пдл – Підліски Мостиського р-ну

Плн – Поляна Старосамбірського р-ну

Пр – Передвір’я Яворівського р-ну

Прд – Передільниця Старосамбірського р-ну

Прл – Прилбичі Яворівського р-ну

Пт – Потелич Жовківського р-ну

Птн – П’ятниця Старосамбірського р-ну

Рг – Рогізно Яворівського р-ну

Рж – Рожеве Старосамбірського р-ну

Ск – Скелівка Старосамбірського р-ну

См – Смолин Яворівського р-ну

Ср – Середкевичі Яворівського р-ну

Ст – Старичі Яворівського р-ну

Стр – Старява Мостиського р-ну

Тр – Терновиця Яворівського р-ну

Трн – Тернава Старосамбірського р-ну

Цк – Циків Мостиського р-ну

Чр – Чернява Мостиського р-ну

Чрч – Черчик Яворівського р-ну

Шк – Шкло Яворівського р-ну

Шм – Шумина Старосамбірського р-ну

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Арк. — Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Григорій Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.

АУМ — Атлас української мови : у 3 т. / [ред. кол. : І. Г. Матвіяс (голова), Я. В. Закревська та ін.] – К. : Наук. думка, 1984–2001. –Т. І–ІІІ.

АГН — Онишкевич М. Атлас говорів Надсяння та суміжних земель (рукопис) (зберігається у відділі української мови Ін-ту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів). – 216 к.

АУГН — Ріґер Я. А. Атлас українських говірок Надсяння (рукопис) / Януш А. Ріґер. – Львів (зберігається у відділі української мови Ін-ту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів).

Верх. Б — Верхратський І. Говір Батюків / Іван Верхратський // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1912. – Т. XV. – 310 с.

Верх. Д — Верхратський І. Про говор долівський / Іван Верхратський // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1900. – Т. XXXV–XXXIV.– с. 11–27.

Верх. Л — Верхратський І. Словарець / Іван Верхратський // Верхратський І. Говор галицких лемків. – Львів, 1902. – С. 388–489.

ГГ — Гуцульські говірки: Короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів : Ін-т українознавства НАНУ. – Львів, 1997. – 232 с.

Горбач Б — Горбач О. Південно-буковинська гуцульська говірка с. Бродина, пов. Радівці Румунія / Олекса Горбач // Горбач О. Зібрані статті VIII. Історія мови. Діялектологія. Лексикологія. – Мюнхен, 1997. – С. 135–238 (Фотопередрук).

Горбач Д — Горбач О. Словник північно-підляської говірки села Добровода близько Гайнівки (Польща) / Олекса Горбач // Діалектологічні студії 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко,

Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 454–488.

Горбач Н — Горбач О. Словник говірки села Негостина (Румунія) / Олекса Горбач // Діалектологічні студії 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 422–453.

Грицак — Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (Вівчарство у текстах). – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 320 с.

Ґоца — Ґоца Е. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах / Еріка Ґоца ; [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Ґражда, 2010. – 360 с. : іл.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982. – 2012.

Т. 1 : А – Г / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 1982. – 632 с.

Т. 2 : Д – Копці / [укл. : Н. С. Родзевич та ін.]. – 1985. – 572 с.

Т. 3 : Кора – М / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 1989. – 552 с.

Т. 4 : Н – П / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 2003. – 656 с.

Т. 5 : Р – Т / [укл. : Р. В. Болдирєв та ін.]. – 2006. – 704 с.

Т. 6 : У – Я / [укл. : Г. П. Півторак та ін.]. – 2012. – 568 с.

ЭСБМ — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1978–1991. – Т. I–VII.

ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков / [под ред. О. Н. Требачева]. – Москва, 1974–2010. – Вып. 1–36.

Козій — Козій Н. Говірка містечка Олешичі на Любачівщині / Н. Козій // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008 – С. 208–219.

ЛАЗО I, II — Дзендзелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). / Й. Дзендзелівський. – Ужгород, 1958, 1960. – Ч. I–II.

ЛАЗО III — Дзендзелівський Й. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області України (Лексика) / Й. Дзендзелівський – Ужгород, 1993. – Ч. III.

ЛАСС — Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Т. 1.: Назви страв, посуду і кухонного начиння. – Братіслава ; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1981. – 211 с.

Лис. — Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1974. – 260 с.

Матіїв — Матіїв М. Д. Словник говірок Центральної Бойківщини / М. Д. Матіїв. – К. – Сімферополь : Ната, 2013. – 602 с.

МСГГ— Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Юрій Піпаш, Борис Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.

МССГ — Загнітко Н. Матеріали до словника українських східностепових говірок (назви їжі) / Н. Загнітко // Лінгвістичні студії / [укл. А. Загнітко та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 16. – С. 297–303.

Неґрич — Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березовú / Микола Негрич. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ, 2008. – 224 с.

Онишк. — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / Онишкевич М. Й. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1–2.

Пиртей — Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок / П. С. Пиртей ; [упоряд. і підгот. до друку Є. Д. Турчин]. – Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.

Пшеп. — Пшепюрська-Овчаренко Марія. Надсянський говір. Слівник / Марія Пшепюрська-Овчаренко // Пшепюрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння. – Перемишль, 2007. – С. 184–210.

Саб. — Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.

СБГ — Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.

СГГРЯ — Астаф’єва М. М. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова : у 4-х книгах / М. М. Астаф’єва, Г. В. Воронич. – Івано-Франківськ : Місто НВ. – Кн. 1. Скриптура перша : А – Ж. – 2014. – 516 с. + 8 іл.

СПХ — Осташ Н. Словник діалектної лексики переселенців з Холмщини // Діалектологічні студії. 4: Школи, постаті, проблеми / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2004. – С. 355–378.

ССГ — Бичко З.М. Словник діалектної лексики села Грабовець Стрийського р-ну Львівської області : матеріали до вивчення курсу «Українська діалектологія» / З. М. Бичко. – Львів : ЛДУ, 1992. – 28 с.

ССС І — Осташ Р., Осташ Л. Словник говірки села Стриганці Тисменицького району Івано-Франківської області / Роман Осташ, Любов Осташ // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ, 2010. – С. 347–410.

ССТ — Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині / Є. Д. Турчин. – Львів : Українська академія друкарства, 2011. – 384 с.

СУМ — Словник української мови : в 11 т. / [ред. кол. : І. К. Білодід та ін.] / АН УРСР. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

СУМ$^{14–15}$ — Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. / [ред. кол. : Л. Л. Гумецька (голова), І. М. Керницький та ін.]. – К. : Наукова думка, 1977, 1978. – Т. 1–2.

СУМ$^{16–17}$ — Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / [відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало, Г. Войтів]. – Львів, 1994–2013. – Вип. 1–16 (видання не завершене).

Турч. — Турчин Є. Назви їжі на Східному Поліссі / Є. Д. Турчин. – Львів : Українська академія друкарства, 2012. – 347 с.

Фасм. — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер ; [пер. с нем. и доп. О. М. Трубачёва]. – 2-е изд. – Москва : Прогресс, 1986–1987. – Т. I–IV.

Шило — Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008. – 288 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).

Brückner — Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Kraków. – 1927. – 806 s.

SGP — Karłowicz J. Słownik gwar polskich / J. Karłowicz. – Kraków. – 1900–1911. – T. I–IV.

ВСТУП

Дослідження лексичного складу українських говорів дотепер залишається одним із важливих завдань діалектології, адже лексика акумулює процеси культурних та економічних змін, а водночас зберігає архаїчну семантику і структуру. У цьому контексті вивчення говірок, які внаслідок політичних процесів утратили цілісність ареалу, набуває особливого значення. Актуальною є низка питань, серед яких: як відбувається збереження характерних говіркових рис та чи піддається уже «зредукований» говір значним змінам під впливом сусіднього говору й літературної мови. Саме ці процеси простежено на надсянсько-наддністрянському суміжжі на матеріалі назв їжі та кухонного начиння.

Ареал надсянських говірок, який залишився у складі України в період після Другої світової війни, був важкодоступним для дослідника, адже територія належала до радянської прикордонної смуги. Це спричинило оказіональність вивчення досліджуваного обширу, а отже, і незначну кількість студій про говірки Надсяння.

Діалектне суміжжя – особлива зона функціонування мови, територія, для якої характерні постійні процеси інтерференції на різних мовних рівнях. Аналіз матеріалу, зібраного експедиційно-польовим методом, і теоретичні узагальнення відображено у працях П. Гриценка [64; 66; 67], Л. Дикої [88; 89; 90], О. Жвавої [93; 95; 96], О. Костів [116], Л. Коць-Григорчук [119], Г. Мартинової [136–138], В. Михайленка [139], Л. Рябець [174], Т. Тищенко [180], Л. Фроляк [192], Н. Хібеби [195], Н. Шеремети [209], Т. Щербини [213; 214] та ін.

Діалектна лексика привертає увагу дослідників у різних аспектах, часто такі студії присвячено описові тематичних груп лексики, зокрема сільськогосподарської (П. Гриценко [65], Й. Дзендзелівський [87] та ін.), побутової (К. Глуховцева [48; 49], Г. Мартинова [137] та ін.), обрядової (М. Бігусяк [13], В. Конобродська [114], І. Магрицька [131], Т. Тищенко [181], Н. Хібеба [194], Л. Хомчак [Хомчак 201] та ін.), міфологічної (Н. Хобзей [196]),

медичної (Я. Вакалюк [23], М. Никончук [140], О. Никончук [140], В. Мойсієнко [140] та ін.), пастухування (Т. Ястремська [218]), назв одягу (Г. Березовська [4], Г. Гримашевич [62] та ін.), назв рослин (І. Гороф'янюк [61], Я. Закревська [104], Т. Кукса [120], Р. Омельковець [142], М. Поістогова [158], І. Сабадош [175], М. Ткачук [182] та ін.) тощо.

Тематичну групу лексики «Назви їжі» детально вивчено у східнополіських (Є. Турчин [185]), східностепових (Н. Загнітко [100]) та буковинських (Л. Борис [16]) говірках. Виявлено також тенденцію аналізувати вказану групу лексики в комплексі із суміжною тематичною групою – «Назви кухонного начиння». Ґрунтовні дослідження цих тематичних груп здійснено на матеріалі південнолемківських (З. Ганудель [42]), закарпатських (Е. Ґоца [73]), східнослобожанських (М. Волошинова [32]) говірок.

Їжа є елементом не лише матеріальної, а й духовної культури народу. Інноваційні процеси в суспільстві впливають на традиційну культуру, вносячи корективи й у сферу харчування. Сучасні різкі зміни у харчуванні призводять до архаїзації традиційної лексики досліджуваних груп, до появи ряду нових назв. З огляду на це фіксація діалектної лексики, зокрема на електронних носіях, уведення її до наукового обігу та різноаспектний аналіз залишаються важливими завданнями діалектологів.

Актуальність теми дисертації зумовлена потребою у спеціальних працях, присвячених процесам назовництва в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, описові складу та визначенню ареалу поширення лексики тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Українська історична та діалектна лексикологія і лексикографія» (шифр 0108U010868).

Мета дисертації – дослідити склад, шляхи формування та ареальну поведінку лексики, що належить до тематичних груп «Назви їжі», «Назви кухонного начиння» в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань:**

– зафіксувати лексику тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння» у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя;

– проаналізувати історію вивчення надсянських та наддністрянських говірок; подати фонетичні, морфологічні й лексичні особливості цих говірок;

– здійснити аналіз семантичних зв’язків у межах тематичних груп та змін у семантиці номінативних одиниць;

– відзначити місце і значення слов’янських та власне українських назв у тематичних групах «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння»; схарактеризувати шляхи проникнення та засвоєння запозичень;

– з’ясувати основні принципи мотивації назв їжі та кухонного начиння в досліджуваних говірках;

– виявити міждіалектні зв’язки лексики надсянсько-наддністрянського діалектного суміжжя з лексикою інших говорів української мови, передусім південно-західного наріччя;

– дослідити географію зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого ареалу.

Об’єкт дослідження – діалектна лексика на позначення їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя.

Предмет дослідження – семантична структура, походження та ареальна диференціація лексики тематичних груп «Назви їжі», «Назви кухонного начиння» у говірках надсянсько-наддністрянського діалектного суміжжя.

Основними **методами дослідження** є *експедиційно-польовий* (фіксація діалектного матеріалу), *описовий* (систематизація та інтерпретація зібраного матеріалу), *зіставний* (виявлення спільного й відмінного в системі лексики харчування говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя та інших говорів української мови), *соціолінгвістичний* (аналіз чинників, що вплинули на формування мовної особистості респондента), *лінгвогеографічний* (вивчення просторової поведінки аналізованих мовних одиниць).

Джерельною базою дисертації слугували експедиційні записи автора, здійснені за спеціально розробленою програмою впродовж 2008–2009 років у 56 населених пунктах Старосамбірського, Самбірського, Мостиського, Яворівського та Жовківського районів Львівської області. У роботі використано матеріали лінгвістичних атласів, діалектних, історичних та загальномовних словників, а також збірників текстів.

Динамічні процеси в лексиці харчування досліджуваного ареалу простежено з використанням лексикографічних та лінгвогеографічних джерел, зокрема праць І. Верхратського (кінець XIX – початок XX ст.), М. Пшеп'юрської (30-ті роки XX ст.), Я. Ріґера (за матеріалами С. Грабця, 30-ті роки XX ст.), Г. Шила (60–80-ті роки XX ст.), М. Онишкевича (60-ті роки XX ст.) та ін.

Наукова новизна дисертації зумовлена тим, що:

– *уперше* комплексно досліджено лексику тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння» в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, здійснено семантичний аналіз, визначено походження назв, виявлено їх поширення, а також відношення досліджуваної лексики до відповідної лексики інших говорів української мови;

– *удосконалено* класифікацію лексики в межах досліджуваних тематичних груп;

– *набуло подальшого розвитку* дослідження семантичної структури діалектної лексики харчування, вивчення лексики українських говорів у структурно-семантичному, етимологічному, ареальному аспектах.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні теорії діалектотворення, у простеженні закономірностей збереження та архаїзації лексичного складу говірок, у виявленні особливостей просторової поведінки лексики, пов'язаної із традиційною культурою.

Практичне значення дисертації виявляється в розширенні емпіричної бази діалектологічних досліджень, уведенні до наукового обігу фактичного матеріалу, який може бути використаний для укладання «Атласу надсянського говору», «Атласу наддністрянського говору», «Лексичного атласу української мови»,

«Словника надсянського говору», «Словника наддністрянського говору», «Словника українських говорів». Матеріали дисертації можуть бути застосовані в лінгводидактиці вищої школи, а також можуть слугувати базою для опрацювання відповідних тем із краєзнавства. Збережені на цифрових носіях діалектні тексти, подані в додатках, зможуть доповнити загальнонаціональну базу даних, що містить аудіозаписи українського діалектного мовлення, а також стануть підставою для вивчення говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя й на інших структурних рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійно проведеного наукового дослідження. Усі наукові праці з теми дисертації написані без співавторства.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорено на засіданнях відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, на науковому семінарі Ради молодих учених Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, 2016). Основні положення роботи викладено в доповідях на міжнародних наукових конференціях: «Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі» (до 100-річчя від дня народження професора Ф. Т. Жилка, Київ, 2008), «Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії», присвяченій 100-річчю від дня народження М. А. Грицака (Ужгород, 2008), «Західнополіські говірки в просторі та часі» (Луцьк, 2010), «Північноукраїнське наріччя в історії української мови» (Житомир, 2010); на всеукраїнських конференціях та семінарах: «Говори південно-західного наріччя у слов'янському контексті» (Львів, 2008), «Інтерференція та запозичення в діалектах» (Львів, 2009), «Традиції та новаторство в сучасних діалектологічних студіях» (Львів, 2012), «Україна протягом століть. Карпатський регіон: історія, мова, культура» (Ґорліце, Польща, 2012), «Пам'ятки української мови: стилі та жанри» (Львів, 2015), на конференції молодих діалектологів «Gwara – język mieszkańców wsi» (Obrzycko, 2009); на засіданнях Мовознавчої комісії Наукового товариства ім. Шевченка (Львів, 2009–2016).

Публікації. Різні аспекти досліджуваної теми висвітлено в 10 публікаціях, 4 з яких опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 2 – у закордонних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, списку обстежених населених пунктів та їх скорочень, списку джерел ілюстративного матеріалу та їх умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації – 370 с., із них 198 с. – основного тексту. Додатки викладено на 145 с.

РОЗДІЛ 1

НАЗВИ ЇЖІ ЯК ОБ'ЄКТ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Етнографічні та лінгвістичні праці про назви їжі та кухонного начиння

Назви їжі – важлива та невід'ємна частина лексичного складу кожної мови. Вони віддавна цікавлять учених; звісно ж, ці студії мають різноаспектний характер. Досліджувати слова на позначення їжі в межах етнографічних розвідок почали ще в XIX ст. Це були і принагідні зацікавлення, і вичерпні наукові праці, як, наприклад, докторська дисертація М. Сумцова «Хліб в обрядах та піснях» (1885 р.) [178].

Серед етнографів, які активно фіксували, описували особливості вживання їжі, зокрема в обрядовому контексті, – плеяда вчених Наукового товариства ім. Шевченка. На сторінках його етнографічних збірників дописувачі-ентузіасти та відомі науковці публікували зібрані перлини народної мудрості. Деякі томи видань репрезентували назви народної їжі в широкому контексті українських діалектних ареалів південно-західного наріччя (зокрема мовного простору Галичини). У XVIII томі «Матеріалів до української етнології» уміщено записи О. Яворського, А. Чичули, Д. Великановича, А. Онищука, Б. Заклинського, І. Голубовича, П. Коненка та ін.

Щоденні і святкові страви лемків Горлицького повіту описав О. Яворський та подав рецепти приготування деяких із них; підставою для такого аналізу стали власні записи автора в с. Маластів [215].

Ареал бойківських говірок став об'єктом дослідження А. Чичули, яка опублікувала розвідку про щоденні та обрядові страви мешканців Дрогобиччини, що готували на весілля; саме тому можна проаналізувати їх символічну вагомість [207]. Ще одна праця цього тому, що репрезентує бойківські говірки, – «Народна пожива в Турчанськім повіті» Д. Великановича, у якій на прикладі однієї говірки (с. Ільник) вміщено перелік та проаналізовано різні назви обідніх страв [26].

Матеріали з гуцульських говірок записали та опублікували А. Онищук із Надвірнянського повіту та Б. Заклинський із Косівського повіту [103; 146]. Назви обрядових страв стали предметом дослідження П. Коненка на підставі авторських записів у Скалатському повіті [113].

Важливою для сучасного діалектолога є стаття І. Голубовича [55] про народну їжу на Покутті, адже покутські говірки ще й сьогодні є малодослідженими. Семантику діалектизмів автор подав у виносках. Окремо описано харчування дітей та хворих. І. Голубович також виклав перелік страв і продуктів, які сприяли лікуванню конкретних хвороб. Суттєвим для згаданих праць, опублікованих у XVIII томі «Матеріалів до української етнології», є те, що автори прагнули записати матеріал за єдиним принципом: щоденну їжу поділено на таку, яку вживали у скоромні та в пісні дні; у більшості текстів описано також напої. Деякі студії містять народні уявлення про вогонь, про корисність чи шкідливість продуктів та страв.

Серед видань Наукового товариства ім. Шевченка – й інші праці, зокрема «Народна пожива і спосіб її приправи у Східній Галичині» В. Гнатюка [52], підставою для якої стали записи автора у с. Пужники. Дослідник поділив страви на рослинні, «змішані» та м’ясні, увагу зосереджено також на описові приготування грибів, молочних продуктів, напоїв тощо. Аналізуючи зібраний матеріал, учений зазначив, що згадувані страви, із деякими відмінностями в назвах або у способі їх приготування, споживають на всьому Покутті та Поділлі. Короткий опис найуживаніших гуцульських страв та назви, поширені на цій території, зафіксував В. Шухевич у першому томі «Гуцульщини», яка також увійшла до серії видань НТШ [212].

Серед публікацій про харчування гуцулів вагомою є праця діалектолога І. Панькевича «Гуцульські страви» [156].

Із-поміж сучасних етнографічних студій про харчування в різних регіонах Західної України вирізняються дослідження Т. Гонтар [56; 57; 58], зокрема монографія «Народне харчування українців Карпат» [56], у якій описано харчові продукти, їхню обробку, домашній посуд та начиння, щоденну, святкову та

обрядову їжу горян XIX – першої третини XX ст., а також зміни в сучасному харчуванні.

Чимало етнографічних розвідок присвячено хлібові. Походження та джерела вчиненого хліба в українців детально описав М. Глушко [51]. Подільські обрядові хліби висвітлено у монографії С. Творун [179]. Обрядовий хліб-калач став предметом дослідження Л. Герус [46]. Хліб в обрядово-звичаєвій структурі традиційного весілля бойків вивчила Л. Болібрух [14]. Відповідники поминальної страви «коливо» у календарній обрядовості с. Сороцьке Теребовлянського р-ну Тернопільської обл. проаналізував В. Конопка [115].

Продовженням таких ґрунтовних етнографічних студій є дисертація А. Зюбровського «Народні традиції випікання хліба українців південно-західного історико-етнографічного регіону наприкінці XIX – на початку XXI ст.» [110].

Важливість таких публікацій очевидна, адже назви їжі, зокрема й обрядової, – один із найконсервативніших пластів народної культури, тому ще й сьогодні експлоратор часто фіксує слова з давнього лексичного фонду. Особливе різноманіття найменувань засвідчено в українських архаїчних говірках, ареали поширення яких – південно-західне та північне наріччя.

Потребу фіксувати лексику, пов’язану із назвами їжі та напоїв, діалектологи усвідомили давно, тому й залучали до питальників позиції, які б виявляли таке назовництво. Однак спеціальні праці, присвячені цій групі лексики, з’явилися у середині минулого століття. Зокрема в той час увагу дослідників привернуло полонинське пастухування та назви продуктів, які виготовляли на полонинах. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах записав і проаналізував Й. Дзендзелівський. Учений виявив у досліджуваній групі лексики значну кількість румунізмів, хоча активно вживаними є вузьколокальні діалектизми, утворені на власному говірковому ґрунті [84]. Матеріали про вівчарство загалом і про назви вівцепродуктів зокрема зацікавили іншого закарпатського дослідника – М. Грицака, однак зібрані й опрацьовані ще 1956 року записи про полонинське вівчарство опубліковано щойно 2008-го [Грицак]. Серед текстів є й розділ «Назви, пов’язані з виготовленням

молокопродуктів» [Грицак, с. 133–189]. Аналіз назв молокопродуктів у традиційному гуцульському пастухуванні і за давніми матеріалами, і за сучасними експедиційними записами здійснила Т. Ястремська, покласифікувавши лексичний матеріал за групами: «Назви сиру», «Назви сироватки», «Назви інших молокопродуктів» [218]. Назви страв у закарпатських говорах входять у коло зацікавлення М. Бубряк [21; 22].

Перелік праць, присвячених назвам їжі в говірках карпатського ареалу, доповнюють студії Е. Ґоци [70–81]. Аналізуючи тематичну групу назв їжі, дослідниця наголошує, що ядро цієї лексики становлять давні назви, успадковані українською мовою із праслов'янської, наприклад *хл'ín, квас, колáч, мáсло, мукá, окр'ín, сметáна, сир, пир'íх, к'íсто (т'íсто)* [72, с. 184], а більшість записаних у говірках Карпат назв відома й іншим українським говорам [72, с. 184].

На підставі дисертації Е. Ґоци [73] опубліковано монографію «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [Ґоца]. У книзі здійснено етимологічний, словотвірний та лінгвогеографічний аналіз назв їжі та кухонного начиння. У межах розділу «Номінація їжі й напоїв» Е. Ґоца виокремлює підрозділи: «Загальні назви їжі та лексика, пов'язана з часом споживання їжі», «Назви хлібних та інших виробів з тіста», «Номінація страв з інших рослинних продуктів», «Найменування їжі тваринного походження», «Назви рідких страв, напоїв і приправ».

Важливість дослідження Е. Ґоци значною мірою підвищують лінгвістичні карти: у монографії подано 134 атомарні та 23 зведені лінгвістичні карти.

Авторка стверджує, що на підставі 208 ізоглос, які представлені на зведених картах, весь досліджуваний діалектний континуум досить виразно поділяється на чотири основні групи говірок: закарпатські, бойківські, гуцульські і буковинські [Ґоца, с. 133]. Межу між закарпатськими та бойківськими й гуцульськими говірками дослідниця проводить із заходу на схід в основному по Карпатському хребту і вздовж річки Шопурка, зауважуючи, що є певні зміщення то на північ, то на південь. Е. Ґоца доходить висновку, що межа між бойківськими та гуцульськими і між гуцульськими та буковинськими говірками дуже невиразна й

характеризується великою кількістю перехідних говірок [Ґоца, с. 133]. Окрім цього, отримані результати картографування дали змогу дослідниці здійснити членування кожного з досліджуваних говорів.

Вагоме місце серед праць про назви досліджуваної групи лексики посідають студії З. Ганудель: лексикологічні [42; 43; 226] та лінгвогеографічна [ЛАСС]. Об'єкт спостереження дослідниці – говірки Південної Лемківщини. Й. Дзендзелівський, оцінюючи працю З. Ганудель, писав, що робота «дає нову широку важливу інформацію про одну з найцікавіших груп говорів української мови та про міжмовну інтерференцію в південно-західній частині Українських Карпат» [85, с. 6].

Рослинні продукти в харчуванні мешканців Східної Словаччини та їхні назви привернули увагу етнографа С. Діллнбергер [91]. Авторка наголошує: «В сучасних сільських колективах виявлено, що всупереч існуванню традиційних явищ вкорінюються нові елементи у формі не тільки промислово виготовлюваних харчових продуктів, але й засвоєних нових рецептів. Цей тренд можна обґрунтовано очікувати, що буде й надалі продовжуватись. З розвитком економіки, технічним прогресом, урбанізацією і зростанням матеріального добробуту міняється не тільки структура вживаних продуктів, але й їх якість та смак» [91, с. 133].

Назви їжі, напоїв та кухонного начиння стали предметом лінгвогеографічного опису першого тому «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини» З. Ганудель [ЛАСС].

У «Лінгвістичному атласі українських говорів Закарпатської області УРСР» Й. Дзендзелівського [ЛАЗО I–III] лексиці харчування присвячено карти 61–64, 73 (ч. I), 164–171, 186–192, 195 (ч. 2); 332–334, 352–356, 367–368 (ч. 3). У коментарях часто подано етимологію слова, а також фразеологізми, загадки, до складу яких вони входять.

Лексика на позначення їжі, напоїв та способів їх приготування багато представлена у «Атласі лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських

говорах Закарпатської області УРСР» П. Лизанця [129, к. 391–473, 497–502, 507–514].

Назви їжі та продуктів харчування представлено на картах «Атласу української мови» [АУМ І–ІІІ]. Скартографовано лексеми зі значенням ‘борошно’, ‘картопля’, ‘кукурудза’, ‘гриби’, ‘окраєць (хліба)’, ‘кусок (хліба)’. Значно ширше в Атласі представлена тематична група назв посуду. Це зокрема, назви для діжки (на воду в хаті), діжі (на тісто), кухля, кварти (пити воду), глечика на молоко й воду, кочерги, рогача, обичайки (óбода у ситі) тощо.

Лексика на позначення виробів із тіста, особливо в обрядовому контексті, цікавила багатьох учених: уже згаданих М. Сумцова [178], З. Ганудель [43], Е. Ґоцу [78] та ін. Зокрема Г. Гузар (Г. Мазур) проаналізувала назви хлібних виробів, які печуть та вживають в обрядах на Бойківщині та Гуцульщині [68; 133], О. Новіцька – назви хлібних виробів у говірках Підгаєччини [140], а О. Сімович розкрила символічне значення слова *хліб* в українській мові [176].

Назви їжі та напоїв займають окремий розділ у монографії З. Бичка «Діалектна лексика наддністрянського говору» [5]. Назви весільних страв та напоїв, а також традиційного весільного хліба, які поширені у бойківських говірках, зафіксувала й детально проаналізувала Н. Хібеба [194, с. 181–192]. Об’єктом дослідження Н. Хобзей стали слова, що позначають галицькі страви [197]. С. Яценко на підставі лексикографічних джерел дослідив гуцульські кулінарні назви [219].

Стосовно вивчення назв їжі в говірках північного наріччя, варто зазначити, що досліджувана група лексики була об’єктом лінгвогеографічного аналізу ще в атласі Ю. Тарнацького 1939 року, що репрезентує Полісся, – четвертому слов’янському лінгвістичному атласі, який Й. Дзенделівський вважав визначним досягненням слов’янської діалектології першої третини ХХ ст. [85, с. 6]. Назви їжі в атласі подано у сьомому розділі. На лексичних картах скартографовано слова зі значеннями ‘страва’, ‘перепічка’, ‘картопляна каша’, ‘куліш’, ‘молозиво’, на семантичній подано значення слова *оброк*. Й. Дзендзелівський підтримував думку

Ю. Тарнацького про те, що такі репрезентанти культури, як рільництво, тваринництво, їжа виявляють сильну тенденцію до збереження [85, с. 7].

Ґрунтовний аналіз назв їжі на Поліссі здійснила Г. Вештарт – автор розділу про назви їжі у книзі «Лексика Полесья» [28]. Текст має форму лексикографічного опису. Після інваріанта реєстрового слова наведено фонетичні варіанти, зазначено населені пункти, у яких зафіксовано лексему, подано значення, а також ілюстративний матеріал та ін. До цього розділу увійшли назви страв, назви хлібних виробів, назви молочних і овочевих продуктів та виробів із них, загальні назви їжі; слова, що позначають дії і поняття, пов’язані із процесом приготування їжі; слова, на позначення якості та властивості їжі. Дослідження назв їжі в мовному просторі Полісся Г. Вештарт продовжила у праці «Назвы ежы», опублікованій у книзі «Лексіка Палесся ў прасторы і часе» [27], проаналізувавши властиві поліському ареалові назви процесу споживання їжі (залежно від часу), назви каш, молочних продуктів, хліба та його частин, деяких перших страв, сала та смальцю. Окрім ґрунтовного аналізу досліджуваної лексики, у статті подано таблиці та карти, що надає праці додаткової цінності.

Лексиці харчування у східнополіських говірках присвячено дисертацію Є. Турчин [185], яка дослідила назви їжі, назви процесу споживання їжі залежно від часу, назви рослинної та тваринної їжі, а також назви розсолу в солених, мочених, квашених продуктах харчування. Результатом багатолітньої праці над вивченням східнополіських говірок стала монографія «Назви їжі на Східному Поліссі» [Турч.]. Важливе значення мають вміщені у додатках лінгвістичні карти, щоправда, подані без коментарів. Схарактеризувавши склад та семантичну структуру східнополіської лексики харчування, провівши паралелі з іншими українськими говорами, а також із говорами білоруської та російської мов, дослідниця зауважує, що у складі східнополіської лексики харчування виявлено значну кількість лексико-семантичних мовних явищ, які відбивають міжмовні (міждіалектні) українсько-білорусько-російські контакти [Турч., с. 174]. Багатий діалектний матеріал із Полісся уміщено у працях Є. Турчин про лексику, пов’язану з їжею, у загальноукраїнському контексті [183–184; 186–188 та ін.].

Різні аспекти вивчення тематичної групи «Назви їжі» у поліських говірках висвітлено у працях А. Майбороди (про назви страв із картоплі) [134], А. Плотникової (про назви їжі, яку отримували пастухи від господарів на початку і вкінці сезону випасання худоби та у свята календарного циклу) [157], В. Куриленка (про назви м'ясних продуктів у поліських говірках) [121], Г. Козачук (про назви страв та круп, запозичені з польської мови) [112] та ін.

Серед праць, присвячених назвам їжі та напоїв, варто згадати дисертацію С. Яценка «Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV–XVII століть» [220; див. також: 222].

Щодо вивчення назв їжі у говірках південно-східного наріччя, то тривалий час ця ніша була незаповненою. Останнім часом спостерігаємо пожвавлення в дослідженні цієї тематичної групи лексики у говірках південно-східного наріччя, зокрема з цієї теми захищено дві дисертації [32; 100]). У дослідженні Н. Загнітко «Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини» здійснено аналіз таких лексико-семантичних груп, як загальні назви їжі; назви круп і страв із них; назви страв з борошна; назви хліба та його частин; назви овочевих страв; назви молока та молочних продуктів; назви м'яса, жирів та приготовлених з них страв; назви їжі з яєць; назви їжі з риби; назви напоїв. За допомогою картографування дослідниця підтвердила спостереження інших учених щодо ареального членування східностепових говірок Донеччини [100, с. 9–10]. Н. Загнітко також підсумувала, що у словнику східностепових говірок виявлено елементи, що споріднюють говірки Донеччини із середньонаддніпрянськими, нижньонаддніпрянськими, слобожанськими говірками, рідше – із деякими північноукраїнськими, південно-західними українськими й південноросійськими говірками [100, с. 12]. Різні аспекти дослідження висвітлено у статтях Н. Загнітко [101; 102 та ін.].

Лексиці харчування у східнослобожанських говірках присвячено дисертацію М. Волошинової «Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнослобожанських говірках» [32] та численні статті [29–31; 33–41]. Базуючись на досвіді своїх попередників (Є. Турчин, Е. Ґоца), всі страви

дослідниця поділяє за походженням на рослинні і тваринні. М. Волошинова стверджує, що більшість страв, посуду та кухонного начиння, уживані на обстеженій території, – здебільшого однослівні найменування, однак трапляються й описові двослівні (рідше трислівні), які можуть указувати на якісні властивості продуктів харчування; розмір реалії; продукт, який входить до складу страви; способи приготування страви; функційне призначення предмета; матеріал, з якого виготовлено реалію [32, с. 13]. Щодо динаміки в досліджуваній тематичній групі лексики, то поповнення лексичного фонду східнослобожанських говірок відбувається внаслідок зміни семантичної структури лексем – розширення, рідше звуження їх значення; завдяки деривaційним процесам; через наявність численних фонетичних та акцентуаційних варіантів лексем; у зв'язку із вторинною номінацією, а також унаслідок науково-технічного прогресу [32, с. 14–15].

Тематичну групу назв посуду здебільшого аналізують у комплексі з тематичною групою назв їжі, про що свідчать уже згадані праці З. Ганудель [ЛАСС], Е. Ґоци [Ґоца], М. Грицака [Грицак], Т. Ястремської [218]. Деякі назви посуду в говірках Закарпаття схарактеризував Й. Дзендзелівський [83]. Назви посуду і кухонного начиння в говірках Прикарпаття вивчала Я. Вакалюк [24; див. також: 25]. Назви посуду для зберігання, носіння та пиття молока та інших рідин у карпатських та суміжних говорах української мови вивчав М. Онишкевич [145]. Назви глиняного посуду стали предметом студії С. Литвиненко та Н. Хобзей [130]. Відзначмо також дослідження «Формування тематичної групи "Назви посуду" в українській літературній мові» Н. П'яст [166].

Отже, харчування українців насамперед стало об'єктом зацікавлення етнологів, поступово їхні розвідки ставали повнішими й уже відображали кулінарні вподобання мешканців окремих територій, більшу увагу було приділено назвам страв, часові, коли їх вживали тощо. У наш час спостерігаємо значне зацікавлення цією темою й етнологів, і мовознавців, зокрема захищено п'ять дисертацій про назви їжі в українських говорах, проте значну частину українського діалектного простору не охоплено такого типу дослідженням.

1.2. Стан дослідження надсянського та наддністрянського говорів

Надсянський говір є одним із найархаїчніших говорів української мови. Дослідження говору пов'язане насамперед з І. Верхратським, який 1900 року опублікував працю «Про говір долівський» [Верх. Д], описавши фонетичні та синтаксичні риси надсянського говору, найуживаніші словотвірні суфікси іменників, прикметників, дієслів, прислівників, граматичні форми самостійних частин мови. Окрім характеристики рис надсянського говору, дослідження містить «Словарчик», який налічує 1066 слів. Особливої вартості роботі додає розділ із діалектними текстами, які об'єднано під назвою «Кілька взорців бесїди долівської».

І. Верхратський першим виявив відмінність надсянських говірок від інших говорів південно-західного наріччя та виокремив їх як окрему групу говорів, давши їй назву. Згадану працю вчений починає з пояснення назви говору: «Дóлы місто Д о л и н я н и зовуть ся у західно-галицких руских гірняків жителї околиць Перемишля і Ярославля» [Верх. Д, с. 1]. Цей говір І. Верхратський зараховує до групи так званих «Билаків». Діалектолог так окреслив ареал поширення говору «Доли»: «На захід стикаючись з говором лемківським крок за кроком, поволї принимає бесїда долів прикмети лемківські, на північносхід поволї розпливає ся в говорі батюцькім і ополяньскім, на полуднево-сходї ж у бойківськім» [Верх. Д, с. 1].

І. Зілинський у праці «Дещо з фонетики українських говорів» на означення надсянського говору послуговується терміном І. Верхратського «Доли». Проте видно, що вчений не впевнений у коректності назви: «т.зв. говір Доли» [106] і вказує розташування говору: «в околицях Перемишля і Ярослава» [106, с. 9]. Дещо пізніше на невідповідність назви «Доли» вказувала й дослідниця надсянського говору М. Пшеп'юрська: «На південь і захід від Перемишля починаються вже підгірські околиці, замешкані населенням того самого діялєкту, отже ні при чому тут назва "Долів"» [164, с. 91].

У 1923 р. В. Ганцов у праці «Діялектологічна класифікація українських говорів» [44] зробив спробу уточнити відомі на той час поділи української мовної

території. Учений виділив дві великі діалектні групи – північну і південну. У межах останньої виокремив говори південно-східні, або степові, і говори південно-західні. Через брак фактичного матеріалу В. Ганцов не зробив чіткого поділу на менші діалектні групи і не вказав території їх поширення. Мовознавець загалом прийняв поділ української мовної території на менші діалектні групи, який запропонував І. Зілинський, зауваживши, що всі карпатсько-угорські говори варто зарахувати до південно-західної групи, а не до північної, як вважав І. Зілинський. Отже, до південно-західної групи В. Ганцов зарахував такі говори: «карпатсько-угорсько-надсянські, наддністрянські (галицько-буковинсько-подільські) і галицько-холмсько-волинські (по верхів'ях Буга)» [44, с. 128]. У згаданій праці В. Ганцов вперше вжив термін «надсянські говори», який утвердився в мовознавчій науці з виходом праці І. Зілинського «Карта українських говорів з поясненнями» [107]. І. Зілинський «надсянські говори» вважав «огнивом» між говірками холмськими, лемківськими і бойківськими. Щодо різниці між надсянським та наддністрянським говором, то, на думку вченого, вона полягає у збереженні деяких архаїзмів, спільних із західнокарпатськими говорами [107, с. 7–8]. На карті вчений так визначив географічне поширення надсянського говору: південна межа доходить до населених пунктів Головецько і Чорна, південно-західна йде через Лесько, Загір'є, Сянік, далі тягнеться уздовж Сяну аж до Сіняви, на півночі доходить до Терногорода і Томашева, західна межа проходить між Самбором і Старим Самбором через Яворів до Рави-Руської. Вузькою смугою надсянський говір виступає на північ від Угнева.

Ґрунтовне дослідження надсянських говірок здійснила учениця І. Зілинського – М. Пшеп'юрська. У праці «Надсянський говір» (Варшава, 1938) дослідниця зазначила, що «над рікою Сяном і його допливами простягається найважніша полоса нашого говору, де зосереджуються і найяскравіше виступають усі його сутні прикмети» [164, с. 91]. Дослідниця визначила, що надсянські говірки займають Ярославський, Перемиський, західну частину Мостиського, Яворівського й Любачівського повітів, а в Люблинському воєводстві – південну

частину Білгорайського повіту [164, с. 91]. Окрім окреслення меж надсянського говору та характеристики «пограничних говірок», М. Пшеп'юрська описує джерела вивчення надсянських говірок, характеризує становище надсянського говору серед сусідніх українських говорів, робить ґрунтовний аналіз фонетичних і морфологічних рис надсянського говору. Словотвору в надсянських говірках дослідниця приділила менше уваги, зважаючи на те, що це питання вивчав І. Верхратський [Верх. Д]. Як і праця І. Верхратського, студія М. Пшеп'юрської «Надсянський говір» містить діалектні тексти (39) різної тематики. Особливою цінністю монографії є «Слівник». Це друга лексикографічна праця про надсянський говір після «Словарчика» І. Верхратського [Верх. Д]. Словник М. Пшеп'юрської не є значним за обсягом, адже дослідниця дотримувалася диференційного принципу, поставивши за мету подати «слова неподибувані в літературній мові», а також полонізми, «щоб унагляднити їх ролю в надсянському говорі» [164, с. 184]. Завершує працю «Мапа надсянського говору» та пояснення до неї. На карті окреслено територію поширення поодиноких рис надсянського говору.

Праця М. Пшеп'юрської «На пограниччях Надсянського говору» (1954) містить короткий виклад матеріалу, що двома частинами було подано до видавництва напередодні Другої світової війни. У рукописах залишилося багато прикладів, окремих текстів і словник [165, с. 214]. Опублікована книга має розділи: «Фонетика», «Морфологія», «Лексика». Окрім цього, долучено карту «Пограниччя надсянського говору».

1986 року в Чикаго вийшла друком стаття М. Пшеп'юрської «Мова українців Надсяння» [163], у якій стисло наведено фонетичні, морфологічні та лексичні риси надсянського говору та подано кілька діалектних текстів. Водночас дослідниця зазначила, що через насильницьке виселення окупантами корінних мешканців Надсяння багатьох говірок, які вона дослідила у двох попередніх працях, вже не існує [163, с. 262].

Зазначмо, що стараннями Перемиського відділу «Об'єднання українців у Польщі» 2007 року вийшла книга «Мова українців Надсяння», у якій зібрано

згадані розвідки М. Пшеп'юрської про надсянський говір [163–165]. Автором вступної статті та науковим редактором видання є М. Лесів, у коло мовознавчих зацікавлень якого входять і надсянські говірки. Учений опублікував низку статей, присвячених мові мешканців Надсяння [122–128]. Спеціальний розділ про надсянські говірки подано в монографії М. Лесева «Українські говірки у Польщі» [125].

Важливим етапом у дослідженні надсянських говірок є публікація матеріалів з надсянського ареалу, які у 20–30-их рр. XX ст. зібрав І. Зілинський та його учні. Праця вийшла 1975 року завдяки старанням Й. Дзендзелівського та М. Карася [236].

Лінгвогеографічне вивчення надсянських говірок здійснив М. Онишкевич. Деякі аспекти роботи над атласом учений висвітлив у статтях «Атлас говорів Надсяння» [143] та «Атлас давніших говорів Надсяння і суміжних земель (АГН)» [144]. На жаль, авторові не вдалося опублікувати Атлас відразу після закінчення роботи над ним. Сьогодні працю М. Онишкевича готують до друку діалектологи відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. У передмові автор зазначає: «Атлас говорів Надсяння (АГН) та суміжних областей – специфічний регіональний атлас. Він охоплює найбільш висунену на захід українську етнічну групу говорів: в зоні північних Карпат – лемківські та в Прикарпатті – надсянські говори, а також частково територію південної Лемківщини (Словаччина) та частину бойківських і надсянських говорів на території України». Матеріал для картографування зібрано за спеціальною програмою (1200 питань) від переселенців, які до 1945 року мешкали на Надсянні [АГН]. Атлас складається із 216 карт із коментарями. У вступі автор подає загальні відомості про населення досліджуваного обширу, окреслює територію та мережу населених пунктів, описує методику картографування і коментування, подає тематику карт та фонетичну транскрипцію. У текстовій частині роботи також є мережа населених пунктів, список інформаторів, бібліографія, коментарі до карт, індекс.

Надсянські говірки стали предметом зацікавлення і польських діалектологів. Зокрема незабаром вийде друком «Атлас українських говірок Надсяння», який підготував Я. Ріґер. Джерельною базою слугують діалектні записи С. Грабця, які вчений здійснив у 1938–1939 роках у 34 населених пунктах. Зазначмо, що 9 населених пунктів, зображених на карті, розташовані на сучасній українській території навколо Добромиля, яка є об'єктом нашого вивчення. Говірка с. Старява належить до нашої мережі обстежених населених пунктів. Атлас складається із 566 карт, 252 із яких – лексичні. Темам харчування та посуду присвячено 22 карти.

Матеріал із надсянського ареалу представлений у збірниках текстів «Говори української мови» [54], «Говірки південно-західного наріччя української мови» [53], «Українські говірки південно-західного наріччя» [189].

У наш час спостерігаємо зростання зацікавлення цим архаїчним говором як українських, так і польських мовознавців.

Найбільше праць присвячено лексиці надсянського говору. Словничок говірки містечка Олешичі уклав Н. Козій [Козій]. Важливою працею, яка засвідчує сучасний стан надсянського говору, є дисертація Л. Хомчак «Лексика родинної обрядовості надсянських говірок» [201]. Різні аспекти дослідження висвітлено у статтях [198–200; 202–206].

Весільну лексику у надсянських та наддністрянських говірках проаналізувала Н. Глібчук [47].

Н. Герасим дослідила прислівники у статті «До характеристики прислівників у надсянських говірках» [45] на підставі діалектних текстів із шести надсянських говірок, опубліковані в збірниках «Говірки південно-західного наріччя української мови» [53] та «Українські говірки південно-західного наріччя» [189].

Надсянські говірки стали предметом дослідження польських учених, зокрема Е. Рудольф-Зюлковської [234], Т. Колодинської [229] та ін.

Детальну історію дослідження надсянського говору викладено у працях М. Лесева [123, 125] та Л. Хомчак [199].

Щодо вивчення наддністрянських говірок, то зауважмо, що вперше назву «наддністрянські говори» вжив В. Ганцов у праці «Діялектологічна класифікація українських говорів» [44]. Наддністрянському говору діалектолог відводив значно більшу територію, ніж цей говір займає сьогодні. Учений вважав, що підставою для поділу наддністрянських говорів на галицькі і буковинсько-подільські є форми *просю*, *пустю*, *радю*, *го́ни*, *про́си* 3 sing., тенденція до диспалаталізації *ц* і *с*, залишки м'якого *р'*, префікс *ві-*(=ви-*)* та ін., «що в своїй сукупності характеризують тільки подільські, басарабські та буковинські говори» [44, с. 128]. Термін «наддністрянський говір» утвердився в мовознавчій науці з виходом праці І. Зілинського «Карта українських говорів» [107]. У дослідженні «Говір Батюків» на позначення цього говору І. Верхратський використав терміни «опільський», «ополяньский» «полєньский» [Верх. Б, с. 1].

Вивченню наддністрянських говірок присвятили праці Я. Янув [227], Я. Рудницький [173; 233], К. Дейна [225], О. Горбач [59] та ін.

Вагомими є і праці К. Кисілевського про наддністрянський говір. Учений вважав, що «гніздо наддністрянського говору» охоплює околицю Рогатина, Ходорова, Миколаєва, Бібрки, Винник, Перемишлян, Бережан, Підгаєць, Бучача, Чорткова [111, с. 284]. Мовознавець вніс правки до карти І. Зілинського щодо розташування наддністрянського говору й окреслив його межі на півдні, південному заході, на заході та півночі. У статті подано карту наддністрянського говору. Дослідник також визначив особливості «наддністрянського гнізда». Про батюцький говір, який І. Верхратський вважав «підговором» опільського [Верх. Б, с. 1], К. Кисілевський писав, що він «стоїть ближче до надсянських перехідних говірок і самого Надсяння, ніж до наддністрянського говору» [111, с. 284].

Перша ґрунтовна праця про наддністрянський говір вийшла аж 1957 року. Це монографія Г. Шила «Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра» [211]. На підставі фонетичних, морфологічних і лексичних особливостей діалектний простір на північ від Дністра вчений ділить на середньонадбужанський (у західній частині Волині); південноволинський (у східній частині Волині і далі на схід); перехідні говори між південноволинськими

і наддністрянськими (північні райони Львівщини за винятком північної частини Сокальського, Лопатинського та Бродівського районів та деяких північних р-нів Тернопільщини)[1]; наддністрянські говори (широка смуга в басейні верхнього Дністра до річки Збруч на сході); надсянський (західна частина Краковецького р-ну Львівської обл. та в Мостиському р-ні Дрогобицької обл.) говори [211]. Праця також містить історію вивчення південно-західних говірок на північ від Дністра, аналіз фонетики та морфології досліджуваних говірок. Автор здійснив порівняльний аналіз наддністрянських говірок із подільськими, південноволинськими, лемківськими, бойківськими, гуцульськими говірками та з полтавсько-київським діалектом. У книзі подано діалектні тексти різної тематики, а також короткий словник.

У студії Г. Шила «Із лексики говірок Верхнього Подністров'я і Побужжя» [210] проаналізовано деякі слова на позначення об'єктів матеріальної культури, подано дві карти південно-західних говорів на північ від Дністра. Досліджуваний матеріал дав вченому підстави зробити висновок, що між південно-волинськими та наддністрянськими говірками нема різкого переходу, а на їхній межі «витворилося пасмо перехідних говірок, в яких риси одних і других говірок зазублюються між собою» [210, с. 33].

2008 року опубліковано результат багаторічної праці дослідника – «Наддністрянський регіональний словник» [Шило]. Матеріал, що увійшов до словника, було зібрано впродовж 25 років у близько 500 населених пунктах. Укладач також використав матеріали надрукованих на той час праць про наддністрянський говір та записи працівників Інституту мовознавства ім. О. Потебні. У словнику подано ремісничу термінологію, назви реалій, їхніх частин, назви флори і фауни, назви явищ природи, абстрактну та загальновживану лексику. За словами автора, словник дає багатий матеріал не тільки для вивчення лексики наддністрянського говору, відповідних системних явищ (омонімія, полісемія), а й для дослідження фонетики, словотвору, фразеології [Шило, с. 14]. Це єдина лексикографічна праця, яка охоплює матеріал з основної території

[1] Назви районів і областей подано за: [211].

поширення наддністрянських говірок. Окрім цього, до словника увійшла лексика з говірок перехідного типу, що має риси і наддністрянського, і суміжних говорів.

Опис фонетичної, морфологічної та синтаксичної систем говірок Брюховицького р-ну Львівської обл. здійснив П. Приступа [162]. Учений, зокрема, подав діалектні тексти, записані від респондентів різних вікових категорій [162, с. 114–143].

Праця Д. Бандрівського «Говірки Підбузького району Львівської області» [2] містить аналіз фонетичних, морфологічних та синтаксичних рис говірок Підбузького р-ну, карту Підбузького і суміжних р-нів та кілька діалектних текстів.

О. Горбач дослідив південнонаддністрянську говірку с. Романів Львівської обл. та уклав її словник [60], а також говірку с. Комарне [59].

Акцентологічні особливості наддністрянських говірок досліджував Д. Гринчишин [63].

Історією виникнення наддністрянського говору цікавився і Ф. Жилко. Дослідник, зокрема, зазначив: «Серед південно-західних діалектів наддністрянський виявився найбільш впливовим, його ареали мають тенденцію поширюватися на територію сусідніх діалектів» [99, с. 7]. Діалектолог вважав, що цьому сприяло те, що в другій половині XIX і на початку XX ст. він ліг в основу західноукраїнського (галицького) варіанта літературної мови [99, с. 7–8].

Вивченню наддністрянських говірок присвячені праці З. Бичка [6–11]. 2000 року вийшла монографія «Діалектна лексика наддністрянського говору» [5], у якій дослідник описав історію виділення і вивчення наддністрянського говору, провів паралелі між наддністрянською лексикою та лексикою сусідніх діалектів, подав системно-структурні відношення в наддністрянській лексиці.

Щодо коректності терміна «наддністрянський говір», серед діалектологів досі немає одностайності. Свого часу З. Бичко стверджував, що надавати перевагу слід назві «опільський говір», в основу якої покладено етнічний елемент чи принцип [7, с. 21]. Термін «наддністрянський говір» він називав неточним, бо «наддністрянський діалект, як відомо, займає лише терен верхньої течії Дністра»

[7, с. 22]. Ми поділяємо думку К. Кисілевського, який вважав назву «наддністрянський говір» більш виправданою, бо «вона відповідає природному розселенню давніх племен в околиці поблизу ріки або “води”» [111, с. 283]. Окрім цього, діалектні межі здебільшого не збігаються з етнографічними, тому немає потреби в калькуванні термінів.

Серед мовознавчих досліджень наддністрянського ареалу в історичному аспекті виокремимо дві дисертації з ономастики. Це робота І. Фаріон «Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – початку XIX ст. (прізвищеві назви) [190] та В. Котович «Ойконімія Опілля XII–XX ст.» [117].

Сучасні наддністрянські говірки стали предметом ономастичних студій Р. та Л. Осташів [147–151 та ін.], а Н. Осташ досліджувала лексику та фразеологію наддністрянського говору [152–154 та ін.].

Наддністрянські говірки і сьогодні привертають увагу дослідників. Відзначмо, зокрема, дисертацію І. Романини «Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі» [169] (2015), у якій, окрім детального аналізу власне діалектних текстів про чудесні події, окреслено риси наддністрянського говору на різних мовних рівнях; див. також: [167–168; 170–171].

Наддністрянські художні елементи в українській художній прозі дослідила Х. Стецик [177].

Наддністрянський говір на території сучасної Польщі досліджував М. Лесів [124].

1.3. Сучасний стан говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя

Проведений аналіз діалектних текстів з досліджуваного ареалу засвідчив перевагу надсянських рис у зоні діалектного суміжжя. Відзначено такі фонетичні особливості, як:

— артикуляція звука [а] (з *ę*) як [е] (у наголошеній позиції) чи [і] (у ненаголошеній позиції) після м’яких і шиплячих приголосних: *йап|ч’еник*,

ст|рушл'і, |каш'і, жин|тиц'і, мас|л'енка, |йадерниц'і, па|тел'н'і, |марл'і стіл'|ниц'і, |йід'ін'і, |йіджен'е, пи|чен'і, на|чин'і, гур|н'е (надс. і наддн.);

— звук [ы] на місці [*ы]: |с***ы***рватка (надс.);

— перехід [*о] > [і] у частині говірок не завершений, тому на місці [о] спорадично фіксуємо [и]: *пши|но* (надс.);

— вживання *г'і, к'і, х'і* замість *ги, ки, хи*: |*пируг'і, бурач|к'і, |к'ісле мулу|ко, |памп|х'і, |цук'ір, цук'ір|ничка, |нецк'і, куру|ваїчик'і, памп|х'і, к'іп'йа|ток, |вис'іўк'і, па|л'ушк'і* (надс.);

— укання у будь-якій позиції, зокрема й у кінці слова: |*м'іст****у,*** ***у***|*пал'інок, **у**країць, **у**к|рушок к**у**л**у**|тушка, мак**у**|г'ін, к**у**р**у**ваї|ц'і, |гус**у**чка, с**у**|лотке, |с'іт****у,*** |*м'іст****у,*** |*цук**у**р, |жит**у**, **У**к|сана* (надс. і наддн.);

— поява на місці [j] епентетичних звуків [л] або [н]: *м'|н'асо, дириў|л'аниї боршч, м|н'ата |бул'ба, |с'імн'а, |вимн'али* (надс., наддн.);

— звукосполучення [вм] замість [вн] у слові |*р'імне* ‘рівне’ (наддн.);

— відсутність епентетичного [л] після губних приголосних і перед голосними: |*робйу* (надс.);

— у частині говірок виявляємо вживання [г], [х] замість [в] у прийменниках та префіксах: *г |бочц'і, г ву|д'і, г|вечир, х п'|йец* (надс.)

— звук [л] в кінці складу (слова) переходить в [ў]: |*паўка, стіў* (надс., наддн.);

— вживання протетичного [в]: |*воцит, вуп|латок, во|баринц'і, |вобраз* (надс., наддн.);

— диспалаталізація звуків [с], [ц] у суфіксах *-с'к-, ц'к-*: *укра|їін'скиї, пол'скиї* (надс., наддн.);

— кінцевий твердий [ц]: *бу|хониц, за|виванец, гур|нец* (надс., наддн.);

— диспалаталізація [р′]: *бу|рак, ва|ру, ве|чера* (наддн.);

— лабіалізація [а] (>а^{о}) перед [ў]: *пхоў, три|моў, доў, моў (ма^{о}ў), заси|поў* (надс., наддн.);

— втрата довготи м'яких приголосних у формах іменників с. р.: *з|б'іж'і* (надс., наддн.);

— збереження другого повноголосся: ˈ*голупц'і с те*ˈ***ре****туйі* ˈ*бул'би*, *голупц'і з* ˈ*бул'би те*ˈ***ре****туйі*, ˈ*голупц'і з* ˈ*бул'іў те*ˈ***ре****тих*, *нате*ˈ***ре****ти*, *те*ˈ***ре****ті* ˈ*бул'ви* (надс.) та ін.

Із-поміж морфологічних рис відзначимо такі:

— закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку одн. -оў, -еў, зрідка – -ом, -ем: *во*ˈ*дом* і *ву*ˈ*доў*, *сми*ˈ*таном* і *сми*ˈ*таноў*, ˈ*бул'боў* (надс., наддн.);

— закінчення іменників жіночого роду в родовому відмінку однини -и: ˈ*соли* (наддн.);

— нестягнені форми прикметників: *ва*ˈ*ренійі*, *р'іт*ˈ*койе*, ˈ*першуйе*, *гус*ˈ*тойе*, *д*ˈ*ругойе*, *д*ˈ*руханійі* ˈ*бул'би*, *пог*ˈ*матанийі* ˈ*бул'би*, ˈ*тертійі п*ˈ*л'ацки*, *с'*ˈ*в'іжуйе*, *гли*ˈ*бокайа та*ˈ*ріл'*, ˈ*миска гли*ˈ*н'анайа*, *жи*ˈ*л'ізнойе гур*ˈ*н'е*, *бл'а*ˈ*шанойе гур*ˈ*н'е*, *гур*ˈ*н'е гли*ˈ*н'анойе*, *гри*ˈ*би п'іт*ˈ*биванійі*, *су*ˈ*лоткейе*, ˈ*б'ілійі*, ˈ*житн'ійі*, ˈ*добройе*, *руз*ˈ*чин'уванойе*, *смач*ˈ*нойе* (надс., наддн.);

— вживання форм двоїни: *три* ˈ*лишц'і* (надс., наддн.);

— збереження давніх енклітичних форм давального відмінка займенника *ми* ‘мені’, *ти* ‘тобі’; вживання вказівного займенника *тамтоі* ‘той’ (наддн.);

— інфінітивні форми на *-чи* від дієслів на задньоязиковий приголосний: *пе*ˈ*чи*, *затуў*ˈ*чи* (надс., наддн.);

— у дієслівних формах минулого часу виявлено залишки перфекта (із зредукованими формами колишнього допоміжного дієслова *бути*): *п'іш*ˈ*лам*, *ў*ˈ*з'елисмо*, ˈ*малам*, ˈ*далам*, *за*ˈ*парилам* (надс., наддн.);

— у дієсловах 3 ос. одн. і мн. II дієвідм. переважно зафіксовано твердий флексійний ***т***: ˈ*робл'а****т***, *пи*ˈ*чу****т***, *да*ˈ*йу****т***, *ва*ˈ*ри****т***, ˈ*л'уби****т*** (надс., наддн.).

До надсянсько-наддністряських регіоналізмів належать: *дике мулу*ˈ*ко* (*не квас*ˈ*не/ ни су*ˈ*лотке*), *ву*ˈ*сикуве(о) мулу*ˈ*ко*, *ве*^{u}*р*ˈ*бове мулу*ˈ*ко (н'і квас*ˈ*не/ н'і су*ˈ*лотке)*, *ве(и)р*ˈ*бове мулу*ˈ*ко (*ˈ*ан'і* ˈ*р'ітке/ н'і гус*ˈ*те/ зачи*ˈ*нало с'і сквас'*ˈ*н'овувати)*, ‘молоко, яке починає киснути’, ˈ*йадерниця* ‘кров’яна ковбаса’, *за*ˈ*виванц'і* ‘голубці’ та ін.

1.4. Теоретичні засади дослідження лексики діалектного суміжжя

Важливою проблемою діалектології залишається проблема членування українського діалектного простору. Від початку збирання матеріалів до «Атласу української мови» минув значний проміжок часу, адже «Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласу» вийшла ще 1949 року.

Про складність проведення точних меж між говорами писав свого часу І. Зілинський: «[…] перехід від одного діялєкту до другого майже нїколи не наглий, лиш оба пограничні діялєкти зливають ся поволи мов филї один з другим, так що дуже трудно означити границю поодиноких говорів одною лїнїєю […]» [109, с. 9]. У праці «Карта українських говорів з поясненнями» [107] діалектолог позначив на карті «перехідні говори на північній основі» та «перехідні говори до чужих мов» [107]. Учений також є автором статті про лемківсько-бойківську мовну межу [108].

Л. Коць-Григорчук вважає, що термінів *перехідні говірки* чи навіть *смуги перехідності* або *зони перехідності* виявилося замало, щоб виявити специфіку міжмовного чи міждіалектного контактування [118, с. 47]. Дослідниця зазначає, що: «у зонах змішаности не виключені міждіалектні та міжмовні впливи, які модифікують суміжні системи. Там на зміну співіснуванню систем спорадично можуть творитися і нові діалектні елементи вже як результат закону взаємодії систем» [118, с. 50]. Л. Коць-Григорчук вказує на те, що дослідження різних діалектологів того самого діалектного простору не збігаються: «Розбіжності помітні у визначеннях тих самих діалектних явищ, навіть однаково локалізованих, і меж говорів, зокрема у розумінні системного та асистемного, статичного та динамічного в діалектному просторі [118, с. 42].

Визначенням бойківсько-наддністрянської межі займався Я. Рудницький [172]. Проблемі суміжжя М. Пшеп’юрська присвятила вже згадувану працю «На пограниччях надсянського говору» [165]. Дослідниця зазначила: «Нелегко дати задовільну відповідь, котрі з описаних мовних явищ треба вважати за безсумнівні прикмети даного говору, бо в багатьох випадках різні мовні явища є спільні двом або й більше говорам і важко ствердити, під чиїм саме впливом вони

появляються» [165, с. 251]. У висновках М. Пшеп'юрська вказала, що різним групам говірок, що перебувають на межі з надсянським говором, властиві мовні впливи: надсянські, лемківські, спільні надсянсько-лемківські, спільні лемківсько-бойківські, бойківські, наддністрянські, спільні надсянсько-наддністрянські, польські [165, с. 251]. Авторка встановила, що ізоглоси змішування *в–г*, *ф–х* і групи *-ск*, *-цк* протиставляють північно-західну групу говірок південно-східній [165, с. 255]. Наступний поділ дослідниця проводить за лінією вживання дієслова *быти* (бути), яка відділяє надсянську, лемківську і бойківську групу від наддністрянської [165, с. 255]. На основі ізофони *к'і, г'і, х'і* М. Пшеп'юрська ділить досліджувані говірки на північну і південну групи [165, с. 255].

На підставі вивчення праць діалектологів Т. Ястремська дослідила, що сучасні наддністрянські, надсянські та бойківські говірки сходяться на території західних окраїн Львівської обл., зокрема в південній частині Старосамбірського р-ну (умовна лінія: Лопушниця (на південний захід від Добромиля) – Велика Сушниця – Велика Лінина – Воля) [216, с. 88; 217, с. 126]. Зазначмо, що дослідження Т. Ястремської «Діалектний простір Галичини: говірки української мови» не лише містить характеристику галицьких говорів, а також є спробою встановити сучасні межі між ними, що засвідчено на авторській карті, де також зазначено перехідні смуги говірок [216, с. 83; 217, с. 126].

Важливість проблеми діалектного суміжжя засвідчують численні дослідження на прикладі різних говорів української мови, а саме: Г. Мартинової («Подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини»)) [137], Л. Рябець («Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонаддніпрянської суміжності») [174], В. Михайленка («Динаміка середньонаддніпрянсько-поліського діалектного суміжжя у світлі ізофон») [139], Л. Дикої («Суфіксальний словотвір іменника в говірках полісько-середньонаддніпрянського порубіжжя») [89], Н. Шеремети («Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики») [209], Т. Тищенко («Подільсько-середньонаддніпрянське

суміжжя у світлі ізоглос») [180], Т. Щербини («Середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос») [213–214].

Важливо, що наддністрянські перехідні говірки вже були об'єктом дослідження. 2010 року О. Жвава захистила дисертацію «Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя» [96, с. 15]. На підставі скартографованого матеріалу авторка робить висновок, що річки Збруч і Дністер досі залишаються демаркаційними лініями між подільськими і наддністрянськими, між подільськими і буковинськими, між наддністрянськими і буковинськими говірками [96, с. 15]. Результати дослідження лексики родинної обрядовості у вказаних суміжних говірках висвітлено у статтях дослідниці [93–95; 97–98].

Особливості картографування діалектних явищ порубіжжя схарактеризувала Г. Мартинова [138]. Дослідниці також належить розвідка про визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі [136].

Питаннями взаємодії перехідних говірок на подільсько-степовому мовному порубіжжі цікавився Т. Шевченко [208].

Типологія говірок діалектної суміжності степового і слобожанського говорів стала об'єктом вивчення Л. Фроляк [192].

Зону вібрацій на західному мовному пограниччі досліджували Л. Коць-Григорчук [119], а також її учениця О. Костів [116].

Спробу окреслити північну межу бойківських говірок здійснила Н. Хібеба [195].

Актуальним сьогодні є також питання міжмовної суміжності, зокрема відзначимо українсько-польське мовне пограниччя, яке досліджували представники люблінської україністики [231; 191; пор. також: 1]. Проблемам українсько-польського мовного суміжжя присвячений збірник статей «Ukraińskie i polskie gwary pogranicza» [237]. Українсько-словацьке етномовне пограниччя стало об'єктом вивчення Л. Белея [3]. Проблеми східнополіського-південноросійського діалектного суміжжя вивчала М. Поістогова [159].

Зазначмо, що говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя частково вже були предметом дослідження. 1912 року вийшла праця І. Верхратського «Говір батюків» [Верх. Б], у якій дослідник вжив термін «говір батюків», на означення групи говірок у межах наддністрянського говору: «Говор батюцкий є лише незначною відміною (підговором) говора опільського (ополяньского, поляньского). Назви обох тих бесід суть мало знаменні» [Верх. Б, с. 1]. Матеріали для своєї праці І. Верхратський збирав 1892 р., 1898 р, 1902 р., 1905 р. експедиційним способом, а також 1910 р. у Львові (від вихідців із досліджуваного ареалу). Батюцькими вчений назвав цю групу говірок через вживання слова «батько», хоча майже кожен із населених пунктів мав і свою назву, пов'язану із особливостями мовлення їх мешканців. І. Верхратський так локалізує батюцькі говірки: «Батюки суть то головно жителі з околиць Жовкви, Рави рускої, Яворова, Городка, Угнова…» [Верх. Б, с. 2].

За «Атласом української мови», це сучасні перехідні говірки надсянсько-наддністрянського (околиці міст Городок, Яворів, Рава-Руська), наддністрянсько-південноволинського (околиці міст Рава-Руська, Угнів, Жовква) діалектного суміжжя. Попри те, що праця видана більш як століття тому, вона і досі не втратила своєї актуальності, адже містить розгорнутий аналіз фонетичних, морфологічних, синтаксичних, лексичних особливостей досліджуваної групи говірок. Надзвичайну цінність роботі надає словник. Не можна оминути увагою і унікальні взірці пісенного та прозового фольклору, вміщені у праці.

Зазначмо, що термін «говір батюків» не закріпився у діалектологічній науці. У роботі, подаючи матеріал для порівняння із праці І. Верхратського, використовуємо термін «батюцький» (бат.). Вважаємо, що заміна назви на «наддністрянський говір» є некоректною, тому що, на нашу думку, це смуга перехідних говірок, частина яких (околиці міст Городок, Яворів, Рава-Руська) і є предметом нашого вивчення.

На сучасному етапі надсянсько-наддністрянське діалектне суміжжя потребує детального вивчення на усіх мовних рівнях. Наше дослідження – спроба

схарактеризувати особливості функціонування лексики на позначення їжі та посуду в зазначеному ареалі.

1.5. Особливості харчування мешканців досліджуваного ареалу

Їжа є елементом не лише матеріальної, а й духовної культури. Не можна не погодитися з думкою авторів монографії «Їжа по-російськи в дзеркалі мови», що їжа як «артефакт культури» виконує соціальні функції, є своєрідним соціальним знаком: вживання певних продуктів може створити соціальну близькість чи дистанцію, сигналізувати про відмежованість «своїх» від «чужих» [92, с. 9]. У наші дні спостерігаємо значні зміни у харчуванні українців. Як зауважує М. Глушко, за останнє півстоліття традиційна кухня українців зазнала суттєвих змін; стало менше відмінностей в асортименті їжі сільського й міського населення, жителів різних регіонів України [50, с. 186]. Основними чинниками, які призвели до зміни у традиційному харчуванні конкретного регіону, є суспільний поступ та зміни державної належності. З огляду на це в дисертації зроблено спробу змоделювати особливості харчування мешканців надсянсько-наддністрянського суміжжя здебільшого до початку Другої світової війни. Це зумовлено тим, що традиційна їжа зазнала значних змін із приходом радянської влади, яка намагалася знівелювати сформовану століттями культуру підконтрольних їй територій. Оскільки середній вік респондентів становить 75 років, то вони добре пам’ятають традиції харчування у своїх родинах до зазначеного періоду.

Описуючи назви їжі, намагаємося вказати на значення та місце страв і певних продуктів у житті носіїв досліджуваних говірок, тому виокремлюємо їжу щоденну, святкову й обрядову.

Харчування досліджуваного ареалу досить просте. Це зазвичай вирощені на цих землях овочі та фрукти, молочні продукти, гриби тощо. М’ясні страви донедавна були елементом передусім святкового столу. Всі продукти харчування селяни здобували (вирощували) самотужки. Купували хіба що сіль, зрідка – цукор. Дуже рідко вживали яйця, масло, бо їх продаж був чи не єдиним джерелом

прибутків. Так само практично не вживали риби, бо географічне розташування регіону не сприяло такому промислу. Проте на Святий вечір намагалися купити хоча б кілька оселедців, які входять до дванадцяти обов'язкових страв. У дні, коли дозволено споживати скоромне, страви замащували смальцем, топленим салом зі шкварками, у піст – лляною чи конопляною олією або ж не замащували страв узагалі.

І час, і політична ситуація внесли свої корективи у модель традиційного харчування мешканців надсянсько-наддністрянського суміжжя, проте остаточно її не знищили. Проведене дослідження засвідчило, що деякі традиції харчування збереглися до сьогодні, особливо ті, які пов'язані з обрядовими стравами.

Аналізуючи систему харчування радянського періоду, дослідники зазначають, що національні харчові традиції, пов'язані із християнським річним колом, – пекти млинці на масляну, готувати паску, фарбувати яйця і випікати «куличі» на Великдень – не переривались і в радянський час. Однак у цей період їх вживання обмежувалося сімейним колом і не потрапляло в публічну сферу [92, с. 510].

Так само й обрядова їжа досліджуваного ареалу практично не зазнала змін. Хоча занепадають самі звичаї святкувати деякі свята, як-от: *зеленівка* (на Зіслання св. Духа), *петрикування* (у день св. апостолів Петра та Павла (12.07), *андріївські вечорниці* (у вечір напередодні свята Апостола Андрія Первозванного (12.12) тощо, зі спогадів респондентів намагаємося відтворити якнайповнішу картину таких святкувань, акцентуючи на особливостях святкового столу в такі дні.

Висновки до розділу 1

Дослідження назв їжі має тривалу історію. Перші розвідки із цієї проблематики вийшли друком ще в XIX ст., щоправда, більшість з них мала етнографічний характер.

Серед дослідників цієї тематичної групи – М. Сумцов, В. Гнатюк, В. Шухевич, О. Яворський, А. Чичула, Д. Великанович, А. Онищук, Б. Заклинський, І. Голубович, П. Коненко, І. Панькевич та ін.

У низці етнографічних досліджень з теми харчування, зокрема у західній Україні, не можна оминути увагою праці Т. Гонтар, С. Творун, Л. Герус, Л. Болібрух, А. Зюбровського та ін.

Лексика харчування в українських говорах стала предметом дисертацій З. Ганудель, Є. Турчин, Е. Ґоци, Н. Загнітко, М. Волошинової, Л. Борис.

На сьогодні відчутним є брак ґрунтовних праць, які б комплексно характеризували надсянських говір. Унікальні студії І. Верхратського, І. Зілинського та М. Пшеп'юрської датовані початком–серединою XX ст. Треба сказати однак, що незабаром вийдуть друком лінгвістичні атласи надсянських говірок Я. Ріґера та М. Онишкевича, де представлено лексику досліджуваних тематичних груп. Щоправда матеріали, на підставі яких укладено атласи, не можна визначати як сучасні, тому що їх було зібрано у 30-х та 60-х рр. XX ст.

Важливими є дослідження сучасного стану лексики родинної обрядовості надсянських говірок Л. Хомчак.

Серед дослідників наддністрянського говору варто згадати К. Кисілевського, Г. Шила, Д. Бандрівського, П. Приступу, М. Лесева та ін. На сучасному етапі говір досліджують З. Бичко, Р. та Л. Осташі, І. Романина, О. Новіцька й ін.

Специфіка діалектного суміжжя стала об'єктом студій Г. Мартинової, Л. Рябець, В. Михайленка, Л. Дикої, Н. Шеремети, Т. Тищенко, Т. Щербини, О. Жвавої та ін.

Говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя, які досліджував І. Верхратський на початку XX ст., не були об'єктом зацікавлення діалектологів, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Зміни у традиційному харчуванні мешканців досліджуваного ареалу майже не позначилися на обрядових стравах. Тому, описуючи щоденне й святкове харчування мешканців надсянсько-наддністрянського суміжжя, особливу увагу приділяємо обрядовим стравам.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЗВ ЇЖІ В УМОВАХ ДІАЛЕКТНОГО СУМІЖЖЯ

Дослідження діалектної лексики передбачає використання низки методів та прийомів, серед яких базовими є експедиційно-польовий, описовий, зіставний, соціолінгвістичний, лінгвогеографічний та ін.

За допомогою *експедиційно-польового* методу було зібрано діалектний матеріал у 56 населених пунктах Старосамбірського, Самбірського, Мостиського, Яворівського, Жовківського р-нів Львівської обл. З огляду на те, що метою дослідження було зафіксувати та проаналізувати діалектну лексику на позначення їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, для обстеження ми обрали досить широку смугу говірок.

Свідомо не ставимо перед собою завдання окреслити сучасні межі між надсянським та наддністрянським говорами, оскільки, вважаємо, самого лише лексичного матеріалу замало, щоб розмежувати говори. Для цього необхідно комплексно проаналізувати фонетику, морфологію, лексику, синтаксис суміжних говірок. Дуже складно таку межу провести через конкретні населені пункти, адже, як писав І. Зілинський, «[…] перехід від одного діялєкту до другого майже нїколи не наглий, лиш оба пограничні діялєкти зливають ся поволи мов филї один з другим, так що дуже трудно означити границю поодиноких говорів одною лїнїєю […]» [109, с. 9].

Мережу говірок для обстеження сформовано на підставі діалектних меж між говорами, які провели М. Пшеп'юрська [164, с. 91], І. Зілинський [107], а також відповідно до «Атласу української мови» [АУМ, ІІ]. На півночі між м. Яворів та смт. Немирів мережа не надто густа. Провести дослідження на північному сході ареалу, на жаль, уже немає змоги, адже на місці колишніх сіл надсянсько-наддністрянського суміжжя сьогодні функціонує Яворівський полігон.

Обстежені говірки півночі пограниччя (від Яворова до Рави-Руської) І. Верхратський назвав «батюцькими». На нашу думку, немає достатньо підстав для виокремлення такого говору, адже, як засвідчує сучасний матеріал, ці говірки зберігають риси надсянського та наддністрянського говорів на всіх мовних рівнях. Зауважмо, що й сам дослідник наголошував на подібності описаних говірок до наддністрянських: «Говор батюцкий є лише незначною відміною (підговором) говора опільського (ополяньского, поляньского). Назви обох тих бесід суть мало знаменні» [Верх. Б, с. 1].

Як відомо, польові діалектологічні дослідження проводять за допомогою анкетування. Воно зазвичай складається з трьох частин. У вступній частині викладено мету та спосіб опитування. Наступним етапом є збір інформації про респондента (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, фах тощо). Основна частина анкетування – це власне запитання, відповіді на які і стають предметом подальшого дослідження діалектолога.

Інший різновид польового методу – експедиційний – має значні переваги над анкетуванням. Живе спілкування експлоратора з респондентом дає змогу отримати більше інформації про конкретне явище. Відповіді респондентів на запитання зазвичай мають форму текстів, які можна використовувати у подальших дослідженнях. Окрім цього, часто під час розмови з респондентом експлоратор може з'ясувати несподівані чи невідомі факти, що дають поштовх до подальших наукових пошуків.

Відомі два види експедиційного методу: маршрутний і кущовий. Під час маршрутного учасники експедиції рухаються заздалегідь запланованим маршрутом із зупинками у визначених населених пунктах. Кущове дослідження передбачає базовий пункт, звідки учасники експедиції виїжджають у найближчі поселення чи долають незначні відстані до них самотужки. Метод кущового дослідження можна поєднувати у різних варіантах із маршрутним, і навпаки [50, с. 61, 63, 64]. Збираючи матеріал до дисертації, ми використовували обидва методи дослідження.

Залежно від визначеної теми та мети експедиції діалектологи використовують різні прийоми опитування – суцільний і вибірковий. За допомогою суцільного опитування експлоратор фіксує діалектні тексти, які описують різні аспекти життя досліджуваного ареалу (історія, побут, матеріальна та духовна культура). Вибірковий прийом застосовують для вивчення конкретного явища. Під час експедицій ми використовували вибірковий прийом, адже фіксували лексику тематичних груп «Назви їжі й напоїв», «Назви кухонного начиння».

Польська дослідниця Ю. Кобус вважає, що діалектний матеріал, зібраний для конкретної теми, є дуже цінним, адже виявляє рідковживані слова, часто непередбачені у питальнику [228, s. 24–25].

Залежно від мети експедиції можуть бути короткотривалі та довготривалі. Останні застосовують для всебічного вивчення говірки, для з'ясування її особливостей на всіх мовних рівнях. Короткотривалі експедиції переважно організовують задля перевірки функціонування конкретного мовного явища на обстежуваній території, яке засвідчене тут у записах попередніх дослідників, а також для з'ясування меж його поширення.

Експедиції, проведені в рамках дисертаційної роботи, були переважно короткотривалими. Збір матеріалу проведено за спеціальною програмою-питальником, укладеною на основі «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. Дзендзелівського [86], праць З. Ганудель [42] та Е. Ґоци [73]. Апробація базового питальника виявила певні прогалини у ньому, які згодом було заповнено. Укладений для роботи питальник налічує понад 200 запитань, більшість із них є загальними, що потребують уточнень, додаткових запитань. Загальні запитання здебільшого стосуються назв їжі та напоїв, а конкретні – назв посуду. Наприклад, до загальних питань зараховуємо таке: *Які страви у вашому селі готують на весілля?* Приклад конкретного запитання: *Як у Вас називають посуд, у якому смажать?* Запитання сформульовано так, щоб не пропонувати респондентові варіантів відповіді. Як уже було зазначено, у дослідженні наголошуємо на обрядових стравах, що

відбивають специфіку регіону. Щоб правильно визначити місце конкретної обрядової страви у традиційній культурі досліджуваного ареалу, необхідно записати весь обряд, у якому її використовують. Саме тому досліджуваний ареал в роботі схарактеризовано не лише з мовного, а й з етнографічного погляду.

Основним методом вивчення діалектних явищ є *описовий,* або *монографічний*, який дає змогу досліджувати говіркове мовлення у двох аспектах – синхронному і діахронному. Синхронний аспект вивчення діалекту полягає в дослідженні сучасного стану говіркової системи або її функціонування на певному часовому зрізі. Діахронний аспект дає змогу виявити зміни, яких зазнав конкретний говір упродовж конкретного проміжку часу. У дисертації враховано обидва аспекти.

Діалектний матеріал зібрано впродовж 2008–2009 рр., отже, він відображає сучасний стан говору (синхронний аспект). Часто респонденти пригадують давні назви – відтак за допомогою діахронного аналізу виявлено зміни в лексиці упродовж певного проміжку часу. Зіставлення сучасних лексичних одиниць із тими, що функціонували на досліджуваній території понад 50 років тому («Слівник» М. Пшеп'юрської) і навіть понад 100 («Словарчик» І. Верхратського), доводять, що зміни є незначними.

Важливе значення у роботі має *зіставний метод*, за допомогою якого здійснено порівняння лексики досліджуваних говірок з іншими говорами української мови. Цей метод також використано для визначення походження конкретної лексеми.

У сучасних працях із діалектології не можна обійтися без *соціолінгвістичного методу*. Як зазначає Ю. Кобус, щораз більше починають застосовувати в діалектологічних дослідженнях соціолінгвістичні прийоми [228, s. 18]. На важливості цього методу наголошує і Є. Сєроцюк, який вважає, що, окрім основних соціолінгвістичних чинників, як-от освіта чи походження, вирішальний вплив на особливості мови респондента мають такі чинники: 1) географічний; 2) вік інформаторів; 3) вплив літературної мови; 4) внутрішня організація мовної системи [235, s. 130].

Збираючи матеріал до дисертації, ми фіксували детальну інформацію про респондентів, а саме: прізвище, ім’я, по батькові, рік народження, місце народження, освіта, фах тощо. Зазначмо, що більшість респондентів із нашої чи із власної ініціативи коротко розповідали про свою родину, звичаї у батьківському домі, описували своє життя. З огляду на те, що дослідження стосується теми приготування їжі, респондентами було обрано жінок, середній вік яких – 75 років. У с. Монастирок Жовківського р-ну респондентки відмовилися подавати будь-які відомості про себе. У кількох населених пунктах здійснено записи діалектного мовлення від жінок, які там не народилися, але мешкають у цій місцевості тривалий проміжок часу. Матеріал, зібраний від таких респондентів, не вважаємо менш цінним, адже респонденти часто порівнюють лексеми, поширені в говірці досліджуваного села, із тими, які вживають там, де вони народилися.

Більшість опитаних респондентів малоосвічена, вплив літературної мови на їхнє мовлення є незначним або відсутнім. Опитували ми або одного респондента, або одночасно кількох. Другий варіант видався більш продуктивним, оскільки часто інформацію, яку одному респондентові пригадати було складно, добре пам’ятав інший, який також давав свої коментарі, доповнював. Інколи нашими респондентами були представники різних поколінь, наприклад, мати й дочка. У такий спосіб обставини сприяли засвідченню традиційного й нового в досліджуваному пласті лексики.

Лінгвогеографічний метод дає змогу окреслити територію поширення певного діалектного явища. Цей метод передбачає укладання та подальший аналіз лінгвістичних карт. Початковий етап лінгвогеографічного дослідження тісно пов’язаний із експедиційним методом, за допомогою якого збирають матеріал, що його згодом буде відображено на карті. На картах чітко видно поширення того чи іншого явища, що дає підстави відповідно інтерпретувати зафіксований матеріал. «Лінгвістична карта, виявляючи відповідники мовного явища в різних говорах, допомагає з’ясувати походження і час його виникнення, що неможливо здійснити за допомогою інших методів», зазначає Н. Прилипко [161, с. 314].

В українській мовознавчій науці вже сформувалася традиція картографування лексичних матеріалів, зокрема й тематичних груп «Назви їжі та напоїв» та «Назви кухонного начиння».

1981 року опубліковано перший том «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини» З. Ганудель [ЛАСС], де було скартографовано вказані тематичні групи лексики. Лінгвістичні карти значно підвищують цінність монографій Е. Ґоци «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [Ґоца] та Є. Турчин «Назви їжі на Східному Поліссі» [Турч.]. «Атлас лексики народного побуту (назв їжі, напоїв) східностепових українських говірок» подано як додаток до дисертації Н. Загнітко [100]. Одним із додатків до дисертації М. Волошинової є «Атлас лексики на позначення їжі, посуду та кухонного начиння» [32].

У додатках до роботи подаємо 22 карти, укладені на підставі зібраного в обстеженому діалектному обширі матеріалу. Зазначмо, що лексичний матеріал, представлений на картах, не є повним, вичерпним, що можна пояснити специфікою нашого питальника, у якому перевагу надано загальним запитанням, а не конкретним, які насамперед стають основою для укладання карт.

У частині обстежених населених пунктів деякий матеріал залишився поза увагою і не відображений на картах. У заповненні таких прогалин вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Висновки до розділу 2

Вивчення лексики певного ареалу неможливе без матеріалів, зібраних *експедиційно-польовим* методом. Цей метод лежить в основі більшості діалектологічних студій.

Аналіз отриманих за допомогою *експедиційно-польового* методу матеріалів здійснюють за допомогою *описового*, чи *монографічного* методу. Наше дослідження характеризує лексику досліджуваного ареалу здебільшого в синхронному аспекті, спорадично застосовуємо і діахронний підхід.

Дослідження говіркового мовлення не має перспектив без близького знайомства із самим мовцем, адже такі характеристики, як вік, освіта, фах, місце народження т.ін., накладають свій відбиток на мовлення інформанта.

Лінгвогеографічний метод необхідний для характеристики лексики у просторовому плані.

Окрім названих методів, у роботі використано також *зіставний* для порівняння аналізованого матеріалу з аналогійними тематичними групами, засвідченими в інших говорах української мови.

РОЗДІЛ 3

НАЗВИ ЇЖІ ТА НАПОЇВ У ГОВІРКАХ НАДСЯНСЬКО-НАДДНІСТРЯНСЬКОГО СУМІЖЖЯ

3.1. Загальні назви їжі

Загальні назви їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають лексеми *ˈйіжа* (ВБ, Зр, Мн, Ср) (*йіˈжа* (Ск)); *йіˈда* (Ост, Мн); *ˈйід'ін'а* (Ст) (*ˈйід'ін'е* (Крк, Кнв), *ˈйід'ін'і* (Мк)); *йіˈджен'а* (Двг, Крк, Мш) (*ˈйіджен'а* (Пдл), *ˈйіджен'е* (Кр, Ктн, Пр, Прл, Рж, Стр, Трн, Цк), *ˈйіджен'і* (Брш, Прд, Чр)); *йіˈдзен'а* (ВБ) (*йіˈдзен'е* (ВМ)), що походять від псл. *jasti* (префіксальна форма *-ěsti*) <**ēsti* < **ēd-ti* [ЕСУМ ІІ, с. 325]. Виявлені назви з тим самим значенням поширені в надсянському та інших говорах української мови, пор.: надс. *ˈjіда, ˈjідлоʸ, ˈjіджин'і, jіˈдзен'і* ‘їжа’[2] [АГН, к. 28], лемк. *їдло* ‘їжа, харч’, *їджыня* ‘тс.’, ‘процес споживання їжі’ [Пиртей, с. 126], пд.лемк. *йіджˈін'а* ‘страва (загальна назва)’ [ЛАСС, к. 76], гуц. *їдá* ‘їжа, харч’, ‘страва’ [ГГ, с. 87; МСГГ, с. 73; Неґрич, с. 85], *їдзéні* ‘тс.’, *їдýнок* ‘тс.’ [Неґрич, с. 85], *їдло* ‘їжа, харчі’, *їдúме* ‘їжа’, *їдˈін'и* ‘тс.’ [МСГГ, с. 73], бойк. *їдіня* ‘їжа’, ‘страва’ [Онишк. І, с. 330; Матіїв, с. 195], *їда* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 329], бук. *їдло* ‘їжа’ [СБГ, с. 177], закарп. *їдá* ‘їжа, харч’, *їдінє* ‘тс.’ [Саб., с. 136], холм. *їдло* ‘їжа’ [СПХ, с. 369], поліс. *еда* ‘їжа, їстівне’ [28, с. 376], сх.поліс. *ˈйіжа, йіˈда, ˈйід'ін'а* ‘загальні назви їжі’ [Турч., к. 1], зх.поліс. *їдло* ‘їжа’ [Арк. І, с. 199], сх.степ. *йíжа* ‘тс.’, *йідá* ‘тс.’, *йедá* ‘тс.’, *йістві́* ‘тс.’ [МССГ, с. 247]; пор.: ст.укр. *ѣства, ѣдѣнє, ѣдло (идло)* [220, с. 6].

Спорадично із цим значенням виявлено лексему *стˈрава* (Кр, Тр), яку виводять із псл. *traviti* ‘поїдати, знищувати, тратити’, пов’язаного з *trava* ‘трава’ *truti* ‘тратити’, ‘труїти’ [ЕСУМ V, с. 392]. У діалектних словниках слово засвідчене із такими значеннями: бойк. *страва* ‘їжа’, *стрáвні* ‘тс.’ [Онишк. ІІ, с. 257], сх.степ. *стрáва* ‘будь-яка їжа’, ‘варена їжа’, ‘святкова їжа’ [МССГ, с. 248], пн.підл. *страва* ‘варена їжа’ [Горбач Д, с. 482]. Зазначмо, що лексему *страва* із

[2] Тут і далі значення подано за цитованими працями.

сучасною семантикою ‘харчі, страва’ фіксує «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» [СУМ[14-15] II, с. 614].

Загальні назви їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя представлено на карті 1 (див.: додаток А): слова *ˈйіжа, ˈйіда* поширені здебільшого на півночі досліджуваної території. Лексему *стˈрава* виявлено у двох говірках у центральній частині досліджуваного ареалу. Щодо інших засвідчених назв, то, як бачимо, вони властиві і для центральної, і для південної частини. Зауважмо, що у АУГН на півдні досліджуваної території засвідчено лексеми *jˈіджіńа, jidłˈo* [АУГН, к. 43]. Щодо лексеми *strˈava,* то вона домінує в більшості надсянських говірок на сучасній території Польщі. Із цим значенням в Атласі також спорадично картографовано слова *jˈіджеńа, jˈедзеńе, jˈidło, potrava* [АУГН, к. 43].

Назви кожного з прийомів їжі в досліджуваних говірках відрізняються від літературних лише на фонетичному та граматичному рівнях. Зі значенням ‘сніданок’ зафіксовано: *сˈн'іˈданок* (Вт, Ск, Ср, Ст, Цк), *снˈіˈдан'а* (Зл, Зр, Кр, Кт, Мж), варіанти – *сˈн'іˈдан':а* (Гб, Ост, Мн, Ср, Шк), *сˈн'іˈдан'е* (АВ, ВБ, Грд, Кн, Крк, Мк, Плн, Пр, Прд, Рж, Тр, Трн), *сˈн'іˈдан'і* (Бл, Дм, Зв, Плн), що походять від псл. *sъnědati, sъněsti* ‘з’їсти’, утворені із префікса *sъn-* ‘з-’ і дієслова *jěsti, jědati* ‘їсти’ [ЕСУМ V, с. 335]. Зазначмо, що з тим самим значенням, що й у досліджуваних говірках, слово *сніданок* та його варіанти поширені в бойківських [Ґоца, к. 1], гуцульських [Неґрич, с. 160; Ґоца, к. 1], буковинських [Ґоца, к. 1], поліських [27, с. 90; 28, с. 405–406; Турч., с. 19] говірках. У західнополіських говірках слово *сніданнє* має також обрядове значення – ‘пригощання на другий день після весілля, хрестин і т.ін.’ [Арк. II, с. 160].

Зі семантикою ‘обід’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя поширена лексема *уˈб’іт(д)* (АВ, Бл, ВБ, Вт, Гб, Грд, Дм, Зв, Зр, Кн, Кр, Крк, Мж, Мн, Мш, Ост, Плн, Пр, Прд, Ск, Ср, Трн, Цк, Шк), *вуˈб’іт(д)* (Тр, Ср, Ст), а також назви *пулуˈденок* (Дв), *пуˈлудне* (Мк, Рж).

Назва *обід (в)уˈб’іт(д)* праслов’янського походження: псл. *obědъ* утворене за допомогою префікса (прийменника) *ob-* від дієслівної форми *ěd-* ‘їсти’ [ЕСУМ IV,

с. 133–134]. Слово *у|б’ім* у частині досліджуваних говірок (Гр, Дв, Зр, Пт, Ср), як і в більшості говорів української мови, позначає також сніданок; пор.: надс. *ўуб|ім* ‘сніданок’ [Пшеп., с. 206], лемк. *óбід* ‘сніданок, перше споживання їжі вранці’ [Пиртей, с. 204; Верх. Л, с. 441], ‘другий сніданок, повне приймання їжі у другій половині дня’, ‘страви, приготовлені для сніданку’ [ССТ, с. 203], пд.лемк. *об’ід*^{m} ‘сніданок’, ‘обід’ [ЛАСС, к. 77, 78], бойк. *обід* ‘сніданок’, ‘обід’ [Онишк. ІІ, с. 6–7], *об’ім* ‘сніданок, споживання їжі вранці і сама їжа, спожита в цю пору’ [Ґоца, к. 1], гуц. *обід* (*убід*) ‘обід, споживання їжі серед дня; перший сніданок у полі’, [ГГ, с. 135], *обід, обіди* ‘сніданок’ [МСГГ, с. 120], *обід* ‘полуденок 12–13 год.’ [Горбач Н., с. 438], *об’ім* ‘обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита в цю пору’ [Ґоца, к. 2], бук. *об’ім* ‘тс.’ [Ґоца, к. 2], закарп. *о*^{у}*б’ім* ‘тс.’, ‘сніданок, споживання їжі вранці і сама їжа, спожита в цю пору’ [Ґоца , к. 1, 2], поліс. *абед* ‘споживання їжі вранці’, ‘споживання їжі вдень’ [27, с. 90; 28, с. 391–392], сх.поліс. *о|б’ід* ‘приймання їжі опівдні’ [Турч., с. 20], зх.поліс. *обід* ‘споживання їжі серед дня’, ‘сніданок’ [Арк. ІІ, с. 4], пн.підл. *обід* ‘обід’ [Горбач Д., с. 472], сх. степ. *об’ід*^{m} *(об’ім, об’ід, о*^{а}*б’ід)* ‘прийняття їжі опівдні (приблизно о дванадцятій годині)’, ‘ранкове (приблизно о 9–10 годині) прийняття їжі’ [МССГ, с. 300]. Зазначмо, що словом *обід* позначають поминки у гуцульських [ГГ, с. 135; Неґрич, с. 124; МСГГ, с. 120], східнополіських [Турч., с. 20], західнополіських [Арк. ІІ, с. 4] говірках.

Назви *полудне, полуденок* – складні утворення від слів *половина* і *день*. Лексема *полуденок* є літературною і позначає приймання їжі опівдні, а також у проміжок часу між обідом і вечерею [СУМ VII, с. 100]. З ідентичним або подібним значенням слово поширене в більшості говорів української мови: надс. *пул|уднî* ‘обід’ [Пшеп., с. 201], *полу́денок* ‘другий сніданок’ [Козій, с. 215], наддн. *полу́динок* ‘обід’, ‘другий обід (зазвичай у жнива на полі)’ [Шило, с. 213], лемк. *полуде́нок* ‘обідня страва, яку споживають у полі’, *полуди́нок* ‘тс.’ [Пиртей, с. 243], *поłуденок* ‘обід (переважно у полі)’ [ССТ, с. 249], пд.лемк. *полу́денок* ‘обід’, *полуде́нок* ‘тс.’, *пол’ідeнок (пол’ідéнок)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 78], гуц. *полу́денок* ‘обід, споживання їжі серед дня; перший сніданок у полі’ [ГГ, с. 154], ‘обідня

пора; їжа, яку приймають о цій порі’ [МСГГ, с. 148], ‘обід’ [Неґрич, с. 139], *по*^{у}*лу́де*^{и}*нок, полу́де*^{и}*нок* ‘обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита в цю пору’ [Ґоца, к. 2], бойк. *полу́денок* ‘обід’ [Онишк. II, с. 108], *полуде́нок* ‘обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита в цю пору’, *по*^{у}*лу́де*^{и}*нок, полу́де*^{и}*нок* ‘тс.’, *полу́дни* ‘тс. [Ґоца, к. 2], бук. *по*^{у}*лу́де*^{и}*нок, полу́де*^{и}*нок* ‘тс.’, *полу́дни* ‘тс. [Ґоца, к. 2], закарп. *по*^{у}*лу́де*^{и}*нок, полу́де*^{и}*нок* ‘тс.’ [Ґоца, к. 2], *полу́денок* ‘їжа, яку споживають опівдні’ [Саб., с. 252], поліс. *полудзень* ‘споживання їжі вдень’, ‘споживання їжі перед вечором’ [27, с. 90], *полудень* ‘легка післяобідня їжа’, ‘обід’, ‘обід в робочий день на полі’ [28, с. 398], сх.поліс. *ˈполуден’* ‘їда між обідом та вечерею, переважно в полі’ [Турч., с. 22], зх.поліс. *полудень* ‘приймання їжі між обідом і вечерею’, ‘приймання їжі всередині дня’, ‘взята з собою їжа на поле або сінокіс’ [Арк. II, с. 67], сх.степ. *по́лден’ (по́луден’, полу́ден’)* ‘підвечірок, споживання їжі після обіду перед вечерею’ [МССГ, с. 300–301]; пор.: бойк., бук. *полу́дни* ‘обід, споживання їжі серед дня і сама їжа, спожита у цю пору’ [Ґоца, к. 2].

Лексему *ˈп’ідвечерок* (Плн, Трн) ‘споживання їжі між обідом та вечерею’ утворено префіксально-суфіксальним способом від слова *вечеря*. Із тим самим значенням слово *п’ідвеч’ірок* та його варіанти поширені в бойківських [Онишк. II, с. 66; Ґоца, к. 4], буковинських [Ґоца, к. 4], гуцульських [Горбач Н, с. 440; Ґоца, к. 4], закарпатських [ЛАЗО III, к. 352], східнополіських [Турч., с. 22], поліських [27, с. 90; 28, с. 397] говірках тощо.

Вечірнє споживання їжі в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають фонетичні варіанти слова *вечеря – веˈчера* (Врб, Кр, Мн, Плн, Пр, Ср), *веˈчер'а* (АВ, Вт, Зл, Прд), *виˈчера* (ВБ, Дв, Зр, Кн, Крк, Ост, Плн, Прд, Ст, Шк), *виˈчерйа* (Тр), *виˈчер'а* (Птн, Рж), *виˈчер'і* (Бл, Дм, Зв, Мк), *в’іˈчера* (Трн, Шк), що походить від псл. *večerъ* <**veker-* [ЕСУМ І, с. 366–367]. З аналогійним значенням слово *вечеря* та його фонетичні варіанти фіксують лексикографічні та лінгвістичні праці на матеріалі із холмських [СПХ, с. 363], гуцульських [МСГГ, с. 22; Горбач Н, с. 424; СГГРЯ, с. 171], поліських [27, с. 90; 28, с. 373], східнополіських [Турч., с. 19], західнополіських [Арк. І, 52], північнопідляських [Горбач Д, с. 457]

говірок; пор. також: ст.укр. *вечера, вечерѧ* ‘*(споживання їжі ввечері)* вечеря’, ‘(*пригощання, яке влаштовують увечері з певної нагоди)* вечеря’ [СУМ[16-17] IV, с. 8–9].

Зазначмо, що лексеми *обід* і *вечеря* в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають також поминальне споживання їжі в день похорону (див.: 3.4.2.3). Із цим значенням виявлено аналітичні назви: *ус|тан':ій у|б'ім* (Зл, Мн, См), *пус|л'ідна ви|чера* (Врб), *ус|тан':а ве(и)|чера* (Зр, Мн, Пт, Ср). У с. Монастирок вживання слова *обід* чи *вечеря* залежить від часу поховання. Респонденти зазначають, що в день похорону родичі померлого запрошували присутніх *на ус|тан':ій у|б'ім// то йак ду у|б'іда/ а йак |п'ісл'а у|б'іда ху|вали/ ту на ви|черу// на ус|тан':у ви|черу* (Мн).

Із вказаною семантикою також функціонують назви *|поминки* (Грд, Ст, Тр, Шм) (*пу|минк'і* (Гс), *пу|м'інк'і* (Шк)) (< поминати); *пус'|л'ідн'а гус|тина* (Кт), *пус|л'ідна гус|тина* (Нк), *вус|татн'а гус|тина* (Пр) (< остання гостина), *пу|чесне* (Гр), *пу|чесна* (Пт) (< честь), *пугри|бове* (Вт) (< гріб).

3.2. Назви хліба та випечених із борошна виробів

3.2.1. Загальні назви хліба та його частин. Загальною назвою для хліба в усіх обстежених говірках є лексема *хл'іп(б)*.

Назва *хліб* походить із псл. ***xlěbъ*** ‘хліб’ (спочатку, можливо, ‘майно, багатство роду’ [ЕСУМ VI, с. 181]; пор.: наддн. *хл'іб, хл'іп* ‘хліб’ [141, с. 248], лемк. *хлі́б'я* ‘невеликий хлібчик’ [Пиртей, с. 327], бойк. *хліб* ‘хліб’, *хлібінча́* ‘буханець хліба’, ‘хлібець’, ‘хлібчик’, *хлібойко* ‘хлібчик’ [Онишк. II, с. 340], лемк. *хл'іб* ‘буханка’ [Горбач Б, с. 228], сх.под. *хлібеня* ‘невеликий хліб, обов'язкова ознака пошанування баби-повитухи, яка прийняла роди’ [181, с. 142], поліс. *хлеб (хліп, хліб, хлеб, хл<u>іе</u>б, хлыб)* ‘житній хліб’ [27, с. 107], сх.поліс. *хл'іб, хл<u>іе</u>б* ‘звичайна хлібина’, *хл'іб* ‘хліб, із яким ідуть свататися’ [Турч., с. 54–57, к. 29], сх.слоб. *хліб, хліп* ‘хліб’ [38, с. 33–34] та ін.; пор.: ст.укр. *хлѣбъ* ‘хліб’, ‘харчі, їжа’ [СУМ[14–15], с. 507–508].

Із семантикою ‘хлібина’ виявлено лексеми: *бу|ханка* (Дм, Мн, Нк) (*бо|ханка* (Ст)), *бу|хон* (Кр), *бухо|нец'* (Дв), *бу|хониц* (Шк), *бу|хонок* (Дв, Зр, Кр); *ку|лач* (Кр), *ку|лачик* (Пр); *|булка* (Зр, Кн, Крк, Мн, Ср). Ці назви зазвичай виступають у складі словосполучень на зразок: *бу|ханка х|л'іба*, *бу|хониц х|л'іба*, *бу|ханок х|л'іба*, *ку|лачик хл'іба*, *|булка х|л'іба* та ін.

Назва *кулач* та її дериват *кулачик* є фонетичним варіантом лексеми *калач* (< псл. *kolačь* ‘печений хліб круглої форми’, яке походить від *kolo* ‘коло’ [ЕСУМ II, с. 348]). Лексема відома у більшості говорів української мови, щоправда, із ширшою семантикою: надс. *кул|ачык хл'îба* ‘буханка хліба’ [Пшеп., с. 194], *ку|лачик* ‘буханець (хліба)’, *ко^{у}|лач* ‘булка (купована)’ [АГН, к. 43, 44], наддн. *ко|лач* ‘обрядовий хліб, круглої або подовгастої форми із крученого й переплетеного тіста, що випікають до Різдва’ [141, с. 250], лемк. *ко́лач* ‘калач, булка з білої муки’ [Пиртей, с. 142], *кołач* ‘калач’ [ССТ, с. 147], бойк. *кола́чь* ‘калач’, ‘великодня булка перед посвяченням’, ‘житній хліб’, ‘хала’ [Онишк. І, с. 366], *кола́ч* ‘булка, хліб з білого пшеничного борошна’, *кола́чик* ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’ [Ґоца, к. 7, 11], гуц. *кола́ч* ‘обрядовий калач, який пекли на весілля, на поминки або на Різдво’ [ГГ, с. 98], *кола́ч* ‘плетений калач із діркою посередині, який випікають на весілля, на поминки та на Спаса’ [Неґрич, 96], ‘весільний дарувальний хліб’ [Горбач Б, с. 175], ‘коровай’ [Горбач Н, с. 434], ‘струдель, пиріг із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка’ [Ґоца, к. 14], пд.лемк. *кола́ч’ (ко́лач’)* ‘хліб, спечений з пшеничного борошна’ [ЛАСС, к. 12], *ко́лач’* ‘булка, спечена з кислого тіста з пшеничної муки’, *кола́ч’ік*, *колач’о́к* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 13], *ко́лач’*, *ко́вач’* ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’, *колач’о́к*, *кола́ч’ік* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 14], бук. *кола́ч* ‘калач’ [СБГ, с. 217], закарп. *кола́ч* ‘круглий хліб з пшеничної муки’, ‘білий хліб’ [Саб., с. 147], сх.под. *калач* ‘хлібний виріб, яким запрошують у куми’, ‘калач, обов’язковий атрибут на родинах’ [181, с. 58], поліс. *кала́ч* ‘бублик’ [Лис., с. 89; 28, с. 379], ‘невеликий білий хліб продовгуватої форми’ [28, с. 379], *калач (кола́ч, кала́ч)* ‘пиріг’, ‘весільний пиріг продовгуватої форми’, ‘продовгуватий житній пиріг,

який несе дитина своїй бабці-повитусі’, ‘великий бублик’, ‘млинець’ [27, с. 118–119], сх.поліс. *ка|лач* ‘довгий або круглий хліб із переплетених смужок тіста, який на весіллі дарують родині’, ‘довгий або круглий хліб із переплетених смужок тіста, який молода несе мамі в першу неділю після весілля’, ‘довгий або круглий хліб із переплетених смужок тіста, яким молода обдаровує подруг, які принесли їй *«с|н’ідан’:а»*’, ‘такий же виріб без обрядової приуроченості’, ‘бублик’ [Турч., с. 85], зх.поліс. *калач* ‘бублик’, ‘спечений калач, який передавали родичам як знак запрошення на весілля’, ‘булка, прибрана квітами і стрічками, з якою молода з дружками їде на вечорниці до молодого під час випікання короваю’, ‘обрядовий хліб на весіллі (замість короваю)’ [Арк. І, с. 205], сх.слоб. *ка|лач’* ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 35–36], *ку|л’іч’, ку|лич, кул’і|ч’і* ‘спеціальний обрядовий хліб, що випікають напередодні Воскресіння Господнього’, *кала|ч’і* ‘вид хлібних виробів, що печуть на весілля’ [40, с. 55, 58].

Спільнокореневі лексеми *бухон, буханка, бухонок, буханець* через польську мову запозичено із середньоверхньонімецької; свнім. *vochenze, fochenz* ‘вид печива, білий хліб’, двнім. *fochenza* походить від лат. *focāciuz* ‘спечений у попелі’ [ЕСУМ І, с. 311]. Етимологи вважають, що форми з **у** (*буха́н*) пізніші, можливо, виникли під впливом народно-етимологічного зближення з *бу́хнути* ‘набухати’, а також припускають власне слов’янське походження цих слів [ЕСУМ І, с. 311].

Лексеми фіксують праці із досліджуваних та з інших говорів української мови: бат. *бохня́к хлы́ба* ‘буханка хліба’, *бохне́* ‘тс.’ [Верх. Б, с. 253], надс. *боха́нок* ‘буханець’ [Верх. Д, с. 95], *бо^{у}|хоно^{у}к, бо|хоне^{и}ц’* ‘буханець (хліба)’ [АГН, к. 43], наддн. *боханє́* ‘буханець (хліба)’, *бохне́* ‘тс.’, *бохня́* ‘тс.’, *бохня́к* ‘тс.’, *бохоне́* ‘тс.’, *бохо́нчик* ‘тс.’, *бохо́ниц* ‘тс.’, *бохуни́ц* ‘тс.’, *бохуня́* ‘тс.’, *буханє́* ‘тс.’, *бохо́нок* ‘круглий хліб’ [Шило, с. 57, 63], *бо́хон* ‘круглий хліб’, *бо́хончик* ‘буханець’ [ССС І, с. 378], *бу́ханець* ‘шматок хліба’ [ССГ, с. 7], *бу|ханка* ‘хліб’, *бу|ханец’* ‘тс.’ [141, с. 248], бойк. *бохо́нець* ‘шматок хліба’ [Онишк. І, с. 68], *боханє́ц’* ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’ [Ґоца, к. 7], гуц. *бо́хонец* ‘буханка’ [Горбач Н, с. 423], *буханец* ‘хлібина’, *буханка* ‘тс.’ [СГГРЯ, с. 111], бук. *бо́ханец* ‘невелика булочка, хлібець’ [БГ, с. 82], ‘невелика

булочка, хлібець, який гарячим обкачують у тертий часник з олією’, ‘хлібина, спечена на листку з капусти або хрону’, ‘хлібина’ [СБГ, с. 37], *бóханчик* ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’ [Ґоца, к. 7], поліс. *бохан (бóхон, бóхан, бóхун)*, ‘хлібина’, *буханец (бохонэ́ц, бухонэ́ц’, бохонéц)* ‘тс.’, *буханка (боха́нка, буха́нка, бухóнка, баха́нка, бохýнка)* ‘тс.’ [27, с. 107], *бохан (бóхун)* ‘обрядовий весільний хліб, пиріг, який наречена несе до нареченого’ [27, с. 117], *бóхан, боха́нка, бохóнка, бохóнька, бохýнка, бухóнка* ‘хлібина, яку перед випіканням викачують у борошні’ [Лис., с. 35, 38], *буха́нка* ‘хлібина’, ‘буханка формового хліба заводської випічки’, ‘дуже велика хлібина’, *буханец* ‘тс.’ [28, с. 371, 372], сх.поліс. *ба|ханец, бу|ханец’, бу|ханка, ба|ханка* ‘звичайна хлібина’, *бу|хан, |бохан, боха|нец, бохо|нец’* ‘велика хлібина’, ‘весільний обрядовий хліб’, *буха|нец’* ‘хліб, із яким ідуть свататися’ *|бохан, бу|ханка, буха|нец’* ‘хлібина домашнього випікання’ [Турч., с. 54–57, 63, к. 18, 29], зх.поліс. *бохун* ‘паляниця’, ‘хлібина, з якою йдуть весільні гості на весілля (замість короваю)’, *боханець* ‘тс.’, *буханец* ‘хлібина, яку перед випіканням декілька разів змочували водою, а потім ще змочували після випікання’, *буханка* ‘хлібина’ [Арк. І, с. 29, 40–41], сх.слоб. *бу|ханка* ‘хліб’, *бу|ханец’* ‘тс.’ [38, с. 34].

Етимологи припускають, що слово *булка* пов’язане з *була́ва́, бýлька*, які зводяться до псл. **bul-a* ‘куля, ґуля, набалдашник’, **bul-j-* ‘пузир, пухир’, ‘ґуля, жовно’, ‘куля, брила, грудка’; зі слов’янських мов, мабуть, було запозичене нім. діал. *Bulke* ‘булка’ [ЕСУМ І, с. 290–291]. У говорах української мови значення лексеми *булка* переважно тотожне з літературним – ‘хліб із білого пшеничного борошна’ [СУМ І, с. 253]; пор.: надс. *|булка* ‘булка (купована)’ [АГН, к. 44], наддн. *|булка* ‘хліб’ [141, с. 248], бойк. *бýлка* ‘булочка’ [Матіїв, с. 45], ‘булка, хліб із білого пшеничного борошна’ [Ґоца, к. 11], пд.лемк. *бýлка* ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’ [ЛАСС, к. 14], гуц. *булка* ‘кругла булка’ [Горбач Б, с. 143; Горбач Н, с. 424], ‘булка, хліб із білого пшеничного борошна’ [Ґоца, к. 11], бук. *булка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 11], закарп. *булка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 11], поліс. *бýлка* ‘хлібина, зазвичай спечена у формі’, ‘пшеничний хліб’, [27, с. 107; 116; 28, с. 371], сх.поліс. *|булка* ‘звичайна хлібина’ [Турч., с. 56],

зх.поліс. *булка* ‘хліб із пшеничного борошна’, ‘хлібина, паляниця’ [Арк. І, с. 36], пн.підл. *бу́лка* ‘буханка’ [Горбач Д, с. 456], сх.слоб. *|булка* ‘хліб’ [38, с. 34].

Серед слів, що позначають хлібину, проте не входять до складу словосполучень, виявлено: *х|л'іп* (ВБ, Зв, Зр, Ост, Плн, Ср, Ст); *хл'і|бина* (Дм, Кр); *|бохта* (Врб) (*|бухта* (Нк)); пор.: наддн. *хлібине́* ‘мала хлібина’, *хлібне́* ‘тс.’ [Шило, с. 266], *хл’і|бина* ‘хліб’ [141, с. 248], бойк. *хліби́ня* ‘буханець хліба’, ‘хлібець’, ‘хлібчик’ [Онишк. ІІ, с. 340], сх.поліс. *хл’і(е)|бина* ‘звичайна хлібина’, ‘хлібина, викачана водою’, ‘житня хлібина’, ‘хлібина з борошна, неочищеного від висівок’ [Турч., с. 54–58], зх.поліс. *хлібина* ‘паляниця, яку посипали борошном перед тим, як саджати в піч’ [Арк. ІІ, с. 228] та ін.

Лексеми *бохта*, *бухта*, імовірно, – варіанти слова *бухт* ‘вид печива’, діал. *бухта* ‘тс.’. Етимологи пов’язують її з *бу́хнути* ‘набрякати’, *бухті́ти* [ЕСУМ І, с. 312]. Спорадично варіант *|бухта* (Кр) зафіксовано зі значенням ‘хліб із пшеничного борошна високого ґатунку, спечений у формі’; пор.: наддн. *бу́хта* ‘кругла булочка з повидлом’ [Шило, с. 63], лемк. *бу́хта* ‘вид білого печива’ [Пиртей, с. 35], пд.лемк. *бу́хта* ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’ [ЛАСС, к. 14], закарп. *бу́хта* ‘булка, хліб з білого пшеничного борошна’ [Ґоца, к. 11], зх.поліс. *бухти* ‘пироги особливої форми з маковою начинкою’ [Арк. І, с. 41].

Зазначмо, що основними мотиваторами назв хліба є форма виробу, ґатунок або вид борошна. Наприклад, слово *|бухта* виявлено зі значенням ‘хліб прямокутної форми, спечений із пшеничного борошна високого ґатунку’ (Кнв). За свідченнями інформаторів, колись на основі форми хліба розрізняли буденний (круглий, який саджали у піч лопатою) і святковий (прямокутний, спечений у формі) хліб. Тепер усі господині печуть хліб у прямокутних формах, тому буденний хліб від святкового відрізняє вид борошна (пшеничне, житнє та ін.) та його ґатунок (низький, високий).

Із семантикою ‘хліб із пшеничного борошна високого ґатунку’, який вживали зазвичай у свята, зафіксовано лексеми *|восух* (ВБ, Дм, Зв, Мк, Ост, Прл,

Рг, Тр, Стр) та *ˈбаба* (Прд). Відмінності між хлібом і «восухом» стосуються передусім таких ознак:

- ґатунок борошна: *ˈб'іле/ ту то назиˈвали* ***ˈвосух****/ а ˈчорний хл'іп/ ту то йе* ***хл'іп*** (ВБ);
- вид борошна: *с пшеˈничнойі муˈки буў сˈпечиний* ***ˈвосух****/ а зу ˈжитнойі буў сˈпечиний* ***хл'іп****/ а с кукуˈрузи ˈбула сˈпечина* ***пеˈреп'ічка*** (Дм);
- форма хліба: *пиˈчут з рук* ***хл'іп****/ а* ***ˈвосух*** *ўже пикˈли ў паˈтел'ни*[3] (Дм).

Слово *восух*, імовірно, походить від псл. *suxъ* (< **sous*-) ‘сухий’ [ЕСУМ V, с. 486–487]. Зазначмо, що лексему *восух* та її варіанти фіксують словники та лінгвістичні атласи з надсянського, наддністрянського, а також із суміжних говорів: надс. *ў*ˈ*осух* ‘пшеничний хліб’ [Пшеп., с. 206], *(в)о́сух* ‘тс.’ [Верх. Д, с. 112], наддн. *во́сух* ‘пиріг із гречаною кашею’ [Шило, с. 83], бойк. *осух* ‘буханець’ [Онишк. II, с. 29], лемк. *о́сух* ‘сухар’, ‘круглий хліб, хлібина’ [Пиртей, с. 219], ‘кругла хлібина домашньої випічки’ [ССТ, с. 223], пд.лемк. *осу́шок (о́*^{у}*сух)* ‘назви для засохлого (несвіжого) куска хліба’ [ЛАСС, к. 9], поліс. *осу́шок* ‘невеликий окраєць хліба’ [Лис., с. 146], *асушак (осу́шок, ошу́шэк, усу́шок)* ‘перший шматок хліба від цілої буханки’ [27, с. 121; 28, с. 393], ‘сухий шматок хліба’, ‘сухий наріст на краях буханки хліба’ [28, с. 393], сх.поліс. *оˈсушок, оˈсушчик, наˈсушник, заˈсушок* ‘тс.’ [Турч., с. 106, к. 30], зх.поліс. *осухь* ‘перша відрізана від паляниці скибка’, *осушок* ‘тс.’ [Арк. II, с. 18], пн.підл. *о́сух* ‘цілушка, окраєць буханки’ [Горбач Д, с. 473].

Назва *баба* – праслов’янська: псл. *baba* ‘галушка, кругле печиво’ [ЕСУМ I, с. 103]; пор.: наддн. *ба́ба* ‘солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, який випікають до Великодня’ [Шило, с. 40], ‘високий і великий за розміром калач або будь-який випечений із тіста високий, великий за розміром круглий кондитерський виріб’ [ССС I, с. 366], бук. *ба́ба* ‘вид здобного хліба’, ‘запечена локшина з яйцем’ [СБГ, с. 20], гуц. *баба* ‘висока хлібина циліндричної форми, випечена з дріжджового здобного тіста, яку переважно печуть до Великодня’ [СГГРЯ, с. 42], *ба́ба* ‘страва з мамалиги і бринзи’ [Ґоца, к. 31].

[3] Слово *пательня* вжите зі значенням ‘прямокутна форма для випікання’.

Засвідчену в говірці с. Дмитровичі лексему *перепічка* із семантикою ‘кукурудзяний хліб’ виводять із псл. **pekti* ‘пекти’, **pektь* ‘піч’ [ЕСУМ IV, с. 329–330]. Слово поширене в говорах української мови, щоправда, із відмінним значенням, пор.: надс. *пар|апйічка* ‘гірший пшеничний хліб’ [Пшеп., с. 198], наддн. *пере́пічок* ‘хліб, спечений на жарі’ [Шило, с. 197], гуц. *пере́пічка* ‘невеликий хлібець, маленька булочка, що випікається на Великдень’ [ГГ, с. 146], ‘невеликий круглий хліб, який роздавали бідним дітям у *Жи́вний четве́рь*’ [Неґрич, с. 131], бойк. *пере́пічка* ‘мала пасочка (булка), яку виносять у вівторок після Великодня на могили, де священики читають Євангеліє за покійників’ [Онишк. II, с. 53], ‘невелика хлібина, випечена із залишків тіста’ [Матіїв, с. 340], бук. *пере́пічка* ‘ватрушка’ [СБГ, с. 402], поліс. *перапечка (пэрэ́пічка, перапі́чка, пырапы́чка, пэрэпэ́чка, перапе́чка)* ‘хлібина’, ‘низький плоский хліб’ [27, с. 107, 112], ‘невеличка буханка хліба’, ‘корж із хлібного тіста, який печуть на черені’ [28, с. 395], *перепєчка, перепʼїчка* ‘корж, спечений із кислого тіста на сковороді; перепічка’ [Лис., с. 157], сх.поліс. *пере|нʼе(ie,i)чка, нʼерʼе|нʼечка* ‘мала хлібина із залишків тіста’ [Турч., с. 56, 57], *пере|печа, пере|нʼеча, пе|репʼічка, пе|репечка, пере|нʼічка, нʼе|рʼепʼечка, пере|нʼiечка* ‘мала хлібина, випечена на пробу тіста’ [Турч., с. 54–57, к. 15], *пере|печа, пере|нʼі(е)чка* ‘корж із хлібного тіста, спечений у печі перед полумʼям’ [Турч., к. 16], сх.слоб. *пе|репˑічʼка* ‘хліб’, ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 34, 35], пн.підл. *пере́пічка* ‘паляниця’ [Горбач Д, с. 474].

На позначення низького хліба круглої форми, посоленого зверху та спеченого скраю печі, зазвичай із залишків тіста у діжці, зафіксовано лексеми: *нʼім|паўки* (мн.) (Мн), *нʼім|пал'ник* (Дм), *ву|пал'ник* (Гб), *нʼімполум'|йаник* (ВБ), *пали|ниц'а* (Гс), *пали|ничка* (Кнв). Такий самий виріб із накладеною зверху цибулею номінує лексема *у|пал'інок* (Рж).

Назви *пімпавок* (*пімпавки*), *пімпальник, вупальник, упалінок* утворено від псл. *paliti*, яке пов’язане чергуванням голосних із *poleti* ‘горіти, палати’, **polmen-* ‘полум’я’ [ЕСУМ IV, с. 266]. Спільнокореневі слова *пу́тпалка, пʼі́тпалок, ôпале́ник*, які Е. Ґоца зафіксувала зі значенням ‘випечений на плиті або в печі

шматок тіста як проба якості майбутнього хліба’, дослідниця зараховує до оригінальних закарпатських регіоналізмів [79, с. 107], проте варіанти цих лексем відомі й іншим говорам української мови: надс. *п|îтпалук* ‘паляниця’ [Пшеп., с. 199], *пім|палу^{o}к, пітпа|л’анук* ‘паляниця (з тіста)’, *пім|палок* ‘круглої форми буханка хліба’ [АГН, к. 36, 43], наддн. *підпáлок* ‘корж, спечений нашвидкуруч на вогні’ [Шило, с. 204], лемк. *підпáлок* ‘корж із хлібного тіста, спечений перед полум’ям’ [Пиртей, с. 233], *підпałок* ‘тс.’ [ССТ, с. 236], пд.лемк. *підпáлок (підпáлч’ок)* ‘невеличкий хлібець, спечений з останків вишкрябаного тіста’ [ЛАСС, к. 7], бойк. *пíдпавка* ‘булка з прісного тіста’ [Онишк. ІІ, с. 69], бук. *підпáлок* ‘невеличкий буханець, спечений під час напалювання печі’, *підпáлочок* ‘зменш. до *підпáлок*’ [СБГ, с. 420], поліс. *падпальнік (подпáльнік, пудпáльнік), падпалак (путпáлок, пудпáлок, падпáлак)* ‘вид плоского хліба’ [27, с. 112], *подпалок* ‘корж із хлібного тіста’ [28, с. 397], *подпáлок*, *пудпалок* ‘корж, спечений із кислого тіста на сковороді; перепічка’ [Лис., с. 165, 178] та ін.

Виявлене слово *палиниця* та демінутив *палиничка* – також похідні утворення від *палúти*; назва зумовлена тим, що під час випікання такого хліба чи печива на ньому утворюється суха, іноді пригоріла скоринка [ЕСУМ IV, с. 270]; пор.: надс. *пал’а|ниц’а* ‘паляниця (з тіста)’ [АГН, к. 36], наддн. *паланúц’є* ‘перепічка’, *паланúці* ‘деруни’, *паланúчка* ‘порізана кружечками печена картопля’ [Шило, с. 192], *пал’а|ниц’а, пали|ниц’е* ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста, випечений на плиті’ [141, с. 250], лемк. *палятко* ‘мала паляниця’, *палянка* ‘малий пляцок з вівсяної муки’ [Верх. Л, с. 446], лемк. *пáля* ‘паляниця, корж, підпалок’, *палянка* ‘паляниця з вівсяного борошна’ [Пиртей, с. 225], бойк. *паленúця* ‘коржик з вівсяного борошна’, ‘коржики з тертої, змішаної з борошном, пригнилої картоплі’ [Онишк. ІІ, с. 35], *паланúц’а* ‘випечений на плиті або в печі шматок тіста як проба якості майбутнього хліба’, *паланúчка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 6], *паленя́* ‘паляниця (хліб)’, *палиня́* ‘коржик з прісного тіста, спечений на плиті’ [Матіїв, с. 330, 331], бук. *паланúця, паланúцє* ‘корж із прісного тіста, спечений на плиті’, ‘солодкі коржики; печиво як гостинець дітям’, *паланúчка, паланичкú* ‘зменш.-пестл. до *паланúца*’, ‘скибки спеченої на плиті картоплі’, ‘корж з меду і маку, яким знахарка лікує

хвороби шлунка’ [СБГ, с. 379], *паланич|ки* ‘сухарі, з яких роблять розчину’ [БГ, с. 77], *паланúц’а* ‘один із спечених на плиті шматочків тіста, розкатаного для розрізання локшини’ [Ґоца, к. 20], гуц. *паланúц’а* ‘тс.’ [Ґоца, к. 20], лемк. *пáля* ‘паляниця, корж, підпалок’ [Пиртей, с. 225], ‘паляниця, корж із прісного тіста’ [ССТ, с. 227], пд.лемк. *пáля* ‘невеличкий хлібець, спечений із останків вишкрябаного тіста’, ‘булка, спечена із здобного тіста пшеничної муки з начинкою або без начинки’, *палач’íнка* ‘великий млинець, спечений із прісного тіста (з домішкою вареної картоплі і без неї)’ [ЛАСС, к. 7, 14, 18], закарп. *паляни́ця* ‘хлібина’ [Саб., с. 216], *паланúчка* ‘випечений на плиті або в печі шматок тіста як проба якості майбутнього хліба’ *паланúчка* ‘тс.’ *паленичкú* ‘галушки, нарізані квадратиками з розкачаного тіста’, *пал’анúц’а* ‘невеличкий хлібець, випечений з останків вишкрябаного з корита тіста’, *пале^{и}нúчка* ‘тс.’, *паланúц’а* ‘один із спечених на плиті шматочків тіста, розкачаного для нарізання локшини’, *паланúчка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 6, 7, 20, 22], поліс. *паланúца* ‘хлібина, яка змочується водою при викачуванні’, *палєнíца* ‘тс.’ [Лис., с. 150], *паляніца (пал’аны́ц’а, полені́ца, пол’унэ́ц’а, пол’ани́ца, пал’ани́ца, п’ел’ани́ца)* ‘хлібина’, ‘корж із дріжджового тіста’ [27, с. 107, 114], ‘буханка хліба пшеничного або житнього’, ‘обкачана перед випічкою у борошні буханка хліба’, ‘хліб із пшеничного борошна’, ‘корж із хлібного тіста, який печеться на черені’ [28, с. 394], сх.поліс. *пал’а|ниц’а (пал’а|ница, пал’а|н’іца, пале|ница, пеле|ница, пеле|ниц’а)* ‘менша від звичайної переважно пшенична хлібина, викачана борошном’, ‘звичайного розміру, викачана борошном, переважно обрядова хлібина’, ‘мала хлібина із залишків тіста’, *пал’а|ниц’а* ‘хліб, із яким ідуть свататися’ [Турч., с. 54–56, 61–62, к. 15, к. 29], зх.поліс. *палінка* ‘паляниця’, ‘хлібина, яку перед випіканням обсипали мукою’ [Арк. II, с. 23], сх.слоб. *пал’а|ниц’а* ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 35].

Проаналізувавши назви хліба, підсумовуємо, що часто форма виробу не є визначальною мотиваційною ознакою номінації. Зокрема хліб прямокутної форми в досліджуваних говірках спорадично має назви: *бака|л'ін* (Тр), *бака|л'ійка* (Ст),

пател'ˈн'ак'і (мн.) (Мк), *паˈтел'н'а* (Кн), *бритˈванка* (Нк, Цк), *бˈл'ашка* (Мн), *хл'іп з братˈванки* (Крк).

Назви творять опозицію – купований у магазині хліб / спечений удома хліб. Лексеми *бакалін, бакалійка* позначають купований хліб (*бакалін, бакалійка* суфіксальним способом утворено від слова *бакалія* ‘група харчових продуктів і предметів споживання’, яке своєю чергою запозичене з турецької мови: тур. *bakkal* ‘торговець овочами’, *bakkaliye* ‘бакалія’ [ЕСУМ І, с. 119]), а *пательнякі, пательня, бритванка, бляшка* – спечений удома (метонімійне утворення; у досліджуваних говірках лексеми *пательня, бритванка, бляшка* позначають прямокутну форму для випікання): *йак пикˈли кˈруглиї хл'іп/ ту то буў* ***хл'іп****/ а йак пикˈли ў ˈформ'і/ ту* ***пател'ˈн'ак'і*** […]/ *бу вуˈни ˈбули ў таˈк'і ˈформ'і/ ф таˈк'і паˈтел'ни* (Мк).

Щодо виду хліба, то в досліджуваному ареалі його виготовляють здебільшого із пшеничного та житнього (дуже рідко) борошна. Хліб, спечений із житнього борошна, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають словосполучення: ˈ*житн'іǐ хл'іп* (Врб, Зр, Кт, Ост, Ск, Ср, Стр), ˈ*житниǐ хл'іп* (Блн, Плн, Прд, Рж, Трн), *хл'іп* ˈ*житниǐ* (Гб), ˈ*жытниǐ хл'іп* (Цк). Аналітичні назви ˈ*житн'іǐ хл'іп разоˈвиǐ* позначає хліб із житнього борошна грубого помелу.

Виявлені словосполучення ˈ*чорниǐ хл'іп* (ВБ, Зр, Кнв, Мш, Плн, Ср), *хл'іп* ˈ*чорниǐ* (Ктн) функціонують зі значеннями: ‘житній хліб’, ‘хліб із борошна грубого помелу’. З останнім значенням виявлено також назву *разоˈвиǐ хл'іп* (Трн).

На позначення пшеничного хліба в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя поширені аналітичні назви *пшеˈничний хл'іп* (Ост, Тр, Стр) (*пшиˈничниǐ хл'іп* (Врб, Зр, Плн, Рж, Ср, Цк)); ˈ*б'ілиǐ хл'іп* (Зр, Трн).

Засвідчені назви функціонують в наддністрянських говірках, зокрема у говірках Підгаєччини: *пше*^{и}*ˈнич*^{ш}*ний хл'іп, пшеˈничний хл'іб,* ˈ*б'ілий хл'іп*; ˈ*житний хл'іп,* ˈ*житн'ій хл'іп,* ˈ*чорний хл'іп* та ін. [141, с. 248]. Назви *жи́(ы́)тни(ы)й хл'іп, пше*^{и}*ни́ч(ш)ни(ы)й хл'іп, чо́рний хл'іп, разови́й хл'іп* Е. Ґоца зафіксувала в більшості карпатських говорів [Ґоца, с. 12]; пор.: лемк. *жытняни* ‘житній, спечений із

житнього борошна’ [ССТ, с. 97], *житняний* ‘налисник із житньої муки’ [Верх. Л., с. 413]. Аналітична назва *жы́тний хл’іп (жі́тні хл’іп)* зі значенням ‘хліб, спечений із житнього борошна, змеленого на ручних жорнах’ [ЛАСС, к. 11] поширена у південнолемківських говірках, а хліб, спечений з пшеничного борошна у цих говірках номінують словосполучення *пшени́ч’ный хл’іп, пшени́ч’ный хл’іп (пшен’іш’ный хл’іп)*; *бі́лый хл’іп (бі́вый хл’іп)* [ЛАСС, к. 12]. У гуцульських говірках назви *разо́вий/ жи́тний хл’іб* уживають на позначення чорного хліба [Горбач Н, с. 444], у буковинських говірках – *ˈразовий хліб* – ‘хліб із непетльованої (один раз меленої муки)’ [БГ, с. 84].

Спорадично виявлено назви для хліба із зерна нового врожаю – *моло*ˈ*дий хл'іп* (Ост), ˈ*перший хл'іп* (Ост), *с*ˈ*в’іжий хл'іп* (Ср).

Виявлено спеціальні назви на позначення скибки хліба. Семантику ‘відрізаний ножем великий плоский шматок хліба’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя реалізують лексеми: *ку*ˈ*сок* (ВБ, Дв, Зв, Зр, Кр, Крк, Мн, Остр, Плн, Пр, Ск, Ст, Шк), *ку*ˈ*сочок* (Грд, Рж, Ср), ˈ*кусник* (Вл, Нк, Тр); *ка*ˈ*валок* (ВБ, Дм) (*ка*ˈ*вавок* (Мк)); *к*ˈ*ромка* (Ск); *с*ˈ*кипка* (Дв, Мн), ˈ*паїда* (Зр, Плн, См, Ср), які носії вживають у складі словосполучень зі словом *хліб*.

Більшість зазначених назв праслов’янського походження, а саме: *кромка* < псл. *kroma* ‘обрізаний край чогось’ [ЕСУМ ІІІ, с. 102]; *кусок, кусник* < псл. *kosati*, пов’язане з *kosъ* ‘кусок’ [ЕСУМ ІІІ, с. 159–160]; пор.: надс. *кри́мка хлы́ба* ‘скибка хліба’ [Верх. Д, с. 95], *kr*ˈ*imka* ‘скибка хліба’, *k*ˈ*us*ˈ*eń, k*ˈ*usnyk, k*ˈ*usok* ‘тс.’ [АУГН, к. 48], *к*ˈ*р’імка* ‘тс’, *ку*ˈ*сок* ‘тс.’ [АГН, к. 46], наддн. *кусне́* ‘кусень, шматок (хліба)’, *ку́сник* ‘тс.’, *кусни́ще* ‘великий шматок (хліба)’ [Шило, с. 157], *ку́сень* ‘кусник’ [ССГ, с. 16], бойк. *ку́сень* ‘скибка хліба’, ‘шматок’, *ку́сник* ‘тс.’ [Ґоца, к. 10; Онишк. ІІ, с. 398], *кусо́к* ‘скибка хліба’ [Ґоца, к. 10], гуц. *кусо́к* ‘тс.’, *ку́сен’* ‘тс.’ [Ґоца, к. 10], бук. *ку́синь, ку́сінь* ‘надкушений шматок (хліба, сала)’ [СБГ, с. 244], поліс. *кромка* ‘шматок відрізаного хліба’ [28, с. 385], сх.поліс. *ку*ˈ*сок* ‘шматок хліба довільних розміру і форми’, ‘великий шматок хліба, відрізаний від цілої або більшої частини хлібини’, ‘відкушений шматок хліба, не подрібнений зубами’, *ку*ˈ*сочо(а,е,і)к,* ˈ*кус’ен’* ‘тс.’ [Турч., с. 90–98, к. 19], зх.поліс. *кусень* ‘шматок чого-

небудь’ [Арк. І, с. 272], пн.підл. *кромка* ‘скибка хліба’ [Горбач Д, с. 480], сх.слоб. *ку|сок, |кусе^{и}н’* ‘відрізаний ножем кусок хліба’, ‘великий шматок хліба’ [32, с. 8]. Зауважмо, що в бойківських говірках лексема *ку́синь* позначає і відрізаний ножем шматок хліба, і буханку хліба [Матіїв, с. 248].

Назва *кавалок (кававок)* – давнє запозичення із німецької мови: свнім. *kavel, kavele* ‘кругла дерев’яна паличка для жеребкування’, ‘доля, витягнений при жеребкуванні пай’ [ЕСУМ ІІ, с. 334]. З ідентичним чи подібним значенням слово поширене й в інших говорах української мови: надс. *k|av|ałok, kav|ałoček, k|avalčyk* ‘скибка хліба’ [АУГН, к. 48], *ка|вало^{у}к* ‘тс.’, ‘відломлений кусок (хліба)’ *ка|вал’чик* ‘тс.’ [АГН, к 46, 48], наддн. *кава́лук* ‘шматок’ [Шило, с. 134], лемк. *кава́лец* ‘кавалок, шматок’ [Пиртей, с. 128], *кавał* ‘великий шмат (чого-небудь)’, *кавалец* ‘шматок чого-небудь їстівного, в т. ч. і хліба’ [ССТ, с. 134], гуц. *кава́лок* ‘кусень; шматок будь-чого (хліба, сала, поля)’, *кава́лічок* (*кава́лочок*) ‘зменш. до *кава́лок*’, *кава́льчік* ‘тс.’ [ГГ, с. 88], бойк. *кава́лок* ‘кусок’, ‘шматок’, *кавалець* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 333], *кава́лиць* ‘тс.’ [Матіїв, с. 198], гуц. *кава́лок* ‘скибка хліба’ [Ґоца, к. 10], ‘кусень’ [Горбач Б, с. 170], закарп. *ка́вальок* ‘шматок, кавалок’ [Саб., с. 137], поліс. *кава́лак* ‘шматок, кусок’ [Лис., с. 87], сх.поліс. *(а)ка|валак, о(а)ко(а)|ва(е)лок* ‘великий шматок хліба, відрізаний від цілої або більшої частини хлібини’ [Турч., с. 90–95, 97], зх.поліс. *кавалок* ‘шматок чого-небудь’ [Арк. І, с. 203].

Через польську мову із давньоверхньонімецької запозичено слово *скипка*: двнім. *skība* (нвнім. *Scheibe* ‘скибка, коло, шибка, шайба’) [ЕСУМ V, с. 270–270]; пор.: надс. *скі́бка хлы́ба* ‘скибка хліба’ [Верх. Д, с. 111], *sk|ybka* ‘скибка (хліба)’ [АУГН, к. 48], *с|кыпка* ‘тс.’ [АГН, к. 46], бойк. *ски́(ы́)пка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 10], пд.лемк. *скы́п^{б}ка* ‘скибка відрізаного хліба’ [ЛАСС, к. 8], закарп. *ски́(ы́)пка* ‘скибка хліба’, *ски́(ы́)ба* ‘тс.’ [Ґоца, к. 10], поліс. *скібка (скы́пка, скі́пка, ске́бка, скы́бка, скэ́бка, скі́бка)* ‘відрізаний шматок хліба’ [27, с. 121], ‘відрізаний шматок хліба середньої товщини’, ‘шматок хліба, відрізаний навскоси’, ‘тонко відрізаний шматок хліба’, ‘шматок хліба, відрізаний на всю ширину буханки’ [28, с. 403–404], сх.поліс. *с|ки(і)бка* ‘шматок хліба, відрізаний від середини хлібини косо на

ріг’ [Турч., с. 90–98], зх.поліс. *скіпка* ‘скибка хліба’, *скібаница* ‘велика скибка хліба’ [Арк. ІІ, с. 149, 150], пн.підл. *ски́бка* ‘скибка хліба’ [Горбач Д, с. 480], сх.слоб. *с|кипка* ‘відрізаний ножем кусок хліба’, ‘великий шматок хліба’ [32, с. 8].

За припущенням етимологів, слово *пайда* походить від тур. *paj* ‘порція’ [ЕСУМ І, с. 115]; пор.: надс. *|паїда* ‘скибка (хліба)’ [АГН, к. 46], наддн. *па́йда* ‘велика скибка, шматок (хліба)’, *па́йдичка* ‘тс.’, *па́йдочка* ‘тс.’, *па́йдушка* ‘тс.’, *ба́йда* ‘тс.’, *байди́та* ‘тс.’ [Шило, с. 44, 192], холм. *байда* ‘велика скибка хліба’ [СПХ, с. 360], гуц. *ба́йда* ‘велика скибка хліба’ [Горбач Н, с. 422].

На позначення скибки, відрізаної від непочатого краю хлібини, домінує слово *ц'і|лушка* (АВ, Дв, Дм, Зр, Мк, Нк, Ост, Мн, Пр, Ст, Тр), а також зафіксовано лексеми: *гор|бушка* (Зр, Кр, Мн), *вер|бушка* (Крк), *ук|райец'* (Плн), *ук|райчик* (Плн, Трн), *ск|раўка* (ВБ, Зв), *с|к’ірка* (Пр). Назви *цілушка*, *горбушка*, *скірка*, імовірно, утворені на підставі зовнішнього вигляду: *цілушка* – ціла, суцільна скибка; *горбушка* – скибка у вигляді горба, *скірка* – частина скибки, вкрита скоринкою. Назви *вербушка*, *украєць*, *украйчик*, *скравка*, можливо, мотивовані місцем розташування: *вербушка* – верхня скибка хліба; *украйець*, *украйчик*, *скравка* – перша скибка скраю. Назва *горбушка*, імовірно, походить від псл. **gʰrbъ* [ЕСУМ І, с. 563], *украєць*, *ук|райчик*, *скравка* < псл. *krajъ* похідне від *krojiti* ‘кроїти’ [ЕСУМ ІІІ, с. 73], мотивація слова *вербушка* затемнена (можна припустити, що назву утворено за аналогією до *горбушка* від слова *верх*). З аналогійною чи подібною семантикою виявлені слова поширені в досліджуваних та в інших говорах української мови, пор.: надс. *скравок хлы́ба* ‘верхня скибка хліба’, *окра́йчик* ‘скибка хліба’ [Верх. Д, с. 95, 111], *skr|avok* ‘тс.’ [АУГН, к. 48], *ук|райук* ‘тс.’, *(в)ок|райец* ‘окраєць (хліба)’, *ск|равоʸк* ‘тс.’, *ц’і|лушка* ‘тс.’, *гуᵒр|бушка* ‘тс.’ [АГН, к. 46, 47], наддн. *скра́вка* ‘окраєць хліба’, *скра́вук* ‘тс.’, *скра́вок* ‘тс.’ *окра́єц* ‘цілушка (хліба)’ [Шило, с. 189, 241], ‘окраєць’, *окра́йчик* ‘тс.’ [ССГ, с. 18], *цілу́шка* ‘окраєць хліба’ [Шило, с. 270], лемк. *окраєц хльіба* ‘тс.’, *краюха*, *краюшка* ‘тс.’, *цїлуха*, *цїлушка* ‘тс.’ [Верх. Л, с. 443], бойк. *о́крайиᵉц’*, *окра́йиᵉц’* ‘окраєць хліба, перша скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’, *кра́йчик* ‘тс.’ [Ґоца, к. 9], гуц. *окра́йец* ‘цілушка з буханки’ [Горбач Б, с. 193;

Горбач Н, с. 438], закарп. *óкрайи^{е}ц’*, *окрáйи^{е}ц’* ‘окраєць хліба, перша скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’ [Ґоца, к. 9], бук. *окрáйок* ‘окраєць хліба, перша скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’ [Ґоца, к. 9], сх.под. *цілушка* ‘окраєць хліба, який дають у руку дитині, коли її відлучають від грудей’ [181, с. 146], поліс. *акраец (акрáйец, окрáйиц, окрáйец, крáйец), акрайчык (окрáйчык, акрáйчык, крáйчык)* ‘відрізаний шматок хліба’, ‘перший шматок хліба’ [27, с. 121], *окрайчик* ‘горбушка, перший шматок хліба від буханки або останній’, ‘частина буханки хліба, менша половини’, *скорінка* ‘хлібна скорина’ [28, с. 392, 404], сх.поліс. *ок|райец’* ‘великий шматок хліба, відрізаний від цілої або більшої частини хлібини’, *о(а)к|райец(’), о(а)к|райчи(’і)к* ‘шматок хліба, відрізаний скраю хлібини’ [Турч., с. 90–97], зх.поліс. *скраєць* ‘перша відрізана від паляниці скибка’, *скрайчик* ‘тс.’ [Арк. ІІ, с. 152], пн.підл. *окрáйец* ‘цілушка, окраєць буханки’ [Горбач Д, с. 473], сх.степ. *горбýшка, окрáйец’, скúбушка* ‘скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’ [ССГ, с. 298], сх.слоб. *ок|райе^{і}ц’, гор|бушка* ‘відрізаний ножем кусок хліба’, ‘великий шматок хліба’ [32, с. 8] та ін.

Виявлені лексеми зі семантикою ‘скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’ відображено на карті 2 (див.: додаток А). Із цим значенням на півночі досліджуваної території поширені назви *ц'і|лушка, гор|бушка*. У центральній частині засвідчено лексему *ц'і|лушка*, спорадично скартографовано назви *гор|бушка, с|к’ірка*. У південній частині переважає лексема *ц'і|лушка*, виявлено також назви *гор|бушка, вер|бушка, ск|раўка, с|к’ірка*. У говірках сіл Поляна і Тернава, які межують із бойківськими, засвідчено слова *ук|райец', ук|раїчик*.

Словосполучення *|перша ц'і|лушка* (Мн) : *ус|тан':а ц'і|лушка* (Мн) творять опозицію між першою та останньою скибкою хлібини. Зазначмо, що на позначення останньої скибки хліба виявлено ідентичні або спільнокореневі слова, як і на позначення першої скибки – *гор|бушка* (Мн), *|вокравок* (Трн).

Детально назви частин хліба в українських говорах описала Є. Турчин [187].

У досліджуваному ареалі з першою та останньою скибками хліба пов’язані повір’я. Найпоширенішим є те, що перший окраєць привертає любов, гарантує швидке одруження: *О йіш ц'і|лушку/ бо с|корше |зам’іш |п’ідеш/ х|лопц'і т'а |будут*

л'у|били (Пр); *Ка|зали: «На ти ц'і|лушки/ |жиби т'а л'у|били»* (Ст); *То ўсе ка|зали д'іў|чатам/ пар'іп|кам |йісти ук|райец'/ жу д'іў|чата |л'уб'йіт х|лопц'іў/ а х|лопц'і д'іўчат* (Плн); *А йак на в'іс'і|л'у/ йак там ск|раўка пупа|далас'і ку|мус'/ ту |д'іўчина хва|тала/ бу ка|зала/ шу |виїде |замуш* (Зв). А також вірять, що перший окраєць може сприяти вибору професії: *Ка|зали: «Йіш ск|раўку/ |будиш краў|чинейу»* (ВБ). Подібні повір'я поширені й на іншій території України, зокрема на Поліссі [187, с. 150].

Спорадично виявлено традицію перший шматок хліба залишати для жебраків, які молилися за душі померлих родичів: *Ту ц'і|лушку пере|важно да|вали пужиб|рушчим |л'уд'ім// [...]// ху|дила та|ка |ж'інка с та|коў ма|лен'коў ди|тиноў// йі|йі то да|вали ту ц'і|лушку і ка|зали с'і му|лити за пу|мерших* (Дм). За місцевою традицією, жебракам також давали окраєць хліба, цукор та дрібні гроші, які хрещена мати клала в ноги дитині перед обрядом хрещення, пор.: *Йа з|найу/ шо т'і ок|райки/ ц'і|лушки/ йа|к'і да|вали тим жебра|кам/ ту |була ти|ка тра|диц'ійа/ йак|шо ди|тина ни |йіла/ во ди|тина ма|лен'ка ни ху|т'іла |йісти/ то про|сили ў |тойі |ж'інки/ пожеб|рушки/ пру|сили ку|сок х|л'іба/ шуб ву|на йім |дала тої ку|сок х|л'іба/ шу йіїх хтос' там даў// і тої хл'іп в'іт |тойі жиб|рачки |дали тій ди|тин'і/ йа|ка ни |йіла/ і ди|тина пу|чала |йісти* (Дм).

У деяких досліджуваних говірках останній шматок хлібини не наділений магічною функцією: *За |першу **(цілушку)**/ ту д'іў|чата/ шуп х|лопц'і л'у|били// а ус|тан':а то ўже ў за|гал ву|на їде/ на л'у|боў/ на з|году* (Мн).

3.2.1.1. Назви обрядового хліба. Хлібні вироби є невід'ємними атрибутами свят календарного та родинного циклів. Майже кожне свято супроводжується випіканням спеціального хліба. Різдвяний цикл свят розпочинає Навечір'я Різдва Христового (06.01). У більшості обстежених пунктів існує традиція розпочинати Святу вечерю з *проскури* ‘невеличкої булочки з прісного тіста, яку використовують у православному богослужінні’; її ділять між усіма членами сім'ї, а решту – несуть худобі. Із цим значенням виявлено назви, які поширилися під впливом двох церковних традицій – православної: варіанти *п|роскурка* (Грд, Кр, Птн, Рж, Ск), *прос|курка* (Двг), *п|роск'ірка* (Ск)), *п|роскур* (Гб), *п|роскурищ'*

(Дм) та католицької: *оп|латок* (Крк), *вуп|латок* (Гр), *уп|латок* (Ск)), *уп|лата* (Гс), а також народну назву – *кул'і|да* (Грд).

Лексема *проскура* – фонетично видозмінене запозичення із грецької мови: гр. *προσφορά* ‘дар, приношення’ [ЕСУМ IV, с. 603]; пор.: бойк. *проскуройка* ‘проскурка’ [Онишк. II, с. 154], пд.лемк. *проску́рка* ‘булка, спечена з кислого тіста з пшеничної муки’ [ЛАСС, к. 13], гуц. *про́скура* ‘проскурка’ [Горбач Б, с. 207].

Слово *оплаток* у надсянських та наддністрянських говірках з’явилося за посередництвом польської мови під впливом католицької церкви, чимало храмів якої і зараз діють у населених пунктах уздовж українсько-польського кордону. Лексема *оплаток* зводиться до лат. *oblāta* ‘проскура’ [ЕСУМ IV, с. 200]; пор.: лемк. *онłаток* ‘облатка, проскура’ [ССТ, с. 220].

Зафіксована народна назви *куліда* пов’язана з псл. *kolęda* ‘Новий рік’, ‘Різдво’, ‘новорічний або святвечірний подарунок’, ‘колядування (обряди й пісні)’, яке є давнім запозиченням з лат. *Calendae* (*Kalendae*) ‘календи (у римлян перший день місяця, день сплати боргів)’ [ЕСУМ II, с. 526–527]. Зазначмо, що фонетичні варіанти *Кол'а|да* (Врб, Гр, Пт), *Кул'а|да* (Вт, Дв, Зр, Мн, Нк, См) вживають на позначення дня Навечір’я Різдва Христового, а в деяких говірках (Вр, Зл, Кт, Ст, Шк) – другий день різдвяних свят – Собор Пресвятої Богородиці та св. Йосифа Обручника (08.01). Назва мотивована звичаєм ходити колядувати у цей день. Відповідно до цього номіновано і хлібний виріб, яким розпочинають Святу вечерю. Лексему *kolęda* зафіксувала Б. Ґрабка у малопольських говірках [224, s. 60].

Зазначмо, що лексема *куліда* та її варіанти поширені в поліських говірках здебільшого на позначення необрядового хліба: поліс. *куліда (кулі́да, кулі́дка, кулі́тка)* ‘хлібина’ [27, с. 107], ‘буханка хліба, зазвичай домашньої випічки’, ‘відрізаний шматок хліба’ [28, с. 386]; сх.поліс. *ку|л’ідка* ‘хлібина звичайної величини’, ‘хлібина, викачана водою’, ‘хлібина з борошна, неочищеного від висівок’, ‘житня хлібина, викачана водою’, ‘хлібина домашнього випікання’ [Турч., с. 55, 56, 57, 58, 64, к. 18]. Назву *кулідка* Є. Турчин зараховує до

немотивованих назв або таких, які втратили мотивацію [Турч., с. 89], натомість лексема *куліда* в обстежених говірках такий зв’язок зберігає.

У с. Поляна зафіксовано традицію на Святий вечір випікати *о(у)ˈпарінки* ‘невисокі круглі хлібні вироби із пшеничного борошна, у яких перед випіканням роблять виделкою дірки, щоб тісто не росло’. *О(у)ˈпарінки* мастили медом, перед вживанням ламали руками, оскільки за місцевою традицією під час Святої вечері не можна нічого різати, лише ламати: *А на виˈчеру ни ˈр'ізали хл'іп/ а лаˈмали ˈламанц'іми/ так йак Іˈсус Хрисˈтос лаˈмаў/ л'уˈдиї жиˈвиў ˈрибами і хˈл'ібом.* Респонденти так описують приготування *о(у)парінків: То тиˈке с ˈк’іста таˈкойе/ йак на хл'іп/ ˈали тиˈкойе плитˈкойеi// то ни кˈрайут/ но лаˈмайут на С'в’іˈтиї ˈвечир*; *Гуспуˈдин'і на луˈпат'і руˈкоў руспласˈкала/ виˈдеўц'іми пуˈдз'обала/ би в’ін с'і ни п’ід:уˈваў// ну і на С'ўйаˈтиї ˈвечир ˈвийн'али с пˈйеца ˈборши/ пуˈтерли ˈмедум* (Плн). Такі вироби пекли й напередодні Навечір’я Різдва Христового, і напередодні Навечір’я Богоявлення (18.01). На Святий вечір їх їли під час вечері, а також давали худобі. У вечір перед Богоявленням *о(у)ˈпарінки* не давали худобі, бо для цього пекли спеціальні вироби – *шчи(е)дра(ч)ˈки(’і)*.

Лексема *о(у)парінок* – суфіксальне утворення від *опара* (< псл. **para*, **parъ*, пов’язане чергуванням голосних із **prěti* ‘пріти’) [ЕСУМ IV, с. 287–288].

Традиційно у Святвечір на святковий стіл кладуть хліб. Це може бути звичайний житній чи пшеничний хліб або плетена булка видовженої форми, яку номінують *стˈрушл'а* (Бл, Бр, Двг, Зв, Крк, Кт, Мш, Нк, Ост, Пр, Птн, Ст, Тр, Чр, Шк), *стˈрушл'і* (Бл), *стˈрушл'е* (Цк)), *стˈруцл'а* (Вт, Дм, Ктн, Рж, Ск), *стˈрус'л'і* (Мк). У деяких обстежених населених пунктах на стіл клали звичайний хліб. Здебільшого клали три хліби або два хліби і *струшлю*, які мали свою символіку: *Три хˈл'іба: Бог Оˈтец'/ Бог Син і Дух С'ўйаˈтиї* (ВБ); *Три дни с'вет ˈбуло/ і ўсе три хл'іба лиˈж’ело бис ц'іˈлийі с'ˈв’ета на стуˈл'і* (Мк).

Хліб в обрядах Святого вечора є символом достатку: *В’ін лиˈжаў в’ім С'ўйаˈтого ˈвечира ду Р'іздˈва// на Р'іздˈво бˈрали тої хл'іп п’ім паˈху і йшˈли пу ˈводу с тим хˈл'ібум […]/ хто моў киршиц'у чи сˈтудн'у/ йшˈли с тим і там в’інчуˈвали: «На шˈчес'т'е/ на зду̯ˈроўл'е/ с'ˈв’ета упроˈвадити/ ˈінчих дучиˈкати/ Нуˈвомуˈроку*

пуклу|нитис'і»/ так в'інчу|вали/ […]// ту|ди ка|зали/ би с'і |добри |вело/ би хл'іп с'і три|моў/ би з ву|доў |були (Плн).

Лексема *ст|рушл'а* (АВ) та її фонетичні варіанти *ст|рушл'е* (Гд), *ст|рушл'і* (АВ) спорадично позначають 'пшеничний хліб прямокутної форми, який могли посипати маком, прикрашати виплетеною з тіста косою та ін.' Такий хліб їдять під час вечері, а також дають домашнім тваринам.

У деяких обстежених говірках *струшля* виконує функції:

- обрядову (як поминальний хліб, який у Святий вечір лежить на столі, а потім його несуть до церкви на парастас): *А на с|т'іў ше кла|дут два х|л'іба і |туйу ст|рушл'у на|верха к|лали// тої хл'іп йі|мо |потім/ |али биз ви|черу ли|жит// і в'ін ти|ки ї гнет биз ўс'і с'ў|йата ле|жит// а ст|рушл'у |потім не|сем ду |церкви* (Кт);
- лікувальну: *Та |тійі ст|рушл'і ни|рас деку|му с'а да|йе// йак де йа|кес' ти|ке ниш|часна го|дина/ йак дес' |хоре/ ту т|реба йу |дати/ бу то зу с'ўйат* (Нк).

Виявлено традицію зберігати *струшлю* від Навечір'я Різдва Христового (06.01) до Богоявлення (19.01). Цього дня в церкві освячують воду, якою потім господарі окроплюють свої хати та господарські будівлі. Здійснюючи такий обряд, господар тримає у руках чи під пахвою хліб або *струшлю*.

Назва *струшля* та варіанти *струцля, струсьлі* – видозмінене запозичення пол. *strucel* (мн. *strucle*) 'хала, плетінка', *strucla* 'тс.' походить від нвнім. [*Striezel*] (свнім. *strützel*) 'вид батона', 'продовгуватий млинець', можливо пов'язаного з *strotzen* 'бути багатим, бути повним' [ЕСУМ V, с. 455]. Слово поширене в говірках південно-західного наріччя: гуц. *струґцень* 'довгаста плетена булка' [ГГ, с. 178], 'продовгуватий плетений хліб із борошна вищого ґатунку, що випікають на весілля' [Неґрич, с. 164], бойк. *струцля* 'хала', *струцень* 'тс.' [Онишк. II, с. 262], *струґцинь* 'білий здобний хліб довгастої форми, виготовлений з переплетених шматочків тіста' [Матіїв, с. 445], *струцні* 'весільний хліб', 'весільний хліб, який разом із медом молода роздавала гостям' [193, с. 306], бук. *струґтиль* 'пиріг, зроблений з коржа, змазаного начинкою й скрученого трубкою', *струґціль* 'батон' [СБГ, с. 529] та ін.

Спорадично зі значенням ‘спечений у формі хлібний виріб, начинений цибулею’, який також використовували на Богоявлення під час освячення водою будівель, зафіксовано назву *восух* (Мн) (детально див.: 3.2.1).

У с. Середкевичі також існує традиція випікати напередодні Святого вечора круглий хлібний виріб, начинений цибулею, який має назву *книш.* Виявлено варіант *кныш* (Кр) – ‘випечений спеціально до різдвяних свят круглий хлібний виріб, на якому перед випіканням ложкою роблять узори’. Зазначмо, що лексема *кныш* ‘пиріг, який їдять під час обряду поминання померлих’ поширена в білоруських говірках [ЭСБМ V, с. 76]. Хоча такий виріб тепер не використовують у жодних ритуалах, можемо припустити, що колись *книш* виконував функцію поминального хліба і на обстежуваній території, тому що його вживали у Святий вечір (*на ˈКол'аду*), який у наших предків був днем поминання померлих. Ще одним аргументом на користь цієї версії є засвідчена назва для начинки з цибулі – *душа*; пор.: поліс. *душы́* ‘начинка у варениках’ [28, с. 376]. У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя лексеми *душа* зі значенням ‘начинка’ не виявлено. Проте, коли респондентка розповідала про приготування галушок із тертої картоплі, начинених вареною картоплею (*з ˈбул'би пируˈги*), казала, що у них говорять: *«С чуˈго ˈм'іло/ с ˈтого дуˈша»* (Дв). Отже, можемо припустити, що в деяких досліджуваних говірках слово *дуˈша* позначає будь-яку начинку.

Етимологи вважають, що лексема *книш* є запозиченням із грецької мови (гр. *κνίσα* ‘запах і пара жирного печеного м’яса’, ‘сало, в яке загорталося жертовне м’ясо, призначене до спалення’, сгр. *κνισάριον* ‘жир, жирна страва’, нгр. *κνισάρι* ‘вид хліба, сала’) [ЕСУМ ІІ, с. 474].

Слово поширене й в інших говорах української мови, щоправда з іншою семантикою: гуц. *книш* ‘картопляний хліб із бринзою, сиром або капустою’ [ГГ, с. 97; Неґрич, с. 94], ‘великий хліб’, ‘калач’ [МСГГ, с. 80], *книшик* ‘корж, підпалок, припечений хліб з решток тіста’ [Горбач Н, с. 433], бойк. *книш* ‘пиріг з картоплі’, ‘пиріг із прісного тіста’ [Онишк. І, с. 361], закарп. *кныш* ‘пиріг із кислого тіста, що готувався на традиційне весілля’ [Саб., с. 145], ‘струдель – пиріг з розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься

начинка’ [Ґоца, с. 27], пн.підл. *книш* ‘калачик’ [Горбач Д, с. 466], сх.поліс. *книш* ‘великий, переважно чотирикутний, із загорнутими наверх краями відкритий пиріг, начинений конопляним насінням із кашею’ [Турч., с. 74].

Слово *knysz* зі значенням ‘вид печива, яке печуть на Різдво’ фіксує Б. Ґрабка [224, s. 60]. Ілюстративний матеріал дає змогу уточнити значення лексеми *книш*. В одному випадкові – це виріб із заквашеного тіста, начинений картоплею із бринзою (пор.: зафіксоване в одній надсянській говірці слово *кныш* ‘пиріг (з тертої картоплі та сиру)’ [АГН, к. 39]). В іншому – невеликі круглі вироби, які печуть зазвичай на Різдво (07.01), із пшеничного, ячмінного чи гречаного тіста. На розкачане тісто кладуть смажену в смальці чи олії (у піст) цибулю зі сіллю, складають удвоє і знову кладуть начинку. Так повторюють кілька разів, після чого склянкою витискають кружечки і печуть у печі або смажать у сковороді. Наступне джерело, подане у праці, фіксує, що книшем називали хліб на свята. Це слово дослідниця подає як польське, поширене здебільшого на сході чи південному-сході польської мовної території, проте ілюстрації наведено з українського мовного простору; пор.: пол. діал. *knysz* ‘вид булки, печеної з жиром і цибулею, яка призначена для пожертвування церкві’ [SGP II, s. 386].

Свято Обрізання Господа нашого Ісуса Христа, або Василія Великого (14.01) – день, коли діти з віншуванням приходять до кожної хати, бажаючи господарям здоров’я та достатку. Їх обдаровують солодощами, серед яких повинні бути бублики, які в обстежених говірках називають: *ˈбублики* (Кр, Кт, Тр, Шк); *коˈлачики* (Кт) (*куˈлачики* (Дм, Зв, Мк, Тр), *куˈлачикʼі* (ВБ, Дм)), *кулаˈчʼі* (ВБ, Ост). Збереглися і давні назви – *воˈбаринцʼ'і* (Кт), *вуˈбаранцʼ'і* (Пр), *вуˈбаринки* (См), *вуˈбаринчики* (Врб), *оˈбаринцʼ'і* (Ст, Чрч). У деяких населених пунктах із такими хлібними виробами пов’язаний звичай: *І ˈперш’і ˈтійі во/ йак ду ˈпершойі ˈхати заˈходиш/ ті коˈлачики лиˈшайут// там чи ˈбублики/ ˈтійі во де воˈбаринцʼ'і/ ˈперше коˈлачики пикˈли тиˈкʼі маˈленʼ'кʼі/ во йак булочˈки/ то лиˈшайут і приˈносʼ'ат дуˈдом і то йе ˈперш’і/ то ˈпотім даˈйут коˈровʼі// во ˈмайеш двʼі коˈровʼі чи йідˈну даˈйеш// і даˈйеш/ воˈна йіст/ ти ˈкаеш: «ˈЛʼ'іmʼ'сʼ'а/ ˈлʼ'іmʼ'сʼ'а»/ – о/ ˈпаўком бʼˈйесʼ'а// таˈкиї зˈвичаї* (Кт).

У Навечір’я Богоявлення на стіл кладуть звичайний хліб, халу (*ст|рушл'а* (Двг)) або круглі хліби (три), один із яких господар ламає і роздає членам родини (*п|л'ацк’і* (ВБ)). У деяких обстежених населених пунктах випікають невеликий виріб з дріжджового чи прісного тіста, який перед вечерею дають худобі. Зазвичай тісто замішують на освяченій того ж дня воді. Подекуди всередину кладуть по ложці з кожної святкової страви: *Ну з му|к’і/ с'ўйа|чена ву|да/ кут|ру с'ўйа|тили на В’і|л'ійу*[4] *с'ўйаш|чен:ик/ і м’і|сили гуспу|дин'і/ і пик|ла та|к’і шчидрач|ки/ та|к’і п|л'ацочк’і/ і то ми вину|сили |пирит ви|чер'і ду с|тайн'і// ху|диў гус|подар і пас|тух і да|воў* (Бр); *|Мама п’ік|ла хл'іп/ а |потім то шо шчид|рак с'і нази|ваў/ то шо с'і |т'істо зіс|тало/ ву|на упск|рибала |нецк’і і то ў|з'ела |того во/ припек|ла во і ў|вечир на Шчед|ріўку да|вала ху|доб’і* (Стр); пор.: [189, с. 25–26].

На позначення такого виробу зафіксовано лексему *шчед|рак* (Чр) та варіанти *шчид|рак* (Бр, Мк, Стр), *шчидрач|ки(’і)* (мн.) (Бр).

Із цим значенням спорадично засвідчено слова *ку|лачик* (Тр), *п|л'ацок* (Мш), *|гуска* (Плн), які у досліджуваному ареалі відомі з ширшою семантикою: *кулачик* ‘невеликий хлібний виріб круглої форми з діркою посередині; бублик’; *пляцок* ‘оладка’, ‘солодкий пиріг’, *гуска* – ‘булочка’. Імовірно, лексеми *кулачик, пляцок, гуска* вживають для маленького хлібного виробу, який випікають спеціально до Навечір’я Богоявлення, через відсутність у цих говірках для нього окремої назви, хоча, можливо, така назва колись існувала. Аналіз лексеми *кулачик* подано в підрозділі 3.2.1, назв *пляцок, гуска* – у 3.2.2.

Лексема *щедрак* та її деривати утворені від назви свята *Щедрий вечір*, що в досліджуваних говірках, окрім інших, має ще спільнокореневі назви: *Шчед|ра* ‘Щедрий вечір’ (Кр), *Шчед|ричка* (Зл) (*Шчад|ричка* (Шк, Ст)) ‘тс.’, *Шчед|рак* (Тр) (*Шчад|рак* (Шм)) ‘тс.’ та ін.

Назва *szczódrak* та фонетичні варіанти *szczedrak, szczą̨drak, stodrak* у польських говірках функціонують із двома значеннями: 1) ‘тістечко, яке печуть на Новий рік, рідко впродовж різдвяних свят (дають колядникам)’; 2) ‘тістечко, яке печуть у день святого Андрія і яке дівчата використовують, ворожачи про

[4] Святий вечір.

заміжжя’ [224, s. 62]; пор.: пол. *szczodraczek*, *szczodrołeczek*, *zsczodrotek*, *szscodryczek*, які репрезентують перше значення [224, s. 62].

На позначення призначених для худоби і домашніх тварин спечених у печі тонких шматків тіста круглої форми, які посипають цукром або мастять медом, спорадично зафіксовано лексему *за|кусуванц'і* (мн) (Плн); можемо припустити, що назву утворено від псл. **kosati*, пов’язане з *kosъ* (< *kond-so-s*) ‘кусок’ [ЕСУМ ІІІ, с. 159–160].

Центральне місце хліб займає й у великодніх традиціях. Солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, який випікають напередодні Великодня, у всіх досліджуваних говірках називають *|паска*. Для позначення такого виробу невеликого розміру вживають слова *|пасу(о)чка* (АВ, Гд, Зв, Ост, Прл, Ср, Стр, Тр), *|пашч’і* (Кн).

У деяких обстежених населених пунктах засвідчено звичай випікати два види великоднього хліба: із солодкого тіста, до якого додають багато яєць, та зі звичайного тіста, з якого традиційно пекли хліб: *Ну ўсе пик|ли |паску і пик|ли |бапку// |бапка йе су|лотка/ |пару йа|йічук да|йут/ а |паска йе зви|чайне |т'істу/ ну хто там |може даст ше йа|кого |цукру/ йак |майе/ а с|корши ни |було// |бапка |була |жоўта/ а |паска |була зви|чайна// |бапку с'в’і|тили/ ў нас пере|важно |бапку с'в’і|тили/ |паску н'е* (Дм).

Солодкий великодній хлібний виріб має назву *|бапка* (Двг, Дм, Мк, Тр), його зазвичай святять у церкві. Після освячення такий хліб називають *паскою*: *Р'із|ниц'а |була м’іж дво|ма |т'істами: уд|не |т'істо/ |б’іле/ |було |паска/ шуп рузріз|нити/ а |жоўти |було |бапка// |али ку|ли |несли |жоўту |паску с'ўйа|тити/ нази|вали/ шу то йе |паска* (Дм). Окрім відмінності у складниках тіста, паску та бабку часто розрізняють за розміром: *|паска ў|йен'кша* (більша) *|була/ а |бапку |несли с'в’і|тити |меншу* (Двг) (у зазначеному населеному пункті святять вироби із солодкого і звичайного тіста). У с. Малі Мокряни *бабку* і *паску* печуть з однакового тіста. Назви формують опозицію за ознаками: ‘посвячений хліб’ (*паска*) : ‘непосвячений хліб’ (*бабка*). Подібне явище виявила Г. Мазур у бойківських та гуцульських говірках [див.: 133].

У частині обстежених населених пунктів, де великодній хліб печуть з одного тіста і називають *паскою*, засвідчено назви посвяченого в церкві великоднього хліба, які виражені словосполученнями: *с'в'і|чена |паска* (Кр, Ктн, Плн, Рж), *с'ўйа|чена |паска* (АВ, Зр, Ср).

Лексема *паска* – запозичення із грецької мови: гр. *πάσκα* є фонетичним варіантом *πάσχα* ‘пасха’. Деякі етимологи припускають виникнення фонетичної форми *паска* з *пасха* на слов’янському ґрунті [ЕСУМ IV, с. 305]; пор.: наддн. *|паска* ‘переважно солодкий хліб циліндричної форми, який випікається до Великодня’ [141, с. 251], холм. *паска* ‘великодній хліб, паска’ [СПХ, с. 373], гуц. *па́ска* ‘випічка з білого борошна (випікають лише на Великдень)’ [Неґрич, с. 129], ‘великодній білий книш’ [Горбач Б, с. 196; Горбач Н, с. 439], пн.підл. *па́ска* ‘великодня паска’ [Горбач Д, с. 474], сх.слоб. *|паска, |пасха, пас|ки, |паски* ‘спеціальний обрядовий хліб, що випікають напередодні Воскресіння Христового’ [40, с. 55].

Слово *бабка* етимологи виводять з псл. *baba* ‘галушка, кругле печиво’, пов’язане з основою псл. *bab-* ‘надуватися, розбухати, бути кулястим’ [ЕСУМ I, с. 103]. Назву *ба́бка* із виявленим у досліджуваних говірках значенням фіксують лексикографічні джерела з надсянського та наддністрянського говорів: надс. *ба́бка* ‘великоднє печиво’ [Козій, с. 208], наддн. *ба́бка* ‘солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, який випікають до Великодня’ [Шило, с. 41]. В інших говорах української мови лексему виявлено із такою семантикою: гуц. *ба́бка* ‘запіканка’ [Неґрич, с. 21], ‘вид здобного печива’ [ГГ, с. 19], поліс. *бабка* ‘здобна булка’, ‘хліб із гречаної муки’ [28, с. 369], пн.підл. *ба́бка* ‘солодкий хліб, печений у формі’ [Горбач Д, с. 455] (див. також: 3.2.1).

Як обрядовий хліб освячена паска наділена лікувальними й охоронними властивостями: *Ну а с па|сок с'і вукравуч|ки скра|вали/ ту то пума|гало […]// то йак ў|роки |були//* – Зі свяченої паски? – *с'в'і|ченойі// йак с'і при|несла |паска вус'|в'ічена і скравоч|ки скра|вали//* – Що таке «скравочки»? — *ку|сочки// уб|р'ізували на ш|тири кус|ки/ во/ |в'іти і |в'іти/ наў|коло |паски// і то йак ху|добу вига|н'ели |пасти да|вали/ ту во ду ку|тасик'іў/ |жиби ку|рови н'іх|то ни ўр'ік*

[…]// – Кому ще ті кусочки давали? – *а йак де/ йак ни|рас йой ди|тину: «Йої ми|не жу|в'іт бу|лит»// |настирниц'і// і |зара |тойі ск|равочки су|хойі |дали* (Зв); *Рузрі|зали на три бу|ки |паску//* – Чому? – *ну так заўж|ди шос' на три/ бу Бог О|тец'/ Бог Син/ Бог Дух С'ўйа|тиї// і |потім ту ш|к'ірочку то три|мали дес' аш ду вис|ни// а ку|ли ху|доба с'і їшла |пасти/ то ки|дали до по|мийі/ да|вали ку|ровам/ |жиби ху|доба в'ід г|рому/ в'ід ў|с'ого/ |жиби |була охо|ронена* (ВБ).

Додавання крихт із освяченої паски до зерна, яким засівали поле, мало забезпечити добрий врожай: *|Нав'ім' ту |паску ше в'ітк|райували ти|к'ійі ту|ди/ шос' ти|к'ійі з|боку йід|но/ д|ругуйі/ ту|ди т|ретуйі// то на ш|нуручок/ то п'ід|в'ісили п'ім |вобрас/ а |потім |р'ізали |паску і да|вали |д'ітим ўс'ім//* – Навіщо підвішували ті три шматки паски? – *То ка|зали |в'іш'ити/ бу йак с'і їшло |с'ійати з|б'іж'і/ ту|ди то руск|шити/ с'і |буде |дуже |добри |родило* (Вл).

За виглядом паски після випікання передбачали подальшу долю родини: *Ни|рас ка|зали: «|Добре/ йак с'м'і|йет'с'а// во/ |дуже |радиї/ о ўс'і |будут/ с'ім|йа»// во чут' п'іт|пукла// а йак ти|киї: «Йої/ то сум|на»// а йак запа|дайес'а/ то ни|добре/ |тоже |кажут// |кажут/ шо с'в'ід|чит ни|добре/ шо |може хтос' чи ў|мерти чи |може шос'// йа|кас' б'і|да во* (Кт); *Йак с'а зо с'і|ниї |паска п'і|д:ерла/ то |буде в'іс'і|л'е/ а йак с |п'івночи/ то |буде ў тім |роц'і |похорон* (Врб); *Ка|зали/ |паска с'м'і|йес'і/ |буде ве|селе жи|т':а* (Пт).

Серед інших назв хліба – назви булочок, які пекли напередодні свята Апостола Андрія Первозванного (13.12) і використовували для ворожіння. Із цим значенням у досліджуваному ареалі виявлено назви, поширені у більшій частині української мовної території: *ба|лабух* (Зр, Мн, Ср), *би|лабушки* (мн.) (Кр), назви, що позначають інші вироби з тіста: *пир'і|жок* (Ск); *ку|лачик* (Мк, Тр); *пам|пух* (Чр), *пампуш|ки* (мн.) (Дм); а також регіональну назву *|гуска* (Вл).

Етимологія слова *балабух* не зовсім ясна, можливо, це експресивне утворення; компонент *бала-*, імовірно, означає ‘щось кругле, кулясте’ [ЕСУМ І, с. 122]; пор.: бат. *балабу́шок* ‘малий хлібець’ [Верх. Б, с. 251], надс. *бала́бух* ‘булочка, печена на плиті’ [Козій, с. 208], наддн. *бала́бух* ‘мала хлібина, круглий хлібець’, *бала́бушок* ‘дуже мала хлібина’ [ССС І, с. 366], бойк. *балабу́х* ‘пиріг з

вареної м’ятої картоплі з молоком, печений на листку капусти’ [Онишк. І, с. 41], гуц. *балабух* ‘невелика булка’ [СГГРЯ, с. 50], бук. *бала́бух* ‘невеличка булочка’, ‘шматок мамалиги з бринзою всередині’, ‘недопечений хліб’ [СБГ, с. 22], поліс. *балабушка* ‘булочка із пшеничної чи житньої муки’ [28, с. 369].

Про *пиріг*, *гуску* та *пампух* див. також: 3.2.2.

Важливу функцію хліб виконує і в родинних обрядах. Зокрема хліб, який хрещена мати тримає під час обряду церковного хрещення дитини і який роздають всім гостям, має назву *ук|рушок* (Зр, Дм, См, Ср): *Йак ди|тину ни|сут/ ни|сут ти|киї хл'іп ду |церкви/ то так с'а нази|вайе ук|рушок// |пот'ім при|нос'ат і |цукор |майут/ при|нос'ат ду |хати// […] ту|д'і тої ук|рушок с|коро |р'іжут і ў тої |цукор ма|чайут і |каждому розда|йут і с|коро |шуби |з'істи// |каут/ а то ти|ке/ йа з|найу/ чи то та|ке йе/ шу|би та ди|тина с|коро рус|ла і зду|рова |була* (См).

Слово *укрушок*, походить від псл. *krušiti* ‘розбивати, ламати на шматки, роздрібнювати’ [ЕСУМ ІІІ, с. 113]. Лексему *вукрушок* із семантикою ‘порізаний на шматочки хліб, який освячують під час обряду церковного хрещення і яким пригощають (перев. разом із цукром) усіх гостей на хрестинах’ зафіксовано в надсянських говірках [202, с. 209]. Як свідчать опрацьовані джерела, лише в поліських говірках виявлено слово *скрушак (скру́шок)*, яке стосується родильної обрядовості: слово функціонує зі значеннями: ‘пироги, зазвичай житні, які діти дарують бабкам-повитухам’, ‘пироги, якими породілля віддячує тим, хто приходить її відвідати’ [27, с. 118]. Зауважмо, що лексикографічні та лінгвогеографічні праці з досліджуваних та з інших говорів української мови не містять вказівки на обрядове значення слова *укрушок* та його варіантів: бат. *окру́х* ‘шматок хліба’ [Верх. Б, с. 281], надс. *окру́х* ‘тс.’, *окру́шок* ‘кусень хліба пастуха’ [Козій, с. 214], *(в)ук|рушок* ‘скибка (хліба)’ [АГН, к.46], наддн. *укру́шук* ‘скибка, шматок (хліба)’ [Шило, с. 260], лемк. *окрухы* ‘обрізки з тортів, крихти’ [ССТ, с. 218], гуц. *окру́шкі* ‘залишки, шматки надкушеного хліба’ [Неґрич, с. 125], бук. *окру́шок* ‘зменш. до *окру́шки*’, *окру́шки* ‘залишки нарізаного скибками хліба, крихти’ [СБГ, с. 365], поліс. *акрушак (окру́шок, укру́шок), акрушчык (окру́шчык),*

скру́шчык (скру́шчык) ‘шматок хліба’ [27, с. 118], сх.поліс. *ок|рушок* ‘маленький шматочок хліба, відрізаний скраю хлібини’ [Турч., с. 104–105].

Цікавою є думка М. Маєрчик, що крихти виконують символічну функцію: «Крихти – це буцімто ще їжа й водночас уже не їжа; крихти своєрідний залишок, рештки, або – межа, грань, виражена кодом харчу. Крихти повсюдно вважають їжею померлих» [132, с. 125].

Як і в інших говорах української мови, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя весільний обрядовий хліб позначає слово *ку(о)ро|ваї* (у.н.пп.), що походить від псл. **korvajь* ‘коровай’; найбільш імовірним видається походження від псл. **korva* ‘корова’, зумовлене, очевидно, поширеною у слов’ян подібністю обрядових булочних виробів за формою до корови взагалі чи її голови з рогами або вимені, а також тим, що за обрядовою традицією коровай як атрибут весілля символізує родючість [ЕСУМ ІІІ, с. 35–36]. Назву фіксують лінгвістичні та лексикографічні праці із досліджуваних та з інших говорів української мови: бат. *корогва́й* ‘коровай’ [Верх. Б, с. 273], надс. *коро|вай* ‘весільний обрядовий хліб’ [201, с. 63], наддн. *короваль* ‘коровай’, *карвай* ‘тс.’ [Шило, с. 138, 149], *коро|вай* ‘великий круглий здобний хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весілля’ [141, с. 251], холм. *курувай* ‘коровай’ [СПХ, с. 370], бук. *корова́й* ‘тс.’ [СБГ, с. 224–225], бойк. *корова́й* ‘великий буханець хліба’, ‘великий буханець хліба, печений на весілля; його саджає у піч сам дружба’, ‘весільний хліб’, ‘хліб, куплений у місті’, ‘хліб, який давали пастухові в перший день пасіння’, *корова́йничка* ‘невеликий коровай’ [Онишк. І, с. 378], ‘головний весільний хліб, призначений для розподілу між гостями в обряді перепою або в повесільний день’, *кара|ваї, кора|ваї, короґ|ваї* ‘тс.’ [194, с. 186], поліс. *каравай (корова́й, курува́й, карава́й)* ‘весільний пиріг, який урочисто ріжуть на шматки і пропонують гостям’, ‘пиріг, який печуть спеціально для молодих’ [27, с. 118–119], ‘круглий весільний пиріг, яким обдаровують гостей на весіллі’ [28, с. 380].

Спорадично виявлено назви весільного хліба, що творять опозицію: *куру|ваї* ‘весільний хліб молодого’ (Трн) : *нас|тільник/ прес|тіл'ник* ‘весільний хліб молодої’ (Трн).

Можемо припустити, що слова *настільник*, *престільник*, утворені префіксально-суфіксальним способом від іменника *стіл*, є надсянськими регіоналізмами. Лексему *нас|тіл'ник* ‘весільний хліб нареченої’ Л. Хомчак зафіксувала в шістьох надсянських говірках. На думку дослідниці, підставою номінації є те, що цей хліб клали перед нареченими на столі [201, с. 63].

У частині обстежених населених пунктів існує традиція випікати маленькі булочки, які дають гостям як весільний гостинець. Їх позначають деривати слова *коровай*, що здебільшого мають форму множини: *коро|ваїчик* (Врб), *коровай|ц'і* (Кт) (*куруваї|ц'і* (Зр, Мн, Ср)), *куру|ваїчики* (Мн) (*куру|ваїчик’і* (Грд, Гс)), *куру|вайц'іта* (Мж).

Для хліба, який використовують у поховальній обрядовості, спеціальної назви не виявлено. Проте хліб, який несуть на заупокійну службу, може позначати метонімійне утворення *парас|тас* (Зр, Нк, Пл, Ср). У більшості досліджуваних говірок слово *парас|тас* називає всі продукти, які приносять на таку службу (вино, цукор, яйця, олію, фрукти та ін.)

3.2.2. Назви випечених із борошна виробів. У досліджуваному ареалі випікають чимало різновидів виробів із тіста. На позначення невеликого виробу з білого пшеничного борошна засвідчено назву |*булка* (АВ, Вр, Гб, Гс, Дм, Кнв, Кт, Крк, Плн, Пр, Прл, Ск, См, Ст, Тр, Шм), фонетичний варіант |*буўка* (Мш), демінутив |*булочка* (Блз, Тр, Плн, Ср, Шм) (|*було*^{у}*чка* (Шк), |*булучка* (Блз)). Рідше з цією семантикою функціонує лексема |*гуска* (Вл, Ост, Плн) та демінутив |*гусочка* (Грд) (|*гусучка* (Дм)). Фонетичні варіанти |*було(у)чка* утворені суфіксальним способом від слова *булка* (детально див.: 3.2.1).

Назва *гуска* та його дериват *гусочка* (*гусучка)*, очевидно, утворені унаслідок метонімії. Імовірно, значення ‘булочка’ розвинулося зі значення ‘весільне печиво’, яке сформувалося на основі подібності форми до птиці або за кольором (білий колір птиці нагадує білий хліб). На користь цієї версії свідчить те, що в деяких селах Поділля дотепер випікають весільний калач у формі зліплених докупи гусака та гуски, який так і називають – *гуска*. У неділю після шлюбу, коли молоді сідають за стіл, вони розривають цей калач. Молодий бере одною рукою за

«гусака», а молода за «гуску». Чий шматок калача виявиться більшим, той буде керувати в родині [179, с. 56]. Зі значенням ‘весільне печиво’ слово *ˈгуска* зафіксовано тільки в говірці с. Велике; пор. бойк. *ˈгуска* ‘весільна подовгаста булка’ [194, с. 189]. На думку Н. Хібеби, мотиватором назви цього весільного печива є порівняння із птахом [194, с. 189]; пор.: бат. *гу́ска* ‘булка’ [Верх. Б, с. 260], надс. *гˈуска* ‘тс.’ [Пшеп., с. 88; Верх Д, с. 99; Козій, с. 210; АГН, к. 44], бойк. *гуска* ‘плетена булка’, ‘калач, печений на Різдво’ [Онишк. І, с. 201; 68, с. 161–162], ‘калач’, ‘калач з білого борошна’ [Онишк. І, с. 201], ‘весільна плетена булка’ [68, с. 162], *гускы* ‘калач у формі двох довгастих, стулених докупи білих хлібин’ [68, с. 162], гуц. *гуска* ‘прикраса з тіста для паски’ [68, с. 162]; пор. також: сх.поліс. *ˈвутки* ‘тістечка, що формою нагадують певних тварин’, *ˈуточки*, *ˈутаўки*, *ˈвуточки*, *ˈвутачки* ‘прикраси на короваї’ [Турч., с. 78, 84].

Спечений шматок прісного тіста переважно круглої форми в аналізованих говірках має назви: *пали*ˈ*ниц'а* (Гс, Зр, Ср) (*пал'а*ˈ*ниц'а* (Гб), *пали*ˈ*ничка* (Вр, Мк, Тр)); *п*ˈ*л'ацок* (Вр, Грд, Гс, Зв, Кнв, Крк, Ост) ((*п*ˈ*л'ацо*^{у}*к* (Тр)). Див. дет.: 3.2.1., 3.3.2.

На позначення невеликої булочки у формі рога виявлено назви, зафіксовані у формі множини: *ро*ˈ*гал'ки* (Мн), *ро*ˈ*галики* (Мн); *ву*ˈ*бар'інки* (Мн), *во*ˈ*баранц'і* (Мн), *о*ˈ*бар'інц'і* (Чрч).

Лексема *ро*ˈ*галики* утворена суфіксальним способом від слова *ріг*. З ідентичним значенням слово функціонує в говірках південно-західного наріччя: бойк. *рога́лик* ‘рогалик’ [Ґоца, к. 12], бук. *рога́лик* ‘тс.’ [Ґоца, к. 12], гуц. *рога́лик* ‘тс.’ [Ґоца, к. 12], *рота́л’ок* ‘обаранок (бублик)’ [Горбач Н, с. 444], пн.підл. *рога́л’* ‘рогалик, бублик’ [Горбач Д, с. 479] та ін.

Назву *ву*ˈ*бар'інки (во*ˈ*баранц'і, о*ˈ*бар'інц'і)* утворено від давнього дієслова **об-варяти*, назви бубликів мотивують тим, що їх перед запіканням обварюють [ЕСУМ IV, с. 126]. Фонетичні варіанти слова *обар'інок* на позначення бублика поширені й в інших говорах південно-західного наріччя [див.: Пиртей, с. 202; Верх. Л, с. 440; 193, с. 306; Онишк. ІІ, с. 3; ССТ, с. 202; СБГ, с. 343, 557; Горбач Д, с. 472; пор.: закарп. *оба́р'анок* ‘пряник, приготований на кип’яченому меду’ [Ґоца,

с. 30]. Варіанти *у|баринц'і* (Плн, Тр, Шк), *у|баранчики* (Плн) у досліджуваних говірках позначають булочку у вигляді бублика.

Серед найменувань випечених із борошна виробів із начинкою найбільше назв виявлено на позначення пирогів. У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя слово *пиріг* є багатозначним: ‘великий печений виріб із тіста з начинкою найчастіше із гречаної каші та картоплі’; ‘невеликий виріб із тіста з начинкою; пиріжок’ і ‘вареник’.

Традиційною святковою стравою досліджуваного ареалу є великий печений виріб із тіста з начинкою, який позначає лексема *пи|р'іг* (Кр) та її фонетичні й акцентуаційні варіанти – *пи|ріх* (АВ, Блн, ВБ, ВМ, Вр, Вт, Гд, Двг, Дм, Зв, Зл, Кр, Крк, Кт, Мк, Мш, Ост, Нк, Пдг, Пдл, Пр, Прл, Рг, Ст, Стр, Тр, Чр, Чрч), *п'і|р'іх* (Шк), *|пиріх* (Бл, Вр, Гб, Дм, Кт, Крк, Нк, Шм), *|пир'іх* (Бл, Гс, Кнв, Мж, Ск, Чр). Оскільки слово *пиріг* позначає також вареник, для розрізнення часом вживають аналітичні назви *|печиний пи|ріх* (Чр), *пи|чений пи|ріх* (Тр), *пи|ріх пи|чений* (Тр).

Для святкового пирога готують начинку із варених картоплі та гречки. Готують пироги й з іншими начинками. Зафіксовано видові назви пирога, виражені словосполученнями: *г|реч:аний пи|ріх* (Мш), *пи|ріг з г|речки* (Кр); *пи|р'іх капус|ц'еник* (Бл), *пи|ріх з ка|пусти* (Кт), *пи|ріх с ка|пусти чи |бул'би* (Вт); *пи|ріх з |бул'би* (Мк); *пи|ріх з |йаблук* (Кнв, Кт, Прл), а також назви, утворені суфіксальним способом від назви начинки, а саме:

– ‘пиріг із картоплею’ – *бул'|веник* (Ктн, Рж), *бул'|в'еник* (Брш, Кн, Плн, Трн, Цк), *бул'|б'еник* (Гб, Цк), *бул'|биник* (Прд); пор.: надс. *|бул'беник* ‘пиріг (з тертої картоплі та сиру)’ [АГН, к. 39];
– ‘пиріг із картоплею і гречкою’ – *гре|чаник* (Чр);
– ‘пиріг із капустою’ – *капус'|ц'еник* (Бл, Гб, Кн, Кнв,Трн), *ка|пус'т'аник* (Чр);
– ‘пиріг із яблуками’ – *йап|чаник* (Двг), *йап|чан:ик* (Ск), *йап|ч'еник* (Брш, Рж, Трн), *йап|ч'иник* (ВМ, Кн, Мж, Цк);
– ‘пиріг із грушами’ – *гру|ш'еник* (Вл, Рж, Трн).

Значення ‘невеликий виріб із тіста з начинкою; пиріжок’ у досліджуваних говірках представлене лексемами (здебільшого у мн.): *пирі|жок* (Вр), *пиро|ги* (Мн,

Ск), *пиру|ги* (Грд, Дв, Зр, Мн, Ср), *пиро|г'і* (Ск), *пири|ги* (Вт), *пир'іж|ки* (Кт), *пир'іш|ки* (Бл, Врб, Вт, Прл, Пт, Ср, Шм), *пиріш|ки* (Блз, Брш, Грд, Кнв, Плн, Прд, Прл), *пир'іш|к'і* (АВ), *пируш|ки* (Трн). Виявлено видові назви пиріжків, виражені аналітичними назвами: *пиріш|ки з м'|йеса* (Прд), *з м'|йасом пир'іш|к'і* (АВ); *пир'іж|ки з |бул'би* (Кт), *пиріш|ки з |бул'б'іў* (Прд), *пиріш|ки з |бул'би* (Блз, Брш); *пиріш|ки з |бул'би с ка|пустуў* (Кнв); *пир'іш|ки с ка|пустойу* (Пт), *пиріш|ки с ка|пусти* (Прд); *пиру|ги с ка|пустойу* (Мн); *пиру|ги |с:иром* (Дв, Мн), *пиріш|ки |с:иром* (Брш), *пир'іш|ки зу |сира* (Прл); *пиру|ги з г|речкойу* (Мн), *пиру|ги с |каш'і г|реч:ано^{у}йі* (Дв); *пир'іш|ки з |маку* (Ср), *з |маку пир'іш|ки* (Шм), *пиру|ги з |маком* (Дв); *пиру|ги з |йаблуками* (Грд); *пир'іш|ки з |вишн'ами* (Пт); *пир'іш|ки с пу|видла* (Ср), *пиро|ги с по|видлом* (Мн).

Назва *пиріг* походить від псл. *pirogъ*, що утворене від *pirъ* ‘бенкет’ за допомогою суфікса *-ogъ* [ЕСУМ IV, с. 373]; пор.: надс. *|пи^{е}|ріх, пи^{е}|ріх пе|ченй* ‘пиріг із тертої картоплі з сиром’ [АГН, к. 39], наддн. *пирíг* ‘вареник’ [Шило, с. 200], гуц. *пирíг* ‘тс.’ [Горбач Б, с. 199; Горбач Н, с. 440], ‘печений пиріг’ [Горбач Н, с. 440], бойк. *пирíг* ‘вареник’ [Матіїв, с. 344], *пиріжейке* ‘вареники’, *пирожата* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 61], *пир'їх* ‘струдель, пиріг із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка’ [Ґоца, к. 14], лемк. *піриг* ‘вареник’ [ССТ, с. 237], пд.лемк. *пирíх* ‘вареник’, *пиру́х (пи́рух, пирӯ́х)* ‘тс.’, *пе́ріх (пйы́ріх)* ‘тс.’, *пíрох* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 19], бук. *пирíг* ‘вареник’, ‘пиріг’ [СБГ, с. 411], поліс. *пірог (пыру́г, пырíх, пэрíг, пірóг, пирíг)* ‘хлібина’ [27, с. 107], ‘пиріг з начинкою’, ‘хліб із пшеничного борошна’, ‘буханка хліба, обкачана перед випіканням у борошні’, ‘хліб продовгуватої форми із будь-якого борошна’, ‘хліб із тіста замішеного рідше, ніж звичайно’ [28, с. 396], сх.поліс. *пи|р'іг (пи|риг, пи|р^{у}иг, пи|р^{і}уг, пи|руг, пи|р'уог, пи|рог, п'і|рог)* ‘хліб продовгуватої форми, випечений вдома’, ‘святковий печений виріб’ [Турч., с. 69], сх.степ. *пирóг (п'ірóг, пе^{и}р'іг, пир'іг)* ‘печений виріб із тіста з начинкою’ [МССГ, с. 404].

Спорадично виявлено видові назви пиріжків, утворені суфіксальним способом від назви начинки: *фасо|л'еники* (Кнв), *гру|ш'еники* (Кнв).

Про лексему *пиріг* із семантикою ‘вареник’ див.: 3.2.2.

У досліджуваному ареалі поширеним є завиванець – ‘пиріг, спечений із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка’. Із цим значенням зафіксовано *ст|рудел′* (Гс), фонетичний варіант слова *рулет – ру|л′ет* (Кт), а також назви, мотивовані діями *вити* та *крутити*: *за|виваниц* (Зр, Ктн, Мж, Мн, См), *за|виван′ц′і* (мн.) (АВ, Гс, Вр, Зр, Кнв, Плн, Ср, Цк, Шм) (*за|виванц′і* (Ск)), *за|вивач’і* (Прл), *за|виваний* (Мж), *за|виване* (АВ), *пари|виване* (ВМ); *к|ручене* (Кр, Зл), *п|л′ацок зак|ручуваний* (Гд).

Залежно від начинки зафіксовано видові назви завиванців, виражені словосполученнями (перев. у мн.): *за|виван′ц′і з |маком* (Плн), *за|виван′ц′і з |маку* (Цк), *ма|коўник* (Ск), *ма|коўники* (мн.) (Мш), *ма|коўн′ак* (Двг); *с по|видлом за|виван′ц′і* (Плн), *за|виван′ц′і с по|видлом* (АВ), *за|виван′ц’і с пу|видла* (Цк); *за|виван′ц′і с ка|кава* (Цк), *за|виван′ц′і с ка|као* (АВ); *за|виваниц з |йаблук* (Ктн), *за|виван′ц′і з |йаблуками* (АВ); *за|виван′ц′і зи |сиром* (АВ); *завиван′ц′і с хал|воў* (АВ); *за|виван′ц′і з і|з′уму* (АВ); пор. у інших говірках південно-західного наріччя [Шило, с. 118; 141; Матіїв, с. 147; Ґоца, к. 14 (бойк., гуц., бук.)].

Зазначмо, що лексикографічні праці із надсянського та наддністрянського говорів слово *зав|îван′ц′і (завúванец)* фіксують на позначення голубців [Пшеп., с. 190; Шило, с. 118; АГН, к. 40]. У п’яти досліджуваних говірках лексему виявлено з тою самою семантикою; див.: 3.3.2.

Слово *рулет* (*рул′ет*) – запозичення із французької мови: фр. *roulette* ‘коліщатко’ є зменшувальною формою від *rouelle* ‘коло’ [ЕСУМ V, с. 138]. Зазначмо, що зі значенням ‘випечений зі свинини крученик з начинкою’ *рул(’)ém* Е. Ґоца зафіксувала у бойківських, гуцульських, буковинських та закарпатських говірках [Ґоца, к. 53].

Лексему *струдель* етимологи виводять із пол. *strudel* (мн. *strudle*) ‘листковий пиріг’, *sztrudel* (мн. *sztrudle*) походить від нвнім. *Strudel* ‘тс.’, ‘вир’ [ЕСУМ V, с. 451]; пор.: бук. *струґтиль* ‘пиріг, зроблений з коржа, змазаного начинкою й скрученого трубкою’ [СБГ, с. 529], поліс. *струдлі* ‘печиво на меду’ [28, с. 407].

Спорадично виявлено однокомпонентні назви завиванця, утворені суфіксальним способом або основоскладанням, мотивовані назвою начинки: ‘завиванець із маком’ – *мак’іў*ˈ*ник* (Зр, Кт, См, Ср) (*ма*ˈ*коўник* (Мш, Ск)), *макоў*ˈ*йаник* (Рж, Ск) (*мако*ˈ*в’еник* (Мж)), *ма*ˈ*коўн'ак* (Двг), *мако*ˈ*гони* (мн.) (Прл), *маку*ˈ*гони* (мн.); ‘завиванець із вареними грушами’ – *гру*ˈ*ш’еник* (Вл), ‘завиванець із повидлом’ – *марму*ˈ*л'адник* (Тр).

Як демонструє карта 3 (див.: додаток А), на позначення цього поняття найбільш поширеними є назви *за*ˈ*виваниц, за*ˈ*ван*$^{(ŋ)}$*ц'і* (мн.). Ці лексеми локалізуються здебільшого на півночі та півдні досліджуваного ареалу. У центральній частині також зафіксовано слова із тим самим коренем (*за*ˈ*вивач’і, пари*ˈ*виване*), хоча поширеними є й назви *к*ˈ*ручене, п*ˈ*л'ацок зак*ˈ*ручуваний, ру*ˈ*л'ет* тощо.

Виявлено чимало назв кондитерських виробів із борошна. Загальними назвами для печива є такі: ˈ*печиво* (Пдл, Пт, Ср) (ˈ*печиво*^{y} (Мш)), *пе*ˈ*чен'а* (Вр, Зл) (*пи*ˈ*чен'а* (Вр, Гр, Дв, Зл, Зр, Кт, Мн, Прл, Рж, Ср, Чр, Шк), *пи*ˈ*чен'і* (ВБ, Дв, Дм, Плн, Прл, Ср, Рж, Тр), *п’і*ˈ*чен'а* (Врб, См, Шк)), демінутив *пи*ˈ*чен'ка* (Ост). Із тим самим значенням виявлено назву *со*ˈ*лотке* (Врб, Нк) (*су*ˈ*лотке* (АВ, Врб, Гр, Дм, Зр, Кр, Прл, Пт, См, Ср, Тр, Цк)).

Слово *печиво* виводять із псл. **pekti* ‘пекти’ *pektь* ‘піч’ [ЕСУМ IV, с. 329–330]. Назва є літературною, тому мало представлена в лексикографічних та лінгвогеографічних працях, що відображають говіркове мовлення; пор.: бойк. *пе́чиво* ‘тістечко’ [Ґоца, к. 18], гуц. *пе́*^{u}*чеця* ‘тістечко’ [Ґоца, к. 18], поліс. *печиво* ‘кількість хліба, яку випікають за один раз’ [28, с. 396] та ін.

Назва *солодке* походить від псл. **soldъ* ‘солод, солодощі’, ‘солодкий’ [ЕСУМ V, с. 348]; пор.: гуц. *солоду́нькій* ‘дуже солодкий’ [Негрич, с. 160], бойк. *соло́док* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 236], бук. *соло́дкє* ‘тістечка’ [СБГ, с. 506], сх.под. *солодке* ‘солодкі страви, які подають на стіл останніми, обов’язкові на родинах та інших святкуваннях’ [181, с. 133] тощо.

Зафіксована лексема *п|л'ацок* (АВ, Бл, Блз, Брш, Вл, Гд, Грд, Двг, Зл, Зр, Кн, Кнв, Крк, Кт, Ктн, Мж, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Прл Ск, См, Ср, Цк, Шм) позначає солодкий пиріг перев. із фруктовою чи ягідною начинкою (детально див.: 3.3.2).

3.3. Назви буденних страв

3.3.1. Назви перших страв. Загальними назвами для рідких страв в обстежених говірках є: *рі|т|ке* (Брш, Зр, Прл, Ср), *|ріткўї* (ВМ), *р'і|т|койе* (Прд); *|перше* (Гд, Двг, Кн, Мш, Стр, Цк), *|першуйе* (Гб, Трн).

Серед найпоширеніших рідких страв, які мешканці досліджуваного ареалу готують і в будень, і в свято, є *борщ.* Значення ‘рідка страва, яку варять з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ’ у говірках досліджуваного ареалу поширилося відносно недавно. Таку страву позначають лексеми: *боршч* (у.н.пп.), *боршч чир|воний* (Пт, Ст), *чер|воний боршч* (Прл), *чир|воний боршч* (Брш); *укра|їін'ский боршч* (Блз, Цк), *ук|райінс'кий боршч* (Гб), *бор'шч укра|їін'ский* (ВМ, Пр); *боршч |рускиї* (Гд, Гс, Стр), *|рускиї боршч* (Блз, Кн, Чр).

Для борщу, який готували в піст і заправляли олією, виявлено назви: *п’іс|ный боршч* (Кр), *боршч п’іс|ниї* (Прд, Пт, Трн), *боршч п’іс'|н'іс'ін'кий-п’іс'|н'іс'ін'кий* (Дм).

У деяких говірках досліджуваного ареалу слово *борщ* поширене із кількома значеннями. Наприклад, у говірці с. Малі Мокряни лексему *борщ* зафіксовано зі значеннями ‘квас; кисла рідина, на якій варять рідку страву або вживають як напій (отримують із заквашеного житнього борошна чи тіста або із заквашеного буряка)’ (І) та ‘рідка страва, зварена на житньому або буряковому квасі з додаванням пшона чи інших круп, заправлена борошном, сметаною із жовтками’ (ІІ). Найчастіше слово виявлено у складі аналітичних назв.

У деяких говірках назву *борщ* виявлено із першим значенням (Вл, Вт, Двг, Кн, Мк, Нк, Прл, Прд, Стр, Шм). На позначення житнього квасу засвідчено лексему *боршч* та словосполучення: *чи|нениї боршч* (Вр); *|житн'іі боршч* (Бл), *|житниї боршч* (Рж, Ск, Стр); *хл'іб|ниї квас* (Дв); *зак|вашене |жито* (Кт). Такий

квас готували з розмеленого на жорнах чи у млині житнього борошна, залитого кип’яченою водою і вистояного кілька днів. Коли рідина ставала кислою, її зливали і використовували, а розмелене жито знову заливали водою. Такий *борщ* добре тамує спрагу, тому часто його вживали як напій.

Назву *ˈжитн'ій боршч* (Бл, Мш) (*ˈжитний боршч* (Гб, Мк, Трн)) вжито із другим значенням, а також назви *чиˈненийˈ боршч* (Врб, См), *п’ітˈбиваний боршч* (Ктн, Стр), *боршч п’ітˈбиваний* (Блз, Брш, Гб, Мж), *укˈрайінский боршч* (Стр), *боршч украˈйінский/ заˈсипаний пшоˈном/ з мˈн'асом* (Ст), *боршч ˈпол'ский* (Прд), *боршч ˈпол'ский з пшиˈном* (Кт).

Така ж страва, зварена на буряковому квасі або просто з додаванням буряка, має назви: *боршч* (Кн, Кр, Крк, Мк, Нк, Рж), *п’ітˈбиваний боршч* (Кн, Пдл, Трн, Шм), *боршч п’ітˈбиваний* (АВ, Вл, Птн, Ск, Трн); *боршч украˈйін'ский* (Ст), *боршч укˈрайінский* (Дм); *ˈпол'ский боршч* (ВМ, Гс, Пт), *ˈпол'ский бор'шч* (Гс, Кнв, Пр), *боршч ˈпол'ский* (Брш, Гс, Кт, Прд, Птн); *чиˈненийˈ боршч* (Вл); *кˈвашиний боршч* (Мн); *ˈр'іткий боршч* (ВМ, Гд); *квас* (Дв, Мк, Пт); *марц'уˈвий боршч* (Бл). Остання назва мотивована назвою місяця, коли готують буряковий квас, – *ˈмарец* ‘березень’. Зафіксовано аналітичні назви для бурякового квасу – *марц'уˈва вуˈда* (Мк), *марцоʸˈвий квас* (Пт): *А ˈцьоц'а ˈнаша ше/ вуˈни ше кˈвасили буˈрак ў ˈберезн'у/ бу каˈзали/ шу то марцоʸˈвиї ˈсамиї ˈл'іпшиї квас// в’ін ˈбуде ˈц'іле ˈл'іто і не ˈбуде с'і пˈсути// тˈрошка пшиˈна/ а ше тˈрошка там муˈки і буў ˈдобрий/ буў ˈпол'скиї боршч* (Пт).

Назву *ˈб’ілиї боршч* (Прл) засвідчено зі значенням ‘страва з картоплі та рису, зварена на бульйоні і заправлена томатною пастою’.

Аналітичні назви із компонентом *борщ* виявлено й на позначення зеленого борщу ‘борщ, до якого замість буряків і капусти додають щавель’: *ziˈленийˈ ˈборшчик* (Ост); *квасˈковий боршч* (Гс), *боршч квасˈц'овий* (Цк); *боршч зі шˈчаўки* (Зр, Мн, Ср), *боршч зу шчаˈвок* (Шк). Із цим значенням також функціонують назви *шˈчаўка* (См), *шчавˈлевий суп* (Кт), *шчаўˈл'ова ˈзупа* (Кн).

Виявлені аналітичні назви мотивовані:

- кольором страви – *че(и)рˈвоний боршч, ˈб’ілиї боршч, ziˈленийˈ ˈборшчик*;

- етнонімом – *ук|ра|йін'с(')кий борщ, |руский борщ, |пол'ский бор(')шч*;
- продуктом, який піддають бродінню і на якому варять страву –*|житн'і(и)й борщ*;
- способом приготування страви чи квасу, на якому готують страву, – *п'іт|биваний борщ, чи|нений борщ, к|вашиний борщ*;
- основним компонентом – *борщ зі ш|чаўки, борщ зу шча|вок*; *квас|ковий борщ, борщ квас'|ц'овий*;
- консистенцією страви – *|р'іткий борщ*;
- часом (місяцем), коли готують буряковий квас, – *марц'у|вий борщ*.

Лексему *борщ* етимологи виводять із псл. **bъrščь* < **bъrstjь* (< **bъrst* + *j* + *ь*) ‘борщівник’ (бот.), згодом назва страви [ЕСУМ І, с. 236]. На думку М. Фасмера, значення борщу як рідкої страви із буряка виникло внаслідок перенесення назви страви, яку колись варили із борщівника, на нову страву [Фас. І, с. 198].

На давність вживання слова вказують лексикографічні джерела, пор: ст.укр. *борщикъ* (*боръсчикъ*) ‘борщ’, а також *борщъ, боръщъ* ‘борщівник (назва рослини)’ і ‘власна назва’ [СУМ$^{16\text{-}17}$ ІІІ, с. 38].

Зазначмо, що більшість діалектних словників, укладених за диференційним принципом, не фіксують слова *борщ*. Лексему засвідчено у таких говірках: холм. *борщ* ‘борщ’ [СПХ, с. 361], гуц. *боршь* ‘борщ’, ‘суп’, ‘розсіл квашеного буряка’ [СГГРЯ, с. 93], бук. *борщ* ‘тс.’, ‘квас із висівок або житнього борошна’ [СБГ, с. 37], *роб|лений боршч* ‘закваска для борщу’ [БГ, с. 86], гуц. *борщ* ‘хлібний (вівсяний) квас’ [МСГГ, с. 16].

Зі значенням ‘рідка страва з квашеної капусти або капустяного розсолу з додатком вівсяної крупи або муки’ лексему *борщ* Е. Ґоца виявила у бойківських говірках [Ґоца, к. 73]. Аналітична назва *фасóл’ний боршч* у деяких буковинських та гуцульських говірках позначає ‘суп з квасолі, заправлений сумішшю сметани, молока і борошна’ [Ґоца, к. 71]. У південнолемківських говірках слово *бôршч’* номенує напій із жита та окропу [ЛАСС, к. 74].

У поліських говірках лексема *боршч* поширена зі семантикою: ‘квашені овочі’ [27, с. 129], ‘загальна назва рідкої кислої їжі (з капусти, буряків, щавлю)’

[28, с. 370]. У цьому ареалі зафіксовано чимало аналітичних назв із цим компонентом. У «Словнику західнополіських говірок» Г. Аркушина більшість назв борщу мотивована кольором страви: *білий борщ* ‘борщ зі свіжої капусти’, *чорний борщ* ‘борщ зі свинячої крові і червоного буряка’, *зелени борщ* ‘борщ із щавлю’, *червоний борщ* ‘борщ із червоних буряків’, а також температурою – *холодний борщ* ‘страва з сушених грибів і оселедців, заправлена олією; їдять охолодженою’ [Арк. I, с. 28]. Лише в говірці с. Степанівка Ємільчинського р-ну Житомирської обл., що належить до Середнього Полісся, С. Яценко зафіксував такі назви: *зеˈлениї боршч* ‘борщ із щавлю’, *шчаўˈл'овиї боршч* ‘тс.’, *черˈвониї боршч* ‘борщ із столового буряка та капусти’, *ˈкислиї боршч* ‘борщ із квашеної капусти’, *лобоˈд'аниї боршч* ‘борщ із лободи’, *ˈпосниї борщ* ‘борщ з овочами, зажарений олією або й без неї’ [221, с. 317].

Як бачимо, слово *борщ* у досліджуваних говірках, як і в більшості говірок української мови, виявляє розгалужену семантику.

Спорадично зафіксовано *дириўˈйаниї боршч* (Пт) (*дириўˈл'аниї боршч* (Мн)) – ‘рідка страва зі зварених сушених фруктів і борошна або макаронів’.

Поширеною першою стравою на досліджуваній території є суп – рідка страва, м’ясний, рибний або грибний відвар з овочами, крупами і т.ін., юшка, на позначення якої зафіксовано назву *ˈзупа* (б.н.пп.), демінутив *ˈзупка* (АВ, Пдл, Шм), слово *суп* (Кт, Пт) та описову назву – *ˈбул'ви з ˈйушкоў* (Вл).

Слово *суп* не є поширеним в досліджуваному ареалі й з’явилася під впливом літературної мови. Лексема *суп* – запозичення із французької мови: фр. *soupe* ‘суп, юшка’ походить від галлороманського *suppa* ‘приправлене’, **suppare* ‘приправляти’ [ЕСУМ V, с. 476]; пор.: закарп. *суп* ‘суп’ [Ґоца, к. 68], поліс. *сýпчик* ‘бульйон’ [Лис., с. 208], сх.поліс. *суп* ‘суп’, ‘страва, приготовлена в полі’ [Турч., с. 159–163, к. 8, 9], зх.поліс. *супа* ‘тс.’ [Арк. II, с. 186].

Більш поширений варіант *зупа*, очевидно, утвердився у досліджуваних говірках під впливом польської мови (пор.: пол. *zupa* ‘суп’). Лексикографічні праці фіксують загальну та видові назви страви: наддн. *зýпа* ‘суп’, *ґальóп-зýпа*, *ґальопóва зýпа*, *ґальоп-зýпа*, *ґальоп-зýпка* ‘картопляний суп, приготований

нашвидкуруч’ [Шило, с. 90, 100, 130], лемк. *зу́па* ‘юшка’ [Пиртей, с. 121], ‘юшка, незакислена рідка страва’, *кминкова зупа* ‘юшка з кмином’, *карпел’ова зупа* ‘юшка з бруквою’, *ґрибова зупа* ‘юшка з грибами’, *зупа-ґальоп* ‘юшка, зварена нашвидку’ [ССТ, с. 131], бойк. *зу́па* ‘суп’ [Матіїв, с. 190; Ґоца, к. 68], гуц. *зу́па* ‘тс.’ [Негрич, с. 83; Горбач Б, с. 168; Ґоца, к. 68], бук. *зу́па* ‘тс.’ [Ґоца, к. 68; СБГ, с. 175], ‘бульйон’ [СБГ, с. 175; Гоца, к. 69], ‘юшка’ [СБГ, с. 175], зх.поліс. *зупа* ‘суп’ [Арк. І, с. 195].

Видові назви супу в досліджуваних говірках позначають здебільшого аналітичні назви, мотивовані основним компонентом страви:

- ‘суп із квасолею’ – *ˈзупа з фаˈсолʹі* (Зв, Ск), *ˈзупа з кваˈсолʹі* (Мн), *ˈзупа с фаˈсолеў* (Дм, Ктн, Прл, Рг), *ˈзупа с фаˈсолʹоў* (АВ), *ˈзупка с фаˈсолʹоў* (Пдл), *ˈзупа з фаˈсолʹом* (Дм), *ˈзупа з фаˈсолеў/ з ˈйасʹками* (Блз), *з фаˈсолʹі ˈзупки* (Шм), *ˈзупа фаˈсолʹова* (Гд, Двг), *ˈзупа фасоˈлʹова* (ВМ, Пдг), *ˈзупа фасуˈлʹова* (ВБ), *фасоˈлʹова заˈпарʹувана ˈзупа* (Кн), *фаˈсолева ˈзупа* (Мк), *ˈзупа з гуˈрохум*[5] (Чр);
- ‘суп із горохом’ – *суп гуˈроховиї* (Пт); *ˈзупа з гуˈрохо(у)м* (Брш, Зв, Мн, Прл), *ˈзупа з гуруˈхом* (Блз), *ˈзупка з гуˈрохоʸм* (Пдл), *гуруˈхова ˈзупа* (Кн, Ост, Пдг), *гуˈрохува ˈзупа* (Цк), *гуˈрохов’і ˈзупи* (Шм);
- ‘суп із гречаною крупою’ – *суп з гˈречки* (Пт), *ˈзупа з гˈречкойу* (Брш, Мн), *ˈзупа з гˈречкоў* (Рг), *з гˈречкоў ˈзупа* (Ср), *гˈреч:ана ˈзупа* (Ост), *гриˈчана ˈзупа* (Двг);
- ‘суп із рисом’ – *ˈзупа з ˈрису* (Брш, Ск), *ˈзупа з ˈрисом* (Мн), *ˈзупа з ˈрисум* (Рг), *ˈзупа з ˈрижум* (Прд), *з ˈрижу ˈзупа* (Гд), *ˈрисува ˈзупа* (Ост);
- ‘суп із перловою крупою’ – *ˈзупа з пинцаˈку* (Нк);
- ‘суп із капустою’ – *ˈзупа з каˈпустойу* (Мн), *ˈзупа с каˈпустоʸў* (Зв, Прд), *ˈзупа с каˈпустоў* (Пдг, Рг), *ˈзупка с каˈпустуў* (АВ), *с каˈпустойу ˈзупа* (Цк), *ˈзупа з криˈжʹіўкоў* (Дм);
- ‘суп із помідорами’ – *ˈзупа с помʹіˈдорами* (Пдг), *помʹідоˈрова ˈзупа* (Гд, Мш), *пумʹідоˈрова ˈзупа* (Кн);

[5] У частині обстежених говірок лексема *горох* позначає квасолю.

- ‘суп із грибами’ – *ˈзупа з гриˈбами* (Рг); ‘суп із опеньками’ *ˈзупка с п’ітˈпен'ками* (Пдл);
- ‘суп із локшиною’ – *ˈбул'ви зу сˈтиранкоў* (Вл, Кн), *ˈзупка зі сˈтиранкоў* (Шм), *сˈтиранка* (Тр, Трн); *ˈзупа з ˈлокшом* (ВБ); *ˈзупа з макаˈраном* (Тр), *ˈзупка з макаˈроном* (АВ), *ˈзупа з макаˈроном* (Цк);
- ‘рідка страва з картоплі й потертого тіста’ – *чир* (Кт), *ˈчирик* (Кт), *суп з ˈчириком* (Кт) (пор.: бат. *чир* ‘страва з муки і гарячої води, яку колотять колотушкою; джур, жур’ [Верх. Б, с. 302], надс. *чир* ‘мучна їжа (рідко зварена)’ [АГН, к. 37]);
- ‘рідка страва із картоплі переважно з часником’ – *ˈзупа з ˈбул'би* (Ск), *ˈчиста ˈзупа* (Прл, Шк);
- ‘рідка страва із картоплі, моркви і приправ’ – *ˈгола ˈзупа* (Пт);
- ‘суп із фрикадельками’ – *ˈзупа з м’ˈн'есом* (Прл);
- ‘суп із помідорами, квасолею та ін.’ – *ово*ˈ*чева* ˈ*зупа* (Двг, Пдг).

Суп із картоплі та круп позначає лексема *кˈрупн'ек* (Мк) – дериват лексеми *крупа*, основного компоненту страви; пор.: бат. *крупня́к* ‘ячмінний суп з молоком або без молока’ [Верх. Б, с. 274], наддн. *крупнє́к* ‘рідка молочна каша’, *крупня́к* ‘ячмінний суп’ [Шило, с. 154].

У межах групи «Назви перших страв» аналізуємо й назви для кислої рідкої страви із квашеної капусти, крупи, сушених грибів, буряка тощо з додаванням капустяного квасу (‘рідина, що утворюється у квашеній капусті’), яку в досліджуваних говірках називають *квас* (АВ, Бл, Блз, Брш, ВБ, ВМ, Вб, Врб, Вт, Гд, Гр, Грд, Гс, Двг, Зв, Кнв, Кр, Крк, Кт, Мж, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прл, Птн, Прл, Ск, Стр, Трн, Цк, Чр, Рж, Чрч, Шк, Шм), *кваˈсіўка* (Вл, Гб, Кн, Ктн, Плн, Прд, Трн). Спорадично зафіксовано видові назви страви від одного з інгредієнтів: *квас: каˈпусти* (Вт), *квас з гриˈбами* (АВ), *квас: куˈлос'ум* ‘квас із пшеничною крупою’ (Гб).

Слово *квас* походить від псл. *kvasъ*, яке пов’язане чергуванням голосних із *kysnoti* ‘киснути’ [ЕСУМ ІІ, с. 415–416]. Ознаку ‘кислий’ лексема зберігає впродовж досить тривалого часу, адже аналітичну назву *грєцкыи квасъ* зі

значенням ‘ґатунок грецького вина’ засвідчено у пам’ятках XV ст. [СУМ[15–16], с. 261–262, 472]. У пам’ятках XVI – першої половини XVII ст. слово зафіксоване зі значеннями, що стосуються сфери харчування: ‘(речовина, що викликає кисле бродіння) закваска’, ‘(напій, виготовлений на основі житнього хліба), (напій, виготовлений на основі фруктів) квас’, ‘оцет’ [СУМ[16–17], с. 75–76]. Цікаво, що зафіксовані в пам’ятках значення лексема *квас* зберегла у більшості говорів української мови; пор.: пд.лемк. *квас* ‘напій з жита і кропу’ [ЛАСС, к. 74], бук. *квас* ‘розсіл’, ‘хлібний, буряковий напій’ [СБГ, с. 195, 196], бойк. *квас* ‘квас’ [Онишк. І, с. 344], гуц. *квас* ‘напій з вівсяного хліба або мочених яблук’ [ГГ, с. 92], поліс. *квас* ‘узвар’, *квасу́вка* ‘страва, що приготовляється з вареного на молоці пшона, заправленого ягодами або варенням із квасом’, ‘їжа, приготовлена на квасі’ [Лис., с. 94], *квас* ‘розсіл у квашених буряках’ [27, с. 125; 28, с. 381], ‘напій із води, настояний на житньому хлібі чи тісті’, ‘квашені буряки’, ‘рідка страва, приготована на будь-якому квасі, розсолі’ ‘кисла рідка страва із капусти, буряків’, ‘страва із квасу з покришеною у нього зеленою цибулею’, ‘напій із березового соку’ [28, с. 381], сх.поліс. *квас* ‘рідина в буряках, яблуках’, ‘кислуватий напій, який готують із житнього борошна із солодом або із житніх сухарів’, ‘напій із певним чином заправленого березового соку з додаванням меду’ [Турч., с. 167, 168, 171, к. 64, 66], зх.поліс. *квас* ‘кислуватий напій із житнього хліба або фруктів’, ‘страва з хлібного квасу, у який добавляють кришені огірки та зелену цибулю’, ‘юшка з грибами’ [Арк. І, с. 216], пн.підл. *ква́с* ‘вид напою з хліба’ [Горбач Д, с. 465].

Традиційною стравою досліджуваного ареалу є рідка страва зі свіжої чи квашеної капусти, пшона і картоплі, заправлена сметаною та засмажкою, назва якої утворена унаслідок метонімійного перенесення ознаки – від назви основного компонента – *ка|пуста* (б.н.пп.). Страву позначають і аналітичні назви: *ка|пуста зу пши|ном* (Нк), *ка|пуста п’іт|бивана* (ВБ, Кн), *ку|лочина ка|пуста* (Двг), *ка|пуста |пол'ска* (Пр), *ка|пуста та|ка сіл'с|ка зу пшу|ном |або з |рижом* (Кр), *ка|пуста та|ка за|сипана/ заск|варена* (Ст).

У деяких населених пунктах до перелічених складників додають квасолю. Таку страву називають: *ка|пус'н'ак* (Трн), *ка|пуста з го|рохом* (Грд) (*ка|пуста з гу|рохом* (Брш, Ск, Трн) *ка|пуста з гу|рохум* (Блз, Кн, Плн, Птн)), *ка|пуста с фа|сол'оў* (Вт, Грд, Пдг) (*ка|пуста с фа|солейу* (АВ, Плн, Рж, Трн, Шм), *ка|пуста с фа|солеў* (Блз, Пдг)), *ка|пуста с фа|сол'ко^{y}ў* (Кнв), *ка|пуста* с *п'і|хотоў*[6] (Цк).

Як і *квас*, *капуста* є не лише буденною стравою. До середини XX ст. практично жодного календарного чи родинного свята у досліджуваному ареалі не можна було уявити без цих страв. У більшості обстежених населених пунктів *квас* і *капуста* залишаються обов'язковими стравами Святого вечора (детально див.: 3.4.1.1).

Етимологи припускають, що слово *ка|пуста* – результат видозміни запозиченого слат. *compos(i)ta* 'квашена, консервована капуста' [ЕСУМ II, с. 378–379]. Лексема *капуста* та її деривати позначають страви з капусти у багатьох говірках української мови: пор.: [ССГ, с. 14; ЛАСС, к. 55; Пиртей, с. 132; СПХ, с. 369; Горбач Н, с. 432; ГГ, с. 90; Ґоца, к. 72, 73; 28, с. 380; Арк. І, с. 210; Горбач Д, с. 465].

Рідка страва з картоплі, квашеної капусти й борошна у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя має назви: *капус'|н'ак* (Бл, Двг, Мн, Мш, Пт), *капус|н'ак* (Кт), *ка|пус'н'ак* (Гс, Цк), *капус'|н'ек* (Гд), *капус'|ц'аник* (Бл), утворені суфіксальним способом від слова *капуста*.

На позначення рідкої страви, звареної із заквашеного вівсяного борошна (тіста), буряків з додаванням часнику, виявлено лексеми *к'іce|лиц'а* (Блз, Вл, Вт, Грд, Ктн, Мш, Чр, Шм) (*к'іce|лиц'і* (Бл, Гб, Кн, Кнв, Рж)), *ки|с'іл'* (Дм, Зл, Кр, Крк, Мк, Ост) (*к'і|с'іл'* (АВ, Мк)) та аналітичну назву *к'і|с'іл' зу |жита* (Зв). Мотиваційною ознакою номінації є смак страви – 'кислий'. Цю страву готують здебільшого в піст.

Назва *кіселиця(і)* походить від *киснути* (псл. *kysti, kysnoti* 'киснути', '(первісно) мокнути' [ЕСУМ II, с. 438]; пор.: наддн. *кісе́лиці* 'кисіль', 'компот із сушених фруктів' [Шило, с. 142], лемк. *кесели́ця* 'кисіль із вівсяного борошна',

[6] Лексема *піхота* поширена у надсянських говірках зі значенням 'вид нетичної квасолі'.

кіселúця ‘тс.’ [Пиртей, с. 136, 138], *кєселиця* ‘вівсяний кисіль – обрядова страва на Святвечір замість куті’ [ССТ, с. 141], пд.лемк. *кісел’íц’а* ‘напій з жита і кропу’ [ЛАСС, к. 74], бойк. *киселúця* ‘різновид борщу з вівсяного борошна’, ‘різновид борщу з житнього борошна’, ‘борщ з борошна’, ‘борошно, заколочене в гарячій воді’ [Онишк. І, с. 349–350], гуц. *киселúця (кіселúці)* ‘рідка страва з кукурудзяної муки і буряка або фруктів’, ‘кисіль’ [ГГ, с. 93], *к’иселúц’и (к’еселúц’е)* ‘суп із квашеної капусти’, *кеселúц'и* ‘вівсяний квас; сік’ [МСГГ, с. 77, 78], бук. *кисилúца* ‘відварені і потовчені сливи’, ‘відвар з житньої муки, заквашена гуща для борщу’, ‘будь-яка недоброякісна страва’, ‘зіпсовані, пригнилі сливи’ [СБГ, с. 200], закарп. *киселúця* ‘драглиста маса з пом’ятих або слабо розварених слив без цукру як матеріал для приготування джему, повидла’ [Саб., с. 141], *кисе^{и}лúц’а* ‘компот (переважно з сушених фруктів)’ [Ґоца, к. 75], поліс. *киселиця* ‘рідкий кисіль’ [28, с. 382], сх.поліс. *кисе(и)ˈлиц$^{(’)}$а, к’іс’еˈл’іца* ‘рідка драглиста страва, варена із свіжих (сушених) фруктів або ягід, підколочена борошном або запареним житнім (пшеничним) тістом’ [Турч., с. 41], зх.поліс. *киселиця* ‘страва з хлібної розчини’, *кісилєця* ‘кисіль’ [Арк. І, с. 220, 223]. Лексема *кисе^{и}лúц’а* та її варіанти у бойківських, гуцульських, буковинських та закарпатських говірках позначають драглисту страву з вівсяного чи кукурудзяного борошна та сушених слив або яблук [Ґоца, с. 41].

Таку ж етимологію має лексема *ки(’і)ˈс'іл'*. Із подібним значенням назва функціонує у поліських говірках: поліс. *кисель* ‘густа страва, зварена із вівсяного борошна’, ‘кисіль взагалі із вівсяного, житнього і т. д. борошна’ [28, с. 382–383], сх.поліс. *ки(’і)ˈс’і(е,ie)л’* ‘густа киселеподібна страва із заквашеного вівсяного тіста’ [Турч., с. 35, 36, 40].

Лексему *киˈс'іл'* виявлено зі значенням – драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю (детально див.: 3.5).

Зі значенням ‘чистий відвар м’яса без овочів і приправ’ у досліджуваних говірках виявлено назви *булˈйон* (Бр, Брш, Тр), *роˈсіл* (Блз, Блн, Кн, Мш, Ост, Прл, Ск) (*руˈсіл* (АВ, Брш, ВБ, Врб, Вт, Гр, Грд, Дм, Зр, Кн, Кнв, Крк, Мш, Пдл, Пт, Рж,

См, Ср), *ру|сіў* (ВБ, Бл, Зв, Кн, Крк, Мж, Плн, Рж, Ск, Цк, Чр), *|росіў* (Брш, Дм, Гб, Гс, Крк, Прд, Стр), *ро|сіў* (Кнв, Цк)).

Спорадичне вживання лексеми *бульйон*, свідчить про те, що у досліджуваному ареалі вона поширилася під впливом літературної норми. Слово запозичене із французької мови: фр. *bouillon* пов'язане з дієсловом *bouillir* 'кипіти', 'варити' [ЕСУМ І, с. 293]; пор.: поліс. *бульон* 'картопляний суп, інколи з додаванням крупи' [28, с. 371], сх.поліс. *бул'|йон*, *бу|л'он* 'навар із м'яса' [Турч., с. 159, 160, 161, 162, 163, к. 57], зх.поліс. *бульйона* 'бульйон' [Арк. І, с. 37].

Назва *розсіл* – праслов'янська: псл. **orzsolъ* 'солона рідина', утворене за допомогою префікса **orz* 'роз-' від *soliti* 'солити' [ЕСУМ V, с. 113]. Лексема поширена в більшості говорів української мови: надс. *рóсів* 'курячий бульйон' [Козій, с. 216], лемк. *росиł* 'юшка з м'яса, бульйон', 'розсіл у квашених огірках' [ССТ, с. 285], бойк. *росíв* 'розсіл', 'юшка' [Онишк. ІІ, с. 190], 'росіл (з капусти)', 'кисла капуста з нарізаною цибулею і заправлена олією' [Матіїв, с. 413], 'бульйон (з курятини, яловични та ін.)', *рос'íл* 'тс.' [Ґоца, к. 69], *рос'íў* 'рідка страва з квашеної капусти або капустяного розсолу з додатком вівсяної крупи або муки', [Ґоца, к. 73], гуц. *росíв* 'квас', 'бульйон' [ГГ, с. 165], *росíл* 'розсіл, сік кислої капусти' [МСГГ, с. 167], 'розсіл із квашених огірків чи капусти' [Неґрич, с. 153], *росúв* 'огірковий квас' [Горбач Б, с. 211], бук. *росíв* 'бульйон', 'росіл – рідина квашених або консервованих овочів' [СБГ, с. 467], закарп. *росýл* 'розсіл' [Саб., с. 324], *рос'íл (росїл*, *росýл)* 'рідка страва з квашеної капусти або капустяного розсолу з додатком вівсяної крупи або муки', *рос'íл* 'суп з квасолі й квашеної капусти' [Ґоца, к. 72, 73], поліс. *расол* 'рідина у квашеній капусті', 'рідина у квашених огірках', 'рідина у квашених буряках' [27, с. 125], *рассол* 'розсіл у квашеній капусті, огірках', 'розсіл, у якому соляться огірки', 'маринад для оселедців', 'квашена капуста або огірки' [28, с. 401], сх.поліс. *ро|с'іл*, *ра|су(yo)л*, *ра|со(у)л*, *ра|су(yi)л*, *ра|сол*, *ра|с'і(о)л*, *ра|со(yu)л*, *ро|сил*, *ро|со(и)л* 'рідина в огірках, капусті, буряках', 'рідина у м'ясі, салі, оселедцях' [Турч., с. 167, 168, к. 62].

Значення 'чистий відвар м'яса без овочів і приправ' відображено на карті 5 (див.: додаток А). Назву *бул'|йон* засвідчено спорадично у центральній та

південній частині обстежуваного ареалу. На півночі з цим значенням виявлено лише варіант *ру|сіл*. У південній частині скартографовано лексему *ро|сіл* та її варіанти – *|росіў, ро|сіў, ру|сіл, ро|сіў*.

Спільну етимологію із словом *росіл* має назва супу із солоними огірками і огірковим розсолом, яку позначають фонетичні варіанти лексеми *розсольник* – *ро|сол'н'ік* (Кт, Мш), *ро|сол'ник* (Гб, Гд, Цк), *ру|сол'ник* (Зр, Гс, Ср). Лише у поліських говірках варіант *рассольник* засвідчено з тим самим значенням, що й у досліджуваних говірках [28, с. 401]. Праці з інших говорів південно-західного наріччя цю назву фіксують на позначення рідкої страви із квашеної капусти або капустяного квасу з додаванням картоплі, круп тощо; пор.: [Ґоца, к. 73; ЛАСС, к. 57; Онишк. II, с. 191; Саб., с. 323].

Поширеними в досліджуваному ареалі є молочні супи. Рідка страва зі зварених у воді з молоком шматочків тіста з додаванням картоплі, пшона чи без них має назви: *му|лочна |зупа* (Гб), *|зупка му|лочна* (Бл); *к|л'уски* (Зр, Гр, Крк, Нк, Ск, Ср, Пл, Пр, Пт), *к|л'уцки* (Вр); *с|тиранка* (АВ, ВМ, Дм, Зв, Крк, Мк, Нк, Пр, Плн, Стр, Тр, Чр, Шк), *с|тиран'ка* (Прд), *ш|чипана с|тиранка* (Шм), *|бул'ба зу с|тиранко^{у}ў* (Дм); *галуш|ки* (Дв, Пт); *|локш'і* (Ск), *|локш'і з моло|ком* (Вл); *д|роб'інка* (Плн). Подекуди назва страви мотивована способом подрібнення тіста: *д|робили/ ту «д|роб'інка»/ а к|райана/ ту «с|тиранка»* (Плн).

Слова *стиранка* і *дробінка* – афіксальні утворення від *терти* (< псл. *terti* ‘терти’ [ЕСУМ V, с. 558–559]) та *дробити* (< псл. *drobь, drobьпъ* [ЕСУМ II, с. 128–129]). З подібними значеннями лексему *стиранка* виявлено в говорах південно-західного наріччя: надс. *стíранка* ‘терті галушки’ [Козій, с. 216], *стúранка* ‘щипане тісто, яке кидають у гарячу воду’ [Верх. Д, с. 121], *стû|ранка* ‘локшини (з прісного тіста), ‘мучна їжа (подавана в рідкому виді)’ [АГН, к. 33, 37], лемк. *стиранка, стыранка* ‘тс.’ [Верх. Л, с. 470], *стерáнка* ‘затирка, страва із вареного на молоці рваного тіста’ [Пиртей, с. 292; Турч., с. 302], пд.лемк. *стерáнка (стырáнка, сцірáнка)* ‘галушки (щипанки)’, *старáнка* ‘тс.’, *стéранка* ‘тс.’, *старáнка (стéранка)* ‘страва, приготовлена із збитого у борошні яйця, заллятого у кип’яче молоко’, *сте^{и}рáнка з йáйця* ‘тс.’, *стéранка з молóком* ‘тс.’

[ЛАСС, к. 21, 22], бойк. *сти́ранка* ‘затірка з рваного руками тіста’ [Онишк. II, с. 253], ‘локшина’, ‘«щипані» галушки (зварені із рваних шматочків тіста)’, ‘«метані» галушки’, *сти́ранки* ‘галушки, нарізані квадратиками з розкачаного тіста’ [Ґоца, к. 21, 22, 23, 24] тощо.

Зі значенням ‘рідка страва, приготовлена зі збитого у борошні яйця, заллятого у кип’яче молоко’ спорадично виявлено спільнокореневе слово *ˈзатирка* (Кнв) (*ˈзат’ірка* (Зр, Ср)). Назву *затиро́йка* як зменшене до *затирка* засвідчено у словнику «Говір батюків» І. Верхратського [Верх. Б, с. 267]. У «Атласі говорів Надсяння» М. Онишкевича слово *ˈзатирка* скартографовано із семантикою ‘мучна їжа (рідко зварена)’ [АГН, к. 37]. Аналізована лексема також позначає різні види галушок у поліських [Лис., с. 81; Турч., с. 46–47], холмських [СПХ, с. 368], східностепових [102, с. 223, 224] та східнослобожанських [32, с. 8] говірках тощо. У східноподільських говірках назва *затірка* має обрядове значення. Тут вона позначає локшину домашнього виготовлення і є обов’язковою стравою на родинах [181, с. 50].

Слово *клюска* (перев. мн. *клюски, клюцки*) – запозичення з німецької мови: нвнім. *Kloβ* (< *klôz*) ‘грудка, скибка’, ‘галушка’ [ЕСУМ II, с. 468]; пор.: надс. *кˈл’уск’і* ‘локшини (з прісного тіста)’ [АГН, к. 33], ‘клюски; галушки’ [236, s. 61], лемк. *клю́ска* ‘галушка’ [Пиртей, с. 139], гуц. *клю́цки* ‘вид галушок з тіста з домішкою вареної картоплі’ [ГГ, с. 96], ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’ [Ґоца, к. 35], бук. *клю́цкі* ‘галушки’ [СБГ, с. 211], зх.поліс. *клюскі* ‘варені шматочки тіста’, ‘макарони’, *клюцкі* ‘галушки’ [Арк. I, с. 228] тощо.

Рідку страву зі зварених у воді з молоком пшона та галушок із тертої картоплі позначають *кˈл'уски* (Шк), *галушˈки* (Дм, Зв, См).

Про назви *галушки* та *локші* див. також: 3.3.2.

Для рідкої страви зі зварених у воді з молоком макаронів виявлено назви: *макаˈрони з мулуˈком* (Стр), *маˈкарон з мулуˈком* (Гд, Кн), *макаˈрон муˈлочний* (Мж), *на мулуˈц'і макаˈран* (Зл), *макаˈран на мулуˈц'і* (Прл).

Загальними назвами для рідкої страви зі зварених на молоці будь-яких крупів спорадично є: *ˈкаша моˈлочна* (Кт), *ˈкаш'і на мулуˈц'і* (АВ), *гоʸлоʸˈйух* (Зр, Мн, Ср). Остання назва мотивована рідкою консистенцією страви – гола (рідка) юшка; пор.: бат. *голоюх* ‘крупник’ [Верх. Б, с. 259].

Виявлено видові назви для рідкої страви зі зварених у молоці крупів:

– ‘молочний суп із перловою крупою’ – *йачˈм'ін:а круˈпа* (Зл), *йічˈм'ін:а ˈкаша* (Кнв), *в'ічм'іˈна ˈкаша* (Кн); *луˈгаза* (Грд, Шм); *п'інˈцак* (Врб), *пинˈцак на мулуˈц'і* (Вл);
– ‘молочний суп із рисом’ – *рис* (Грд, Зл, Вт), *ˈрисова ˈкаша* (См), *ˈрисува ˈкаша* (Блн, Кнв, Ср, Ст, Цк), *ˈризува ˈкаша* (Кн), *ˈрисув'ійі ˈкаш'і* (Гс), *ˈрисува ˈкаша муˈлочна* (Мн), *ˈкаша з ˈрису* (Стр), *ˈкаша ˈрижова* (Гд, Крк), *ˈкаша ˈрисува* (Зв, Прл), *ˈкаша ˈрисова на мулуˈц'і* (Вр), *рис з моло̀ком* (Врб), *рис на мулуˈц'і* (Зр, Ск, Ср), *риж на мулуˈц'і* (Прд);
– ‘молочний суп із гречкою’– *ˈкаша з мулуˈком* (Ср), *греˈчана ˈкаша* (Врб, Ср), *гˈречана ˈкаша* (Двг, Цк), *гриˈчана ˈкаша* (Ост), *гˈреч'іна ˈкаша* (Кнв), *ˈкаша з гˈречки* (Гд), *гˈречана ˈкаша на мулуˈц'і* (Врб, Ср), *гˈреч:ана ˈкаша на мулуˈц'і* (Пт), *гˈречка з мулуˈком* (Кн), *гˈречка на мулуˈц'і* (Прд);
– ‘молочний суп із манною крупою’ – *ˈманка* (Гд, Зр, См, Ср), *ˈман:а ˈкаша* (Мн, Ср), *ˈманка на мулуˈц'і* (Пт);
– ‘молочний суп із кукурудзяною крупою’ – *ˈкаш'і кукуруˈдзан:ійі* (Гс);
– ‘молочний суп із пшеничною крупою’ – *пшиˈнична ˈкаша* (Кнв), *ˈкаш'і пшеˈничнійі* (Гс);
– ‘молочний суп із вівсяною крупою’ – *в'іўˈс'ена ˈкаша* (Прд), *геркуˈлес* (Гб);
– ‘молочний суп із пшоном’ – *пшуˈно на мулуц'і* (Вл, Прд, Ск), *ˈкаша* (Вр, Врб, См), *каша с пшиˈна* (Стр), *каша пшонˈаˈна* (Зв, Ст), *ˈкаша пшинˈаˈна* (Вр, Врб, Вт, См), *пшоˈнˈана ˈкаша* (Гд), *пшунˈаˈна ˈкаша* (Мн), *пшинˈаˈна ˈкаша* (Дв), *пшинˈаˈна ˈкаша з мулуˈком* (См), *ˈкаша пˈшонка* (Грд), *пшонˈіˈна ˈкаша* (Крк, Прл), *пˈросˈана ˈкаша* (Шм), *вудˈаˈник* (Вр, Шк).

Остання назва утворена суфіксальним способом від лексеми *водяний (вода)*. Мотиваційною ознакою виступає консистенція страви – рідка, як вода. Окрім

того, коли варять страву, до молока доливають води, щоб страва не пригоріла; пор.: бат. *водяни́к* ‘рідка каша на воді; крупник’ [Верх. Б, с. 256], наддн. *водя́ник* ‘рідка пшоняна або гречана каша з молоком’ [Шило, с. 78].

Зазначмо, що спорадично лексему ˈ*каша* (див.: 3.3.2) вживають на позначення гречаної каші (Зр, Ср), а також пшоняної каші (Вр, Врб, См).

Зі значенням ‘рідка страва зі зварених у сироватці круп’ виявлено назви: ˈ*полиўка* (Вр, Врб, Гр, Дв, Зл, Зр, Кр, Кт, Мн, Нк, Пр, Ср, См, Шк) (ˈ*пол'іўка* (Пт)), *квасˈна ˈкаша* (Кр, Пр).

Варіанти лексеми *поливка* зафіксовано на позначення драглистої страви зі зварених і пом’ятих сирих або сушених фруктів чи ягід (найчастіше слив), яку їли зі звареною картоплею: ˈ*пол'аўка* (АВ, Двг, Плн, Трн), ˈ*пол'іўка* (АВ, Кнв, Ост, Рж, Стр), ˈ*пол'іўка з ˈйаблук* (ВБ, Мк), ˈ*пол'уўка з ˈйаблук* (Пдл). Таку страву часто готували в піст. Про слово *поливка* див.: 3.3.4.

2.3.2. Назви других страв. В обстежених говірках засвідчено такі назви для других страв: *гусˈте* (Зр, Брш, Прл, Ср), *гусˈтойе* (Прд); *дˈруге* (Двг, Кн, Мш, Рг, Стр, Цк), *дˈругойе* (Трн).

Основу харчування мешканців досліджуваного ареалу складають страви із картоплі. На позначення звареної цілої картоплі зафіксовано назви ˈ*бул'ба* (б.н.пп.), ˈ*бул'би* (Мк), ˈ*бул'ва* (Грд, Кнв, Плн, Рж), ˈ*бул'ви* (Вл, Кн, Ктн), словосполучення: ˈ*бул'ба ˈварина* (Кн), *вaˈрена ˈбул'ба* (Гб), ˈ*варина ˈбул'ба* (Бл), ˈ*бул'ви вaˈрені* (Брш), ˈ*бул'і вуˈварувані* (Вл); ˈ*бул'ба ц'іˈла* (Бл, Вр, Гс, Кнв, Кт, Ост, Ск, Ср), *ц'іˈла ˈбул'ба* (АВ, ВБ, Врб, Вт, Двг, Дм, Зв, Зр, Мк, Пр, Стр, Трн, Чр), *ц'іˈла ˈбул'ва* (Бл), ˈ*бул'би ц'іˈлі* (Кн), ˈ*бул'ви ц'іˈлі* (Грд), ˈ*бул'ба ц'іˈла ниˈчим ни заˈжарина* (Дм); пор.: бойк. *цілá бу́льба* ‘зварена без лушпиння ціла картопля’ [Матіїв, с. 46].

Зі значенням ‘картопляне пюре’ в обстежених говірках засвідчено слово *пйуˈре* (Пт, Ст) та аналітичні назви, мотивовані дією *м’яти (мнєти) – мˈйата ˈбул'ба* (ВМ, Тр), ˈ*бул'ба мˈйата* (Двг), *мˈн'ата ˈбул'ба* (Ст, Чр), ˈ*бул'ба мˈн'ата* (Вр, Гд, Кн, Кт), *мˈн'аті ˈбул'би* (Ктн), ˈ*бул'ба мˈнена* (Блз), ˈ*бул'ва мˈйета* (Пл) ˈ*бул'ба*

м’ˈн'ета (АВ, Пр, Стр), *м’ˈн'ета ˈбул'ба* (Прл, Рг). Із цим значенням виявлено назви, мотивовані діалектними відповідниками дієслова *м’яти*:

– *дусити* – *ˈбул'ба ˈдушена* (Пр, Ск), *ˈбул'ба ˈдушина* (Шм), *ˈбул'ва ˈдушина* (Плн); пор.: пд.лемк. *душéны бандýркы, душ’éны бандýрки (душéн’і бандýркы)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 50].

– *талáбати* – *таˈлабана ˈбул'ба* (Бл, Блн, ВБ, Кн), *путаˈлабана ˈбул'ба* (Трн);

– *дрýхати* – *ˈбул'ба дˈрухана* (Дм), *дˈруханійі ˈбул'би* (Мк), *пудˈрухана ˈбул'ба* (Зв);

– *товкти* – *ˈбул'ба ˈтоўчина* (Гб, Ост), *ˈтоўчинійі ˈбул'би* (Мк);

– *гмáтати* – *ˈбул'ба гˈматана* (Брш), *пугˈматана ˈбул'ба* (Кнв, Цк), *погˈматанийі ˈбул'би* (Гб);

– *толочити* – *поᵘтоᵘˈлочена ˈбул'ба* (Кнв).

Зафіксовано назви для пом’ятої картоплі з різними додатками: ‘пом’ята картопля із сиром’ – *ˈбул'ба пумˈн'ата ˈс:иром* (Врб); ‘пом’ята картопля зі сметаною’ – *ˈбул'ба зи смиˈтанойу* (Ск); ‘пом’ята картопля з тертим маком’ – *ˈбул'ва з ˈмакум* (Кнв), *кулуˈч’інка* (Вл), *ту ˈраку наˈтерли/ з ˈмакум ˈбул'бу пумˈнали* (Ср); ‘пом’ята картопля з розтертим насінням коноплі’ – *ˈбул'би зу ˈс'імн'ам* (Ст).

Тушковану з овочами та м’ясом картоплю в досліджуваних говірках позначають аналітичні назви: *ˈтушена ˈбул'ба* (Тр) (*ˈтушина ˈбул'ба* (Мн), *ˈбул'ба ˈтушина* (АВ, Зр, Ср)), *ˈбул'ба ˈтушена з мˈн'асом* (Врб), *ˈбул'ба рідˈка* (Кт), *ˈбул'ба с таˈматом* (См).

Зварена картопля, розколочена з юшкою, заправлена тушкованим м’ясом, грибами чи засмажкою, має назви: *ˈбул'ба куˈлочена* (Тр), *куˈлочина ˈбул'ба* (АВ, ВМ, Стр).; пор.: бойк. *колочéна бýльба* ‘м’ята картопля з кип’яченим молоком або сметаною та розтопленим салом’ [Матіїв, с. 45].

Поширеною була зварена і припечена на кухні чи у печі картопля, яка в досліджуваних говірках має назви: *ˈпечина ˈбул'ба* (Дм), *пеˈчена ˈбул'ва* (Рж), *ˈбул'ба приˈпечена* (Кт), *ˈбул'ба приˈпечена на ˈкухни* (Кт, Пр), *ˈпечена ˈбул'ба на ˈкухн'і* (Вр), *ˈбул'ба ˈпечена ц'іˈла* (Ср): бойк. *припíкана бýльба* ‘тс.’ [Матіїв, с. 46].

Смажену картоплю номінують словосполучення: *с|мажина |бул'ба* (Прл), *п'ітс|мажина |бул'ба* (Кнв); *|бул'ба |жарена* (Вр, Врб, Ср) (*|бул'ба |жарина* (ВМ, Гд, Цк), *|жарена |бул'ба* (Бл, Гр, Зр, Кт, Пт)), *|бул'ба |жарена на ул'і|йу* (Пр).

Етимологи вважають лексему *бульба (бульва, бульви, булі, бульби)* запозиченням із польської мови, до якої вона, мабуть, увійшла з латинської: слат. *bulbus* ‘цибуля, цибулина’, ‘бульба’ [ЕСУМ І, с. 291–292]. Я. Закревська висловила сумнів щодо такої версії, адже в польській мові слово *бульба* чи *бульва* на означення картоплі поширене тільки на незначній території. На думку дослідниці, назву *бульба* можна вважати співзвучною в різних слов’янських мовах, джерело якої треба шукати у лат. *bulbus* (цибуля) [105, с. 30–31]. Назва *бульба* зі значенням ‘картопля’ поширена у більшості говорів південно-західного та північного наріч (див.: [Шило, с. 61; МСГГ, с. 18; Онишк. І, с. 75; Матіїв, с. 45–46; Ґоца, к. 32; СБГ, с. 42; Лис., с. 37; Арк. І, с. 36]).

Спорадично на позначення кружечків нарізаної картоплі, спечених на плиті, зафіксовано лексеми *п|л'ацк’і* (Вт), *|р'ізники* (Мк, Ост).

Поширеними є оладки з тертої картоплі, яку позначають назви: *деру|ни* (Зл, Кн, Пт) (*диру|ни* (Зл, Гр, Кт, См)), *|терканц'і* (Зл, Кт); *п|л'ацки* (Блн, ВБ, ВМ, Вл, Врб, Вр, Гд, Дв, Двг, Дм, Зв, Зр, Крк, Мн, Нк, Ост, Плн, Пр, Прл, Рж, См, Ср, Тр, Цк, Шк) (*п|л'ацк’і* (Вт, Зв, Мк, Мш, Ск, Чр)). З огляду на те, що лексема *пляцок* у досліджуваному ареалі є багатозначною (див.: висновки до розділу 3), для розрізнення страв вживають аналітичні назви: *п|л'ацки |терті* (Крк, Ост), *п|л'ацк’і |терті* (Зв), *п|л'ацк’і |тертійі* (Мк, Мш), *|тертійі п|л'ацки* (Гд, Плн), *п|л'ацки с |тертуйі |бул'би* (Блн, ВБ, Двг, Дм, Мн, Прл, См, Шк) (*п|л'ацк’і с |тертуйі |бул'би* (Вт)), *п|л'ацки з |бул'і |тертойі* (Вл), *п|л'ацки з |бул'би |тертуйі* (Цк), *п|л'ацк’і |тертійі з |бул'би* (Чр), *с |тертойі |бул'би п|л'ацки* (Зв, Прл, Тр), *с |тертуйі |бул'ви п|л'ацки* (Рж), *п|л'ацки с |тертих бул'п* (ВМ) та ін.

Слово *деруни* та його варіант *дируни* виводять від дієслова *дерти* (< псл. **derti, *dъro* і *dъrati, dero*) [ЕСУМ ІІ, с. 41]. Назва поширилася у досліджуваних говірках відносно недавно під впливом літературної мови. Про функціонування лексеми у інших говорах української мови не можемо стверджувати однозначно

через те, що більшість діалектних словників, укладених за диференційним принципом, літературних слів не фіксують (пор.: гуц. *деру́н* ‘дерун (оладка з тертої картоплі)’ [Ґоца, к. 34].

Етимологи вважають, що за польським і чеським посередництвом слово *пляцок* запозичене із нім. *Platz* ‘тонке тістечко’, ‘печиво’, ‘пиріг’ [ЕСУМ IV, с. 464]; пор.: наддн. *пля́цок* ‘печений святковий пиріг’ [Шило, с. 209], гуц. *пля́цок* ‘виріб із здобного тіста, пиріг’ [ГГ, с. 151; Неґрич, с. 137], бук. *пля́цок* ‘пиріг з начинкою’ [СБГ, с. 432] (див. також: 3.2.2) тощо.

Слово *пляцок* поширене на позначення оладок із тертої картоплі в багатьох говорах [АГН, к. 35; Шило, с. 209; Ґоца, к. 34 (бойк., гуц.); ЛАСС, к. 17; СБГ, с. 432; 28, с. 396; СПХ, с. 373].

У говірках української мови лексема *пляцок* поширена й з іншою семантикою: надс. *пля́цок* ‘млинець’ [Козій, с. 215], *п*ˈ*л*ʼ*ацик* ‘паляниця (з тіста)’ [АГН, к. 36], наддн. *пля́цок* ‘печиво’ [ССГ, с. 20], бойк. *пля́цки* ‘млинці з рідкого мучного тіста, смажені з жиром або олією на сковороді’ [Матіїв, с. 357], *пл*ʼ*а́цок* ‘корж, плоский круглий хліб із прісного тіста, випечений на плиті’, [Ґоца, к. 8, 37], лемк. *пля́цок* ‘коржик’ [Пиртей, с. 236], гуц. *пля́цок* ‘оладок’ [ГГ, с. 151; Неґрич, с. 137], ‘печиво з вареної картоплі й муки, розмішаної на олії’ [Горбач Б, с. 201], лемк. *пля́цок* ‘коржик’ [Пиртей, с. 236], бук. *пля́цок* ‘млинець з тіста, замішеного на вареній картоплі’, ‘погано випечений хліб (з домішкою картоплі)’ [СБГ, с. 432], зх.поліс. *пляцок* ‘корж з прісного тіста’, *пляцки* ‘терта картопля, розлита на все деко і спечена в печі’ [Арк. II, с. 57].

Спорадично на позначення оладок із тертої картоплі виявлено аналітичну назву *пали*ˈ*ниц'і с* ˈ*тертуйі* ˈ*бул'би* (Зр, Ср) (про слово *пале(и)ниця* див.: 3.2.1).

На підставі здійснених записів, а також опрацьованих лексикографічних і лінгвогеографічних праць можемо ствердити, що під час творення як однокомпонентних (ˈ*терканц'і*), так і багатокомпонентних назв (*п*ˈ*л'ацки* ˈ*терті*, *п*ˈ*л'ацки с* ˈ*тертуйі* ˈ*бул'би*, *п*ˈ*л'ацкʼі* ˈ*тертійі з* ˈ*бул'би* та ін.) на позначення оладок з тертої картоплі продуктивним є дієслово *терти* (корінь *-терт-)*; пор.: наддн. *тертю́х* ‘млинець із тертої картоплі’, ‘галушка з тертої картоплі’, *те́рта поляни́ця*

‘млинець із тертої картоплі’, *тертячóк* ‘тс.’, *терчáк* ‘тс.’, *терчáник* ‘тс.’ [Шило, с. 252–253], лемк. *тертя́ник* ‘картопляник, корж із потертої картоплі, спечений на капустяному листку’ [Пиртей, с. 302], бойк. *те́рті пля́ци* ‘млинці з тертої картоплі’ [Матіїв, с. 458], *те́рч’іник* ‘дерун (оладка з тертої картоплі)’, *терчáник* ‘тс.’, *те́рчаник* ‘тс.’, *те́рт’іник* ‘тс.’ [Ґоца, к. 34], гуц. *те́рч’іник* ‘тс.’, *те́рчаник* ‘тс.’, *те́рт’іник* ‘тс.’ [Ґоца, к. 34].

Для запеченої у печі тертої картоплі виявлено описову назву *ˈбул′ба ˈтирта* (Стр) та лексему *воўк* (Дм), мотивація якої затемнена.

Зварені у воді чи молоці невеликі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми мають назви: *кˈнидл′і* (Вл, Гр, Грд, Гс, Кн, Крк, Мн, Ост, Пр, Пт, Ск, Ср, Шм) (*кˈл′индл′і* (Врб)); *галушˈки* (Ост, Пдл) (*гаˈлушки* (Трн), *галушˈк’і* (АВ, Чр), *галусˈки* (Ст)), *галушˈки з ˈбул′би ˈтертуйі* (Бл); *ґандулˈки* (Врб); *кˈл′уцки* (АВ, Рж) (*кˈл′уцк’і* (Тр), *кˈл′уски* (Ост)); *паˈл′ушк’і* (Тр); *сˈтиранка с теˈретойі ˈбул′би* (Кнв).

Такі вироби могли готувати із начинкою. Наприклад, зі значенням ‘галушки з тертої картоплі, начинені сиром’ зафіксовано назву – *галушˈки з ˈбул′би* (Ск); ‘галушки з тертої та вареної картоплі’ – *кˈлеци* (Вл, Кн), *кˈл′оци* (Трн), *ˈпироги з ˈтертих ˈбул′б’іў* (Ктн), *кˈлецк’і* (Плн), *кˈнидл′і* (Блн, Дв, Дм, Зв, Кн) (*кˈныдл′і* (Цк)), *ˈп’ік’і* (Мк), *галушˈкы* (Блн), *гоц-кˈл′оци* (Рж), *л′і′ˈнив’ійі ˈпируги* (Рж); ‘галушки з вареної картоплі та капусти, начинені потертою сирою картоплею з крохмалем’ – *кˈнидл′і* (Вт); ‘галушки з тертої картоплі та сиру або тертої картоплі і вареної, вимішаної з сиром’ – *з ˈбул′би пируˈги* (Дв); ‘галушки з тертої картоплі, начинені вареною картоплею, які обкачують у сирі з маслом’ – *шˈваби* (Шк); ‘галушки із тертої картоплі, начинені повидлом, м’ясом тощо’ – *кˈл′уск’і* (Гб), *ˈшулик’і* (Гб).

Назва *книдлі* є запозиченням з німецької мови, можливо, через польське посередництво (пол. *knydel* ‘кулясте тісто зі сливами; із висівок’): нвнім. *Knödel* є здрібнілою формою від *Knode* ‘вузол’ [ЕСУМ ІІ, с. 473; Brückner, s. 240]; пор.: надс. *книдл’і* ‘пиріг із тертої картоплі з сиром’ [АГН, к. 39], гуц. *кни́длі (кни́тлі, кне́длі)* ‘вид галушок з домішкою сирої і вареної картоплі’ [ГГ, с. 97], *кни́тлі* ‘книдлі, виготовлені із пшеничної муки і звареної потертої картоплі’ [Негрич,

с. 94], ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, бойк. *кни́ґл’і* ‘тс.’, бук. *кни́ґл’і* ‘тс.’ [Ґоца, к. 35], лемк. *кныдлі* ‘вид галушок’ [ССТ, с. 145], закарп. *кне́дликы* ‘кнелі’ [Саб., с. 145], ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, *кни́ґл’і* ‘тс.’, *кни́дл’і* ‘тс.’ [Ґоца, к. 35] тощо.

Слово *галушки*, імовірно, походять із германських мов: свнім. *galle* ‘пухлина на нозі коня’. Етимологи також припускають версію про праслов’янське походження слова, зокрема про його зв’язок з *го́лий* [ЕСУМ І, с. 455]. Лексему фіксують лексикографічні та лінгвогеографічні праці із говорів північного та південно-західного наріч: надс. *га˩лушк’і* ‘локшини (з прісного тіста)’ [АГН, к. 33], *галушкí* ‘клюски; галушки’ [236, s. 61], бук. *галу́шка*, *галушки́* ‘голубець, голубці’, ‘кишка, начинена гречаною кашею’, ‘шматочки тіста, зварені у воді або молоці’ [СБГ, с. 67], *галушки́* ‘«щипані» галушки (зварені із рваних шматочків тіста)’ [Ґоца, к. 23], бойк. *галушки́* ‘тс’, ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, гуц. *галушки́* ‘тс.’, ‘«щипані» галушки (зварені із рваних шматочків тіста)’, закарп. *галушки́* ‘тс.’, ‘галушки, нарізані квадратиками з розкачаного тіста’, ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’, *галушкы́* ‘тс.’ [Ґоца, к. 22, 23, 35].

Походження слова *ґандулки* з’ясувати не вдалося.

Можемо припустити, що лексеми *клеци*, *кльоци*, *гоц-кльоци* походять від свнім. *kloz* (нвнім. *Klotz*) ‘грудка’, ‘корч’, ‘пень, колода’, як і нвнім. *Kloβ* ‘грудка’, ‘галушка’ етимологічно споріднене з рос. діал. *глу́да* ‘грудка’ [ЕСУМ ІІ, с. 459, 472]; відомі й іншим говіркам української мови: пор.: бойк. *кльо́цки* ‘галушки, страва зі шматочків прісного тіста’ [Матіїв, с. 220], бук. *кле́цок*, *кльо́цок* ‘галушка’ [СБГ, с. 208], закарп. *кльо́цкы* ‘страва з пальцеподібних шматків прісного тіста, замішеного з пшеничної муки і картопляного пюре’ [Саб., с. 145], сх.поліс. *к˩л’оцки(’і)* ‘галушки із тертої картоплі, обкачані в крохмалі і варені в молоці’, ‘нарізані квадратики з розкачаного гречаного чи пшеничного тіста, відварені у воді’, ‘галушки із шматочків тіста, які кидають ложкою в окріп’, ‘щипані

галушки’, *к|л’оцики* ‘пласкі квадратики з гречаного чи пшеничного тіста’, *к|л’ецик’і* ‘тс.’, *ак|л’ецки* ‘тс.’, ‘галушки, кидані ложкою в окріп’ [Турч., с. 49], зх.поліс. *кльоцки* ‘галушки’, ‘ліниві вареники’ [Арк. I, с. 230].

Назви *гоц-кльоци* на позначення їжі не виявлено у лексикографічних працях; пор.: лем. *го́цкы-кльо́цкы* ‘дурниці, нісенітниці’ [Пиртей, с. 62].

Лексеми зі семантикою ‘зварені у воді чи молоці невеликі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми’ відображено карті 6 (див.: додаток А). Найбільш поширеним є слово *к|нидл'і*, локалізоване здебільшого на півночі та півдні обстеженої території. У південних говірках із цим значенням засвідчено також назву *галуш|ки (га|лушки)*. У центральній частині досліджуваної території виявлено варіанти *галуш|к’і (галус|ки)*, *к|л'уцки (кл'уцк’і)* та ін.

Поширеними у досліджуваному ареалі є також невеликі вироби продовгуватої форми із вареної картоплі, борошна і яйця, які у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя номінує лексема *па|л'ушки* (Брш, Пт, Ср, Трн) та її фонетичні варіанти *па|л'ушк’і* (Бл, Грд, Кн, Двг, Плн, Тр), *па|лушки* (Цк). Із цим значенням виявлено також назви *галуш|ки* (Двг, Прл), *к|л'уцк’і* (ВБ).

Слово *палюшки*, імовірно, пов’язане з лексемою *палець* (пор.: укр. діал. *па́люх* ‘палець (звичайно великий)’, *палюшо́к* ‘зменшено-пестливе до *па́люх*’ [СУМ VI, с. 32, 33]). Як назва страви, припускають, запозичене з польської. Слово *paluszek* зі значенням ‘палець’ фіксують польські джерела із XVI ст. [223, s. 356]; пор.: пол. діал. *paluszki* ‘продовгуваті галушки, приправлені маком або без нього’ [SGP IV, s. 13–14]. У говірках української мови: надс. *пал’у́шкы* ‘клюски; галушки’ [236, s. 61], наддн. *палю́шки* ‘галушки із тертої картоплі і борошна’ [Шило, с. 193], бойк. *пал’ушки́* ‘начинені сливами (повидлом і т.п.) своєрідні вареники з суміші картопляного пюре і борошна’ [Ґоца, к. 35], поліс. *палю́шки* ‘тісто, виготовлене у вигляді косячків, зварене і заправлене маком, сиром або олією’, ‘пампушки’, *пелю́шки* ‘тс.’ [Лис., с. 151, 155], сх.поліс. *п(’)ел’у|хи(’і)*, *пе|л’ошки(’і)*, *па|л’ошки* ‘вироби з тонко розкачаного, переважно гречаного тіста, що мають форму пласких квадратиків або ромбів’ [Турч., с. 51], зх.поліс. *палюшки* ‘страва з вареного тіста’, ‘маленькі вареники’ [Арк. II, с. 24].

Вагоме місце у харчуванні мешканців досліджуваного ареалу посідають каші. Загальні назви каші: ˈ*каша* (б.н.пп.) (ˈ*каш'і* (Дм, Мк Крк, Пдг)) та *кˈрупи* (Бл).

Виявлено словосполучення, які називають різні види каш:

– ‘гречана каша’ – *гˈречка* (АВ, ВМ, Двг, Кн, Прд, Тр), ˈ*каша гˈреч:ана* (Врб, Гр, Дв, Кт, Пт, См, Цк) (ˈ*каша греˈчана* (Трн), ˈ*каша гˈричана* (Чр), *греˈчана* ˈ*каша* (Кн)), *гˈречана* ˈ*каша суˈха* (Врб) (ˈ*каша гˈреч:ана суˈха* (Пдг)), ˈ*каша з гˈречки* (Ср) (ˈ*каша з гˈречк'і* (Зв)), ˈ*каш'і гˈреч:ана наˈгусто* (Цк);

– ‘пшоняна каша’ – *пшон'аˈна* ˈ*каша* (Тр) (*каша пшоˈн'ана* (Ост, Пр), ˈ*каша пшун'аˈна* (Шк), *пшоˈн'ана* ˈ*каша* (Кнв), ˈ*каша пшоˈн'ена* (Кнв), ˈ*каша пшон'іˈна* (Дм, Прл), *каша пшун'іˈна* (Пдг), *пшун'іˈна* ˈ*каша* (Тр), *пшуˈн'ена* ˈ*каша* (Мк), *пшуˈн'ена* ˈ*каш'і* (Мк), ˈ*каша пшин'аˈна* (Вр), ˈ*каша пшиˈн'ана* (Зв)), ˈ*каша пˈшон:а* (Ск) *пшуˈн:а* ˈ*каш'і* (Прд)), ˈ*каша с пшоˈна* (Зл, Кт, Пдл) (ˈ*каша с пшуˈна* (Чр), ˈ*каш'і с пшуˈна* (Зв, Прд), ˈ*каша зу пшиˈна* (Нк, Пдг)), ˈ*каш'і пшун'аˈна наˈгусто/ пуˈсипана* ˈ*цукром* (АВ), *пˈшонка* (Цк);

– ‘рисова каша’ – *рис* (Кнв) (*риж* (Вл)), ˈ*рисува* ˈ*каша* (ВБ, Дв, Двг, Кн, См, Тр, Шк) (ˈ*рисува* ˈ*каш'і* (Рг), ˈ*каша* ˈ*рисува* (Трн, Чр), ˈ*каша* ˈ*рижува* (Прл)), ˈ*каша з* ˈ*рису* (Зл) (ˈ*каша з* ˈ*рижу* (Нк, Чр));

– ‘перлова каша’ – ˈ*каша йачˈм'ін:а* (Ск) (ˈ*каш'і йачˈм'ін:а* (Цк), *йачˈм'ін:а* ˈ*каша* (Тр, Цк)), ˈ*каша с перˈлоўк'і* (Зв), *луˈгаза* (Бл, ВБ, Дм, Кнв, Плн, Рж), *луˈгаза с фаˈсолеў* (АВ), *луˈгаза з груш*ˈ*ками/ слиўˈками* (АВ), *пинˈцак* (Пт) (*п'інˈцак* (Шк));

– ‘житня каша’ – ˈ*житн'а* ˈ*каша з «*ˈ*бичим моло*ˈ*ком»*[7] (Врб), *стукуˈлоса* (Вт);

– ‘пшенична каша’ – *пшиˈнична* ˈ*каша* (ВБ) (*пшиˈнична* ˈ*каш'і* (Рг));

– ‘кукурудзяна каша’ – *кукуˈруз'ена* ˈ*каша* (Цк), *кукуˈруз'ана* ˈ*каша гусˈта* (Двг), ˈ*каш'і кукуруˈдз'ен:а* (Цк), *кукуруˈз'ан'ка* (Рж) (*кукуˈрудз'ін'ка* (Кнв)).

Спорадично зафіксовано словосполучення *пеˈчена* ˈ*каша* (Кт) зі значенням ‘страва зі вареної картоплі і гречки, запечених у печі’.

Назва *каша* – праслов’янська: псл. *kaša* зіставляють з лит. *kóšti* ‘цідити’, лтс. *kāst* ‘тс.’ і реконструюють початкове значення ‘просіяне потовчене зерно’ або ‘проціджена (густа) їжа’. Лексему також пов’язують з дінд. *kváthati* ‘варить’, псл.

[7] У цій говірці назва ˈ*биче моло*ˈ*ко* позначає рідину, яку отримували зі смаженого і перетертого насіння коноплі.

kvasъ ‘квас’. Найбільш імовірним є походження назви з давнього псл. **kō-sja* ‘побите, потовчене зерно’ [ЕСУМ II, с. 410].

Походження слова *лугаза* неясне, етимологи припускають, що воно може походити від уг. *lóhoz* ‘для коня’ [ЕСУМ III, с. 278–279]; пор.: надс. *лу|газа* ‘ячмінна крупа (груба)’ [АГН], наддн. *логаза, лугаза* ‘ячмінна каша, зварена на молоці’, ‘ячмінна крупа’ [Шило, с. 163].

Лексема *пи(і)нцак* – запозичення з польської мови: пол. *pęcak* ‘ячмінні або пшеничні крупи, каша з цих круп’ [ЕСУМ IV, с. 335]; пор.: надс. *|пен|цак, |пан|цак, пан|цакы* ‘ячмінна крупа (груба)’ [АГН, к. 34], наддн. *пинцáк* ‘ячмінна крупа’ [Шило, с. 119].

Серед других страв аналізуємо також назви макаронів (локшини). Варені макаронні вироби в досліджуваних говірках позначають назви: *мака|рони* (АВ, Брш, Грд, Пт, Ск, Цк, Шм), *мака|рон* (ВМ, Вр, Грд, Гс, Двг, Кн, Кт, Мн, Ср, Ст, Стр), *мака|ран* (Вл, Кнв, Мк, Шк); пор.: надс. *макáрон* ‘фабричні галушки’ [Козій, с. 213], *ма|ка|ран* ‘локшина’ [АГН, к. 33], наддн. *макарáн* ‘макарони’ [Шило, с. 166], бойк. *макарóн* ‘локшина’ [Ґоца, к. 21], поліс. *макарóн* ‘страва з дрібної локшини, запеченої з яйцями; макаронник’ [Лис., с. 121].

Слово є запозиченим з італійської мови, можливо, за посередництвом німецької або французької (нім. *Makkaróni*, фр. *macaron*): іт. *maccheroni*, діал. *maccarone* ‘запіканка з макаронів’ [ЕСУМ III, с. 365].

Поширені також із значенням ‘макарони; локшина’ слова: *|локшини* (Мн, Пт), *|локша* (ВБ, Рж), *|локш’і* (Вл, Мк); *лап|ша* (Вб, См); *к|л'уски* (Блн), *к|л'уск’і* (Дм), *к|л'уцки* (ВБ, Крк); *с|тиранка* (Вл) (*с|тиранка дріб|нен'ка* (Кнв)), *с|тиран'ка* ((Рж) *с|тиран'ка к|райана* (Рж)): пор.: в інших говірках української мови [Пшеп., с. 196; АГН, к. 33 (надс.); Шило, с. 163 (наддн.), Онишк. І, с. 417; Ґоца, к. 21 (бойк.), Пиртей, с. 161 (лемк.), Ґоца, к. 8, 20 (закарп.), Турч., с. 50 (сх.поліс.)].

Назви *локшини, локша (локші)* – запозичення з тюркських мов: тюрк. *lakča* ‘локшина’, ‘дрібні шматки тіста, зварені в бульйоні’ [ЕСУМ III, с. 283].

Детально про *клюс(ц)ки(’і)* та *стиранку* див.: 3.3.1.

Особливе місце у раціоні мешканців досліджуваного ареалу належить варениками. Донедавна це була переважно святкова страва. На її позначення зафіксовано лексеми *ва|реники* (АВ, Блз, Вт, Кр, Крк, См) (*ва|реник'і* (Брш, Грд, Дм, Зв, Пдл)), *пиро|ги* (Вр, Гд, Двг, Зл, Кт, Ост, Пт, Рг, Ст), *пиру|ги* (АВ, Блз, Бр, ВБ, Вр, Гб, Гр, Дм, Зл, Зр, Дв, Дм, Кнв, Кт, Мк, Мн, Нк, Пдг, Пдл, Прл, Пт, Ск, См, Ср, Тр, Шм) (*пири|ги* (Врб, Двг, Нк), *|пироги* (Кн, Рж), *|пириги* (Вл), *|пируги* (Брш, Вл, Гб, Грд, Гс, Кн, Ктн, Мж, Плн, Прд, Птн, Рж, Трн, Цк), *п'іру|ги* (Шк), *|пирог'і* (Крк, Мш, Стр), *|пиро^{у}г'і* (Гс), *|пируг'і* (Гс, Мш), *|п'ірог'і* (Стр), *|пирги* (Кнв, Бл), *пир|ги* (Вт, Зв), *|пирг'і* (Блз), *пир|г'і* (Блз, Пр), *|п'ірг'і* (Чр), *|п'ерг'і* (Блз)).

Залежно від начинки виявлено видові назви:

– із сиром – *з |сира |пирги* (Бл), *пиро|ги |с:иру* (Ост), *пиро|ги зо |сира* (Пдл) (*|пируги зу |сира* (Мж, Прд)), *пироги зі |сиром* (Кн), *|п'іруг'і зу |сирум* (Стр), *|пирг'і |с:ира* (Блз), *сир|йеники* (Бл);

– із яблуками – *ва|реник'і з |йаблук* (Пдл), *пиро|ги з |йаблук* (Кт) (*|пируги з |йаблук* (Брш, Мж)), *|пируги з |йапка* (Прд), *|пироги з |йапками* (Кн), *|пирг'і з |йаблук* (Блз);

– із грушами – *ва|реники з гру|шок* (Крк) (*ва|реники з г|рушок* (Ост)), *пиро|ги з гру|шок* (Рг), *п'іру|ги з гру|шок* (Шк);

– зі сливами – *пиру|ги з су|хих сли|вок* (Дм), *|пируги з сли|вок* (Брш), *|пирг'і зу сли|вок* (Блз);

– із вишнями – *|пируги з ви|шен'* (Блз), *|пирг'і з |вишн'і* (Блз);

– із чорницями – *пиро|ги з чер|ниц'* (Кт) (*|пирг'і с чур|ниц'* (Блз)), *с чир|ниц' пиру|ги* (Мн), *пиру|ги з |йаг'ід* (Вр).

Див. також: 3.2.2, 3.4.1.1.

Як демонструє карта 11 (див.: додаток А), на якій подано назви *вареник* і *пиріг*, на всій території досліджуваного ареалу домінує лексема *пиро(у)|ги* та її фонетичні й акцентуаційні варіанти. На півдні, довкола м. Добромиль та вище, ближче до українсько-польського кордону, послідовно виступає слово *|пиро(у)ги*. Назву *ва|реники (ва|реник'і)* не надто часто фіксуємо на всій досліджуваній території. Цікаво, що варіант *ва|реник'і* (вимова голосного [*и*] ([*ы*]) у звукосполучення *ги (ги), ки, хи* як *г'і, к'і, х'і* є надсянською фонетичною рисою)

виявлено не лише неподалік кордону, а й у східній частині, ближче до території поширення наддністрянських говірок.

Друга страва, яку зазвичай готують у свята, – голубці ‘страва з м’ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустяних листках’ має назву *ˈголуп(б)ц'і* (б.н.пп.). Спорадично з цим значенням зафіксовано й лексему *заˈвиван'ц'і* (Зл, Пдг, Пр, Рг, Ст, Тр), мотивовану дією *завивати*. У одній говірці (Пдг) вживають обидві назви, які розрізняють страву за начинкою: *ˈголупц'і йе з ˈрису – то йе з мˈн'асом/ а з ˈбул'би ˈтертоʸйі – то йе заˈван'ц'і.*

Виявлено такі видові назви голубців: ‘голубці з м’ясного фаршу та рису’ – *ˈголупц'і з мˈйасом* (Пт, Стр), *ˈголупц'і з мˈйаса* (Зв); *ˈголупц'і з ˈрисом* (АВ), *ˈголубц'і з ˈрису* (Брш, Кр) (*ˈголупц'і з ˈрису* (Зр, Кт)), *ˈголупц'і з ˈрысу* (Цк) (*ˈголупц'і з ˈрижу* (Брш, Кн, Прд)), *ˈголупц'і з ˈрису з мˈн'асом* (Кн), *ˈголупц'і з ˈрижу і з м’ˈйесом* (Мж), *заˈван'ц'і з ˈрису* (Рг); ‘голубці з гречкою’ – *ˈголупц'і з гˈречк’і* (Кн).

Про інші види голубців див.: 3.4.1.1.

Лексема *голубці*, очевидно, є похідним утворенням від *голуб*, зумовлене подібністю форми [ЕСУМ І, с. 557]; пор.: надс. *ˈгоˈлупˈці* ‘голубці’ [АГН, к. 40] гуц. *го́лубиц* ‘голубець’ [Неґрич, с. 52] та ін.

Для слова *завиванці* (від псл. *viti* ‘вити’ [ЕСУМ І, с. 384]) в досліджуваних говірках характерна багатозначність: ‘пиріг, зроблений із коржа, змазаного начинкою і скрученого трубкою’, ‘страва з м’ясного або іншого фаршу, тушкованого в капустяних листках’; пор.: *завˈîван'ц'і* ‘голубці’ [Пшеп., с. 190], *заˈвйванц’і* ‘тс.’ [АГН, к. 40]; *завúванец* ‘тс.’ (у двох населених пунктах, які маємо підставу вважати надсянськими) [Шило, с. 118]. Отже, назву *заˈван'ц'і* зі значенням ‘голубці’ можемо віднести до надсянських регіоналізмів.

3.3.3. Назви салатів. Салати не є традиційною їжею мешканців досліджуваного ареалу. Про це свідчить і той факт, що на їх позначення зафіксовано багато описових назв.

Загальною назвою салату в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя є слово *саˈлат* (б.н.пп.). Виявлено також фонетичний варіант *саˈлата* (Кн, Прд) та демінутив *саˈлатка* (Ск).

Лексему *салат* за польським посередництвом запозичено з італійської мови: іт. *salata* ‘соління’, *insalata* ‘салат’, пов’язані із *sale* ‘сіль’ [ЕСУМ V, с. 168]. На позначення салату слово поширене у буковинських [СБГ, с. 474], гуцульських [Неґрич, с. 155; Горбач Н, с. 445], поліських [Лис., с. 190] говірках тощо.

Найпопулярнішим буденним салатом, який готують здебільшого влітку, є салат із огірків, помідорів, цибулі, заправлений сметаною або оцтом з олією чи майонезом. На його позначення засвідчено лексему: *м’і|зер'ійа* (Вр, Гд, Дв, Двг, Кр, Мш, Ост, Тр, Чр) та аналітичні назви – *са|лат з |вог’ірком/ з пом’і|дорами* (Кт), *са|лат з угир|к’іў/ пум’і|дор'іў* (Мн), *са|лат з вог’ір|к’іў і с пом’і|дор'іў* (Прл), *са|лат с пом’і|дорами чи з |ог’ірками* (Мж), *с поми|дор'іў са|лат* (Ср), *са|лат з |вог’ірк’іў* (См) (*са|лат з вуг’ір|к’іў* (Тр), *са|лат з уг’ір|к’іў* (Пдл)). У деяких говірках замість назви салату респонденти просто перерахували складники страви: *|вог’ірки к|райут/ пом’і|дори/ |робл'ат са|лат* (Зл), *|вог’ірки і пуми|дора/ і майа|незом зап|равити* (Ср), *пом’і|дори/ |вог’ірок/ ци|бул'а/ майу|незом заправ|л'айу* (Гр), *пум’і|дори і уг’ір|ки* (Пт), *уг’ір|ки с пум’і|дорами* (Пт), *та накра|йали там |вог’ірк’іў/ там сми|тани* (Вт), *|вог’ірки з сми|таноў чи з |оцтом* (Вт), *уг’ір|ки/ пум’і|дори/ са|лат |робйу* (Брш), *|вог’ірки з’і сми|таноў* (Гб).

Слово *мізерія,* очевидно, за польським посередництвом запозичене з лат. *miseria* ‘лихо’, *miser* ‘жалюгідний, нещасний’, ‘підлий’ [ЕСУМ ІІІ, с. 473].

Із тим самим значенням, що й у досліджуваних говірках, лексема *мізерія* відома у лемківських [Пиртей, с. 175], бойківських [Матіїв, с. 279], гуцульських [Неґрич, с. 114], буковинських [СБГ, с. 290] говірках тощо.

У досліджуваному ареалі також поширеним є салат із порізаних капусти і цибулі, заправлених олією чи майонезом, який називають: *ка|пуста* (Трн), *ка|пуста с ци|буле^{и}ў* (Нк), *са|лат с ка|пусти* (Бл, Брш, Врб, Вр, Вт, Мн, См, Ср) (*са|лата с ка|пусти* (Прд)).

У зимовий період, особливо в пісні дні, популярним є салат із квашеної капусти, до якої додають порізану цибулю і олію. Із цим значеннм поширені назви; *ка|пуста* (Рж), *ка|пуста к|вашина* (Стр) (*к|вашена ка|пуста* (Зр, Ср)), *ка|пуста з у|л'ійейу* (Двг), *у|л'ійа с ка|пустойу* (Ск), *ка|пуста/ ву|ливом умас|тили/*

чи кˈвашина/ чи тиˈка (Вр), *саˈлат з кˈвашенойі каˈпусти* (Кт), *саˈлат с каˈпусти з оˈлʹійоў* (Ост).

Для страви із потертого на дрібній тертці вареного червоного буряка та хрону, приправленого оцтом, цукром та сіллю, виявлено назви, що вказують на основний компонент: *бураˈчок* (Зр, См, Ср), *бурачˈки* (Врб, Вт, Гд, Мк, Пдл, Прл, Ст, Цк) (*бурачˈкʼі* (АВ, ВМ, Гд, Стр), *буˈрачки* (Ост)), *бурачˈки с хˈрʼіном* (Прд, Чр) (*бурачˈкʼі с хˈрʹіном* (ВМ, Мш)), *бораˈчок ˈтертий/ с хˈрʹіном* (Крк) та лексему *цʹˈвʼіклʹі* (Кн, Кнв, Ктн) (*цʹˈвʼіки* (Блн), *цʹˈвʼікʼі* (Блз), *цʹˈвʼітлʹі* (Вт)).

Мотиватором назви *цьвіклі (цьвіки(і), цьвітлі)* є основний компонент страви – буряк (< пол. *ćwikła* ‘червоний буряк’ [ЕСУМ VI, с. 230; див. також: 223, s. 248]); пор.: наддн. *цвíкли, цвíклі, цвíтлі* ‘терті червоні буряки та хрін, приправлені оцтом, цукром та сіллю’ [Шило, с. 269], лемк. *цьвíкла* ‘тс.’ [Пиртей, с. 337], гуц. *цвíколь* ‘тс.’ [Неґрич, с. 180], *цвíклі (цьвíклі)* ‘тс.’ [ГГ, с. 205], бук. *цвíкля, цвíклі, цвíтлі* ‘приправа до м’ясної страви з тертого хрону, варених столових буряків, цукру та оцту’ [СБГ, с. 620].

3.3.4. Назви молочних продуктів. Вагоме місце в харчуванні населення досліджуваного ареалу посідають молочні продукти.

Лише фонетичні відмінності від літературної норми зафіксовано у назві молока – *му(о)лу(о)ˈко* (у.н.пп.).

Слово *молоко* походить від псл. **melko* [ЕСУМ III, с. 503–504]. Назву фіксують лінгвістичні та лексикографічні праці й з інших говорів південно-західного наріччя [218, с. 154; Грицак, с. 164, 165, 166; Онишк. I, с. 451; Саб., с. 176].

Для позначення щойно видоєного молока виявлено словосполучення із прозорою мотивацією – *сˈвʼіже му(о)лу(о)ˈко* (ВБ, Кр, Пр, Нк, Шм) (*сʹˈвʼіже му(о)лу(о)ˈко* (Бл, Вт, Гс, Дв, Дм, Зр, Крк, Мк, Мн, Ост, Плн, Рж, Ср, Ст, Тр, Трн, Шк), *сʹˈвʼіжуйе му(о)лу(о)ˈко* (Рж)); *соˈлотке му(о)лу(о)ˈко* (Крк, Пр) (*суˈлотке му(о)лу(о)ˈко* (Вт, Гб, Дв, Зв, Зр, Мк, Мн, Плн, Ск, Ср, Тр, Шк)).

Паралелі зафіксовано в південнолемківських [ЛАСС, к. 24], бойківських, гуцульських, буковинських, закарпатських [Ґоца, к. 55], східнополіських [Турч., к. 34], східнослобожанських [36, с. 57] говірках тощо.

Для молока, яке трохи постояло, але ще не є кислим, засвідчено назви: *ўже схулуд'н'ілo мулу'ко* (Кр), *ху'лодне мулу'ко* (Кр, Плн), *п'ітс'тойане мулу'ко* (Нк); пор.: сх.поліс. *со'лодке (со(а)'лодкайе) мо(а)ло(а)'ко, хо(а)лодне мо(а)ло(а)'ко* ‘тс.’ [Турч., к. 34].

Серед назв молока, яке починає киснути, відомі назви із прозорою мотивацією – *'поквасне мулу'ко* (Ост), *квас'коване мулу'ко* (Дм), *п'іт'кисле мулу'ко* (ВБ), а також із затемненою, при чому коментарі інформаторів не пояснюють мотивації назви – *'дике мулу'ко* (*не квас'не/ ни су'лотке*) (Вт), *ву'сикуве мулу'ко* (Бл) (*ву'сикуво мулу'ко* (Мк)), *ве^{и}р'бове мулу'ко (н'і квас'не/ н'і су'лотке)* (Тр), *ве(и)р'бове мулу'ко ('ан'і 'р'ітке/ н'і гус'те/ зачи'нало с'і сквас^{и}н'овувати)* (Мк).

Зафіксовану назву *ву'сикуве(о) мулу'ко* можемо вважати надсянським регіоналізмом, тому що, як свідчать опрацьовані джерела, в жодних інших джерелах, окрім присвячених надсянським говіркам, їх не виявлено. Назву *ўус'îкувуйі мулук'о* зі значенням ‘кавасковате молоко’ знаходимо у «Слівнику» М. Пшеп’юрської [Пшеп., с. 207], варіанти *осû'кове, воси'кове* – в «Атласі говорів Надсяння» М. Онишкевича подано зі значенням ‘недокисле молоко’ [АГН, к. 32].

Продукт, що утворюється внаслідок бродіння молока, в обстежених говірках номенують: *квас'не мулу'ко* (АВ, Блз, Брш, ВБ, Вр, Вт, Гб, Гд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зр, Кнв, Кр, Крк, Ктн, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Пр, Прл, Пт, Рж, См, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм) (*квас'нойе мулу'ко* (Мж, Плн, Рж, Цк)); *'кисле мулу'ко* (АВ, Зв, Зр, Мн, Ост, Пдл, Плн, Ск, Ср, Ст) (*'к'ісле мулу'ко* (Пр, Ск), *кис'ле мулу'ко*) (Трн).

Зафіксовані назви на позначення кислого молока поширені також у багатьох говірках української мови [236, s. 62; 218, с. 161; Ґоца, к. 57; Матіїв, с. 208; Саб., с. 140; Турч., с. 119, к. 216; 36, с. 58].

Просторову поведінку засвідчених лексем представлено на карті 7 (див.: додаток А). Словосполучення *квас'не мулу'ко* та *'кисле мулу'ко* поширені на усій досліджуваній території. Зауважмо, що в південній частині, поблизу українсько-

польського кордону, виявлено варіант *квасˈнойе мулуˈко* – нестягнена форма прикметника, властива для надсянських говірок.

Доведене до кипіння молоко називають *мулуˈко ˈпарине* (Мн, Пр, Ск) (*ˈпарине мулуˈко* (Зр, Кн, Крк, Мн, Мш, Ср)); див. також: [Саб., с. 217; ГГ, с. 144; МСГГ, с. 133; Турч., к. 222].

Плівка на пареному молоці у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя має назву *сˈтарка* (Зр, Мн, Пт, Ср) (*сˈтерка* (Мш)).

Це слово етимологи виводять із псл. *starъ-jь* ‘старий’, ‘давній’ [ЕСУМ V, с. 398]. Пор. в говірках південно-західного наріччя: [АУГН, к. 52; Козій, с. 216; Шило, с. 245; ССТ, с. 302; Онишк. II, с. 249; Матіїв, с. 441; СБГ, с. 519]).

На позначення сироватки – рідини, яка виділяється під час згортання молока та утворення з нього кислого молока й сиру зафіксовано лексеми: ˈ*сирватка* (АВ, Бл, Блз, Блн, Брш, ВБ, Вт, Гд, Гс, Двг, Дм, Зв, Зл, Крк, Мк, Мш, Ост, Пдл, Пр, Прл, Рж, Ск, Ст, Тр, Трн, Цк, Чр, Чрч, Шк, Шм) (ˈ*сырватка* (Кр, Стр), *сирˈватка* (Плн)), *жинˈтиц'а* (Вр, Зл, Кр, Кт, Нк, Прд) (*жинˈтиц'і* (Вл), *жимˈтиц'а* (Рж), *жимˈтиц'і* (Плн, Кнв), *жамˈтиц'а* (Чр), *жемˈтиц'а* (Ктн)); ˈ*полиўка* (Гр, Дв, Зр, Мн, Ср, Ст).

Походження назви *сирватка* не зовсім ясне; зв’язок із *сир* може бути вторинним; пов’язується з псл. *syrъ* ‘сировий’, *surovъ* ‘кислий, рідкий’ [ЕСУМ V, с. 242–243]. З аналогійним значенням, що й у досліджуваних говірках, лексему *сироватка* та її варіанти фіксують праці з інших говорів української мови [Шило, с. 238; Матіїв, с. 424; 218, с. 158; МСГГ, с. 174; ЛАСС, к. 30; ЛАЗО II, к. 170; Арк. II, с. 145; 36, с. 60].

У говорах північного наріччя слово позначає також рідкі страви, приготовлені з додаванням сироватки або молока: поліс. *сирóватка* ‘суп з ячної крупи або товченої картоплі, заправлений сироваткою’, ‘пшоняна каша, заправлена сироваткою’, ‘страва із круп, молока і ягід або яблук’, *сирóватка картопля́на* ‘товчена картопля, заправлена сироваткою’ [Лис., с. 194], сх.поліс. *сиˈроват(д)ка* ‘рідка каша, зварена на сироватці’ [Турч., к. 10].

Назву *жентиця* Й. Дзендзелівський пов'язує із дієсловом *жати, жму* і вважає, що на українській території слово поширилось через румунів (пор. рум. *jinţită* 'осадок сироватки з крупинками овечого сиру'). Учений погоджується із припущенням К. Кринджали, що слово не є румунізмом, тому що воно не поширилося на сусідніх (на Балканах) народів, із якими румуни мали виробничі відносини. Й. Дзендзелівський підтримує думку П. Скока та З. Голомба, що рум. *jinţită* є південнослов'янізмом того періоду, коли тут були носові голосні [84, с. 85]. Назва поширена в більшості говорів південно-західного наріччя: лемк. *жентúця* 'сироватка' [ССТ, с. 96; Верх Л, с. 413], пд.лемк. *жинтíц'а (жынтíц'а, жынтúц'а), жентúца (жентыца, жентúч'ка), жынтíца, жынч'íц'а (жінч'íца)* 'тс.' [ЛАСС, к. 30], гуц. *жин|тиц'а* 'сироватка' [Грицак, с. 182, 183], *жентúця* 'тс.', *жинтúц'і* 'тс.' [ГГ, с. 69, 70], *жинтúці* 'сироватка під час виготовлення сиру в результаті вторинної переробки молока' [Неґрич, с. 70], *жентúц'и* 'овеча сироватка' [МСГГ, с. 55], *жен|тиц'а* 'сироватка з молока тварин різних біологічних родів', 'первинна сироватка, яку ще будуть переробляти', 'вторинна сироватка, яка не підлягає переробленню' [218, с. 158], *жинтиця* 'сироватка, яка виділяється при виготовленні сиру і скисанні молока' [СГГРЯ, с. 501], бойк. *жинтúця* 'сироватка з овечого молока' [Онишк. І, с. 252], *жентúця* 'сироватка з коров'ячого молока' [Матіїв, с. 141], бук. *жентúця, жинтúця, жинтúці* 'сироватка з овечого і козячого молока', 'молочний продукт, виварений з жентиці', 'відвар з молока перетертого конопляного сім'я', 'страва з молозива' [СБГ, с. 111–112], закарп. *жентúц'а* 'сироватка' [Саб., с. 84; ЛАЗО ІІ, к. 170]. Окрім цих значень, варіанти слова *жентúц'а* у бойківських, гуцульських та буковинських говірках репрезентують значення 'кисле молоко, з якого знято сметану' [Ґоца, к. 61].

Виявлена лексема *поливка* походить від псл. *liti, *lьjo* 'лити' [ЕСУМ ІІІ, с. 246–247]. На позначення сироватки слово *пóливка* фіксує тільки Г. Шило спорадично – в одній наддністрянській говірці (с. Гійче, яке розташоване між Равою-Руською та Жовквою), яку, за І. Верхратським, можна кваліфікувати як «батюцьку». На нашу думку, вказана говірка належить до перехідних говірок

наддністрянсько-південноволинського суміжжя. Зазначмо, що І. Верхратський слово *по́ливка* у т.зв. «батюцьких» говірках виявив зі значенням – ‘страва із сироватки, муки, пшона’ [Верх. Б, с. 286]. Так само на позначення рідкої страви з додаванням сироватки назву *по́ливка* та її варіанти засвідчено в лексикографічних та лінгвогеографічних джерелах із надсянського та інших говорів української мови [див.: Козій, с. 215; Пиртей, с. 242; ЛАСС, к. 54, 55, 56; МСГГ, с. 148; Ґоца, к. 68, 69; 28, с. 398; МССГ, с. 301].

Найчастіше на позначення сироватки виявлено слово *ˈсирватка* (див.: карта 10, додаток А). У центральній частині ареалу поблизу українсько-польського кордону виявлено варіант *ˈсырватка* (із заднім звуком *ы*, що є надсянською фонетичною рисою). У кількох говірках неподалік м. Яворів із цим значенням скартографовано слово *жинˈтиц'а*. У південній частині досліджуваного ареалу поблизу кордону також виявлено цю лексему та її варіанти – *жинˈтиц'і, же(и)мˈтиц'а, жимˈтиц'і*. Слово вважаємо надсянською лексичною рисою. Щодо назви *ˈповивка*, яку зафіксовано на півночі досліджуваної території, то тут спостерігаємо рідкісне явище, коли назва страви переноситься на назву основного продукту (зазвичай зафіксовано навпаки). Ареал поширення лексеми *поливка* зі значенням ‘рідка страва зі зварених у сироватці круп’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя значно ширший (див.: 3.3.1), ніж зі значенням ‘сироватка’. Отже, це дає нам підстави зробити висновок, що назва страви замінила і витіснила з ужитку назву продукту, тому що дублета для лексеми *поливка* у північній частині досліджуваного ареалу не виявлено. Цікаво, що ідентичне членування ареалу спостерігаємо на карті Я. Ріґера [АУГН, к. 53]. На півночі переважає слово *pˈołyvka*. У центральній та південній частині зі значенням ‘сироватка’ скартографовано варіанти *sˈyrvatka, syrvˈatka*, на півдні – *žyntˈyća, žymtˈyća*.

Назви інших молочних продуктів, таких, як сир, сметана, масло, здебільшого збігаються з літературними, відмінності спостерігаємо лише на фонетичному рівні.

Зі значенням ‘харчовий продукт, який одержують із молока під час його сквашування й відокремлення сироватки’ зафіксовано слово *сир* (б.н.пп.) (*сыр* (Кр, Стр, Цк)). Назву *сир* виводять із псл. *syrъ* [ЕСУМ V, с. 241]; див. також: [236, s. 62; Онишк. II, с. 215; ЛАСС, к. 31; Турч., с. 126, 127; 36, с. 59].

Густий продукт молока з високим вмістом жиру, який одержують шляхом відстоювання або сепарування свіжого молока, у досліджуваних говірках має назву *сми|тана* (б.н.пп.). Засвідчено також демінутив *сми|танка* (Врб, Вт, Кнв, Мк, Нк, Ост, Пдг, Плн, Прд, Рж, Трн) (*сме|танка* (Крк)). Залежно від часу збирання, а також від смакових якостей виокремлюють видові назви – *сми|танка су|лотка* (Дм, Мк) : *квас|на сми|тана* (Дм, Мк).

Слово *сметана* виводять із псл. *sъmetana*, похідне від *metati* ‘кидати’ (як те, що скидається з молока, яке скисло в глечику), а також із псл. *smętana*, яке можна пов’язати з *męsti* (< *mętti*) ‘мішати, колотити’ (‘збивати масло’?) [ЕСУМ V, с. 320]. Лексема та її варіанти поширені у бойківських, гуцульських, буковинських, закарпатських [див.: Ґоца, к. 58; ЛАЗО, к. 353] та південнолемківських [ЛАСС, к. 26] говірках. З ідентичним значенням у поліських говірках поширений фонетичний варіант слова *смата́на* ‘сметана’ [Лис., с. 199]; пор.: сх.поліс. *сме|тана* ‘верхній жирний шар на кислому молоці’, ‘ряжанка’, ‘їжа із сиру зі сметаною’, ‘приправа з конопляного чи макового насіння’ [Турч., к. 37, 41].

Масло – ‘харчовий продукт, який виробляють збиванням вершків або сметани’ – у обстеженому ареалі позначає лексема *|масло* (б.н.пп.) та фонетичний варіант *|масло^{у}* (АВ, Брш, Вт, Зв, Мк).

Назва *масло* походить від псл. *maslo* < **mazslo*, утворене за допомогою суфікса *-slo* від основи дієслова *mazati* ‘мазати’ [ЕСУМ III, с. 407–408]; пор.: бойк. *ма́сло* ‘харчовий продукт, що його виробляють збиванням вершків або сметани’ [Матіїв, с. 271], пд.лемк. *ма́сло, ма́сво* ‘масло’ [ЛАСС, к. 27].

Від слова *масло* утворено назву рідини, що залишається після збивання масла з вершків, сметани. У досліджуваних говірках її позначає *мас|л'анка* (Блн, Гд, Плн, Чр) (*мас'|л'анка* (ВМ, Дв, Двг, Ктн, Мн, Нк, Пр, Ск, Ст, Тр, Шк, Шм),

мас'ˈл'ан'ка (Рж), *масˈл'енка* (Кн, Мж, Мш, Пдл), *мас'ˈл'енка* (Блз, Вт, Тр), *мас'ˈл'ен'ка* (ВБ, Зв, Кн, Кнв, Крк, Мк, Прл, Стр), *машˈл'енка* (Брш)).

В українських говорах слово поширене на позначення *маслянки* та *масничкu* – ‘спеціальної посудини з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани (детально див.: 4.5.1); пор.: [Козій, с. 213; ССТ, с. 173; ЛАСС, к. 28; ГГ, с. 120; Онишк. І, с. 432; Лис., с. 123].

2.3.5. Назви м’ясних страв та виробів з м’яса. М’ясні страви та вироби з м’яса у досліджуваному ареалі донедавна були атрибутами лише святкового столу.

На позначення вареного чи тушкованого м’яса засвідчено лексему *мˈйасо* (Блз, ВБ, Гб, Грд, Ост, Пдг, Пдл) та її фонетичні варіанти – *мˈйасоʸ* (Гс), *ˈм’есо* (Бл), *мˈйесо* (Крк), *мˈн'асо* (Гр, Врб, Зл, Кнв, Кт, Мн, Пдг, Пр, См, Ст, Трн), *мˈн'есо* (Бл, Мк, Кнв, Пр,). Спорадично зафіксовано описові назви для м’яса:

- вареного – *мˈн'асо ˈварене* (Зл), *куˈсок мˈн'аса вaˈреного* (Кт);
- запеченого – *мˈйасо сˈпечине* (ВМ), *заˈп’іканойе мˈн'асо* (Гб).

Невеликий хлібець із м’ясного фаршу в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають назви *хл'іˈбец* (АВ, Гб, Зл, См, Ср), *ˈзайец'* (Гб, Кн, Плн) (*ˈзайац'* (Бл, Гб, Зл, Зр, См, Ср, Цк)), мотивація якої невідома; пор.: бойк. *за́йец’* ‘своєрідний рулет або хлібець з суміші фаршу, хліба й приправ’ [Ґоца, к. 54], гуц. *за́яць* ‘запечений м’ясний хлібець’, ‘прямокутний шматок свинини, який першим вирізають із грудини туші’ [Неґрич, с. 78].

Значення ‘продукт харчування, приготовлений із м’ясного фаршу, яким начиняють кишку або оболонку зі штучної плівки’ реалізують варіанти слова *ковбаса: кобаˈса* (Вр, Зл, Кт, Прл, Ст), *кубаˈса* (АВ, Бл, Блз, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Гр, Грд, Гс, Зв, Зл, Зр, Кт, Мн, Мш, Плн, Прд, Пт, См, Ср, Стр, Тр, Трн, Цк), *кулбаˈса* (Ск); пор. у інших говорах: [Пиртей, с. 140; ССТ, с. 145; Матіїв, с. 244; МСГГ, с. 80; Ґоца, к. 47; Горбач Н, с. 434].

Для слова *ковбаса* загальноприйнятої етимології немає; імовірно, слово походить із тюркських мов – від тур. *külbastr* ‘м’ясо, смажене на рашпорі’ [ЕСУМ ІІ, с. 480].

Вид ковбаси, начиненої кашею із кров'ю, номінують: ˈ*кишка* (Врб, Зл, Кт, Мш, Ост, Плн, Цк, Шм) (ˈ*к'ішка* (Гс), ˈ*кышка* (Стр)), *кроўˈйанка* (Кт) (*круўˈйанка* (Гс, См)); ˈ*йадерниц'а* (Гд, Кт, Ст) (ˈ*йадерниц'і* (Зв)).

Слово *кишка* та його варіанти засвідчені в більшості говорів української мови [Шило, с. 140, 141; ССТ, с. 142; СПХ, с. 369; Ґоца, к. 48, 49, 50; Саб., с. 143; Лис., с. 96; Турч., с. 144–145; Арк. I, с. 224], а *кроўйáнка (кроўл'áнка)* – у бойківських, гуцульських, буковинських та закарпатських говірках [Ґоца, к. 48]; пор. також: сх.слоб. *кроўˈйанка, кроˈв'анка* 'тс.' [39, с. 550].

Назву *кишка* виводять із псл. **kyša, *kysьka* 'кишка, живіт, шлунок' [ЕСУМ II, с. 441]. Слово *кров'янка (крув'янка)* утворене суфіксальним способом від *кров* (< псл. **kry* (зн. в. одн. *krъvь*) [ЕСУМ III, с. 99–100].

Лексема *яденица (ядерниці)*, імовірно, мотивована назвою начинки – гречаними ядрами. Зазначмо, що діал. назву *ядрениця* (назва рослини) виводять від *ядро* [ЕСУМ VI, с. 536]; пор.: поліс. *я́дерни* 'добірний, крупнозернистий' [Лис., с. 239], бойк. *ядро́* 'зернятко' [Онишк. II, с. 401].

Цікаво, що виявлені назви для ковбаси, начиненої кашею з кров'ю, мотивовані одним із компонентів виробу. Відповідно до трьох основних складників зафіксовано три різнокореневі лексеми: ˈ*ки(ы,'і)шка* (< кишка), *кро(у)ўˈйанка* (< кров), ˈ*йадерниц'а(і)* (< ядра гречки).

На позначення копченого м'яса, попередньо просоленого й приправленого прянощами, зафіксовано варіанти: ˈ*шинка* (АВ, ВБ, Вр, Врб, Вт, Гд, Гр, Грд, Гс, Зв, Зл, Кт, Мн, Мш, Пт, Ск, См, Ср, Стр, Тр) (ˈ*шин'ка* (Бл, Брш, Вр, Гд, Гс, Крк, Пр, Прл, Трн), ˈ*шынка* (Цк)), аналітичні назви: *завенˈдзене мˈн'асо* (Шм), *мˈн'асо заˈвуджене* (Зл); пор. надс. *vˈиджепо(је), vˈиджепе, vепдзˈепе* 'копчене (м'ясо)' [АУГН, к. 50]; пор.: пд.лемк. *шýнка* 'шинка' [ЛАСС, к. 65], бойк. *шúнка* 'м'ясо з обох боків свинячого хребта', 'копчене м'ясо з боковини свинячого хребта' [Матіїв, с. 518], 'шинка' [Онишк. II, с. 382; Ґоца, к. 41], 'окорок' [Онишк. II, с. 383], гуц. *шúнка* 'копчене м'ясо (перев. свинячий окіст)' [Неґрич, с. 186], 'шинка' [Ґоца, к. 41], бук. *шúнка* 'тс.' [Ґоца, к. 41], закарп. *шôнка* 'тс.' [Ґоца, к. 41], зх.поліс. *шинка* 'м'ясо із задньої свинячої ноги' [Арк. II, с. 264].

Назва *шинка* – запозичення з німецької мови: нім. *Schinken* ‘шинка’ [ЕСУМ VI, с. 416–417].

Драглисту страву, яку одержують при охолодженні м’ясного відвару з подрібненими шматочками м’яса, у досліджуваних говірках позначають назви: *холоˈдец* (Вр, Гд, Гс, Зл, Кт, Ст) (*хулуˈдец* (Бл, Брш, Гр, Грд, Гс, Дм, Зв, Зл, Зр, Мк, Мн, Мш, Нк, Пт, См, Ср, Тр, Цк, Шк), *хулуˈдец'* (АВ, ВБ, Гб, Двг, Кн, Крк, Ост, Ск, Плн), *хулуˈдиц* (Стр), *холоˈд'ец* (Прл), *холуˈд'ец* (Врб), *хулуˈд'ец* (Врб, Кр)); *драгˈл'і* (Стр, Чр, Шк) (*дригˈл'і* (АВ, ВБ, Дв, Дм, Зв, Крк, Мк, Ост, Прл, Тр), *дирˈл'і* (Ост)); *студеˈнина* (Вл, Дв, Мк, Ск, Шм) (*студиˈнина* (Брш, Гб, Дв, Кн, Ктн, Мк, Мш, Рж, Трн, Цк).

Слово *холодець* – утворення від *холод* (псл. **холдъ*) [ЕСУМ VI, с. 196] – відоме в інших говорах: пор.: бойк. *холодúц’* ‘холодець’ [Ґоца, к. 52], закарп. *холодúц’* ‘тс.’ [Ґоца, к. 52], поліс. *холодéць* ‘холодний борщ, приготовлений з сироватки, зелені і риби’ [Лис., с. 225], сх.поліс. *хо(а)ло(а)ˈд(ʼ)ец(ʼ)* ‘холодний борщ’, ‘холодець’ [Турч., с. 147, 148, к. 48, 49], *холодець* ‘холодець’, ‘страва з хлібного квасу, куди додають покришені огірки, зелену цибулю та ін. овочі’ [Арк. ІІ, с. 230], сх.слоб. *холоˈдец’* ‘холодець’ [39, с. 549], сх.степ. *холодéц’*, *хоᵃлóдне, хоᵃлоᵃдéц’* ‘тс.’ [101, с. 66].

Назва *драглі* походить від слова *драгва* ‘трясовина, болото’, діал. ‘холодець’, що є похідним утворенням від псл. *dręgati* ‘дрижати, трястися’; назви пов’язані з тим, що болотистий ґрунт і холодець можуть дрижати [ЕСУМ ІІ, с. 119].

Як свідчать опрацьовані джерела, із цим значенням варіанти слова *драглі* відомі у надсянських [Козій, с. 211], наддністрянських [Шило, с. 111], холмських [СПХ, с. 367], східнополіських [Турч., с. 146, 147], західнополіських [Арк. І, с. 142] говірках; пор. також: поліс. *драглí* ‘страва, приготовлена із кришеного хліба, води і цукру або солі’ [Лис., с. 69], сх.поліс. *дригˈл’і, драгˈл’а* ‘устояне кисле молоко’ [Турч., с. 124].

Лексема *студенина* – від діалектного *студа* ‘холод’ (< псл. *studъ* (*studa*) ‘прохолода, свіжість, холод, мороз’ [ЕСУМ V, с. 456–457] – на позначення

холодцю поширена в інших говірках української мови [Козій, с. 216; Шило, с. 247; Верх. Л, с. 471; Пиртей, с. 295; Турчин С, с. 306; ЛАСС, к. 70; Онишк. ІІ, 262; Ґоца, к. 52; Неґрич, с. 164; Горбач Н, с. 447; МСГГ, с. 185; СБГ, с. 530; ЛАЗО І, к. 63, Лис., с. 206; Турч., с. 147; Горбач Д, с. 482; 111, с. 66].

Просторову реалізацію назв холодцю, які було виявлено у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, зображено на карті 12 (див.: додаток А), яка демонструє поширення на всій досліджуваній території варіантів лексеми *холо|дец* (у північних говірках неподалік м. Рава-Руська майже послідовно виступає варіант *хулу|дец*). Слово *драг|лі* та його варіанти, окрім поодиноких вкраплень на півночі та півдні, здебільшого локалізовані у центральній частині досліджуваного ареалу. Назву *студи|нина* засвідчено в основному на півдні неподалік українсько-польського кордону. Натомість у «Атласі українських говірок Надсяння» [АУГН, к. 51] слова *хо(у)лу|дец* не виявлено, що свідчить про те, що в досліджуваних говірках слово поширилося під впливом літературної мови. Із цим значенням на усьому ареалі домінує лексема *styden|yna* та її варіанти, спорадично – *dryhl|i* (*zdryhl|i*, *dryh|el*) [АУГН, к. 51].

Носії обстеженого ареалу виготовляють також сальтисон (очищений, промитий і проварений свинячий шлунок, начинений шматочками вареної головизни, язика тощо, приправлений спеціями), який називають: *сал'ци|сон* (Бл, Вр, Гр, Мш, Плн) (*сал'|цесон* (Стр), *сил'ци|сон* (Гд)).

Слово *са(и)льце(и)сон* – запозичення з польської мови: пол. *salceson* походить від іт. *salsiccione* ‘вид ковбаси’ [ЕСУМ V, с. 170].

Назва відома багатьом говорам української мови [див.: Пиртей, с. 278; Неґрич, с. 155; Горбач Н, с. 445; СБГ, с. 475; Ґоца, к. 51; Турч., с. 146, к. 47; Арк. ІІ, с. 134; Горбач Д, с. 480; 39, с. 550; 101, с. 67].

3.4. Назви обрядових страв

3.4.1. Назви їжі та страв, які готують у свята календарного циклу.

3.4.1.1. Назви страв Святого вечора. У Навечір’я Різдва Христового (06.01) традиційно готують дванадцять обрядових страв. Респонденти так

пояснюють виникнення цієї традиції: *Два|найц'і ст|раў/ бу то |було два|найц'і а|постоліў [...]// |каждиї а|постол маў сву|йу ст|раву* (Мн); *Ну то то йе а|постоліў два|найц'ім'// два|натц'ат' |м'іс'ац'іў/ два|натц'ат' а|постол'іў і два|натц'ат' ст|рав'іў* (Тр). У деяких населених пунктах приготування дванадцяти страв не було обов'язковим, проте для вечері необхідно було використати 12 компонентів страв: *|Али то так ро|били: страў так ни ва|рили/ а во так/ ка|пуста там бо|даї пиро|г'іў наро|били с ка|пусти/ |била ка|пуста і йу йе ст|рава// но там |бул'ба/ ка|пуста/ г|речка/ так ўс'о то// ци|бул'і то са|ме нак|райали ду чу|го би ни |било* (Вр). Деякі респонденти не дотримуються цієї традиції: *Та де/ |мама н'і|коли не |дала |ради на два|найц'ім' нава|рити* (Ск).

Оскільки 6 січня християни східного обряду дотримуються строгого посту, то і всі святвечірні страви пісні. Цього дня намагаються нічого не їсти аж до вечері. Мешканці досліджуваного ареалу вірять: *А на |Кол'аду |постити/ то д'іў|чата |будут |гарн'і маў/ |буде |гарнуго чоло|в'іка маў/ а с|тарш'і |л'уди |пос'т'ат за шчас|ливу смерт'* (Врб).

Хлібні вироби, які використовують у святвечірніх обрядах, проаналізовано в 3.2.1.1.

Головною стравою Святого вечора в більшості досліджуваних говірок є *кутя* 'обрядова каша з обтовчених зерен пшениці, заправлена тертим маком, медом чи цукром з додаванням родзинок тощо'. На її позначення зафіксовано слово *ку|т'а* (АВ, Бл, Блз, Брш, ВБ, Гб, Гд, Грд, Дв, Двг, Дм, Кр, Зв, Зл, Кт, Мк, Мн, Мш, Ост, Пдг, Пр, Прл, Птн, Рг, Ск, См, Ст, Тр, Цк, Шк, Шм), акцентуаційні й фонетичні варіанти – *|кут'а* (АВ, Бр, Вм, Вр, Врб, Вт, Гб, Зр, Кн, Кнв, Кт, Ктн, Нк, Пдл, Плн, Пр, Пт, Рж, Ср, Чр), *|кут'і* (Крк, Прд, Трн), *ку|т'е* (Дм), *|кут'е* (Кнв).

Із кутею як основною стравою пов'язано чимало звичаїв та ритуалів. Зокрема в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя спостерігаємо явище табуювання деяких компонентів страви: відома заборона 6 січня вживати слово *мак*, натомість використовують назви: *др'іб|нейкиї* (Врб) (*др'ім|нейкиї* (Гр)), *др'іб|нен'ке* (Кт), *др'іб|не на|с'ін:а* (Пт); *на|с'ін'і* (Плн), *си|вак* (Мн, См), *|зерн'ата* (Шм). Респонденти так пояснюють причину табуювання: *І то |маку ни ка|зали/*

ˈшуби на С'ўйаˈтиї ˈвечʼір ни гаˈдати «мак»/ бу ˈдуже ˈбудут бˈлухи (Врб); *То каˈзали ўсе/ шу то ни ˈможна гувˈрити «мак» […]// каˈзали/ шу ˈвошʼі ˈкидатис'і ˈбудут* (Пт). Заборона стосується також інших компонентів головної страви – пшениці, цукру. У день Навечір'я Різдва Христового пшеницю номінують *ˈкут'а* (Врб, Дв, Кт, Мн) (*куˈт'а* (См)), *ˈзерно* (Кт), а цукор – *суˈлоткиї* (Ср). В обстежених говірках спорадично зафіксовано табуйовану назву для начиння, у якому і яким розтирали мак: *на діўˈниц'і каˈзали «маˈкʼітра»/ а на макуˈгʼін каˈзали «ˈлисиї»* (Ср). Ідентичну назву для макогону засвідчено й у говірці с. Коти. А в говірці с. Середкевичі виявлено ще й варіант *лиˈсак*. Зазначмо, що заборона стосується не лише називання макогона, а й дій із ним: *І ше куˈлис' каˈзали/ так во ˈдʼітʼам ни даˈвали убˈлизувати ˈтого макуˈгона/ йак ˈтерли мак/ бу каˈзали/ ˈбудиш ˈмати ˈлисуго чулуˈвʼіка* (Ср).

Кутя як обрядова страва виконує й магічну функцію – за її допомогою вгадують, яким буде врожай. Починаючи вечерю, господар бере ложку куті й кидає до стелі: *То рахуˈвали/ йак ˈкидали ˈлошком ду сˈтелʼі/ сˈкʼілʼки сʼа чиˈпило/ ту то каˈзали ўсе/ сˈкʼілʼки то йе кʼіп ˈбуде/ пшиˈниц'і сʼа наждне* (См). Спорадично зафіксовано традицію кидати *кутю* до вікна, щоб урожай був рясний: *А куˈтʼу миˈтали ду вʼікˈна/ би ˈбила рʼйасˈна/ а дугуˈри/ би виˈлика русˈла* (Шм).

Про особливе значення *куті* в обрядодіях Святого вечора свідчить і її місце в порядку вживання страв – останнє або перше: *Ну куˈтʼу навусˈтатку даˈвали* (Ср); *Пириˈважно пучиˈнали ўже с куˈтʼі/ туˈдʼі каˈпусту/ туˈдʼі ўже ˈмачку* (Тр).

Лексема *кутя* – запозичення із грецької мови: сгр., нгр. *κουκκί(ον)* 'боби', 'зерно', 'зернина' (мн. *κουκκιά* 'боби') походить від гр. *κόκκος* 'зерно', неясного походження [ЕСУМ ІІІ, с. 163]; пор.: лемк. *ку́тя* 'кутя, обрядова страва з вареної пшениці, горіхів, маку й меду, яку готують на Святвечір' [Пиртей, с. 115], бойк. *ку́тя* 'тс.' [ЗА], гуц. *кутьи́* 'кутя' [Неґрич, с. 103], сх.поліс. *куˈтʼ(:)а* 'неподрібнена крупа з ячменю', 'каша з неподрібненої ячмінної крупи (неритуальна)' [Турч., с. 26, к. 7, 11], сх.слоб. *куˈтʼа* 'обрядова страва, яку споживають на початку поминального обіду' [40, с. 57] та ін., а також пол. діал. *kucja (kucia, kutia)* 'святвечірня страва, приготована із ячмінної крупи або

обтовченої пшениці, маку, меду та ін.’, ‘обтовчене у ступі зерно пшениці для куті’, ‘груба ячмінна крупа’ та ‘день перед Різдвом’, ‘свята вечеря’ [224, s. 61].

У деяких обстежених населених пунктах головною стравою вважають *ˈмачанку* (Зл), *квас* (Грд), *квас і ваˈреники* (Гс).

Важливе місце у святвечірніх обрядах відведено часнику *(ча(и,’і)сˈни(а,о)к)*. У досліджуваному ареалі його зазвичай кладуть на стіл, притрушений сіном, і накривають скатертиною. Кількість покладених головок часнику залежить від місцевої традиції. Здебільшого це чотири головки (на кожен кут стола: *Кˈлали/ во/ йакˈшо ˈс'іно с'і клаˈде на стіл/ ту кˈлали пу ˈвуглах чуˈтири гуˈлоўц'і часниˈку* (Шк)) або три (у трьох місцях на столі: *Йак ˈмайут сˈтавити виˈчеру/ ˈс'іно клаˈдут/ ту ў трох м’ісˈц'ах даˈйут часниˈку* (Ср)). У деяких населених пунктах часником обкладають посудину з кутею: *Вубклаˈдайут ˈкулу ˈкут'і// ˈкут'у пусˈтавили/ сˈв’ічку зас'в’іˈтили/ ўˈколо ˈкут'і вублоˈжили/ йак в’іˈнок часниˈком* (См); *Ми клаˈдем ту йак п’ід ˈмиску/ де ˈкут'у с'і сˈтавит/ а ˈл'уди клаˈдут по вугˈлах* (Кт), в інших – додають до кожної страви: *На С'в’іˈтиў ˈвечир ч’ісˈнок ду ˈкаждойі стˈрави друˈб’ін'ц'і миˈтали* (Плн).

Традиційно перед вживанням святвечірних страв мешканці досліджуваного ареалу з’їдають зубець часнику, у деяких населених пунктах – разом із лушпинням, примовляючи: *«Ни тириˈбйу тиˈбе ду жиˈвого/ хуруˈни миˈне в’ід ўˈс'акуго зˈлого»* (Бл). Вірять, що в цей день часник має особливу лікувальну силу: *А йакˈшо ти з'іш на С'в’іˈтиў ˈвеч’ір ч’існиˈку/ тиˈб’і з ˈрота ни ˈбуде смирˈд'ілο нич* (Бл).

Отже, в обрядах Святого вечора часник виконує щонайменше три функції:

- оберігає від злих сил і недоброзичливих людей: *То каˈзали/ жу то тої часˈник ˈдуже ну ˈн'іби <u>пум’ічˈний/ но в’ід лиˈхого</u>* (Шк); *Тої часˈник йе пом’ічˈний// тої часˈник/ ти зˈнайеш/ йак зˈлод'ій ўкраˈде/ йак йдут дзˈвони вубмиˈвати/ <u>ˈдуже с'а зˈлод'ії вийаўˈл'айе</u>// наˈтерти дзˈвони тˈреба церˈкоўн’і// і тої зˈлод'ій пˈриїде/ то йе ˈйістина пˈраўда/ шо с'а ˈвийавит* (Кт); *А чисниˈком ˈтато ўсе д'іˈлили і ўсе <u>ˈжубизмо ни блуˈдили</u>/ ˈжубизмо ˈбули зду́ров’і* (Зв);

- зміцнює здоров'я: *Бе|рут час|ник насам|пер'ід по зуб|ц'у |йісти/ |жуби биў зду|ровиї* (Зл); *А ту пу йід|ному к|лали |каждуму/ шуп л'у|дина |була ти|ка зду|рова/ йак чис|нак/ і шуп з|лого |духа чис|нак ни допус|кайе до |хати* (Прл); *Ми бе|ремо час|ник тої і |ц'ілиї зў|йазуйемо с|к'іл'ки то гу|ловок і |ложимо на сту|л'і/ шуп ми ўс'і |були зду|ров'і […]/ шоп |була ўс'а ро|дина здо|рова/ ў|купочц'і і |м'іцно три|малас'а* (Двг);
- сприяє доброму врожаю: *Кла|дут п'ід уб|рус/ ну/ нап|риклад/ |с'іно с|тел'ат і час|ник на шти|рох ку|тах кла|дут/ |жуби с'а |родив* (Зл); *Са|дити |добри тої час|ник* (Ст).

Зафіксовано варіанти *час|ник* (Бр, ВБ, Вл, Вр, Гд, Двг, Зл, Зр, Крк, Прл, Пт, Птн, Ср, Ст) (*чис|ник* (Шм), *чис|нак* (АВ, Бл, Вл, Зв, Пдг, Пдл, Прл), *чис|нок* (Мж), *ч'іс|нак* (АВ, Бл, Дм, Кнв, Прд, Прл, Чр), *чіс|нок* (Гб, Кн, Мк, Плн, Рж, Ск)).

Серед святвечірніх страв виділяємо основні, які готують у більшості обстежених селах, та додаткові, які готують відповідно до місцевої традиції.

Складником багатьох страв є гриби. На Святвечір обов'язково готують густу страву зі зварених сушених грибів, заправлену борошном, олією, цибулею, часником, рідко з додаванням оселедця. Її номінують різнокореневі лексеми, зокрема похідні від дієслів:

- *мачати* (< псл. *močiti, moknoti, mokrъ* [ЕСУМ ІІІ, с. 499]): *|мачка* (Врб, Гд, Гс, Крк, Кт, Мш, Ост, Пр, Тр, Чр), *|мачанка* (Вр, Нк, Пт) (*|мач'інка* (Прд, Тр)); аналітичні назви: *|мачка з гри|б'іў* (Гд, Двг, Дм, Кр, Трн) (*|мачка з г|риб'іў* (Рж)), *|мачка з гри|бами* (АВ, Рг), *з гуп |мачка* (АВ) (*|мачка з гуп* (ВМ, Стр)), *|мачка гриб|на* (АВ, Мш), *|мачка з |губами* (Брш), *|мачка ду |пируг'іў* (Цк); *|мачанка з гри|бами* (Зл) (*|мачинка з гри|бами* (Тр), *|мач'інка з гри|бами* (Прл)), *|мачанка з гри|б'ів* (Зл) (*|мач'інка з гри|б'іў* (Зв, Кнв), *з гри|б'іў |мач'ін'ка* (Зв), *|мач'енка з гри|б'іў* (Блз)), *|мач'інка ду ва|реник'іў/ гриб|на |мачинка* (Мн), *|мач'інка з |губ'іў* (Мк);
- *підлити: п'ід|лиўка* (Врб, Мн, Ск); аналітичні назви: *п'ід|лиўка з гри|бами* (См), *п'ід|лиўка з гри|б'іў* (Дв, Ст), *п'ід|лива з гри|б'іў* (Двг, Ср), *гриб|на п'ід|лиўка* (АВ).

Із цим значенням виявлено також назву, утворену внаслідок метонімії (перенесення назви основного компонента на страву) – *гри|би* (Бл, ВБ, Вт, Кн, Кнв, Кт, Пдл, Пр, Птн, Ск, Шм) *|губи* (Вл, Ктн, Мк), *гри|би з |мач'інкоў* (Тр), *гри|би п'іт|биван'і* (Блз), *гри|би п'іт|биванійі* (Кн), *|губи ду |пируг'іў* (Прд).

Назва поширена в говірках південно-західного наріччя: надс. *ма́чка* ‘соус’, *мачє́нка* ‘тс.’ [Верх. Д, с. 109], *ма́чка* ‘традиційна м’ясна страва’ [Козій, с. 213], наддн. *ма́ченка* ‘густа маса зі зварених і розтертих грушок (подають зазвичай на весіллі)’, ‘соус, підлива’, *ма́чинка* ‘розтертий сир зі сметаною’, *ма́чінка* ‘тс.’, ‘гуляш’, ‘соус, підлива’, *мачка* ‘тс.’ [Шило, с. 171], лемк. *мача́нка* ‘приправа до хліба’ [Пиртей, с. 171], бойк. *мача́ло* ‘соус, засмажка, приправа для других страв’, *ма́чанка* ‘зварені кусочки перезрілого білого гриба в сметані’, ‘соус з муки або яєць чи крохмалю, зварений на молоці’ [Матіїв, с. 273], бук. *ма́чанка* ‘вид коржа, що подається до м’ясних страв’, *мача́лник* ‘невеликий шматочок коржа, присипаний тертим маком і цукром’, *мача́ник* ‘тс.’ [СБГ, с. 283]; пор.: сх.поліс. *|мачанка, ма|чан':а* ‘страва із сиру зі сметаною’ [Турч., с. 136, к. 40].

Слова *|мачка* (АВ, Брш, ВМ, Гс, Двг, Дм, Кр, Крк, Кт, Мж, Мк, Мш, Ост, Пдг, Пдл, Пр, Рг, Стр, Тр, Цк, Чр), *|мачанка* (Зл, Нк) (*|мач'інка* (ВБ, Бл, Блн, Бр, Зв, Кнв, Ктн, Мк, Прд, Прл), *|мач'ін'ка* (Зв)) можуть також позначати густу м’ясну підливу, яку готували у свята та подавали із пирогом, начиненим звареними картоплею та гречкою.

У досліджуваних говірках засвідчено слова *п'ід|лива* (Двг), *п'ід|лиўка* (Брш, Врб, Кт, Кнв, Мн, Пт, Трн, Цк), утворені від дієслова *лити* (< псл. *liti*, **ljo* ‘лити’, **ljati*, **lějo* [ЕСУМ ІІІ, с. 246–247]). Розрізнення відбувається за консистенцією страви: *п'ід|лива |рітша/ а |мачка т|рошки гус|т'іша* (Двг); *то та|ке йак |мачка/ |али то йе п'ід|лиўка |р'ітка* (Пдг) (див. також: 3.4.2.1).

Зауважмо, що слова *мачка*, *мача(’і)нка*, як і слово *пиріг* зі значенням ‘великий печений виріб із тіста з начинкою’ не відомі в північній частині обстеженого ареалу, а саме: у говірках сіл Вороблячин, Смолин, Середкевичі, Зарубани Яворівського та Монастирок, Гіркани, Потелич Жовківського р-нів; відсутня й реалія, яку вони номінують.

Карта 8 (див.: додаток А) демонструє, що лексема *ˈмачка* локалізована здебільшого в центральній й у південній частині досліджуваного ареалу. На півдні також засвідчено вживання назви *ˈмач'інка*.

У деяких населених пунктах на Святий вечір готують суп із грибами, який називають *суп* (Кт), *ˈгуби* (Вр, Шк), *ˈзупа* (Дм), *ˈзупа з гриˈб'іў* (Мн), *ˈзупа фасуˈл'ова з гриˈбами* (Пдг), *грибˈна ˈйушка* (Стр), *ˈйушка з гриˈб'іў* (Стр).

Як окрему страву подають і відварені сушені гриби, заправлені олією з цибулею. Цю страву можуть замінювати консервованими грибами, які називають: *гриˈби закˈручені* (Кт, Тр), *гриˈби* (См), *ˈгуби* (ВБ, Гб, Грд, Дм, Плн). Виявлено також видову назву – *п'ітˈпен'ки* ‘опеньки’ (Пдл).

Обов’язковою стравою Святвечора, до якої входять гриби, є *квас* чи *кваˈсіўка* (детально див.: 3.3.1).

У деяких обстежених населених пунктах варять борщ із грибами. Відомі назви: *боршч* (Дм, Пр, Рж, Ск, Шк), *боршч з гриˈбами* (Врб, Прл, Рг, Ср), *боршч з гриˈб'іў* (Гр, Дв), *боршч п'ісˈний* (Пт), *боршч чиˈнений* (См), *ˈпол'скиї боршч* (Гс), *боршч ˈпол'скиї* (Птн), *боршч п'ітˈбиваниї* (АВ, Птн) (детально див.: 3.3.1).

Борщ подають із малими варениками з грибами у формі вуха, які позначає лексема *ˈвушка* (АВ, ВБ, Гс, Дм, Кр, Птн, Цк) (*ˈушка* (Ск) < *вухо* (псл. **ихо*) [ЕСУМ І, с. 441]); пор.: сх.поліс. *ˈ(в)ушки(’і)* ‘маленькі варенички з сиром, м’ясом, ягодами або без начинки’, ‘вергуни, тістечка із формованого певним способом тіста’ [Турч., с. 73, 79].

Обов’язковими є і страви з риби, на позначення якої виявлено загальну назву *ˈриба* (Бл, ВБ, Вл, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Грд, Зв, Кн, Крк, Кт, Мн, Ост, Плн, Прл, Прд, Рг, Ск) та її фонетичний варіант *ˈрыба* (Кр, Цк).

Назвами для маринованого оселедця є здебільшого фонетичні варіанти: *оселедиц* (Зл, Кт, Ост, Ср, Шм), *усиˈледиц* (Двг, См), *усиˈледиц'* (Мш), *усиˈледц'і* (См, Ср), *сеˈледиц* (Гр, Зл, Мк, Пр), *сиˈледиц* (Врб, Зв, Кн, Пдг, Прл, Птн, Рг, Ст, Цк, Шк), *сиˈледиц'* (Гб, Гд, Кн, Ск), *сиˈлетц'і* (Мш, См), *сиˈледц'і* (Прд), та росіянізм: *сеˈл'отка* (Зл, Кт, См) (*сиˈл'отка* (АВ, Бл, Блз, Двг, Мн, Плн, Пт, Тр, Цк,

Шк), *с'і|л'отк*а (Бл, Гр, Гс, Двг, Кт)). Зазначмо, що оселедець подекуди входив до складу такої страви, як грибна підлива (*мачка*, *мачанка*).

Припускають, що назву *оселедець* запозичено в староукраїнську мову з діслов. *sild*, *síld*; на українському ґрунті слово зазнало формальної видозміни, зокрема з'явилося приставне **о** [ЕСУМ IV, с. 218]; пор.: бат. *селéдец* 'оселедець' [Верх Б, с. 292], надс. *селéдец* 'тс.', *селедéц* 'тс.' [Козій, с. 216; Верх. Д, с. 119], наддн. *селéдец* [ЗА], бойк. *сильóдка* 'невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді' [Матіїв, с. 423].

Для смаженої риби виявлено аналітичні назви: |*риба с|мажина* (Гд), |*риба |жарена* (Кт, Нк, См) (|*риба |жарина* (Бл, Гр, Двг, Кн, Мк, Мн, Мш, Пт, Рг, Ст, Тр)), які вказують на спосіб приготування.

На всій обстеженій території готують *вареники* (див.: 3.3.2).

Виявлені видові назви вареників, вказують на начинку, яку найчастіше використовували у Святий вечір:

— вареники із картоплею – *ва|реники с кар|топл'і* (Ост), *ва|реники з |бул'би* (АВ, Пдл), *ва|реники з |бул'бойу* (АВ), *ва|реники з |бул'б'іў* (Крк); *пиро|ги с |картопл'і* (Ост), *пиро|ги з |бул'боў* (Пдг, Рг) (|*пироги з |бул'боў* (Кн, Цк), |*пирог'і з |бул'боў* (Стр)), *пиру|ги з |бул'би* (Дм, Зр, Пдл, Прл) (|*пируги з |бул'би* (Брш, Мж, Прд, Цк), |*пирог'і з |бул'би* (Мш), |*п'ірог'і з |бул'би* (Стр), *пир|ги з |бул'би* (Вт), |*пирг'і з |бул'ви* (Блз)), |*пирог'і з |бул'бойу* (Мш); *бул'|веники* (Рж) (*бул'|виники* (Плн));

— вареники із капустою – *ва|реники с ка|пустойу* (АВ), *ва|реники с ка|пусти* (АВ, Ост); *пиро|ги з ка|пусти* (Кт) (*пиру|ги с ка|пусти* (Дм, Зр, Пдл, Прл, Шк), |*пируги с ка|пусти* (Брш, Прд, Цк), |*пирог'і с ка|пусти* (Мш), |*п'ірог'і с ка|пусти* (Стр), *пир|ги с ка|пусти* (Вт), |*пирг'і с ка|пусти* (Блз), *пиру|ги с ка|пустоў* (Рг) (|*пироги с ка|пустоў* (Кн), |*пирог'і с ка|пустоў* (Стр)); *капус'|ц'еники |пирги* (Бл), *капус'|ц'аники* (Рж) (*капус'|ц'еники* (Плн));

— вареники із гречкою – *пиру|ги з г|речки* (Пдл), *пиру|ги з г|речкоў* (Рг), |*пируги з г|речк'і* (Прд) (|*пирог'і з г|речк'і* (Мш)), *пиру|ги с |каш'іў* (Шк);

— вареники із грибами – *ва|реник'і з гри|бами* (АВ), *ва|реники з гри|б'іў* (АВ), *пиру|ги з гри|б'іў* (Мн);

Зазначмо, що у Святий вечір вареники, як і кутя та часник, виконують магічну функцію: *Йак ва|рили на |Кол'аду |перший пи|р'іх/ ту |того пири|га |першуго ни |йіли/ то три|мали для ку|рови/ бу ку|рова |буде маў те^{и}|л'атко* (Врб).

Традиційно до цього вечора готують голубці із тертою картоплею, на позначення яких зафіксовано назви: |*голупц'і з |бул'би* (Брш, Вт, Кн, Кнв, Крк, Кт, Мш, Прд, Ск, Цк, Чр) (|*голупц'і з |бул'ви* (Блз, Кнв, Мж)), |*голупц'і з |бул'вами* (Ктн), |*голупц'і з |бул'п* (Зв), |*голупц'і с |тертуйі |бул'би* (АВ, ВБ, Зр, Кн, Мн, Нк, Ост, Пдл, Ср) (|*голупц'і с те|ретуйі |бул'би* (Кн)), |*голупц'і з |терканойі |бул'би* (Кт), |*голупц'і з |бул'би |тертойі* (Пдл) (|*голупц'і з |бул'би |тертуйі* (Птн), *голупц'і з |бул'би те|ретуйі* (Кн), *з |бул'ви |тертуйі |голупц'і* (Рж)), |*голупц'і з |бул'іў те|ретих* (Вл), |*голупц'і з |терканойі |бул'би* (Кт).

Спорадично готують голубці з тертою картоплею та гречкою: *за|виван'ц'і с |тертойі |бул'би і з г|речк'і* (Тр), |*голупц'і з |бул'би і г|рычко^{у}ў* (Цк), |*голупц'і з |бул'би і г|речки* (ВМ, Прл, Шк) (|*голупц'і з |бул'би і г|рички* (Цк)), |*голубц'і п'іс|нийе з г|рычки і |бул'би* (Кр) (див. також: 3.3.2).

Зазначмо, що важливе місце у святвечірніх стравах відведено капусті. Вона не тільки входить до таких страв, як голубці, квас, борщ, вареники тощо, а також є основним складником рідкої страви, яку готують зі свіжої чи квашеної капусти, картоплі, пшона або борошна, і названа вона за головним компонентом – *ка|пуста* (б.н.пп.). У Святий вечір готують різні види такої страви (часто із додаванням квасолі) – *ка|пуста п'іт|бивана* (ВБ, Кн), *ка|пуста з гу|рохом* (Брш, Ск, Трн), *ка|пуста з гу|рохум* (Кн, Плн, Птн)), *ка|пуста с фа|солейу* (Плн, Рж, Трн, Шм), *ка|пуста с фа|солеў* (Пдг), *ка|пуста с п'і|хотоў* (Цк) (детально див.: 3.3.1.).

Цікаво, що рідку страву з капусти використовували під час святвечірнього ворожіння: *Ка|пусту б|рала йід|ну |лишку |з'іла/ а з д|ругоў |лишкоў виху|дила над|в'ір і сл|ухати/ де ми|не за|гаўкайе пес/ ў йа|к'і стуру|н'і// ў йа|к'і стуру|н'і за|гаўкайе/ з|начит там п'і|ду |замуш* (АВ).

Поширеними є і страви із квасолі, які часто готували в піст. Зварену квасолю, заправлену олією із цибулею, номінують: *фа|сол'а* (Врб, Зл, Кт, Пр, Прл, Рж, См, Ср, Цк) (*фа|сол'і* (Кнв)), *фа|сол'ка* (Кнв), *ква|сол'а су|ха* (См), *го|рох* (Кт, Мн, Нк) (*гу|рох* (Зр, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Прд, См, Ср, Рж, Чр, Шм)), *гу|рох |йас'* (Мш), *п'і|хота* (Грд).

Слово *|горох* (Пр), його варіант *|гурох* (Пр) позначає також страву із зварених квасолі, сушених яблук, груш, слив тощо. На позначення цієї страви зафіксовано й описові назви: *фа|сол'а з |йапками |сушиними* (ВМ), *|сушин'і |йапка/ слиў|к'і/ груш|к'і і |б'іла фа|сол'* (АВ), а також лексеми *суши|н'е* (Прл, Рг) та *уз|вар* (Кр).

Обов'язковою стравою Святого вечора є і узвар; про це див.: 3.5.

Спорадично виявлено традицію у Навечір'я Різдва Христового варити кисіль. Зафіксовано такі його назви: *ки|с'іл'* (Вр, Крк), *к'і|с'іл' з ви|шен'* (АВ), *к'і|с'іл' зи сли|вок* (АВ), *з'і с|ливок к'і|с'іл'* (Двг).

У частині досліджуваних говірок сушені фрукти додають до ще однієї святвечірньої страви – каші (гречаної, ячмінної, пшоняної, рисової тощо). Виявлено такі видові назви каш, які готують у Святий вечір: *г|речка* (Кн), *|каш'і г|реч:ана на|густо* (Цк); *лу|газа* 'ячмінна каша' (Бл, Дм), *|каш'і йач|м'ін:а* (Цк); *|каш'і кукуру|дз'ен:а* (Цк); *|каша з |рижу* (Чр); *|каша с пшу|на* (Чр), *|каша пшун'і|на* (Пдг).

Деякі назви вказують не на вид каші, а на сухофрукт, який входить до складу страви: *|каша з |йапками* (Пр), *|каша зі слиў|ками* (Пр) (*|каша зу слиў|ками* (Нк)), *|каш'і зу с|ливами/ а ти|пер ўже з ру|дзин'ками* (Гб). Виявлено назви, де вказано і різновид каші, а також сухофруктів, які до неї додають: *|каша зу слиў|ками |рисова* (Кр), *|каш'і з |рисом/ з |йапками* (Пдг).

У кількох говірках виявлено назви страви із зварених сушених слив із додаванням борошна – *|мач'інка зу сли|вок* (Мк) (*|мач'інка з сли|вок* (ВБ), *|мач'ін'ка зи сли|вок* (Зв)), *|пол'аўка* (АВ), *с|ливи ва|ренійі* (Прд).

Серед основних страв Святого вечора – круглі солодкі пиріжки, смажені в олії, які номінують: *пампу|хи* (Блн, Вл, Дм, Зв, Ктн, Мк, Мн, Нк, Ост, Пдг, Пдл,

Прл, Пт, Птн, Рг, Рж, См, Ст, Шк, Шм), варіанти *пампу|х'і* (АВ, Гс, Двг, Мш, Пр, Стр, Тр, Чр), *|пампухи* (Прд, Цк), *|пампух'і* (АВ, Брш, ВМ, Гд, Грд, Плн, Тр), демінутив *пампуш|ки* (Вр, Врб, Двг, Кт, Мн, Ст, Тр) (*пампуш|к'і* (Гд)), а також *|пончики* (Бл, Зр, Мн, Ср).

Залежно від начинки розрізняють видові назви: *пампу|хи з |маком* (Гб, Кн), *пампу|х'і з |маком* (Мш), *пампу|хи з |маку* (Пдг), *пампу|хи с по|видла* (Пдг), *пампу|хи с по|видлом* (Кн) (*пампу|х'і с пу|видлом* (Мш)); *пампу|хи з ви|шен'* (Пдг).

Слово *пампух* запозичено з німецької мови за польським посередництвом: нім. *Pfannkuchen* ‘оладок, млинець’ (видозмінене, можливо, під впливом слов’янської морфеми *-пух-*) утворене з основ іменників *Pfanne* ‘сковорода’, що виникло з двн. *pfanna* (свн. *pfanne*), до якого зводять псл. **pany*, укр. діал. *па́нва* ‘тс.’, і *Kuchen* ‘пиріг, печиво’ [ЕСУМ IV, с. 271].

Назву фіксують джерела із досліджуваних та з інших говорів української мови: надс. *пампу́х* ‘пампушка’ [Козій, с. 214], наддн. *пампу́х* ‘тс.’ [Шило, с. 193], бойк. *пампух* ‘тс.’ [Онишк. ІІ, с. 37], *пампу́шка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 13], лемк. *па́мпух* ‘тс.’ [Пиртей, с. 225], пд.лемк. *панку́шка* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 16], *пампушок* ‘тс.’, гуц. *пампушо́к* ‘тс.’ [Горбач Б, с. 195; Ґоца, к. 13], *пампу́шка* ‘тс.’ [Горбач Н, с. 439], бук. *пампу́х* ‘висока пухка булка, хлібина’ [СБГ, с. 381], *пампу́шка* ‘пампушка’ [Ґоца, к. 13], поліс. *пампушка* ‘оладка на дріжджах або на соді’, ‘коржик, булочка із пшеничного або гречаного борошна’ [28, с. 394], сх.поліс. *пам(н)|пушки('і)* ‘великі продовгуваті гречані або ячмінні галушки, які, відваривши у воді, різали шматочками’, ‘маленькі булочки з хлібного чи спеціально заквашуваного тіста, приправлені олією, часником, цибулею, які подавалися замість хліба до борщу’, ‘оладки з густого тіста, печені на сковороді’, ‘оладки із картопляного пюре з борошном’ [Турч., с. 49–50], пн.підл. *пампу́шки* ‘різновид налисників’, *панпу́ш* ‘пампушка’ [Горбач Д, с. 474], сх.слоб. *пам|пушка* ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста’ [38, с. 35–36].

Лексема *пончик* – запозичення з польської мови: пол. *pączek* ‘брунька, пуп’янок’, ‘пиріжок, смажений у жирі’ є демінутивом від *pąk* ‘брунька, пуп’янок’ [ЕСУМ IV, с. 514]; пор.: бойк. *по́нчик* ‘пампушка’ [Ґоца, к. 13], лемк. *пончок* ‘тс.’

[ССТ, с. 250], зх.поліс. *пончик* ‘тс.’ [Арк. ІІ, с. 71], сх.слоб. *понч’ік* ‘виріб із борошна, закручений і смажений у великій кількості олії’ [38, с. 37].

На карті 4 (див.: додаток А) представлено ареал поширення назв пончиків: *пампу|хи* (та варіанти) домінують на усій досліджуваній території, лише на півночі засвідчено назву *|пончики*.

Про святвечірні традиції та страви досліджуваного ареалу див.: [189, с. 24–25].

3.4.1.2. Назви великодньої їжі. Найвеличніше свято християнського календаря – Великдень – також передбачає приготування спеціальних страв. Головним атрибутом великоднього столу є паска (детально див.: 3.2.1.1). Спорадично виявлено традицію, окрім паски, освячувати також шматок хліба, який позначають аналітичні назви: *х|л'іба ку|сочок* (Пт), *хл'іп к|райчик* (Шм), *ку|сок х|л'іба |чорного* (Мн).

Важливим елементом великоднього столу є також свячене яйце. Респонденти зазначають, що у великодній кошик *би|рут і з шкар|лупкоў і д|войе-т|ройе йа|йічок би|рут |луплених// то|му/ ши |тими йі|цима вас в’і|тайут: «Христос Воскрес»// |тату да|йе ку|сочок йа|йічка |каждуму* (Дм).

Освячене яйце вживають першим: *А йіі|це/ то розк|райуйемо/ с|к’іл'ко нас ў с'ім|йі йе: |дис'іт – |дис'іт'/ два|найц'і – два|найц'і// то йід|но йіі|це к|райем// ми ўс'і по|д'ілимос'а// на та|рілц'і роз|д'іл'ат// так си по ку|сочку |кождиї |воз'ме// йа так во |кажу: «Би|р'іт'/ |д'іточки/ шоб сти с'і ўс'і л'у|били/ йак то йід|но йаї|це»* (Кт).

Спорадично виявлено традицію залишати шматочок свяченого яйця і для померлих родичів, а також споживати частинку яйця замість відсутніх членів родини: *|Бат'ко би|ре йаї|це рузр'і|зайе/ с|к’іл'ки с'ім|йі йе ў |хат'і// нап|риклад/ л'у|дина г|мерла/ кла|де йу|му на в’ік|но/ ў нас ўсе на в’ік|но кла|дут// а во/ нап|риклад/ ваш чулу|в’ік дес' там чи загра|ницеў/ чи дес'/ ви то йаї|це |р'іжете дл'а вас і дл'а |вашуго чулу|в’іка// |дочка дес' йе/ |мама би|ре/ |або/ йак|шо йе йі|йі син чи |дочка/ би|ре тої ку|сок йа|йічка і йіст* (Дм).

У с. Середкевичі родина першим з’їдає не будь-яке яйце, а те, яке курка знесла на Благовіщення (7 квітня). Такі яйця позначає назва із прозорою

мотивацією – *благу|в'існі |йайц'а* (Ср). У жодному іншому із обстежених населених пунктів такої традиції ми не виявили.

На позначення яйця у досліджуваних говірках виявлено назву *йаи̯|це* (Гд, Ср, Стр) та її варіанти в однині – *йіи̯|це* (Кт, Пр, Ск, Тр), *йі|це* (Рг, Шк), *йі|йічко* (Ск) й у множині – *|йайц'а* (Врб, Гд, Гр, Дв, Дм, Кн, Крк, Кт, Мн, Мш, Нк, Пр, Пт, См, Ср, Чрч) (*|йайц'і* (Пдг, Трн), *|йейц'а* (Вр, Кт, Чр, Шк), *|йейц'і* (АВ, Вл, Вт, Двг, Зв, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Мк, Пдг, Прд, Прл, Плн)), *|йайка* (Гс) (*|йейка* (Грд, Кнв, Ктн, Рж, Трн, Шм)), *йа|йічка* (Блз, Брш, ВБ, Гб, Дм, Кр, Пдл, Ск, Ср, Тр, Цк) (*йі|йічка* (Бл, Ст)); спорадично зафіксовано й аналітичні назви *йаи̯|це с'ўйа|чене* (Ср), *йі|йічка с'в'і|ченійі* (Кнв).

За традицією на Великдень освячують і розмальовані курячі яйця. На їх позначення зафіксовано *|писанки* (Бл, ВБ, ВМ, Гд, Гс, Двг, Зв, Зл, Кн, Кт, Ост, Пдл, Плн, Пт, Рг), а також фонетичні та акцентуаційні варіанти – *писан|ки* (Блз, Вр, Гб, Грд, Кн, Кнв, Кр, Кт, Мн, Нк, Прл, Ср, Ст, Тр, Трн, Цк), *писан'|ки* (Прд, Рж), *писан|к'і* (АВ, Брш, Пдг, Пр), *писан'|к'і* (АВ, Пдг), *п'ісан|к'і* (Чр), *|писанк'і* (Вл, Ктн, Мш, Ск), *|п'ісанк'і* (Стр). Спорадично виявлено назви пофарбованих яєць – *к|рашанки* (Кн, Тр) (*к|рашинк'і* (Ск)), *|йайц'а к|рашині* (Ср); пор.: сх.слоб. *к|рашан|ки, к|раше"н|ки* ‘великодні фарбовані й розписані яйця’, *|писанки* ‘тс.’ [40, с. 56].

Виявлені назви мають прозору мотивацію. Слово *писанка* та її варіанти мотивовані дією *писати* (< псл. *рьsati*) [ЕСУМ IV, с. 375–376], *крашанка* – *красити* (< псл. *krasa*) [ЕСУМ III, с. 76–77].

Писанки дарували дітям: *Ти|ким во |д'іт'ім ма|лен'ким дару|вали/ во то |писанку |дала |ц'оц'а// то та|ке |било |дуже важ|не/ з|найеш/ бу то |дала |писанку* (Ст), а також дівчата дарували хлопцям: *Дару|вали ти|ким кава|л'ірам/ жу пуприхо|дили/ пуприху|дили ду д'і|вок/ і шо |мали ро|бити// На* (Нк); *|Али п'ісан|к'і/ п|раўда/ пу|тому іше нап'і|сали си |б'іл'ше/ т|рохи йіх схў|вали/ т|рохи на с'ў|йата злу|жыли// а пу|тому/ пу с'ў|йатах/ йак |бул'і |тан'ц'і/ д'іў|чата то|ті писан|к'і б|рали зу су|боў і да|вали х|лопц'ім//* – За що вони давали їм писанки? – *|Жиби браў*

тан'ц'у|вати// […] та ўс'ім ни да|вали/ і|но ку|го х|т'іли// ку|го ву|на л'у|била/ |тому |дала (Пл).

У досліджуваному ареалі великодня їжа, яку освячують у церкві, особливо не відрізняється від тієї, яку освячують в інших регіонах України. Зокрема *ковбаса* (див.: 3.3.5), *шинка* (див.: 3.3.5), *сир* (див.: 3.3.4), *масло* (див.: 3.3.4).

Для пресованого сиру у вигляді круга (з яйцем, сіллю, цукром) виявлено назви: *га|м'іўка* (Пдл), *п|лесканка* (Блз, Кнв, Ктн, Рг), *|с:ира п|лесканка* (Мш).

Також до великоднього кошика кладуть шматок вареного або запеченого м'яса. На його позначення виявлено назви: *м|йасо* (Дв), *м|н'асо* (Врб, Кнв, Ст), *м|н'есо* (Бл, Мк), *|м'есо* (Бл), *м|йесо* (Крк), *м|н'асо |варене* (Зл), *ку|сок м|н'аса ва|реного* (Кт), *|кусник м|н'еса* (Пр), *ку|сочок м|йаса* (Блз, ВБ).

У деяких населених пунктах освячують і сало, яке номінують: *|сало* (Врб, Пт), *ку|сочок |сала* (Мн), *|сала ку|сочок* (Ост).

Як приправи до страв освячують також сіль, перець, хрін та оцет. У частині обстежуваних говірок виявлено традицію класти у великодній кошик і воду, щоб освятилася. Її називають *во|да* (Пдг, Пдл, Тр), *ву|диц'а* (Мк): *А |воду/ |кажи/ жу йак|шо |с'адут за стіл/ шу |воду |пити/ с'ўйа|чену* (Тр).

На нашу думку, новою є традиція, засвідчена у кількох населених пунктах, класти в кошик картоплю (*|бул'ба* (Пдг, Шм)) та *пшо|но* (Тр). Свячену картоплю садять, щоб добре вродила, а свяченим пшоном годують курчат.

У більшості обстежених населених пунктів у великодній кошик кладуть і ніж. Таку традицію респонденти пояснюють тим, що свячену їжу треба різати свяченим ножем. Проте в поодиноких населених пунктах такий ніж наділяють магічною силою: *То тим но|жом |добри шос' при хво|робі чи ху|доби/ чи л'у|дин'і шос' там ним пу|м'ішувати/ шос' там ним пу|р'ізати// і шо |нав'іт' |добре удин ніш шо|року/ шоп в'ін |б'іл'ше ус'ў|йачений/ |б'іл'ше той ми|тал |майе ма|г'ічних ти|ких д'ій* (Мш).

3.4.1.3. Назви страв, які споживають у інші свята календарного циклу. У цьому підпункті подаємо назви страв, які готують в інші важливі християнські

свята, такі, як Різдво Христове, Богоявлення, Різдво Івана Хрестителя, Собор св. апостолів Петра та Павла тощо.

У день Різдва Христового (07.01) вживають страви, які залишилися із Святого вечора, а також різні м'ясні страви.

У свято Обрізання Господа нашого Ісуса Христа або св. Василія Великого (14.01) як подяку за віншування дітям дають різноманітні солодощі, серед яких обов'язково повинні бути *ˈбублики, коˈлачики, воˈбаринц'і* (див.: 3.2.1.1).

Напередодні свята Водохреща (Навечір'я Богоявлення) (18.01) у досліджуваному ареалі готують святкову вечерю із пісних страв, як і в Навечір'я Різдва Христового: *На Йарˈдан' таˈку саˈму виˈчеру руˈбили/ куˈли на Рістˈво* (Тр). Страв могло бути менше, ніж на Святий вечір: *Та йу там саˈмих дваˈнайц'і страў ни гутуˈвали/ ˈали ўс'о так наˈп'існо* (Пр).

Виявлено звичай, коли, готуючи кожну страву, господиня використовує освячену того ж дня воду: *На С'в'іˈтиї ˈвечир ч'іcˈнок ду ˈкаждойі стˈрави, друˈб'ін'ц'і миˈтали/ а на Щидˈриї ˈвечир ˈкапнули си вуˈди ду ˈкаждуйі стˈрави* (Плн).

Із традицією пастухування пов'язаний звичай справляти *зелеˈнівку* (на свято Зіслання Святого Духа): *Хто паˈсе хуˈдобу/ ту бˈрали с:уˈбоў ˈйісти/ таˈкойе с'н'іˈдан'і на ˈполи ˈйіли// то назиˈвали «зелеˈніўка»…* – То молоді пастухи чи старші святкують? – *На зилиˈніўку ˈб'ілˈшійі йдут.* – Може тоді стіл копали чи буду робили? – *ˈБуду роˈбили.* – З чого? – *С шч'іˈтини*[8] (Плн); див. також: [УГПЗН, с. 21–22]. Обов'язковою їжею, яку вживали на *зеленівку*, були молочні продукти: *сир* (Плн), *сир зу смиˈтаноў* (Рж); *ˈмасло* (Плн).

У день Різдва Івана Хрестителя (07.07) готують святкові страви, а молодь збирається гуртом і йде святкувати до лісу або на річку: *На Іˈвана/ ту ўсе зачиˈнали ˈбул'бу нуˈву куˈпати// куˈпали то/ йої ˈбул'ба ˈфайна/ звaˈрили// бу йу пиˈчи ше ни пикˈли/ бо ноˈва ˈбул'ба ше ни пиˈчес'і// звaˈрили/ помасˈтили чим// но/ ˈнав'ітʹ паˈлили/ йшˈли ў сосˈнину моˈлод'іш// хоˈдили д'іўˈчата/ хˈлопц'і// там гутуˈвали// –*

[8] Соснове гілля.

Які ще продукти брали зі собою? – *Но там во|лива/ ци|бул'а// хто л'у|биў/ ше си часни|ку до|бавиў/ йак хтос' |л'убит т|роха вуст|р'іше* (Вр).

Окрім вареної картоплі нового врожаю, на позначення якої зафіксовано аналітичну назву *но(у)|ва |бул'ба* (Вр), у цей день готують також вареники із чорницями (*пиру|ги з |йаг'ід* (Вр), *с чир|ниц' пиру|ги* (Мн)).

На свято верховних апостолів Петра і Павла (12.07) практично на всій обстежуваній території виявлено звичай *петрикування*, пов'язаний із пастушою традицією. У цей день пастухи – діти, молодь снідали за спеціально викопаним столом: *|Петра ку|лис' |дужи сўйатку|вали// і пири|важно ти|к'і |д'іти/ йак ми |були д'іт'|ми/ |пасли ку|рови/ ту ми ви|копували «|петра» – ти|к'і ру|били чу|тири тих/ |йамки/ ти|к'і ру|били/ йак стіў// а на тім ви|р'ізували |м'іс'ац'/ |сонци/ хрест/ ўс'о/ на ста|канчики ти|к'і ру|били/ ті/ |йамочки// і ту|д'і/ хто шо маў/ прино|сиў і ўс'і с'і|дали/ і то на стіў ви|ложували/ кл'і|йоночкоў росп'іс|терли// і |соничко ма|йіли жов|тен'кими кв'і|точками/ там хрест |б'ілими ро|машками//* – Навіщо робили сонце і місяць? – *Но то/ йа з|найу/ та|ка |була тра|диційа/ і так |соничко/ і |м'іс'ац' – ўс'о мал'у|вали на тім с|толику – і хрест – ўс'о// і ту|д'і на тім |петрали//* – Як називався той стіл? – *|Петра//* – Що приносили їсти? – *Прино|сили ў |б'іл'шости там сми|тану/ ку|лис'/ йак ми то/ пиру|ги/ пиріш|ки/ |бублики/ там/ |масло/ пи|чен'і |р'ізне/ |вафл'і/ |нав'іт' прино|сили ту/ хал|ву/ і |т'ул'ку муг|ли прино|сити/ шо/ ми |л'уд'ім |пасли ку|рови/ ту шо |л'уди пуприно|сили/ то ми б|рали// і ў |баночках мед б|рали/ і ва|рен':а/ і ўс'о// то ми там ўс'о ви|ложували// ви|но убуўйас|ково/ ву|дичка фрук|това |була ў ти|ких ше скл'а|нових бу|тилочках* (Тр). Як і на *зеленівку*, під час *петрикування* обов'язковими є молочні продукти, зокрема *сир* (ВБ, Вр, Гр, Крк, Кт, Мк, Мн, Нк, Ст, Шк), *сир зу сми|таноў* (Дм), *сми|тана* (Крк, Тр), |*масло* (АВ, ВБ, Вр, Гр, Крк,Кт, Мк, Мн, Прл, См, Ст, Тр, Шк).

У с. Монастирок виявлено традицію залишати сир для зозулі: *Сир/ йак |мали/ ту |потім пуруски|дали за|зули//* – Навіщо? – *За|зул'а на|йілас'а/ бу но за|зул'а ду |Петра |кукайе/ а |п'ісл'а |Петра ни |кукайе// а |п'іс'л'а |Петра |кажут/ ву|на |сира с'і на|йіла і ўда|вилас'і* (Мн).

У частині обстежених пунктів існувала традиція під час петрикування вживати соки ягід, а зокрема *сік з чир|ниц'* (Гр, Зр, См, Ср), *с'ік з ви|шен'* (Пдл).

У двох сусідніх населених пунктах – н.пп. Вербляни та Коти – подібну традицію виявлено і на свято Успіння Божої Матері (28.08): *А на |Матки йу ко|пали к|ругле [«|петра»]/ йу на кант н'е// |тоже ўс'о са|ме б|рали// убстаў|л'али |г'іл':ом і пуму|лилис'а там/ |йіли/ |пили// а з|в'ідтам йшли с'п'іва|йучи/ с'п'і|вали// |али |файн'і йу |било// |али за|кинули// то дес' ву|де два |роки ни |ход'ат* (Кт); *На |Матки так |само/ йак на |Петра/ г|нали ку|рови// а на |Петра |вода |тепла// |нав'ім' йе ти|ка |п'іс'н'а// ни жал' с'а на|пити/ а на |Матки д'іў|ча г|латке/ ни жал' пол'у|бити// то |била |перша с| п'іванка// пос'н'і|дали/ ту|ди с'п'і|вали* (Вр).

На свято мучеників Маккавеїв (14.08) спеціальних страв не готують: *На Маку|вейа п'іст/ |постили// та шо там гуту|вали/ та во йа|кус' ст|раву/ йа|ку |зупу і ўс'о п'іс|не на ул'і|йу та ї ўс'о/ бу то йе п'іст* (Пр). У цей день освячують мак, часник: *На Маку|вейа х'і|ба ў нас мак с'|в'ім'ім ў |церкв'і* (Кн).

На свято Преображення Господнього (19.08), яке в народі називають *Спаса*, за християнською традицією святять фрукти й овочі: *На С|паса би|рут |л'уди мак/ |йапка/ груш|к'і/ ч'іс|нак і то с'|в'ім'ім* (Дм).

Зафіксовано такі назви фруктів, які освячують на Спаса: ‘яблука’ – *|йаблука* (Двг, Кр, Мш, Тр), *|йапка* (Дм, Крк, Мн, Ср, Тр); ‘груші’ – *груш|ки* (Крк, Мн, Ср, Тр) (*груш|к'і* (Дм), *г|руш'і* (Мш)); ‘сливи’ – *слиў|ки* (Крк, Тр). Респонденти зазначають: *На С|паса/ ту пири|важно пи|чут |йаблучний пи|ріх* (ВБ).

Свято, яке завершує календарний рік, – Апостола Андрія Первозванного (13.12). Напередодні увечері дівчата і хлопці збиралися на вечорниці. Дівчата готували частування, ворожили: *А та во так/ |були д'іў|чата і йак |мало |бути Анд|р'ійа/ д'іў|чита с'і зби|рали/ ру|били гус|тину// ў|вечир с х|лопц'ами с'і зійш|ли// д'іў|чита ру|били гус|тину/ а х|лопц'і при|несли гу|р'іўки/ но ни бу|гато/ ни так/ йак |тера п'йут/ во при|несли п'іў|л'ітри// там нас |било |може йа|ких |дес'ім'-п'ім|найц'ім'/ |било х|лопц'іў з |в'іс'ім/ і д'іў|чит з |в'іс'ім// ў д|руг'і |хат'і зноў су|б'і ру|били/ |кожні ву|сібно// ту смо ва|рили// йак на п'іс|ний ден'/ ту смо ва|рили |губу/ |губи/ то нази|вали |губи |перше/ |тійі |губи/ |мачку/ і |тоже бор'ш/ |кашу ти|ку во*

пшон'а|ну// шо то |б’іл'ше |било ше? гри|би/ |каша/ ка|пусту ва|рили/ ти|ку |пол'ску с'і нази|вали// та ǐ ўс'о/ та ǐ хл'іп// |б’іл'ше н'і|чо ни |було// і ше ти|киǐ ву|баранец пик|ли і |в’ішали на пу|валу ду ти|кого |бал'ка/ і х|лопц'і там то б|рали і |писком діста|вали (Пр).

Серед традицій андріївських вечорниць, пов’язаних із їжею, – звичай ворожити на спеціально спеченій булочці (див.: 3.2.1.1): *Пик|ли ба|лабухи ти|к’і/ та|кі |пончики/ пампуш|ки/ приву|дили/ ну/ йа |кау пу-х|лопски/ пса// пса напе|ред |добри нагоду|вали// куба|си да|вали/ м|н'аса/ шуб в’ін ни гу|лодниǐ буў// ту|д'і пук|лала |кажда сву|йе/ |али з р'і|ки ну|сили |воду |писком/ ту|ди м’і|сили/ нак|лали тих ба|лабух’іў/ і приву|дили пса// д'іў|чата сту|йали/ х|лопц'і ди|вилис'і// кут|ройі ўху|пиў пес ба|лабуха/ йіў/ з|начит – |зам’іш п’і|де/ а кут|ройі ўху|пиў/ руску|сиў – за|витка |буде* (Мн).

Про страви, які дівчата готували на Андрія, респонденти розповідають: *Ўс'о гуту|вали: і хулу|дец/ і куба|са/ і м|н'асо/ і йак то |каут: і |перше/ і д|руге/ і |каву ру|били – ну ўс'о//* **—** Яку каву робили? **—** *Йач|м’інна/ пши|нична// то за|варували/ чи на мулу|ц'і зва|рили/ чи ти|ку зва|рили* (Мн); *Пик|ли пи|ріх/ пик|ли хл'іп/ х|лопц'і купу|вали гу|ріўку/ ви|но// ми пик|ли |голупц'і/ ва|рили боршч/ хулу|дец// хто даў |кус'н'е |нішки/ хто даў ку|сок м|н'аса/ ва|рили хулу|дец/ ўс'о// |ог’ірк’іў на|р'ізали на ч’і|тири/ ка|пусти |вит'ігнули з |бочки/ |випулукали/ |видусили/ т|рошка у|л'ійі |дали/ ци|бул'ки/ ўс'о/ |була |закуска* (Дм).

Страви, які готують на храмове свято, – це традиційні святкові страви досліджуваного ареалу. На всій обстежуваній території, окрім кількох сіл, розташованих на півночі (Вр, Гр, Дв, Мн, Пт, См, Ср), випікають традиційний пиріг, начинений гречаною кашею із вареною картоплею, який часто подають із м’ясною підливою (*ма́чка*, *ма́чанка*).

3.4.2. Назви страв, які готують на родинні свята. Страви, які готують на хрестини, весілля та похорон, – це здебільшого традиційні святкові страви.

3.4.2.1. Назви страв, які готують на хрестини. Як зазначають респонденти, раніше хрестини святкували скромно: *Та шо |ран'ше рихту|вали// шо на в’іс'і|л'а рихту|вали/ то на хрис|тини/ хто там хрис|тини спраў|л'аў// та*

прийш|ла ку|ма с |кумом/ та ǐ |може с'а погос|тили йа|ким хл'іп|ц'ом/ і йа|кий |кел'ішок гу|р'іўки |випиў/ хто маў/ а хто ǐ не маў (Шм).

Як і на будь-яке інше свято, на хрестини печуть пиріг із гречкою та картоплею, який номінують *пи|ріх* (АВ, Дм, Кр, Нк, Пдг, Тр), *пи|ріх з |бул'би* (Мк). Його подають із м'ясною підливою, яку позначають лексеми |*мачка* (АВ, Дм, Кр, Пдг), |*мачанка* (Нк), |*мач'інка* (Зв, Мк). Спорадично замість м'ясної підливи подають грибну, на позначення якої ми виявили назву *гриб|на п'ід|лиўка* (АВ).

На хрестини готували каші. Зафіксовано загальну назву |*каша* (Вр, Кр, Мн, Пр, Пт, Ср), її фонетичний варіант |*каш'і* (Крк), а також видові назви – |*каша з |рису* (Зл) (|*каша з |рижу* (Нк)), |*рисува |каша* (См); |*каша зу пши|на* (Пдг) (|*каша с пшо|на* (Зл, Кт)), *пшин'а|на |каша з мулу|ком* (См). У с. Потелич пояснюють, чому колись обов'язково варили кашу на хрестини: *Ку|лис' ва|рили [кашу]/ бу ка|зали/ а|би ди|тина гу|лодна ни |була* (Пт).

У досліджуваному ареалі дотепер збереглася традиція, окрім подарунка дитині, приносити на хрестини випечені із борошна вироби та солодощі, щоб дитина була заможною та щасливою: *К|лали/ нап|рим'ір/ г|рош'і/ |шуби буў бо|гатий/ |цук'ір/ |шуби |було су|лотко/ пи|чен'е/ шоп… таї хл'і|би* (Мш).

Респонденти зазначають, що на хрестини приносили також |*цукор* (Зр, Рг, Ср) (|*цук'ір* (Мш)), *цу|керки* (Цк); *чику|л'ади* 'шоколад' (Рг); *пи|чен'і* 'печиво' (Мш), *буў|ки* 'булки' (Мш).

Звичай дарувати на хрестинах солодощі, цукерки засвідчила Л. Хомчак у надсянських говірках. На думку дослідниці, такі подарунки ініціюють багатство і «солодке» життя [201, с. 162].

3.4.2.2. Назви страв, які готують на весілля. Головним атрибутом весільного обряду є хліб (детально див.: 3.2.1.1).

Про основні весільні страви респонденти розповідають так: *Ку|лис' йа вам с|кажу/ ше на мо|йе в'іс'і|л'а/ с|кажу/ шо гуту|вали// на|несли сми|тани/ |сира/ нару|били/ пукулу|тили/ то |било ду пиру|га// ва|рили боршч/ ва|рили |кашу з |рису// то |било йу |дуже |добре і йак биў хулу|дец/ |било |дуже |файне в'іс'і|л'а// |л'ітру гу|р'іўки і ў |хат'і/ шо |било гус|теї/ ўс'і с'а на|пили і с'п'і|вали/ с'п'і|вали аж до//*

теˈперка ˈк’іл'ко […]// ˈбила фˈл'ашка гуˈр'іўки і вистарчила// маˈлен'киї кел'іˈшочок і ўс'і по тˈрошки ˈвипили// ˈбили веˈселі/ с'п’іˈвали// ну шо вaˈрили// йа ˈкажу/ шу хулуˈдец/ ˈкаша/ боршч/ каˈпуста// а пиˈріх пикˈли на луˈпат'і/ тиˈкиї во кˈруглий// дˈружба кˈрайаў тої пиˈр'іх// кˈрайаў/ а дˈрущ'і ўкруˈйіў тиˈкиї во куˈсок/ ˈкинуў: смиˈтану/ вуˈна ˈмала ˈз'істи// то йак муˈйе в’іс'іˈл'а ˈбуло// йак ˈйенчиї/ йак кул'ˈтурно ˈжалуваў дˈрушки/ так тоˈнен'ко ўкˈрайав тˈрошка/ бу вуˈна ˈмала ˈз'істи// ни мугˈло с'і ˈз'істи ˈтіл'ко// а вуˈна/ та йак ˈбуде йіў/ ўс'о убˈмазане смиˈтаноў// пукруˈтилас'і/ пумаˈчала/ та ї пулоˈжила/ а ˈйінча там […] пуˈдала/ там ˈд'іти стуˈйали/ пуˈдала ˈд'ітим// то ˈбило ўс'о// та с'п’іˈвали/ і дˈружбови: «Дружˈбочку/ дружˈбочку/ йаˈка твоˈйа ˈмати/ шо т'а не навˈчила пироˈга краˈйати» (Зл).

Серед обов’язкових весільних страв – м’ясна підлива, пиріг, начинений гречкою і картоплею, борщ або бульйон з макароном, рідка страва зі свіжої чи квашеної капусти, пшона і картоплі, заправлена сметаною та засмажкою, вареники, голубці, м’ясні вироби, холодець, молочні страви, а зокрема страва із сиру зі сметаною. На її позначення виявлено такі назви: *сир зу смиˈтаноў* (Зв, Крк, Мк) (*сир зо смиˈтаноў* (Дм), *сир зі смиˈтаноў* (Нк)), *сир зо смиˈтанойу* (Пдл), *смиˈтана зо ˈсиром* (Прл), *ˈмач’інка ду пируˈга* (Мк). Зауважмо, що лексема ˈ*мачанка* ‘страва із сиру зі сметаною’ поширена, зокрема, й у східнополіських говірках [Турч., с. 136, к. 40].

Весільне частування не обходилося без каші, яку часто варили на молоці: *Ну і так ше ˈбуло/ шу ˈкаш’і навaˈрили баˈгато і ˈл'уди мулуˈка пунануˈсили// те мулуˈко скипйаˈтили/ […] наˈкидали ˈтойі ˈкаш’і/ заˈлили мулуˈком і так зу ˈшестиро л'уˈдиї ˈйіли з йідˈнойі ˈміски так* (Ср).

Як зазначають респонденти, вид каші, яку готували на весілля, свідчив про статус господаря: ˈ*Каша ˈбила пˈшин:а/ а йак каˈвал'ір биў буˈгатший/ ту ˈбила з ˈрижу* (Пр); *Йак буў буˈгатшиї гусˈподар/ ту ˈбула ˈрысова ˈкаша і пуˈл'ата ˈбила ну йаˈкимс' вaˈрен'ем ˈабу з ˈвишн'і/ ˈабу з клубˈн'іки// а йак буў б’ідˈн'ішиї/ ту вaˈрыў пшин'aˈну ˈкашу* (Кр). Спорадично виявлено назви для рисової каші із

чорносливом, яку готували на весілля, – *ˈкаша зу сливˈками ˈрисова* (Кр) (*ˈкаша зи слиўˈками ˈрисува* (АВ)), *ˈкаша з ˈвудженими слиўˈками/ з ˈрисом* (АВ).

Зазначмо, що приблизно до 50-х років ХХ ст. у досліджуваному ареалі на весілля не випікали солодкого печива. Солодким хлібом був коровай, який ділили наприкінці святкування першого чи другого дня весілля або через кілька днів *на пупˈравини* (Зр, Ср), *приˈноси* (Вр). Із діленням короваю пов’язані різні традиції, зокрема: *Тої виˈликий куруˈвай/ ўже йак с'і в’іс'іˈл'а к’інˈчало/ то Завиˈсокоў ˈЙас'о буў гурˈбатий/ ту ўсе йуˈго за ˈтого хуˈренжуго пруˈсили/ і в’ін тої куруˈваї ˈр'ізаў і ˈл'удим рузда ˈваў пу кусˈку// рузда ˈваў ˈл'удим пу кусˈку і так маў тиˈку каˈчалку з йаˈким’іс' тиˈким/ йаˈкес' чи пулутˈно/ чи таˈке йе рушниˈчок/ і так ду вудˈв’ірк’іў биў і так викли ˈкаў// а так з нас'ˈм’ішкоў/ зˈнайеш/ ˈдекого кˈликаў// ˈтого ниˈма ўˈдома/ в’ін то ˈробит/ ˈтого то/ ˈтого то// во так во ўже// і хто вубизˈваўс'і/ ˈтому даˈвали тої куˈсок ˈтого куруваˈйу* (Ср).

Детально про варіанти лексеми *коровай* див.: 3.2.1.1.

У досліджуваному ареалі гості, які приходили на весілля, приносили із собою певні продукти: *ˈбулка* (Кнв), *хл'іп* (Кнв), *кубаˈса* (Зр, Ср), *ˈцукор* (Зр, Ср) *ˈмиска ˈсира* (Кнв), *зˈробок ˈмасла* (Кнв), *гуˈріўка* (Зр, Ср).

Щодо назви *приноси* М. Маєрчик вважає, що вона містить множинну вітальну, позитивну семантику налагодження, залагодження, влаштування, а також множення, збільшення, прибирання [132, с. 123].

Після завершення весілля господарі роздавали гостям гостинці – *коровайці* – маленькі булочки (детально див.: 3.2.1.1): *А короваˈйц'і тиˈк’і маˈлен'кі ˈробл'ат// кˈруглі// і там наˈверха йаˈку ˈзакруц'ку ˈробл'ат/ йаˈку кˈв’ітку/ то ˈпотім даˈйут ті/ шо на короˈваї приˈход'ат ж’інˈки// ˈкожнії даˈйут доˈдом/ шо помаˈгайут/ а ˈперше склиˈкали л'уˈдиї тˈрийц'і/ ту ўс'ем/ ўс'ех д'іˈлили* (Кт); *Куруваˈйц'іў пикˈли маˈлен'ких баˈгато// хто буў на в’іс'іˈл'а пˈрошиний/ ˈкаждуму даˈвали// тиˈк’і маˈлен'к’і ни ˈбули/ тиˈк’і во ˈбули куруваˈйц'і/ то ˈбуло чуˈтири закруˈц'ошки* (Ср); *Пикˈли тиˈк’і ў нас с ˈт'іста/ тиˈк’і куруˈвайчик’і назиˈвали// і йак ˈбула старосˈт'іна/ старосˈт'іна пикˈла ті короˈвайчик’і і ˈп’іс'л'а виˈс'іл':і рузда ˈвала ўс'ім* (Гс).

3.4.2.3. Назви їжі, яку використовують у поминальному обряді. Поминальний обід – важливий етап поховального обряду, тому їжа має неабияке значення. Після поховання всіх запрошують на обрядовий обід (див.: 3.1). Частування на поминальному обіді було скромним: *ˈПерше ˈдуже нˈіˈчо ни гутуˈвали// тиˈке ни ˈбуло/ йак тиˈперка// ˈдали гуˈрˈіўки/ хлˈіп/ часˈник/ і де ше шо ˈкапку зваˈрили і ˈбило ўсˈо// ˈтійі/ жо ˈйаму куˈпали/ ˈдейакʼі бˈлисˈкʼі// тиˈке ни ˈбуло/ йак тиˈпер на ˈпохорон гуˈтуйут* (Зл).

У деяких населених пунктах існує традиція поминальний обід починати із вживання часнику: *Та то ў ˈпершу ˈчергу/ но заˈходˈіт/ сˈіˈдайут за стіў/ биˈрут часˈник/ зˈіˈдайут часˈник* (ВБ); *Дутиˈпер ми даˈйем чисˈнак// чисˈнак ˈперший/ ˈзара но сˈіˈдайут за стіл/ пуˈмолˈітсˈі/ даˈйут ˈзара/ рузріˈзайут чисˈник// так/ на куˈсочки маˈленˈкʼі і ˈкожний си биˈре чисˈник* (Зв).

Виявлені назви страв, які готують на поминки, – ті ж самі святкові страви, що готують на хрестини, весілля чи свята календарного циклу: *Ну на ˈпохорон те саˈме тиˈпер вон/ йак йа пудиˈвиласˈі/ йа хуˈдила/ те саˈме гуˈтоўлˈат/ шо гуˈтоўлˈат на вʼісˈіˈлˈе* (См).

Давня традиція носити померлим на могилу їжу в певні дні у досліджуваному ареалі збережена мало: *Тиˈпер не неˈсут// то ˈможи куˈлисˈ десˈ даўˈно* (Ск); *На муˈгилу/ ў нас таˈкого ни заˈведино/ а ˈлˈуди ў дˈругʼіх паˈрафʼійах/ ту заˈносˈат на муˈгилу// а ў нас таˈкого ниˈма/ ў нас но ˈтілˈки ду ˈцеркви ниˈсут хлˈіп* (См). Проте спорадично респонденти підтверджують існування такої традиції: *Ў нас ше на Рˈіздˈво неˈсут на грˈіб merˈлим ˈкутˈу/ йаˈлиночку сˈтаўлˈат і ˈкажут: «ўстаˈваї/ спожиˈваї»// ˈнашʼі ˈдˈіти ноˈсили ˈдˈідови: «пˈробуйте/ ˈдˈіду/ куˈtˈу»* (Кт); *Хʼіˈба на ˈПаску но*. – Що несуть? – *ˈПаски/ хˈлˈіба і колбаˈси/ і йаˈїˈце// йа ї саˈма ˈходжу* (Ср); *Ну і ˈзарас ˈносˈіt// во ˈйапка во/ на Сˈпаса тиˈпер во но ˈйапко посˈўйаˈтили/ сˈлиўку/ їшли і пукˈлали ˈйапко і гˈрушку/ і сˈлиўку// […] а тиˈпер во так во на Сˈўйаˈтиї ˈвечир ниˈсут/ ниˈсут во так ˈможи цуˈкерки аˈбо там йаˈкʼісˈ пиˈченˈі шосˈ тиˈке во* (ВБ).

На заупокійну службу на 9-ий, 40-ий день після смерті людини або на роковини родичі покійного приносять хліб: *Но неˈ[и]сут і пиˈченˈа/ і хлˈіп/ ˈали*

осо|бисто |кавут/ наї|л'іпше во хл'іп/ розу|м'ійеш/ там чи би|тон// ў поми|нал'ні дн'і т|реба |тіл'ко хл'іп (Кт). На його позначення виявлено слово *хл'іп* (Бл, ВБ, Вл, Вр, Врб, Гр, Грд, Гс, Дм, Зл, Дв, Крк, Кт, Мк, Мн, Ост, Плн, Пр, Прл, Пт, Рж, Ск, См, Ср, Ст, Чрч, Шк, Шм), а також аналітичну назву, яка вказує на кількість, – *т|ройе х|л'іба* (Кн, Рж). Також респонденти називають цукор, яйця, вино. Спорадично зафіксовано традицію приносити на парастас зерно чи крупи: пшеницю (*пши|ниц'а* (Мн), |*бан'ка пши|ниц'і* (Мн)), гречку (*г|речка* (Дм)) рис (*рис* (Дм)). У північній частині досліджуваного ареалу на парастас приносять також масло (|*масло* (Зр, См, Ср)), олію (*у|л'ійа* (Зр, Ср)). У с. Монастирок госії говору конкретизують: *гулуў|не: хл'іп/ пши|ниц'а/ |йайц'а/ |цукор* (Мн).

На поминальну службу, яку відправляють після Великодня, замість хліба несуть паску. Респонденти вірять, що чим щедріший парастас (набір продуктів, які приносять на заупокійну службу), тим краще буде покійникам у іншому світі; пор.: *«спек|ла на Ве|ликден' |пасочку ти|ку ў гор|н'атку/ во дес' ў ти|к'ім во»// та ї |каже: «|чос'ім |б'іл'шойі не спек|ла і ў|з'ала»// і |каже: «ўно|чи снит ми с'а/ шо |тато |туйу |паску ни|сут і так п|лачут// ўс'і ти|к'і не|сут пасоч|ки |б'іл'ш'і/ а во|ни то на до|лон'у ў|з'али/ – і |каже/ – так йім с|лези ле|т'ат»// ка|зала: «|доки |буду жиў/ ти|койі |пасочки ма|лойі не поне|су»* (Кт).

3.5. Назви напоїв

Серед назв напоїв зафіксовано чимало лексем на позначення солодкої рідкої страви з фруктів і ягід, зварених у воді. Із такою семантикою виявлено лексему *ком|пот* (Прл) та її фонетичні варіанти – *ко^{у}м|пот* (Зл), *кум|пот* (Брш, Врб, Гб, Гр, Дв, Зв, Кн, Мк, Мш, Ост), *кам|пот* (Пр, См, Ср, Трн). Найбільш поширеними є такі видові назви компоту: *ком|пот з |йаблук* (Гс) (*кум|пот з |йаблук* (Бл, Грд)), *ком|пот з ви|шен'* (Гс).

Лексема *компот* – запозичення із французької мови; фр. *compote* ‘компот’ [ЕСУМ ІІ, с. 543], функціонує і в інших говірках південно-західного наріччя: бойк. *кампóт*, *компóт* ‘компот (переважно з сушених фруктів)’ [Ґоца, к. 75], закарп. *кампóт*, *компóт* ‘тс.’ [Ґоца, к. 75].

На позначення узвару – солодкої рідкої страви із сушених фруктів і ягід, зварених у воді, – у досліджуваних говірках також виявлено назви із компонентом *ку(а)мпот*: *кумˈпот с ˈсушених ˈйаблук* (Врб) (*кумˈпот зо суˈшених ˈйаблук* (Блз)), *кумˈпот з ˈсушиного* (Пт), *кумˈпот ˈс:ушк'і* (Грд, Ск) (*кумˈпот зу ˈсушки* (Брш), *кумˈпот зу ˈсушк'і* (ВМ, Пдг)), *кумˈпот ˈс:уш'і* (Бл), *камˈпот зу суˈхих ˈйаблук* (Ср), *кумˈпот зу сушиˈн'а* (Нк), *кумˈпот з ˈйаблук суˈшених* (Мш) (*кумˈпот зи ˈсушених ˈйаблук* (Двг)), *ˈс:ушки кумˈпот* (Цк), *камˈпот с:ушиˈн'а* (Мн) (*камˈпот зу суˈшин'а* (Шк)), *кумˈпот зу сушиˈн'а і ˈлипувого ц'в'іту* (Нк), *сушиˈн'а вaˈрили на комˈпот* (Мн). Назву *узˈвар* (як напій із сухофруктів) виявлено лише у трьох говірках (Бр, Пт, Птн).

Слово походить від псл. *variti* ‘варити’, пов’язане з *vьrěti* ‘кипіти’ [ЕСУМ І, с. 332]; пор.: надс. *узвáр* ‘компот із сухофруктів’ [Козій, с. 217], наддн. *вар* ‘тс.’ [Шило, с. 66], лемк. *вар* ‘розсіл у квашеній капусті’ [Верх. Л, с. 395; ССТ, с. 37], бук. *вар* ‘компот із сухих фруктів’ [СБГ, с. 47], бойк. *вар* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 83; Матіїв, с. 50; Ґоца, к. 75], ‘юшка’ [Онишк. І, с. 83], гуц. *вар* ‘узвар’ [ГГ, с. 33; МСГГ, с. 20; Неґрич, с. 32; Горбач Н, с. 424; СГГРЯ, с. 127; Ґоца, к. 75], *узвáр* ‘тс.’ [МСГГ, с. 200], бук. *вар*, закарп. *вар* ‘тс.’ [Ґоца, к. 75], сх.поліс. *узˈвар*, *звар* ‘тс.’ [Туч., с. 159–163], зх.поліс. *вар* ‘узвар із сушених груш’ [Арк. І, с. 44].

Спорадично виявлено слово *узˈвар* (Кр) ‘страва з вареної квасолі та зварених сухофруктів (яблук, груш, слив тощо)’.

Активно функціонує в досліджуваних говірках як назва узвару – *ˈйушка* (АВ, Бл, ВБ, Вл, Вт, Гс, Дм, Зв, Кн, Кр, Мж, Пл, Плн, Прд, Рж, Ск, Стр, Шм), рідко – *ˈйуха* (ВБ, Мк, Ост). Виявлено також чимало видових назв узвару із компонентом *йушка*: *ˈйушка з ˈйаблук* (Бл, Вт, Дм, Кнв, Кр, Мж, Плн, Прд, Рж) (*ˈйушка з ˈйаблок* (Вт), *ˈйушка с ˈйаблук* (Гс)), *ˈйушка з ˈйаблук суˈшених* (Вл), *ˈйушка з суˈхих ˈйаблук* (Вл, Кн), *з суˈшених ˈйаблук ˈйушка* (Зв), *ˈс:ушки ˈйушка* (Шм); *ˈйушка з груˈшок аˈбо з ˈйаблук* (Кнв), *ˈйушка з груˈшок* (Дм, Кнв), *ˈйушка з груш* (Плн, Рж); *ˈйушка зу слиˈвок* (Дм); пор.: [Шило, с. 286; Ґоца, к. 75; Пиртей, с. 358; Арк. І, с. 44]

Лексема *юха* походить від псл. *jиха* (діал. *иха*) [ЕСУМ VI, с. 527]. У бойківських та гуцульських говірках слово вживають на позначення бульйону, супу на м'ясному бульйоні тощо [Онишк. II, с. 397; Матіїв, с. 533; ГГ, с. 223; МСГГ, с. 232]; в інших говорах: лемк. *юха* 'юшка; пісний суп із капустяного відвару','узвар' [Пиртей, с. 358], 'рідина, у якій варилися галушки, вареники' [ССТ, с. 352]; поліс. *ю́шка* картопляний суп [Лис., с. 238]; сх.поліс. *ˈйушка* 'рідина у страві', 'навар із риби', 'навар із м'яса', 'суп' і лише спорадично 'компот із сушні' [Турч., с. 164].

Зі значенням 'узвар' виявлено назви, що позначають сушені фрукти: *суши*ˈ*н'а* (Врб, Вр, Тр), *суше*ˈ*н'а* (Ст), *ˈсушка* (Вт, Зл, Пдл, Ст, Тр, Цк).

Слова походять від *сухий* (< псл. *suхъ* (< **sous*-) 'сухий', пов'язаний чергуванням голосних із **sъxnoti* 'сохнути' [ЕСУМ V, с. 486–487]; пор.: бат. *сушеня́* 'сушені груші, яблука, сливи' [Верх. Б, с. 296], надс. *сушені́на* 'сухофрукти' [Козій, с. 217], наддн. *сушеня́* 'компот із сушених фруктів, ягід; узвар', *суши́нє* 'тс.' [Шило, с. 248], лемк. *сушенина* 'сухофрукти' [ССТ, с. 307], бойк. *су́шка*, *су́шене*, *суш*, *сушени́ц'і* 'сушня (сушені фрукти, ягоди)' [Ґоца, к. 76], *сушеня* 'тс.', 'компот із сушні', *суше́ниці* 'тс.' [Онишк. II, с.268], бук. *сушени́ца*, *сушини́ці*, *сушни́ці* 'сушені фрукти, ягоди', 'компот із сухофруктів' [СБГ, с. 534], *шушени́ц'і*, *сушени́ц'і* 'сушня, сушені фрукти, ягоди' [Ґоца, к. 76], гуц. *сушени́ц'і* 'тс.' [ГГ, с. 180; МСГГ, с. 186; Неґрич, с. 165; Ґоца, к. 76], *сушени́ц'и* 'тс.' [МСГГ, с. 186], *шушени́ц'і* 'тс.' [ГГ, с. 222; Ґоца, к. 76], закарп. *сушени́ці* 'сушені фрукти' [Саб., с. 346; Ґоца, к. 76], *суше*^{и}*ні́ц'і*, *су́шка* 'тс.' [Ґоца, к. 76], поліс. *сушня́* 'сушені фрукти', *сушо́нка* 'тс.' [Лис., с. 208].

Назви узвару скартографовано на карті 13 (див.: додаток А). На півночі із цим значенням поширена назва, утворена за моделлю *ку(а)м*ˈ*пот* + із чого (Р.в.), а також лексема *суши*ˈ*н'а* та її варіанти. У центральній та південній частині досліджуваного говору із цим значенням зафіксовано слово *ˈйушка (ˈйуха)* та *ку(а)м*ˈ*пот* + із чого (Р. в). Лексему *уз*ˈ*вар* виявлено на півночі та на півдні.

Спорадично узвар позначає аналітична назва *зу суши*ˈ*н'а боршч* (Врб), а рідку страву зі зварених сушених фруктів і борошна або макаронів – *дириу̯*ˈ*йаний*

боршч (Пт) *дириў|л'аний боршч* (Мн). Означення *дерев(л)яний* мотивоване тим, що у страві використовують плоди дерев. Імовірно, назву *борщ* страва отримала через смакові якості. Як виявив аналіз, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя ця лексема поширена на позначення кислих рідких страв (див. також: 3.3.1).

Слово *борщ* (Вт, Шм) та аналітичні назви *боршч зу |жита* (Вл), *|житний боршч* (Мк) виявлено на позначення квасу – кислуватого напою, який готують із житнього хліба або житнього борошна.

Із семантикою ‘драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю’ у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя функціонують лексеми: *ки|с'іл'* (Врб, Вр, Зр, Крк, Кт, Нк, См, Ср, Тр) (*к'і|с'іл'* (АВ)), *|пол'уўка* (Ост); видові назви: *к'і|с'іл' з ви|шен'* (АВ), *к'і|с'іл' зи сли|вок* (АВ), *зі с|ливок к'і|с'іл'* (Двг).

Назву *кисіль* виводять від слова *киснути* (< псл. *kysti, kysnoti* ‘киснути’, ‘(первісно) мокнути’ [ЕСУМ ІІ, с. 438]; пор.: сх.поліс. *ки|с'іл' (к'і|с'іл', к'і|с'ел', к'і|с'ієл', ки|с'ел')* ‘страва з вівсяного борошна’, ‘страва з квашеного тіста’, ‘густа страва’ [Турч., с. 35], пн.підл. *кис'íл'* ‘кисіль’ [Горбач Д, с. 465].

Лексема *чаї* (б.н.пп.) позначає і ароматний напій, настояний на чайному листі, і напій, настояний на різних травах, листі та цвіті дерев тощо. Із цим значенням відомий і полонізм *гар|бата* (Кнв) (< пол. *herbata, harbata* ‘чай’ [ЕСУМ І, с. 497–498]. Це значення відоме в говірках південно-західного наріччя [пор.: Шило, с. 90; ССТ, с. 59; Матіїв, с. 95; Онишк. І, с. 161; ГГ, с. 44; Неґрич, с. 48; СГГРЯ, с. 350, 354; СБГ, с. 68; Ґоца, к. 77]. Назва *чай* через тюрксько-перське посередництво запозичена з китайської мови: пн.кит. *čhā* ‘чай’, *cha-уе*‘листя чаю’ [ЕСУМ VI, с. 276]; пор.: пд.лемк. *ч'ай* ‘чай’ [ЛАСС, к. 73], бойк. *чай* ‘тс.’ [Ґоца, к. 77], закарп. *чай* ‘тс.’ [Ґоца, к. 77].

Слово *|кава* (Врб, Вт, Дв, Дм, Зв, Зр, Кн, Кнв, Мн, Мш, Пдл, Пр, Ск, См, Ср) здебільшого вживають на позначення напою зі зварених обсмажених і подрібнених зерен ячменю чи жита. Назву *кава* запозичено з арабської мови за посередництвом турецької і польської: тур. *kahve* ‘кава’ походить від ар. *ḳahva*

‘тс.’, утвореного від назви Kaffa, звідки походили торгівці кавою [ЕСУМ ІІ, с. 333]; пор.: пд.лемк. *ка́вий (ка́вій)*, *ка́ва*, *ка́ве* ‘кава’ [ЛАСС, к. 78], бойк. *ка́ва* ‘тс.’ [Ґоца, к. 78], гуц. *ка́ва* ‘тс.’ [Ґоца, к. 78], бук. *ка́ва* ‘тс.’ [СБГ, с. 179], ‘какао’ [СБГ, с. 179], закарп. *ка́виль* ‘кава’ [Саб., с. 137; Ґоца, к. 78], *кав’ій* ‘тс.’ [Ґоца, к. 78].

Висновки до розділу 3

Аналіз назв їжі та напоїв у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя виявив, що більшість лексем загальноукраїнські, успадковані із праслов’янської мови: *йі|да*, *(в)у|б’ім(д)*, *хліп(б)*, *ку|лач*, *|баба*, *пали|ниц’а*, *ку|сок*, *пир(’)іх(г)*, *ку(о)ро|ваї*, *борщ*, *квас*, *|ру(о)|сіл(ў)*, *|каша*, *му(о)лу(о)|ко*, *|си(ы)р|ватка*, *си(ы)р*, *сми|тана*, *|масло(у)*, *уз|вар*, *|йушка (|йуха)* тощо.

Серед назв найбільше запозичень з німецької мови (за польським посередництвом): *ка|валок*, *с|кипка*, *пампу|хи(’і)*, *к|л'уски*, *п|л’ацок*, *к|ни(ы)дл'і*, *|ши(ы)н(’)ка.* Незважаючи на сусідство з Польщею, у досліджуваній тематичній групі полонізмів небагато – *|пончики*, *ст|рудел'*, *са(и)льце(и)|сон*, *гар|бата.* Запозичення з грецької мови (*книш*, *|паска*, *ку|т'а(і,е))* стосуються переважно обрядової їжі. Незначна кількість запозичень із французької (*ру|л'ет*, *суп*, *бул’|йон*, *ку(о)(н)т|л(')ета)*, з італійської (за посередництвом польської) (*мака|рон(и)*, *са|лат(а))*, із турецької *(|паїда*, *ко(у)(л)ба|са)* мов тощо.

Із-поміж морфологічних способів творення назв найпродуктивнішими є суфіксальний: *бака|л'ін*, *бака|л'ійка*, *ц'і|лушка*, *гор|бушка*, *|терканц'і*, *мас'|л'енка*, *|мача(’і)н(')ка*, *|мачка*, *ма|коўник* тощо; префіксально-суфіксальний: *п’ім|паўки*, *п’імполум’|йаник*, *п’ім|пал'ник*, *ск|раўка*, *ву|пал'ник*, *ук|рушок* та ін.

В аналізованій тематичній групі домінують родо-видові відношення. Зафіксовано значну кількість видових назв (переважно аналітичних: *за|виван'ц'і з |маком*; *рисува |зупа*, *|зупа фа|сол'ова*; *|голупц'і з |рису* та ін.), які підпорядковані родовим – переважно загальним назвам страв (*за|виван'ц'і*, *зупа*, *голупц'і* та багато ін.).

У межах досліджуваної тематичної групи засвідчено такі процеси утворення значень, як, наприклад:

– ‘продукт’ > ‘страва’: *ка|пуста* ‘овоч’ > ‘рідка страва зі свіжої чи квашеної капусти, пшона і картоплі, заправлена сметаною та засмажкою’, *рис* ‘вид крупи’ > ‘молочний суп із рисом’; *ні|хота* ‘вид дрібної квасолі’ > ‘страва зі звареної, пом’ятої та заправленої засмажкою квасолі’, *к|рупи* ‘будь-який вид круп’ > ‘будь-яка каша’, *суши(е)|н'а, |сушка* ‘сухофрукти’ > ‘узвар’;

– ‘страва’ > ‘продукт’: *|поли(’і,’а,’у)ўка* ‘рідка страва зі зварених у сироватці круп’ > ‘сироватка’, *|ку|т'а* ‘обрядова каша з обтовчених зерен пшениці, заправлена тертим маком, медом чи цукром з додаванням родзинок тощо’ > ‘обтовчена пшениця’[9].

Досліджуваним назвам притаманне явище полісемії, а саме: *о|б’ід(т)* ‘обід’, ‘сніданок’, ‘поминальне споживання їжі у день похорону’; *п|л'ацок* ‘солодкий пиріг’, ‘оладка з тертої картоплі’, ‘кружечки нарізаної картоплі, спечені на плиті’; ‘маленький хлібний виріб, який випікають спеціально до Навечір’я Богоявлення’; *галуш|ки* – ‘рідка страва зі зварених у воді з молоком шматочків тіста з додаванням картоплі, пшона тощо’, ‘рідка страва, приготовлена зі збитого у борошні яйця, заллятого у кип’яче молоко’, ‘рідка страва зі зварених у воді з молоком пшона та галушок із тертої картоплі’, ‘зварені у воді чи молоці невеличкі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми’ та ін.

Щодо використання харчових продуктів у родинній обрядовості, то відзначаємо їх повторюваність у різних обрядах і календарного, і родинного циклів, проте головним у всіх обрядах є хліб.

Із-поміж назв, які входять до тематичної групи «Назви їжі та напоїв» скартографовано загальні назви їжі, назви для цілушки, завиванця, пампухів, бульйону, книдлів, кислого молока, м’ясної підливи, печеного пирога, сироватки, вареників, холодцю та узвару (карти 1–13; див.: додаток А).

[9] Заміна назви відбувається лише у Навечір’я Різдва Христового у зв’язку із забороною називати компоненти куті, зокрема пшениці.

РОЗДІЛ 4

НАЗВИ КУХОННОГО НАЧИННЯ

Класифікуючи кухонне начиння за функціональним призначенням, виокремлено такі групи:

1) ‘загальні назви посуду’;
2) ‘назви кухонного начиння для приготування їжі (варіння, смаження, випікання)’;
3) ‘назви посуду для споживання їжі’;
4) ‘назви посуду для зберігання продуктів’;
5) ‘назви кухонних предметів’ [пор.: Ґоца, с. 88].

4.1. Загальні назви посуду

Серед загальних назв посуду в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя засвідчено назви: *пуˈсуда* (Бл, Гс, Зр, Кнв, Кр, Кт, Мк, Нк, Ост, Пр, Ср) (*поˈсуда* (Вр)), *наˈчин'е* (Брш, ВБ, Гб, Крк, Ктн, Пдл, Чрч) (ˈ*начин'а* (Кр), *наˈчин'і* (Вл, Зв, Ост, Прд), ˈ*начин'і* (Дм, Тр), *наˈчын'е* (Стр)), *суˈдини* (Нк), *бан'іˈки* (Зв).

Лексеми *пу(о)суда, судина* походять із псл. ***sodъ*** ‘посудина; щось складене’ [ЕСУМ V, с. 467–468]; пор.: ст.укр. *соудина* ‘посуд’ [СУМ$^{14–15}$ II, с. 398].

Слово поширене в говірках української мови: пд.лемк. *суди́нка* ‘посудина у вигляді невеличкої дерев’яної діжки, у якій зберігали сир’, *су́док (суди́нка)* ‘посудина форми діжки, у якій зберігали олію’ [ЛАСС, к. 92, 100], бойк. *посудина* ‘посуд’, ‘коновка, дійниця, «ґелетка», діжа, корито, решето, сито – з дерева, які молода, відповідно до звичаю, отримує як частину приданого’, *суд* ‘посуд’, *суди́на* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 122–123, 264], ‘посудина для їжі й зберігання харчових продуктів’ [Матіїв, с. 447], *посу́да* ‘дрібний посуд і кухонне начиння’ [Ґоца, к. 81], гуц. *су́дина* ‘посудина, бочівочка’, *судни́ч’е* ‘дерев’яний посуд’ [Горбач Б, с. 220], *по́суд* ‘тс.’, *посу́да* ‘тс.’ [Грицак, с. 226; 218, с. 104], ‘дрібний посуд і кухонне начиння’ [Ґоца, к. 81], *судни́к* ‘тс.’ [Грицак, с. 226], ‘дерев’яний посуд’ [ГГ,

с. 179], *суди́на* ‘тс.’, *судни́чі* ‘тс.’ [ГГ, с. 179], *суднича́* ‘посуд’ [Грицак, с. 226], закарп. *суди́на* ‘посудина’ [Саб., с. 345], ‘дрібний посуд і кухонне начиння’ [Ґоца, к. 81], ‘посуд’, *судинки́* ‘тс.’, *судни́к* ‘тс.’ [ЛАЗО II, к. 172], зх.поліс. *посудок* ‘кухонний посуд’ [Арк. II, с. 78] та ін.

Слово *начиння*, очевидно, запозичене з пол. *naczynia* ‘посуд будь-якого виду і матеріалу: для пиття, носіння, зберігання’ [Brückner, s. 352; пор.: ЕСУМ VI, с. 323]; див. у говорах південно-західного наріччя [236, s. 63; Шило, с. 185; Пиртей, с. 195; Онишк., с. 480; Неґрич, с. 121; Горбач Б, с. 191; Грицак, с. 226; 218, с. 104; ЛАЗО II, к. 172; Ґоца, к. 81].

Лексема *баніки* – множина від *банєк* ‘каструля’ (див.: 4.2.1).

На карті 14 представлено поширення назв в обстеженому ареалі: варіанти *пу|суда* (*по|суда*) відомі на всій території, у центральній та південній частинах також функціонує слово *|начин'а* та його варіанти. (карта 14; див.: додаток А)

4.2. Назви кухонного начиння для приготування їжі

4.2.1. Назви кухонного начиння для варіння. У досліджуваних говірках для позначення каструлі, металевого посуду (переважно циліндричної форми) для варіння страв виявлено варіанти: *ба|н'ак* (Врб, Вр, Гб, Гр, Дв, Двг, Зл, Кр, Кт, Мн, Мш, Нк, Рж, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Чр, Шк, Шм) (*ба|н'ек* (АВ, Бл, Блз, ВБ, ВМ, Вл, Вт, Гб, Гд, Гс, Дм, Зв, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Мк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прд, Прл, Рг, Стр, Трн, Цк)); спорадично відоме *каст|рул'а* (Блз, Кр, Ск, См, Ср, Шм).

Зафіксовано видові назви каструлі, мотивовані розміром посудини, виражені словосполученнями: *ви|ликий ба|н'ак* (Ср, Чр), *ма|лий ба|н'ак* (Ср, Чр).

На позначення малої каструлі виявлено здебільшого демінутиви: *каст|рул'ка* (Вл, Кн, Ск, См); *бан'а|чок* (Зл, Зр, Гр, Мш, Кнв, Кт, Ск, См, Ст, Тр) (*бан'і|чок* (Бл, Блз, Грд, Рж, Трн)): *бан'а|чок буў ма|лий/ а ба|н'ак буў ви|ликий* (Ск).

Етимологи припускають, що лексема *баняк* ‘каструля’ утворено в результаті видозміни значення *баня* ‘лазня’ через проміжний ступінь ‘ванна, посуд для води’ [ЕСУМ I, с. 136]; пор.: ст.укр. *баня, банѧ* ‘(глиняна, скляна або металева посудина

для зберігання рідких та сипучих речовин) казан, котел; *розм.* баняк, банка’ [СУМ[16–17] II, с. 18, 19].

У південно-західному та північному наріччях слово здебільшого позначає посуд для варіння: надс. *|ба|н’ак* ‘горнець, у якому варять їсти’, ‘горнець, у якому держать молоко’ [АГН, к. 30, 31], *банє́к* ‘каструля’ [Козій, с. 208], наддн. *банє́чє* ‘горшки’, *банєчє́* ‘малий горщик’ [Шило, с. 185], *баньи́к* ‘чавунний або металевий горщик, казан’, ‘велика металева каструля’, *банєк* ‘тс.’, *банічє́чок* ‘мала каструля (2–2,5 літри)’ [ССС I, с. 370], лемк. *баня́к* ‘чавунна посудина, в якій варять картоплю’ [Пиртей, с. 24], ‘великий горщик, казан’, [ССТ, с. 23], бук. *баня́к*, *банє́к*, *бані́к* ‘велика посудина для страви, чавун, каструля’, ‘чавунний котел для води, замурований у стінку печі’ [СБГ, с. 24], гуц. *бан’а́к* ‘залізний казан’ [Горбач Б, с. 137], *банєк* ‘чавунна каструля чи казан’ [СГГРЯ, с. 51], бойк. *бан’а́к* ‘каструля’, ‘неглибока каструля середньої величини’ [Ґоца, к. 82, 83], ‘велика каструля’, *баняча́* ‘невелика каструля’ [Матіїв, с. 24], поліс. *баня́к* ‘чавунний горщик з ручкою, в якому варять картоплю тощо’, ‘велика фарфорова або скляна посудина для води, молока і т.ін.’ [Лис., с. 29], зх.поліс. *баняк* ‘чавунний горщик будь-якої місткості’ [Арк. I, с. 10] тощо.

Лексема *каструля* в досліджуваних говірках з’явилася під впливом літературної мови. Це підтверджує той факт, що слово не є поширеним в інших говорах південно-західного наріччя української мови. Назву запозичено із французької мови за російським і німецьким посередництвом; фр. *casserole* ‘каструля’ є похідним від *casse* ‘черпак’, яке за посередництвом пров. *cassa* ‘сковорода’ зводиться до нар.-лат. *cattia* ‘тс.’ [ЕСУМ II, с. 400]; пор.: бойк. *кастру́ля* ‘горщик’, ‘глечик’ [Онишк. I, с. 342], ‘каструля’, ‘неглибока каструля середньої величини’, *кастру́л’а* ‘тс.’ [Ґоца, к. 82, 83] та ін.

Зі значенням ‘низька широка каструля із двома ручками’ виявлено назву *|ринка* (Гр, Гс, Зр, Мн, Кнв, Ост, Пт, Ср) (*|рин'ка* (Рг)) та демінутив *|рин'чина* (Врб); пор. також значення: ‘каструля з одною ручкою, якою черпали воду’ (См), ‘посудина для тушкування’ (Мш). Зазначмо, що слово *рин(ь)ка* засвідчене для номінації інших назв посуду, зокрема для смаження (див.: 4.2.2).

Назву *ринка* запозичено з польської мови: пол. *rynka* ‘кухонний посуд із ручкою’ походить від двнім. *rīna* (свнім. *rīna*) ‘неглибока каструля, сотейник’ [ЕСУМ V, с. 78; Brückner, s. 472].

Лексема поширена в говорах української мови: бат. *ринчи́на* ‘ринка’ [Верх. Б, с. 290], наддн. *ри́нка*, *ри́нчина* ‘тс.’ [Шило, с. 226], *ри́нка* ‘тс.’ [ССГ, с. 22], лемк. *рынка* ‘низька, частіше з довгою ручкою каструля’ [ССТ, с. 279], пд.лемк. *ры́нка* ‘металева посудина форми каструлі з трьома ніжками (і без них) і довгою ручкою (або вушком)’, ‘каструля’, ‘сковорідка’ [ЛАСС, к. 112, 113, 115], бук. *ри́нка* ‘каструля (невисока)’, ‘невеликий глиняний горщик’, ‘сковорода’ [СБГ, с. 455], ‘каструля’, ‘неглибока каструля середньої величини’, ‘металева посудина з трьома ніжками’, *ре́нка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 82, 83, 88], *rупе́čка* ‘низька плоска каструлька з ручкою або двома вушками’ [232, s. 65], гуц. *ри́нка* ‘каструля’ [Неґрич, с. 150], ‘низька каструля’ [Горбач Б, с. 210], ‘невелика чавунна посудина на трьох ніжках’, ‘металева каструлька’ [ГГ, с. 163], *ри́нка* ‘неглибока каструля середньої величини’, *ре́нка* ‘тс.’, ‘металева посудина з трьома ніжками’, ‘сковорода’ [Ґоца, к. 83, 88, 89], бойк. *ри́нка* ‘невисока каструля’, ‘неглибокий круглий посуд, у якому смажать їжу’ [Матіїв, с. 404], ‘каструля’, ‘неглибока каструля середньої величини’, ‘металева посудина з трьома ніжками’ [Ґоца, к. 82, 83, 88], зх.поліс. *ринка* ‘кухоль для пиття води’, ‘сковорода’ [Арк. ІІ, с. 120].

Залежно від місткості каструлі фіксуємо такі її видові назви: *ба|н'ек на три |л'ітри* (Прд), *ба|н'ек на пйет' |л'ітр'іў* (Прд), *ба|н'ек на ш'іс'т' |л'ітр'іў* (Прд).

Відповідно до матеріалу виготовлення зафіксовано назви зі значеннями:

– ‘алюмінієва каструля’ – *ба|н'ак ал'у|м'ін'увиї* (Двг, Пт), *ал'у|м'ін'увиї ба|н'ак* (Зр, Шм, Ср), *ал'у|м'ін'увиї ба|н'ек* (Цк), *ба|н'ек ал'у|м'ін'увиї* (Крк, Стр);
– ‘чавунна каструля’ – *чу|гун:ий ба|н'ак* (Бл, Ср) *чу|гун:иї ба|н'ек* (ВМ, Стр);
– ‘залізна каструля’ – *жи|л'ізниї ба|н'ак* (Чр), *ба|н'ек жи|л'ізниї* (Крк); *бл'а|шаниї ба|н'ак* (Чр);
– ‘емальована каструля’ – *ба|н'ак пу|ливаниї* (Двг, Зр, Пт, Ср), *ба|н'ек пу|ливаниї* (АВ), *бан'а|чок пу|ливаниї* (Ст); *уб|ливаниї ба|н'ак* (Чр), *уб|ливаниї ба|н'ек* (Бл,

Цк), *ба|н'ек уб|ливаний* (Брш, Крк, Пдл), *уб|ливаний бан'і|чок* (Прл), *каст|рул'а уб|ливана* (Блз); *ема|л'іруваний ба|н'ек* (Бл).

Із семантикою ‘глиняний посуд, у якому варили їжу’ засвідчено лексеми: *гур|нец* (Гб, Дм, Зл, Зр, Кр, Нк, Пдл, Пр, Рг, Ср, Шк) (*гур|нец'* (Ктн), *гор|нец* (Врб, Зв, Ктн, Мн, Ост, Пт, Рж, См)), *г|лин'аний гор|нец'* (Ост), *гор|шок* (Кнв) (*гур|шок* (Врб)), *гли|н'аний гор|шок* (Мш) (*г|лин'аний гор|шок* (Кнв)), *г|лечик* (АВ, Грд, Зл), *г|лин'аний г|лечик* (АВ).

Слова *горнець, горшок* – не зовсім ясні утворення від основи псл. **gъrnъ* ‘піч’, реконструюються як псл. **gъrnьsčьkь*, похідні від прикметника **gъrnьskъ* ‘горновий, пічний’ [ЕСУМ І, с. 569, 574]. Лексема *горнець*, імовірно, давніша; зі значеннями ‘горщок’ її фіксують праці від XV ст. [СУМ[14–15] І, с. 251]. Із сучасним значенням – ‘глиняний або мідний посуд, у якому варять їжу’ слово *горнець* (*горнецъ, гарнецъ, горънецъ*) – від XVI ст. [СУМ[16–17] VII, с. 33].

Назви відомі в говірках південно-західного наріччя зі значенням ‘посуд для варіння’ [236, s. 63; АГН, к. 30, 31; Пшеп., с. 188; Пиртей, с. 61; ССТ, с. 68; ЛАСС, к. 83, 111, 113, 120; СБГ, с. 74; 232, s. 64; ГГ, с. 48; Горбач Б, с. 153; Неґрич, с. 53; Грицак, с. 233; СГГРЯ, с. 378, 380; Ґоца, к. 82, 83; Саб., с. 51]; а також ‘глечик для молока’ [АГН, к. 30, 31; Шило, с. 95; ССГ, с. 10; Онишк. І, с. 185–186]; пор.: бук. *ґа́рнец, ґа́рниц* ‘дерев’яний черпак, міра сипких тіл (‘1,5–3–5 л’, ‘діжечка на 5–6 літрів’) [СБГ, с. 81].

Лексему *глечик* утворено на праслов’янському ґрунті: псл. **gъlьkъ, *gъlьcь* [ЕСУМ І, с. 522]; пор.: ст.укр. *глекъ* [СУМ[16–17] VI, с. 218]. Детальний аналіз лексем *го́рщик* та *глечик* див.: [Литвиненко, Хобзей].

На позначення кришки каструлі виявлено лексеми: *к|ришка* (Двг, Зл, Зр, Мш, Рж, См), *|покришка* (Бр, Брш, Гд, Зл, Прл, Цк). Зафіксовані слова утворені суфіксальним способом від дієслів *крити* та *покрити* (< псл. *kryti*) [ЕСУМ ІІІ, с. 95]. Спільнокореневі лексеми поширені в більшості говорів української мови [див.: Шило, с. 212; ССГ, с. 17; Пиртей, с. 242; ЛАСС, к. 114; Матіїв, с. 366; СБГ, с. 441; Горбач Б, с. 202; ГГ, с. 105; Арк. І, с. 255, 256].

4.2.2. Назви кухонного начиння для смаження. Сковороду – неглибокий круглий посуд, у якому смажать їжу, – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають лексеми: *па|тел'н'а* (Бл, ВБ, Вл, Вт, Гс, Кр, Ост, Пр, Пт, Рг, Ск, Шк) (*па|тел'н'і* (Крк, Тр), *па|тел'н'е* (Прл, Цк), *пи|тел'н'а* (Вр, Дв, Двг, Зл, Кт, Нк, Пт, Рж, См, Ст)), *па|тел'ка* (Грд), *пател'|н'ічка* (Крк); *|ринка* (ВМ, Гб, Гд, Гс, Кнв, Пр, Ск, Стр, Чр) (*|рин'ка* (АВ, Блз, Брш, Вл, Вр, Кн, Мк, Мш, Пдл, Прд, Плн), *|рынка* (Кр, Цк)); *скувуру|да* (Зр, Ср) (*скуву|р'ітка* (ВМ, Зр, См, Ср), *скуў|р'ітка* (См), *скуву|ротка* (Зв, Грд), *сково|ротка* (Ск), *ско(а)ў|родка* (Кт), *с|коўрода* (Мн)); *|рондил'* (Дм, Ост, Ск, См; пор.: ‘велика каструля’ (Мк)), *рон|дел'ка* (Грд).

Назва *пательня* – запозичення з польської мови: пол. *patelnia* ‘сковорода’ походить від фр. *patelle* ‘металеве блюдо, таця’ або іт. *patèlla* ‘сковорода, тазик’, які зводяться до латинського *patella* ‘мілка каструля, сковорода; жертовна чаша’, демінутива від *patina* ‘миска, сковорода’, що походить від гр. *πατάνη* ‘миска’ [ЕСУМ IV, с. 313].

Слово *пательня* ‘сковорода відоме в наддністрянських [Шило, с. 195, 200; ССГ, с. 17], лемківських [ССТ, с. 230], бойківських [Онишк. II, с. 44; Ґоца, к. 89], буковинських [СБГ, с. 391; Ґоца, к. 89], гуцульських [ГГ, с. 145; Неґрич, с. 130; Ґоца, к. 89], західнополіських [Арк. II, с. 32, 41] говірках тощо; пор.: пд.лемк. *пати́л’н’а* ‘металева посудина форми каструлі з трьома ніжками (і без них) і довгою ручкою’ [ЛАСС, к. 112], бойк. *пате́льня* ‘бляшана форма, лист для випікання хліба, пирогів’ [СБГ, с. 391; 232, s. 65] (див. також: 4.2.3).

Аналіз лексеми *ринка* див.: 4.2.1.

Назву *сковорода* етимологи виводять із псл. **skovorda, *skovordy, -dъve*. Дальші зв’язки остаточно не встановлено, зіставляється з двнім. *scart-īsan* ‘казанок, сковорода’ [ЕСУМ V, с. 277–278]. Імовірно, слово потрапило у говірки з літературної мови. Про його поширення в інших говорах української мови не можемо стверджувати однозначно, адже те, що діалектні словники фіксують цю лексему спорадично, можна пояснити диференційним принципом їх укладання; пор.: гуц. *сковоро́да* ‘сковорода’ [Горбач Б, 215], *сковорода́* ‘тс.’ [Ґоца, к. 89], зх.поліс. *сковорода* ‘неглибока посудина для праження сала’ [Арк. II, с. 151].

Щодо лексеми *рондель* можемо припустити, що вона за польським посередництвом (пол. *rondel*) запозичена із французької мови: фр. *rondelle* ‘щось кругле’, нар.-лат. *rotundella:rotundus* ‘круглий’ [Фас. ІІІ, с. 500]; пор.: лемк. *ронде́лик* ‘невелика посудина для смаження продуктів’, *ро́ндлик* ‘тс.’, *ро́ндель* ‘миска з ручками, що виконує роль гусятниці’ [Пиртей, с. 275], ‘низька посудина з ручкою’ [ССТ, с. 285], бойк. *ро́ндиль* ‘мала сковорідка для смаження сала, цибулі і т.ін.’ [Матіїв, с. 413], бук. *ро́ндиль* ‘велика каструля, казан’ [СБГ, с. 466], ‘баняк, чавунний горщик, що звужується до отвору’ [Ґоца, к. 87], гуц. *ро́ндель* ‘посудина для смаження м’яса тощо’, *ро́нґля* ‘тс.’ [ГГ, с. 165], *ро́нґлі* ‘каструля для тушкування м’яса, риби тощо’ [Неґрич, с. 153], зх.поліс. *ронґель* ‘каструля’, *ронделик* ‘ківш із довгим держаком, за допомогою якого зачерпують воду з криниці’, *рондель* ‘черпак’, *рондиль* ‘великий кухоль’ [Арк. ІІ, с. 126] та ін.

Виявлено видові назви сковороди за розміром:

– ‘мала сковорода’: *ˈринка* (Вт, Тр) (*ˈрин'ка* (Бл, Брш, Двг, Дм, Зв, Мш, Прл, Шм)), демінутиви *ˈриночка* (Гд, Зв) (*ˈринучка* (Блз, Кнв, Пдл)), *ˈринч’е* (Гб, Стр), *ˈринч’ітко* (Чр), *ˈринчина* (Рг); слово *ронˈдел'ок* (Кн) та аналітичні назви: *маˈла пиˈтел'н'а* (Рж), *маˈла ˈринка* (ВМ), *ˈрин'ка маˈлен'ка* (Прд);

– ‘велика сковорода’ – *виˈлика пиˈтел'н'а* (Рж), *рин'ка виˈлика* (Прд).

Спорадично виявлено синоніми на позначення сковороди, проте вони не є абсолютними: *ˈрин'ка йе маˈлен'ка/ а ˈрондил' йе виˈликиї* (Дм).

Карта 15 (див.: додаток А) демонструє просторове поширення назв сковороди: на півночі переважає слово *скувуруˈда* та її варіанти, зафіксовано також *паˈтел'н'а (пиˈтел'н'а)*, яке поширене в говірках навколо м. Яворів, на теренах поблизу м. Мостиська домінує лексема *ˈринка* та її варіанти.

4.2.3. Назви кухонного начиння для випікання. На позначення дека – форми, у якій випікають хліб та печиво, зафіксовано насамперед назву, утворену на підставі метонімії – від назви матеріалу: *бˈл'аха* (Грд, Кн, Ктн, Рж, Ск, Ср) (*бˈл'еха* (Бл, Блз, Вл, Кнв, Плн Трн)), демінутив *бˈл'ашка* (ВБ, Вр, Врб, Гд, Гр, Дв, Зр, Кнв, Ост, Пт, Рж, См, Мн, Ср, Шм) (*бˈл'ешка* (Вл, Вт, Гс, Кнв, Пр)); пор. в інших говорах [ССС І, с. 375; ССТ, с. 29; ГГ, с. 26; Неґрич, с. 26; Ґоца, к. 90, 99;

Матіїв, с. 36–37; Лис., с. 33]; пор.: зх.поліс. *блєха* ‘деко’, *блєшка* ‘сковорода’ [Арк. I, с. 22]; закарп. *бл’áшка* ‘жерстяна, бляшана кварта (емальована чи неемальована)’ [ЛАЗО III, к. 357], ‘посудина, що була мірою об’єму рідини (її використовували в корчмах, буфетах при розливі горілки)’ [Саб., с. 27].

На позначення дека в обстеженому ареалі поширені також різнокореневі лексеми: *брат|ванка* (АВ, Зл, Кн, Кр, Кт, Мж, Ост, Плн, Пр, Ср, Тр, Трн) (*брит|ванка* (Гд, Двг, Зв, Зл, Крк, Кт, Мш, Нк, Ост, Пдл, Пр, Прл, Ст, Стр, Цк, Шк)), *па|тел'н'а* (Брш, ВМ, Дм, Мк) (*па|тел'н'і* (Зв), *пи|тел'н'і* (Гб)), *|форма* (Кр, Прд, Ср, Шм), демінутив *фо|ремка* (Кнв, Крк)). Виявлено видові назви дека, мотивовані розміром: *гли|бока брит|ванка : п|литка брит|ванка* (Пдл); *ма|лен'ка |форма : ви|лика |форма* (Прд).

Лексему *бра(и)тванка* за польським посередництвом запозичено з німецької мови; нвнім. *Brátpfanne* ‘сковорода’ складається з основ дієслова *bráten* ‘жарити, смажити’ та іменника *Pfánne* ‘сковорода, деко’ [ЕСУМ I, с. 247]; пор.: наддн. *бритва́нка* ‘металевий лист; деко’ [Шило, с. 59], *братва́на*, *братва́нка* ‘тс.’ [ССС, с. 378], лемк. *брытва́нка* ‘тс.’ [ССТ, с. 33; Пиртей, с. 34], бойк. *бритва́нка* ‘тс.’, закарп. *брытва́нка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 90], пд.лемк. *брытва́нка (брутва́нка)* ‘посудина овальної невисокої форми, у якій випікали м’ясо, бабку тощо’ [ЛАСС, к. 116], бойк. *бритва́нка* ‘неглибока посудина з листового заліза із загнутими краями для випікання хліба’ [Матіїв, с. 43], бук. *бра(и)тва́нка*, *бритва́нка* ‘сковорода’ [СБГ, с. 38], гуц. *бритва́нка* ‘посудина для смаження м’яса’ [ГГ, с. 30] та ін.

З аналогійним значенням у говірках української мови зафіксовано: наддн. *фо́рми* ‘форми для випікання здобного печива’ [Шило, с. 263], зх.поліс. *форма* ‘неглибока посудина з листового заліза для випікання хліба’ [Арк. II, с. 222].

Слово *па|тел'н'а* (*па|тел'н'і*, *пи|тел'н'і*) засвідчено спорадично зі значенням ‘бляшана форма для випікання хліба’; пор.: наддн. *пате́льнє* ‘тс.’ [Шило, с. 195]; див. також: 3.2.1. У с. Малі Мокряни назви *па|тел'н'а* і *пател'|н'ак’і* (мн.) позначають, відповідно, ‘деко’ та ‘хліб’, натомість у с. Княжпіль *па|тел'н'а* номінує ‘прямокутний хліб’, а зі значенням ‘деко’ тут вживають слова *б|л'аха*,

брат|ванка. Отже, можемо припустити, що первісне значення слова *па|тел'н'а* ‘деко’ тут затерте.

Виявлені назви на позначення дека засвідчено на карті 16 (див.: додаток А): у північній частині домінує *б|л'ашка*, у центральній частині більш поширеними є *б|ратванка (б|ритванка)*, а *па|тел'н'а* та її варіанти локалізовані здебільшого на території між м. Мостиська та м. Добромиль.

4.3. Назви посуду для споживання їжі

4.3.1. Назви посуду для перших та других страв. Цю групу формують передусім назви тарілки: *та|р'ілка* (АВ, Брш, ВБ, ВМ, Вт, Гб, Гд, Гр, Грд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зл, Зр, Кн, Крк, Мн, Ост, Пдг, Пдл, Прл, Пт, Птн, Рг, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Цк, Чр, Шк), *та|ріл'* (Бл, Вл, Вт, Вр, Грд, Гс, Кн, Кнв, Кр, Кт, Ктн, Мж, Мк, Мш, Нк, Прд, Прл, Плн, Рг, Рж, Стр, Чр, Шм).

Зазначмо також, що слово *тарілка* у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя набуло поширення значно пізніше, ймовірно, під впливом літературної мови. Щодо лексеми *таріль*, то, з граматичного погляду, тут виявлено неоднозначність у визначенні категорії роду, що видно на прикладі словосполучень із цією лексемою на позначення тарілки для перших страв: *та|ріл' г|липша* (Рж), *гли|бока та|ріл'* (Мк), *гли|бокайа та|ріл'* (Мш), *гли|бокий та|ріл'* (Ктн), *та|ріл' гли|бокиї* (Прд); *гли|бока та|р'ілка* (Крк), *г|липша та|р'ілка* (Ст), *гли|бокайа та|р'ілка* (Цк), *та|р'ілка гли|бока* (Ост); *ви|лика та|р'ілка* (Двг, Прл).

Значення ‘мала тарілка’ найчастіше виражене демінутивами: *та|р'ілочка* (Гд, Гс, Ост, Ск) (*та|рілучка* (Трн)), та аналітичними назвами: *ма|ла та|р'ілка* (Двг, Прл), *ма|лиї та|ріл'* (Чр); *та|ріл' п|литша* (Рж), *плит|киї та|ріл'* (Ктн) (*та|р'іл' плит|киї* (Прд)), *та|р'ілка плит|ка* (Ост), *м'іл|ка та|р'ілка* (См) та ін.

Семантика зафіксованої лексеми *|миска* (АВ, Бл, ВБ, Вл, Вр, Врб, Вт, Гб, Дв, Дм, Зв, Зл, Кн, Кр, Крк, Кт, Мк, Мн, Мш, Ост, Пдг, Пдл, Пр, Пт, Рг, Рж, См, Ср, Стр, Тр, Трн, Шк, Шм) (*|м'іска* (Чр), *|мыска* (Стр)) збігається з літературною – ‘посудина у вигляді широкої чашки, в якій звичайно подають страву до столу’ [СУМ IV, с. 716–717]. Розрізнення тарілки і миски відбувається за формою

посудини: *та|р'ілка йест п|литка/ а |мисучка йе г|липша* (Ск); *|миска йе гли|бока/ а та|рілка п|литка* (Зл, АВ). Лексеми *|мисучка* (Блз, Двг, Зв, Мк, Ск, См), *|мишчина* (Вр, Кт, Пт, Ср) (*миш|чина* (Шк)) позначають невелику миску.

Зазначмо, що в частині досліджуваних говірок (Брш, Вл, Гр, Дм, Кнв, Нк, Ст, Стр, Тр та ін.) для розрізнення *миски* і *тарілки* важливим є матеріал, із якого виготовлено посуд. Лексема *миска* найчастіше позначає металеву посудину.

Зафіксовано такі видові назви миски:

- ‘залізна миска’ – *бл'аша|на |миска* (Ср) (*бл'а|шана |миска* (Чр), *|миска бл'аша|на* (Дв)), *|миска жи|л'ізна* (Вт);
- ‘алюмінієва миска’ – *|миска ал'у|м’ін'ева* (Блз) (*|миска ал'у|м’ін'ува* (Ср));
- ‘емальована миска’ – *|миска пу|ливана* (Кр, См, Шк), *|миска уб|ливана* (Блз, Крк) (*уб|ливана |миска* (Шм)), *ема|л'ована |миска* (Пдг);
- ‘пластмасова миска’ – *кап|ронува |миска* (Блз, Ср);
- ‘глиняна миска’ – *г|лин'ана |миска* (Дм, Зр, Пдл, Пр, Прл, Ср) (*|миска г|лин'ана* (Пт, См)), *|миска гли|н'анайа* (Рж).

Спорадично зафіксовано слово *по|лумисок* (ВБ) та його варіанти: *пу|лумисок* (Вл), *полу|мисок* (Мн), які на досліджуваній території вживаються із такими значеннями: ‘велика тарілка’, ‘мала тарілка’, ‘миска, в яку насипали сіль’. У сучасній літературній мові лексема *полу́мисок* має значення ‘різновид столового посуду, що має вигляд неглибокої миски або глибокої тарілки’ [СУМ VII, с. 101]. Слово *полумисок* утворене за допомогою складання слів *половина* і *миска*. Лексему фіксують лексикографічні праці із надсянського та інших говорів української мови: надс. *піўмі́сок* ‘полумисок’ [Верх. Д, с. 114], наддн. *пулу́мисок* ‘велика тарілка’ [Шило, с. 220], лемк. *півми́сок* ‘полумисок’, *поломи́сок* ‘тарілка; посуд для густих страв’ [Пиртей, с. 232, 243], гуц. *полуми́сок* ‘тарілка’, *полу́мисок* ‘тс.’ ‘глибока дерев’яна миска’ [Ґоца, к. 95, 96], бук. *полуми́сок* ‘тарілка’, *полу́мисок* ‘тс.’ [Ґоца, к. 95], бойк. *полуми́сок* ‘тс.’ [Ґоца, к. 95], зх.поліс. *полумиска* ‘неглибока миска’, *полумисок* ‘тс.’ [Арк. І, с. 68].

Лексему *таріль* через польську мову запозичено з середньоверхньонімецької (з метатезою приголосних у більшості форм); свнім.

talier ‘тарілка’ походить від іт. *tagliere* ‘дошка для різання м’яса’ [ЕСУМ V, с. 523]. Варіанти слова *таріль* фіксують лексикографічні та лінгвогеографічні праці із надсянських [Козій, с. 217], наддністрянських [Верх. Б, с. 297; Шило, с. 250], лемківських [Пиртей, с. 301; Верх. Л, с. 472; ССТ, с. 310], бойківських [Онишк. II, с. 280; Матіїв, с. 454; Ґоца, к. 95], буковинських [СБГ, с. 539; Ґоца, к. 95], гуцульських [Горбач Б, с. 221; Ґоца, к. 95], закарпатських [Саб., с. 348, 349; Ґоца, к. 95], західнополіських [Арк. II, с. 193] говірок тощо.

Запозиченням з латинської мови є лексема *миска*; нар.-лат. *mēsa* (лат. *mēnsa*) ‘стіл’; пов’язана з *mētior* ‘міряю, вимірюю’, спорідненим з псл. *meto* ‘кидаю; відміряю’, укр. *мета́ти* ‘кидати’ [ЕСУМ III, с. 465]. Із сучасним значенням слово *миса* фіксують лексикографічні праці із XV ст. [СУМ$^{14–15}$ I, с. 596]; пор. у говорах української мови: [Козій, с. 213; Шило, с. 174; ССТ, с. 176; Онишк. I, с. 440, 441, 442; Ґоца, к. 95, 96; Матіїв, с. 277; Лис., с. 126; Арк. I, с. 312; ЛАСС, к. 81, 85; ЛАЗО II, к. 173; Ґоца, к. 95, 96] та ін.

4.3.2. Назви посуду для пиття. Групу назв посуду для пиття формують слова зі значеннями ‘чашка’, ‘кухоль’, ‘чарка’, ‘склянка’.

Як і в більшості говорів південно-західного наріччя, на позначення чашки, невеликої посудини (частіше з вушком), переважно з порцеляни, фаянсу, із якої п’ють чай, каву та інші напої, переважають варіанти з коренем *го(у)рн-*: *гор|н'а* (Вр, Гд, Дв, Кт) (*гур|н'а* (Зр, Ктн, Мш, Нк, Рж, См, Ср, Шм), *гур|н'е* (АВ, Вл, Гб, Гс, Дм, Кн, Ост, Пр, Прд, Прл, Рж, См), *гор|н'е* (Кн, Кнв)), демінутиви: *гур|н'атко* (ВБ, Гр, Зв, Зр, Кт, Мн, Пт, Ск, Ср, Тр, Шк) (*гур|н'етко* (Бл, Вл, Грд, Дм, Кн, Крк, Мк, Мш, Пдг, Плн, Чр), *гор|н'атко* (Врб, Вт, Двг, Кр, Ст), *гор|н'етко* (Блз, Гд, Цк), *гур|н'етко^{y}* (Бл)), *гур|н'атучко* (Ср).

Назву *горня* етимологи виводять із псл. **gъrnъ* [ЕСУМ I, с. 569]. Слово поширене і в інших говорах, а саме: наддн. *горнє́тко* ‘чашка’ [Шило, с. 95], лемк. *го́рня, горня́тко* ‘тс.’ [Пиртей, с. 61; ССТ, с. 68], пд.лемк. *го́рн’а, горн’а́тко* ‘тс.’, *го́рн’а (го́^{y}рн’а)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 82, 110], *горньи^{e}* ‘кухоль’ [ССГ, с. 10], бойк. *горня́* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 186; Матіїв, с. 105], *горні́нча* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 186], *горн’а́, горн’е́* ‘тс.’, ‘чашка’ [Ґоца, к. 99, 100], бук. *горня́, горнє́, горні́* ‘тс.’ [СБГ, с. 74],

го́рн'а, *го́рн'е* ‘тс.’, *горн'а́*, *горн'е́* ‘тс.’[Ґоца, к. 99, 100], *gorneček* ‘порцеляновий посуд для чаю чи кави’ [232, s. 65], гуц. *го́рнє́* ‘кухлик’, *го́ршє́* ‘тс’ [ГГ, с. 48], *горні*, *горші* ‘тс.’ [СГГРЯ, с. 379, 380], *горн'а́*, *горн'е́* ‘тс.’, ‘кухоль для пиття води’, *го́рн'а*, *го́рн'е* ‘тс.’ [Ґоца, к. 99, 100], *ˈгорш'е* ‘кухлик на воду’, *ˈгорш'ч'ітко* ‘горнятко’ [Горбач Б, с. 153], *горньи́* ‘чашка’, *горщьи́* ‘тс.’ [Неґрич, с. 53], закарп. *го́рн'а* ‘жерстяна, бляшана кварта (емальована чи неемальована)’ *горн'а* ‘тс.’, *го́ршч'а*, *го́ршч'е* ‘тс.’ [ЛАЗО ІІІ, к. 358], ‘горня, яким п’ють воду з відра, кухоль’, *горня́тко* ‘малий горщик’ [Саб., с. 51], *горн'а́*, ‘кухоль для пиття води’ [Ґоца, к. 99], зх.поліс. *горнятко* ‘горщечок’, ‘чашка’, *горща* ‘тс.’ [Арк. І, с. 103, 104].

Просторову варіативність засвідчених варіантів на позначення чашки демонструє карта 17 (див.: додаток А): варіант *го(у)рˈн'а* домінує в північній частині досліджуваного ареалу та спорадично функціонує на решті території, утворюючи смугу з півночі на південь неподалік м. Яворів, Мостиська, Добромиль; варіант *го(у)рˈн'е* – у центральній та південній частинах ареалу.

Цікаво, що на позначення кухля – металевої або череп’яної посудини з ручкою для пиття – у досліджуваних говірках також поширений дериват лексеми *го(у)рня – горˈн'атко* (Двг, Врб) (*гурˈн'атко* (Тр), *гурˈн'етко* (Плн)).

Виявлено аналітичні назви кухля, де мотиваційною ознакою номінації є матеріал, із якого виготовлено посуд:

- ‘металевий кухоль’ – *жиˈл'ізне гурˈн'а* (Пр) (*жиˈл'ізнойе гурˈн'е* (Вл)), *бл'аˈшанойе гурˈн'е* (Чр) (*бл'еˈш'ене гурˈн'е* (Брш));
- ‘алюмінійовий кухоль’ – *ал'уˈм'ін'уве гурˈн'атко* (Шк);
- ‘емальований кухоль’ – *поˈливане горˈн'а* (Вр) (*пуˈливане гурˈн'е* (Тр)), *пуˈливане гурˈн'атко* (См, Шк), *горˈн'е обˈливане* (Прл) (*обˈливане горˈн'е* (Кн)), *убˈливане гурˈн'атко* (Шм) (*убˈливане гурˈн'етко* (Брш));
- ‘глиняний кухоль’ – *гурˈн'е гліˈн'анойе* (Рж);
- ‘пластмасовий кухоль’ – *капˈронуве гурˈн'а* (Ктн).

Зі значенням ‘кухоль’ засвідчено демінутив *бан'аˈчок* (Врб, Зр, Кр, Нк) (*бан'еˈчок* (Крк, Мк, Ост), *бан'іˈчок* (АВ, ВБ, Зв, Дм, Пдл, Рг)) та варіанти *кˈварта* (Кт), *кваˈтирка* (ВМ, Мн, Пр).

На позначення кухля місткістю 1 літр виявлено словосполучення *бан'і|чок л'ітру|вий* (Мк).

Як свідчать опрацьовані джерела, лексема *банячок* із семантикою ‘кухоль’ поширена в наддністрянських [Шило, с. 47; ССС І, с. 370], бойківських [Онишк. І, с. 43; Ґоца, к. 99], буковинських [СБГ, с. 24] говірках тощо.

Щодо виявленої спорадично лексеми *кварта* (Кт), то її запозичено з латинської мови за польським посередництвом: лат. *quārta* ‘четверта частина, чверть’ [ЕСУМ ІІ, с. 414]; пор.: бук. *ква́рта* ‘чашка, півлітровий кухоль’ [СБГ, с. 195], бойк. *ква́рта* ‘1 л’ [Онишк. І, с. 344], ‘міра (0,5 л)’ [Матіїв, с. 208], ‘кухоль для води’ [Онишк. І, с. 344, Матіїв, с. 208], *ква́рт’а* ‘тс.’ [Ґоца, к. 99], гуц. *ква́рта* ‘літр’ [Неґрич, с. 90], лемк. *кварта* ‘міра рідини (4 л)’ [ССТ, 138].

Слово *кватирка* через російське чи польське посередництво запозичено з німецької мови: нім. *Quartier* (ст. *quatier*) ‘четверта частина’, ‘фаза місяця’, ‘міра рідини’, ‘міський квартал’, ‘військовий табір’, ‘помешкання’, що походить від свнім. *quartier* ‘четверта частина’ [ЕСУМ ІІ, с. 415]; пор.: лемк. *кватéрка* ‘посудина місткістю ¼ літра’ [Пиртей, с. 134], ‘міра рідини, що становить 250 г’, *кватерочок* ‘тс.’ [ССТ, с. 139] бук. *кватúрка, кватúрька* ‘100 гр.’, ‘міра місткості ⅛ л’ [СБГ, с. 196] тощо.

Чарку – невелику посудину для пиття вина та спиртних напоїв – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя позначають слова: |*кел'ішок* (Крк, Ктн, Рж, Шм) (*ки|л'ішок* (Вт, Гб, Гд, Кр, Мш), *ки|л'ішик* (Кр), |*кил'ішок* (Вл, Пр, Рг, Рж, Тр, Цк), |*килишок* (Зр, Дв, Ст, Ср), |*кил'ушок* (ВМ, Гс, Дм, Зв, Мк, Ост, Пдл, Чр), *ки|л'ушок* (Бл, ВБ, Плн)), *ки|л'ушучок* (Бл) (*кел'і|шочок* (Зл, Грд)); |*бойдик* (Кр, Нк, Шк); *ста|кан* (Брш, Кр, Мн, Пр, Рг, Тр) та *ста|канчик* (Пдл, Пр, Прл, Кнв, Ср, Цк).

Етимологи вважають, що лексема *келішок* – запозичення з пол. *kielich* походить від двнім. *chelih* ‘келих’, яке зводиться до лат. *calix* ‘тс.’ [ЕСУМ ІІ, с. 421]; пор.: ст.укр. *кєліхъ* ‘чаша’ [СУМ$^{14–15}$ І, с. 473]. Із цим значенням слово поширене в говірках південно-західного наріччя [Козій, с. 212; АУГН, к. 32; ССГ, с. 14; ССТ, с. 140; Пиртей, с. 135; Онишк. І, с. 348; Ґоца, к. 103; Неґрич, с. 91], у західнополіських [Арк. І, с. 220, 222] тощо.

Походження слова *бойдик* неясне. Вчені припускають, що воно може бути пов'язаним з польським арготизмом *bojdek* 'горище' [ЕСУМ I, с. 223]; пор.: наддн. *бо́йдик* 'чарка' [ЗА].

Запозиченням з російської мови є назва *стакан*: рос. *стака́н*, ст. *достокан* 'склянка' загальновизнаної етимології не має; найчастіше пов'язується через гіпотетичні **дстокан*, **дъстъканъ* 'посудина' з др. *дъска* 'дошка (дерев'яна)' з реконструкцією для форми стакан первісного значення 'дерев'яна посудина'; етимологи припускають можливість давньоруського запозичення з тюркських мов (пор.: чаг. *tostakan* 'дерев'яна мисочка', каз. *tustaγan* 'стакан, миска, черпак') [ЕСУМ V, с. 392–393].

Лексему *ста|кан* (Брш, Гс, Зл, Кр, Ктн, Шк) зафіксовано також зі значенням 'скляна посудина циліндричної форми, без ручки, призначена для пиття, зберігання рідини і т.ін.'. Із цим значенням виявлено *ск|л'анка* (Гд) (*ск|л'ен'ка* (Бл, Прл), *шк|л'анка* (Дв, Тр, Чр), *шк|л'ен'ка* (Мш, Рг), *шк|л'енка* (Блз)). Незначну кількість слів на позначення склянки можна пояснити тим, що в дорадянський період реалія, яку вони позначають, не була популярною в досліджуваному ареалі. Її функцію виконували кухоль або чашка.

Назва *склянка* та її варіанти – запозичення з готської мови; гот. *stikls* 'келих' [ЕСУМ V, с. 275–276]. Звук [ш] на місці [с] у варіантах *шклянка*, *шклєнка*, *шклєнька* можемо пояснити впливом польської мови: пор. пол. *szklanka*. Як свідчать опрацьовані джерела, слово позначає також інші види посуду для рідини – 'пляшку', 'графин', 'чарку', 'скляну банку' тощо: надс. *шклє́нка* 'склянка' [Козій, с. 218], наддн. *шклянчина* 'тс.' [Шило, с. 280], лемк. *шклянка* 'тс.', *шкляночка* 'зменш. до *шклянка*' [ССТ, с. 344], бойк. *склянка* 'пляшка', 'склянка', 'графин', *склєнниця* 'склянка', *шкляниця* 'тс.', *шклянка* 'тс.' [Онишк. II, с. 223, 224, 384], *скля́нка* 'пляшка (*перев.* із спиртним напоєм)', *скляня́* 'мала скляна посудина циліндричної форми) для рідин, яка має вузьку довгасту шийку (*перев.* для лікарських препаратів' [Матіїв, с. 428], *скл'а́нка*, *скл'е́нка* 'склянка', *шкл'а́нка*, *шкл'е́нка* 'тс.' [Ґоца, к. 101], гуц. *скл'е́нка* 'тс.', 'пляшка' [ГГ, с. 171; Горбач Б, с. 215], 'бокал' [Горбач Б, с. 215], *скльи́нка* 'пляшка' [Неґрич, с. 158],

скл'а́нка ‘тс.’, *скл'е́нка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 115], бук. *склінéца*, *склини́ца*, *склініца*, *склінни́ца* ‘склянка’ [СБГ, с. 223], *скл'а́нка*, *скл'е́нка* ‘тс.’, *скл'ани́цá* ‘тс.’ [Ґоца, к. 101], закарп. *склянка* ‘пляшка об’ємом півлітра і більше’, *скляни́ця* ‘зменш. до *склянка*’, *скляничка* ‘зменш. до *скляниця*’ [Саб., с. 333], *скл'е́нка* ‘пляшка’, *скл'а́нка* ‘тс.’, ‘скляна банка циліндричної форми’ [Ґоца, к. 115, 116], зх.поліс. *скляница* ‘склянка’ [Арк. II, с. 151].

4.3.3. Назви столових приборів. Цю групу формують слова, що номінують ложку та виделку. На позначення ложки засвідчено: *ˈлошка* (Вт, Гб, Гр, Грд, Зв, Кн, Кнв, Кр, Крк, Кт, Мн, Ост, Пр, Пт, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Чр, Шк, Шм), *ˈлишка* (АВ, Бл, Блз, Брш, ВБ, Вл, ВМ, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зл, Зр, Кн, Кнв, Кт, Ктн, Мж, Мк, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прд, Прл, Пт, Рг, Рж, См, Ср, Стр, Тр, Трн, Шк, Чр). Варіанти слова функціонують в усіх говорах української мови [Верх. Б, с. 276; Верх. Л, с. 431; 236, s. 63; Козій, с. 213; Шило, с. 161; ССГ, с. 16; Пиртей с. 39, 160; ССТ, с. 164; ЛАСС, к. 102; Онишк. І, с. 412; Матіїв, с. 256; Ґоца, к. 129; ГГ, с. 111; Неґрич, с. 105; Грицак, с. 233; 232, s. 65; Саб., с. 214; ЛАЗО І, к. 65; Арк. І, с. 290 та ін.].

Зафіксовано також видові назви ложки за розміром та матеріалом, із якого виготовлено посуд. Значення ‘мала ложка’ реалізують демінутиви *ˈлижичка* (Кнв, Ср), *ˈлижучка* (Кнв). Спорадично виявлено назви для дерев’яної ложки: *ˈлишка дириўˈйана* (Рж), *дириўˈл'ана ˈлишка* (Зр, Пт, Ср), *дириўˈйен:айа ˈлишка* (Дм), *ˈлишка дириўˈйен:а* (Пдг), а також для металевої – *жиˈл'ізна ˈлишка* (Пт).

Назву *ложка* етимологи зіставляють з лат. *ligula* ‘ложка’ [ЕСУМ ІІІ, с. 280].

У називанні виделки, окрім фонетичних, виявлено й граматичні варіанти: *ˈвилка* (Брш, Вр, Врб, Вт, Гб, Гд, Гр, Гс, Дв, Зв, Зл, Зр, Кн, Кнв, Кр, Кт, Мк, Мн, Нк, Пдг, Пр, Прл, Пт, Ск, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм), *ˈвиўка* (АВ, ВМ, Ктн, Стр), *ˈв'іўка* (Чр), *ˈвилучка* (Дм); *в'іˈделка* (Бл, Крк, См), *в'іˈдел'ц'і* (Пдл), *в'іˈдел'ім* (Кнв, Ск), *виˈделиц* (Брш, Кн), *виˈделц'і* (Вл, Плн), *виˈдел'ц'і* (Ост), *виˈдеўц'і* (Рж), *виˈдел'ц'іта* (ВБ, Прд), *виˈделц'іта* (Гб), *виˈделкоᵘ* (Шм).

Виявлені варіанти слова з аналогійним значенням поширені й у інших говорах української мови: надс. *виде́лец* [Козій, с. 209], наддн. *виде́лиц віде́лиц*

[Шило, с. 71, 74], *виде́лка, виде́лиц, виде́льце* [ССС І, с. 389], *виде́лець* [ССГ, с. 8], лемк. *віделец* [ССТ, с. 50], пд.лемк. *ви́лка (вы́лка), в'і́лка, выдлі́ч'ка (выдл'і́ч'ка), видли́ч'ка (видлі́ч'ка, выдо́лка)* [ЛАСС, к. 122], бойк. *виделець, ви́лки* [Онишк. І, с. 99, 102], *ви́лка* [Матіїв, 62; Ґоца, к. 128], *виде́лка, виде́л'ц'а, виде́л'ц'і* [Ґоца, к. 128], бук. *виде́лиц, виде́лци, виде́лці* [СБГ, с. 50], *v'idel'ec* [232, s. 66], *виде́лка, виде́л'ц'а, виде́л'ц'і, виде́лец'* [Ґоца, к. 128], гуц. *ви́лка, виде́л'ц'і* [Ґоца, к. 128], закарп. *ви́лка* [Саб., с. 38; Ґоца, к. 128], поліс. *відю́лка, відьо́лка, відьо́лци* (мн.), [Лис., с. 44], зх.поліс. *видельця* [Арк. І, с. 54].

Лексеми *виделка, виделиц* – запозичено з пол. *widelec, widelca* 'виделка' (від *widła* 'вила', спорідненого з укр. *вила*); звук [к] з'явився на місці польського [с] внаслідок зближення з укр. *ви́лка* [ЕСУМ І, с. 370].

4.4. Назви посуду для зберігання продуктів

4.4.1. Назви посуду для зберігання та носіння рідини. Ця підгрупа об'єднує слова, що позначають пляшку, графин, скляну та металеву банки й відро.

Скляну посудину (переважно циліндричної форми) для рідини, яка має вузьку довгасту шийку, у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя номінує лексема *п|л'ашка* (Кр) та її фонетичні варіанти *ф|л'ашка* (ВБ, Вр, Врб, Вт, Гр, Грд, Дв, Двг, Дм, Кн, Кр, Зл, Зр, Кт, Ктн, Мн, Нк, Прл, Пт, Рж, Ск, См, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм), *ф|л'ешка* (АВ, Бл, Блз, Вл, ВМ, Гб, Гд, Гс, Зв, Кн, Кнв, Крк, Мк, Мш, Ост, Пдл, Пр, Прд, Стр, Цк, Чр). Спорадично виявлено назву *фл'аш|чин'ка*, яку вживають зі значенням 'мала пляшка' (ВБ).

У досліджуваних говірках, як і в більшості говірок південно-західного наріччя, переважають варіанти слова з початковим [ф] (як у польській мові) замість [п] (як в українській літературній мові); пор.: надс. *фля́шка* 'пляшка' [Козій, с. 217], наддн. *флє́шка* 'тс.' [Шило, с. 262], *фльи́шка* 'тс.' [ССГ, с. 25], лемк. *фляшка* 'тс.', *фляшечка* 'зменш. до *фляшка*' [ССТ, с. 325], бойк. *флящи́ня* 'тс.', *фляща́* 'пляшечка', *флящинча* 'тс.' [Онишк. ІІ: с. 331], *фл'а́шка* 'пляшка', *фл'е́шка* 'тс.' [Ґоца, к. 115], бук. *фля́шка* 'тс.' [СБГ, с. 596; Ґоца, к. 115], *фл'е́шка* 'тс.' [Ґоца, к. 115], гуц. *фл'е́ша, фл'е́шка* 'тс.' [Горбач Б, с. 227; ГГ, с. 198],

флє́шочка ‘пляшечка’, *флєщи́на* ‘тс.’ [ГГ, с. 198], *фльи́шка* ‘пляшка’, *фліщи́на* ‘зменш. до *фльи́шка*’, *фліщи́нка* ‘тс.’ [Неґрич, с. 175], *фл’е́ш’а* ‘пляшка’, *фл’а́шка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 115], закарп. *фл’а́шка* ‘тс.’, [Ґоца, к. 115], зх.поліс. *блєшка* ‘тс.’, *плєшка* ‘тс.’, *флєшка* ‘тс.’ [Арк. ІІ, с. 22, 54, 221]; пд.лемк. *фл’а́шка (плете́на фл’а́шка)* ‘скляний обплетений бутель’ [ЛАСС, к. 88] та ін.

Слово *пляшка* запозичено з пол. *flasza* ‘велика пляшка’, *flaszka* ‘пляшка’, *flaszczyna* ‘пляшечка’, що походять від нвнім. *Flásche* ‘пляшка’, яке зводиться до двнім. *flaska* [ЕСУМ IV, с. 464].

На позначення скляної посудини для води і напоїв зафіксовано лексему *гра|фин* (Зр, Крк, Пт, Ср) (*гра|ф’ін* (АВ, Гс, Зл, Кр, Ст)) та словосполучення *з|банок шкл'а|ниї* (Пр).

Слово *графи(і)н* є запозиченим із російської мови: рос. *графи́н*, ст. *карафин* походить від фр. *carafine* (чи пов’язаного з ним ст.нім. *Karaffine*), яке зводиться до іт. *caraffina*, похідного від *caraffa* ‘графин’, запозиченого з іспанської мови: ісп. *garaffa* ‘тс.’ походить від ар. *garrāf* ‘черпак, ківш’, пов’язаного з дієсловом *garafa* ‘черпати’ [ЕСУМ І, с. 587]. Лексема практично не представлена у лексикографічних джерелах з інших говорів української мови; пор. тільки: зх.поліс. *гарафін* ‘графин’ [Арк. І, с. 85]. Це може свідчити про те, що аналізоване слово не належить до давнього пласту лексики досліджуваних говорів й поширилось там досить недавно.

Щодо лексеми *з|банок шкл'а|ниї* (Пр) на позначення графина, то, на нашу думку, назву перенесено із такої ж посудини тільки глиняної. Використання глиняної посудини, з огляду на матеріал, із якого виготовлено посуд, у сучасному побуті мінімізовано. Натомість доступними є функціонально рівноцінні предмети зі скла, на які перенесено стару назву. Підставою для такого твердження є зафіксована лексема *з|банок* (Грд, Зр, Пр, Ср) (*з|бано*^{у}*к* (ВБ)) та аналітична назва *глин'а|ный з|банок* (Стр) зі значенням ‘висока кругла глиняна посудина, розширена в нижній частині, у якій брали воду в поле і т.ін.’. З аналогійним значенням спорадично виявлено демінутив *зба|ночок* (Гб), а слово *г|лечик* (Бл). Також слово

з|банок та його варіанти функціонують зі значенням ‘металева посудина циліндричної форми з ручкою для носіння молока або води’ (див. далі).

Назва *збанок* – запозичення з польскої мови: пол. *dzban*, пол. діал. *zban* вважають мазурським діалектним варіантом давньої форми *czban*, яка відповідає укр. *джбан* [ЕСУМ II, с. 55].

У говірках української мови засвідчено: бат. *дзба́нок* ‘глечик’, *збано́к* ‘тс.’ [Верх. Б, с. 262, 268], надс. *з|банок* ‘глечик (на молоко)’ [АГН, к. 31], *дзбанок, збан, зба́нок, зба́нук* ‘жбан, збан’ [236, s. 63], наддн. *збане́* ‘малий дзбан’ [Шило, с. 126], *зба́нок* ‘глечик’ [ССГ, с. 13], лемк. *збанок* ‘дзбан, металева посудина з носиком у формі глека для води, молока’ [ССТ, с. 115], пд.лемк. *дзбан* ‘глечик’, *джбан* ‘тс.’, *дзба́нок* ‘тс.’, *дзбано́к* ‘тс.’, *зба́нок* ‘тс.’, *джба́нок* ‘тс.’, *жба́нок (зба́нок, джба́нок, джбано́ч’ок, джбан)* ‘невеличка металева посудина, з якої пили воду’ [ЛАСС, к. 83, 110], бойк. *збан, збань* ‘глечик’, ‘ручний бідон для молока’, *збано́к* ‘глечик’, *зба́ня* ‘тс.’ [Онишк. I, с. 295], *збано́к* ‘посуд для води, молока і т.ін.; дзбан’ [Матіїв, с. 175], ‘бідончик об’ємом 2–4 л’, ‘глек (переважно глиняний)’, *зба́нок* ‘тс.’, *збан* ‘тс.’ [Ґоца, к. 113, 114], бук. *зба́нок, збано́к* ‘збан’, ‘особливої форми глечик для свіжого молока’, ‘посудина для зберігання води в полі’, *збано́чок* ‘зменш. до *зба́нок*’ [СБГ, с. 152], *зба́нок* ‘глек (переважно глиняний)’ [Ґоца, к. 113], гуц. *зба́нок* ‘тс.’, *збано́к* ‘бідончик об’ємом 2–4 л’ [Ґоца, к. 113, 114], *збан, з|банок, дз|банок* ‘посуд для зберігання молока’ [218, с. 105], зх.поліс. *збан* ‘глечик з ручкою’, *збанок* ‘глечик без ручки’, ‘глиняний кухоль для пиття води’, *збаночек* ‘невеликий глечик з ручкою’ [Арк. I, с. 182]. Лексема *збанокъ* та її варіанти *дзбанокъ, жбанокъ* зі значенням ‘дзбанок, жбанок’ фіксують пам’ятки із XVII ст. [СУМ$^{16–17}$ XI, с. 60–61].

Скляну посудину переважно циліндричної форми, скляну банку, у досліджуваних говірках номінують лексеми *с|лойік* (АВ, Бл, Блз, ВМ, Врб, Вт, Гр, Гс, Дв, Двг, Зв, Зр, Кн, Кнв, Крк, Ктн, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Плн, Прл, Пр, Пт, Рг, Рж, См, Ср, Ст, Стр, Тр, Трн, Цк, Чр, Шк, Шм) (*с|лойок* (Брш), *с|лойук* (Вл, Кн)), *|бутел′* (АВ, ВМ, Вр, Врб, Гд, Гс, Зл, Кр, Крк, Кт, Мш, Ост, См, Чр) (*|бутил′* (Гд, Крк, Рг), *|бутл′а* (Бл, Грд, Рж)), *|банка* (Дв, Кн, Ск, Тр). У деяких говірках на

позначення скляної банки зафіксовано дві лексеми, які не є абсолютними синонімами, бо різняться розміром: *ˈбутил' виˈликий/ а сˈлойік ˈменший* (Гс, Крк).

Виявлено також видові назви скляної банки за розміром. Зі значенням ‘мала банка’ в досліджуваних говірках відомі демінутиви: *ˈбаночка* (Пдг, Ск, Тр, Шм); *ˈбутлик* (Вр, Кт, МВ, Мш, Пр), *буˈтел'ка* (Зл); *сˈлойічок* (Ост, Цк, Шм).

Лексему *слоїк*, за припущеннями етимологів, запозичено з польської мови: пол. *słoik* ‘банка’, *słój* ‘велика банка’ може бути зведене до псл. ***sъlojь***, пов’язаного із *sъliti* ‘злити’, похідного від *liti* ‘лити’ [ЕСУМ V, с. 07].

Слово *слоїк* (та варіанти) позначає скляну банку у лемківських [Пиртей, с. 283], буковинських [СБГ, с. 501; 232, s. 70; Ґоца, к. 116], гуцульських [ГГ, с. 173; Неґрич, с. 159; Горбач Б, с. 216; Ґоца, к. 116], бойківських [Матіїв, с. 433; Ґоца, к. 116], західнополіських [Арк. ІІ, с. 156] говірках та ін.

Назву *бутель*, імовірно, запозичено із французької мови за польським посередництвом: фр. *bouteille* походить від слат. *butticula*, зменш. до *buttis* ‘бочка’ [ЕСУМ І, с. 308]; пор.: наддн. *бу́тиль* ‘велика скляна посудина місткістю від 3 літрів і більше, перев. з горловиною’, *бутляґа* ‘великий бутель’ [ССС І, с. 382], лемк. *бу́тля* ‘бутель’ [Пиртей, с. 35; Турчин С, с. 34], бойк. *бу́тля* ‘бутель’ [Матіїв, с. 47], закарп. *бу́тлик* ‘малий бутель’ [Саб., с.33], поліс. *бу́тиль* ‘череп’яна посудина з вузькою шийкою, призначена для доставки питної води на поле’ [Лис., с. 38], зх.поліс. *бутель* ‘скляна посудина з високою шийкою місткістю 2–5 л.’, *буте́лька* ‘пляшка’, *бутиляшка* ‘тс.’ [Арк. І, с. 40].

Етимологи припускають, що слово *банка* – запозичення з російської мови, при цьому рос. *ба́нка* походить, очевидно, від укр. *ба́нька* або пол. *bańka* [ЕСУМ І, с. 134]. Імовірно, це праслов’янське запозичення (псл. ***ban’a*** < ***banja*** < з нар.лат. ***bānea, balnia*** ‘лазня, купальня’) [ЭССЯ І, с. 151]. Зазначмо, що саме варіант *банька* ‘опукла посудина, купол’ фіксують джерела з XVI ст. [ЭССЯ І, с. 151]; пор.: ст.укр. *банка, банька* ‘(скляна, металева і т.ін. посудина), банка, слоїк’ [СУМ[16–17] ІІ, с. 17]

Варіанти *бан'ка (банка)* поширені в українських говірках, а саме: надс. *ба́нька* ‘банка’ [Козій, с. 209], наддн. *ба́нька* ‘бідон на 50–80 л молока’ [ССГ, с. 6],

бойк. *ба́нька* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 43], ‘каністра’ [Матіїв, с. 24], закарп. *ба́нка* ‘скляна банка циліндричної форми’ [Ґоца, к. 116], поліс. *ба́нька* ‘череп’яна посудина з вузькою шийкою, призначена для доставки питної води на поле’ [Лис., с. 29], зх.поліс. *банка* ‘посудина циліндричної форми’, ‘скляний слоїк’, ‘металева посудина, у якій охолоджують молоко, щоб зібрати сметану’ [Арк. І, с. 10].

Лексеми, що позначають скляну банку, репрезентовано на карті 18 (див.: додаток А): на півночі домінує назва *с|лойік*, на іншій території – варіанти *с|лойік*, *с|лойо(у)к*, слово *|буте(и)л' (|бутл'а)*, натомість *|банка* засвідчене спорадично.

У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя давній варіант *|бан'ка* (Бл, Вт, Зр, Крк, Мн, Плн, Ср) (рідше *|банка* (Зр, Ср)) позначає металеву посудину циліндричної форми з ручкою для носіння молока або води. Із цим значенням виявлено варіанти *|канка* (Зл, Кт), *|ґанка* (ВМ, Врб, Пр, Прл), етимологія яких затемнена; пор.: наддн. *ка́нка* ‘бідон’, *ка́нха* ‘тс.’ [Шило, с. 136], *ба́нька* ‘(скляна або металева посудина перев. циліндричної форми) банка, банька’, ‘невеликий металевий циліндричний бідон фабричного виробництва із кришкою для носіння молока або води (місткістю від 3-х до 10-ти літрів)’, *ба́нечка*, *ба́ничка* ‘малий (місткістю 1–2 літри) металевий бідон фабричного виробництва для носіння молока або води’ [ССС І, с. 369–370], пд.лемк. *ба́н’ка* ‘скляний обплетений бутель’ [ЛАСС, к. 88], бойк. *ка́нка* ‘бідон для молока’ [Онишк. І, с. 338], ‘бідончик об’ємом 2–4 л’, *ба́н’ка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 114], гуц. *ба́н’ка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 114], ‘дзбанок’ [Горбач Б, с. 137], бук. *kańka* ‘бляшаний посуд для зберігання молока’ [232, s. 65], *ба́н’ка* ‘бідончик об’ємом 2–4 л’ [Ґоца, к. 114], закарп. *ка́нта* ‘бідончик об’ємом 2–4 л’ [Ґоца, к. 114].

З аналогійним значенням виявлено слово *з|банок* (ВБ, Прл), фонетичний та акцентуаційний варіанти *з|банук* (Стр), *зба|нок* (Рж) та видові назви: *з|банок бл'аша|ний* ‘металева банка’ (Стр), *з|банок уб|ливаний* ‘емальована банка’ (Стр).

Зі семантикою ‘металева або дерев’яна посудина з дужкою для носіння й зберігання води тощо’ у досліджуваних говірках зафіксовано лексему *в’ід|ро* (АВ, Брш, Врб, Гд, Гр, Грд, Гс, Дм, Зв, Зр,Кн, Кнв, Кр, Крк, Кт, Ктн, Мн, Ост, Плн, Пр, Пт, Рг, Ст, Чр, Шк, Шм) (*вед|ро* (ВБ, Вл, Вр, Дв, Зл, Зр, Кн, Нк, Ср), *вид|ро* (Бл, Вт,

Гб, Мк, Прл, Прл, Рж, Тр)). Мале відро репрезентує демінутив *в'і|дерко* (См) (*ви|дерко* (Зр, Прд, Ср)).

Назва *відро* праслов'янського походження (псл. *vědro* < **vēdro* утворене від ієв. **uódōr* 'вода' та *uédōr* 'тс.' [ЕСУМ І, с. 394]).

Слово відоме усім говорам південно-західного наріччя, щоправда, значення можуть дещо відрізнятися : надс. *вй|адро* 'відро' [Пшеп., с. 187], ведро 'тс.' [236, s. 64], наддн. *видро́, ведро́* 'тс.' [ССС, с. 390], *ведро́* 'тс.' [ССГ, с. 7], лемк. *вядерко* 'тс.' [Верх. Л, с. 401], пд.лемк. *ві́дро (відро́)* 'дерев'яне чи металеве відро', *ве́дро* 'тс.', *віде́рко (веде́рко)* 'металева посудина місткістю 1–3 л, у якій носили їсти косарям у поле' [ЛАСС, к. 90, 119], бойк. *видро́* 'відро', *ведерко* 'тс.' [Онишк. І, с. 100, 88], *в'ідро́* 'дерев'яне відро, коновка', *видро́* 'тс.' [Ґоца, к. 111], бук. *ва́дро* 'дійниця', 'міра рідини, 12 л.', 'міра ваги, 12 кг.', *вадро́* 'дерев'яне відро біля криниці з журавлем', 'дійниця', 'бляшане відро' [СБГ, с. 45], 'дерев'яне відро, коновка', *в'ідро́* 'тс.' [Ґоца, к. 111], гуц. *відро́* (дерев'яне) 'відро', 'дійниця доїти вівці' [Горбач Б, с. 147], 'дерев'яне відро, коновка' [Ґоца, к. 111], *в'ід|ро* 'металева або дерев'яна посудина з дужкою для носіння та для зберігання води, молока тощо' [218, с. 108], закарп. *в'ідро́* 'дерев'яне відро, коновка' [Ґоца, к. 111], *відри́ско* 'збільш. до *відро́*', *відри́ще* 'тс.' [Саб., с. 38] тощо.

В обстежуваних говірках зафіксовано видові назви відер, мотивовані матеріалом, із якого вони виготовлені: *зи|л'ізне вед|ро* (Бл) 'металеве відро' – *вед|ро уб|ливане* (Ск), *уб|ливане в'ід|ро* (Шм), *уб|ливане вед|ро* (Мш) 'емальоване відро', пор.: *ку|ноўка уб|ливана* (Мк).

Виявлена лексема *|коноўка* (АВ, ВМ, Гб, Гд, Кн, Пдл, Прл, Ср, Стр, Чр) (*|коніўка* (Мш), *|конуўка* (Пдг), *ку|ноўка* (ВБ, Двг, Мк), *ко|ноўка* (Пдл), *|коноўц'і* (Вл), *|кониц'а* (Ктн)) та словосполучення *дириў|йена |конуўка* (Пдг) поширені зі значенням 'дерев'яне відро'. Назва активно функціонує в деяких обстежених говірках на позначення відра, виготовленого з інших матеріалів – металу чи пластмаси, що пояснює словосполучення *ку|ноўка уб|ливана* (АВ, ВМ, Мш, Пдг, Пдл, Стр, Чр).

Етимологи припускають, що слово *коновка* запозичене з німецької мови (можливо, через польську); найімовірніше, джерелом слова є нвнім. *channa* (Kanne) ‘глек’ [ЕСУМ ІІ, с. 447].

Лексема відома й іншим говорам української мови; пор.: бат. *кі́нва, коно́вка* ‘коновка’ [Верх. Б, с. 271], наддн. *ко́нва* ‘тс.’ [Шило, с. 147], *коновка* ‘відро’ [ССГ, с. 15], пд.лемк. *ка́ноў (кано́ўц’а)* ‘дерев’яне чи металеве відро’, *ко́нва* ‘металева посудина місткістю 1–3 л, у якій носили їжу косарям у поле’, *ка́нва* ‘тс.’, *ка́нов* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 90, 119], бойк. *коно́вка* ‘коновка’, *конв’я́* ‘дерев’яний посуд для молока, води; коновочка’, *конов’я́тко* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 373], *ко́новця* ‘коновка; дерев’яне відро’ [Онишк. І, с. 373; Ґоца, к. 111], *коно́ўц’а* ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’, *коноўчи́на* ‘тс.’ [Ґоца, к. 94], *ко́ноў* ‘дерев’яне відро, коновка’ [Ґоца, к. 111], *ко́новка* ‘дерев’яна бочечка з двома днищами і двома отворами для носіння води’, ‘відро’, *ко́новця* ‘тс.’, *коновча́* ‘невелике відро’, *конов’я́* ‘тс.’ ‘дійниця’, ‘посуд, у якому підліток носив воду лісозаготівельникам’ [Матіїв, с. 231], гуц. *коно́вка* ‘дерев’яна посудина з однією ручкою (перев. для молока або води)’ [ГГ, с. 100; Неґрич, с. 97], ‘дерев’яний посуд для сиру та молокопродуктів’ [Грицак, с. 230], ‘частина олійниці’, *коновчи́на* ‘зменш. до *коно́вка*’ [ГГ, с. 100], *ко|ноўка (ко|новочка, ко|ноўчина)* ‘дерев’яна посудина для молока’ [218, с. 105], *коно́вка* ‘бляшане відро’ [Горбач Б, с. 176], ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’ [Ґоца, к. 94], *ко́ноў* ‘дерев’яне відро, коновка’ [Ґоца, к. 111], закарп. *коно́вка* ‘дерев’яна діжечка для зберігання бринзи’, *коно́вля* ‘зменш. до *коно́вка*’, *коно́влятко* ‘тс.’, *коно́вочка* ‘тс.’ [Саб., с. 148], поліс. *коно́вка* ‘дерев’яне відро з дужкою’, *ко́навка* ‘металевий кухоль для пиття води’, *ко́новка* ‘тс.’ [Лис., с. 102], зх.поліс. *коновка* ‘відро’, *коновойка* ‘зменш. до *коновка*’ [Арк. І, с. 240] тощо.

Дерев’яне відро також номінує лексема *|путн'а* (Зл, Пр) (*|путн'е* (Гб)), що спорадично вживається зі значенням ‘велике відро’ (Зр, Ср).

Зауважмо, що етимологію назви *путня* вчені кваліфікують неоднозначно: припускають її запозичення з давньоверхньонімецької мови за польським посередництвом (двнім. *butina* (*putina*), свнім. *butten*, нвнім. *Bütte* ‘діжка, чан’

походять від лат. *butina*, гр. *πυτίνη* ‘оплетена пляшка’) або виводять від рум. *pútină* ‘чан, кадіб, діжка’ (від лат. **putina*) [ЕСУМ IV, с. 641].

Як назва посуду слово відоме в таких говірках: наддн. *пу́тні* ‘відро’ [Шило, с. 222], бук. *пу́тня* ‘тс.’ [СБГ, с. 447], ‘дерев’яне відро, коновка’ [Ґоца, к. 111], лемк. *путня* ‘дерев’яна посудина з однією ручкою напувати коня’ [ССТ, с. 274], гуц. *пу́тн’а (бл’ешена́)* ‘відро’, *пу́тина* ‘діжка’, ‘коновка’, ‘дерев’яне відро’ [Горбач Б, с. 208], *пу́тня* ‘тс.’ [ГГ, с. 159; Ґоца, к. 111], ‘дерев’яна діжка (вгорі розширена)’ [ГГ, с. 159], ‘бляшане відро чи дерев’яна діжка для переробки молокопродуктів’ [218, с. 105], бойк. *пу́тня* ‘дерев’яний посуд для води’ [Онишк. II, с. 162], ‘дерев’яне відро, що в нього доїли молоко овець’ [Матіїв, с. 395], ‘дерев’яне відро, коновка’ [Ґоца, к. 111] та ін.

4.4.2. Назви посуду для зберігання сипких продуктів.

У досліджуваних говірках невеличку посудину для солі, яку подають до столу, позначає слово *с'іл'ничка* (Двг) (*сіл'ничка* (Дм, Зр, Кр, Ктн, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Плн, Пр, Прл, Ср, Ст, Тр, Чр), *сил'ничка* (МВ)), утворене суфіксальним способом від слова *сіль* (< псл. *solь* [ЕСУМ V, с. 252–253]): пор. спільнокореневі назви в інших говорах: наддн. *сільни́ця* [Шило, с. 239], *сільни́чка* [ССГ, с. 23], лемк. *солянка* [Верх. Л, с. 468], *с’іл’ни́чка*, *с’іл’ни́ц’а* [Ґоца, к. 105], бук. *сілни́ца*, *сільни́ца* [СБГ, с. 489], *solńičkа* [232, s. 6], *с’іл’ни́чка*, *с’іл’ни́ц’а* [Ґоца, к. 105], гуц. *с’іл’ни́чка*, *с’іл’ни́ц’а*, *сол’а́нка* [Ґоца, к. 105], закарп. *сол’а́нка сол’а́нча* [Ґоца, к. 105].

Зафіксована назви *с'іл'ничка* (*сі(и)л'ничка)* у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя також вживають на позначення невеликої посудини, як правило, дерев’яної, у якій зберігали сіль. Із цим значенням також функціонує словосполучення *сіл'ничка дириў'йена* (Мк); пор.: пд.лемк. *сол’а́нка (сол’а́нка древе́на)* ‘дерев’яна або металева посудина, у якій зберігають сіль’, *сол’ни́ч’ка (сол’ны́ч’ка)* ‘тс.’, *сол’ні́ч’ка (солні́ч’ка)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 101], бойк. *сілька* ‘дерев’яна посудина для солі’, *сільни́ця*, *сільня́* ‘дерев’яна сільничка’, ‘дерев’яна посудина для солі місткістю від 4 до 12 кг’, *сільни́чка* ‘дерев’яний посуд для солі місткістю до 2 кг’ [Онишк. II, с. 218] тощо.

Аналогійним способом утворена лексема, що позначає цу́корницю – посуд для цукру, предмет чайного сервізу – *цукер|ничка* (ВМ, Дв, Кр, Нк, Ост) (*цук'ір|ничка* (Дм, Зр, Чр)). На відміну від посуду для солі, спеціальний посуд для цукру в досліджуваному ареалі почали використовувати досить недавно. Цю реалію практично не фіксують лексикографічні праці зі суміжних територій.

4.4.3. Назви посуду для зберігання сиру та заквашування овочів. У межах цієї групи проаналізовано назви бочки, у якій квасять капусту, огірки та ін., а саме: *|бочка* (Вл, ВМ, Врб, Вр, Вт, Гб, Грд, Гс, Двг, Дм, Зв, Зр, Кн, Кнв, Крк, Кт, Мк, Ост, Пдг, Прл, Птн, Рж, См, Ср, Чр, Шк, Шм), *бу|ч'іўка* (Двг), *|катка* (Вл).

Слова *бочка* (псл. *bъčьka*) та *бучівка*, очевидно, утворено від **bъčь* < **buki* або від псл. *bъča*; походження праслов'янських форм остаточно не визначене [ЕСУМ I, с. 240]. Із ширшим значенням лексеми *бочка, бочъка* фіксують джерела із XV ст.: '(посудина для зберігання або перевезення рідини) бочка', '(міра місткості) бочка', 'площа землі, міра якої визначалась бочкою засіяного на ній зерна) бочка' [СУМ$^{14–15}$ I, с. 115–116].

Слово фіксують діалектні словники та лінгвістичні атласи: надс. *бо́чка* 'бочка (випуклі стіни)', 'кадь (вид діжки з рівними, невигнутими боками)' [236, s. 65], наддн. *бо́чка* 'бочка', *бочі́вка* 'зменш.-пестл. до *бо́чка*' [ССС I, с. 378], пд.лемк. *бо́ч'ка* 'бочка, у якій заквашували капусту' [ЛАСС, к. 97], бойк. *бочка* 'бочка', '«20 горців» = 80 л' [Онишк. I, с. 68], 'велика дерев'яна циліндрична посудина, з одним плоским днищем', 'велика металева циліндрична посудина, з двома плоскими днищами' [Матіїв, с. 41], 'дерев'яна бочка', 'бочка для заквашування капусти' [Ґоца, к. 106, 107], гуц. *бо́чка* 'бочка' [Горбач Б, с. 142], 'дерев'яна бочка', 'бочка для заквашування капусти' [Ґоца, к. 106, 107], бук. *бо́чка* 'тс.', 'дерев'яна бочка' [Ґоца, к. 106, 107], закарп. *бо́чка* 'тс.', 'бочка для заквашування капусти' [Ґоца, к. 106, 107], зх.поліс. *бочка* 'дерев'яна посудина з клепок для зберігання зерна чи муки' [Арк. I, с. 29] та ін.

Лексема *кадка* запозичена в старослов'янську і давньоруську мови з грецької: гр. κάσι(ου), зменш. від 'глек, відро, бочка' [ЕСУМ II, с. 339]; пор.: ст.укр. *кадь* '(міра місткості) кадіб' [СУМ$^{14–15}$ I, с. 459]; *кадь, кадъ* '(велика

дерев’яна посудина) бочка, діжка’, ‘відро’, ‘(міра місткості) бочка’, *кадка* ‘бочка, діжка’, *кадочка* ‘бочечка, діжечка’ [СУМ[16–17] XVI, с. 7, 8].

Слово засвідчене в говірках української мови: наддн. *ка́дка* ‘бочка, діжка (перев. невелика)’ [Шило, с. 134], бук. *ка́тка* ‘цементована яма для силосу, води’ [СБГ, с. 193], закарп. *кадь* ‘велике дерев’яне корито’ [Саб., с. 137], зх.поліс. *кадка* ‘діжа для води’ [Арк. І, с. 203].

Назви посудини такого типу, але меншої за розміром, яку використовують для зберігання сиру, соління сала та для інших потреб, представлені здебільшого демінутивами: *ˈбочичка* (Пдл, Ск), *ˈбочучка* (Ск), *буˈч’іўка* (Бл, Врб, Кр, Прл), *буˈч’івочка* (Врб, Дм), *буˈч’іўц’і* (АВ), *боˈч’іўчичка* (Ост); *ґеˈлетка* (Кт), *ґ’іˈлетка* (Двг), *ґ’ілеˈтина* (Двг), *ґаˈлетчина* (Пт, Ср), *ґалеˈтина* (Шк), *ґелетˈчина* (Вр, ВБ, Крк, Плн, Стр, Чр), *галеˈтинка* (Шк); *ˈд'іжучка* (Бл, Крк), *ˈд'іжч’і* (Рж). Із цим значенням зафіксовано також аналітичну назву – *маˈлойе ˈд'іжч’і* (Рж).

Назви *ˈбочка* : *ґ’ілеˈтина* формують опозицію за розміром: *ˈбочка ўˈйен'кша ˈбула/ а ґ’ілеˈтина ˈменша* (Двг).

У досліджуваних говірках ці назви також номінують низьку широку дерев’яну діжку, у якій готували розчину на хліб (див.: 3.5.2).

Слова *діжка* та *бочівка* праслов’янського походження: *діжа* походить із псл. *děža* < **děz-iā* ‘діжа’ [ЕСУМ ІІ, с. 88], а *бочівка* – із *bъčьka* **bъčь* < **buki* або від псл. **bъča* [ЕСУМ І, с. 240].

Ці слова функціонують й у інших говорах української мови: бат. *пікна́ дьі́жа* ‘діжа для тіста’ [Верх. Б, с. 284], надс. *ґ’іж’е́, діжґа, дíшка, д’íшка, д’îшка* ‘начиння, що в нім міситься хліб’ [236, s. 64], *дíшка* ‘діжка’ [Козій, с. 210], наддн. *дíжґа* ‘тс.’, *діжчє́* ‘мала діжка’, *дíжчина* ‘тс.’, *бочíвка* ‘бочка, діжка (перев. невелика)’, *бочи́на* ‘тс.’ *бочівча* ‘тс.’, *бочівчи́на* ‘тс.’, *бучівка* ‘тс.’ [Шило, с. 110, 58, 64], пд.лемк. *д’íшка (д’íжка)* ‘дерев’яне чи металеве відро’, *дíшка (де́жка, дьíшка, дж’ьíшка)* ‘посудина у вигляді невеликої дерев’яної діжки, у якій зберігали сир’, *д’íшка* ‘тс.’, *ґ’íшка* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 90, 92], бойк. *дíжа* ‘коритце, в якому місять тісто’, ‘діжка для тіста’ [Онишк. І, с. 219], *бочíўка* ‘дерев’яна бочка’, ‘бочка для заквашування капусти’ [Ґоца, к. 106, 107], *бочíв’я* ‘невелика бочка’

[Матіїв, с. 41], гуц. *д'їшка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 107], бук. *бочівка* ‘діжка’ [СБГ, с. 37], гуц. *д'їшка* ‘бочка для заквашування капусти’ [Ґоца, к. 107], закарп. *дийжа* ‘дерев’яний цебер’ [Саб., с. 64; Ґоца, к. 110], поліс. *діежка пієкальна* ‘діжа’, *діежка пекарна* ‘тс.’, *діжка* ‘тс.’ [Лис., с. 67], зх.поліс. *бочалочка* ‘посудина для зберігання сиру чи масла, видовбана зі стовбура дерева’, *діжка* ‘низька бочечка для зберігання сала’, ‘дерев’яна посудина з клепок, у якій готують тісто на хліб’, *діщина* ‘тс.’ [Арк. І, с. 29, 135].

Назва *ґе(і)летка (ґа(’і)лет(ч)ина, галетинка)* – запозичення з румунської мови: рум. *găleátă* ‘відро; дійниця; міра місткості’ пов’язане з етимологічно неясним лат. *galleta* ‘тс.’ [ЕСУМ І, с. 492].

Спорадично слово *ґелета* (Зл) виявлено зі значенням ‘дерев’яне відро’; пор.: бат. *ґалéта, ґалéтка, ґалéтчина* ‘дерев’яна посудина з цілого дерева, видовбана без обруча, на зерно’ [Верх. Б, с. 261], надс. *ґалúтка* ‘невелика діжечка’ [236, s. 65], *gaɫetka, gaɫet’a, geɫetka* ‘невеличка бочка’ [АУГН, к. 30], *гілéтка* ‘діжечка’ [Козій, с. 210], *ґ'літ'ê* ‘деревляний посуд для сиру, огірків’ [Пшеп., с. 189], наддн. *ґалéтка* ‘мала діжка для сиру’, *ґалéтко* ‘тс.’, *ґалéчина* ‘тс.’, *ґілєтка* ‘бочка, діжка (перев. невелика)’ *ґілєчина* ‘тс.’, *ґелéччина* ‘цебрик із двома вухами’ [Шило, с. 100, 101, 102], лемк. *ґалєта* ‘галета, сухий коржик із прісного тіста’, ‘діжечка для вершкового масла’ [Пиртей, с. 66], *ділетка* ‘невелика діжка’ [ССТ, с. 84], пд.лемк. *ґелéтка (ґилéтка, ґил’áтка)* ‘посудина у вигляді невеличкої дерев’яної діжки, у якій зберігали сир’, *ґілéтка (ґілéта, ґілúт’а)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 92], бойк. *гілéтка* ‘дерев’яний посуд для сиру від 2–3 овець’, ‘дерев’яний довбаний посуд різної величини для солі, борошна, зерна, переважно з вербового дерева, часто з однією ручкою’, ‘чвертка’, ‘діжка для сиру’, ‘діжка для капусти’, ‘посуд для борщу’, *гілéччина* ‘діжка для капусти; діжка для муки’ [Онишк. І, с. 170–171], *ґелéтка* ‘невелика дерев’яна бочка’ [Матіїв, с. 114], *ґеᵘлéтка* ‘дерев’яна бочка’, ‘бочка для заквашування капусти’ [Ґоца, к. 106, 107], бук. *ґілéтка, ґелéтка, ґилéтка* ‘міра місткості, діжечка на 24–25 кг зерна’, ‘діжка’, ‘дерев’яна дійниця та діжка, в яку чабани зливають молоко’, ‘кошик’, *ґілéччúна* ‘змен. до діжка’, ‘міра місткості, діжечка на 24–25 кг зерна’, *ділéтка* ‘тс.’, ‘діжка’

[СБГ, с. 83, 96], *ґе^{и}лéтка* ‘міра ваги сипучих продуктів – зерна, муки, картоплі тощо (20–25 кг)’ [Ґоца, к. 108], гуц. *ґілéтка* ‘відкрита дерев’яна бочка для молочних продуктів, іноді для квашеної капусти чи огірків’, *ґілéтчина* ‘зменш. до *ґілетка*’ [Неґрич, с. 57], *ґелéта (ґілéта)*, *ґелéтка (ґілéтка)* ‘дерев’яна посудина для молока і молочних продуктів’, ‘одиниця виміру (приблизно 25 кг)’ [ГГ, с. 52], *ґелéта* ‘відро для доїння молока; дійниця’ [Грицак, с. 228], *ˈґелетка* ‘тс.’ [218, с. 108], закарп. *ґелéта* ‘велика бочка’, *гелéтка* ‘зменш. до *ґелéта*’, *ґелетя́* ‘тс.’ [Саб., с. 56], *ґелéта* ‘дерев’яна бочка’, ‘бочка для заквашування капусти’, *ґе^{и}лéтка* ‘бочка для відстоювання і зберігання молока, сметани, сироватки, сколотин, сиру і бринзи’, ‘низька й широка дерев’яна діжка для доїння овець’ [Ґоца, к. 106, 107, 108].

4.5. Назви кухонних предметів

4.5.1. Назви кухонного начиння для тертя, розтирання, нарізування, збивання, набирання, проціджування та ін. Ця група охоплює слова, що позначають друшляк, ополоник, тертку, колотушку, а також інші допоміжні предмети.

Ніж ‘знаряддя, інструмент для різання, що складається з леза та ручки’ у досліджуваних говірках позначають лексеми: *ˈножик* (АВ, Бл, Блз, ВБ, Дв, Двг, Зв, Кнв, Кт, Мк, Нк, Ост, Рж, См, Цк, Шк) (*ˈнож’ік* (Шк)), *ніш* (ВМ, Вр, Зр, Мн, Мш, Ср, Ст, Тр, Пдл); пор.: лемк. *ниж* [Пиртей, с. 199], бойк. *ніж* [Онишк. I, с. 492], *н’іш*, *н’іж* [Ґоца, к. 126], бук. *ніж* [СБГ, с. 336], *н’іш*, *н’іж* [Ґоца, к. 126], *пиж* [232, s. 66], гуц. *н’іш*, *н’іж* [Ґоца, к. 126], *ниж* [Горбач Б, с. 191], закарп. *н’іш*, *н’іж*, *нуш*, *нуж*, *нїш*, *нїж* [Ґоца, к. 126], зх.поліс. *ножака*, *ножак*, *ножище* [Арк. I, с. 349].

Слово *ніж* походить з псл. *nožь* ‘ніж’, пов’язане чергуванням голосних *nizati* ‘низати, проколювати’ *pьziti* (пор. рос. *вонзи́ть* ‘устромити’) [ЕСУМ IV, с. 96–97]; пор.: ст.укр. *ножь* ‘ніж’ [СУМ$^{14–15}$ II, с. 56–57].

На позначення друшляка ‘посудини з дірочками для проціджування або протирання їжі’ у частині говірок зафіксовано варіанти *друш^{ˈ}л'ак* (Вр, Врб, Гд, Зр,

Кн, Кнв, Мн, Пр, Ск, Ср, Стр, Шм) – *д|рушл'ак* (АВ, Бл, ВБ, ВМ, Вт, Гб, Дв, Двг, Зв, Зл, Гр, Гс, Кр, Крк, Ктн, Мш, Нк, Ост, Пдг, Пдл, Прл, Пт, Рг, См, Ср, Тр, Цк, Чр, Шк), *друш|л'ек* (Блз, Вл, Кнв), *дриш|л'ак* (Брш, Кн, Рж), *дриш|л'ек* (Гб, Прд), *д|рус'л'ак* (Мк, Ст), *друс|л'ак* (Дм, Плн), демінутив *друшл'е|чок* (Грд), а також видові назви друшляка, виражені словосполученнями: *друш|л'ек уб|ливаний* ‘емальований друшляк’ (Блз), *дриш|л'ак гли|н'аний* ‘глиняний друшляк’ (Рж); в інших говорах див.: [Ґоца, к. 121; Саб., с. 79].

Назву *дру(и)ш(с)ля(є)к* запозичено з німецької мови через посередництво польської: нім. *Durchschlag* ‘пробійник; решето; друшляк’ пов’язане з дієсловом *durchschlagen* ‘пробивати, пропускати’; перестановка звуків відбулася на ґрунті польської мови [ЕСУМ ІІ, с. 136].

Поширення фонетичних та акцентуаційних варіантів слова *друшляк* відображено на карті 19 (див.: додаток А).

Спеціальне ситко або тканину, через яку проціджують молоко, у досліджуваних говірках номінує *ц'і|дилко* (Зр, Кр, Мн, Рг, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм), його фонетичні й граматичні варіанти: *ц'і|дилко^{у}* (Гр, Дв), *ц'і|дил'ко* (Рж), *ц'і|диўко* (Дм), *ц'і|дийко* (Вл), *ц'і|дил'це* (Мк), *цид'ілка* (Ск), мотивовані дією *цідити* (< псл. *cědіti* [ЕСУМ VI, с. 256]).

Назва *цідилко* та його варіанти із тим самим значенням поширені в говірках південно-західного [Козій, с. 218; ССТ, с. 333; Пиртей, с. 334; ЛАСС, к. 117; Онишк. ІІ, с. 354, 356, 357; Матіїв, с. 502; СБГ, с. 627; Ґоца, к. 120, 121, 132; ГГ, с. 207; 218, с. 110; Грицак, с. 232] та північного наріч [Лис., с. 226, 227; Арк. ІІ, с. 240], а *цідúло* ‘друшляк’ – у буковинських [СБГ, с. 627] та закарпатських [Ґоца, к. 121] говірках.

Виявлена лексема *|марл'а* (Вр, Грд, Мн, Плн, Тр) (*|марл'і* (Бл, Крк)) із цим значенням, – метонімійне утворення від назви матеріалу, із якого виготовлено предмет; пор.: бойк. *мáрля* ‘марля, крізь яку цідять молоко та зав’язують сир для стікання’ [Матіїв, с. 270].

Спорадично з цим значенням зафіксовано слово *па|вуска* (Бл, ВБ, Грд, Мк, Ост, Ск), можливо, утворене від *пáвýз* ‘рубель, жердина’, яке, за припущеннями

етимологів, запозичено із словацької мови: слц. *pavuz, pavuza* походить від псл. **ра-озъ*, паралельного до іншого префіксального варіанту *ро-озъ*, до якого зводиться укр. діал. *півзен* та ін. ‘відв’язати рубель’ [ЕСУМ IV, с. 249]; пор.: наддн. *павýска* ‘рушничок, через який проціджують молоко’ [Шило, с. 191].

Велику ложку, якою наливають рідку страву, позначають лексеми: *ва|ришка* (Брш, Вл, Врб, Ктн, Пр, Рж, Ск) (*ва|решка* (Кр), *ва|риха* (Бл, Дм, Мк, Мш, Нк, Прл), *ва|реха* (Мн, Ср, Шк, Ст, Тр)), *чер|пак* (Бл, Вр, Врб, Гб, Гд, Пр, Пт) (*чир|пак* (ВМ, Гр, Мш, Плн, Прл, См, Тр)), *|хохл'а* (АВ, Врб, Вт, Дв, Кнв, Мн, Ост, Пдл, Пт, См, Тр) (*|хохл'і* (Зв, Крк, Прд), *|хохл'е* (Стр), *ху|хел'ка* (Ск), *|хохл'ічка* (Грд)), *|кофл'а* (ВБ, Вл, Гб, Зл, Кн, Рг), *|кохл'а* (Кн, Пр, Чр, Шм), *|кохл'е* (Брш, Гс, Цк), *|кохл'і* (Бл, Блз, Пдг)). Зазначмо, що слово *ва|ришка* спорадично функціонує зі значеннями ‘велика дерев’яна ложка’ (Кнв), ‘велика дерев’яна ложка, якою вибирають вареники’ (Прд), а варіант *ва|решка* – ‘велика дерев’яна ложка, якою м’яли картоплю’ (Пт).

Назва *хохля*, очевидно, є прямим запозиченням з лат. *cochlear* ‘ложка’, а *вареха* – калькою; пор.: лат. *cochlear* ‘ложка’ і укр. діал. *варúшка, варéшка, варéха* ‘ополоник’, пол. діал. *warzecha, warząchew* ‘дерев’яний черпак’ [ЕСУМ І, с. 331–332]. Лексема *вареха* може бути пов’язана з дієсловом *варити*; пор.: надс. *вар|иха, вар|аха* ‘велика ложка’ [Пшеп., с. 186], *варéха* ‘велика дерев’яна ложка’ [Козій, с. 209], наддн. *варáшка* ‘ополоник’, *варéха* ‘тс.’, *варéшка* ‘тс.’, *варúха* ‘тс’, *варúшка* ‘тс.’ [Шило, с. 66, 67], *варéха* ‘тс.’ [ССС І, с. 384], лемк. *варúха* ‘велика дерев’яна розливна ложка’ [Пиртей, с. 37; ССТ, с. 37], пд.лемк. *варíха (вар’íха)* ‘ополоник’, *варéха* ‘тс.’, *варúха* ‘тс.’, *варúшка* ‘тс.’, *варíшка (вары́шка)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 103], бойк. *варúжка* ‘тс.’, *варúха* ‘тс.’, *кóфля* ‘ополоник’ [Онишк. І, с. 84], *варéха* ‘тс.’ [Матіїв, с. 51], *вар’íха* ‘тс.’, ‘дерев’яна ложка або лопатка з довгою ручкою’, *вар’íшка* ‘тс.’, ‘ополоник’, *варúха* ‘дерев’яна ложка або лопатка з довгою ручкою’ [Ґоца, к. 130, 131], бук. *варéшка* ‘ложка для розмішування страви’, [СБГ, с. 47], *var’eха* ‘велика ложка для подавання страв (ополоник)’ [232, s. 65], закарп. *варíха* ‘ополоник’ [Саб., с. 35; Ґоца, к. 130], ‘дерев’яна ложка або лопатка з довгою ручкою’, *варýха* [Ґоца, к. 130, 131].

У досліджуваних та суміжних говорах поширеною є і назва *хохля* [Козій, с. 218; Шило, с. 267, 268; ССГ, с. 15; Пиртей, с. 329 тощо].

Етимологи припускають, що слово *кофля* ‘ополоник’ може бути результатом контамінації пол. *chochla* ‘ополоник’ (або укр. діал. *хохля* ‘тс.’) і пол. ст. *kofel* ‘кухоль’, що відбулося з ними у польських та суміжних з ними українських говірках [ЕСУМ ІІІ, с. 62]; пор.: лемк. *ко́фля* ‘черпак, велика розливна ложка’ [Пиртей, с. 147; ССТ, с. 151], бойк. *ко́фля* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 382; Матіїв, с. 237], *ко́хл’а* ‘тс.’ [Ґоца, к. 130], бук. *ко́хля*, *ко́фля* ‘черпак, ополоник’ [СБГ, с. 228], гуц. *ко́хл’а* ‘черпак, ополоник’ [Горбач Б, с. 177], *ко́фля (ко́хля, хо́хлі)* ‘тс.’ [ГГ, с. 103], *ко́хлі* ‘черпак’ [Неґрич, с. 99], зх.поліс. *кохля* ‘велика ложка для розливання перших страв; черпак’ [Арк. І, с. 232].

Лексема *че(и)рпак*, утворена від дієслова *черпати* (< псл. **čerpti* ‘тягти, шарпати, рвати’) [ЕСУМ VI, с. 308]; пор.: гуц. *чер’пáк* ‘друшляк’ [Горбач Б, с. 232], закарп. *черпáк* ‘черпак’ [Саб., с. 415].

Ареальне поширення назв ополоника представлено на карті 20 (див.: додаток А).

У говірці с. Потелич слово *чер|пак* зафіксовано зі значенням ‘ківш, невелика посудина (перев. з довгою ручкою) для черпання’. Із цією семантикою у с. Коти функціонує лексема *фус|талик* (Кт), яку відносимо до лексичних новотворів, утворену через метонімійне перенесення назви частини предмета (ручка черпака нагадує хвіст) на увесь предмет; пор.: гуц. *фостáч* ‘каструля з довгою ручкою’ [Неґрич, с. 176].

Тертку – металеву пластинку з густо пробитими дрібними отворами, об гострі краї яких труть що-небудь, – у досліджуваних говірках позначають деривати дієслова *терти* – *|терка* (Гд, Гр, Дв, Зр, Кн, Мн, Прл, Пт, Рж, Ск, См, Ст, Стр, Тк, Шк), *|терко* (Брш, ВБ, Вл, Вт, Грд, Гс, Двг, Дм, Зв, Кр, Крк, Ктн, Нк, Ост, Пр, Прд, Тр, Шм) (*|терко*^{у} (Бл, Мк, Пдл, Плн)), *|теркало* (Блз, Кт); пор.: в інших говорах української мови: [Козій, с. 217; Шило, с. 252; ССТ, с. 312; ЛАСС, к. 124; Онишк. ІІ, с. 285; Ґоца, к. 124; ГГ, с. 183; Неґрич, с. 167; Горбач Б, с. 222; Арк. ІІ, с. 196; 31, с. 164 та ін.].

На позначення колотівки – предмета домашнього вжитку у вигляді палички із сучками на кінці для колотіння, збивання чого-небудь – зафіксовані назви *кулу|тіўка* (Вл, Кн, Мк) (*кулу|тоўка* (Крк, Ост)), *коло|тоўц'а* (Врб, Кр, Ст) (*кулу|тоўц'а* (АВ, Нк, См, Тр, Шк), *кулу|тіўц'а* (Ктн, Рж), *кулу|тіўц'і* (Вл, Плн)), *кулу|тушка* (ВБ, Врб, Дм, Мн, Пр) (*кулу|т'ушка* (Врб, Дв, Двг)), мотивовані дією *колотити*. Виявлені назви є багатозначними; у досліджуваних говірках вони поширені також на позначення рухомої частини маснички у вигляді кільця з дірками на довгій палиці, якою збивають масло (див. далі) та начиння, яким мнуть картоплю.

Лексеми *кулу|тушка* (ВБ, Вт, Пр), *кулу|тіўка* (Бл, Вл, Прд) (*кулу|тоўка* (Зв, Крк, Ост), *кулу|тоўц'а* (Чр), *кулу|тіўц'і* (Вл, Плн)) засвідчено із семантикою ‘товкач’.

Паралелі засвідчено в говірках південно-західного наріччя: бат. *колото́вця*, *колоту́шка* ‘колотівка’ [Верх. Б, с. 272], надс. *кулоту́шка* ‘тс.’ [Козій, с. 212], наддн. *калату́шка* ‘паличка із сучками м’яти картоплю’, *коло́тивця* ‘кописткa’, *колотівка* ‘тс.’, *колотовця* ‘тс.’, *колоту́шка* ‘тс.’ [Шило, с. 135, 146], *колотівка* ‘м’яло, колотник’ [ССГ, с. 15], лемк. *ковотов* ‘колотівка’, *ковотовця* ‘зменш. до *ковотов*’ [ССТ, с. 148], пд.лемк. *колото́ўц’а*, *колото́ўца*, *колоту́ўца*, *колотíўц’а*, *колот’у́ўка*, *колоту́шка (ковоту́шка)*, *коло́тоў (коло́то)* ‘збивалка’, ‘м’ялка’ [ЛАСС, к. 105, 106], бойк. *колотівка* ‘м’яло, колотник’, *колотівця* ‘м’яло’, *колотівча* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 369], *колоту́шка* ‘м’ятка з вершка молодої ялини з сучками для розминання вареної картоплі’ [Матіїв, с. 228], *колот’íўка* ‘макогін, дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно, сіль та ін.’ [Ґоца, к. 118], бук. *коло́тавка*, *коло́ківка*, *коло́тач*, *коло́тачь* ‘дерев’яна кописткa вимішувати мамалигу’ [СБГ, с. 219] та ін.

На позначення товкача зафіксовано також інші назви мотивовані дією, зокрема деривати дієслів:

- *м’яти* (< псл. *męti* ‘м’яти’, віддалено пов’язане з **tękъ* ‘м’який’ [ЕСУМ ІІІ, с. 548–549]): *м|н'атка* (Кт, Пр, См), *м|йачка* (Пт), *м|н'алка* (Зр, Ср);

● *товкти* (< псл. **tъlkti/ tъlkti/ telkti/ tolkti* ‘бити, товкти’ [ЕСУМ V, с. 587–588]): *тоў|качка* (Ср), *тоў|кач* (Ост), *|тучук* (Гс); пор.: лемк. *товчок* ‘товкач, яким товчуть варену картоплю для свиней’ [ССТ, с. 315], пд.лемк. *то́ўч’ок* ‘начиння, яким мнуть картоплю’ [ЛАСС, к. 106], бойк. *то́вчка* ‘товкач з цвяхами на головці’, *то́вчька* ‘ручна ступа’, ‘товкач’ [Онишк. II, с. 294], *то̂ўка́ч* ‘макогін, дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно, сіль та ін.’ [Ґоца, к. 118], бук. *товка́чка* ‘металева ступка, в якій товчуть часник, перець’ [СБГ, с. 547], закарп. *то̂ўк* ‘макогін, дерев’яний товкач, яким розтирають мак, пшоно, сіль та ін.’, *то̂ўчка* ‘тс.’, *то̂ўчо́к* ‘тс.’, *то̂ўка́ч* ‘тс.’ [Ґоца, к. 118], зх.поліс. *товканиця* ‘товкачик розтовкувати варену картоплю’, *мняло* ‘тс.’, *товкачка* ‘дерев’яний пристрій розтовкувати картоплю, зварену для свиней’, *товкач* ‘тс.’ [Арк. I, с. 50, 316, II, с. 202] та ін.

У говірці с. Дмитровичі з цією ж семантикою функціонує лексема *дру|хач*, утворена суфіксальним способом від дієслова *друхати*, яке у зазначеній говірці має значення ‘м’яти’ (див. також: 3.3.2).

Спорадично в аналізованих говірках товкач позначають метафоризовані назви – *дрі́т* (Ст, Тр), *дру|т'ак* (Шк), *дрі́т жи|л'ізний* (Кр), мотивовані назвою матеріалу, із якого виготовлено предмет.

Для позначення маснички – спеціальної посудини з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани – відома назва *мас|ничка* (ВМ, Вр, Врб, Гр, Дв, Двг, Зл, Кр, Кт, Мн, Нк, Пр, Прл, Пт, См, Ср, Ст, Тр, Шк) (*|масничка* (АВ, Бл, Грд, Гс, Вт, Дм, Зв, Мж, Прд, Стр, Цк, Чр, Шм), *|масличка* (Гд, Мк), *масли|чина* (Мшл, Ост, Пдл)), демінутиви *масли|чинка* (ВБ), *масли|чин'ка* (Крк), а також слово *|боден'ка* (Блз, Кнв, Плн, Трн) (*бо|ден'ка* (Вл, Ктн), *бу|денка* (Кн), *бу|ден'ка* (Кн, Рж, Шм)).

Лексема *масничка* утворена суфіксальним способом від слова *масло*, що походить з псл. *maslo* < **mazslo*, утвореного за допомогою суфікса *-slo* від основи дієслова *mazati* ‘мазати’ [ЕСУМ III, с. 407–408]. Назву *боденька* виводять з псл. *bъdьnь*, що за германським посередництвом (двнім. *butîn* ‘кадка’, нвнім. *Bűtte* ‘тс.’, свнім. *büttenaere* ‘боднар’) або безпосередньо запозичено з латинської мови:

лат. *butina* нар.-лат.**budina* походить від гр. *πυτίνη* ‘обплетена пляшка; нічний посуд’ [ЕСУМ І, с. 221–222].

Слово *масни́чка* та його варіанти поширені в більшості говірок південно-західного наріччя [Верх., Б, с. 277; 236, s. 65; Козій, с. 213; АУГН, к. 22; Шило, с. 170; Пиртей, с. 170; Онишк. І, с. 431, 432; Матіїв, с. 271; Ґоца, к. 92; СБГ, с. 280; 232, s. 67; Горбач Б, с. 186; Неґрич, с. 111; Саб., с. 168; ЛАЗО І, к. 174]; пор. також: поліс. [Лис., с. 123; Арк. І, с. 306] тощо.

Натомість назва *бо́дня* відома в говорах української мови, проте часом із відмінним значенням; пор.: надс. *бо́дня* ‘велике відро’ [Козій, с. 209], наддн. *бо́дні* ‘(вид великої бочки) бодня’ [ССС І, с. 377], пд.лемк. *боде́нч’а (бу́дінч’а, бо́денч’а, бо́денч’а на сыр)* ‘посудина у вигляді невеличкої дерев’яної діжки, у якій зберігали сир’, *боде́нка* ‘масничка – ручний пристрій – посудина для збивання масла’, *боде́н’ка* ‘тс.’, *боди́нка* ‘тс.’, *боди́н’ка* ‘тс.’, *бо́динка (бо́дінка)* ‘тс.’, *бо́ʸдін’а* ‘тс.’, *боди́нч’а (бо́дин’ч’а, бо́дінч’а)* ‘тс.’, *боде́нка (бу́дінок, бу́дін’а)* ‘посудина форми діжки, у якій зберігали олію’ [ЛАСС, к. 92, 94, 100], бойк. *боде́нка* ‘масничка’ [Ґоца, к. 92] ‘діжка для капусти; діжка для муки’, ‘барильце; дерев’яний посуд для горілки місткістю в декілька літрів’, *боде́нча* ‘тс.’, *бодівча* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 62], *бо́дня* ‘діжка для соління сала’ [Матіїв, с. 38], бук. *бо́дня* ‘діжка переважно для зберігання сала’ [СБГ, с. 35], гуц. *бо́дні* ‘дерев’яна бочка для зберігання сала’ [Неґрич, с. 27], закарп. *боде́нка* ‘масничка – ручний пристрій-посудина для збивання масла’, *бо́деᵘнка* ‘тс.’ [ЛАЗО ІІ, к. 174], *боде́нка* ‘масничка’ [Ґоца, к. 92], поліс. *бо́дня* ‘бочка з накривкою для сала, борошна і т.ін.’ [Лис., с. 34], зх.поліс. *бодня* ‘бочка, в якій засолювали і зберігали сало’, *боденька* ‘зменш. до *бодня*’ [Арк. І, с. 25].

Як демонструє карта 21 (див.: додаток А), на півночі досліджуваної території поширений лише варіант *мас|ничка*. На території від м. Яворів до м. Добромиль переважає лексема *мас|ничка* та її варіанти. У південній частині нижче за м. Добромиль домінують варіанти слова *|боден'ка*, що можна пояснити впливом бойківських говірок. Назву *bod|enka* на тій самій території засвідчує і «Атлас українських говірок Надсяння» [АУГН, к. 22].

Виявлено назви деяких частин маснички. Зокрема покришку маснички у досліджуваних говірках номінує лексема *вирх|н'ак* (Дв, Зр, Мн, Ср) та її варіанти *вирх|н'ек* (Зв, Кр), *вирх|н'е* (Мк, Ост), *верхн'а|ч'е* (Ктн), *вирш|н'ек* (Трн), *навирш|н'ек* (Вл), які утворені від іменника *верх* (< псл. **vъrхъ*) [ЕСУМ І, с. 360–361] суфіксальним та префіксально-суфіксальним способами; пор.: надс. *в|ерхни^{е}к* ‘горішня частина маснички’, *н|авіршнік* ‘тс.’ [Пшеп., с. 186, 197], *вершнічок*, *наве́ршник*, *на́вірхнік*, *на́віршнік* ‘прикривка масниці’ [236, s. 65], лемк. *навершник* ‘верхня частина маснички’ [Верх. Л, с. 393; ССТ, с. 184], бойк. *вирьхня́к* ‘тс.’ [Онишк. І, с. 108].

Рухома частина маснички у вигляді палки із кружечком внизу, у якому зроблено кілька великих дірок, у досліджуваних говірках має назви, подібні до тих, що їх зафіксовано на позначення *колотівки* та *товкача*: *коло|товц'а* (Кр) (*кулу|тоўц'а* (Гд), *кулу|тоўц'і* (Тр), *кулу|т'іўц'і* (Вл, Плн), *кулу|тіўц'а* (Ктн, Трн), *кулу|тоўц'е* (Прл), *кулу|тіўка* (Зв, Пдл, Ск), *кулу|тоўка* (Зв, Крк, Ост)), *коло|тушка* (Вр, Пр), *ко^{у}ло^{у}|тушка* (Зл). Із цим значенням спільнокореневі слова функціонують у досліджуваних та у інших говорах української мови: надс. *калат|ушка* [Пшеп., с. 192, 194], *колотушка*, *кулутівка*, *кулутîвка*, *кулутóвц'і*, *кулутóвця*, *кулутýшка* [236, s. 65], *kołot|ovka*, *kołot|ivka*, *kołot|ovča*, *kołot|ivča* [АУГН, к. 23] лемк. *колотушка* [Верх. Л, с. 393], пд.лемк. *колотóўц'а (колотóўца)*, *колотíўц'а*, *колотóўка (колот'ýўка)*, *колотýўч'а (колотíўч'а)* [ЛАСС, к. 95], бойк. *колот'íўка*, *колот'íц'а*, *колот'íўц'і* [Ґоца, к. 93], закарп. *колот'íўка*, *колотїўка*, *колотýшка* [Ґоца, к. 93].

Спорадично засвідчено лексему *ґаджи|ло* (Дв, Мн) (*ґади|ло* (Пт)), що фонетично наближена до *ґаджало* ‘коліща’, ‘перстень у нижньому кінці веретена’, ‘блочки з двох коліщат у кроснах’, ‘кулька’, яка, за припущеннями етимологів, є результатом діалектної видозміни форм *кача́ло* ‘коліща’ і *качуля́ти(ся)* ‘хитати(ся)’; форма *ґаджуля́ти* могла виникнути під впливом *ґаджа́ля* ‘кривоногий’ [ЕСУМ І, с. 450]; пор.: надс. *качêлу* ‘кільце на паличці (маснички)’ [236, s. 65].

Нижню частину маснички номінує слово *ˈденце* (Шм) (*динˈци* (Кр)), утворене від слова *дно* (псл. *dъno* (< **dъbno*) ‘дно, глибина’) [ЕСУМ ІІ, с. 95–96]. У говорах української мови лексема поширена з іншою семантикою, ніж у досліджуваних говірках: пд.лемк. *де́нце (дене́чко)* ‘покришка на горщик, каструлю’ [ЛАСС, к. 114], бойк. *динце́* ‘дерев’яний кружок для накривання глечиків або цідження картоплі’, ‘дерев’яний кружок на бочку з капустою’ [Онишк. І, с. 216], гуц. *денце́* ‘кришка у дерев’яній посудині’ [ГГ, с. 56], закарп. *денце́* ‘де́нце’ [Саб., с. 62].

Макітру – глиняний посуд великого розміру напівсферичної форми з широким отвором – у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя номінують лексеми: *маˈкʼітра* (Зв, Кт, Мн, Пдг, Плн, Пр, Прл, См), *маˈкʼіўниц'а* (Шм), *маґілˈниц'а* (Дм), *макурˈтерт* (Рж); *діўˈниц'а* (Врб, Вр, Гб, Мн, Пдл, Пт, Ср) (*діўниц'і* (Вл)). Із цим значенням зафіксовано також демінутиви *діўˈничка* (Ст), *диўˈничка* (Ост).

Слова *макітра* та *макуртерт* – складні утворення з основ слів *мак* і *те́рти* (*тру*) [ЕСУМ ІІІ, с. 365–366], а *маківниця* та *маґільниця* – утворені суфіксальним способом від слова *мак*. Засвідчені в досліджуваних говірках та спільнокореневі слова позначають макітру в інших говорах української мови [Верх. Б, с. 277; Шило, с. 166; ССГ, с. 16; Пиртей, с. 167; ЛАСС, к. 87; Онишк. І, с. 492; Ґоца, к. 91; СБГ, с. 427; ГГ, с. 118, 119; Лис., с. 121]. Зазначмо, що слово *макі́тря* у гуцульських говірках номінує також велику глибоку миску [Грицак, с. 231].

Назва *діўни́ц'а* – варіант *дійниця* – ‘спеціальний посуд, у який доять молоко’ (від псл. *dojiti* ‘годувати груддю’) [ЕСУМ ІІ, с. 103]. Як засвідчують опрацьовані джерела, на позначення макітри слово поширене лише у надсянських, наддністрянських та бойківських говірках (надс. *divnˈуća, dyvnˈуća, dynˈуća, donˈуća* ‘макітра’ [АУГН, к. 24], наддн. *дівниця* ‘макітра’ [Шило, с. 109], бойк. *дивниця* ‘макітра’ [Онишк. І, с. 214]), у інших говірках української мови слово здебільшого позначає дійницю; пор.: бат. *дьівниця* ‘дійниця’ [Верх. Б, с. 263], лемк. *дійни́к* ‘дійниця, посуд, у який доять корів’ [Пиртей, с. 77], пд.лемк. *дійник (дійнык)* ‘дійничка’, *дуйни́ˈк (дўйни́к)* ‘тс.’, *діни́к (дʼіни́к)* ‘тс.’, *дінік (дʼінік, дінык)* ‘тс.’, *денічʼок (динічʼок, дійничʼок, діничʼок)* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 93], бойк. *дʼійни́цʼа*

(дїйни́ц’а, дуйни́ц’а) ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’, *д’ійни́чка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 94], ‘відро для доїння корів’ [Матіїв, с. 127], гуц. *дійни́ца* ‘дерев’яна низька широка коновка з вухом доїти вівці’ [Горбач Б, с. 159], *д’ійни́ц’а (дїйни́ц’а, дуйни́ц’а)* ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’, *д’іни́ц’іа* ‘тс.’ [Ґоца, к. 94], *д’ії̯ниц’а(е, и, і), д’і|ниц’а, д’і|ниц’і, г’ії̯|ниц’і* ‘посуд для доїння худоби’ [218, с. 108], закарп. *д(’)ійни́ц’а, дуйни́ц’а, д(’)їйни́ц’а* ‘дійниця’ [ЛАЗО І, к. 68; Ґоца к. 94], *д(’)ївни́ц’а* ‘тс.’, *д(’)іни́ц’е* ‘тс.’, *д(’)ійни́к, дуйни́к* ‘тс.’ [ЛАЗО І, к. 68], бук. *д’ійни́ц’а (дїйни́ц’а, дуйни́ц’а)* ‘спеціальна дерев’яна дійниця з одним вухом’, *д’іни́ц’а* ‘тс.’ [Ґоца, к. 94].

На позначення дерев’яного стрижня із потовщеним заокругленим кінцем, яким розтирають у макітрі мак, пшоно тощо, у говірках досліджуваного ареалу поширене слово *мако|г’ін* (Зв, Крк, Кт, Ост, Ст) (*маку|г’ін* (Вр, Врб, Зр, Мк, Мн, Пдг, Пдл, См, Ср), *мако|гон* (Дм, Пр, Шм)), утворене з основ слів *мак* і *гна́ти, ганя́ти* [ЕСУМ ІІІ, с. 367].

Спільнокореневі слова на позначення макогона відомі в інших говорах української мови [АУГН, к. 25; Шило, с. 166; Пиртей, с. 167; Ґоца, к. 118; Горбач Б, с. 185; ГГ, с. 119; 31, с. 166]. Зазначмо, що назву *макоґ’ін* у гуцульських та буковинських говірках Е. Ґоца зафіксувала зі значенням ‘товста палиця, якою трамбують капусту в бочці при засолюванні’ [Ґоца, к. 125], а в західнополіських говірках слова *макігін, маковертик* позначають товкачик розтовкувати варену картоплю’ [Арк. І, с. 302].

4.5.2. Назви предметів для виготовлення виробів із тіста. Серед слів, що творять групу назв предметів для виготовлення виробів із тіста, – лексеми із семантикою: ‘сито’, ‘діжа’, ‘ночви’, ‘стільниця’, ‘качалка’.

У говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя на позначення натягненої на обруч густої сітки, через яку просівають борошно та інші сипкі речовини або проціджують що-небудь, домінує *|сито* (АВ, Брш, Вр, Врб, Вт, Гд, Гр, Грд, Гс, Дв, Двг, Зв, Зл, Зр, Кн, Кнв, Кр, Крк, Кт, Мк, Мн, Мш, Нк, Ост, Пр, Прд, Прл, Пт, Рж Ск, См, Ср, Ст, Тр, Шк, Шм) (*|сито*^{у} (Бл, ВБ, Вл, Дм), *|сі*^{и}*то* (Стр), *|с'іту* (Чр) та демінутив *|ситко* (Грд, Кн, Ск)), *риши|то* (Рж), *ри|ш’ітка*

(Врб, См). Зі значенням ‘рідке сито’ зафіксовано дереват лексеми *сито* – *|n’ітситок* (Двг, Дм, Мк, Пдл).

Слово *сито* та його варіанти виводять із псл. *sito* < **sēi-to*, похідного від того самого кореня, що й *sějati* (*sěti*) ‘сіяти’ *sětę* ‘сім’я’ [ЕСУМ V, с. 246]. У інших говорах української мови слово здебільшого позначає сито або ж цідилко; пор.: лемк. *си́тце* ‘цідилко, ситечко для проціджування молока’ [Пиртей, с. 280], *ситко* ‘тс.’ [ССТ, с. 291], пд.лемк. *си́то (сыто)* ‘тс.’, *сі́то (ш’і́то)* ‘тс.’, *сі́тко (ш’і́тко)* ‘тс.’, *сі́м’а* ‘тс.’, *си́тко* ‘тс.’ ‘цідилко’, *си́тце*, *сі́м’а* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 99, 117], бук. *си́тинко* ‘густе сито невеликого розміру’ [СБГ, с. 488], *śitko* ‘сито’ [236, s. 67], гуц. *ситкó* ‘сито’ [Горбач Б, с. 215] та ін.

Походження. *решето* (із псл. *rešeto)* не зовсім ясне. Етимологи зіставляють слово із срб. *рехав* ‘рідкий’, срб. діал. *реха* ‘рідка вовна’, яке своєю чергою пов’язується з псл. *rědъkъ* ‘рідкий’ [ЕСУМ V, с. 70]; пор.: наддн. *решетó*, *решíтка*, *ришитó* ‘решето’ [Шило, с. 225, 226], закарп. *решетó* ‘тс.’ [Саб., с. 306].

Виявлено назви, які номінують óбід сита: *об|ручка* (Крк, Ср) (*уб|ручка* (Врб, Пр, Шк)), *уби|чайка* (Гр, Дв, Мн), *луб* (Кр) (*луп* (Бл, Зв, Нк)), *|обв’ім* (Пт).

Слово *о(у)бручка* утворене суфіксальним способом від слова *обруч*, яке походить від псл. *obročь* ‘зап’ястя, браслет, кільце’, утворене з прийменика *ob* ‘навколо’ й основи іменника *roka* ‘рука’ [ЕСУМ IV, с. 144]; пор.: наддн. *обручéйка* ‘óбід у ситі’ [Шило, с. 188], пд.лемк. *óбруч’ (обрýч’)* ‘обруч’, *бруч’ (вбруч’)* ‘тс.’, *вô΄бруч’ (вô΄бріч’)* ‘тс.’, *обрýч’ка* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 91], гуц. *обрýч* ‘обід’ [ГГ, с. 136], зх.поліс. *обручєйка* ‘обід сита; обичайка’ [Арк. II, с. 6].

Лексема *обичайка* загальноприйнятої етимології не має. Етимологи пояснюють її як результат спрощення гіпотетичного др. **обвитъчайка*, утвореного з *об-* і *витъ* ‘витий, плетений’ [ЕСУМ IV, с. 133]; пор.: наддн. *вобичáйка* ‘óбід у ситі’, *вобичє́йка* ‘тс.’, *гобичáйка* ‘тс.’, *одучáйка* ‘тс.’, *побичáйка* ‘тс.’, *убичáйка* ‘тс.’, *убучáйка* ‘тс.’, *убучéйка* ‘тс.’, *убучє́йка* ‘тс.’ [Шило, с. 76, 93, 189, 209, 259], поліс. *абіечкă*, *аб’íчко* ‘луб’яний або дранковий óбід сита, решета, тощо’, *обúчка* ‘тс.’, *обіечкă* ‘тс.’, *обíчкă* ‘тс.’, *об’їчко* ‘тс.’ [Лис., с. 23, 139].

Назва *луб* праслов'янського походження: псл. *lubъ* < ie. **loubh-* або **loub-* [ЕСУМ III, с. 296–297]; пор.: бойк. *луб* 'обвід сита' [Онишк. I, с. 418].

Слово *обвіт* походить з псл. *obodъ* < **obvodъ*, пов'язаної з *ob-voditi* 'обводити', *ob-vesti* < **ob-vedti*, утвореної з префікса *ob-* і основи дієслова **vedti, voditi* [ЕСУМ IV, с. 133]; пор.: гуц. *обводо́к* 'о́бід (напр., у ситі)' [ГГ, с. 134].

Розчину на хліб носії досліджуваних говірок готували в низькій широкій дерев'яній діжці, яку позначають лексеми: ˈ*д'ішка* (Вл, Вт, Гр, Крк, Мк, Пр, Прл, Рж, Ст, Тр) (ˈ*дішка* (Зв, Нк), ˈ*д'іша* (Пр)), *бу*ˈ*ч'іўка* (Нк), ˈ*цебрик* (Вт, Грд) (*цеб*ˈ*ри* (Зв)) та демінутив ˈ*д'ішчиц'а* (Вл).

Про слова *діжка* та *бочівка* детально див.: 4.4.3.

Слово *цебрик* утворене суфіксальним способом від *цебер*, що запозичене з польської мови: пол. *ceber*, що походить з псл. *čьbьrъ* [ЕСУМ VI, с. 234]; пор.: наддн. *цебе́р* 'ночви' [ССГ, с. 25], бойк. *цебе́р* 'дерев'яний цебер', *це*ᵘ*бе́р* 'тс.' [Ґоца, к. 110], *ци́бря* 'невелика дерев'яна посудина, яку використовують для різних господарських потреб' [Матіїв, с. 500], бук. *цебе́р* 'дерев'яний цебер', *це*ᵘ*бе́р* 'тс.' [Ґоца, к. 110], гуц. *цебе́р* 'тс.', *це*ᵘ*бе́р* 'тс.' [Ґоца, к. 110], закарп. *цебе́р* 'тс.', *це*ᵘ*бе́р* 'тс.' [Ґоца, к. 110].

Довгасту посудину з розширеними доверху стінками, у якій колись місили тісто, номінують фонетичні варіанти ˈ*нецки* (Вл, Вр, Зв, Дв, Кр, Кт, Мн, Нк, Рж, Ост, Ст), ˈ*нецк'і* (АВ, Бл, ВБ, Вт, Гд, Гр, Двг, Дм, Зв, Крк, Мш, Пдг, Плн, Пр, Ск, Тр, Чр, Шк), а також демінутиви ˈ*нецучк'і* (Грд), ˈ*нец'іта* (Мк), ˈ*неш'іта* (Тр).

Лексема *нецки* – запозичення з пол. *niecki* 'ночви', що відповідає укр. *но́чви* [ЕСУМ IV, с. 83]. Слово засвідчене в українських говорах, які безпосередньо межують із польськими: бат. *не́цята* 'ночви' [Верх. Б, с. 280], надс. *нецки, не́цк'і, не̂цкі* 'начиння, що в нім міиться хліб' [236, s. 64], *не́цкі* 'ночви' [Козій, с. 214], *н*ˈ*е̂ц'іта* 'тс.' [Пшеп., с. 198], наддн. *не́цки* 'тс.', *не́ціта* 'тс.', *не́чіта* 'тс.' [Шило, с. 186], лемк. *не́цка* 'видовбане із пня корито для купання дітей' [Пиртей, с. 199], бойк. *нецки* 'ночви' [Онишк. I, с. 487], зх.поліс. *нецкі* 'тс.' [Арк. II, с. 345] тощо.

Замішене тісто викладають на спеціальну дошку для формування виробів, яку позначає лексема *стіл*ˈ*ниц'а* (АВ, Вл, Вр, Гд, Гр, Грд, Дв, Дм, Зв, Кр, Крк, Кт,

Мк, Мн, Нк, Ост, Ск, Ст, Плн, Пр, Рж, Шк, Шм) та її варіанти *стіл'ниц'і* (Бл, Вт, Пдг), *стіл'ниц'е* (Прл), *стіў'ниц'а* (Вр) і демінутив *стіл'ничка* (ВБ).

Слово *стільниця* та її варіанти походять від *стіл* – псл. *stolъ* [ЕСУМ V, с. 419]; пор.: лемк. *стильниця* ‘дошка для викачування тіста’ [ССТ, с. 303], бук. *стілни́ца* ‘дошка, на якій розкачують тісто’ [СБГ, с. 523], *с’т’іл’ни́ц’а* ‘кухонна дошка, стільниця’, *с’т’ілни́ц’а*, *с’т’ілни́ц’і* ‘тс.’ [Ґоца, к. 122], гуц. *стил’ни́ца* ‘верхня частина стола’ [Горбач Б, с. 218], *стілни́ці* ‘кухонна дошка для розкачування тіста, виготовлення домашнього печива та вареників; стільниця’ [Неґрич, с. 163], *с’т’іл’ни́ц’а* ‘тс.’, *с’т’іл’ни́ц’і* ‘тс.’, *с’т’ілни́ц’а*, *с’т’ілни́ц’і* ‘тс.’ [Ґоца, к. 122], бойк. *с’т’іл’ни́ц’а* ‘тс.’, *с’т’іл’ни́ц’і* ‘тс.’, *с’т’ілни́ц’а*, *с’т’ілни́ц’і* ‘тс.’ [Ґоца, к. 122].

Прозору мотивацію мають слова, зафіксовані на позначення качалки ‘круглої, гладко витесаної палиці для розкачування тіста’ – *ка|чалка* (Бл, ВБ, Вр, Зв, Зр, Мк, Мн, Ск, Ст, Шм) *(ка|ч’еўка* (Вл)), *качи|ло* (Рж) *(кач’і|ло* (Плн), *кач’е|ло* (Вл), *ката|лок* (Грд); *та|чалка* (Дв, См, Шк) (*та|чаўка* (Тр), *та|чилка* (Пдг)), *та|чил'ник* (Гс), *то^{у}ло^{у}|качка* (Пр); пор. також: наддн. *качéвка* ‘валок качати білизну’, *качéлка* ‘тс.’, *качíвка* ‘тс.’, *тацівка* ‘тс.’, *тачáвка* ‘тс.’, ‘валок для розкачування тіста’ [Шило, с. 139, 251], пд.лемк. *кач’ýлка* ‘качалка’, *кач’ални́ца (кач’алні́ца)* ‘тс.’, *кач’ални́ц’а (качалн’і́ц’а)* ‘тс.’, *кач’éлниц’а* ‘тс.’ [ЛАСС, к. 107], бойк *тачівка* ‘рубель і качалка’, *тачівни́к* ‘тс.’ [Онишк. II, с. 281], *качíвка* ‘дерев’яний валик для розкачування тіста’ [Матіїв, с. 207], *кач’íлка* ‘качалка (для розкачування тіста)’, *кач’íўка* ‘тс.’, *тáч’іўка* ‘тс.’, *тáчаўка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 123], бук. *тачáвка*, *тачíвка* ‘предмет, що використовується для розкочування білизни, тіста, вигладжування, вирівнювання одягу, качалка’ [СБГ, с. 541], *тач’íўка* ‘качалка (для розкачування тіста)’ [Ґоца, к. 123], гуц. *тачíвка* ‘качалка’ [Горбач Б, с. 222; Ґоца, к. 123], *тач’íлка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 123], *тачíвка*, *тáчілка*, *тáчалка*, *тачівни́к* ‘качалка (для білизни)’, ‘качалка (для тіста)’, ‘макогін’ [ГГ, с. 182], закарп. *кач$^{(у)}$ýлка* ‘качалка, якою розкачують тканину (білизну), тісто і т. д.’ [Саб., с. 139], ‘качалка для качання тіста і т.ін.’, *кач’íвка* ‘тс.’, *кач$^{(у)}$íлка* ‘тс.’ [ЛАЗО III, к. 361; Ґоца, к. 123], *качїўка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 123], *каш’ýлка* ‘тс.’, *качи́лка* ‘тс.’, *тач’íлка*

‘тс.’, *та́ч’ілка* ‘тс.’, *тач’у́лка* ‘тс.’ [ЛАЗО ІІІ, к. 361], поліс. *качі́лка* ‘качалка для качання білизни після прання’ [Лис., с. 93, 94], зх.поліс. *качалко* ‘кругла палиця для розкачування білизни або тіста’, *качалка* ‘тс.’ [Арк. І, с. 214], сх.слоб. *ка|ч’алка*, *ка|талка* ‘пристрій для розкочування тіста’ [31, с. 165] та ін.

Із цим значенням зафіксовано лексему *ва|лок* (Бл, Вт, Дв, Дм, Нк, Ост, Шм), утворену від дієслова *валити* (із псл. *valiti, valjati* ‘крутити, вертіти, котити’, пізніше ‘качати по землі, розкладати, руйнувати’) [ЕСУМ І, с. 325–326]. З аналогійним значенням виявлено назву тільки в бойківських [Ґоца, к. 123] та південнолемківських говірках [ЛАСС, к. 107]. В інших говорах південно-західного наріччя назва відома здебільшого із відмінною семантикою: наддн. *вало́к* ‘частина грабель, до якої прикріплено зубці’ [Шило, с. 66; ССС, с. 383], лемк. *вавок* ‘дерев’яна качалка, якою качали білизну’, ‘валок, покіс сіна’ [ССТ, с. 36], бойк. *вало́к* ‘валок (у граблях)’ [Онишк. І, с. 82], гуц. *вало́к (грабл’ів)* ‘валок із зубцями у граблях’ [Горбач Б, с. 144], *вало́к* ‘частина граблів’, ‘ряд скошеної трави’ [Неґрич, 31; ГГ, 33], закарп. *вало́к* ‘тс.’ [Саб., 34], зх.поліс. *валок* ‘товкачик розтовкувати варену картоплю’ [Арк. І, с. 43].

Просторове поширення виявлених лексем на позначення качалки демонструє карта 22 (див.: додаток А).

Дерев’яне знаряддя з довгим держаком і широким плоским кінцем для саджання хліба в піч і виймання його з печі, яке як реалія вийшло з ужитку, у досліджуваних говірках позначає *ло|пата* (Блз, Вр, Врб, Гд, Кнв, Кт, Ост, Пр, Ст) (*лу|пата* (АВ, Бл, ВБ, Вл, Вт, Гб, Грд, Гс, Дв, Дм, Зв, Зр, Крк, Мк, Нк, Плн, Пр, Прд, Прл, Пт, Рж, Ск, Ср, Стр, Тр, Трн, Шм), *ло^{у}|пата* (Вл, Зл, Нк)).

Лексема *ло(у)пата* походить від псл. *lopata* ‘лопата’, очевидно субстантивований прикметник із суфіксом *-at-*, похідний від **lopъ* ‘широкий лист’ [ЕСУМ ІІІ, с. 287]; пор.: гуц. *лопа́та (до хл’іба)* ‘лопата для печі’ [Горбач Б, с. 183], бук. *lopata* ‘прилад для всування хліба до печі’ [232, s. 66], зх.поліс. *лопата* ‘знаряддя з довгим держаком і широким плоским кінцем для саджання хліба в піч’, *лопатка* ‘пристосування з невеличкої дощечки для розмішування рідкої страви’ [Арк. І, с. 291].

4.5.3. Назви кухонних предметів для миття посуду. На позначення ганчірки для миття посуду у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя поширена лексема: ˈ*митка* (Бл, ВБ, Вт, Гд, Гр, Дв, Дм, Зр, Крк, Кт, Мк, Мн, Нк, Ост, Пр, Ср, Ст, Тр, Чрч, Шк) (ˈ*мытка* (Кр), ˈ*помитка* (Вл), *по*ˈ*митка* (Ск, Шм)), утворені від дієслова *мити* (< псл. *myti*) [ЕСУМ ІІІ, с. 466–467]; пор.: наддн. *ми́тка* ‘невелика ганчірка для миття посуду’ [Шило, с. 174], бойк. *ми́тка* ‘ганчірка’ [Онишк. І, с. 441], ‘ганчірка, якою миють посуд, мийка’ [Матіїв, с. 277; Ґоца, к. 134], *ми́йка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 134], гуц. *ми́тка* ‘ганчірка, мийка’ [ГГ, с. 123], ‘ганчірка для миття посуду’ [Неґрич, с. 113; Ґоца, к. 134], *ми́йка* ‘ганчірка до миття’ [Горбач Б, с. 187], ‘ганчірка, якою миють посуд, мийка’ [Ґоца, к. 134], бук. *ми́йка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 134], закарп. *мы́йка* ‘тс.’, *мы́тка* ‘тс.’, *по́мытка* ‘тс.’, *помыва́л’ка* ‘тс.’ [Ґоца, к. 134; ЛАЗО ІІІ, к. 363], *ми́йка* ‘тс.’, *ми́тка* ‘тс.’, *по́мы*^{o}*тка* ‘тс.’, *помы́тка* ‘тс.’, *по́митка* ‘тс.’, *помы*^{o}*ва́л’ка* ‘тс.’ [ЛАЗО ІІІ, к. 363], зх.поліс. *мийка* ‘кусочок тканини для миття посуду’, *митка* ‘тс.’, *помиток* ‘тс.’ [Арк. І, с. 311, 313, ІІ, с. 70].

Слово *митка* зафіксовано й у складі описової назви приладу для чищення посуду у вигляді скрученого у спіраль дроту – ˈ*митка зиˈл'ізна* (Бл), проте в досліджуваному ареалі на позначення цієї реалії більш поширене слово *дріт* (Нк), демінутиви *дˈротик* (Дв, Зр, Ср, Тр, Шк) *друˈт'анка* (Бл), *друˈт'ан'ка* (Шм) та описова назва *дрот'аˈна шˈч’ітка* (Кр).

Слово *дріт* – метонімійне утворення від назви матеріалу, із якого виготовлений прилад. Зазначмо, що у досліджуваних говірках лексему спорадично виявлено на позначення товкача (див.: 4.5.1).

Спорадично прилад для чищення посуду має назву ˈ*шорка* (Гр), етимологія якої затемнена. Імовірно, слово утворене від дієслова *шурхотіти*, оскільки процес чищення посуду таким приладом створює певний шум.

Із цією семантикою назви не засвідчені в опрацьованих працях з інших говорів української мови. Зауважмо, що такий кухонний прилад увійшов у вжиток порівняно недавно і його назви є новотворами, а лексика на його позначення продовжує активно творитися.

Висновки до розділу 4

Основу назв посуду та кухонних предметів у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя становить питома лексика: *пу(о)ˈсуда, суˈдини, гу(о)рˈнец('), гˈлечик, скувуруˈда, го(у)рˈн'а(е,і), в'і(е,и)дˈро, ˈбочка, буˈч'іўка, ніш, ц'іˈдил(ʼ)(ў,й)ко(у) (це) (цид'ілка*), *ваˈри(е)х(шк)а, че(и)рˈпак, ˈтерка(о), мˈн'ат(л)ка (мˈйачка), тоўˈкач(ка), ˈмасˈн(л)ичка, бо(у)ˈденʼка, (на)вирх(ш)ˈн'а(е)(к) (верхн'аˈч'е), ˈде(и)нце, маˈк'ітра, ˈси(їи)то(у)(у), риши̯ˈто (риˈш'ітка), о(у)бˈручка, убиˈчайка, луб(п), ˈобв'ім, ˈцебри(к), кач'е(і,и)ˈло, таˈча(и)л(ў)ка (таˈчил'ник), тоуˈлоуˈкачка, ваˈлок, ло(у)ˈпата, ˈми(ы)тка (ˈпоˈмитка).*

Серед запозичень найбільше назв із польської мови: *ˈнаˈчи(ы)н'е(а,і), ˈрин(')ка, па(и)ˈтел'н'а(і,е), ˈки(е)ˈл'і(у,и)шо(и)к, фˈл'а(е)шка, зˈбано(у)к, сˈлойі(о,у)к* та ін., що можна пояснити близьким сусідством із польськими говірками; кілька запозичень з німецької: *бри(а)тˈванка, таˈріл', кваˈтирка, ˈко(у)ˈно(і,у)ўка, ˈпутн'а, дˈру(и)ш(с)ˈл'а(е)к*; французької: *кастˈрул'а, ˈрондил', ˈбуте(и)л' (ˈбутл'а)*, латинської: *ˈми(ы,'і)ска, кˈварта, ˈло(и)шка, ˈх(к)ох(ф)л'а(і,е)(хуˈхел'ка, ˈхохл'ічка*), румунської: *ґе('і)ˈлетка* (*ґ'і(а)леˈт(ч)ина, галеˈтинка*), словацької: *паˈвуска*, російської: *staˈкан, граˈфи('і)н*, грецької: ˈ*катка*, готської: *с(ш)кˈл'е(а)нʼка* мов.

Серед морфологічних способів творення назв найпродуктивнішим є суфіксальний: *кˈришка, ц'іˈдил(ʼ)(ў,й)ко(у), ваˈри(е)шка, че(и)рˈпак, кулу(о)ˈті(о)ўка(ц'а(і)) (кулуˈт(')ушка), мˈн'ат(л)ка (мˈйачка), тоўˈкач(ка), ˈмасˈн(л)ичка (маслиˈчина), бо(у)ˈденʼка, вирх(ш)ˈн'а(е)(к) (верхн'аˈч'е), маˈк'іўниц'а, маґ'ілˈниц'а, о(у)бˈручка, ˈцебрик, каˈча('е)л(ў)ка, таˈча(и)л(ў)ка (таˈчил'ник), тоуˈлоуˈкачка, ваˈлок, ми(ы)тка (ˈпоˈмитка).* Поодинокі назви утворено префіксально-суфіксальним способом *навирш̯ˈн'ек, ˈп'ітситок*, а також за допомогою основоскладання: *по(у)ˈлуˈмисок, маˈк'ітра, макурˈтерт, мако(у)ˈг'і(о)н.*

Виявлено також видові назви посуду, утворені суфіксальним способом: *кастˈрул'ка, бан'аˈчок.*

В межах синонімічного ряду розрізнення відбувається на основі розміру посуду: *|рин'ка* ‘мала сковорода’ *: |рондил'* ‘велика сковорода’; *бочка* ‘велика дерев’яна посудина’ *: ґ’іле|тина* ‘мала дерев’яна посудина’.

У межах досліджуваної тематичної групи спостерігаємо такий процес семантичного розвитку, наприклад: ‘матеріал’ > ‘начиння, посуд’: *|марл'а('і)* ‘вид тканини’ > ‘тканина для проціджування молока’; *б|л'а(е)ха*, *б|л'а(е)шка* ‘металевий лист’ > ‘посуд для випікання’; *дріт* ‘металевий виріб у вигляді гнучкої нитки або тонкого прута’ > ‘товкач’, ‘прилад для чищення посуду у вигляді скрученого у спіраль дроту’.

Лексиці досліджуваної тематичної групи притаманне явище полісемії: *па(и)|тел'н'а(і)* ‘сковорода’, ‘деко’; *по(у)|лу|мисок* ‘велика тарілка’, ‘мала тарілка’, ‘миска, в яку насипали сіль’; *ва|ришка* ‘велика ложка, якою наливають рідку страву’, ‘велика дерев’яна ложка’, ‘велика дерев’яна ложка, якою вибирають вареники’; *ко(у)ло(у)|то(і)ўц'а(і)* ‘колотівка’, ‘рухома частина маснички у вигляді кільця з дірками на довгій палиці, якою збивають масло’, ‘товкач’; *бан'а(і)|чок* ‘кухоль’, ‘мала каструля’; *з|бано(у)к* ‘висока кругла глиняна посудина, розширена в нижній частині, у якій брали воду в поле і т.ін.’ ‘металева посудина циліндричної форми з ручкою для носіння молока або води’; *бу|ч’іўка*, *|д'ішка (|д'іжучка)* ‘невелика бочка для зберігання сиру, соління сала та для інших потреб’, ‘низька широка дерев’яна діжка, у якій готували розчину на хліб’ та ін.

Засвідчено метафоризовані назви – *дріт*, *дру|т'ак*, *дріт жи|л'ізний* ‘товкач’; *дріт*, *д|ротик*, *дру|т'ан(')ка*, *дру|т'ан'ка* ‘прилад для чищення посуду у вигляді скрученого у спіраль дроту’.

ВИСНОВКИ

Методика, яку покладено в основу збирання та аналізу лексики тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння», виявилася результативною, оскільки дала змогу здійснити аналіз семантичних зв'язків у межах тематичних груп та змін в семантиці номінативних одиниць, а також виокремити говіркові риси на фонетичному, морфологічному та лексико-семантичному рівнях.

За допомогою спеціально укладеного питальника обстежено 56 населених пунктів Старосамбірського, Самбірського, Мостиського, Яворівського та Жовківського районів Львівської області. Діалектні записи здійснено у формі відповідей на запитання питальника й текстів, які містять інформацію про спосіб приготування страви чи виробу, опис обряду, у якому їх використовують, прикмети та повір'я, пов'язані з ними.

Надсянський та наддністрянський говори вже понад століття є предметом зацікавлення діалектологів. Серед перших дослідників – І. Верхратський, І. Зілинський, М. Пшеп'юрська та ін. Однак депортація носіїв говору у 40–50-х роках не сприяла ані цілісності ареалу, ані дослідженню цих говірок.

На підставі записаних діалектних текстів про назви їжі та кухонного начиння виявлено лексико-семантичні особливості говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя: надс.: *дике мулу|ко, ву|сикуве(о) мулу|ко, ве(е^{и},и)р|бове мулу|ко* 'молоко, яке починає киснути', *|йадерниця* 'кров'яна ковбаса', *за|виванц'і* 'голубці', *о(у)|парінки* 'спечені спеціально до Святого вечора невисокі круглі хлібні вироби із пшеничного борошна, у яких перед випіканням роблять виделкою дірки, щоб тісто не росло', *шчи(е)д|рак* (*шчидрач|ки(і)* (мн.)) 'невеликий виріб з дріжджового чи прісного тіста, який у Навечір'я Богоявлення дають худобі', *ук|рушок* 'хліб, який хрещена мати тримає під час обряду церковного хрещення дитини і який роздають всім гостям', *нас|тіл'ник* (*прес|тіл'ник*) 'весільний хліб молодої', *|гуска* 'булочка'; надс.-наддн.: *|полиўка* 'сироватка', *дириў|йа(л'а)ниї боршч* 'рідка страва зі зварених сушених фруктів і борошна або макаронів', *го^{у}ло^{у}|йух* 'рідка страва зі зварених на молоці будь-яких круп',

вуд'а|ник ‘молочний суп із пшоном’, *зу суши|н'а боршч* ‘узвар’, *ко(у)ро(у)вай|ц'і* (*куру|вайчики(’і), куру|вайц'іта*) ‘маленькі булочки, які дають гостям як весільний гостинець’, *лу|газа* ‘перлова каша’; наддн.: *к|рупн'ек* ‘суп із картоплі та круп’.

Засвідчено такі ф о н е т и ч н і риси досліджуваних говірок: звук [ы] на місці [*ы] – *|**сы**рватка*; [а] після шиплячих і м’яких приголосних у наголошеній позиції переходить у [’е], у ненаголошеній – в [і] – *мас|л'енка, гур|н'е, ку|т'е, |каш’і, жин|тиц'і*; вживання *г’і, к’і, х’і* замість *ги, ки, хи* – *|пируг’і, бурач|к’і, |пампу|х’і*; друге повноголосся – *|голупц'і с т**е**|р**е**туйі |бул'би*; укання – *|с'іт**у**, к**у**л**у**|тушка, |гус**у**чка*; лабіалізація [а] (>а^{о}) перед [ў] – *пхоў, три|моў, моў (ма^{о}ў)* та ін.

Серед м о р ф о л о г і ч н и х рис виявлено передусім нестягнені форми прикметників: *р'іт|койе, гли|бокайа та|ріл', гри|би п’іт|биванійі*; вживання форм двоїни: *три |лищц'і* та ін.

Найчастіше назви страв мотивовані основним компонентом страви (явище метафоризації) – *ка|пуста, квас, ш|чаўка, рис, к|рупн'ек, гре|чана |каша, суши|н'а*; смаком – *к’ісе|лиц’а(’і), ки(’і)|с'іл', п’іт|кисле мулу|ко, квас|не мулу|ко, |ки(’і)с|ле мулу|ко, с(у)о|лотке му(о)лу(о)|ко*, кольором – *|чорний хл'іп, |б’ілий хл'іп, че(и)р|воний боршч, |б’ілий боршч, зи|лений |боршчик*, консистенцією страви – *|р'іткий боршч, |гола |зупа, |чиста |зупа, |бул'ба рід|ка*, етнонімом – *ук|ра|йін'с$^{(ь)}$кий боршч, |рускій боршч, |пол'скій бор$^{(ь)}$шч*, часом – *моло|дий хл'іп, с(')|в’іже му(о)лу(о)|ко, с|в’іжий хл'іп, но(у)|ва |бул'ба*, температурою – *ху|лодне мулу|ко, ху(о)лу(о)|д(')е(и)ц(')*, назвою свята, на яке призначено страву чи виріб – *кул'і|да, шче(и)д|рак*; дією – *чи|нений боршч, к|вашиній боршч, ку|лочина ка|пуста, |бул'ба |душина, д|руханійі |бул'би, пута|лабана |бул'ба, с|мажина |бул'ба, за|виваниц, к|ручене, кулу|ч’інка*.

Назви посуду зазвичай мотивовані матеріалом, із якого виготовлено предмет, – *|марл'а(і), дріт, д|ротик, чу|гун:ий ба|н'а(е)к, ал'у|м’ін'увий ба|н'а(е)к, г|лин'аний гор|нец', б|л'а(е)ха, б|л'а(е)шка, бл'а|ша|на |миска, |миска гли|н'анайа, |миска пу|ливана, кап|ронуве гур|н'а, жи|л'ізнойе гур|н'е, з|банок бл'аша|ний гур|н'е гли|н'анойе, дириў|л'ана |лишка, с’іл'|ничка дириў|йена, друш|л'ек уб|ливаний, дриш|л'ак гли|н'аний*, призначенням – *цуке(’і)р|ничка, с$^{(ь)}$(и)іл'|ничка, |мас|ничка, ма|к’ітра, мако(у)|г’і(о)н, ка|ча(’е)л(ў)ка*, розміром, формою, місткістю – *ви|ликий*

ба|н'ак, ма|лиї ба|н'ак, ма|ла пи|тел'н'а, |рин'ка ма|лен'ка, ви|лика пи|тел'н'а, гли|бока брит|ванка, п|литка брит|ванка, та|ріл' г|липша, ви|лика та|р'ілка, ма|лиї та|ріл', м'іл|ка та|р'ілка ба|н'ек на три |л'ітри, бан'і|чок л'ітру|виї, дією – *ва|ри(е)шка, че(и)р|пак, |терка(о), кулу(о)|ті(о)ўка(ц'а(і)), м|н'атка, тоў|кач, ми(ы)тка, ка|ча(’е)л(ў)ка, ц'і|дил(')(ў,ї)ко(у)*, *ва|лок* тощо.

Основу зафіксованих у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя назв їжі та кухонного начиння формує питома лексика, успадкована із праслов’янської мови (*|баба, пали|ниц'а, |йушка, г|лечик, риши|то* тощо).

Більшість запозичень належить до лексичного складу сучасної української літературної мови (*ко(у)(л)ба|са, суп, бул'|йон, ку(о)(н)т|л(')ета, са(и)льце(и)|сон, ст|рудел', книш* та ін.). Важливо, що запозичені слова вжито переважно оказіонально, натомість домінує питома лексика. Найбільше іншомовних вкраплень засвідчено в межах тематичної групи «Назви посуду», вагому частину яких складають полонізми (*гар|бата, |на|чи(ы)н'е(а,і), |рин(')ка*), поширені і в інших говорах південно-західного наріччя. Функціонують також запозичення із німецької (*пампу|хи(’і), бри(а)т|ванка*), французької (*суп, |рондил'*), латинської (*к|варта*), грецької (*книш, |паска, |катка*), румунської (*ґе(’і)|летка*) мов, деякі, припускаємо, потрапили у досліджувані говірки за посередництвом польської мови. Незважаючи на тривале перебування території надсянських говірок у складі Радянського Союзу, спостерігаємо незначний вплив російської мови на лексику, що стала об’єктом нашого вивчення.

Із-поміж морфологічних способів творення назв найпродуктивнішим є суфіксальний (*|терканц'і, п|шонка, |цебрик* та ін.); поширена аналітична номінація (*рисува |зупа, |зупа з |локшом, ба|н'а(е)к пу|ливаний* тощо).

Лексика тематичних груп «Назви їжі» та «Назви кухонного начиння» перебуває у родо-видових відношеннях (пор.: *за|виван'ц'і* : *за|виван'ц'і з |маком*), їй також властива варіантність на фонетичному, граматичному, лексичному та семантичному рівнях.

Досліджуваним лексемам притаманне явище полісемії. Наприклад, слово *п|л'ацок* засвідчено із чотирма значеннями: ‘солодкий пиріг’, ‘оладка з тертої

картоплі’, ‘кружечки нарізаної картоплі, спечені на плиті’; ‘маленький хлібний виріб, який випікають спеціально до Навечір’я Богоявлення’.

Проведений аналіз засвідчив посилення впливу літературної мови на сучасні говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя. Про це, зокрема, свідчить поширення таких слів, як *вареники*, *холодець*, *деруни*, *каструля* тощо. Ці назви функціонують оказіонально і не витісняють з ужитку питомих діалектних назв: слово *бул'ˈйон* засвідчене у трьох говірках, натомість дублетна назва *ˈро(у)ˈсіл(ў)* – у 34 говірках.

Зафіксована в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя лексика на позначення їжі та кухонного начиння має паралелі:

– у говорах південно-західного наріччя: надс.-наддн. *ˈру(о)ˈсіл(ў)*, надс. *рóсів* ‘лемк. *росиł*, бойк. *росíв*, гуц. *росíв*, бук. *росíв*, закарп. *росýл*; надс.-наддн. *сˈтиран(ˀ)ка*, надс. *стí(и́)ранка*, *стûˈранка*, лемк. *сти(ы,е)ранка*, пд.лемк. *ст(ц)е(ы,і)ра́нка*, бойк. *сти́ранка*; надс.-наддн. *кˈни(ы)дл'і*, надс. *книдл’і*, гуц. *кни́(е́)д(ŧ)лі*, бойк. *кни́ŧл’і*, бук. *кни́ŧл’і*, закарп. *кне́дликы*, *кни́ŧ(д)л’і*; надс.-наддн. *жи(а,е)н(м)ˈтиц'а(і)*, надс. *жи(а,е)н(м)ˈтиц'а(і)*, лемк. *жентúця*, пд.лемк. *жи(ы,е)нтí(и́,ы)ц(ˀ)а*, *жы(і)нч’íц(ˀ)*а, гуц. *жи(е)нти(и́)ц’а('і,'и)*, бойк. *жи(е)нти́ця*, бук. *же(и)нти́ц'а(і)*, закарп. *жентúц’а*; надс.-наддн. *бра(и)тˈванка*, наддн. *бритвáнка*, *братвáна*, лемк. *брытвáнка*, пд.лемк. *брытвáнка (брутвáнка)*, бойк. *бритвáнка*, закарп. *брытвáнка*; надс.-наддн. *ку(о)лу(о)ˈті(о)ўк(ц')а(і)* (*кулуˈт(ˀ)ушка*), бат. *колотóвця*, *колотýшка*, надс. *кулотýшка*, наддн. *калатýшка*, *колотíвка*, лемк. *ковотов*, *ковотовця*, пд.лемк. *колотó(ý,і)ўц(ˀ)а*, *колот’ýўка*, *колотýшка (ковотýшка)*, *колóтоў (колóто)*, бойк. *колотíвка*, *колотівця*, *колотівча*, *колотýшка*, бук. *колóтавка*, *колóківка*, *колóтач*, *колóтачь*;

– у говірках південно-західного та північного наріч: надс.-наддн.: *студеˈнина*, надс. *студінíна*, наддн. *студени́ця*, *студинéць*, лемк. *студени́на*, *студели́на*, *студини́на*, бойк. *студенéц*, *студеᵘнéц’*, *студени́ц’а*, *студеᵘни́на*, *студени́на*, *студениц'*, гуц. *студи(е)нéц(ˀ)*, бук. *студе(и,'і)нéц*, закарп. *студеᵘнéц*, поліс. *стýдєн*, сх.поліс. *сˈтуд(ˀ)ен’*, *сˈтудн’і*, *студенець*, пн.підл. *стýден’*;

– у більшості говірок української мови: надс.-наддн. *йіжá, йідá, йíд'ін'а(е,і), йíджéн'а(е,і), йідзéн'а(е)*, надс. *jíда, jíдло[у], jíджин'і, jíдзен'і*, лемк. *йíдло, йіджы́н'а*, пд.лемк. *йідж'ін'а*, гуц. *йідá, йідзéн'і, йідýнок, йідло, йідúме, йíд'ін'и*, бойк. *йід'ін'і, йідá*, бук. *йíдло*, закарп. *йідá, йíд'ін'е*, холм. *йíдло*, поліс. *еда*, сх.поліс. *йíжа, йідá, ˡйід'ін'а*, зх.поліс. *йідло*, сх.степ. *йíжа, йідá, йедá, йіствó.*

На підставі лексикологічного та лінгвогеографічного аналізу назв їжі та кухонного начиння не вдалося провести умовної межі між надсянським та наддністрянським говорами. Можемо тільки підтвердити припущення діалектологів про наявність широкої смуги перехідних говірок.

Неоднорідність ареального поширення аналізованих лексем дає змогу окреслити три діалектні зони: північну, центральну та південну.

Говірки п і в н і ч н о ї зони мають більше ознак наддністрянського говору, хоча тут засвідчено й надсянські риси.

У п і в д е н н і й частині, нижче за м. Добромиль, виявлено бойківські впливи. Більшість карт фіксує лексичне багатство та незначну географічну диференціацію досліджуваного ареалу.

Добре видно опозицію між північними говірками та іншими досліджуваними на прикладі скартографоного значення ‘сироватка’. На півночі з цією семантикою поширена назва ˡ*полиўка*. У центральній частині ареалу поблизу українсько-польського кордону виявлено варіант ˡ*сырватка* (із заднім звуком *ы*, що є надсянською фонетичною рисою). У кількох говірках неподалік м. Яворів із цим значенням скартографовано слово *жинˡтиц'а*. У південній частині досліджуваної території поблизу кордону також виявлено цю лексему та її варіанти – *жинˡтиц'і, же(и)мˡтиц'а, жимˡтиц'і*. У східній частині ближче до наддністрянських говірок поширене слово ˡ*сирватка*.

Перспективу подальших студій вбачаємо у розширені мережі обстежених говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя та збиранні матеріалів до атласу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркушин Г. Польсько-українське порубіжжя у світлі суфіксальної деривації / Г. Аркушин // Język i kultura na pogranniczu polsko-ukraińsko-białoruskim. – Seria wydawnicza Lubselskiego Konwersatorium «Pogranicze». – T. 3. – Lublin, 2001. – S. 105–113.

2. Бандрівський Д. Говори Підбузького району Львівської області / Бандрівський Д. ; [відп. ред. М. Й. Онишкевич]. – К., 1960. – 104 с.

3. Белей Л. Українсько-словацьке етномовне пограниччя та окремі найновіші тенденції у його вивченні / Л. Белей // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Випуск 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород, 2008. – С. 70–73.

4. Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках / Г. Г. Березовська. – Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. – 348 с.

5. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.

6. Бичко З. Діалектна лексика Опілля / З. Бичко. – Львів : Фенікс, 1997. – 136 с.

7. Бичко З. Наддністрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно-західного наріччя української мови : текст лекцій / З. Бичко. – Львів : Ред.-видавничий відділ Львів. ун-ту, 1992. – 46 с.

8. Бичко З. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі / Зиновій Бичко // Діалектологічні студії. 1 : Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 276–281.

9. Бичко З. Опільський діалект – основа галицького (західноукраїнського) варіанта української літературної мови / З. Бичко // Другий міжнародний конгрес україністів : Доповіді і повідомлення. Мовознавство. – Львів, 1993.

10. Бичко З. Сільськогосподарська лексика у говірках Наддністрянщини / З. Бичко // Studia methodologia. – Тернопіль, 2002. – Вип. 10. – С. 44–46.

11. Бичко З. Типи лексичних опільських (наддністрянських) ізоглос / З. Бичко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 1992. – Вип. 23. – С. 16–19.

12. Буковинські говірки : хрестоматія діалектних текстів / [укл. Н. Руснак, Н. Гуйванюк, В. Бузинська]. – Чернівці : Рута, 2006. – 383 с.

13. Бігусяк М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с. + 2 карти.

14. Болібрух Л. Хліб в обрядово-звичаєвій структурі традиційного весілля бойків / Ліна Болібрух // Народознавчі зошити. – 2012. – № 1. – С. 19–26.

15. Борис Л. Динаміка назв страв календарної обрядовості у буковинському діалекті / Борис Л. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / [наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 697–699 : Слов'янська філологія. – С. 307–312.

16. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Борис. – Чернівці, 2015. – 20 с.

17. Борис Л. Назви голубців у буковинських говірках / Борис Л. // Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження : матеріали Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті д. філол. н. Н. В. Гуйванюк / [наук. ред. О. В. Кульбабська]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 204–205.

18. Борис Л. Назви напоїв у буковинських говірках / Борис Л. // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка : зб.

наук. праць / [відп. ред. Л. М. Марчук]. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 31 : Філологічні науки. – С. 29–34.

19. Борис Л. Назви прісних борошняних виробів у буковинських говірках / Борис Л. // Діалекти в синхронії та діахронії : загальнослов’янський контекст : зб. наук. праць за матеріалами міжнародної конференції / Ін-т укр. мови НАН України [наук. ред. П. Ю. Гриценко]. – К. : КММ, 2014. – С. 46–55.

20. Борис Л. Назви хлібних виробів у буковинських говірках / Борис Л. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / [наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 661–662 : Слов’янська філологія. – С. 170–176.

21. Бубряк М. Назви традиційних страв у говірках українських Карпат / М. Бубряк // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні : матер. наук.-практ. конф. – Ужгород, 1993. – С. 71–73.

22. Бубряк М. Побутова лексика (назви страв і кухонного начиння) у Словнику української мови Я. Головацького / М. Бубряк // Яків Головацький і рух за національне відродження та культурне єднання слов’янських народів : тези доповідей та повід. конф. – Тернопіль, 1989. – С. 85–86.

23. Вакалюк Я. Ю. Лексика народной медицины украинских говоров Прикарпатья : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык» / Я. Ю. Вакалюк. – Ужгород, 1974. – 18 с.

24. Вакалюк Я. Ю. Назви посуду і кухонного начиння в говірках Прикарпаття / Я. Ю. Вакалюк // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей і повідомлень / [відп. ред. М. Никончук]. – Житомир, 1983. – С. 181.

25. Вакалюк Я. Ю. Назви посуду та іншого кухонного начиння в українській мові / Я. Ю. Вакалюк // Культура слова. – 1985. – Вип. 29. – С. 45–48.

26. Великанович Д. Народна пожива в Турчанськім повіті / Д. Великанович // Матеріали до української етнології. – Львів : 1918. – Т. XVIII. – С. 31–37.

27. Вештарт Г. Назвы ежы / Г. Вештарт // Лексіка Палесся ў прасторы і часе / [ред. В. У. Мартынаў]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1971. – С. 89–142.

28. Вешторт Г. Названия пищи в говорах Полесья / Г. Вешторт // Лексика Полесья / [отв. ред. И. Толстой]. – Москва, 1968. – С. 367–414.

29. Волошинова М. О. Багатослівні номени на позначення предметно-побутової лексики в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016 – № 1. – С. 19–27.

30. Волошинова М. О. Гуцульсько-слобожанські паралелі (на прикладі назв їжі, посуду й кухонного начиння) / М. О. Волошинова // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Філологія / [гол. ред. В. Головчак.]. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. XXXII–XXXIII. – 351–354.

31. Волошинова М. О. Динаміка назв кухонного начиння в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / [наук. ред. А. П. Загнітко]. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 163–168.

32. Волошинова М. О. Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнослобожанських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. О. Волошинова. – Луганськ, 2014. – 20 с.

33. Волошинова М. О. Діалектні назви їжі: слобожансько-поліські паралелі / М. О. Волошинова // Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – Вип. 22 (ІІ том). – С. 35–40.

34. Волошинова М. О. Загальні назви їжі в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Science and Education a New Dimension : Filology. – Budapest, 2013. – Vol. 4. – С. 103–108.

35. Волошинова М. О. Назви їжі та напоїв у східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 177–181.

36. Волошинова М. О. Назви молока та молочних продуктів в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 3. – Ч. І. – С. 56–65.

37. Волошинова М. О. Назви посуду в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – № 3. – С. 85–92.

38. Волошинова М. О. Назви страв із борошна в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 1. – С. 32–41.

39. Волошинова М. О. Назви страв із м'яса в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. пр. : Сер. Лінгвістика і літературознавство. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – Вип. XXIV. – Ч. І. – С. 548–555.

40. Волошинова М. О. Номінація обрядової та святкової їжі в мовленні слобожан / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – № 3. – Ч. І. – С. 54–64.

41. Волошинова М. О. Репрезентація лексико-семантичної групи «Назви глиняного посуду» в українських діалектних словниках / М. О. Волошинова // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – № 1. – С. 101–107.

42. Ганудель З. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии: (Названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дис. на соискание

уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык». – Ужгород, 1980. – 21 с.

43. Ганудель З. Лексика хліба в українських говорах Східної Словаччини / З. Ганудель // Записки наукового товариства КСТУ. – Пряшів, 1978. – № 6. – С. 127–173.

44. Ганцов В. Діялектологічна класифікація українських говорів (присвячується пам'яті акад. О. О. Шахматова) / В. Ганцов // Записки історично-філологічного відділу / [за ред. А. Кримського].– К. : Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1923. – Кн. IV. – С. 80–144.

45. Герасим Н. До характеристики прислівників у надсянських говірках / Наталія Герасим // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна. – 2012. – Випуск 57. – С. 336–342.

46. Герус Л. Особливості пластичного трактування форми українського обрядового хліба-калача / Людмила Герус // Народознавчі зошити. – 2009. – № 5–6. – С. 649–661.

47. Глібчук Н. Із спостережень над весільною лексикою у наддністрянських та надсянських говірках / Наталія Глібчук // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна – 2004. – Вип. 34. – Ч. II. – С. 120–126.

48. Глуховцева К. Д. Лексика народного побуту українських східнослобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / К. Д. Глуховцева. – К., 1992. – 21 с.

49. Глуховцева К. Д. Лінгвістичний атлас лексики народного побуту українських східнослобожанських говірок / К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 181 с.

50. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження : навч. посібник / Михайло Глушко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. – 288 с., іл.

51. Глушко М. Походження та джерела вчиненого хліба в українців (культурно-генетичний аспект) / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. – 2012. – № 1. – С. 3–18.

52. Гнатюк В. Народна пожива і спосіб її приправи в Галичині / Володимир Гнатюк // Матеріали до українсько-руської етнології / [за ред. Хв. Вовка]. – Львів, 1899. – Т. І. – С. 96–110.

53. Говірки південно-західного наріччя української мови : збірник текстів / [упоряд. Н. М. Глібчук]. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 155 с.

54. Говори української мови : збірник текстів / [за ред. Т. В. Назарової]. – К. : Наукова думка, 1977. – 592 с.

55. Голубович І. Народна пожива в Снятинськім повіті / І. Голубович // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 48–70.

56. Гонтар Т. Народне харчування українців Карпат / Т. Гонтар. – К. : Наукова думка, 1979. – 140 с.

57. Гонтар Т. Харчування / Т. Гонтар // Бойківщина : Історико-етнографічне дослідження / [редкол.: відп. ред. Ю. Гошко]. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 149–158.

58. Гонтар Т. Харчування / Т. Гонтар // Гуцульщина : Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 203–214.

59. Горбач О. Говірка Комарна й Комарянщини / Олекса Горбач // Комарно-Рудки та околиця. Збірник історично-мемуарних географічних і побутових матеріалів. – НТШ. – Український архів, 43. – Нью-Йорк, 1987.

60. Горбач О. Південно-наддністрянська говірка й діялектний словник с. Романів Львівської области (Відбитка з «Наукових записок» Українського Технічно-Господарського Інституту в Мюнхені, т. VII (X), 1965). – Мюнхен, 1965. – 103 с.

61. Гороф’янюк І. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: матеріали до лексичного атласу української мови / Інна Гороф’янюк. – Вінниця, 2012. – 304 с.

62. Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок / Г. Гримашевич. – Житомир : Житомирський держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2002. – 184 с.

63. Гринчишин Д. Деякі акцентологічні особливості наддністрянських говірок / Д. Гринчишин // XIV Республіканська діалектологічна нарада: тези доповідей / [АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]. – К. : Наукова думка, 1977. – С. 45–47.

64. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1990. – 272 с.

65. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики западностеповых говоров : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Гриценко П. Е. – К., 1980. – 27 с.

66. Гриценко П. Ю. Лексична система говорів і картографування / П. Ю. Гриценко // Українська діалектна лексика : зб. наук. пр. / [ред. кол.: І. Г. Матвіяс (голова), П. Ю. Гриценко, Н. П. Прилипко]. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 10–20.

67. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1984. – 228 с.

68. Гузар Г. Спостереження над обрядовою лексикою у бойківських говірках // Бойківщина: історія та сучасність : матеріали Міжнародного історико-народознавчого семінару [«Населення Бойківщини у контексті загальнокарпатського етнокультурного розвитку»], (Самбір, 14–16 вересня 1995 р.) – Львів–Самбір, 1995. – С. 161–163.

69. Гура О. Материалы к описанию народных представлений, связанных с ткачеством, в зоне полесско-подляского пограничья / О. Гура // Восточнославянский этнолингвистический сборник : исследования и материалы. – Москва : Индрик, 2001. – С. 107–117.

70. Ґоца Е. Джерела поповнення назв їжі і кухонного начиння в українських говорах Карпат / Е. Ґоца // Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і

просторі: Збірник на пошану Дмитра Гринчишина / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. – С. 269–275.

71. Ґоца Е. До вивчення назв їжі і кухонного начиння в українських карпатських говорах / Е. Ґоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 1999. – Вип. 1. – С. 90–94.

72. Ґоца Е. Назви їжі в українських говорах Карпат / Е. Ґоца // Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2001. – Вип. 6. – С. 183 – 189.

73. Ґоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Е. Д. Ґоца. – Ужгород, 2001. – 20 с.

74. Ґоца Е. Назви їжі, пов'язані з часом її споживання, в українських говорах Карпат / Е. Ґоца // Науковий вісник Ужгород. ун-ту : Серія «Філологія». – Ужгород, 2000. – Вип. 4. – С. 8–11.

75. Ґоца Е. Назви напоїв і приправ в українських говорах Карпат / Е. Ґоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Випуск 12. : Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 125–128.

76. Ґоца Е. Назви рідких страв в українських говорах Карпат /Е. Ґоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 2000. – Вип. 3. – С. 107–115.

77. Ґоца Е. Назви страв із картоплі в українських карпатських говорах / Е. Ґоца // Сучасні проблеми мовознавства та картоплі літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 2002. – Вип. 6 : Збірник пам'яті К. Галаса. – С. 265 – 270.

78. Ґоца Е. Назви хлібних виробів в українських говорах Карпат / Е. Ґоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць. – Ужгород, 2001. – Вип. 4. – С. 194 – 197.

79. Ґоца Е. Суфіксальні деривати серед назв їжі рослинного походження в українських говорах Карпат / Еріка Ґоца // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – Вип. 24. : Присвячується 90-річчю від дня народження Й. О. Дзендзелівського. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – С. 107–114.

80. Ґоца Е. Угорські запозичення в українських карпатських назвах їжі / Е. Д. Ґоца // Acta Hungarica. – Ужгород, 2003. – С. 30 – 37.

81. Ґоца Е. Угорські нашарування серед назв їжі та напоїв в українських говорах Карпат / Е. Ґоца // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць] / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. – С. 45–50.

82. Дзендзелівський Й. З історії дослідження українських говорів методами лінгвістичної географії / Й. Дзендзелівський // Тези доповідей до XIX наукової конференції. Серія мовознавча / [відп. ред. Й. Дзендзелівський]. – Ужгород, 1965. – С. 3–12.

83. Дзендзелівський Й. О. Назви деяких видів посуду у говірках Закарпаття / Й. О. Дзендзелівський // Доповіді та повідомлення Ужгородського університету : Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 3. – С. 34–37.

84. Дзендзелівський Й. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах / Й. Дзендзелівський // Територіальні діалекти і власні назви / [відп. ред. К. Цілуйко]. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 80–89.

85. Дзендзелівський Й. Передмова // Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Т. 1 : Назви страв, посуду і кухонного начиння. – Братіслава–Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1981. – С. 5–7.

86. Дзендзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови / Й. О. Дзендзелівський. – К. : Наукова думка, 1984. – 308 с.

87. Дзендзелівський Й. О. Сільськогосподарська лексика говорів Закарпаття (лексика, пов'язана з обробітком землі, вирощуванням сільськогосподарських культур та збором урожаю) / Й. О. Дзендзелівський // Studia Slavia Hungarisa. – 1964. – Т. X. – С. 33–97.

88. Дика Л. Поліські елементи в говірках поліcько-середньонаддніпрянського суміжжя // Діалектологічні студії. 6: Лінгвістичний атлас — від створенння до інтерпретації / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2006. – С. 91–96.

89. Дика Л. Суфіксальний словотвір іменника в говірках поліcько-середньонаддніпрянського порубіжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Дика. – Київ, 2003. – 19 с.

90. Дика Л. Форми двоїни в говірках поліcько-середньонаддніпрянського пограниччя // Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 129–134.

91. Діллнбергер С. Рослинні продукти в страві східнословацького населення // Науковий збірник музею української культури у Свиднику. – Т. 15. – Ч. 1. – С. 125–140.

92. Еда по-русски в зеркале языка / [Н. Н. Розанова, М. В. Китайгородская, У. Долешаль и др.] – М. : РГГУ, РАН. Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова, 2013. – 586 с.

93. Жвава О. А. Весільна лексика наддністрянсько-подільського суміжжя // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : Філологічні науки. Вип. 21. – Ізмаїл : Ізмаїльський державний гуманітарний університет, 2006. – С. 82–89.

94. Жвава О. Із досвіду збирання матеріалу про родинні обряди Поділля // Етнолінгвістичні студії. 1. – Житомир : Полісся, 2007. – С. 105–114.

95. Жвава О. А. Лексика родильного обряду у говірках наддністрянсько-подільського суміжжя / О. А. Жвава // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – Вип. 16. – Т. 1. – С. 118–127.

96. Жвава О. А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Жвава – К., 2010 – 19 с.

97. Жвава О. Лексика поховального обряду у говірках наддністрянсько-буковинсько-подільського суміжжя / О. Жвава // Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті. – Випуск 27. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, 2009. – С. 135–140.

98. Жвава О. А. Структура весільного обряду та номінація його етапів у подільських говірках / О. А. Жвава // Мова і культура (Науковий журнал). – Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. IV (92). Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – С. 288–294.

99. Жилко Ф. Походження південно-західних діалектів української мови (у світлі даних лінгвістичної географії) / Ф. Жилко // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради / [відп. ред. Ф. Т. Жилко]. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 3–14.

100. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Г. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 19 с.

101. Загнітко Н. Назви м'ясних страв у східностепових говірках Донеччини / Н. Г. Загнітко // Лінгвістика : зб. наук. праць.– Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 3 (24). – Ч. І. – С. 65–72.

102. Загнітко Н. Г. Назви страв з вареного тіста в донецьких говірках / Н. Г. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць.– Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 222–226.

103. Заклинський Б. Народна пожива у Косівськім повіті / Б. Заклинський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 41–48.

104. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті / Я. В. Закревська. – К. : Наукова думка, 1976. – 163 с.

105. Закревська Я. В. Українські назви картоплі (Solanum tuberosum) / Я. В. Закревська // Дослідження і матеріали з української мови / [редкол. : Л. Л. Гумецька (голова)]. – Т. IV. – С. 28–36.

106. Зілинський І. Дещо з фонетики українських говорів / Іван Зілинський ; відбитка з ювилейного «Альманаха» віденьської «Сїчи», виданого в 40-літню річницю заснованя товариства у Львові. – 1908. – 13 с.

107. Зілинський І. Карта українських говорів з поясненнями / Іван Зілинський // Праці українського наукового інституту. – Варшава, 1933. – Т. XIV. – Серія філологічна. – Кн. 3. – 20 с.

108. Зілинський І. Питання про лемківсько-бойківську границю / Іван Зілинський // Lud Słowiański. – Kraków, 1936. – T. IV A, z. 1. –S. A 75–101.

109. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів / Іван Зілинський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1914. – Т. 117–118. – С. 333–375.

110. Зюбровський А. В. Народні традиції випікання хліба українців південно-західного історико-етнографічного регіону наприкінці XIX – на початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. канд. істор. наук : спец. 07.00.05 – «Етнологія» / А. В. Зюбровський. – Львів, 2015. – 20 с.

111. Кисілевський К. Мовні особливості наддністрянського гнізда / К. Кисілевський // Записки наукового товариства ім. Шевченка : Збірник на пошану З. Кузелі / [за ред. В. Янева]. – Париж; Нью-Йорк ; Мюнхен ; Торонто ; Сідней, 1962. – Т. CLXIX. – С. 283–297.

112. Козачук Г. Лексична інтерференція в західнополіських говірках / Г. Козачук // Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка; редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Довіра, 1997. – С. 139–144.

113. Коненко П. Народна пожива у Скалатськім повіті / П. Коненко // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 70–85.

114. Конобродська В. Л. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Л. Конобродська. – Львів, 1999. – 21 с.

115. Конопка В. М. Відповідники поминальної страви «коливо» в календарній обрядовості українців с. Сороцьке Теребовлянського району Тернопільської області (за матеріалами експедиції 2009 р.) / В. М. Конопка // Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании. 2010». – Одесса : Черноморье, 2010. – Т. 34. – С. 77–82.

116. Костів О. Зона вібрацій на наддністрянсько-подільському діалектному суміжжі / О. Костів // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2004. – Вип. 34. – Ч. II. – С. 127–136.

117. Котович В. Ойконімія Опілля XII-XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Котович – Івано-Франківськ, 2000. – 20 с.

118. Коць-Григорчук Л. М. Еволюція українського мовлення в діалектному просторі / Лідія Коць-Григорчук // Українська мова. – 2011. – № 3. – С. 41–51.

119. Коць-Григорчук Л. Зона вібрацій на західному мовному пограниччі / Лідія Коць-Григорчук // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 230–236.

120. Кукса Т. П. Фітономінація та її просторова варіативність в українських говірках Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Кукса Т. П. – К., 2013. – 24 с.

121. Куриленко В. Назви м'ясних продуктів у поліських говірках української мови (лінгвогеографічний аспект) / В. Куриленко // Волинь–Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2001. – Вип. 6. – С. 350 – 357.

122. Лесів М. Взаємозв'язки між українськими та польськими говорами / М. Лесів // Український календар. – Варшава, 1966. – С. 280.

123. Лесів М. Дослідження українських надсянських говірок: до 1988 року / М. Лесів // Перемишль. – Перемишль ; Львів, 1996. – С. 60–84.

124. Лесів М. Наддністрянські говірки / М. Лесів // Українські говірки у Польщі. – Варшава, 1997. – С. 223–238.

125. Лесів М. Надсянські говірки / М. Лесів // Українські говірки у Польщі. – Варшава, 1997. – С. 151–222.

126. Лесів М. Опрацювання фонологічної системи говірок Білгорайщини / М. Лесів // Наша культура.– Варшава, 1976. – № 9 (221).

127. Лесів М. Південноукраїнські говори в ПНР / М. Лесів // Український календар. – Варшава, 1975. – С. 279–284.

128. Лесів М. Українська мова в Польській Народній Республіці / М. Лесів // Український календар. – Варшава, 1970. – С. 66–70.

129. Лизанець П. М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР / П. М Лизанець. – Ужгород, 1976. – Частина ІІІ. – 328 с.

130. Литвиненко С., Хобзей Н. Гончарство в мові і культурі / Світлана Литвиненко, Наталія Хобзей // Діалектологічні студії. 2: Мова і культура / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 81–96.

131. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнослобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Магрицька. – Запоріжжя, 2000. – 23 с.

132. Маєрчик М. Неспоживання їжі і споживання не-їжі / Марія Маєрчик // Маєрчик Марія. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. – Київ : Критика, 2011. – С. 120–127.

133. Мазур Г. Найменування великоднього хліба в українських говірках Карпат / Галина Мазур // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів, 2000. – С. 157–165.

134. Майборода А. Назви страв з картоплі в поліських говірках / А. Майборода // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : «Наукова думка», 1977. – С. 113–114.

135. Маркевич М. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / М. Маркевич / [сост. Н. А. Маркевич]. Репринт. изд. 1860. – Київ : Добровольное общество любителей книги УРСР, 1991. – 120 с.

136. Мартинова Г. І. До визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі / Г. І. Мартинова // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К. : Довіра, 1997. – С. 145–158.

137. Мартинова Г. І. Подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. І. Мартинова. – К., 1993. – 21 с.

138. Мартинова Г. Порубіжжя як об’єкт картографування / Г. Мартинова // Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ, 2003. – С. 180–189.

139. Михайленко В. Динаміка середньонаддніпрянсько-поліського діалектного суміжжя у світлі ізофон : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Михайленко. – К., 2002. – 24 с.

140. Никончук М. В., Никончук О. В., Мойсієнко В. М. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії / М. В. Никончук, О. М. Никончук , В. М. Мойсієнко. – Житомир : Полісся, 2001. – 147 с.

141. Новіцька О. І. Назви страв із борошна у говірках Підгаєччини / О. І. Новіцька // Філологічні науки. – 2013. – Книга 4. – С. 247–253.

142. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі / Р. С. Омельковець. – Луцьк : Вежа, 2006. – 300 с.

143. Онишкевич М. Атлас говорів Надсяння / М. Онишкевич // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради. – Київ, 1970. – С. 170–173.

144. Онишкевич М. Атлас давніших говорів Надсяння і суміжніх земель (АГН) / М. Онишкевич // Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wscodniosłowiańskim / [pod redakcią M. Kondratiuka]. – Białystok, 1995. – S. 41–51.

145. Онишкевич М. Назви посуду для зберігання, носіння та пиття молока та інших рідин у карпатських та суміжних говорах української мови / М. Онишкевич // Slavia orientalis.– Т. XXXIX. – № 3–4. – 1990. – С. 377–386.

146. Онищук А. Народна пожива в Наддвірнянськім повіті / А. Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 37–41.

147. Осташ Л. Гуцульсько-наддністрянські лексичні паралелі / Любов Осташ // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XXV–XXVI. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – С. 33–37.

148. Осташ Л. Сучасна оронімія наддністрянського села Стриганці та його околиць / Л. Осташ // Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернівці, 18–19 березня 2010 р.) – Чернівці, 2010. – С. 43–45.

149. Осташ Л.Р., Осташ Р. І. Антропонімія наддністрянського села Стриганці / Л. Р. Осташ, Р. І.Осташ // Українська історична та діалектна лексика : збірник наук. праць. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 200–207.

150. Осташ Л. Р., Осташ Р. І. Деривація розмовних варіантів особових власних імен у мовленні наддністрянців / Л. Р. Осташ, Р. І. Осташ // Ономастика і апелятиви (проблеми словотвірної дериватології). – Вип. 7. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1999. – С. 166–171.

151. Осташ Л. Р., Осташ Р. І. Динаміка власних особових імен на Наддністрянщині / Л. Р. Осташ, Р. І. Осташ // Ономастика східних слов'ян : тези доп. наук. семінару. – К., 1996. – С. 56–57.

152. Осташ Н. Праслов'янські елементи у структурі фразеограм Наддністрянщини / Надія Осташ // Галич і галицька земля в державотворчих процесах України: матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції. – Івано-Франківськ–Галич : Плай, 1998. – С. 232– 235.

153. Осташ Н. Про назви літніх християнських свят українців: Зелені свята / Надія Осташ // Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 248-268.

154. Осташ Н.Л. Про українські народні назви християнських свят : Водохрещі / Надія Осташ // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 290–299.

155. Панцьо С. Похідні номени групи «посуд і кухонне начиння» у лемківському говорі / С. Панцьо // Українська філологія: школи, постаті, проблеми : збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті (Львів, 23–25 жовтня 1998 р.). – Львів : Світ, 1999. – Ч. 2. – С. 48–51.

156. Панькевич І. Гуцульські страви / І. Панькевич // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1939. – Річн. 9. – С. 87–89.

157. Плотнікова А. Угощение пастуха: география полесской обрядовой терминологии / А. Плотнікова // Український діалектологічний збірник:

Книга 3. Пам’яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка ; редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.] – К. : Довіра, 1997. – С. 335–340.

158. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Поістогова Марина Валеріївна. – К., 2005. – 403 с.

159. Поістогова М. Проблема східнополісько-південноросійського діалектного суміжжя / М. Поістогова // Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам’яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред, передм. П. Ю. Гриценка ; редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Довіра, 1997. – С. 164–167.

160. Поповський А. Про слово *борщ* та його деривати в українській мові / А. Поповський // Українська історична та діалектна лексика : зб. наук. праць / [ред. Г. Войтів, О. Кровицька] – Львів, 2003. – Вип. 4. – С. 187–192.

161. Прилипко Н. П. Лінгвістична географія / Н.П. Прилипко // Українська мова : енциклопедія / [ред. кол. : В. М. Русанівський та ін.]. – Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М Бажана. – С. 313–314.

162. Приступа П. Говірки Брюховицького району Львівської області / П. Приступа. – Київ, 1957. – 136 с.

163. Пшеп’юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / Марія Пшеп’юрська-Овчаренко // Пшеп’юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / [вступ та наук. ред. М. Лесів]. – Перемишль, 2007. – С. 258–266.

164. Пшеп’юрська-Овчаренко М. Надсянський говір / Марія Пшеп’юрська-Овчаренко // Пшеп’юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / [вступ та наук. ред. М. Лесів]. – Перемишль, 2007. – С. 88–212.

165. Пшеп’юрська-Овчаренко М. На пограниччях надсянського говору / Марія Пшеп’юрська // Пшеп’юрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / [вступ та наук. ред. М. Лесів]. – Перемишль, 2007. – С. 214–257.

166. П’яст Н. Формування тематичної групи «Назви посуду» в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. П’яст. – К., 2003. – 19 с.

167. Романина І. Діалектні тексти про чуда з Наддністрянщини / Ірина Романина // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 558–563.

168. Романина І. Структурно-семантична специфіка наддністрянських текстів про зцілення / Ірина Романина // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 57. – С. 322–327.

169. Романина І. Р. Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Р. Романина. – Львів, 2015. – 20 с.

170. Романина І. Тексти про чуда з Наддністрянщини: структурна специфіка / Ірина Романина // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : [зб. наук. праць / гол. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма "Планер"», 2012. – Вип. 16. – С. 317–321.

171. Романина І. Темарій діалектних текстів про чуда в наддністрянських говірках / Ірина Романина // Teka Komisji Polsko-Ukraińskich związków kulturowych. – T. VII. – Lublin : OL PAN, 2012. – S. 143–149.

172. Рудницький Я. До бойківсько-наддністрянської мовної межі // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1935. – Ч. 6. – С. 9–14.

173. Рудницький Я. Українська мова та її говори / Я. Рудницький. – 3-тє вид., справлене й поширене. – Вінніпег, 1965. – 115 с.

174. Рябець Л. Словозміна іменника в говірках центральнополіського-середньонаддніпрянської суміжності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Рябець. – К., 1999. – 18 с.

175. Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови / І. В. Сабадош. – Ужгород : Вид-во Ужгород. держ. ун-ту, 1999. – 104 с.

176. Сімович О. Словник вербальних символів: *Верба. Вишня. Рожа. Сосна. Тополя. Хліб. Черемшина. Явір* // Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. – С. 238–281.

177. Стецик Х. М. Наддністрянські діалектні елементи в українській художній прозі : дис. … кандидата філол. наук : 10.02.01 / Стецик Христина Миколаївна. – Івано-Франківськ, 2015. – 175 с.

178. Сумцов Н. Хлебъ въ обрядахъ и песняхъ / Н. Сумцов. – Харків, 1885. – 137 с.

179. Творун С. Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля / Світлана Творун. – Вінниця : Книга-Вега, 2006. – 96 с. : іл.

180. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Тищенко. – Київ, 2003. – 19 с.

181. Тищенко Т. Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи : навч. посіб. / Тетяна Тищенко. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – 382 с.

182. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. М. Ткачук. – К., 2011. – 20 с.

183. Турчин Є. Загальні назви їжі в говорах української мови // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами : тези доповідей / [відп. ред. Й. Дзендзелівський]. – Ужгород, 1982. – С. 114–116.

184. Турчин Є. Лексика на позначення часу приймання їжі в говорах української мови // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1977. – С. 112–113.

185. Турчин Е. Лексика питания в украинских восточнополесских говорах : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык» / Е. Турчин. – К., 1990. – 22 с.

186. Турчин Є. Лексико-семантична, словотворча і ареальна характеристика назв на позначення часу приймання їжі // Структура українських говорів / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1982. – С. 129–141.

187. Турчин Є. Лексична реалізація мікрополя «частини хлібини» в українських говорах // Структурні рівні українських говорів / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1985. – С. 146–165.

188. Турчин Є. Назви частин хлібини в говорах української мови // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 228–230.

189. Українські говірки південно-західного наріччя: тексти / [упорядк. : Н. М. Глібчук]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 238 с.

190. Фаріон І. Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – початку XIX ст. (прізвищеві назви): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Фаріон. – Львів, 1996. – 22 с.

191. Фроляк Л., Назарук Е. Інскрипції некрополій польсько-українського пограниччя: надмогильні написи на цвинтарі села Ганна Володавського повіту на Люблінщині // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 105–114.

192. Фроляк Л. До питання про типологію говірок діалектної суміжності степового і слобожанського говорів // Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць / [заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Харків : ОВС, 2002. – Вип. 8. – С. 141–148.

193. Хібеба Н. Весільна лексика бойківського говору: матеріали до словника / Наталія Хібеба // Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 299–308.

194. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Хібеба Наталія Василівна. – Львів, 2007. – 199 с.

195. Хібеба Н. До питання про північну межу бойківських говірок: говірка села Росохи Старосамбірського району Львівської області // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012. – Випуск 57. – С. 311–321.

196. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник / Наталія Хобзей. – Львів, 2002. – 216 с.

197. Хобзей Н. Галицька кухня в словах / Наталка Хобзей // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 2013. – Число 73.

198. Хомчак Л. До функціонування надсянських говірок в умовах білінгвізму / Леся Хомчак // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Вип. 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака : зб. наук. праць / [відп. ред. І. В. Сабадош]. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – С. 206–210.

199. Хомчак Л. З історії дослідження надсянських говірок / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – С. 171–184.

200. Хомчак Л. Лексика родинної обрядовості Надсяння у лексикографічних джерелах / Леся Хомчак // Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник / [відп. ред. А. К. Мойсієнко]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – Вип. 38. – С. 201–204.

201. Хомчак Л. М. Лексика родинної обрядовості надсянських говірок : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Хомчак Леся Миронівна. – Львів, 2011. – 191 с.

202. Хомчак Л. Матеріали до етнолінгвістичного словника родинної обрядовості Надсяння : родильний обряд / Леся Хомчак // Діалектологічні

студії. 8: Говори південно-західного наріччя / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. – С. 199–237.

203. Хомчак Л. Надсянська говірка у записах Нестора Козія / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 7 : Традиції і модерн / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – С. 205–208.

204. Хомчак Л. Назви учасників родильного обряду Надсяння / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 8 : Говори південно-західного наріччя / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. – С. 36–55.

205. Хомчак Л. Полонізми у лексиці родинної обрядовості надсянських говірок / Леся Хомчак // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 159–176.

206. Хомчак Л. Проблеми дослідження родинно-обрядової лексики у надсянських говірках / Леся Хомчак // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць / [відп. ред. М. Я. Плющ]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – Кн. 2. – С. 145–151.

207. Чичула А. Народна пожива в Дрогобицькім повіті / А. Чичула // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 12–31.

208. Шевченко Т. До питання взаємодії перехідних говірок на подільсько-степовому мовному порубіжжі / Т. Шевченко // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяс]. – Київ : Наукова думка, 1977. – С. 20–22.

209. Шеремета Н. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики) : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Шеремета. – К., 2000. – 19 с.

210. Шило Г. Із лексики говірок Верхнього Подністров'я і Побужжя : Лекція із спецкурсу по діалектології для студентів четвертого курсу українського відділу Дрогобицького педагогічного інституту / Г. Шило. – Львів, 1960. – 35 с.

211. Шило Г. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Г. Шило; [відп. ред. канд. філ. наук Ю. К. Редько] – Львів, 1957 – 255 с.

212. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1899. – Т. 1. – С. 140–144.

213. Щербина Т. Ареалогія середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя : монографія / Т. Щербина. – Черкаси, 2009. – 348 с.

214. Щербина Т. Середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. Щербина – Київ, 2003. – 23 с.

215. Яворський О. Народна пожива в Горлицькім повіті / О. Яворський // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 6–12.

216. Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови / Тетяна Ястремська // Українська мова в Галичині: історичний вимір / [відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – С. 55–106. – (Серія «Історія мови»).

217. Ястремська Т. Межі діалектного простору: південно-західне наріччя / Тетяна Ястремська // У координатах мови : збірник наукових праць на пошану Професора Лідії Коць-Григорчук [відп. за вип. О.М. Костів]. – Львів : ПАІС, 2016. – С. 108–126.

218. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування / Тетяна Ястремська. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 424 с.

219. Яценко С. Гуцульські кулінарні назви (на основі лексикографічних праць) / С. Яценко // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна – 2009. – Вип. 46. – Ч. ІІ. – С. 172–179.

220. Яценко С. Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV–XVII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. Яценко. – Київ, 2009. – 20 с.

221. Яценко С. Назви подуктів харчування, страв і напоїв у говірці села Степанівка Ємільчинського району Житомирської області // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – Вип. 22 (ІІ) – С. 317–327.

222. Яценко С. Що їли і пили поліщуки в XVI–XVII століттях? / Яценко С. А. // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – Вип. 17. – С. 159–163.

223. Bańkovski A. Etymologiczny słownik jęzejyka polskiego / Andrzej Bańkovski. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2000. – T. 1.

224. Grabka B. Obrzędowość roku kościelnego w gwarach polskich. Od adwentu do zapustów / Barbara Grabka. – Prace Instytutu Języka Polskiego PAN. – Kraków : Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 2012. – 196 s.

225. Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny / K. Dejna. – Wrocław, 1957. – 164 s.

226. Hanudel′ová Z. Z výskumu názvov l′udových jedál / Z. Hanudel′ová // Etnografický výskum zátopovej oblasti hornej Cirochy v okrese Humenné. – Košice, 1980.

227. Janów J. Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki Naddnestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych / J. Janów. – Lwów, 1926. – 232 s.

228. Kobus J. Kierunki i dynamika zmian w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na przełomie wieków XX i XXI / Yustyna Kobus. – Poznań : Wydawnictwo poznańskiego towarzystwa przyaciół nauk, 2015. – 193 c.

229. Kołodyńska T. Rzeczowniki motywowane w gwarze ukraińskiej Kalnikowa / Kołodyńska Tatiana // Діалектологічні студії. 5: Фонетика,

морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 165–174.

230. Gwary ukraińskie na terenie Polski Ludowej / M. Łesiów // Slawia Orientalis.– Warszawa. – T. XXII – № 1. S. 67–78.

231. Makarski W. Z toponimii i hidronimii pogranicza polsko-ukraińskiego: *Hulskie* / W. Makarski // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 257–267.

232. Ostrovschi M. Słownictwo z zakresu techniki ludowej (przygotowywanie pokarmów) w gwarze górali bukowińskich zamieszkałuch w Nowym Sołońcu na terenie Rumunii / M. Ostrovschi // Acta universitatis lodziensis. Folia linguistica. 42. – Łódź : Wydawnictwo uniwersytetu Łódzkiego. – 2002. – S. 61–73.

233. Rudnyc'kyj J. Lemberger ukrainische Stadtmundart / J. Rudnyc'kyj. – Berlin, 1943.

234. Rudolf-Ziółkowska E. Rzeczowniki motywowane w dawnej ukraińskiej gwarze nadsańskiej // Studia z filologii Polskiej i Słowiańskiej. 33. – Warszawa, 1996.

235. Sierociuk J. Z problematyki socjolingwistycznego badania gwar / J. Sierociuk // Socjolingwistyka. – 1991. – T. 11. – S. 129–141.

236. Studia nad dialektologią ukraińską i polską. Z materiałów b. Katedry Języków Ruskich UJ. / [opracował i przygotował do druku M. Karaś] // Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagellońskiego CCCLXXVI. – Kraków–Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1975. – 244 s.

237. Ukraińskie i polskie gwary pogranicza / [red. F. Czyżewski, H. Arkuszyn]. – Lublin–Łuck, 2001. – 185 s.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. КАРТИ

Список обстежених населених пунктів та їх скорочень

1 – Дев’ятир Жовківського р-ну

2 – Потелич Жовківського р-ну

3 – Гіркани Жовківського р-ну

4 – Монастирок Жовківського р-ну

5 – Смолин Яворівського р-ну

6 – Зарубани Яворівського р-ну

7 – Середкевичі Яворівського р-ну

8 – Вороблячин Яворівського р-ну

9 – Вербляни Яворівського р-ну

10 – Коти Яворівського р-ну

11 – Залужжя Яворівського р-ну

12 – Старичі Яворівського р-ну

13 – Краковець Яворівського р-ну

14 – Передвір’я Яворівського р-ну

15 – Наконечне Перше Яворівського р-ну

16 – Шкло Яворівського р-ну

17 – Терновиця Яворівського р-ну

18 – Черчик Яворівського р-ну

19 – Прилбичі Яворівського р-ну

20 – Рогізно Яворівського р-ну

21 – Воля Малнівська Мостиського р-ну

22 – Старява Мостиського р-ну

23 – Чернява Мостиського р-ну

24 – Годині Мостиського р-ну

25 – Підгать Мостиського р-ну

26– Арламівська Воля Мостиського р-ну

27 – Дмитровичі Мостиського р-ну

28 – Довгомостиська Мостиського р-ну

29 – Циків Мостиського р-ну

30 – Боратичі Мостиського р-ну

31 – Гусаків Мостиського р-ну

32 – Мишлятичі Мостиського р-ну

33 – Підліски Мостиського р-ну

34 – Острожець Мостиського р-ну

35 – Крукеничі Мостиського р-ну

36 – Зав’язанці Мостиського р-ну

37 – Малі Мокряни Мостиського р-ну

38 – Міженець Старосамбірського р-ну

39 – Боршевичі Старосамбірського р-ну

40 – Передільниця Старосамбірського р-ну

41 – Губичі Старосамбірського р-ну

42 – Городисько Старосамбірського р-ну

43 – Княжпіль Старосамбірського р-ну

44 – Рожеве Старосамбірського р-ну

45 – П’ятниця Старосамбірського р-ну

46 – Катина Старосамбірського р-ну

47 – Велике Старосамбірського р-ну

48 – Поляна Старосамбірського р-ну

49 – Тернава Старосамбірського р-ну

50 – Болозів Старосамбірського р-ну

51 – Біличі Старосамбірського р-ну

52 – Воля Баранецька Самбірського р-ну

53 – Конів Старосамбірського р-ну

54 – Воютичі Самбірського р-ну

55 – Скелівка Старосамбірського р-ну

56 Шм – Шумина Старосамбірського р-ну

Карта 1

Загальна назва їжі

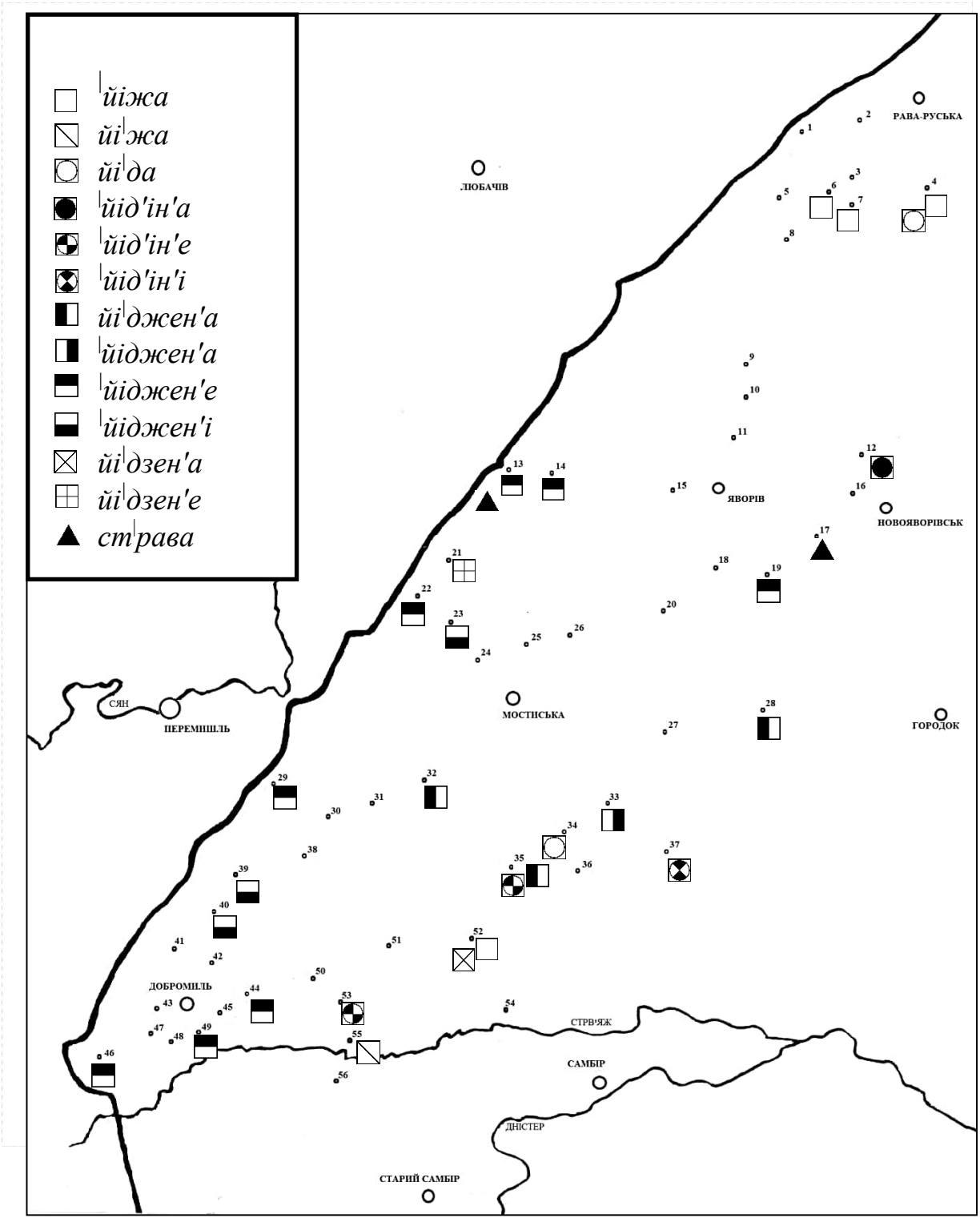

Карта 2

Цілушка
‘скибка, відрізана від непочатого краю хлібини’

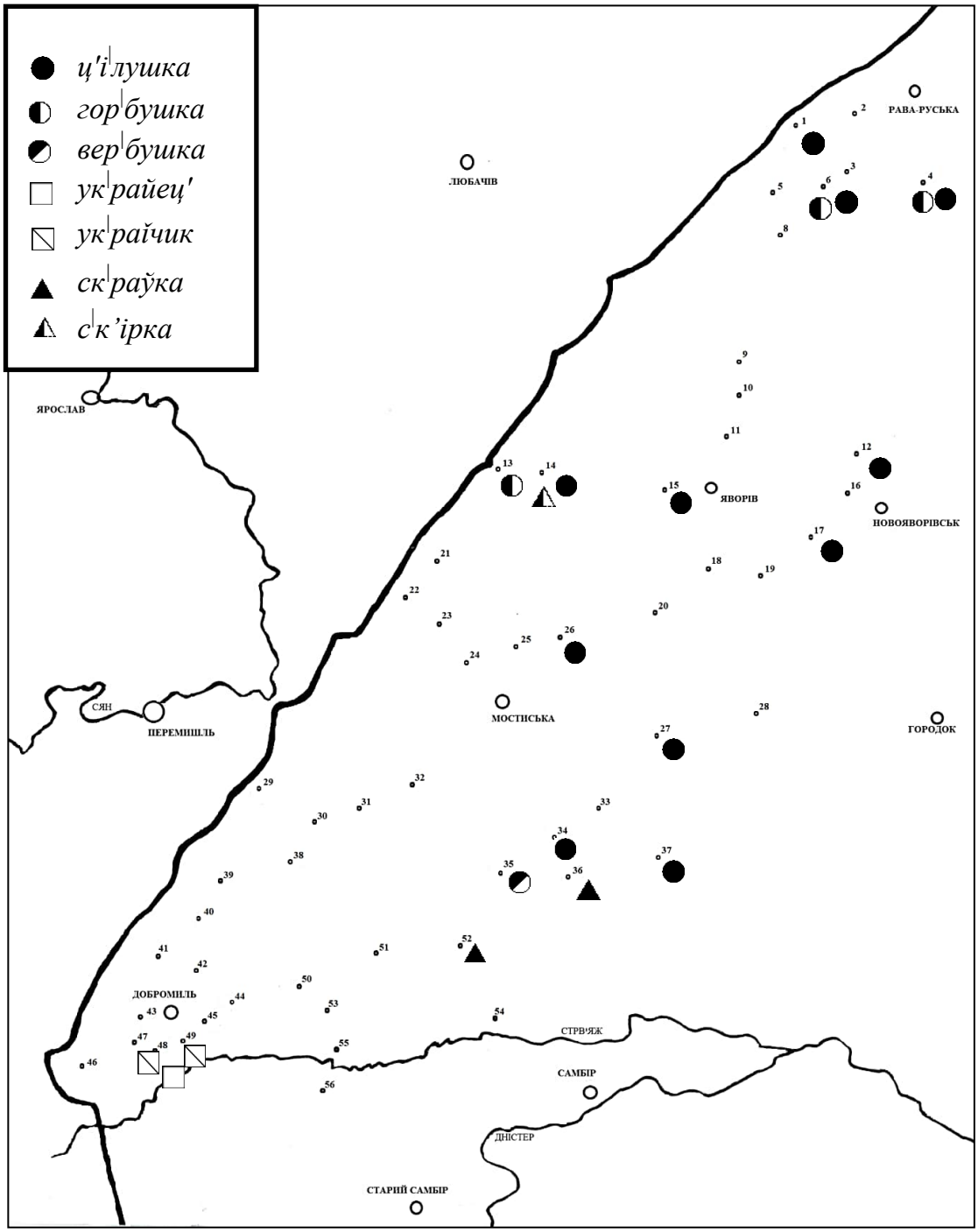

Карта 3

Завиванець

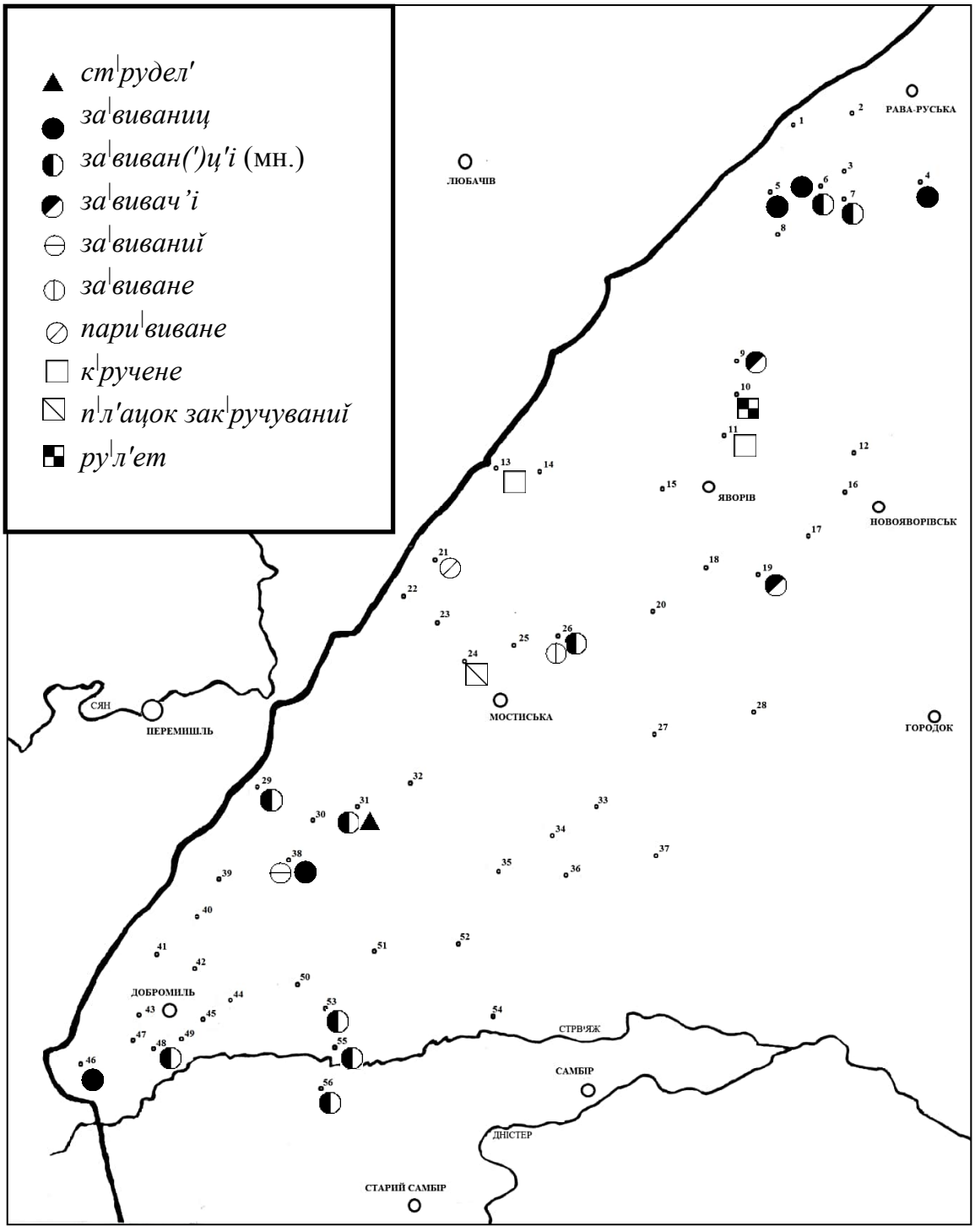

Карта 4

Пампушки ‘круглі солодкі пиріжки, смажені в олії’

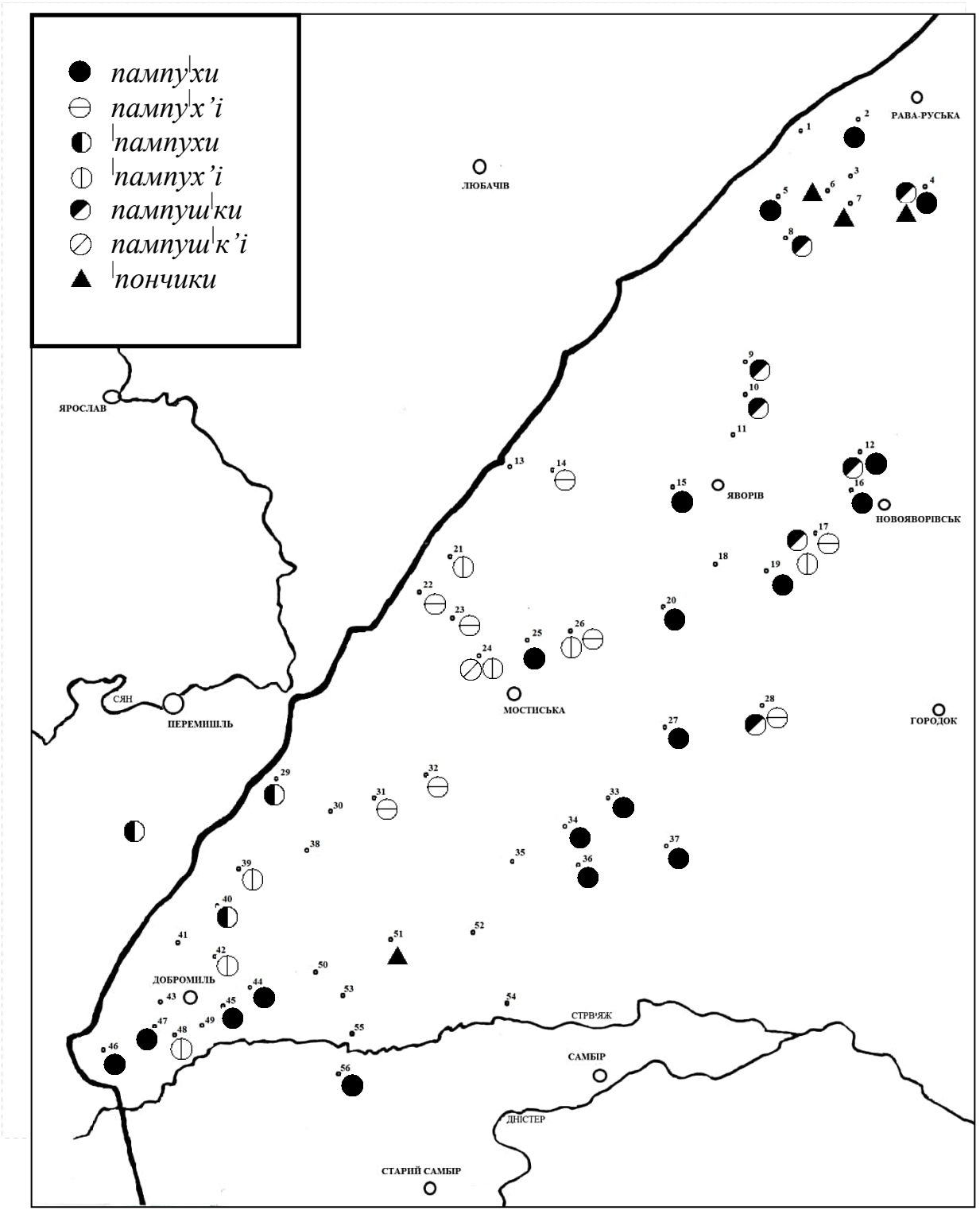

Карта 5

Бульйон ‘чистий відвар м’яса без овочів і приправ’

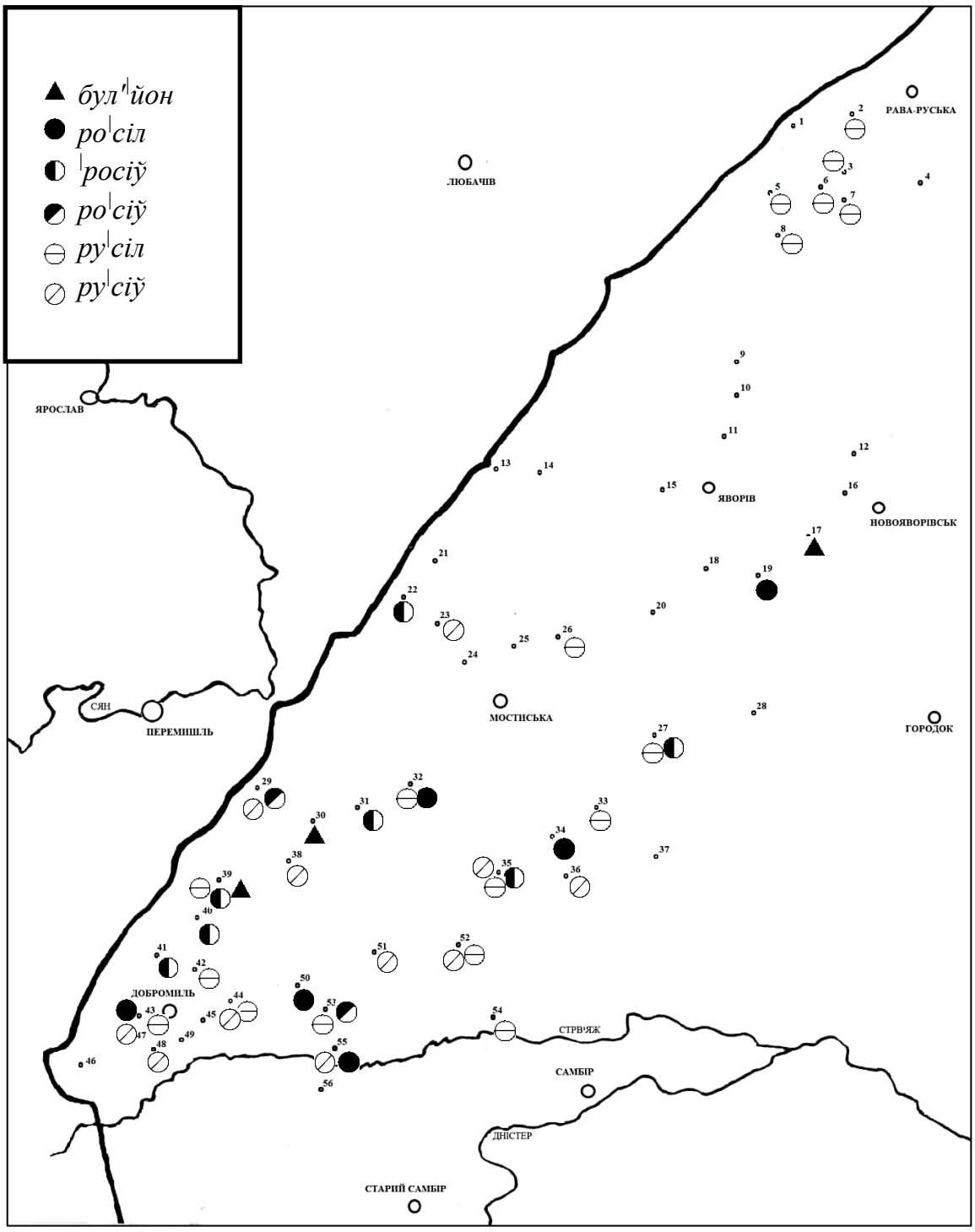

Карта 6

Книдлі ‘зварені у воді чи молоці невеличкі вироби із тертої картоплі продовгуватої чи круглої форми’

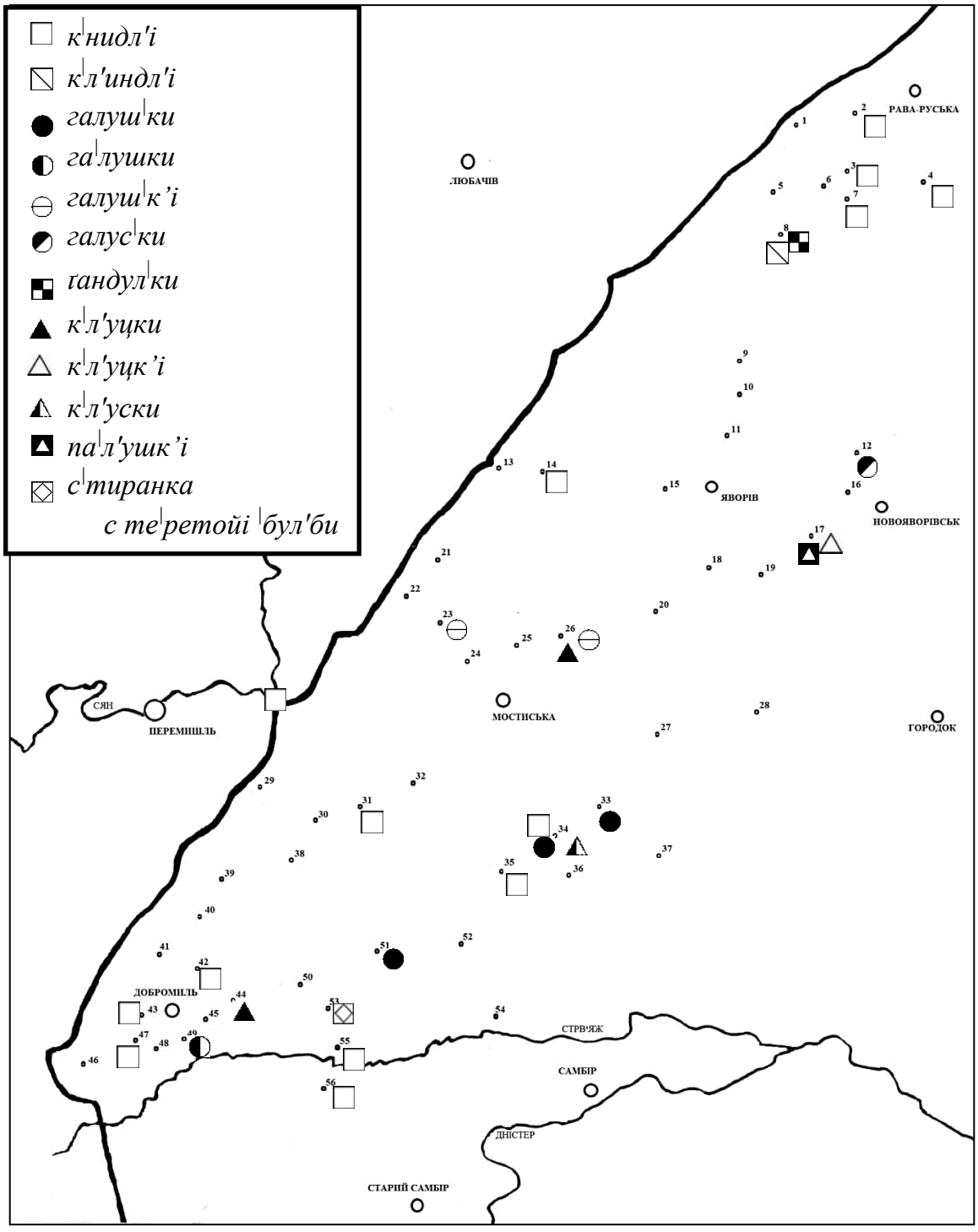

Карта 7

Кисле молоко
‘продукт, що утворюється внаслідок бродіння молока’

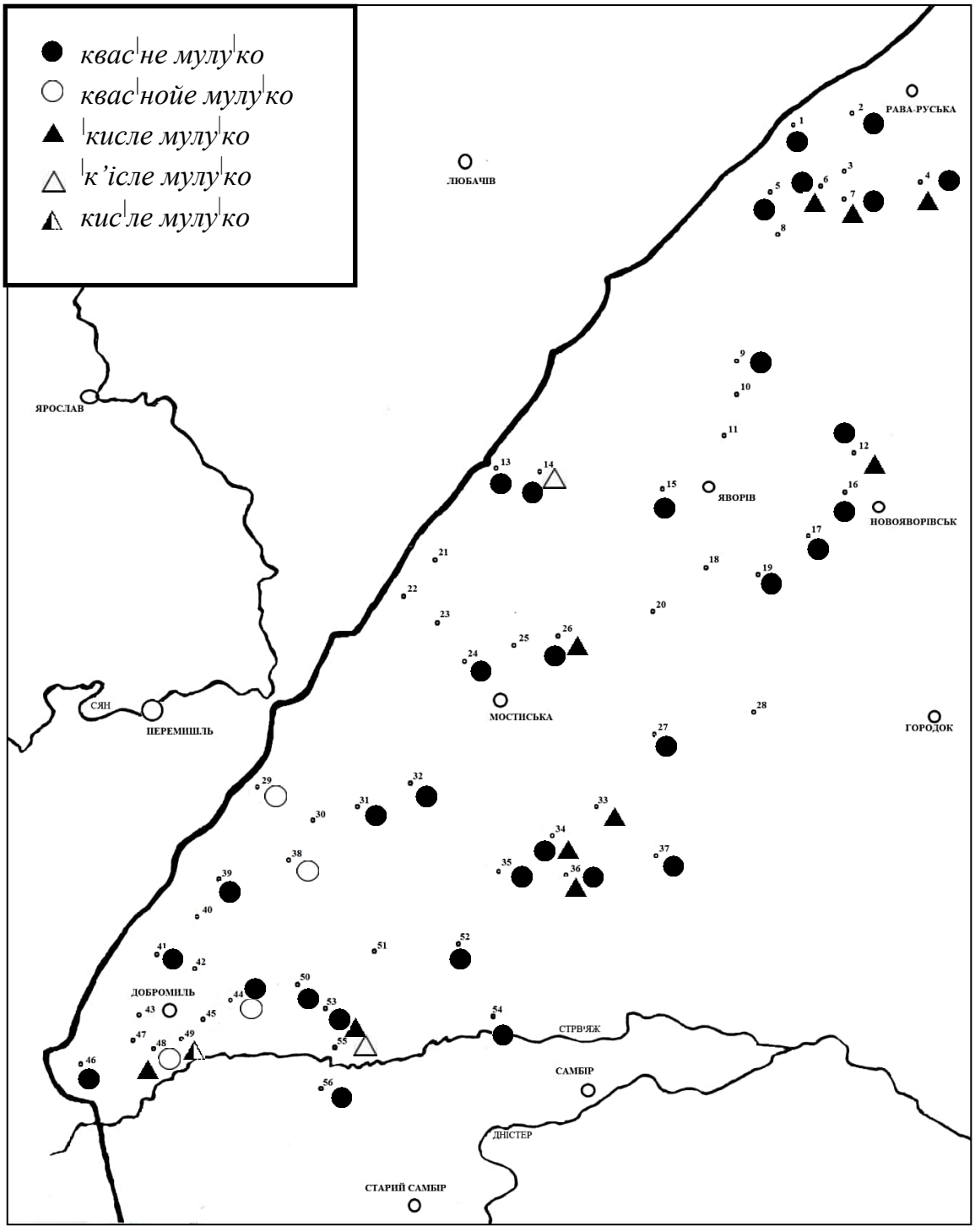

Карта 8

М’ясна підлива густої консистенції

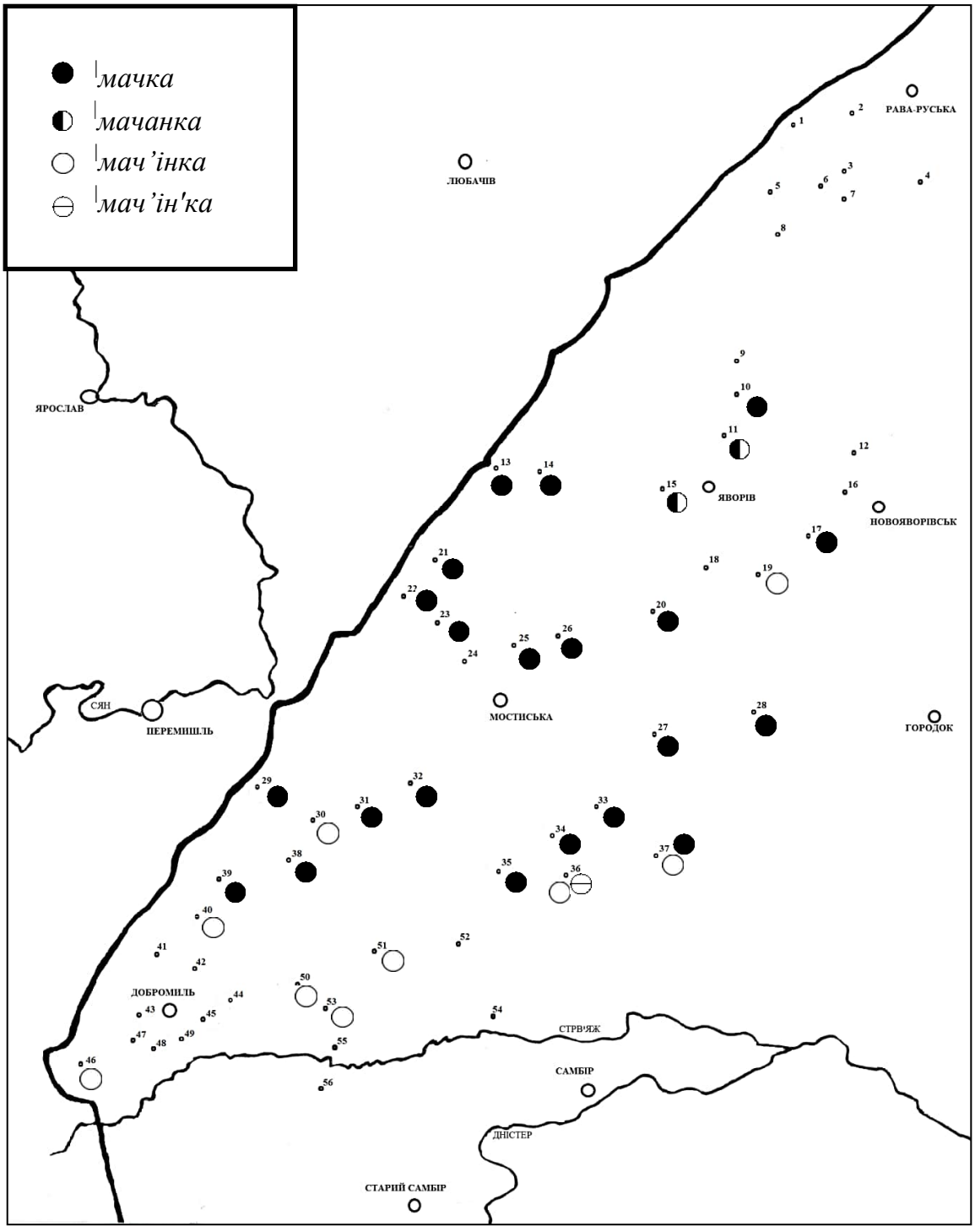

Карта 9

Печений пиріг,
начинений гречаною кашею із картоплею

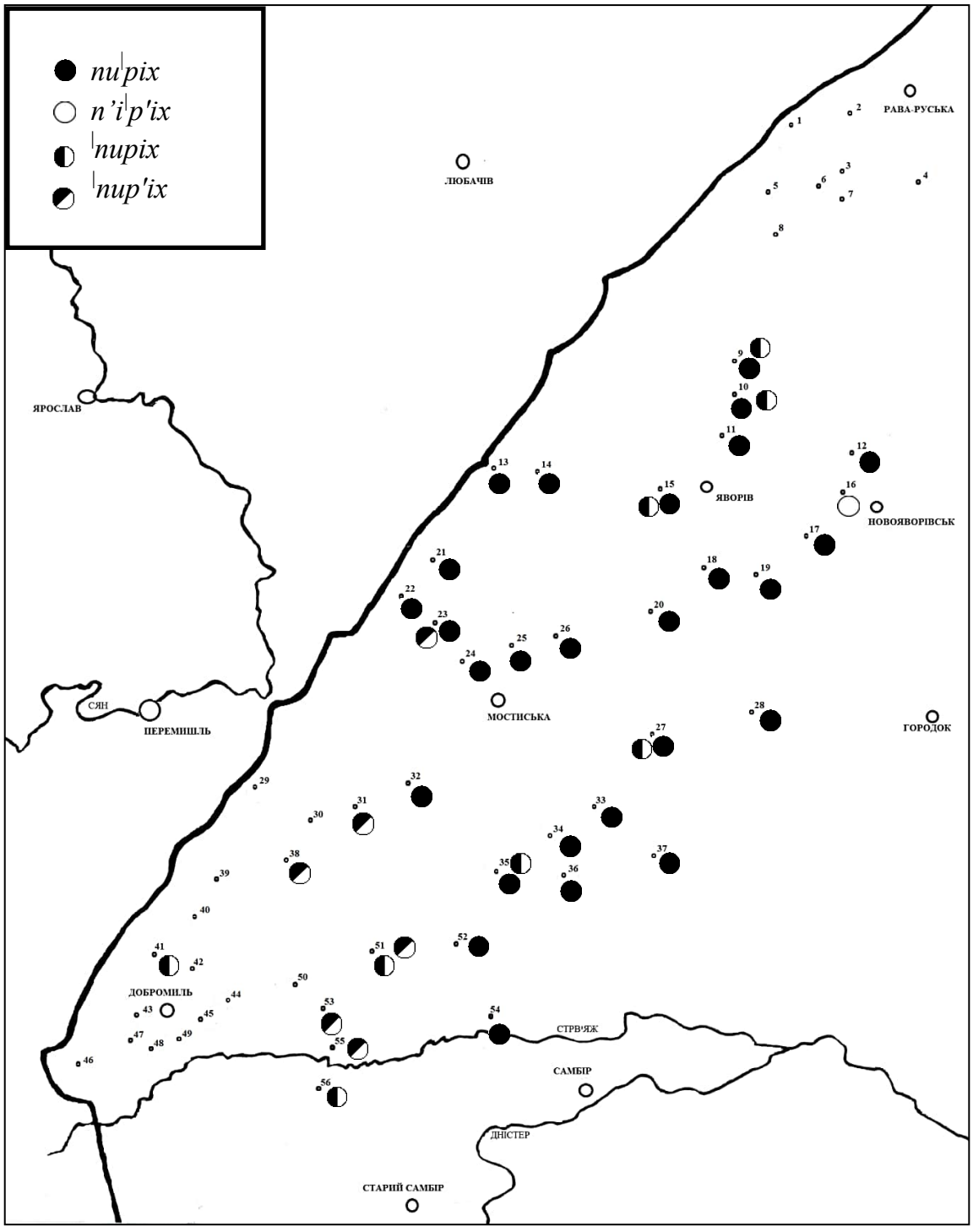

Карта 10

Сироватка ‘рідина, яка виділяється при згортанні молока та при утворенні з нього кислого молока й сиру’

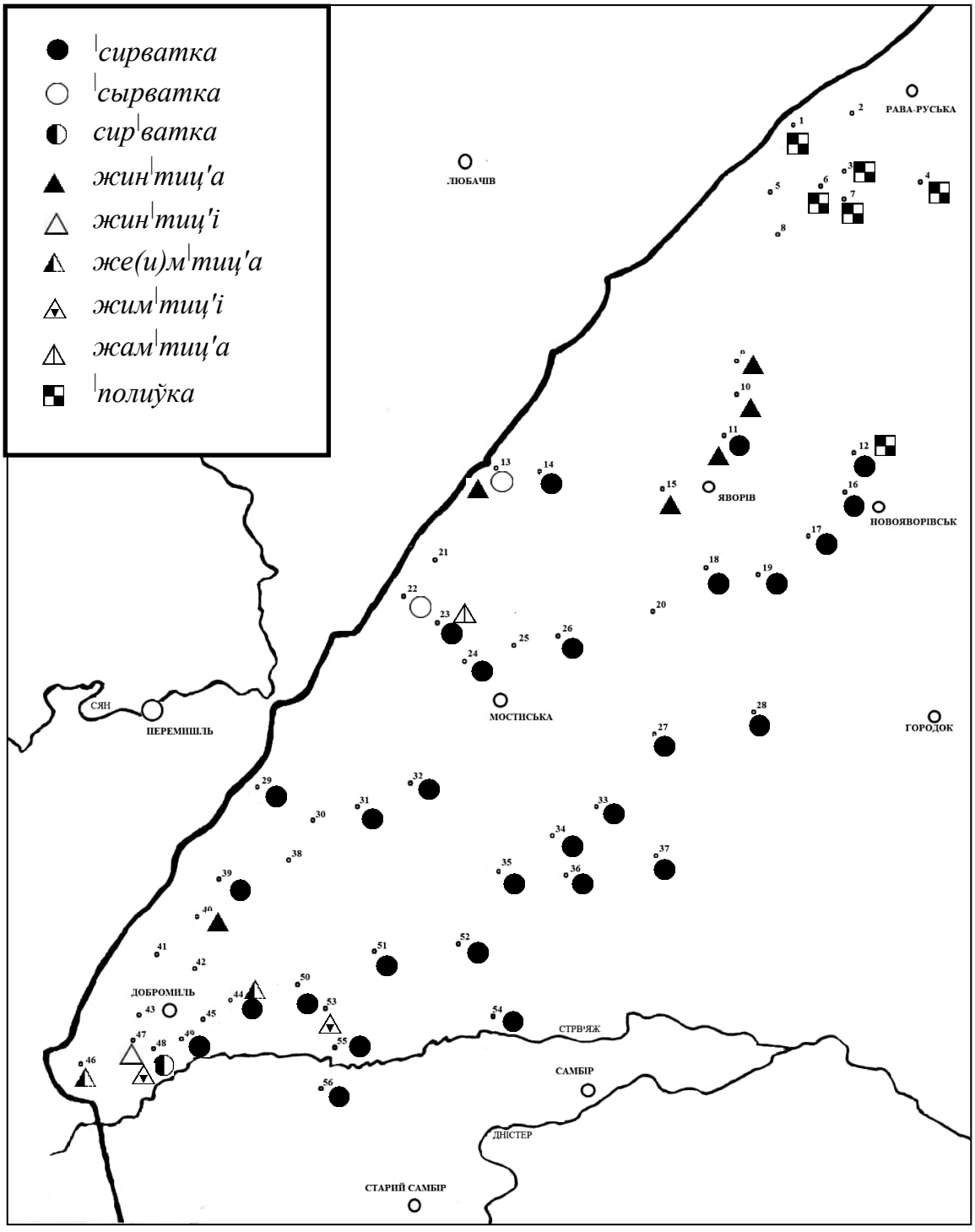

Карта 11

Вареники ‘невеликі варені вироби, зліплені з прісного тіста і начинені сиром, ягодами, капустою і т. ін.’

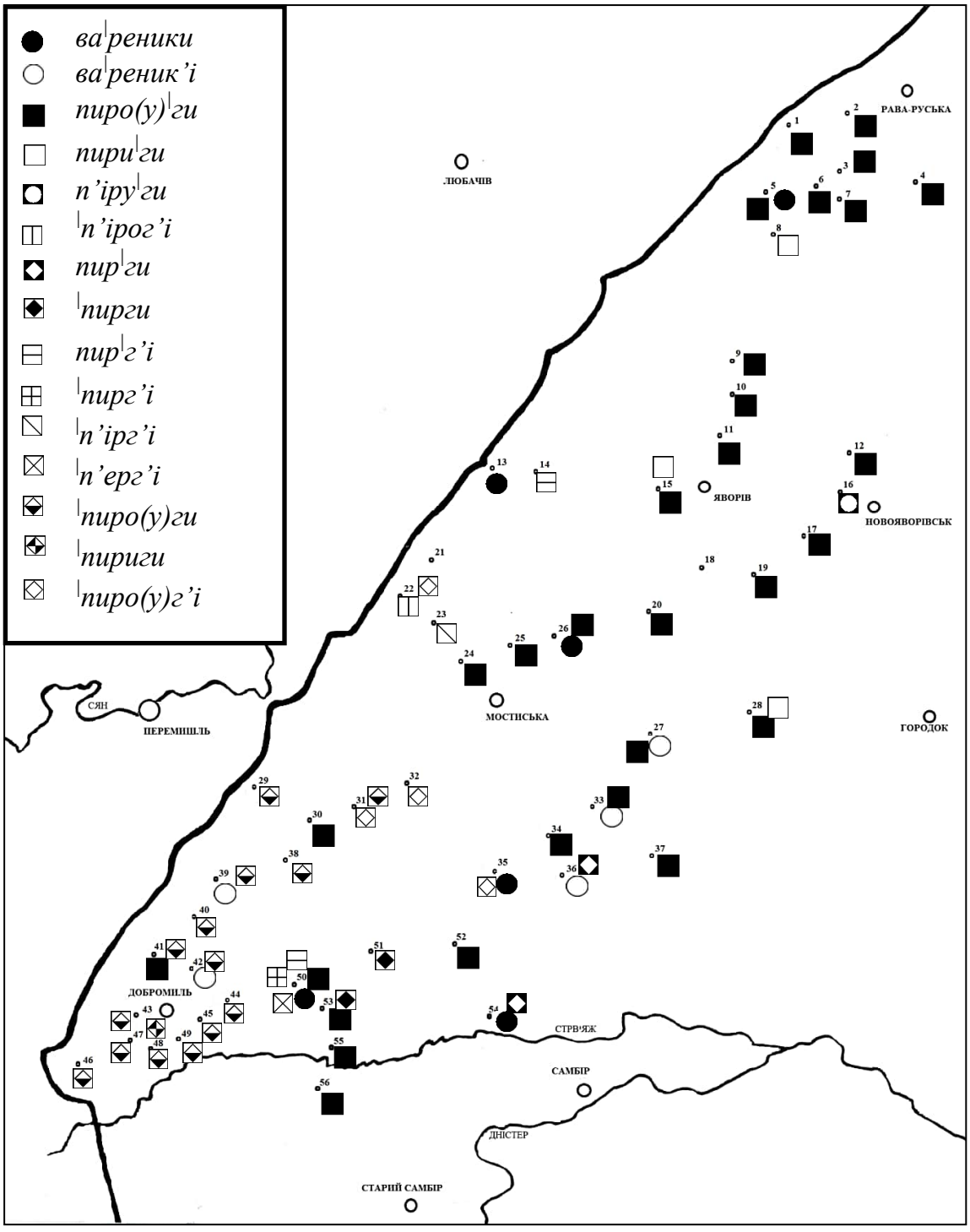

Карта 12

Холодець ‘драглиста страва, яку одержують при охолодженні м’ясного відвару з подрібненими шматочками м’яса’

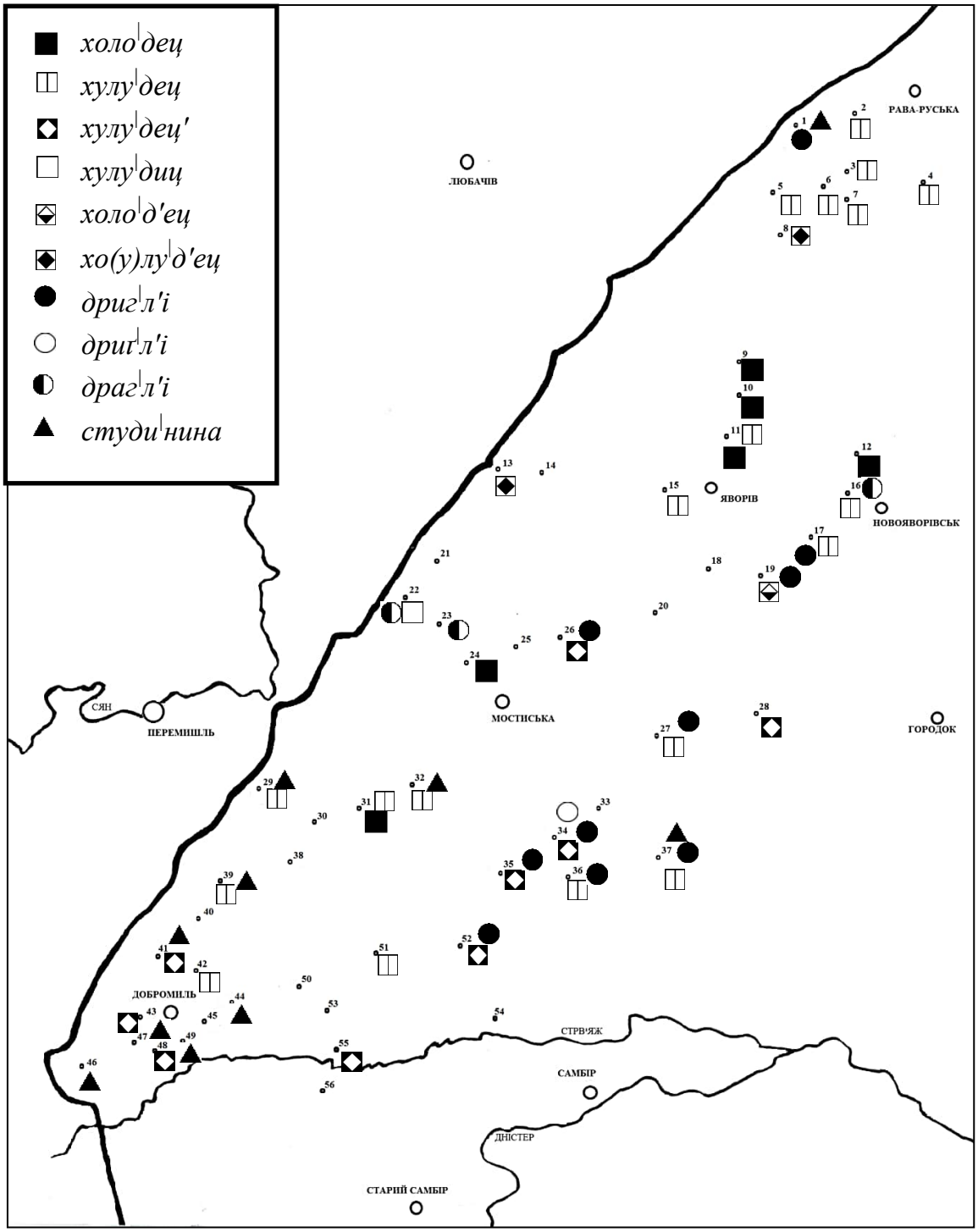

Карта 13

Узвар ‘солодка рідка
страва із сушених фруктів і ягід, зварених у воді; компот’

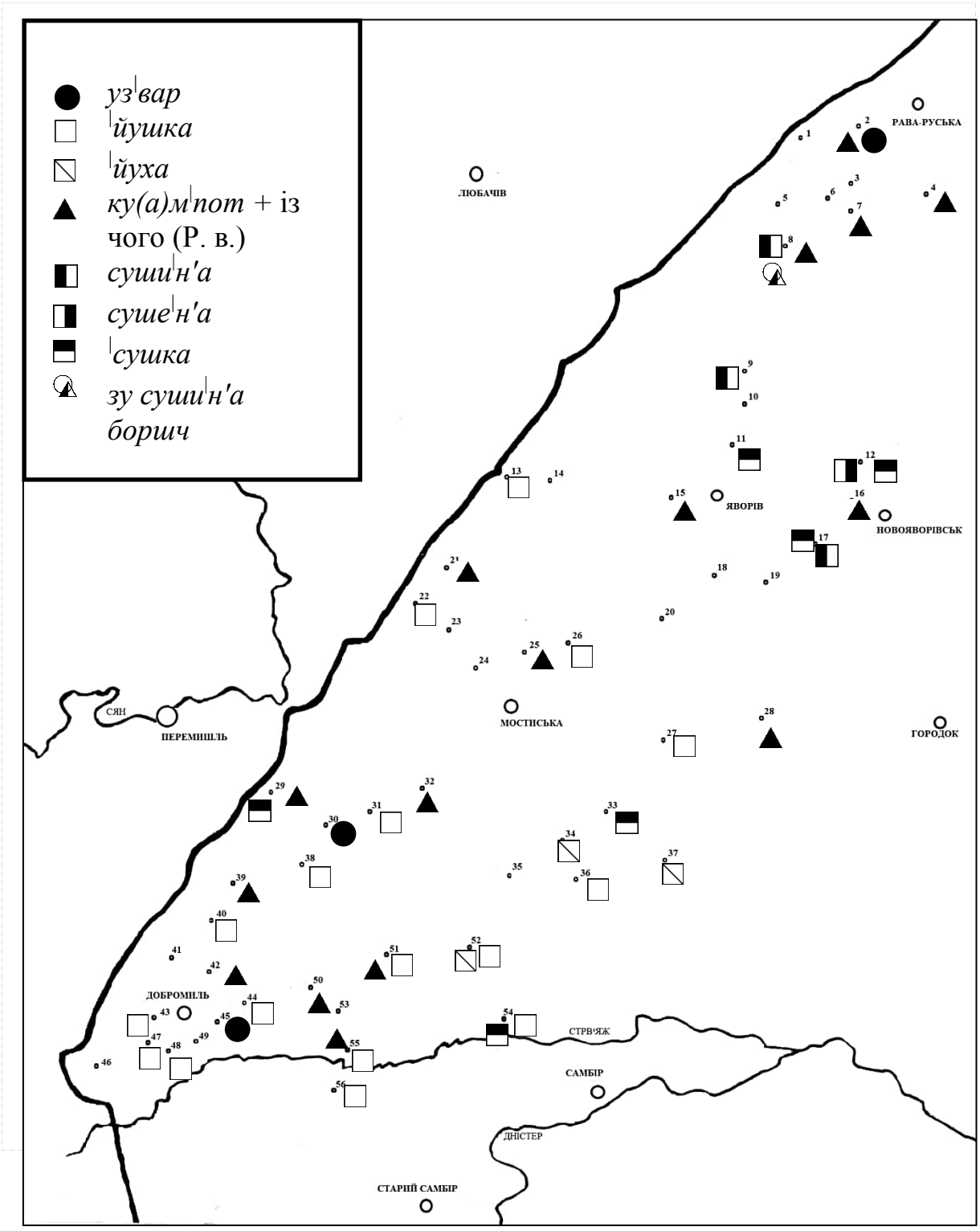

Карта 14

Загальні назви посуду

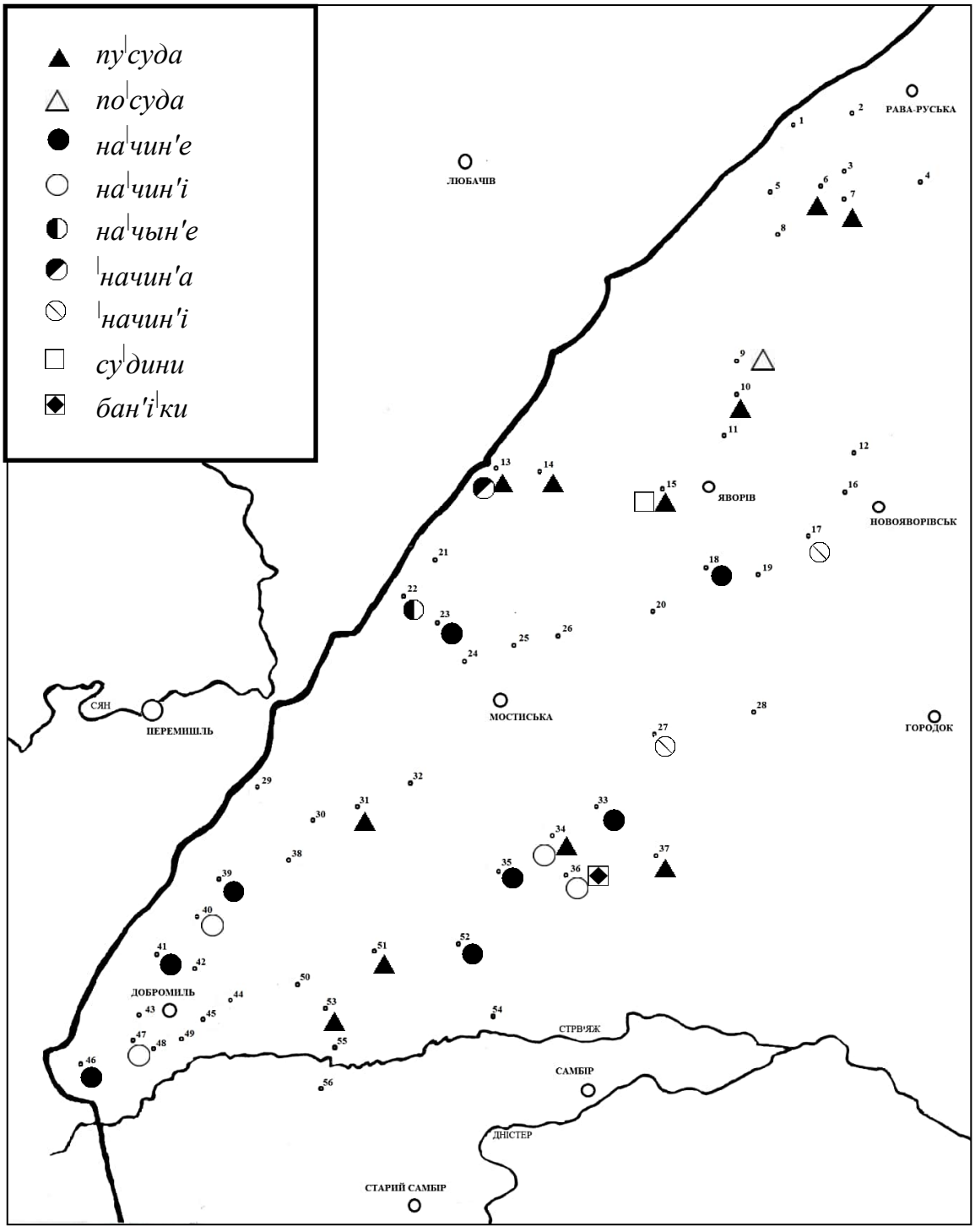

Карта 15

Сковорода
‘неглибокий круглий посуд, у якому смажать їжу’

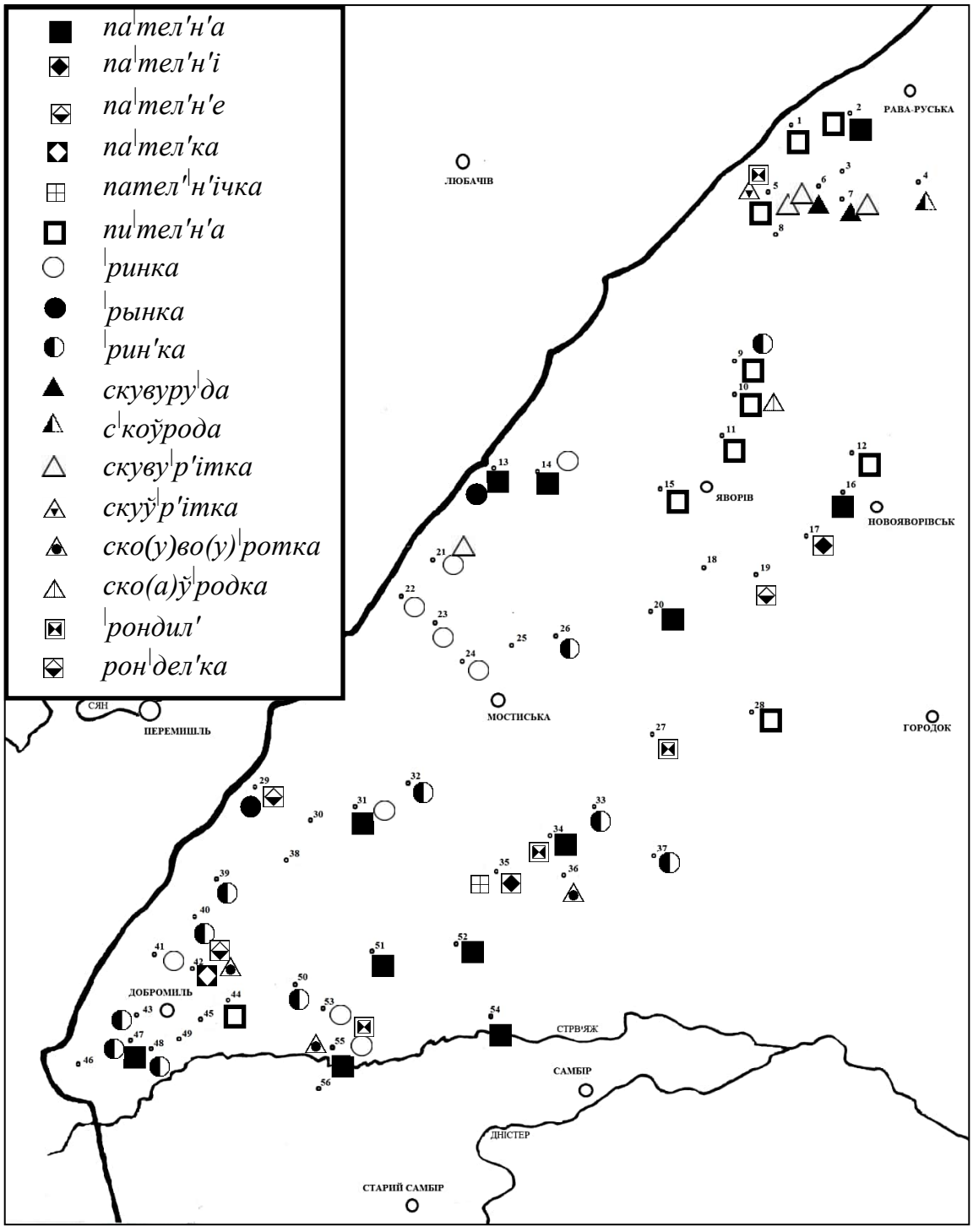

Карта 16

Деко ‘форма,
у якій випікають хлібобулочні вироби та печиво’

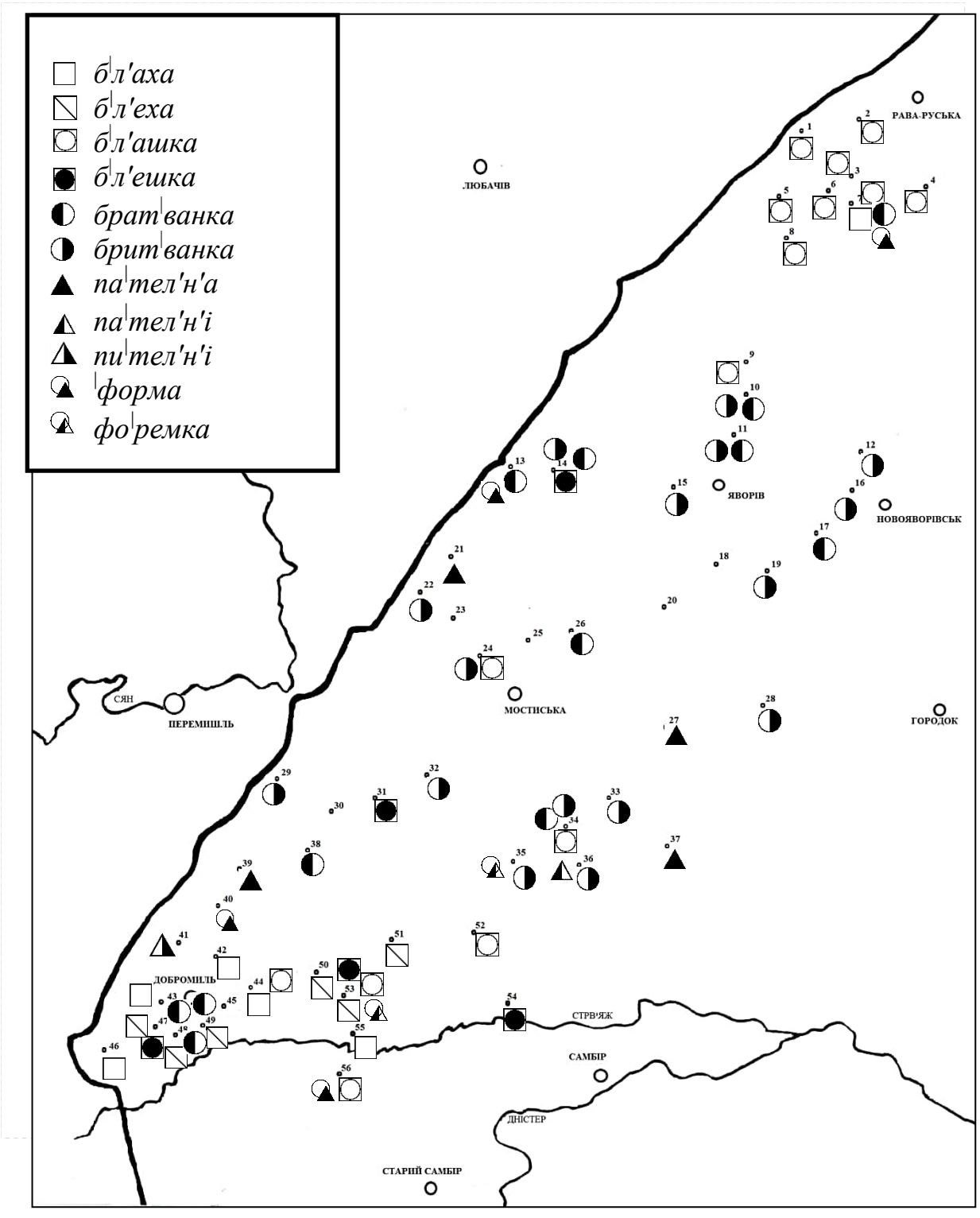

Карта 17

Чашка ‘невелика посудина (частіше з вушком), переважно з фарфору, фаянсу, із якої п’ють чай, каву та інші напої’

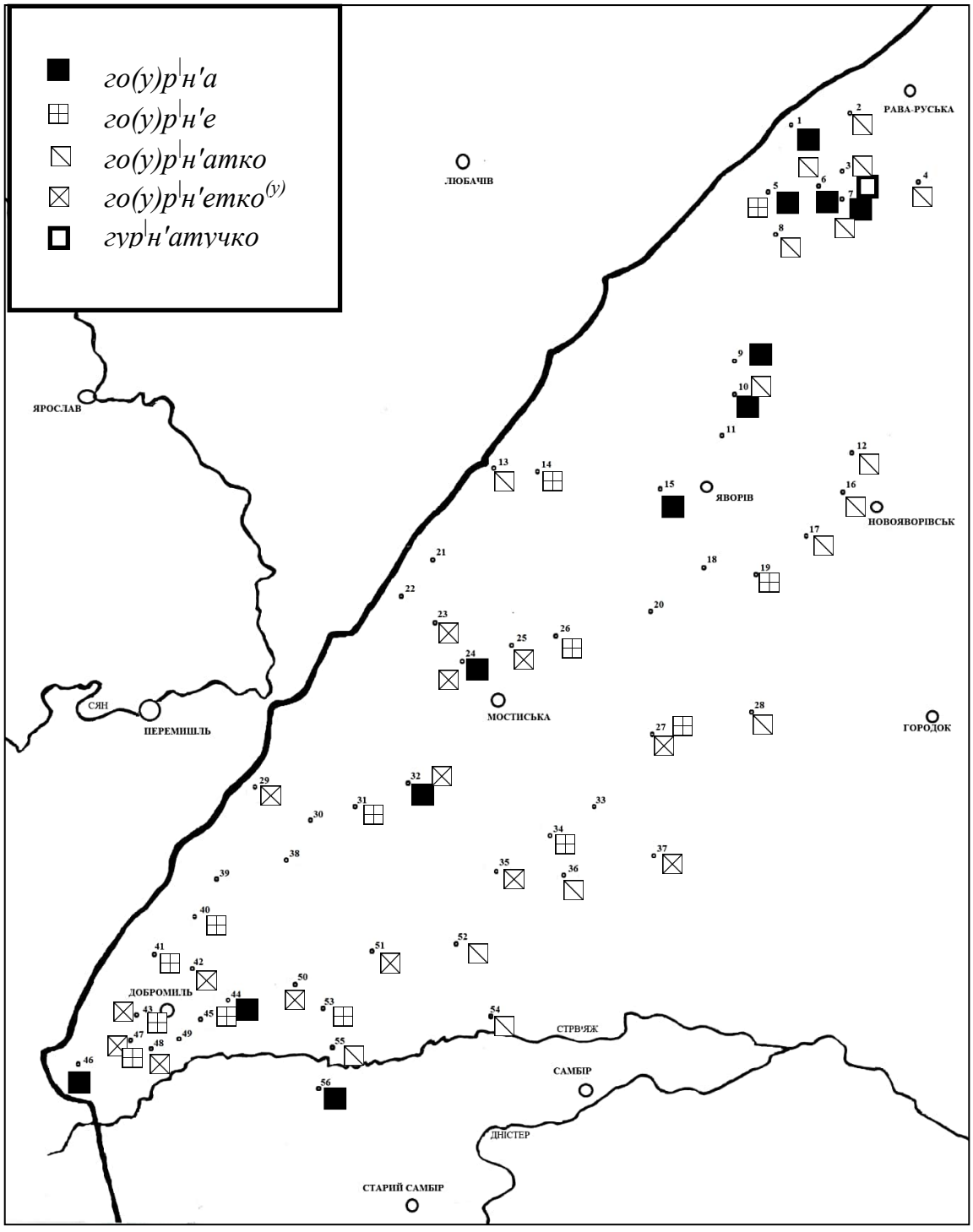

Карта 18

Скляна банка
‘скляна посудина переважно циліндричної форми’

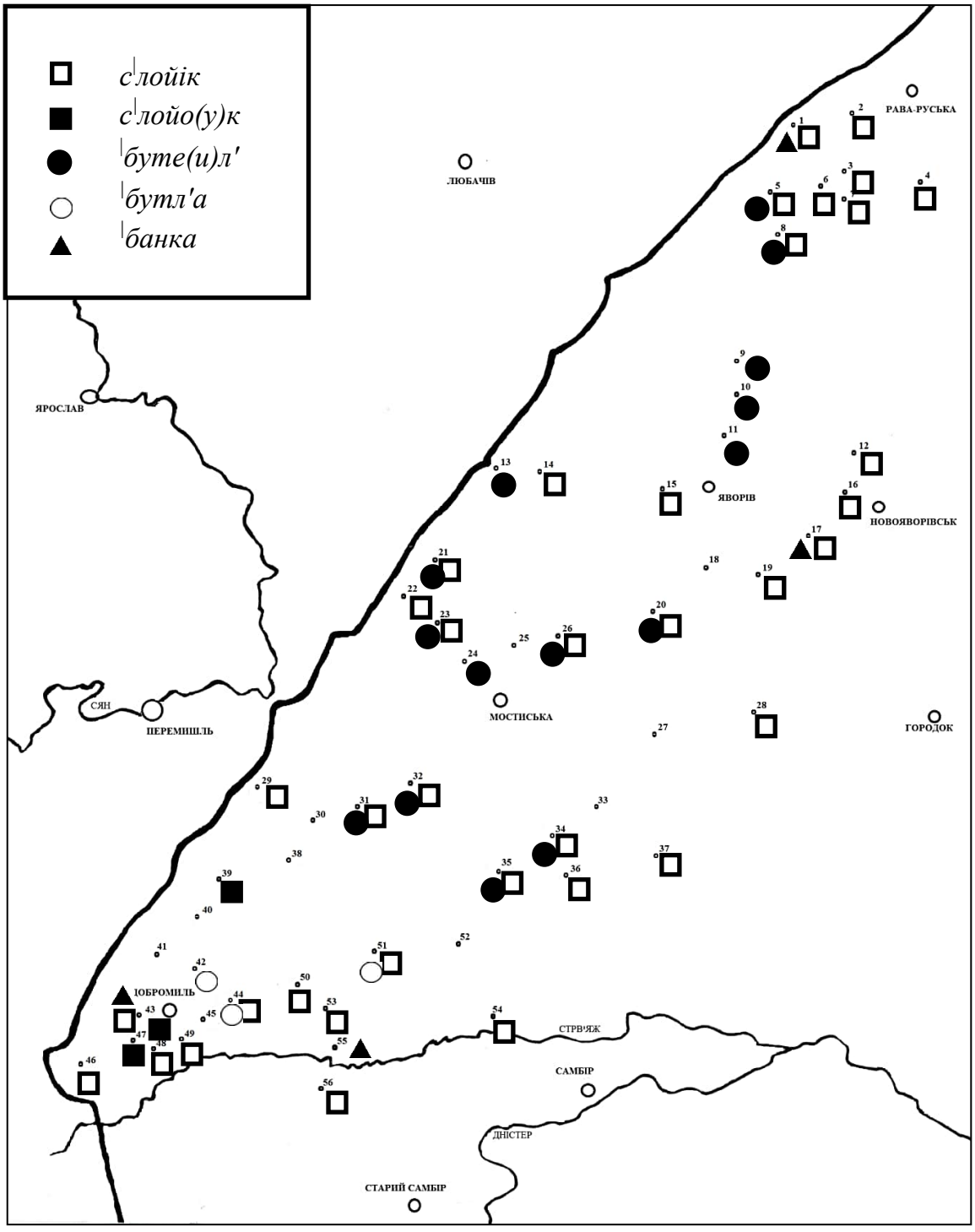

Карта 19

Друшляк
‘посудина з дірочками для проціджування або протирання їжі’

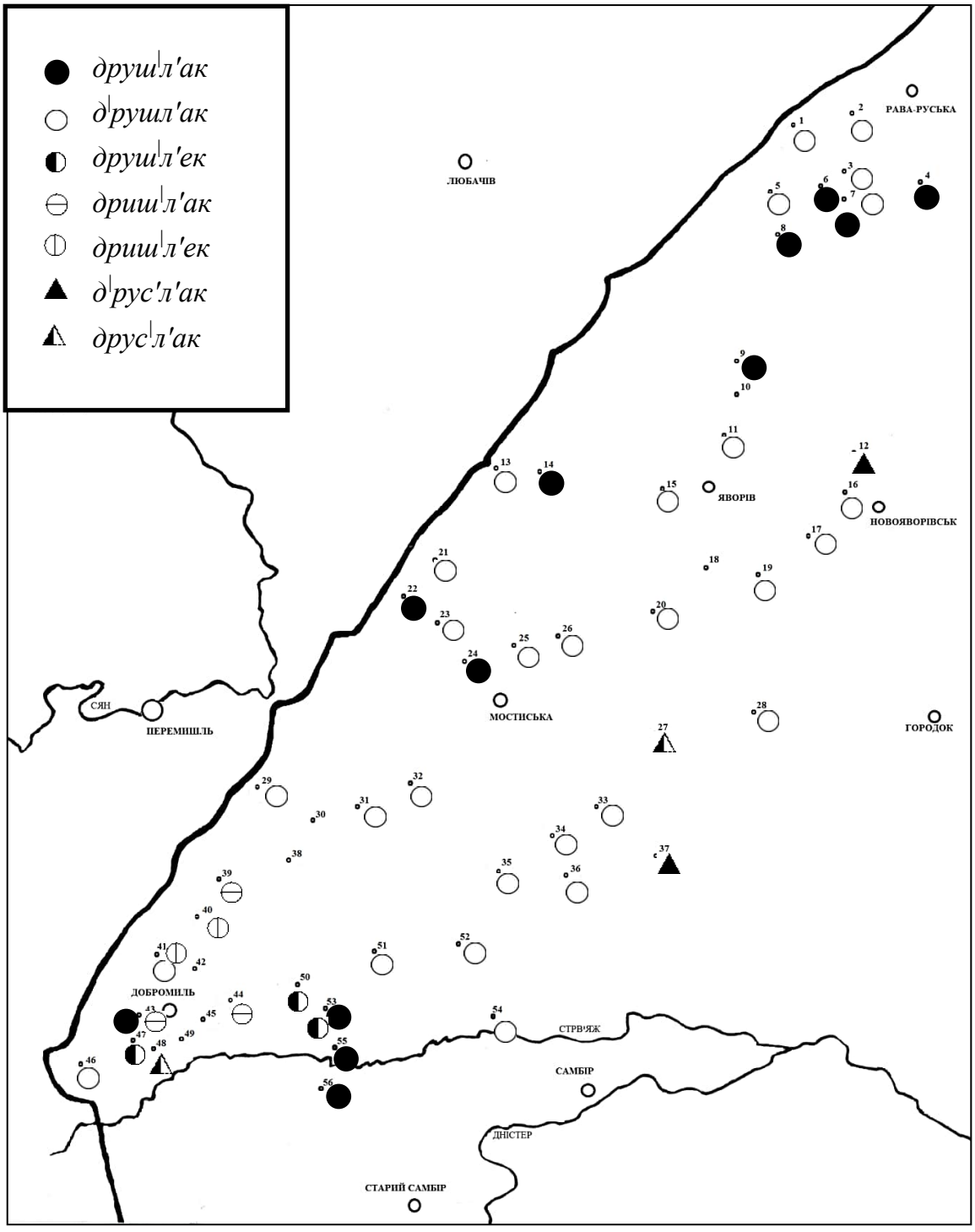

Карта 20

Ополоник
‘велика ложка, якою наливають рідку страву’

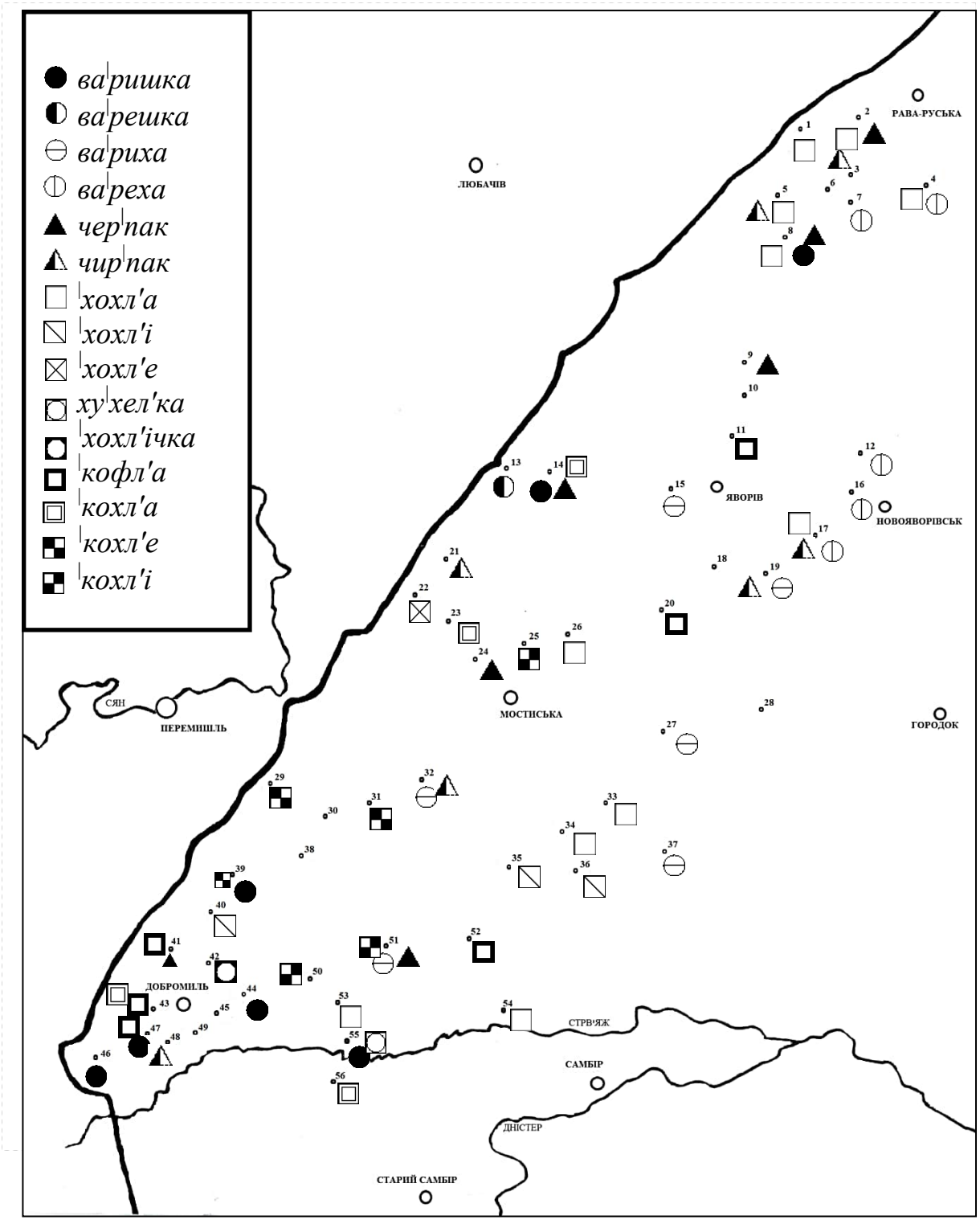

Карта 21

Масничка ‘спеціальна посудина з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани’

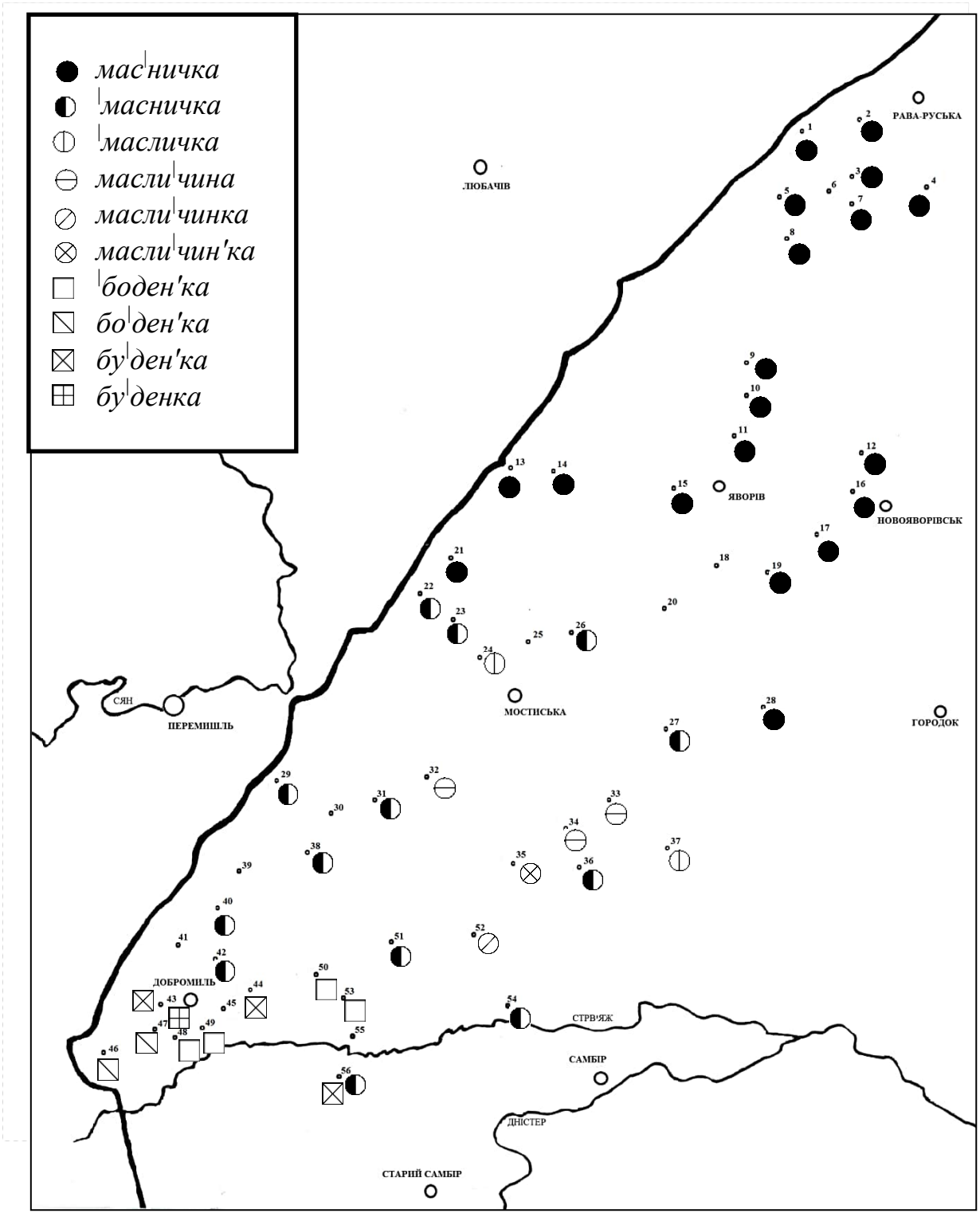

Карта 22

Качалка ‘кругла, гладко витесана палиця для розкачування тіста’

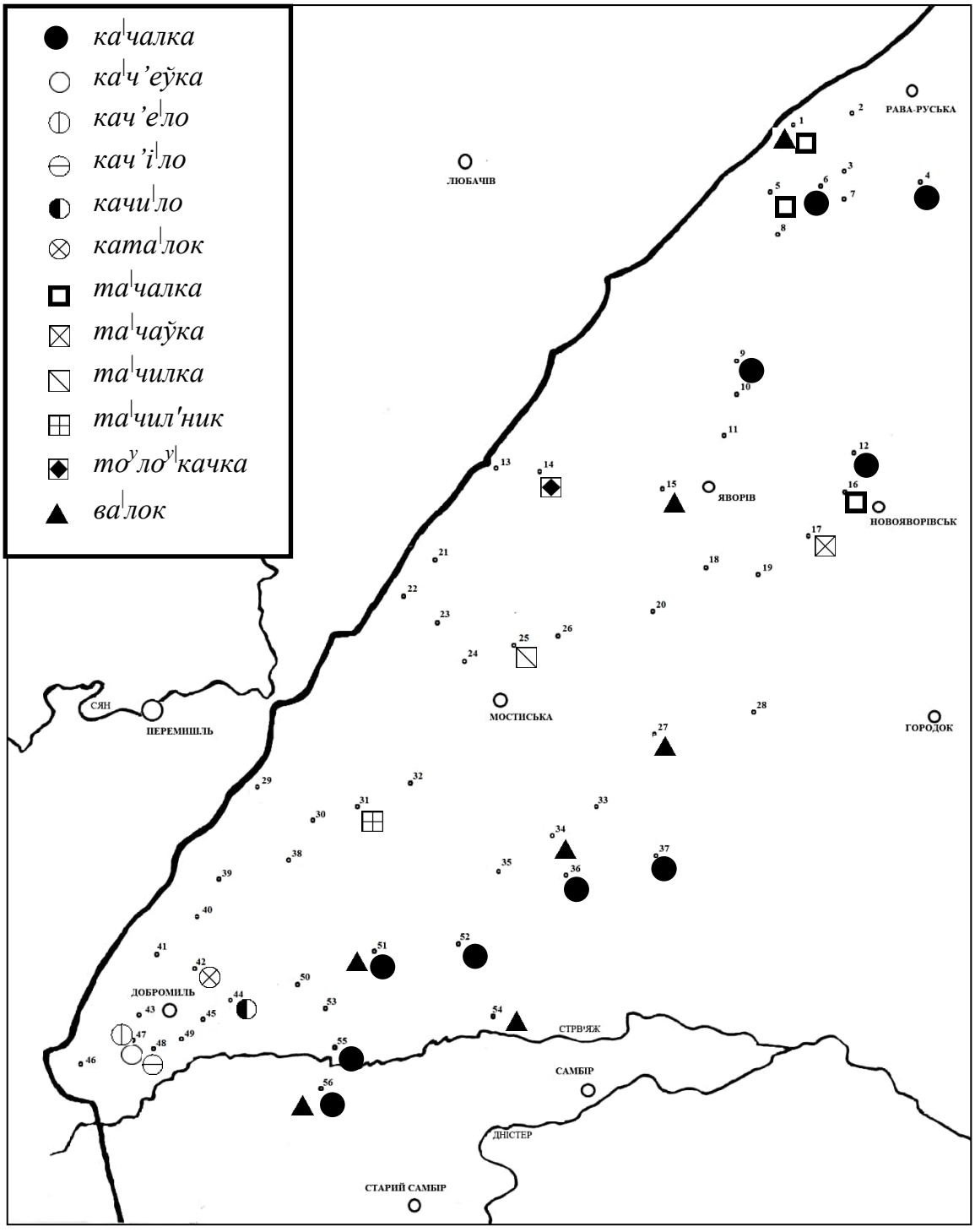

ДОДАТОК Б

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ ПРО ЇЖУ, СТРАВИ ТА НАПОЇ

ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ ПРО ХЛІБ ТА ВИПЕЧЕНІ ІЗ БОРОШНА ВИРОБИ

Про випікання хліба

То ˈбила ˈжитн′а муˈка / таˈка зˈмелена // прийшˈлас′і рузчиˈн′ати // ˈмама гˈвечир рузчиˈн′ала // п’ідˈс′ійала // дрібˈну муˈку уˈд′:ел′но / гˈрубшу ˈчерез реˈш’ітку уˈд′:ел′но // туˈди ду ˈтого хˈл′іба звaˈрила ˈбул′би / ну стˈругана ˈбул′ба ˈбила / рузімˈн′ала ту ˈбул′бу / б’із дˈрушл′ак пириц′іˈдила / ˈшуби вуˈна груˈдок ни ˈмала / а поˈтому ˈдала ˈсырватки / ну жинˈтиц′у назиˈвайут / і на тім рузчиˈнила // вуˈно ˈкысло ˈчерез ніч // ˈрано тої хл′іб с′і м’іˈсило // так с′і м’іˈсило то ˈк’істо / жу вуˈно ˈмало ˈбути аж ˈб’іле і в’ід руˈки в’ідстаˈвати // так н′і / жу ˈбуло йак-ниˈбуд′ заколоˈтили / іˈно м’іˈсили так // йа йу с′і нам’іˈсила ˈтого хˈліба // і туˈди ў пˈйецу паˈлило с′і дˈровами // вуˈген′ с′і рузгорˈтало по пˈйецу / ˈжуби дно ни гуˈріло / верх ˈжуби буў черˈвониї / туˈди ˈвигорнути то з пˈйеца ўс′о / то вуˈг’іл:а / а поˈтому ˈкыдалос′і ґрыс // йак тої ґрыс заїн′аўс′і х ˈполум’ін′ / ше с′і хˈл′іба ни саˈджило // ˈвимелос′і / ˈбуло таˈке пумеˈло зˈроблене / ˈвимелос′і тої ˈноп’іл′ / то ўс′о // тоˈд′і ˈбула таˈка луˈпата кˈругла / а ту штил′ таˈкиї ˈдоўгиї і ˈтуйу луˈпату п’ідсиˈпалос′і ˈвис′іўками таˈкими гˈрупшими // а туˈды ˈтого куˈлачика / туˈди тих хл′іˈб’іў набˈралос′і і так во с′і ˈвироб’іло / ˈвироб’іло / і ўз′алос′і ˈводи і зˈверха воˈдом пуˈл′ети і х пйец с′і ўсаˈдило // лоˈжилос′і три буˈхонки і так во // тої пйец буў таˈкиї шириˈноў: ˈйеден буˈхон / дˈругиї / тˈшет′ії // в’ін буў таˈкої шириˈної на три буˈхонки // влаˈзилос′і ˈдев’іт′-двaˈнаїц′і // тоˈд′і в’ін с′і сп’ік / таˈкиї в’ішˈневиї буў // в’ін ни кв’іт // теˈпер хл′іб ˈкупиш / в’ін закˈв’ітлиї ˈзараз іˈно принеˈсеш // staˈрого хˈл′іба нам’іˈшайут / заˈміс′іт і даˈйут // сˈк’іл′ко раˈзіў м’ії з′ат′ приveˈзе хл′іб / ўсереˈдин′і в’ін закˈв’ітлиї / а то staˈриї хліб // вуˈни йуˈго ˈдал′і рузˈбоўтуйут / шо ˈл′уди ни ˈкупйет / забиˈрайут і ў тої рузˈчин і ˈдал′і п’іˈчут з ˈнего хл′іп // но рузˈр′іжеш / в’ін йу закˈв’ітлиї // ден′ / два на тˈрет′ії го ниможˈливо ˈйісти // а тоˈд′і буў д′іˈв’і ниˈд′іли хл′іп // ўсе с′і пекˈло на два ˈтыжн′і / на два ˈтыжн′і тої хл′іп //

ˈбуло дваˈнаїцʹі хлʹіˈбʼіў // ну так хлʹіˈбина биз денʹ / а буˈло їшла / ˈабо нʹе // і суˈбота миˈнула / аж на дˈругу суˈботу пʼікˈли зноў хлʹіб // йіˈго сʹі пусˈтавило ў комʼірˈчынʹі // ˈбула таˈка пуˈлыцʹа і там сʹі тої хлʹіп пусˈтавило на пуˈвʹітру / ˈанʹі вʼін ни заˈсох / ˈанʹі ни закˈвʼіт / нʹі нʹіˈчо // но так тˈрошка тˈверший буў йу / на дˈругиї ˈтыжденʹ // ˈали ўˈрʹізаў / та вʼін таˈкиї буў пуˈхоїкиї ўсереˈдинʹі шу ну // ну вʼін буў на ˈбулʹбʼі рузˈчинениї / на ті ˈсирватцʹі ˈпотім заˈмʼішениї і нʹіˈчо ни даˈвали ду ˈнего / нʹі йец (Кр)

Та во ˈтʹісто сʹі заˈмʼісит і там поʸсˈтойіт / йак вуˈно зачˈне йу пʼіткиˈсати і туˈди чи ў пˈйецу палиˈмо / чи ў дуˈхоўцʹі // наклаˈдайем ў братванˈки / і так ше там ˈпару мʼіˈнут посˈтойіт // — *З йакого борошна печуть хліб?* — Ми з пшеˈницʹі / ˈали ˈдехто пиˈче і з ˈжитнʹойі / хто тоїˈво ˈмайе ˈжито // ми з пшеˈничнойі пиˈчем // — *У чому ви печете хліб?* — Ў братванˈках // — *У печі?* — Ў пˈйецу // — *Памйатаєте, йак колись пекли хліб?* — Кˈруглиї на лоˈпатʹі // — *Як то робили?* — Ну а во йак роˈбили // так ˈсамо замʼіˈсили // і туˈди лоˈпату / ў нас ўˈдома ше ˈтайа лоˈпата йе // і то тиˈка во кˈругла на тиˈкʼім друˈцʹі йе / і на ті лоˈпатʹі ˈвирви пʼідˈсипали і ўˈзʹали ˈтойе ˈтʹісто розмˈнʹали // — *А чим підсипали?* — МуˈкомМуˈком // і накˈлали там ˈтого хлʹіба і дуˈкупи стуˈлили // а хто хтʹіў пиˈрʹіх / пиˈрʹіх кˈруглиї / полоˈжили ˈбулʹби // а хлʹіп так во ˈвиробили кˈруглиї / ше зˈверха воˈдом загˈладили і суˈвали ў пйец // на лоˈпатʹі во зіˈсунули на пйец // пйец зˈмели там // ˈбило спеціˈалʹне тиˈке пумеˈло / розуˈмʼійеш / тиˈке з колосˈкʼіў зˈроблене і воˈдом помаˈчали / пйец пʼідˈмели туˈдиї-нитуˈдиї / хлʹіп саˈджали // а ˈпотім йу пʼізˈнʹіше ˈкапку зішкˈребали // і пекˈли ˈжитнʹії // зі ˈжита муˈку ˈмали во // тиˈкиї пˈйекнʹиї ниˈраз буў ˈжитнʹії / ниˈрас чирˈвониї ˈвипеченийхлʹіп // памйаˈтайу аш ну // ў нас ˈтайа во лоˈпата ше йе // — *А давали яйця до хліба?* — Нʹе // тиˈперка во ни даˈйут // — *На чому розчиняли?* — На воˈдʹі // — *Не даєте молоко?* — Де хто куˈли мулуˈка даˈваў / то тиˈперка мулуˈка лʹ:ут // а ˈперше ни ˈлʹ:али / на вуˈдʹі / а йак нʹе / ту тˈрошки жинˈтицʹі / ˈшуби ˈлʹіпше (Кт)

Пикˈли / ў пˈйецу напаˈлили / вуˈгенʹ ˈвигурнули / мʼітˈлоў ˈвимели ˈфаїнʹі / і ˈмали тиˈку луˈпату / і там тої хлʹіп сʹі виробˈлʹаў / ˈжуби буў кˈруглиї // і тої хлʹіп на лоˈпату / пʼідˈсипалосʹі ˈтуйу луˈпату муˈком / ˈжуби вʼін во ни триˈмаўсʹі лоˈпати / во

в’ідлеˈтˈіў і на луˈпату і х пйец / пикˈлосˈі так ў пˈйецу // — *А яка була мука?* — ˈЧорна // на ˈжорнах ми моˈлоли // — *Житня чи пшенична?* — ˈЖито / та де пшеˈницˈа ˈбила / пшеˈницˈі ни ˈбило // ˈмало хто пшиˈницˈу маў / на сˈвита пшиˈничниў хлˈіп пикˈли во / на Веˈликденˈ / на ВеˈлийУ / на тиˈкˈі сˈвита (Пр)

Та во русчиˈнила / замˈіˈсила / ў пˈйецу запаˈлилам // ше тˈреба ˈбуло зˈнати / йак ў пˈйецу запаˈлити / жуб ˈдобре ўсаˈдити // — *Що давали до тіста?* — Ну та ниˈрас / ниˈрас гарˈбус сˈа ваˈриў / гарˈбус сˈа ниˈрас ваˈриў / а ниˈрас ˈбулˈби сˈа даˈвало / а ˈбˈілˈше гарˈбус сˈа даˈвало // звaˈриўсˈа гарˈбус / русчиˈниўсˈа на гарбуˈзˈі // — *І воно тоді було кисле?* — ˈКисле // пуˈхонˈкиў хлˈіп биў тиˈкиў // — *Чи давали дріжджі?* — Та де / нˈе / та ˈтˈіста даˈвали / та де / дˈрˈіж:а нˈе // — *Давали тої розчини?* — Так // — *На лопаті пекли хліб?* — На лоᵘˈпатˈі (Нк)

Ну та во русчиˈнˈали // там дˈрˈіждж’іў / но / хто шо маў // хто хтˈіў / то си ўлˈаў там чи моло ˈка // ˈбаба ўсе пˈлˈацок лиˈшали тиˈкиў / ˈжуби ˈтижденˈ биў // так баˈгато дˈрˈіждж’іў ни ˈбило / йак тиˈпер // вуˈни дуруˈг’і ˈбили / так / дˈрˈіждж’і // но бо то ˈтˈісто лиˈшали / так / жуˈби дˈруге ˈбило на дˈругиў рас с ˈтого ˈтˈіста пеˈчи хлˈіп / би дˈрˈіждж’іў ни купуˈвати / бу ни ˈбило за шо // — *З якої муки зазвичай пекли хліб: з пшеничної чи з житньої?* — А то даўˈно ў нас пшиˈницˈі ˈдуже ˈмало ˈсˈійали // так во триˈмали на сˈвата / ˈкаже / на ˈкутˈу / ˈжуби ˈбило / ˈпаска / жуб ˈбила ˈдобра // а ˈжито і наўˈп’іў з йачˈменем м’іˈшали // то то ĭ пироˈги ваˈрилосˈа / і пиˈріх пикˈли с ˈтого // а так хлˈіп пиˈчи / то ˈбило ўсˈо ˈжитнˈе (Вр)

А хлˈіп во // тиˈпер хлˈіп русчиˈнˈайут на дв’і гуˈдинˈі // куˈлисˈ ˈмойа ˈмама русчиˈнила хлˈіп ўˈвечир / ˈцˈілу нˈіч хлˈіп в’ін сˈа ˈрушаў / а ˈрано сп’ікˈли ˈмама // то тоĭ хлˈіп пах / ту во на цˈіле / ми назиˈвайем Голупˈцˈі / на цˈіˈлі Голупˈцˈі пах хлˈіп йаˈкосˈ так // а тиˈпер хлˈіп пиˈчут і хлˈіп так ни ˈпахне / йак куˈлисˈ пах // — *З якої муки пекли: з пшеничної чи з житньої?* — ˈБ’ілˈше з ˈжитнˈойі / бо коˈлисˈ пшеˈницˈі ни ˈсˈійали ˈдужи / бу то тˈреба ˈбуло баˈгато гˈнойу / а гˈнойу ни ˈбуло // і так шо ˈбулˈба ˈбула / то на ті ˈсˈійали пшиˈницˈу / а ˈбˈілˈше з ˈжита // і ˈжитнˈіĭ хлˈіп ˈлˈіпшиĭ буў / бу пшиˈничниĭ ˈдуже черстˈв’ійе сˈкоро / а ˈжитнˈіĭ хлˈіп в’ін ўсе тиˈкиĭ ˈфаĭниĭ // на ˈжорнах моˈлоли і то буў смачˈниĭ хлˈіп // на лоˈпатˈі пикˈли / п’ітˈсипали

муˈком / лоˈпата таˈка ˈбула / п’ітˈсипали і полоˈжили // ˈмама каˈтул′-паˈтул′ на лоˈпату полоˈжили і ў пйец // та то ˈбохти ˈбули постаˈвали тиˈк’і смачˈн′і // ў бл′ашˈках ˈнав’іт′ н′іхˈто ни п’ік / бу то куˈлис′ ˈл′уди каˈзали / шу то смирˈдит бˈл′аха // а на пˈйецу так с′а спекˈли норˈмал′но (Врб)

Хл′іп русчиˈнили // йе жу русчиˈн′айут на ˈдобу / то тиˈке заˈлежит йак в’ід ˈзерна / йаˈка муˈка йе / а йе тиˈке / шу ˈзара ˈможна зам’іˈсити (См)

Ну намуˈлоли ˈжита на ˈжорнах / русчиˈнили / пуˈкисло / пуˈкисло та ї ше ˈбул′би хто звaˈриў / ту так пумˈн′аў / пумˈн′аў / даў ду ˈтого / йак заˈм’ішували // таˈкиї хл′іб буў // каˈпусту / ˈнав’іт′ тиˈку / кˈвашину в’ідˈварували і даˈвали // — *Навіщо?* — Йак ни ˈбуло / ˈмало ˈзерна / шу ни ˈбуло с ˈчого хˈл′іба пиˈчи // ˈваш’і саˈми / ˈдома бат′ˈки ˈваш’і пикˈли таˈкиї хл′іп // ˈтожи каˈпусти тˈроха ˈдали туˈда / в’ідˈваринойі кˈпусти і ўс′о // зле го ˈбуло ˈпотім ˈр′ізати / зˈнайеш / ˈтого хˈл′іба (Ср)

Ўˈз′ели ˈт′іста / на два дни / зруˈбили тˈрошка ˈт′іста / тˈрошка лиˈшили ˈт′іста там // а ˈпотім ўˈз′ели тˈрошка ˈбул′іў / то п’ідноˈвили то // а на дˈругиї ден′ русчиˈнили / ўˈл′ели вуˈди / ˈдали муˈки / русчиˈнили / ˈрано зам’іˈсили / хл′іб ˈвик’іс і ў пйец // ўˈз′ели так на луˈпату таˈку і то ў пйец / ў пˈйецу ўсаˈдили пйец′-ш’іс′т′-ˈв’іс′ім хл′іба // с′і сп’ік / в’ін с′і тиˈкиї во / ˈжитн′ій // — *А чим підтрушували?* — МуˈкоЎ / муˈкоЎ п’іт:ˈрушували / таˈка ˈбула там ше йе луˈпата / йа ˈмайу // таˈка ˈбула лоᵘˈпата / муˈкоЎ п’іт:руˈсили / туˈди полоˈжили тої хл′іп / так ˈв’іт:и / і ˈв’іт:и / і ˈв’іт:и / убруˈбили / во тоˈво тˈрошка змасˈтили / туˈди ше ˈпал′ц′ом так і так // тугˈди ў пйец // — *Навіщо рухали тісто пальцями?* — Так п’іт′:еˈгали / би буў ˈвиш:иї // п’іт′:еˈгали ˈпал′цем ˈв’іт:и і ˈв’іт:и / би буў ˈвиш:иї // чо так руˈбили / ни зˈнайу // і пˈросто з ˈд′ішки бˈрали ў пйец / на луˈпату / ў пйец саˈджили і хл′іп буў йак // — *А не підмішували?* — М’іˈсили ˈрано / ўˈвечир русчиˈнили / а ˈрано йуˈго м’іˈсили // в’ін ˈвик’іс / туˈди ˈбуло ў пˈйецу наˈпалено // — *А хліб не пекли на капустянім листку?* — На капусˈт′анім листˈку пикˈли булˈ′виники х’іˈба (Вл)

Хл′іп русˈчин′уйемо / во там сˈк’іл′ко муˈк’і / дул′іˈвайемо ˈводу / сіл′ і заˈм’ішуйу // ду хл′іба н′іˈчо ни даˈйемо / ˈтіл′ко сіл′ / ˈб’іл′ше н′іˈчо // ну та ˈможна

т|роха |дати / там де йа|койі у|масти / йа|койі у|л′ійі а|бо шос′ / би |л′іпший буў // ну і спи|чемо і ўс′о (Гс)

Д|р′іждж’і / а |нав’іт′ |було |т′істо з уд|ного |разу до д|ругого / ру|били рус|чинок ти|кий / п’ітрусчи|н′ели і |потім |дали му|ки / русчи|нили |добре так / |к’іл′ко там / за|лежно на |к’іл′ко х|л′іба // а |потім м’і|сили / ти|к’і циб|ри |були / ў цеб|рах // хто йа|ку |чел′ад′ маў / йі|ден |меншу / д|ругий |б’іл′шу // і пик|ли ў п|йецу хл′іп (Грд)

Гу|туйемо му|ку // му|ка пу|вин:а |бути / йак зи|мойу / пу|вин:а |бути |тепла / |теплен′ка / бу |т′істо с|корши |рухайес′і // |с′ійес′і // пере|важно |дехто і два |рази |с′ійе / би та му|ка |була пу|хон′ка / би ни |була та|ка з|бита // пере|с′ійу / ну і ўс′о // би|реш ву|дичку теп|лен′ку / мулу|ка |пару / мулу|ка т|рошки |пару і да|йу т|рохи марга|рини / у|л′ійу / йак |м’ішу / пу|сол′у і ўс′о // і наби|райу / і п’ітки|сайе ў б|л′ехах // йа си|б’і п’іч па|л′у / в’ін п’іт|кисне |добре / йа вигор|тайу ву|гон′ і б|л′ех’і ду п|йеца // гу|дину пере|важно три|майу // |али / йак пйец |добри / ту |сорок пйат′ хви|лин (Бл)

Русчи|н′али ку|лис′ т′істо / |було ўсе |т′істо с′і ли|шало / бу |було |житна му|ка і ўсе с′і |т′іста ли|шало / і с |того |т′іста на д|ругий рас русчи|н′алос′і / п’ід|м’ішувалос′а т|роха // ву|но п’іт|кисло / а туг|ди русчи|н′али / ву|доў те |т′істо рузми|вали там і ву|но |кисло // д|ругий рас за|м’ішували і ўс′о / і на лу|пати // — *Чим підсипали лопату?* — Му|коў / |али ти|коў му|коў разу|воў // ну а п’із|н′іше йуш ў |формах // діїш|ли |л′уди ду |того во / та ї ў |формах пик|ли / ў бл′аш|ках (Шм)

Хл′іб русчи|н′айес′і / да|йес′і д|р′іждж’і / мулу|ка / |кисне / ту|ди |м’іс′ат // па|литс′і ў п|йецу і накла|дайес′і ў бл′аш|ки і йе хл′іп // — *А як не було бляшок?* — На лу|пату / на лис|ток // — *На листок капусти?* — На лис|ток ка|пусти а|бо на па|п’ір ўзи|м’і // му|койу п’іт|сипали / на лу|патку // дно зам’і|тали пуме|лом та|ким і на те вон са|дили / на дно (Мн)

Ро^{у}счи|н′айут / да|йут д|р′іж:і чи моло|ко йак / бо йа там т|рошка рос|чин′у і ў ду|хоўц′і пи|чу ту / шо йа там пи|чу // і |пот′ім |м’іс′ат // йак во|но ўже на|рухалос′і / |м’іс′ат // — *На чому пекли хліб / коли не було дека?* — Кату|л′али ти|к’і бу|хон′ц′і і

ˈбула луˈпата / і пусиˈпали йіˈйі там / муˈкойу нʹе / но гˈрубим ˈчимʼісʹ / гˈрисом / саˈджали так на дно // то ˈдуже буў смачˈниї хлʹіп (Дв)

Мʼіˈсили ˈтʹісто на дʹрʹіжджу // буˈвало тиˈке / даˈвали ˈсирватки ˈфаїно чи кваˈсного мулуˈка і там зу двʼі йаˈйічки зˈбили / ˈдали ˈсолʹі // йакˈшо свʼатˈковиї / ту тˈрошки ˈцукру ˈдали / ˈбʼілʹши йаˈйічок / а йакˈшо тиˈкиї хлʹіп на ˈбудниї денʹ / ту прусˈтиї замʼіˈсили і ў пˈйецу напаˈлили / вʼін ˈвикис // ўˈвечир русчиˈнʹели / руˈбили ˈросчинʹ таˈку ріˈтку / а ўˈрано мʼіˈсили наˈгусто // вуˈно заˈкʼісло / ў пˈйецу запаˈлили / на луˈпатʹі // — *Чим підсипали?* — МуˈкойуЗ / луˈпату // муˈкойу / ˈалʹбо тиˈкиї ґрис дріˈбненʹкиї / ˈкажи / ˈлʹіпши сʹі триˈмаў // і ˈпотім на луˈпату і пˈросто на ˈцеглу ў пˈйецу (Тр)

А во ˈбили тиˈкʼі ˈжорна / зˈнайеш // пшиˈничне / хто хтʹіў пшиˈниці / так во сʹа ˈтерло на ˈжорнах // туˈди ˈтуйу муˈку русчиˈнʹали і заˈмʼішували / і пикˈли хлʹіп // і вихоˈдиў ˈдуже смачˈниї хлʹіп // — *Його пекли в печі на лопаті?* — На лоˈпатʹі / ˈпотім // ˈнашʼі ˈбаба пекˈли на таˈких с каˈпусти листˈках / зˈнайеш // вʼін такиї ˈладниї ˈдолом сʹа вʼідбиˈваў // ˈпотім ˈтойе згоˈріло і так во сʹа вʼідорˈвало вʼіт хˈлʹіба // на лоˈпатʹі пореˈважно пикˈли (Ст)

Русчиˈнʹели / пириˈважно гˈвечʼір // ˈмама русчиˈнʹела / ˈтʹісто ˈкисло // ˈрано сˈтали / то ˈтʹісто мʼіˈсили // ˈбула таˈка луˈпата кˈругла / виругˈлʹелусʹі так во хлʹіп / так во сʹі руˈбило зу штиˈрох буˈкʼіў // — *Так робили / щоб хліб був вищий?* — Нʹе / то таˈкиї знак хрисˈта // і туˈдиї на ту луˈпату кˈлали і шур ў пйец // — *Чимось підсипали лопату?* — Пʼітсиˈпали: муˈкоў разоˈвоў ˈабо пшиˈничноў / ˈабо ˈжитнʹоў // — *Чи пекли хліб на капустʹаному листку?* — То хʼіˈби пиˈріх пикˈли на капусˈtʹаному листˈку / хʼіˈба пиˈріх // — *З якого борошна пекли хліб: пшеничного чи житнього?* — Хто маў пшиˈничну муˈку // ˈжитна муˈка на ˈжорнах зˈмелина // — *І на свята теж?* — Нʹе // на сʹˈвʼатах / хто буў баˈгатшиї / ту си змуˈлоў / ду млиˈна заˈвʼіс / а хто буў бʼідˈнʹішиї / ту на ˈжорнах муˈлоў // і ни ˈсʹійаў на ˈситʹі / а ˈтʹілʹки на ˈпʼітситку / бу ˈбуло ришиˈто / ˈпʼітситоʸк і ˈситоʸ // ту ни ˈсʹійали ˈтойі муˈки ˈчирис ˈситоʸ / бу ˈситоʸ ˈдужи гусˈте / а ˈпʼітситок ˈрітшиї / а

риши|то ше |рітше / ту |п’ітситком п’іт|с′ійали і пик|ли хл′іп на с′|в’ета / ст|руцл′у ру|били і хл′іп пик|ли (Дм)

Йак буў |житниї / ту с′і пик|ло / на |к’іс′ц′і с′і рус|чи н′увало / розу|виї / на |жорнах с′і му|лоло на хл′іп / а хтос′ ў мли|н′і му|ку му|лоў |розовоў // на |жорнах зму|лоў // і ў мли|н′і буў ти|киї |кам’ін′ // та |мало |б’ілого х|л′іба |було // ми ти|к’і пик|ли / до|машн′е зер|но му|лоли і |мама рус|чин′увала ў|вечир / |рано м’і|сила і ў п|йецу / на |ватр′і // так во вираб|л′ела ру|ками // ти|пер на брат|ванках пи|чут // |мало пи|чемо на |ватрах // ни|в’істка ни ў|м’ійе пи|чи на |ватр′і х|л′іба / ў б|л′ехах // а йа на |ватр′і пик|ла / в’ін смач|ніший / на |голому п|йецу // напа|лила / |вирубила |мисучку і на лу|пату / ти|ка лу|пата |була / ти|ка ук|руглена і |ручка / |тайак йак с′н′іх в’ітки|дати // і то йа на |нейі му|ки пу|сипала і напа|лила ў п|йецу // ту ш’іст′-с′ім-|дев’іт′ х|л′іба йа ти|ких са|ма пик|ла (Трн)

|Али ку|лис′ даў|но / |дуже даў|но ту то |було / ти|к’і |кошички |були і п’ік|ли / ти|к’і |були |кошички п|летин′і / ну йак |мисучка / уд|но / то хто маў / бу то т|реба |було |кошички ті ку|пити // хто маў г|рош’і / тої ку|пиў // а ми / нап|риклад / на ка|пуст′і / на лист|ку // а ка|пуста |мала лист|ки ти|к’і ви|лик’і / т′іх лист|к’іў нар|вали і на тої лис|ток // ти|ка |була лу|пата к|ругла і на лу|пату лис|ток / на тої лис|ток те |т′істо / |али так во заби|рали / кату|л′али / ту|ди пулу|жили йу|го / вуп|равили і ў пйец с тим лист|ком // но а йак ни |було та|кого лист|ка / ту ти|кими во / шу с′а вис′і|вала му|ка ти|к’і вут|руби ті / тої ґрис в’іху|диў // тим ґрисом лу|пату п’іт|сипали і на то к|лали (См)

М’і|сили хл′іп / русчи|нили / русчи|нили хл′іп / там йак на |к’іл′ко там х|л′іба русчи|нили / і ву|но |кислу / і русчи|нили / і ву|но |кислу / і н′іх|то ни знаў на д|р′іжджа русчи|н′ати / бу |перши пик|ли хл′іп |часто // ти|перка / ни |було так ду мага|зину / шу п’і|деш і |купиш / ту|ди ни |було // |каждиї рас / ку|ли |т′істо во / пик|ли хл′іп / за|к’інчувалос′а / ту ўз′али т|рошки |т′іста / ли|шали во так|во т|рошки і ху|вали ў му|ку / і ву|но там |було / і на д|ругиї рас русчи|н′али / рузву|дили / ву|но с′і руски|сало і зноў |кисло // — *Як його називали?* — Ну то |т′істо^{у} / то нази|вали «|т′істо^{у}» // о / так і |т′істо нази|вали |тойе / шо росчи|н′ати (Шк)

Ну на ˈжорнах змо муˈлоли / туˈди п’ітс′іˈвали ˈситоʸм / русчиˈнили // ˈпотім ў̆рано зам’іˈсили // разоˈвиї буў хл′іп таˈкиї // — *Що давали до борошна?* — Вуˈда і сіл′ і ўс′о // — *А щоб тісто було кисле?* — Дˈр′іждж’і // а йак дˈр′іждж’іў̆ ни ˈбуло / ту тиˈке ˈт′істу руˈбили // — *Залишали з попереднього разу?* — Так / так // — *Як те тісто називали?* — ˈТ′істу // — *Не казали «закваска»?* — Н′е / ну во п’ідруˈбилам ˈт′іста і п’ітˈкисло (Зв)

А йак моло̆ˈдиї хл′іп / ту пикˈли на ˈлист′ах с каˈпусти // ˈперший хл′іп на Петˈра і Паў̆ˈла // — *То спеціально зажинали, щоб спекти хліб на Петра і Павла?* — Н′е / ни то шу / ўже пуˈчалис′а жниˈва / ўже ˈл′уди ˈжали і пˈробували тої хл′іп / а каˈпуста ўже ˈбула // виˈлик’і тиˈк’і ˈлист′а бˈрали / ў̆ тії ˈп’ічц′і наˈпал′ували / ˈт′істо на тої лисˈток і так пикˈли // і ў̆ лоˈпату / і ў̆ пйец (Ост)

Заборони, пов’язані з випіканням хліба

Суˈбота / читˈвер / в’іў̆ˈторок пикˈли ˈб’іл′ше хл′іп // ў̆ ˈсериду ни пикˈли / ў̆ пˈйатниц′у н′е / ў̆ ниˈд′іл′у ни пикˈли (Ср)

То пиˈчут / ˈали ўсе ˈкажут: «ў̆ пˈйатниц′у ни тˈреба хˈл′іба пиˈчи» (Зл)

МиˈнʼІ черˈнец каˈзаў̆ / шуб ў̆ пˈйатниц′у ни пиˈчи // і каˈзаў̆ убувйасˈково / йак хл′іп саˈджайеш / присйˈли соˈб’і ˈзапаску / чи ˈзапаску / чи беˈре йаˈку хусˈтину / чи рушˈник / засйˈлити суˈб’і / рузуˈм’ійеш // і перехресˈтити / йак саˈджайеш ў̆ пйец // миˈн′і ўсе муˈйа свекˈруха во гаˈдала: «шо ти си ни приˈсилиш йаˈкойі хусˈтини // зˈнайеш / шу то ни ˈможна хˈл′іба саˈджати биз ˈзапаски / назиˈвали / «ˈзапаска» // ˈали йа си так ниˈрас аˈбо рушˈник / аˈбо / зˈнайеш / йаˈку соˈрочку / шо-неˈбут′ привˈйажу // йа с′і не пиˈтала ˈтого чинˈц′а / чо то не ˈможна / з ˈЙажева (Кт)

Ну так йа зˈнайу / жу ў̆ пˈйатниц′у ни ˈможна хˈл′іба пиˈ̆чи / ў̆ ниˈд′іл′у ни ˈможна пиˈ̆чи / ў̆ пˈйатниц′у // ну так і сириˈда ду ˈтого дн′а п’ітˈходит / жу таˈкож ни ˈможна п’іˈчи // ˈали йа куˈлис′ с′а пиˈтала с′ўйашˈчен:ика // йа ˈкажу: «а шо то йе / шу ни ˈможна п’іˈчи ў̆ пˈйатниц′у чи там ў̆ ˈсереду / но ў̆ ниˈд′іл′у саˈмо соˈбойу / бу с′а ўсе стаˈрайе / ˈжуби ў̆ суˈботу спиˈчи хл′іп / ˈшуби ˈбуло ўже на ниˈд′іл′у?» // ˈали с′ўйашˈчен:ик каˈзаў̆ / то н′іˈг′де ниˈма заˈписаного // ту йа на то ни ˈможу спˈрави

в’ітпу|в’істи // — *Але не пекли в ті дні?* — |Али ни п’ік|ли / н′е / н′е / н′е // ў п|йатниц′у н′і|коли ни п’ік|ли і ў |середу ни п’ік|ли // а так ў пуне|д′ілок / в’іў|торок / ў чит|вер / су|бота / о|то ўсе // ў су|боту |б’іл′ше п’ік|ли / бу так: йак с′а ў су|боту сп’ік|ло / ту то ўже |було аж |маїжи ду читвир|га так // |потім йу зноў ў су|боту рихту|вали / бу ў п|йатниц′у ни п’ік|ли (См)

Но ў п|йатниц′у ни пик|ли / а так ту ў ті дни пик|ли (Пт)

Ну та йа|к’ес′ с′|в’ато йак |було там: чи |Матки |Божуйі / чи йа|к’іс′ д|руг’і с′|в’ата / чи не|д′іл′а // — *Чи можна було пекти хліб у п’ятницю?* — Ў п|йатниц′у то |заўжди гово|рили / шо |паску ни пи|чи / ст|руцл′у ни пи|чи (Ск)

Ў нас ў ни|д′іл′у н′іх|то ни п’ік х|л′іба // — *А в п’ятницю пекли?* — Не |дуже / |б’іл′ше ў су|боту (Грд)

Ў п|йатниц′у н′і|коли ни пик|л и// — *Чому?* — Йа з|найу / ў п|йатниц′у / ка|зали / то |дуже гріх пик|ти хл′іп // ка|зали / шо ко|лис′ ше та|ке |було / шо йак пик|ли хл′іп / йа з|найу / чи так |було / чи не |було / шо ше |ж’інка ху|дила с х|л′ібом на голо|в’і / шо но|сила хл′іп на голо|в’і // — *Чому?* — Шо так пока|заў Бох та|ку |кару / шо во|на но|сила / шо ў п|йатниц′у пик|ла // так ни пик|ли ў п|йатниц′у / а ти|пер то ни визна|йут (Шм)

Ну бу ў п|йатниц′у І|сус пу|мер // н′е / ўзага|л′і / ўзага|л′і ў п|йатниц′у х|л′іба / йак йе |добра гуспу|дин′а / ту ву|на х|л′іба ни пи|че ў п|йатниц′у // і ў |середу |мало хто пи|че // ну сере|да / то ўже сере|да / а ў п|йатниц′у ми то ни пик|ли / ў ни|д′іл′у ни пик|ли // ни|д′іл′а — то йе вускре|сен′:а (Мн)

Ка|зали: ў п|йатниц′у ви|ликиї п’іст // — *Чому?* — Ка|зали / жу |Мат′ір |Божа упик|лас′і п|йетниц′у і то ш’іну|вали то|то (Зв)

То|му / шо то |Матка |Божа |була |дужи пу|печина // і ў п|йатниц′у не |можна ўзага|л′і пик|ти х|л′іба (Ост)

Ў п|йатниц′у // — *Чому?* — То|му / шо то йу йе / йак |кажи / ден′ |Мат′ір |Божойі // а ў су|боту пик|ли / |али пири|важно пу у|б’ід′і / бу ка|зали / шу ду у|б’іда |Мат′ір |Божа І|сусови су|рочку пе|ре (Дм)

Нап|риклад / з|найу / шу ни пи|чут х|л′іба ў п|йетниц′у // йак ду |церкви ми їдем / йак викла|дайут Плашча|ниц′у / х|л′іба с′і не пи|че (Блз)

Ни пик|ли ў п|йатниц′у хл′іп // Ви|ликиї п’іст (Кнв)

Х’і|ба ни|д′іл′у і с′ў|йето / а ти|к’і |л′уди ўсе пик|ли // наї|б’іл′ше ми ў су|боту пик|ли х|л′іба // бис |тижден′ буў хл′іп (Трн)

Назви скибки, відрізаної від непочатого краю хлібини, та повір’я, пов’язані з нею

Ц′і|лушка

Ц′і|лушка — ту то ву|но з|верха руск|райувалос′і ш|к’ірку / ту ву|но ц′і|ле — ц′і|лушка / а ўже д|руга |корка х|л′іба / ту ву|на ўже ни ц′і|лушка / бу ву|но ўже с |тойі стуру|ни / і с |тойі ни|ма ш|к’ірки // бу |каже: «|буду |мала ц′і|лушку / ту |будут н′і х|лопц′і л′у|бити» // с|коро |зам’іш |п’іде (Тр)

|Каже: «о / йіш ц′і|лушку / бо с|корше |зам’іш |п’ідеш / х|лопц′і т′а |будут л′у|били» (Пр)

П|росто с′м’і|йалис′а // ка|зали: «на ти ц′і|лушки / |жиби т′а л′у|били» (Ст)

Ту ц′і|лушку пере|важно да|вали пужиб|рушчим |л′уд′ім // ху|дила та|ка |ж’інка с та|коў ма|лен′коў ди|тиноў // йі|йі то да|вали ту ц′і|лушку і ка|зали с′і му|лити за пу|мерших // — *Кожну цілушку залишали для жебраків?* — |Маїже |кожну ц′і|лушку / ў нас ў|дома так |було[у] / бу ми|не |виплекала |бапка / ту |бапка / йак спик|ла ти|ких во к|руглих ш’іс′т′ х|л′іба / чу|тири / пйат′ / ш’іс′т′ пири|важно / ту с |каждойі хл′і|бини ц′і|лушку в’ідр′і|зала і да|вала ти|к’і зі Су|довойі |Вишн′і / ну ти|ка сл′і|па ху|дила // ту ву|на с′і му|лила за пу|мерших // — *А інших шматків хліба їй не давали?* — Н′е / ц′і|лушку / там і хто да|ваў ше г|рош’і / йак маў / хто |сира / хто сми|тани / хто фа|сол′і да|ваў / но хто шо м’іх (Дм)

Ц′і|лушка / с|к’ірка

Д′іти наїў|йенце х|т′іли ц′і|лушку / с|к’ірки // а бу ву|ни х|т′іли / |мали |добр′і |зуби / х|т′іли т|верче // йа са|ма / йак |була ма|ла / йа х|т′іла с|к’ірки |йісти / а те|пер не |можу (Пр) //

Укˈрайецʹ

То ўсе каˈзали дʹіўˈчатам / парʹіпˈкам ˈйісти укˈрайецʹ / жу дʹіўˈчата ˈлʹубйіт хˈлопцʹіў / а хˈлопцʹі дʹіўˈчат // каˈзали: «йіч укˈрайіцʹ» (Плн)

Шосʹ вуˈни вуруˈжили на нʹім // каˈзали / жи йак ˈбуде укˈрайцʹі ˈйіла / то ˈбудут йі хˈлопцʹі лʹуˈбили (Трн)

Вукˈрайец

А тої вукˈрайец кˈрайали і каˈзали ˈйісти дʹіўˈчʼетам / каˈзали / жи йіх ˈбудут хˈлопцʹі лʹуˈбити // а каˈзали / жу усˈтанʹ:ії ˈнавʼітʹ дʹіўˈчʼетʹім ни ˈйісти / бу то вусˈтатнойе // вʼін тиш там буў вукˈрайец с-пʼіт сˈподу / ну ˈали каˈзали / жу то дʹіўˈчатам / то хˈлопцʹам даˈвали такˈво ˈйісти (Рж)

Скˈраўка

А йак на вʼісʹіˈлʹу / йак там скˈраўка пупаˈдаласʹі куˈмусʹ / ту ˈдʹіўчина хваˈтала / бу каˈзала / шу ˈвиїде ˈзамуш (Зв)

Хто тиˈкʼі муˈлотшʼі ˈбули / ˈмали ˈзуби / каˈзали: «йіш скˈраўку / ˈбудиш краўˈчинейу» (ВБ)

Назви низького хліба круглої форми,
спеченого скраю печі, зазвичай із залишків тіста у діжці

Вуˈпалʹник

Та пикˈли ў пˈйецу хлʹіп і пикˈли тиˈкиї вуˈпалʹник / наˈверха пусуˈлили ˈсолеў / так йак ˈцукром // ˈнавʼітʹ пикˈли ˈпирит хˈлʹіба / ўсаˈдили тої уˈпалʹник / ˈзаки ў пйец хлʹіп саˈдили / то сʹі йу спикˈло ˈперет ˈполумйам (Гб)

Пʼітˈпалʹник

Во / напˈриклад / ў пˈйецу гуˈрит / ˈмама ўˈзʹела тˈрошка ˈтʹіста / то ˈтʹісто рустаˈчʼела тˈрошка / ˈтайак луˈпата йе / на луˈпату / пуˈсипала луˈпату тоїˈво / а таˈкʼі дʹірˈки / дʹірˈки / дʹірˈки пуруˈбили // а туˈди ˈабо смиˈтаноў пумасˈтила / а йак нʹе / ту тˈрошка ˈсолиў пуˈсипала // о / то буў пʼітˈпалʹник // ў пˈйецу сʹі паˈлило ziˈзаду / ў пˈйецу сʹі паˈлило / а спеˈреду сʹі пʼітˈпалʹник пʼік (Дм)

Уˈпалʹінок

Пикˈли хлʹіп / а так во / жу ˈвискрептали ˈдʹішку / то ˈбули ˈдʹішки ўсʹі дʹіривˈйанійі / ни ˈтайак тиˈпер // і ˈпотім то во ˈвискрептали // і тиˈка ˈбула луˈпата / жу сʹі ў пˈйецу // то на ту луˈпату то ˈвискрепли / припˈлескали і накˈрайали циˈбулʹі / і там ˈдали // і то ду пˈйеца // йак то сʹі зˈвало… уˈпалʹінок (Рж)

Пˈлʹацок

Хлʹіп йак пикˈли / ту хлʹіп ўсе буў тиˈкиї стаˈраниї / жо пйец ўсе паˈлиўсʹа на хлʹіп // а ўˈзʹали замʼіˈсили / а ˈтого ˈтʹіста ўˈзʹали / ше ˈрʹітчого тˈроха ˈнавʼітʹ / ниˈдобре ше йак на хлʹіп / і зроˈбили тиˈку палиˈничку на цʹіˈлу лоˈпату ˈтуйу / і туˈди ше ĭ посоˈлили поˈверха і так поˈдзʹобали во такˈво / поˈдзʹобали // і ўсаˈдили так / то ше ў пˈйецу гоᵘˈрʹіло / а напеˈредʹі гет поˈсунули тої вуˈгенʹ / а напеˈредʹі / жуб ˈбило ˈмʼісце / вуˈна сʹі ў тім спикˈла // тоˈто насампеˈред / ої / йаˈке то смашˈне ˈбило / ˈфаїне (Вр)

Палиˈницʹа

Йак пикˈли хлʹіп ў пˈйецу / а ў переˈпйецу / то назиˈвали ˈчелʹуста / і тиˈкʼі палиˈницʹу спикˈли / і ˈпалʹцим зруˈбили ˈдзʹурки / і пусуˈлили пуˈверха // то нʹіш хлʹіп сʹі спʼік / туˈта палиˈницʹі сˈкоро сʹі спиˈкайе і ˈзара лʹуˈбиў ˈйісти // такˈво чи хˈлʹіба бˈракло / чи шо / а палиˈницʹу спиˈчу ˈкулу ˈтого / ˈкулу пˈйеца (Гс)

Палиˈничка

То палиˈничку пикˈли тиˈку ˈпирид вугˈнʹу // йак вуˈгенʹ ше не набˈроў ˈжару пйец / руˈбили тиˈку палиˈничку / так во дзʹурˈки пуруˈбили / во / ˈпалʹцʹіми / пуˈсипали ˈсолеў і заˈсунули ў пйец // ˈзаки пʼідˈмели туˈво / ˈкулу ˈчелʹустіў і запˈхали за тіĭ / ˈзаки хлʹіп сʹа спеˈче // чʼіˈсом ниˈрас хˈлʹіба бˈракло ў ˈхатʹі і ту палиˈничка / вуˈна сʹі хˈвилʹу пупикˈла / вуˈна сʹі так ˈвипикла / аˈбо ниˈрас на лисˈток капусʹцʹениї пулуˈжили йіˈйі / а шуˈби зі сˈподу ˈбула ˈчиста (Кнв)

Пеˈрепʼічка

Бˈрали муˈку *(кукурудзяну)* / таˈку мʼуˈку / нʹе кˈрупйе / а йак ˈбули крупˈцʹі / ту ваˈрили ˈкашу // і та ˈкашʼі ˈвистигла / туˈдиї даˈвали ше мулуˈка / пʼідˈмʼішували тиˈкоў

м'йекшоў му'коў / йа'ка 'була п'іт'с'ійана 'п'ітситком а'бо 'сито^{у}м — 'диўл'ачис' / хто буў ба'гатшиї // ту'то нази'вали пе'реп'ічка // м'і'сили йі'йі на мулу'ц'і / да'вали 'пару йа'йічук // хто маў т'рошка 'цукру / даў т'рошка 'цукру / а йак н'е / ту да'ваў ти'ку гуру'шину саха'рини / 'шоби ву'на 'була су'лотка // ту'диї 'вим'іш'или / т'роха д'р'іждж'і да'вала / 'шоби ву'на п'іт'кисла / 'али йа'ка ву'на 'фаїна 'була // — *Її пекли в будні дні чи на свята?* — Ў л'у'биї ч'ес 'можна / йак сти 'мали куку'рузу / змо'лоли / ў л'у'биї ч'ес муг'ли спик'ти (Дм)

Назви хліба, який випікають спеціально до Навечір'я Різдва Христового

Кныш

Та'киї хл'іп спиці'йал'ниї // те'перка ку'пуйут / а ку'лис' 'мама пек'ла // к'руглиї спек'ла і йак ў пйец са'джила / і так 'лишком та'к'і у'зори ру'била во // ку'ли с'і сп'ік і маў та'киї / ту ўсе маў руз'р'ізувати гус'подар тої кныш на сту'л'і (Кр)

Книш

Так ру'били / йак хл'іп с'і каджу'л'айе // пулу'жили на лу'пату те 'т'істо / ту'ди ў'з'али так во ту ўсере'дин'і / о'так во зру'били ту ти'киї кру'гом 'йаму / то с'і нази'вала «ду'ша» // і ту'да нак'лали ци'бул'і / а ци'бул'у на'р'ізали / т'рошка пусу'лили і у'л'ійім і так кру'гом / кру'гом то нак'лали ў то і ту'ди заг'ладили / 'али то 'було зноў 'добри (Ср)

'Восух

Накла'дайут ў б'л'ашку хл'іба / 'того 'т'іста / а ту'ди вири'вайут ти'ку 'йамку / ту'ди там накла'дайут ци'бул'і 'р'ізанойі / ту'ди зноў закри'вайут // то с'і спи'че / то с'і нази'вайе 'восух // — *Коли його печуть?* — 'Петрет Кол'а'дойу // і на 'Кол'аду в'ін ли'жит на сту'л'і // і ту'ди 'ход'ат аш на Йор'дан' кру'пити (Мн)

Ст'рушл'а

'Ложитс'і ту'да п'ід сп'іт т'роха 'т'іста / ту'ди 'виплечу ти'ку ко'сичку / кла'ду / то ст'рушл'а с'а нази'вайе // йії'цем пумас'титс'а // пле'ту 'б'іл'шу / а 'потім на'верха

ше ти|ку |менчу // ву|на ви|ходит / йак ті ў мага|зин′і / з|найеш // ти|к’і |булки // а то ми ст|рушл′і нази|вайем (Кт)

За|м’іситс′і |т′істу і там да|йес′і |соли во // на |воді / бу ти|пер ўс′о |воду да|йут // і закру|тили ти|ким фу|цинґо і пу|тому пуру|били ти|к’і ма|лен′к’і к|рахл′і / би то вигл′а|дало / жу то ст|руцл′а / н′е |тайак ти|пер би|тони во пи|чут (Пр)

То |мама |мали та|ку во б|л′ешку // то то ст|рушл′у ту пек|ли // пле|тут / бе|рут три кус|ки // во рус|тачуйут три кус|ки |т′іста / на ст|рушл′у // і ту|ди ту |тонши і ту |тонше / а ту г|рупше / сири|дина // і ту|ди пли|тут / йак |косу / спл′і|тайут і ду |тойі б|л′ешки кла|дут і то нази|вайес′і ст|рушл′і (Бл)

|М’іситс′і |т′істо / русчи|н′айес′і і за|м’ішуйетс′і / і пи|чес′і // і ў б|л′ашках |нис′ких пи|четс′а // то йе ст|рушл′а // — *А чи не було струшлі із сплетеного тіста у формі коси?* — |Було // — *Скільки було кіс: дві чи три?* — Муг|ло |бути і три // уд|на ви|лика і дв’і |менших // а ти|пер пруда|йут п|летинку уд|на ку|са // — *Струшлю чимось посипають, якось прикрашають?* — Ну а |т′істо ти|ке русчи|н′айетс′а на др′іж|джах / а п’із|н′іше д|ругиї рас |м’іситс′а / та|кож да|йетс′а марга|рин / |цукор / |йаїц′а / |добри зби|вати (Гд)

Би|ру т|рошки у|л′ійейу / русчи|н′айу на др′іж|джах / |пару мулу|ко / дуда|йу д|р′іждж’і / руз|воджу д|р′іждж’і на |тому мулу|ц′і / с чу|тири / с пйат′ |йайук // ку|ли ву|но на|к’існе / наби|райемо на бритван|к’і // ко|лис′ |мама мо|йі п|л′іли |косу (Мш)

Ст|рушл′і

А ст|рушл′у пик|ли / йак тої хл′іп пик|ли // то |б’ілойі му|ки ни |било / і|но ўс′о пу |жорнах му|лоли // і ше йак хто маў пши|ниц′у / ту ше |била |добра / |добриї хл′іп биў // і хл′іп спик|ли ти|киї |доўгиї / пу|дз′абали |лишкоў / пу|дз′абали // йої / та то ст|рушл′і |била // ше часна|ком нати|рали (АВ)

етнографічне: А на стіў ше кла|дут два х|л′іба і |туйу ст|рушл′у на|верха к|лали // тої хл′іп йі|мо |потім / |али биз ви|черу ли|жит // і в’ін ти|киї гнет биз ўс′і с′ў|йата ле|жит // а ст|рушл′у |потім не|сем ду |церкви // на |Кол′аду ли|жит (Кт)

Ст|рушл′а |була на д|ругиї ден′ / на Різд|во / на сту|л′і |мус′іла |бути // — *А коли її їли?* — Та уд|ну пус|тавили / а д|ругу |йіли (Бр)

Три'мали / пулу'жили на сту'л′і / три'мали в’іт Сўйа'того ду Шчид'рого // — *Що то означало?* — Но йа'к’іс′ заба'бони 'л′уди з'нали // йа чос′ то // а 'потім с том ст'рушл′о^{у}м / йак йу три'мали в’іт Св’і'того ду Шчид'рого / б'рали п’іт 'паху / йак ху'дили кру'пити / во на Йар'дан′ і на Шчед'ричку пусўйа'тили 'воду / ту б'рали 'туйу ст'рушл′у п’іт 'пахву і ху'дили с том ст'рушл′ом кру'пити // пукру'пили / і 'потім / йак ше 'була 'година / ту 'з′іли / йак ни 'година / ту 'викинули (Шк)

Ст'рушл′у пи'чут спиці'йал′но // ну хл′іп ти'кий пи'чут / йак ст'рушл′а // йак с′і'дайут ду ви'чері / ту там в’ідрі'зайес′і ку'сок 'тойі во / ц′і'лушки // то с′і не'се / йак йе ку'рова чи там 'кури / то на д'ругий ден′ да'йес′ / шоп во'ни 'йіли (АВ)

Та 'тійі ст'рушлі ни'рас деку'му с′а да'йе // йак де йа'кес′ ти'ке ниш'часна го^{у}'дина / йак дес′ 'хоре / ту т'реба йу 'дати / бу то зу с′ўйат (Нк)

У'парінок

Гуспу'дин′і на лу'пат′і ру'коў русплас'кала / ви'деўц′іми пу'дз′обала / би в’ін с′і ни п’ід:у'ваў // ну і на Сўйа'тиў 'вечир 'виїн′али с п'йеца 'борши / пу'терли 'медум // а на ви'черу ни 'р′ізали хл′іп / а ла'мали 'ламанц′іми / так / йак І'сус Хрис'тос ла'маў / л′у'диї жи'виў 'рибами і х'л′ібом (Плн)

То ти'ке с 'к’іста та'койе / йак на хл′іп / 'али ти'койе плит'койе // то ни к'райут / но ла'майут на С′в’і'тиў 'вечир (Плн)

Назви хліба,
який випікають спеціально до свята Богоявлення

Шчед'рак

'Мама пик'ла хл′іп / а 'пот′ім то / шо шчид'рак с′і нази'ваў / то шо с′і 'т′істо зус'тало / ву'на вуск'рабала 'нецк’і / і то п’ік'ла / і ў'веч’ір на Шчид'р′іўку да'вала ху'доб’і // — *Якій худобі?* — Ну та йід'на ку'рова 'була / та ĭ ті ку'ров’і 'дала (Стр)

Шчедра'ки

П’іс'не 'т′істо / там за'м’ішене на ву'д′і / і руста'чайут пал′а'ниц′у / і там ў ту пал′а'ниц′у накла'дайут 'кожнойі ст'рави пу чут′-чут′ / і то'д′і 'робл′ат с 'того 'т′іста пи'ріх / і то да'йут ту'вару / нап'риклад / тва'ринам / тим / йа'к’і на госпо'дарств’і: п'сов’і / ко'тов’і (ВМ)

Шчидрачˈки

Ну з муˈк’і / с′ўйаˈчена вуˈда / кутˈру сўйаˈтили на В’іˈл′ійу с′ўйашˈчен:ик і м’іˈсили гуспуˈдин′і / і пикˈла таˈк’і шчидрачˈки / таˈк’і пˈл′ацочк’і (Бр)

ЗаˈкусуванцΊ

А на Шчидˈриї ˈвеч’ір / ту хл′іб ˈникули ни ˈр′ізали / но пикˈли тиˈк’ійі заˈкусуванцΊ // пикˈли / зам’іˈсили ˈк’іста / русчиˈнили / зам’іˈсили ˈк’іста / вуˈно ˈвикисло / саˈдили ў пйец / ˈдали би биў плиˈтон′киї // туˈди там ˈпал′ц′им пушˈтуркали зˈверха і тˈрошка пуˈсипали ˈмакум і ˈмедум // то ˈбули заˈкусуванцΊ (Вл)

етнографічне: І на Шчидˈриї ˈвеч’ір даˈвали ду виˈчері / ту даˈвали ті заˈкусуванцΊ / ˈали ни ˈр′ізали / но лаˈмали // — *А чому не різали?* — Не ˈможна ˈбило ˈр′ізати / каˈзали / на Сўйаˈтиї ˈвеч’ір // ішˈли с тим заˈкусуванц′ом / їшли круˈпити наўˈколо хаˈлупи / ˈхати / туˈди ше ду сˈтаїн′і / ˈбула куˈрова / даˈвали куˈров’і / йідˈні чи двом // туˈди їшли ду ˈхати і кˈлали то ˈрешту на стіл (Вл)

ˈГуска

А на Шчедˈриї ˈвечир / на Йорˈдан′с′киї сўйаˈтиї / ту спикˈли / пикˈли оˈпарін′ки і спикˈли тиˈк’ійі / ˈсила хуˈдоби і ˈкониї / ў′с′ого / спикˈли тиˈк’ійі гусˈки // та йідˈна ду дˈругуйі с′і пуприˈтул′ували / тиˈк’ійі воˈво // а на Виˈчеру ті гусˈки пув’ідˈломували / пупереˈломували на таˈр′іл′ і нуˈсили ˈйісти хуˈдоб’і (Плн)

Назви великоднього хліба

ˈПаска

Русчиˈн′айут // мулуˈко ск’іпйаˈт′ат / вуˈно захуˈлодне // туˈди дˈр′іждж’і рузˈведут // йаˈйічка ўже бйут ˈпотім / йак ˈмайут м’іˈсити / туˈди йе ˈл′іпше / б’ілˈки вуˈсобне / а жовтˈки / йак с′і зібˈйе таˈк’і на ˈп’іну / ту ўже с′і к’інˈчайе м’іˈсити / туˈди с′і йіх ўˈлийе // то так ниˈб’іжка ЙаˈворскаΊ / вуˈна ˈбула ˈпані тиˈка виˈлика / то вуˈна каˈзала / шу ті жуўтˈки ўже туˈди / йак с′і к’інˈчайе м’іˈсити / ше йіх ˈвилити і

ше зам’і|сити / і|з′ум / п|раўда / ше да|йут ду |паски / ту йе |дужи |паска |жоўта ти|ка / йак с′і тої / жоўт|ки ўже привус|татку да|йе (Ср)

|Йеїц′а бйу і |цукру да|йу // і |т′істо во |м’ішу з йеї|цима / з тим ўс′ем // хто ше да|йе тої |перше ко|риц′у йа|кус′ да|вали // йа чос′ тої |запах ни л′у|била // ну і наки|дайем пу п’іўбан′а|ка / йеї|цем масти|мо і су|вайемо ў пйец // — *Даєте родзинки?* — Да|йу // а ше ни|рас во п|хали // — *Ви замішуєте і воно кисне, чи Ви зразу накидаєте?* — Н′е / ни наки|дайу з|разу // ше т|роха |капку |мусит с′а |киснути і ту|ди наки|дайу ў бан′ач|ки / |али ўс′о в’ід|разу за|м’ішу з і|з′умом тим і |йеїц′а // — *Ви не розчиняєте?* — Н′е / в’ід|разу // во|но с′а п’і|доїме // ко|лис′ русчи|н′ала / йа чос′ ти|перка // йа н′е // йа в’ід|разу |м’ішу і ву|но чут′ ми|н′і зачи|найе с′а п’ідни|мати / йа ли|гоїко па|л′у ў п|йецу // і дру|гиї рас йуш би|ру наки|дайу / йуш в’ін йе ти|киї / з|найеш / |л′іпшиї хл′іп (Кт)

Та |перше ти|кого н′іц ни да|вали // ше мулу|ко / йак |мали / на мулу|ц′і русчи|нили і ўс′о / і т|рошка |цукру // йак |мали |йеїц′а / ту |добре / йак н′е / ту і ти|ка |била |паска // — *Мука була біла?* — |Б’іла / |б’іла // |б’ілойі на |паску купу|вали / |б’ілу // |паска йу |була |б’іла (Пр)

Ну та шо с′і да|йе // ну та д′р′іжджа / та |масла с′а да|йе / д′р′іжджа / |цукру / марга|рини // — *А яйця?* — Та ї |йаїц′а с′а да|йе // — *І то трохи кисне?* — Наї но йа / а |решта ў п|йецу т|роха // і то т|реба пил′ну|вати / жу|би ни |викисла / |жуби с′а де ни перевер|нула (Нк)

На мулу|ц′і русчи|н′али / д′р′іжджи / ну там муг|ли |дати марга|рин чи |масло / хто шчо маў // і |т′істо зам’і|сили і да|вали пу|тому ў б|л′ах’і // ву|но ше п’ітки|сало і ў пйец (Ск)

Чим би |була |фаїна / пух|к’іша / йец наб|йемо |купа / |цук’ір / сми|тана / |масло хто да|йе (Бл)

На моло|ці / йа |нав’іт′ не русчи|н′ала / а з|разу зам’і|сила // п’іт|кисло / ў п|йецу пик|ла / |йеїка |била / там б’іл|ки т|роха зби|вала на то|то / на |п’іну / а жоўт|ки про|терла с |цукром і |того / |масла с′і да|вало т|роха ду |паск’і / |цукру (Шм)

На с′ў'йата Вили'кодні ту спик'ли йід'ну 'паску // а 'паску спик'ли / то ти'киї 'цебрик буў ви'ликиї / йак ти'пер 'цебрик / ку'рова йіст // там русчи'нили / і зам'і'сили / і 'була ти'ка ви'лика б'л′аха / во йак 'таз′ік // ви'лика б'л′аха // і там пулу'жили то 'т′істо / і зап'хали ду п'йеца // і ву'на там 'вирусла // 'вирусла 'дужи ви'лика / так жу 'дейак'і 'мус′іли 'чел′усти руз'вал′увати / 'аби йі 'в'іт:ам д′іс'тати (Ктн)

Та'ка 'форма 'била во / йак 'миска / 'миїниц′і ви'лика // та'ка 'форма 'била ви'лика // купу'вали д'ваїці к'іл′ му'ки // і ту'ди русчи'н′ели на'вечир / ста'вали ў 'д′ідн′і / м'і'сили і ву'но 'к'ісло // і ту'ди то мас'тили 'форму / ту'ди то'то виси'пали там / 'ладні г'ладили то // а приїш'лас′і са'дити х пйец / к'ликала 'мама су'с′іду / ву'на приїш'ла і ву'ни 'воб'і ту 'паску ўса'дили // 'паску са'дили / ву'но 'вирусло дугу'ри / не 'вит′ігнут // шо з'робл′ат // ў'з′ели то ўс′о / те 'чел′уст′і пува'лили пйец і ту'ди 'паску 'вит′ігнули // 'нашу 'паску 'вит′ігнули // 'потім там п'іш'ли са'дити / 'мама п'іш'ла // там ти'койе са'мойе / пйец рузва'лили // а йак 'несли сўйа'тити / то уб'рус / ти'киї / йак на стіў с′і кла'де / к'лали ту 'паску на уб'рус // так два к'ін′ц′і / а ту 'била дз′у'ра і ту 'била дз′у'ра // і несли ду 'церкви на п'лечох (АВ)

етнографічне: Ў вели'кодну п'йетнон′ку с′в'і'тиў кс′енц ў 'церкв'і 'йеїка на ту 'паску / йак 'будут русчи'н′ели 'паску / би ті 'йеїка 'бити // с′в'і'тиў 'рано ў 'церкв'і / 'била С'лужба 'Божа / 'йеїка пус′в'і'тили / му'ку пус′в'і'тили і 'рано там русчи'н′ели на 'заўтр′і на 'паску // 'нав'іт′ і 'зара ў п'йетнон′ку хтос′ си м'іх спи'чи пупу'лудн′у // пик'ли і пупу'лудн′у / а йак н′е / ту на су'боту 'б'іл′ши 'рано // ту с′в'і'чену му'ку і т′і 'йеїка с′в'і'чен′ійі // 'л′уди русчи'н′ели / 'били ті 'йеїка і ту 'паску / би 'паска с′в'і'чена / 'т′істо / би 'фаїно 'виросла (Прд)

І б'рали / буў вуб'рус ти'киї / руч'нойі ру'боти // 'било там на вирс'тат′і ру'биў / ту ше чер'воном 'заполочом там зо два 'рази пирит′аг'нуў / ту йу биў тої па'сок // і ту'ди то с'тавили на тої вуб'рус і причеп'л′али з'в'іт:и і з'в'іт:и / бу би 'вилет′іла / і 'несли с′ва'тити / на п'леч'і і 'несли с′ва'тити (Вр)

А ку'лис′ пас'ки 'били ви'лик'і / ти'к'і ви'лик'і // то ти'ка 'била на ц′і'лиї стіл // ду нас ўсе йе'ґомис′т′ приху'диў / бо 'тато м'ій биў пал′а'мар / с'тарший / ту ми ни

ну|сили ду |церкви |паски / но ўсе до нас йе|ґомис′т′ прихо|дили і пос′ўйа|тили |паску // а так |л′уди ў об|руси б|рали і |несли до |церкви / ти|к’і ви|лик’і пас|ки (Врб)

Хто маў йа|к’і ма|лен′к’і |д′іти / |каждим ма|лим |д′ітим с|войім пу |пасочц′і // а / напри|м’ір / пуп|робувати т|реба |було два|найці па|сок // так і смо ху|дили в’ід кул′і|жанки ду кул′і|жанок (Кр)

К|райут′ |паску // |навіт′ ту |паску ше в’ітк|райували ти|к’ійі ту|ди / шос′ ти|к’ійі з |боку йід|но / д|ругуйі / ту|ди т|ретуйі // то на ш|нуручок / то п’ід|в’ісили п’іт |вобрас / а |пот′ім |р′ізали |паску і да|вали |д′ітим ўсім // — *Навіщо підвішували ті три шматки паски?* — То ка|зали |в’іш’ити / бу йак с′і їшло |с′ійати з|б’іж’і / ту|ди то руск|шити / с′і |буде |дуже |добри |родило (Вл)

Про охоронну функцію паски

Рузр′і|зали на три бу|ки |паску // ну так заўж|ди шос′ на три / бу Бог-О|тец′ / Бог-Син / Бог-Дух С′ўйа|тиї… і |пот′ім ту ш|к’ірочку то три|мали дес′ аш ду вис|ни / а ку|ли ху|доба с′і їшла |пасти / то ки|дали до по|мийі / да|вали ку|ровам / |жиби ху|доба в’ід г|рому / в’ід ў|с′ого / |жиби |була охо|ронена (ВБ)

Йі|йі убр′і|зали ў шти|р′ох к’ін′|ц′ух / ук|раїц′і і то три|мали // йак гри|мит / к|лали на в’ік|но (Мк)

Ну а с па|сок с′і вукравуч|ки скра|вали / ту то пума|гало […] // то йак ў|роки |були // — *Зі свяченої паски*? — С′в’і|ченойі // йак с′і при|несла |паска вус′в’ічена і скравоч|ки скра|вали // ку|сочки // уб|р′ізували на ш|тири кус|ки / во / |в’іти і |в’іти / наў|коло |паски // і то йак ху|добу вига|н′ели |пасти да|вали / ту во ду ку|тасик’іў / |жиби ку|рови н′іх|то ни ўр′ік […] // — *Кому ще ті кусочки давали?* — А йак де / йак ни|рас йой ди|тину: «Йої ми|не жу|в’іт бу|лит» // |настирниц′і // і |зара |тойі ск|равочки су|хойі |дали (Зв)

|Нав’іт′ ту |паску ше в’ітк|райували ти|к’ійі ту|ди / шос′ ти|к’ійі з|боку йід|но / д|ругуйі / ту|ди т|ретуйі // то на ш|нуручок / то п’ід|в’ісили п’іт |вобрас / а |потім |р′ізали |паску і да|вали |д′ітим ўс′ім // — *Навіщо підвішували ті три шматки паски?* — То ка|зали |в’іш’ити / бу йак с′і їшло |с′ійати з|б’іж’і / ту|ди то руск|шити / с′і |буде |дуже |добри |родило (Вл)

Повір’я, пов’язані з паскою

Кажут / шо ˈпаска наˈлежитс′а ў пˈйецу пеˈчи // ниˈрас каˈзали: «ˈдобре / йак с′м’іˈйец:′а // во / ˈдуже ˈрадиї / о / ўс′і ˈбудут / с′імˈйа» // во чут′ п’ітˈпукла / зˈнайеш // а йак тиˈкиї: «йой / то сумˈна» // а йак запаˈдайес′а / то ниˈдобре / ˈтоже ˈкажут // ˈкажут / шо св’ідˈчит ниˈдобре / шо ˈможе хтос′ чи ўˈмерти / чи ˈможе шос′ / зˈнайеш // йаˈкас′ б’іˈда во (Кт)

Теˈпер куриˈдор назиˈвайут / а куˈлис′ — ˈс′іни // йак с′а зо с′іˈниї ˈпаска п’іˈд:ерла / то ˈбуде в’іс′іˈл′е / а йак с ˈп’івночи / то ˈбуде ў тім ˈроц′і ˈпохорон (Врб)

ˈМойа ˈпаска ўсе виˈходила таˈка / зˈнайеш / каˈзали / ˈпаска с′м’іˈйес′і / ˈбуде веˈселе жиˈт′:а (Пт)

Заборона, пов’язана з паскою

А куˈлис′ / ше йак ˈборше / ше за стаˈрих чаˈсіў / ту ˈйіли ˈпаску но ду заˈходу ˈсонц′е // ду заˈходу ˈсонц′е / бу каˈзали / но стаˈрійі ˈл′уди / бу так куˈлис′ ни ˈбуло таˈких ˈвосух’іў // то каˈзали / йак буˈдут ˈйісти / йак ˈсонци ˈзаїди / ту пус′ˈл′іпнут // жуˈби д′іˈтеї настˈрашити / ˈжиби ˈд′іти ўже ни хˈт′іли ˈпаски / ту каˈзали ни ˈйісти ˈп’ісл′а ˈсонце заїшˈло / бу буˈдете с′л′іˈпийі // то ˈд′іти ˈмус′іли ˈйісти тиˈкиї ˈчорниї хл′іп (ВБ)

Назви хліба, яким пригощають на хрестинах

Укˈрушок

етнографічне: Йак диˈтину ниˈсут / ниˈсут тиˈкиї хл′іп ду ˈцеркви / то так с′а назиˈвайе укˈрушок // ˈпотім приˈнос′ат і ˈцукор ˈмайут / приˈнос′ат ду ˈхати // а устал′ˈна стˈрава ўс′а удˈнакува / то шу на в’іс′іˈл′у / то і на христˈинах // туˈд′і тої укˈрушок сˈкоро ˈр′іжут і ў тої ˈцукор маˈчайут і ˈкаждому роздаˈйут / і сˈкоро ˈшуби ˈз′істи ˈкаут // а то тиˈке / йа зˈнайу / чи то таˈке йе / шуˈби та диˈтина сˈкоро русˈла і здуˈрова ˈбула (См)

Хл′іб / укˈраїки

етнографічне: То бˈрала хˈл′іба во куˈсочок / ˈтого / йак укˈраїка / ц′іˈлушк’і / цуˈкерки ˈабу к’істˈками ˈцук’ір і там руˈбел′ чи йак то куˈлис′ назиˈвали // і то ўс′о

да'вали ті пужиб'рушч'і 'баб'і *(після хрещення дитини)* // — *Де кума тримала хліб в церкві?* — А ву'на к'лала ди'тин'і ў 'ноги // йак хрис'тили / ту 'тійі ук'раїки / то ўс'о ли'ж'ило ў ну'гах// — *Що то означало?* — То жи'би ди'тина 'була ц'і'ле жи'т'е ба'гата // хл'іб / 'жиби 'було су'лотке ду х'л'іба / ну і 'решта там г'рош'і / 'жиби с'і ў 'хаті т'римало (Дм)

Назви весільного хліба

Куру'ваї

Да'йес'а там / о / 'нав'іт' на куру'ваї / то 'буде те са'ме тої хл'іп // ў'л'ати три 'л'ітри мулу'ка / то ма'ла 'доза / йак йа вам го'вору // ў'л'ати мулу'ка три 'л'ітр'і / д'в'іста грам марга'рину / 'можна / йак хто 'майе / 'масло / хто бу'гатший / ту 'масло 'майе / і 'цукру п'іўл'ітру'виї с'лойік / д'в'іста грам ул'і'йу і там 'лишку 'соли і зам'і'с'іт і йа'ких 'дес'іт'-пйат'наїц'і йа'йец 'вибиїте / руз'биїте / зби'вачком руз'бити / і ўс'о // і зам'і'сити йіх / наї с'а 'руши // 'потім 'буде п'ідхо'диў п'ід ба'н'ак / п'ід к'риса / йу'го ше рас т'реба пум'н'ати // ву'но ў'пало / пум'н'ати і зноў ни'хаї ву'но ше рас їде // 'потім / йак ву'но на'диїде ўже ду 'поўного ти'кого / вики'даїте ў бан'ач'ки к'руглі // ту то куру'ваї буў // 'али тої маї т'реба ўже нару'бити 'було // — *Чим прикрашали коровай?* — 'Т'істо м'і'сили ти'ке / ти'ке п'росте 'т'істо п'росто // на мулу'ц'і зам'і'сили і н'і'чо ни да'вали / н'і 'соли / н'і н'і'чого / руста'чали ту'нен'ко / а так 'капку г'рупше / йак ву'де тої лис'точок / і ту'д'і витис'кали 'форми / но і 'було і ўруч'ну // — *Що виліплювали?* — Кулус'ки / 'закруц'і ти'к'і во / о / і ти'пер к'в'ітучки ти'к'і ру'били / б'рали с 'т'іста / ви'р'ізували // та'ке во ўс'о ро'били // хто буў так'во ўм'іў / ту то буў спец / йа вам с'кажу / на тої куру'ваї ку'лишн'іі // то ни то / шу ти'пер / то 'воз'мут 'того к'рему / 'того ўс'у'го і там / о / 'витиснут і йу // а то 'було ўс'о ўруч'ну так п'ік'ли (См)

Куру'ваї у'дин да'йес'і ду 'церкви / тої да'йут к'с'ондзови // куру'ваї ку'лис' ти'киї пик'ли вили'чезниї / ти'киї ў 'форм'і / йак пас'ки / пик'ли // ти'киї куру'ваї спик'ли / а ти'к'і п'ташки ви'лик'і / ти'киї / йак жи'виї п'ташок / та'к'і 'були г'руб'і // г'речку са'дили за 'воч'і / ту 'дз'обучок ти'киї // ше де 'тійі / ше зру'били в'і'ночок // то ка'зали / шу то ву'на / то в'і'ночок ше залу'жили на 'голуву / ті п'ташки // і то с'і

ти|ке спик|ли / то |фаїне |було // |потім йаї|це руз|били / руз|били / так |дужи |добри руз|били / ше ка|п’ін′учку |дали |цукру / |можи ў|сипали / і так то ўс′о пумас|тили / і ву|но ти|ке |дужи |фаїне блис|чалос′і і так |фаїн′і вигл′а|дало (Ср)

етнографічне: Куру|ваї п’ік|ли |перед в’іс′і|л′ем ў ч’іт|вер // схо|дилис′а ж’ін|ки / ру|били ті |ф’іглики на коро|вайу / с′п’і|вали / гу|лали // йак тої ўже коро|ваї заса|дили ў пйец / ў|з′али ло|пату і кац′у|бу / наў|коло |ж’інки // та йід|на г|лаўна гуспу|дин′а ўсере|дин′і три|мала ту ло|пату і кац′у|бу / а ті ў|коло с′п’і|вали / ху|дили і с′п’і|вали (Врб)

Куру|ваї / прес|т′іл′ник / нас|тіл′ник

Пе|рет ше / |може / йак |мама с′і в’ід:а|вала / йак ру|били ви|сіл′:а / ту куру|ваї пик|ла / йу|го |мама пик|ла ду |нейі куру|ваї / а |мама прес|тіл′ник пик|ла дл′а |себе / ў|дома // то старос′|ц′іни пик|ли // ту в’ін буў ў |мами нас|тіл′ник / ти|киї ма|лен′киї / ти|киї к|руглиї // а куру|ваї їшоў зу ст|р′іл′|ц′іми ўгу|ру / ўб|раниї // то в’ід |него / ст|р′іл′ц′і / з |йапками ўб|раниї // а ти|пер тиш так |робл′ат // — *Що таке настільник?* — Ну ти|киї са|миї / йак куру|ваї / но ни|майе |того во т|ріїці // то ў |церкв’і ли|шали (Трн)

Коро|ваї / короваї|ц′і

А то коро|ваї ў чит|вер пек|ли // коро|ваї / ма|лен′к’і короваї|ц′і ту|во / хто прихуˈдиў ў в’іс′і|л′а / то да|вали |тому корова|йеви / а зноў коро|ваї йі|ден до |церкви пи|чут / а йі|ден ли|шайут / биз в’іс′і|л′а в’ін ст|йіт / а |потім пу в’іс′і|л′у на д|ругиї ден′ // то то ко|лиис′ |р′ізали аж на д|ругу ни|д′іл′у / а ти|перка |зараз ск|личут су|с′ідіў і тої коро|ваї |р′іжут (Кт)

А короваї|ц′і ти|к’і ма|лен′к’і |робл′ат // к|руглі // і там на|верха йа|ку |закруц′ку |робл′ат / йа|ку к|в’ітку / то |потім да|йут ті / шо на коро|ваї при|ход′ат ж’ін|ки // |кожніі да|йут до|дом / шо пома|гайут // а |перше скли|кали л′удиї триїці / ту ўс′ем / ўс′ех ділили (Кт)

Куруваїц′і

Куруваїц′іў пик|ли ма|лен′ких ба|гато // хто буў на в’іс′і|л′а п|рошиниї / |каждуму да|вали // ти|к’і ма|лен′к’і ни |були / ти|к’і во |були куруваїц′і / то |було чу|тири закру|ц′ошки // к|руглі |були // ну йак с′і с|тало / йак ву|ни / з|найеш / ўже с′і зіїш|ли / ну ту ту ўже с′і |капку зл′і|пили / ту ўже с′і тої / а к|руглі с′і ру|било там (Ср)

Куру|ваї / коро|ваїчик

Моло|диї їде ў за|ручини / би|ре два курува|йі // йі|ден куру|ваї ли|шайе ў моло|дойі / а д|ругиї коро|ваї їде до |церкви і ли|шайе ў |церкв’і к|с′ондзови // за|то два // а моло|да но йі|ден куру|ваї // таї в’і|ход′ат с пуў|нем / йак ви|ход′ат моло|ді в’іт ш|л′убу / с курува|йами // — *З короваями батьки виходять?* — Так / с курува|йами // та ї |потім / йак дес′ хтос′ ти|киї во йе зда|лека / ту тої коро|ваї пода|руйут йу / |майе с′і да|вати // но і ше п’ік|ли / те|пер ўже ни п’і|чут тих курува|йіў / п’ік|ли ти|к’і во ма|лен′к’і коро|ваїчики / то то |кождому // ку|лис′ ше їшли / йак нази|валос′а «с при|носом» // йа п|рошина за старус′|т′іну / нап|риклат / а на д|ругиї ден′ п|рос′ат на в’іс′і|л′е нас ше / ми|не і чулу|в’іка // ми би|рем гу|ріўку / би|рем хл′іп і їдем на в’іс′і|л′е // то|д′і ми ї|демо до|дому / во|ни нам да|дут / а хто |майе ше со|лотке / со|лоткого і тої коро|ваїчик // то та|киї го^{y}|стинец да|вали // те|пер йу |нав’іт′ ни п’і|чут тих коро|ваїчик’іў ма|лих (Врб)

Куру|ваїчики

Куру|ваїчики / чу|тири ти|ких |шишц′і ру|били // то|то да|вали старус|ц′інам / |гос′т′ам во ти|ке ду|дому (Мн)

Куру|ваїчик’і

Пик|ли ти|к’і ў нас с |т′іста / ти|к’і куру|ваїчик’і нази|вали // і йак |була старос|т′іна / старос|т′іна пик|ла ті коро|ваїчик’і і |п’ісл′а ви|с′іл′:і рузда|вала ўсім // то йіх |купа т|реба |було // — *Всім гостям?* — |Маїже ўс′ім |гос′т′ім // |али там |була |качка / а|бу ти|киї зак|руц′ок биў // |нав’іт′ йа / ту|во ў нас пи|карн′а |була / йа ру|била

ту бу|галтером ў пе|карн′і / ту йа ті коро|ваїчики пик|ла // а с|к’іл′ко ми|н′і пук|рали тих коро|ваїчик’іў то|ти роб’ітни|к’і // то |дуже с′|м’ішно |було // то та|ка за|бава |була (Гс)

Про різання короваю

Коро|ваї |р′ізали |п’ісл′а в’і|с′іл′:а // ў ни|д′іл′у // ў нас «на при|носи» нази|вайут // ў су|боту в’іс′і|л′а / а на д|ругиї ден′ ти|ка за|бава // і там у|дин би|ре |р′іже коро|ваї // в’ін |майе куба|су / ше ду куба|си ніш |востри // то |дуже інте|ресно // ти|ких с|тарших л′у|диї / моло|дих там ни|ма// ти|кого виби|райут / жу ў|м’ійе / шо припов’і|дайе / і моло|д′ат / і с|вахи / і то ўс′о / і ўс′у ро|дину / і в’ін там го|воре // там тим |голуби да|йе / |жуби с′і л′у|били // ти|ке забаў|не // та ї му|зика ше |тими ча|сами / ше му|зика п’ідгра|вайе там // |серет ти|ких с|тарших л′у|диї то йе ве|село // су|с′іди с|ход′атс′і ўс′і // то ў нас нази|вайут «при|носи» // по о|б’іді ўже во ху|добу |вигнали / ўже ўс′і с|ход′атс′і там (Вр)

А |потім к|райут тої коро|ваї во ў поне|д′ілок // і ту|ди йі|ден хлоп / виби|райут спиц′і|ал′но х|лопа / шоб ниду|верз // ту|ди в’ін к|райе // а тої / а д|ружба не|се // йак ни|ма д|ружби / то йа|киї ка|вал′ір не|се на голо|в’і / не|се // і ту|ди с′а |вубк|рутит кру|гом |перед сто|лом і то|ди / то|ди |каже / шо с тим корова|йем ро|бити // а в’ін |каже / роздро|бити і там |гостеї под′і|лити чи йак там // а тої / шо к|райе / то |майе |ножик і йу|му тої |ножик ха|пайут // йак ўкра|де / ту в’ін |мусит |дати гу|ріўку // а в’ін три|майе тої |ножик / |шуби н′іх|то ни ўкраў // а ше да|йут гу|р′іўку |тому х|лопови / да|йут гу|р′іўку / ка|валок коба|си // в’ін к|райе коро|ваї / |каже / ту|пиї |ножик // с′м’і|йуц′:а так // ту|ди не|сут му куба|су // в’ін |туйу куба|су |ножиком |вострит / то кам’і|нец / а го|ріўком поли|вайе / розу|м’ійеш // ну і то в’ін заби|райе то со|б’і // |али йу|му |можут ўк|расти // ту|ди / йак йу|му ўкра|дут / |майе |дати йа|киїс′ |викуп / на|зад заб|рати // |али в’ін йу так пил′|нуйе // к|личут ста|рих / во тих ґуспу|дар′іў / йак йе моло|д′ата — моло|д′ат // с′п’і|вайут «|Гірка» // ву|ни с′а ц′і|луйут і тої коро|ваї йі|д′ат // і |потім тих |решту ўс′ех |гостиї // |саме |л′іпше да|йут моло|дим // |лебеді чи кв’і|точки йа|к’і да|йут моло|д′атам і тим ґуспу|дарам с′п’і|вайут / і ті ста|р′і ґуспу|дар′і ц′і|луйутс′а (Кт)

Тої ви|ликиї куру|ваї / ўже йак с′і в’іс′і|л′а к’ін|чало / то Зави|сокоў |Йас′о буў гур|батиї / ту ўсе йу|го за |того ху|ренжуго пру|сили / і в’ін тої куру|ваї |р′ізаў і |л′удим рузда|ваў пу кус|ку // рузда|ваў |л′удим пу кус|ку і так маў ти|ку ка|чалку з йа|ким’іс′ ти|ким / йа|кес′ чи пулут|но / чи та|ке йе рушни|чок / і так вуд|в’ірк’іў биў і так викли|каў // а так з нас′|м’ішкоў / з|найеш / |декого к|ликаў // |того ни|ма ў|дома / в’ін то |робит / |того то / |того то // во так во ўже // і хто вубиз|ваўс′і / |тому да|вали тої ку|сок |того курува|йу (Ср)

НАЗВИ ВИПЕЧЕНИХ ІЗ БОРОШНА ВИРОБІВ

Назви хлібних виробів, які пекли на плиті

Уш'ч'іпки

Йа уш'ч'іпки пик'ла / йа да'вала т'роха 'цукру / йа зам'і'сила на ву'д'і / 'дала т'рошка 'поташу / а т'рошка 'дала 'цукру і понали'вала на 'кухн'у // та му'ки 'дала / му'ки / зам'і'сила 'к'істу / туг'ди пук'лала т'рошка на 'кухни чут'-чут' / а 'потім за'мела п'іт 'кухнеў і пук'лала та'кий па'п'ір / і на тим па'пери пук'лала / і ву'ни там пуп'ідрос'тали / ду'хоўки ни 'було / ўс'о п'іт 'кухнем (Вл)

Му'ки ў'з'ети і ву'ди / 'соли там / 'поташу т'роха і зам'і'сити // і ми то пик'ли п'іт 'кухнеў / 'нав'іт' // йак 'було те 'т'істо / ми йу'го руск'лали / би 'було чи пудуў'гасте / чи к'ругле / і с'тавили йу'го на 'кухни / прип'і'кали // і пик'ли йу'го з йід'нойі стуру'ни / вубир'нули на д'ругу с'торону // 'али 'мама 'мойа ўсе с'тавила ше п'іт 'кухн'у / то во в'ідгор'нула ўс'о і с'тавила йу'го так во с'торца і вуп':і'кала наў'коло (Кн)

П'л'ацки

Там 'дали т'рошка 'поташу / зам'і'сили / йак 'було мулу'ко / ту мулу'ка там т'рошка ў'л'ели // і зам'і'сили / і на 'кухни на тім пик'ли (Зв)

М'і'сили на п'родз'і *(сода)* / на ті п'родз'і за'м'ішували / да'вали йаї'це / сіл' / ву'но так п'ідрос'ло (Ост)

А на п'іст / ту ше 'було так: напик'ли п'л'ацк'іў ти'ких пр'іс'них на 'кухни // 'нав'іт' но 'тіц'ко т'рошка пусу'лені / 'т'істо то'то / на ву'д'і за'м'ішене і на тім ти'кий ту'носин'кий-ту'носин'кий п'л'ацки пупе'ченійі / а туг'ди пушчи'пали так во на 'куснички / пушчи'пали / ву'л'ійом т'рошички пу'л'ели / на 'кухни т'рошка припик'ли // йої / йак то 'д'іти 'йіли с'мачне / йа'ке то доб'ри 'було (Кнв)

П'л'ацк'і

То ку'лис' на 'кухн'і пик'ли ти'к'ійі п'л'ацк'і // но а то ти'пер на 'ринц'і / там да'дут т'рошка у'л'ійі і то с'в'іжий ти'кий п'л'ацок 'добрий йе з мулу'ком / во на'питис'і

чи шо // так зˈразу / йак хˈлʹіба бˈракне аˈбо шосʹ // — *Що ви даєте до тіста?* — Нʹіˈчо ни тре / так ду тиˈкого нʹіˈчо ни тре // но сілʹ і ўсʹо / там на мулуˈцʹі чи ˈйеїку (Гс)

Палиничˈки

Ну замʼіˈсили ˈтʹіста // ˈтожи замʼіˈсили ˈтʹіста / ˈдали тˈрошки ˈпоташу і намʼіˈсили / во замʼіˈсили і наруˈбили во тикʼіˈво палиничˈки / но ˈменче / йак вуˈто / ну ˈтайак дно / ну і ше ˈменчʼі і на ˈкухни во на тої бʼік і на тої бʼік спикˈли / і ˈбули тиˈкʼі палиничˈки (Шк)

Назви пирогів

Пиˈріх

Йа звaˈрила ˈбулʹбу / ˈбулʹбу пудˈрускала друхаˈчом / сˈмалʹцʹу ˈдала чи сулуˈнину стуˈпила і тˈрошка гˈречинойі круˈпи // замʼіˈсила ˈтʹісто на дˈрʹіжджу // а ˈтʹісто / іˈно шуб чутʹ-чутʹ пʼітˈкисло / йа туˈди ˈробйу тиˈкиї пˈлʹацок кˈруглиї і ˈбулʹбу вирабˈлʹейу кˈруглу / клаˈду на тої пˈлʹацок / туˈди загурˈтайу сʹуˈда / сʹуˈда // — *А гречку ви не даєте?* — ДаˈйесʹІ гˈречку / так / так // а гˈречку ше переˈжаруйу на ˈринʹцʹі (Дм)

ˈБулʹба / гˈречані кˈрупи / масʹˈтʹат с циˈбулʹкойу // туˈди ˈтʹісто: бйесʹі ˈйеїці / киˈдайесʹі дˈрʹіжджʼі / ˈмʼісисʹі і ў пйец // — *Ті пироги мають круглу форму?* — КуˈлисʹІ ˈбули на луˈпатʹі / а тиˈпер ў дуˈхоўцʹі (Прл)

ˈБулʹба сʹа звaˈрит / пʼімˈнесʹа / ˈдастсʹа гˈречки / ˈвимнʹати то / ˈдобре поᵘмасˈтити / заскˈварити / поᵘмасˈтити / ˈфаїний пиˈріх // ˈпотім / йак ˈтʹісто йу сˈкисло / на бритˈванку / зˈроблʹат пиⁱˈріх / роᵘзтаˈчайут і ˈтойе і сʹа спиˈче таˈкиї ˈфаїниї пиˈріх (Зл)

БиˈресʹІ ˈтʹісто / ˈтайак ˈмʼісʹіт / шуп вуˈно тˈрошка пʼітˈкисло / йак на хлʹіп сʹі русчиˈнʹайе // і туˈдʹі ˈбулʹба сʹі звaˈрит / гˈречка сʹі заˈпари укˈремо на йакʼі скувуˈротцʹі / на паˈтелʹні пу старуˈдаўному // і туˈдʹі ту гˈречку ˈсипʼіт ду ˈбулʹби / ˈфаїно ˈвимʼішайут / там циˈбулʹка сʹі заˈжари / ˈжиби вуˈно ˈмало на йаˈкомусʹ ˈжирʹі / пуˈсолисʹі / ˈперцʹу тˈрошка сʹі даст і туˈдʹі сʹі те ˈтʹісто русˈкачуйе / наклаˈдайесʹі /

ти|к’і с′і |роби / накла|дайес′і і |робис′і ти|ку / йак к|руглі / і русп|л′аскуйес′і / ну і на б|л′ашку // ку|лис′ на б|л′ашку н′е / ку|лис′ ў п|йецу / ка|зали ў п|йецу (ВБ)

Зва|рили |бул′бу і то / рузім|н′али з г|речкойу і |фаїно за|жарили і ўс′о // і на |т′істі рузм’і|сили ш|к’ірку / |можна і на |поташ / і ўс′о / і зави|нули то // |ц′ілу |миску даў |бул′би / то ўс′о зави|нуў / ти|киї зро|биў пи|р′іх // і|це / і|це з|верха пумас|тиў / ти|ким жоў|тен′ким (Тр)

А во пи|ріх йак |робл′ат // |т′істо / |тойе / шу йе на хл′іп і |потім т|рошки йу|го пуми|найут / а |бул′бу |майут / йак йа ти ка|зала / з кру|пами / г|речка з кру|пами / пу|перчина і |т′істо рос|тачуйут / накла|дайут ў |мишчину / |ложат і ту|ди во і на брат|ванку рус|тиснут і ўс′о // з|верха йії|цем пумас|т′ат і ў ду|хоўц′і (Кт)

|Бул′ба / г|речка і шк|варками за|машчене / с ци|бул′койу / |добре с |солем ви|м’ішуйемо / вид|рузуйемо // і ту|д′і би|ремо друж:у|ве |т′істо і ми ту|д′і ў |мисочку ту |бул′бу би|рет′с′а // і зави|вайемо / йа|йічком |мажемо // і ўс′о / ў ду|хоўку // п’із|н′іше вит′а|гайемо / ше |салом пу|мажем (Двг)

То |бул′ба ва|ритс′а / да|йетс′а г|речку / мас|тит′с′а / |перец // і |м’іситс′а |т′істо / і ти|киї / йак п|лацок / на брит|ванку (Гд)

|Бул′ба с′а зва|рит / г|речки с′а да|йе // — *Сирої гречки?* — Си|рва г|речка // ск|варк’іў т|реба с′а замас|тити |бул′бу / бу так ни|добре / і шо руста|чати / і |дати |бул′би / |потім нак|рити ўс′о // і ўс′о / йії|цем пумас|тити і ўс′о (Нк)

І пик|ли пиру|ги с |сира |самого // — *На чому пекли?* — А пик|ли пиру|ги ти|к’і во пи|чені / йак хл′іп // зали|вали // ну там нак|райали |досит′ ци|бул′і і ше ду |того / |досит′ |сира / а |т′іста там ни так г|рубо / то|ноїко // — *На лопаті пекли?* — На ло|пат′і // — *Великий пиріг?* — Ти|киї ви|ликиї пи|ріх // — *А у вас здебільшого пироги печуть з каші?* — З |каш’і пи|чут ти|перка і дам|но пик|ли с |каш’і / |али хто хт′іў / ту ї |с:ира // йак маў сир / ту ї |с:ира / сам су|б’і там (Вр)

П’і|ріх

|Мали |баба / ну ти|ку во з|роблину лу|пату і ту|во ти|киї дир|жак / і пулу|жили на лу|пату |т′іста / рустис|нули / пулу|жили |бул′би / зав’і|нули / дуў|кола / зав’і|нули / рустис|нули п’і|ріх / і пумас|тили і ф’іт′ / ў пйец ўса|дили / спик|ли і ўс′о (Шк)

ˈПиріх

Биˈремо луˈпату / куˈлисʹ ґрис / ˈвисиўки ти ˈбули / бу муˈки ˈбуло шˈкода // ми тиˈпер муˈкоў пʼітсиˈпайем / а куˈлисʹ тим ґˈрисум пусиˈпали луˈпату / туˈди бˈрали ˈтʹіста / туˈди кˈлали на лоˈпату і руˈсːунули / руˈсːунули // а ˈтудʹі во ˈдала каˈпусти чи ˈбулʹби / йаˈкиї там ˈпиріх / чи з ˈйаблук / чи з чуˈго / а тоˈдʹі так за пуˈрʹедком / за пуˈрʹедком і то ду краˈйу ду ˈкупки і туˈди пуˈсипала / рустачʼела і пумасˈтила і до пˈйеца (Бл)

Йа звaˈрила ˈбулʹбу / пумасˈтила / ˈдала ˈперцʹу / ˈдала ˈсоли // ўсʹо зруˈбила // ˈтʹісту там ўˈзʹела два чи три йаˈйічка / на мулуˈцʹі замʼіˈсила // ну і ˈтойе ˈтʹісту рустаˈчʼела / крух / і ˈдала там сˈкʼілʹко ˈбулʹби і туˈкупи стуˈлила / ˈпотім убирˈнула ˈверхнʹім ду ˈтого / на бˈлʹешку / ну і ў туˈхоўку (Гс)

Пиˈріх ˈтертиї

Звaˈритсʹі пшоˈно і туˈди ˈтойі ˈбулʹби *(тертої)* даˈйесʹі // ˈкашу ˈможна ˈрисуву / ˈборши ˈризу так ни ˈбуло / бу кушту́вало / ˈлʹуди ˈмали пˈросо / ту даˈвали // і туˈди завиˈвали ў сˈкʼірку с ˈтʹіста // і ў пйец // йак де ˈбуло вʼісʹіˈлʹе / йак наˈнесли баˈби зу сиˈла мулуˈка квасˈного / йак пуубгрʹіˈвали на сир / йак нару́били / смиˈтану пузбиˈрали / йак ˈдали ˈсира зу смиˈтаноў / йак ˈдали ˈтого пируˈга ˈтертуго (Мк)

Булʹˈвиник

Там даˈвали ˈкʼісту і кˈлали ˈбулʹви і завиˈвали // — *Чи давали до бульби гречку?* — Ў нас гˈречки так ни ˈбуло / ˈбуло ˈдоситʹ дʹіˈтиї // даˈвали ˈбулʹви / заˈвили і саˈдили ў пйец / спикˈлосʹі (Вл)

Руска́чали ˈтʹісто / накˈлали там ˈбулʹвʼіў і так во / ду сириˈдини пузагиˈнали / руспˈлескали / зˈнайете / вуˈдоў приґˈладили і на паˈтелʹнʹу / ˈали на ту / луˈпату / ду пˈйеца хлʹіп сʹі миˈтало // ў нас тиˈка луˈпата десʹ йе // на луˈпату / ў тої пйец шуп-шуп // ˈпотім пувитʹаˈгали зˈвʼідтам / ˈпопʼіл ˈладнʹі пустиˈрали / зˈнайете / ˈвитерли // то буў ˈпишниї булʹˈвиник (Рж)

Булˈвеник

Ми пиˈчемо з ˈбулʹби / вариˈмо ˈбулʹбу / пумасˈтитсʹі / там ниˈрас даˈйу ˈсира аˈбо гˈречки ду ˈтойі ˈбулʹби // на паˈтелʹнʹу даˈйу ˈтʹісто / ну і там ту ˈбулʹбу і то назиˈвайемо тиˈкиї булˈвеник (Брш)

Булˈвеники

Тиш ˈтʹісто замʼіˈсили // хто маў мулуˈко / мулуˈком замʼіˈсиў / ˈможе / суˈлотким / ˈможе / квасˈним / ˈтʹістоʸ // ну і те ˈтʹісто рускаˈчʼели / накˈлали ˈбулʹви // ˈпотім то заґˈнули і рустаˈлабали і то ˈбуло ˈбулʹви // ˈпотім то заґˈнули / і рустаˈлабали / і то ˈбуло булˈвеникʼі (Плн)

Булˈвеники / капусˈцʹеники

Тиˈкʼіˈвиˈликʼійі пикˈли / на цʹіˈлу братˈванку кˈлали // то назиˈвали булˈвеники ˈабо капусˈтʹеникʼі // то даˈвали тˈроха ˈбулʹви / тˈроха каˈпусти і пумʼіˈшʼели / тˈрошка ˈсира ˈможна ˈдати // і тиж так на цʹіˈлу братˈванку напикˈли і ˈйіли з буршˈчом (Кн)

Капусˈцʹеник

Мʼіˈсилиˈсилиˈсили / каˈпусту ваˈрили / ˈтайак на пируˈги // каˈпусту ˈвимʼішʼили і то хтосʹ іˈнакше ˈтʹісто руˈбиў / а хтосʹ іˈнакше / с ˈтого ˈтʹіста / шо хлʹіп сʹі руˈбило // ˈали то ˈтʹісто ˈбуло ˈкисле // ˈали зруˈбити дˈруге ˈтʹісто на капусˈцʹеник // і тиж на луˈпату сʹі пикˈло капусˈцʹеник // а тиˈпер ми пируш̌ки пиˈчемо маˈленʹкʼійі / на бˈлʹехах / а йа тиˈкʼійі пикˈла (Трн)

Груˈшʼеник

Рускаˈчʼелиˈчʼелиˈчʼели і туˈди ваˈрили гˈрушʼі // — *А що давали до тіста?* — Шо даˈвали? тˈрошка ˈпоташу і вуˈди // — *А яйця?* — Йаˈкʼіˈйеїцʹа даˈвали // нич / вуˈди і ˈпоташу / і ˈтʹісто замʼіˈсили / рускаˈчʼели / пулуˈжили / ˈвимнʹели гˈрушʼі / пулуˈжили ти гˈрушʼі / там заˈвили і то буў тиˈкиї пˈлʹацок // — *Грушки були варені?* — Ваˈренійіˈренійіˈренійі / поduˈсенійі / ˈвимнʹетійі / тугˈди пукˈладенійі на то ˈтʹісту // залʹіˈпили і то ˈмали то сʹўˈйета / на Різдˈвоˈвоˈво / бу то буў пˈлʹацок / биў груˈшʼеник (Вл)

Г|рушеники

Груш|ки |сушені в’ідва|рили / |воду в’ітц′і|дили / рузім|н′али // і ву|ни ти|к’і |били // і |потім ру|били ти|к’і / йак ва|реники // і там гру|шок накла|дали // к|лали ў пйец / ву|но с′і пик|ло на брит|ванках // спик|лис′і і ти|к’і |били г|рушеники нази|валис′і // ш|к’ірку в’і|д:ерли / а груш|ки |з′іли / ву|ни ти|к’і |добрі |були (АВ)

Назви пиріжків

Пиру|ги

Ку|лис′ п’ік|ли / ру|били з г|реч:аном |кашом // ну а во ти|ке |т′істо ру|били / так / шуб гар|н′іше |було / марга|рин да|вали / йаї|це / вул′і|йу / т|лушчу т|рошки і то|д′і зам’і|сили // |пот′ім ру|били г|реч:ану |кашу / сп’ік|ли і г|реч:ану |кашу замас|тили / |перц′у |дали і с том г|реч:аном |кашом п’ік|ли ті пиру|ги // — *У чому їх пекли?* — А ў бл′аш|ках і ў п|йецу // — *Кашу не варили / а пекли?* — То ни ва|рили / то пик|ли ў п|йецу // ну то ў бан′а|ку / так но во / йак то п’і|чут |кашу типер|во // ну і |потім тої|во / нару|били пиру|г’іў і ў бл′аш|ки / п’ідху|дило |т′істо ў бл′аш|ках і пумас|тили йаї|цем з|верха і ў пйец // пиру|ги ти|к’і |були |фаїн′і аж ну (См)

Ў нас пик|ли с |каш’і а|бо с |сира т|рошка / йак ше |перше // |перше то |було за |Пол′шч’і та / шу ни муг|ли н′і|чо ти|кого зру|бити // тих пиру|г’іў пик|ли // а|га / так пиру|ги // |каша |була і сир а|бо |каша і т|рошка ка|пусти // то так |фаїн′і |було: |каша ў ти|к’і братван|ки / ў ти|к’і б|л′ахи |були / то с′і нази|вало «|форма» // то так йіх ни к|лали так / а так с|тавили // с|тавили йі|ден |кулу д|ругуго / йі|ден |кулу д|ругуго // ту то но кут|р′і с′і б|л′ахи три|мали / ті |мали ш|к’ірку т|рошка і та п’і|дошва і на чу|бочку / де с′і пригн′і|тало // то ти|к’і |були / ти|к’і |фаїні |дужи |були ті пиру|ги // ту|то |перше на в’і|с′іл′а (Ср)

Пири|ги / пиріш|ки

|Мама нап’ік|ли тих пири|г’іў / йід|н′і з |кашом і с ка|пустом / д|руг’і — |бул′ба і ка|пуста // а |потім нак|лали і на|верха по^{у}мас|тили сви|нином / пумас|тили і на д|руг’і / на д|руг’і нак|лали // то ти|к’і |були смач|ні / йа вам |кажу / ті пиріш|ки (Врб)

Пиріш|ки

А пиріш|ки на |Кол′аду п’ік|ли / на п|разник // — *З чим їх робили?* — А йак мог|ли / хто с чим: то с |кашом / по|машчена |салом // — *Гречаною?* — Так / то с |сиром / з |йапками / во тике|во (Врб)

Би|ру д|войе йец і моло|ка квас|ного / |м’ішу // ну і там чи з |булі / чи с ка|пусти // напи|чу (Вт)

Ў|з′ети |т′істо^{у} / на д|р′ижджух зам’і|сити / ну і |потім |дати ўсере|дину |бул′ву / пумас|тити |бул′ву і то нап|равити ти|ких во пиріш|к’іў // ну і то пулу|жили |абу на па|тел′н′і ду ду|хоўк’і нак|ласти / то к|рашче / бу то ни ш|кодит на жи|лудок / а йак с′і |жарит / ш|кодит на жи|лудок |б’іл′ше (Кн)

Пиріж|ки / |печені на скаў|родц′і

Пиріж|ки пи|чем з |бул′би на скаў|родц′і // — *Що даєте до бульби?* — За|машчуйу / так |шуби |било во там |чим’іс′ / за|жаркойу йа|койус′ // а йак |хочу / ту |майу к|рупи си за|пару в бан′ач|ку / і з кру|пами / а|бо ву|де смо пик|ли з |йаблук // |йабка зату|лили і на скаў|родку / на скаў|родку / ни х|т′іли ду|хоўки ўкл′у|чати / |нав’іт′ с′|в’ітла ни |било // на скаў|родц′і напик|ли / напик|ли (Кт)

Пиріж|ки / |печені на |кухни

А во ті пиріж|ки / шо на скаў|родці / а ми / |наша сім|йа / л′у|била на |кухни припи|чи / а |потім ў |кухни ву|ген′ п’ід|сунула / там си м’і|т′олком ти|коў п’ід|мела с′у|да-ту|да і то на ті г|ратки ті пиріж|ки пуса|дила / ту ни|раз аж |бул′ба суч|ками пувиб’і|гала / пучерво|н′іли / розу|м’ійеш / п’ід |кухнем (Кт)

На |кухни смо пик|ли // на |кухни / во з |бул′би / а ше шо: |била ту|ди г|речка |тан′а // а |бул′би ни |било де пуса|дити / бу го|род заб|рали / но нам ту во за |хатом ли|шили т|рошка // йа так |капку |бул′би так / жу|би с′а та г|речка три|мала і пумас|тила там чим / ну чи ск|варин′:а / йак там вихо|дило // но та |йенче н′і|чо / бо там молу|ка / сми|тани ни даш / бо с′а зва|рит // но і ту|ди зави|нула ти|к’і пиріж|ки // поло|жила на |кухни / ву|ни с′а йу спик|ли // а |потім ў|з′ала / ро|с:унула |фаїн′і ў |кухни / п’ід|мела

з'в'іт:и і з'в'іт:и / ˈфаїне / ни ˈбило ˈр′імне ˈтойе / ˈтойе дно // йа ˈфаїн′і ˈвимела і поло'жила // а йак с′а ˈвипекло на ті ˈкухни // смаш'ні ˈбули / ˈд′іти то ха'пали (Вр)

ˈГамани

То та'ке на с′ў'йата / на Різдў'йен′і с′в'йета // вон груш'ки ˈбули ˈсушині чи 'йаблука / то зва'рили // ˈпотім то'то в'ітц′і'дили на д'рушл′ак / би ву'но ˈбуло су'хе / путири'били // ку'лис′ мйасо'рупки ни ˈбуло / а так пуду'сили / пуду'сили / ˈдали т'рошка ˈцукру / ˈшуби ˈбуло м'іг'ке // і так ˈсамо на йа'йічку / т'рошка ˈцукру ˈдали / ти'ке т'рошка ˈт′істо су'лоткейе зру'били / ти'к'і во / йак ˈзарас ми ˈробимо пиріш'ки // нару'били ти'ких пиріш'к'іў / ў п'йецу спик'ли / пумас'тили т'рошка з'верху йа'йічком і то нази'вали ˈгамани // то на Сўйа'тиї ˈвечир ку'лис′ пик'ли (ВБ)

Назви пампушків

ˈПончики

Марга'рини / ˈмасла чи шо-не'бут′ / йа'йічка і м'і'сили / ˈцук'ір і м'і'сили / т'рошка сми'тани / би ву'но пух'к'іше ˈбуло // ˈсаме ˈл′іпше ˈраку змо'лоти і ўсере'дину да'вати ˈраку (Бл)

Пампу'хи

Та ти'пер пампу'хи ˈб'ілійі / на у'лив'і // а ту'ди пик'ли ти'к'ійі пампу'хи на б'л′ас′і // п'росто русчи'нили / зам'і'сили і ˈдали на б'л′аху // і там ду п'йеца // а'бо хто ду ба'дури пхоў // а то'тийі пампу'хи / а ше йак пу'сипали ˈракум // то ˈфаїнийе ˈбуло (Рж)

Русчи'н′елос′і ˈт′істо і ˈдавалос′і пу'в'ідла т'рошка // там йец так ни да'вали / ˈали / ˈможи / там мулу'ко ˈдали т'рошка / бу йа з'найу пам'пух на ву'д′і / ˈмус′іли шос′ ˈдати / йа'когос′ марга'рину (Стр)

Пампу'х'і

Йа да'йу ˈйеїка і да'йу ˈмасло і ўсе'редину ў пампу'х'і да'йу ˈвишн′і // ми ˈробимо ˈвишн′і ў с'вому ˈсоці і заўж'ди йе мак (Мш)

На с′ўйета Різдўйені пикли пампух’і // чисті во на вуд′і // русчинили / зам’ісили і на ул′ійу пикли // ото і било на с′ўйета // типер і масла дадут / і пувидло / і із′уму / ўс′о на с′в’іт′і / і мак // йак’і хоче / тик’і си спиче (Пр)

Та на улив’і пусмажен′і / во // ўсиридин′і дайемо пувидло або мак // — *Тісто місять на молоці чи на воді?* — На молоц′і // — *А яйця дають?* — Дайут / маргарина дайес′і (Брш)

Пампушки

Йак мойі мама ше жили / то печива ни пикли // мойа мама пикла / ми мали багато меду / ту мойа мама пикли пампушки // а шо вуни / а во тик’і пампушки мален′к’і ў п′йецу / та духоўки то ни було кулис′ / но ў п′йецу мойі мама пикли // то б’іл′ше н′іхто то ни м’іх пикти (Врб)

Кулачик’і / пампухи

Наш’і баба намулоли жито на жорнах / були ў кумор′і жорна // так’ійі неч’іта були дириўйен:ійі во / жи с′і м’ісило на пируги / і на т′іс′т′і тим / жи кисло / жи с′і хл′іп сп’ік / русчинили // заўтра Нувиї р′ік / русчинили / і потім зам’ісили / і напикли п’іт кухнеў кулачик’іў / кухн′а мала дз′уру // вуни напалили / туди в’ітам тим пумилом пувим’італи / кулачик’іў тиких во нарубили мален′ких / йак типер пампух’іў / і на кухни упекли / жуби с′і тримоў і туди там ў л′ухтах пунаклядали рас кулу разу / а ту спереду трошка палили / жуби вуни с′і пригн′ітили / житн′ійі / тик’і чорнійі // так’і во мален′к’і пампухи (Мк)

Назви завиванців

Завиваниц

Т′істо русчин′алос′і / таке б’іл′ше на йаїц′ах / на смитан′і / трошка уливи ўливали // туди вуно п’ітходило / п’ідросло / туди завивали і пикли і ўс′о (Мн)

Руска чали т′істу / намазали і звинули / звинули // то завиваниц буў // — *Що давали всередину?* — Мак // ў б’іл′шост′і мак (Грд)

За|виванц′і

Ва|рили г|руш’і і пик|ли пампу|хи на Сўйа|тиї |веч’ір // пампу|хи спик|ли на Сўйа|тиї |веч’ір / ту|ди ў|з′ели |того |т′іста руска|ч’ели / ва|рили г|руш’і с тих груш за|вили і за|виванц′і спик|ли (Вл)

|Т′істо ти|ке / йак на куру|ваї / рус|чин′ане / на|терли |маку // то зру|били ти|ку пали|ниц′у ви|лику / на|терли |маку / пумас|тили / скру|тили / скру|тили і нази|ваўс′і за|вивариц // а|бо пу|видлом / а|бо с пу|видла |були (Ср)

За|виван′ц′і

То за|виван′ц′і нази|вали // з |маком за|виван′ц′і чи с пу|видлом за|виван′ц′і // то тиш ти|койе |добройе |т′істо зам’і|сили на сми|тан′ц′і / марга|рини чи |масла / хто там доў / ну і |йеїц′і // |потім то руска|ч’ели // там замас|тили лист і |потім закру|тили / пик|ли (Плн)

Ст|рудел′

|Т′істу та|койе / йак на хл′іп / |али з |б’ілуйі му|к’і // да|вали там марга|рину / |цукур / йа|йічка і зак|ручували пу|видлом (Гс)

Су|лотке

|Било ўс′о руз|чин′уванойе // так |памйатайу йак д′ис′ на |мойе в’іс′і|л′е з |маку руз|чин′уванойе |т′істо / п|раўда / су|лотке і мак пу|мелениї / пу|тертиї ў ті ма|к’ітр′і // рузсте|лили / закру|тили / закру|тили і на |форму два // і з пу|в’ідла / і з ку|рыц′і // ота|ке |було су|лотке (Кр)

К|ручене

Та к|ручене нази|вали: к|ручене з |маком / к|ручене з пу|в’ідлом // і з |йаблуками |тоже зак|ручували // так ни з|нали та|кого су|лоткого пе|чи / йак ти|пер пи|чут (Кр)

Марму|л′адники

|К’істо су|лотке с′і ру|било / йак на |булочки і рус|тачувалос′і ти|киї ви|ликиї лист / і ту|д′і зак|ручували пу|видлом (Тр)

Маˈкоўник’і

ˈТ′істо м’іˈсили / ˈпотім там рустаˈч’или і завиˈвали такˈво (Крк)

РуˈлʹетРуˈл′ет

Ну а во зі ˈсиром / ˈсира даˈйут // йу ˈнаша во ˈдала ву / де пикˈла ˈтоже // каˈкави ду ˈсира ˈдала / ˈцукру і налиˈвала на ті навиˈваїки во // ў дуˈхоўц′і пикˈла / во тиˈк’і во во (Кт)

Назви інших солодких виробів з тіста

ВуˈбаранчикиВуˈбаранчики

Вуˈбаранчики тиˈк’і руˈбили // — *Круглі?* — КˈруглІ / а ўсереˈдин′і ˈдз′урка // та п’ікˈли // — *Що давали до тіста?* — Ну так тˈрошка ˈцукру / зˈбили йаˈїце / а ˈпот′ім пуˈверха ˈмаком пуˈсипали / ˈшуби то ˈбило гарˈн′іше / прийемˈн′іше (Врб)

КруˈшонкаКруˈшонка

Там даˈйес′і / напˈриклад / п’іўк’ілугˈрама муˈки / пйат′ йаˈйічук і ˈпачка маргаˈрини і дˈв’іста грам ˈцукру / і то с′і заˈм’ішуйе / і даˈйес′і на паˈпери / рузˈр′ізуйес′і пупулуˈвин′і / і на удˈну пулуˈвину даˈйес′і пуˈвидло / а ˈпот′ім с′і то дˈруге ˈт′істо тˈрес′і на верх на то (Брш)

СирˈйеникСирˈйеник

Даˈйес′і таˈкойе пˈр′існе ˈт′істо і там даˈйес′і йаˈйічка і маргаˈрина / заˈм’ішуйес′і / ˈцук’ір // і тоˈд′і даˈйу на паˈтел′н′у то ˈт′істо і туˈд′і наˈверха сир // а до ˈсира даˈйу / напˈриклад / с к’ілогˈрам сира / там даˈйу з ˈв’ісім йаˈйічук / жуўˈтки укˈремо / б’ілки бйу на ˈп’іну і то ўс′о ˈразом ˈпотім даˈйу / маргаˈрини тˈроха даˈйу / пирим’ішуˈйу / лиˈмон на ˈзапах ˈабо ˈцук’ір ваˈн′іл′ниї // — *На верх щось даєте?* — Н′іˈчо ни даˈйу зˈверха // то тиˈкиї ˈб’ілиї // а йе ше тиˈкиї / ми назиˈвайемо ˈчорниї сирˈйеник // шо даˈйемо так ˈсамо йаˈйічка і ду ˈтого даˈйемо каˈкаво // і ˈтожи ˈд′іл′у на пулуˈвину / на сп’іт ˈт′істо / на сириˈдину сир / а наˈверх тˈрес′і на ˈтерку *(тісто)* (Брш)

Пеˈчен′а

Три ˈлишц′і смиˈтани / стаˈкан ˈцукру / стаˈкан ˈтого / ˈмасла аˈбо маргаˈрини / зам’іˈсити і ˈпотім рузтаˈчати // туˈди рузтаˈчали і пикˈли| // формочком пуруˈбили // і таˈке ˈфаїне пиˈчен′а ˈбило // — *А що давали до тіста / амоняк?* — Аˈмонʹакаˈмонʹак даˈвали (Зл)

НАЗВИ ПЕРШИХ СТРАВ

Назви закваски для борщу

Боршч

Ну ва|рили |житниї боршч // в’і|дварували боршч / б|рали |жито / ва|рили то |жито / |потім д|руге |жито ў|з′ели на |жорнах пуму|лоли і б|рали т|рошки |т′іста та|кого / |житного / ву|но |кисло там два-три дни і ту|ди ви|м’ішували ду|купи ў ти|к’і |дішщ′і дириў|йені / ну хто ў ч’ім моў / |можна і |було в’і|дро / во ку|ноўку нази|вали / уб|ливана // ву|но |кисло там / во три дни |кисло / чи ш|тири дни |кисло // і ту|ди нали|вали ту|да ву|ди / ву|но с′і ўс|тойувало / і зли|вали і ва|рили боршч // і на|питис′і |можна |було / і йа|киї зду|ровиї буў |житниї боршч (Мк)

П’іш|лам на мли|нец / рузму|лолам |жита так над|войе і русчи|нилам |туйу |дішку / |кисло зо три дни // і ту|ди биў боршч // — *То була така закваска на борщ?* — Та / та биў |добриї боршч / та де те|пер / |перше |воцит биў чи шо (Нк)

А ў|л′іт′і |було так: п’іш|ли на|р′ізали ку|лос′:і |житнугу / |дали ду |дішк’і / ски|п’іла ву|да / |али т|рошка прис|тигла / гур|йеча ні / за|парили то |житу / там |вергли |пару |бул′ви ну|вих і тої боршч скис / і тої боршч змо |йіли з |бул′вами ну|вими / |пили так во (Вл)

На|мили бура|ка / на|чистили і нак|райали / нак|райали йа|ку каст|рул′у / ву|доў зал′:али / |нав’іт′ хто пирикипйа|тиў |воду / |вистигла і |зимноў ву|доў за|л′:аў йу|го і ву|но с′і зак|вашувало / та ї ўс′о // з в’іўс|а так ру|били / |тожи за|мочували тої у|вес (Шм)

Б|рали с′мо |жито[у] / а йак н′е / ту бу|рак чир|воniї / да|вали ду |дішк’і / руск|райували / да|вали |т′істу і тої боршч кис дв’і-три ни|д′іли // за|сипували |житом чи там чмис′ і ву|но так рус|ло / а ми зу с|поду б|рали тої боршч / го і |пили / і п’ітби|вали тої боршч (Вт)

Боршч п’іт|биваниї

К|райаўс′і бу|рак ду |дішк’і / туг|ди с′і там ў|л′ело ву|ди / |далос′і бура|ка / |верглос′і там |бул′ви зу три і в’ін скис і ти|киї боршч ва|рили (Вл)

ˈЖитн′ій боршч

ˈЖитоᵘ ўˈз′ели нароˈсили тˈроха // вуˈно пусˈтило ˈк’іл′ці′та / то ˈжитоᵘ // туˈд′і ўˈз′елисмо ду сˈтупки / таˈка сˈтупка ˈбула / то ˈжитоᵘ потуўкˈли / потуўкˈли і туˈди ˈвибрали / ˈдали вуˈди / переˈваруванойі / пусуˈлили // і туˈд′і вуˈно тˈроха пуˈкисло / і тої боршч тиˈкиї буў ˈжитн′ій // то назиˈваўс′і ˈжитн′ій боршч // — *Що ще до нього давали?* — Нич / но / йа ти ˈкажу / пуруˈсили йуˈго / ˈлахоў накриˈвали // — *І картоплі не давали?* — Н′іˈчогу / ˈтіц′ко тˈрошка ˈт′іста / там йак во пикˈлос′і / тˈрошка ˈт′іста / би вуˈно пуˈкисло // і в’ін с′і вусˈтойуваў // і так во / йак йуш ˈвил′ели тої боршч / залиˈвали зноў вуˈдоў / в’ін ˈдал′і кис // там залиˈвали чи ˈдес′і рас / чи пйет′ рас / чи йак // то ˈпотім ˈвикинули / во ˈкурім ˈвикинули // а п’ітбиˈвати / так п’ітбиˈвали тої ˈжитн′ій боршч / йак і з бураˈка боршч // но в’ін буў ˈдуже тої пахˈн′ечиї (Бл)

ˈЖитниї боршч

Ўˈз′ели ˈжита / ˈвимили / пуˈмили // і ˈдали там укˈріпец буў / питˈрушка ˈбула / ту там ˈкинули / і тˈрошки ˈсоли / і пулуˈжили // і вуˈно так саˈмо ў ˈсоб’і ўˈкисло (Рж)

Чиˈнениї боршч

ˈЖито с′а розмоˈлоло так надˈвойе / на тˈройе / ˈл′ітн′ом воˈдом зал′:алос′а і то ˈкисло // ˈсило там ˈкисло / чи два дни / чи три дни / но і туˈди залиˈвалос′а воˈдом і ˈвим’ішалос′а і пусˈтавилос′а / наї с′а ўсˈтойіт // в’ін с′а ўсˈтойаў / то ўс′о ўˈс′іло / а воˈда сˈтала наˈверха ˈчиста // туˈди ўл′аў / там поˈкушаў / йак там ваˈриў / ˈсила там // йак ˈб’іл′ше / ту ˈб’іл′ше / чи там ˈл′ітру / чи п’іў іˈно / йак ду чуˈго / йак хто ˈсила ваˈриў // і ˈдуже ˈдобриї боршч буў // то ˈвоцту н′іхˈто / то тиˈперка но ўс′о з ˈвоцтом / а куˈлис′ ˈтого так ни ˈбило (Вр)

ˈПол′с′киї боршч

Накˈрайали бураˈк’іў / тиˈких во / тих чирˈвоних / наˈл′ели вуˈди / ˈдобри укˈропу / пусуˈлили і ˈтого хˈл′іба ше ˈжитного / таˈкого ˈчорного ду ˈтого ˈвергли // вуˈно набˈрало ˈкислости / на тім ваˈрили боршч (Плн)

Хл′іб'ний квас

Му'лола 'житу г'рубо так / і зали'вала вук'ропо^{у}м / і то / шчо 'лишки 'були / 'вишкрабали 'д′ішку / і ву'но пуб'родило т'рошка / і ву'но 'л′ітом 'було 'добри на'питис′і // а ти'пер пруда'йут хл′іб'ний квас / а ко'лис′ 'л′уди са'ми ру'били // т′і 'лишки / во 'житн′ій хл′іп пик'ли і ше думу'лоли там ти'койі му'ки г'рубуйі і зали'вали к'іпйат'ком / ў 'горшку / і ву'но по^{у}б'родило^{у} // і ву'но 'було ти'ке вин:у'вате // і на тім ва'рили / н′і'йаких та'матіў н′іх'то ни знаў / на тім ва'рили ў 'л′ітн′у 'пору боршч / на тім квас'ку (Дв)

Зак'вашене 'жито

А то даў'но ше ĭ з 'житом // 'жито так т'рубили і 'тоже 'кисле / 'потім боршч зали'вали // шо ми да'йем 'воцет / кисло'ту / а то зали'вали тим 'житн′ім // 'жито мо'лоли і зак'вашували / во'дом кип'йачом зали'вали (Кт)

Назви борщу

Боршч

Боршч та'киї во / то ў ни'д′іл′у / нап'риклад / ва'рат / йак йе там ку'сок м'н′аса // за'сипл′ат пшо'ном і 'потім за'жарат та'матом / сми'таном // та'киї 'добриї боршч // — *Що ще до нього дають, крім м'яса і засмажки? Бульбу дають?* — То д'ругий боршч ва'рут / то з 'бул′бом // — *А такий то просто м'ясо / буряк і…* — Пшо'но // так то'то йе без 'бул′би / а д'ругиї ва'рут з 'бул′бом / фа'сол′у / бу'рак // 'тоже за'жаруйут і ка'пусту да'йут // ту тої боршч йе 'н′іби чер'воний з бура'ком // то чер'воніў / йак йе бу'рак / ти'ке во / а йак йе та'киї «на с'кору 'руку» / пши'ном 'добре за'сипаний // да'йут то'мат (Зл)

А боршч 'тоже // бу'рак да'йем / 'бул′бу / фа'сол′у / йак йе гри'би / а ни'ма гри'б'іў — м'н′аса ку'сок / а йак ни'ма м'н′аса / то но так 'салом замас'тили // — *Засмажуєте сало до борщу?* — Так / с ци'бул′ком (Врб)

Бур'йак чир'воніў / ка'пуста / 'бул′ба / 'морква / ци'бул′а і прип'рава / 'можи 'бути пум'і'дори за'жарку ру'бити / а 'можна ру'бити та'мат куп'л′ати / йак то йе 'паста / ти'киї боршч (См)

ˈНаша Укˈсана з бураˈка двоˈйакиї боршчваˈрит //ваˈрит тиˈкиї боршч / шу їде туˈда / їде туˈда ˈзарас // буˈрак в’ідваˈрит / туˈди ше йуˈго тˈрошка на смиˈтанʹі пуˈтушит / тої буˈрак на скувуруˈду ˈвозʹме / ше го пуˈтушит / тої буˈрак / і каˈпуста / і тої буˈрак і ше ˈкидайе дв’і-три картопˈлини / жуб сʹі там звaˈрили цʹіˈлʹі // туˈди ті картопˈлини пумˈне / ту то йе боршч тої зу смиˈтаноў / таˈкиї // а таˈкиї зноў / шу йа ˈперше ˈчасто вaˈрила // п’ідˈжарила муˈки / ˈали на ˈжируви / на ˈжируви п’ідˈжарила так / таˈка ˈбула куричнуˈвата та муˈка / ну тˈрошка уˈлʹійі / тˈрошка сˈмалʹцʹу / бу то на муˈку п’ідˈжарити тˈреба / зˈнайеш / а суˈха муˈка там ни їшˈла // ˈтейі муˈки то наˈжарила / ну і даˈвали туˈда фаˈсолʹу / ду ˈтого боршˈчу / і каˈпуста / і буў боршч (Ср)

ˈКидайу ˈбулʹбу / а бураˈки ˈжару / тˈрошка п’ідˈжаруйу / а туˈди кшу ше каˈпусту / йак та ˈбулʹба сʹі звaˈрит / ду ˈтойі ˈбулʹби // ті бураˈки / і ˈморкву п’ідˈжару / туˈди тˈрошка ˈкидайу смиˈтани / муˈки / чутʹ-чутʹ / так но кап’іˈцʹунʹучку / і туˈди скиˈдайу ду ˈтого / і таˈкиї боршч // хто на таˈматʹі / йа зі смиˈтанойу / йа ˈлʹублʹу зі смиˈтанойу (Мн)

Боршч ˈтожи вaˈрат / йак ˈтожи хто ˈхочи // хто ˈхочи во буˈрʹак / ˈбулʹба / каˈпусти ˈкидайут сʹˈв’іжойі // а йак напˈрим’ір / йа с каˈпустом ни ˈлʹублʹу // йа суˈб’і ўсе звaˈру во ˈбулʹба і буˈрʹак / і / йакшо ˈмайу / звaˈру си зу три-чуˈтири йеˈўци / пуˈрʹіжу / пуˈрʹіжу / і замашˈчу смиˈтаном // отаˈкиї боршч (Шк)

Вaˈру боршч / шо ˈмайу: ˈмайу ˈкосʹцʹі / даˈйу ˈкосʹцʹі / ˈмайу куˈсок ˈкурки чи ˈйіндика / шо би там ни ˈбуло / то даˈйу // а ни ˈмайу нʹіˈчого / ту нʹіˈчого ни даˈйу / пˈросто ˈроблʹу заˈжарку // ну йа боршч вaˈру / ўсе даˈйу тˈрошучку ˈрису / жˈменʹечку / ˈлошку // ˈрису і там ˈбулʹба / і ˈморква / і буˈрак / і каˈпуста // а ˈпотім пˈросто зруˈбила сиˈб’і заˈжарку // ˈдала смиˈтани і йаˈкого там ˈжиру // йаˈкиї жир ˈмала / на тім пириˈжарила і запˈравила і ўсʹо // йа ше ˈдужи ˈлʹублʹу боршч тиˈкиї низапˈраўлʹуваниї / а тиˈкиї боршч / звиˈчаїниї // ˈали тої боршч йа ўже / пˈраўда / ўсе вaˈру на ˈкостах / а смиˈтану ˈпотім даˈйу // йа йуˈго ни запраўлʹаˈйу // ўсʹо ˈдала / ну запˈравила / замасˈтила / йак ниˈма нʹіˈчого / туˈдʹі смиˈтану даˈйут суˈб’і ду ˈтого (АВ)

ˈСирватку пусˈтавили на плиˈту / даˈвали ˈбулʹбу / то ўсʹо / шо тˈреба / бурʹаˈки // і ˈоцту ни даˈвали / ˈоцту ни даˈвали / тиˈкиї буў на ˈсирватцʹі (Тр)

Бˈрали бураˈки чирˈвоні / тˈрошка каˈпусти сʹі там листˈка сʹв’іжого ўкˈрайало // і ду ˈтого боршˈчу і ду ˈтого сʹі каˈпуста сʹˈв’іжа тˈрошка (Мк)

Йак йе ˈк’істка / ваˈру ˈк’істку і каˈпусти тˈрошки / ˈморкви // ну ˈпотім на усˈтатку укˈропцʹу і ˈбулʹба // і то йе боршч таˈкиї (Прд)

Боршч чирˈвониї

Ну йак ˈмайу шосʹ там мˈйасо / то звиˈчаїно / боршч ˈлʹубит з мˈйаса // йа ˈкидайу мˈйасо / неˈхаї сʹі проваˈрит / а ˈпотім ну там ˈморкву п’іˈт:ушуйу / бурʹак п’іˈт:ушуйу чирˈвониї / каˈпусту ˈкидайу так ваˈрити з карˈтоплʹойу / з ˈбулʹбойу // циˈбулʹу туˈда ду бурʹаˈка / йак ˈтушитсʹі / ˈкидайу туˈмат / смиˈтани ˈдобре так ўˈлʹати (Пт)

Черˈвониї боршч

ˈБулʹба / каˈпуста / буˈрак / йак йе шосʹ ˈкинути / то йе / а йак нʹе / то пˈростоˈпотʹім заˈмашчуйу // туˈди йак йа пириˈжаруйу туˈмат / йа ше даˈйу смиˈтани дуˈкупи / тˈрошки пириˈжару (Прл)

Чирˈвониї боршч

Биˈру ˈбулʹбу / там даˈйу каˈпусту / туˈдʹі тушˈкуйу бурачˈк’і чирˈвоні / даˈйу і там вуˈно на булʹˈйонʹі / на руˈсолі тім во і запраўˈлʹайу ˈтими ўсʹими запˈравами таˈкими во (Брш)

Украˈйінʹскиї боршч’

Украˈйінʹскиї боршч’ з ˈбулʹбома / з бураˈками / смиˈтани сʹі даˈйе // йак йе мˈ’нʹесо / то би даў мˈ’нʹеса / йак ниˈма / то без мˈ’нʹеса / о // замасˈтитʹсʹі ˈсалом і так сʹі йіст (Пр)

Запоˈріжскиї боршч

Йе мˈйасо / куˈсок мˈйаса ˈкинут // то сʹі пуваˈрит / ˈкидайесʹі дв’і-три ˈбулʹб’і цʹіˈлих туˈда / звaˈритсʹі два чи три йаˈїцʹа / ˈсала тˈреба // ˈсала / циˈбулʹі наˈрʹізати /

то затуўˈчи // туˈди ˈтійі ˈйаїц′а с′і туˈда пукˈришит / затуўˈчес′і / туˈди ту ˈбул′бу / наусˈтатку ˈбул′бу / бу вуˈна / зˈнайеш / ўже ˈпотім ˈбул′ба то ўс′о рузˈрідне // і то ўс′о тиˈку с′і ˈмасу зˈробит // ˈбул′би суˈломком наˈрізати на тої боршч тˈреба // туˈди с′і ту запˈраву ˈкине / тˈрошка таˈмату с′і даст ў тої боршч і каˈпусту / і йе боршч (Ср)

Боршч ˈруский

Насˈтавит с′і там реˈберка / в’ідваˈрилис′і / пукˈрайі ˈбул′бу / п’ізˈн′іше каˈпусту / с′ˈв’іжу каˈпусту // ну і зваˈритс′і / і чирˈвоний бураˈчок // ну і даˈвали ше / тиˈпер шос′ туˈмату ниˈмА / ˈтого пум’ідоˈрового туˈмату / даˈвали туˈмат / таˈка ˈпаста ˈбула «туˈмат» // і зваˈрили / а йак йуш ˈдали на таˈрілку / смиˈтану даˈвали // во там ˈлишку-дв’і смиˈтани ˈдали і так ˈйіли с хˈл′ібом (Гс)

Назви рідкої страви з буряка і крупи, заправленої борошном чи яйцем

Боршч

Ну во ўˈз′ели ˈводи / ўˈкынули там жˈмен′у пшиˈна / ˈкынули там бураˈка / ваˈрыўс′і там / п’ітˈрушкы куˈрінец / кˈропу // тої с′і боршч так наваˈрыў // туˈди ўˈз′али смиˈтани і ˈтуйу смиˈтану ˈдали ду ˈнейі ˈлышку муˈкы / рузкулуˈтили / на тої боршч ˈвил′:али // ˈале сˈкорше ˈл′ели боршч на смиˈтану / бу йу би с′і боршч зуˈс′істи смиˈтана / а сˈкорше ˈл′ели боршч ваˈрешком на смиˈтану / а туˈди ту смиˈтану з боршˈчем ˈл′ели на тої боршч і бураˈка ўˈр′ізали і ўс′о / і ˈбила ўс′а л′уˈбоў // таˈкойе ˈбило ˈйіджен′е (Кр)

Бураˈка с′а даˈйе / ˈморкви / тˈрохи пшиˈна аˈбо ˈрижу / йак ˈтойе во / тˈроха ше смиˈтанки / тˈрохи / жуб буў ˈл′іпшиї ˈборшч / ни тиˈкиї ˈвостриї // — *А як колись не було оцту, то що давали до борщу?* — Йак ни ˈбило ˈвоцту / ну ту йа ˈмала тиˈку / а во ˈмалам тиˈку во ˈдішку / тиˈку ˈдішку во во // ў ту ˈдішку заˈпарилам боршч і биў боршч // — *Запарювали в діжці?* — Наї но йак // заˈпарувалам ў ˈдішц′і / в’ін ˈвикис і йа ˈмала зо дв’і ниˈд′іли боршч (Нк)

Боршч ва|рили / |дали т|рошка |воцту і |потім п’ітби|вали му|коў і мулу|ком і |йеїком // — *Без картоплі?* — |Бул′ба с′і зва|рила у|сібне і з |бул′боў с′і |йіло // — *А буряк давали?* — Бура|ка да|вали (Крк)

Ў|з′ели пус|тавили на то / би ву|на *(сироватка)* зак’і|п’іла // і ту|ди ў|з′ели му|ки / мулу|ка |дали // і ў|з′али му|ки т|рошки і рускулу|тили / кулу|тіўц′а та|ка / з|найете / на пйет′ |зупц′іў // рускулу|тили і п’іт|били // бу|рак зва|рили чир|вониї / зама|йіли / |кинули бу|рак чир|вониї (Рж)

Боршч укра|йін′скиї

Ну а во ки|дала м’|н′асо // м’|н′асо с′а ва|рило / заси|пала пшо|ном / добаў|л′айеш ў|с′аких прип|раў / пит|рушки / |моркви / ўс′о|го ти|кого добаў|л′айес′а з го|рода зи|леного і |добриї боршч / |можна |пити зо дв’і гор|н′ати (Ст)

Боршч ук|райінскиї

А ту|диї ва|рили боршч та|киї ук|райінскиї: но |були бура|ки і зап|раўлені і ўс′о // а запраў|л′али: б|рали мулу|ко / |лошку му|ки / ну удно йаї|це а|бо д|войе / жуўт|ки // то ўс′о руску|лочували / в’ітстаў|л′ели боршч / |шоби в’ін не к’і|п’іў / но так / шоп сто|йаў пйет′-|дес′іт′ хви|лин / а ту|диї то / шо п’ітпраў|л′ели тої боршч / то ї зали|вали ду |н′ого (Дм)

Боршч |пол′скиї

|Кинемо / йак |майем / йа|ку |к’істочку і |потім пши|ном заси|пайем і ўс′о / і |зелен′ / і в’ін ти|киї во / |можна го |пити во / ў гур|н′атках (Кт)

Пере|важн′і ўс′о |добре на йа|к’ім’іс′ |косточку ва|рити / бу з|найете / то п’іс|нойе йе // ну ту сми|таноў п’ітби|вали // мулу|ком / сми|таноў п’ітби|вали // т|рошка му|к’і і то буў |пол′скиї боршч // ну то з |бул′бом ц′і|лом |йіли (Гс)

Мулу|ко ва|ритс′і / да|йу |оцит / там запраў|л′айу ўс′ім / чисни|ком і ту|д′і йа|йічкум тим во зі сми|танойу / п’ітби|вайу // |перши да|йу мулу|ко з му|койу п’ітби|вайу / а |потім йа|йічко / сми|тана ук|ремо (Брш)

ˈПол′ский бор′шч

ˈОцту тˈрошка капˈнули / ˈпотім мулуˈка аˈбо смиˈтанки / шуп буў замоʸжˈн′іший / смиˈтанки тˈрошка / муˈки чут′-чут′ і п’ітˈбили тої боршч // і п’ітˈбили ту ˈводу тим ўс′ім / п’ітˈбили / а тугˈди ˈдали бурачˈка / тˈрошки пумасˈтили (Кнв)

Ну а во так іˈно вуˈда і тˈроха пшуˈном заˈсипали і мулуˈко // тˈрошка ˈдали мук’і / жуб биў гус′тˈ′ішиї / йак ˈмали йаїˈце / ту ше йаїˈце зˈбили // а йак ни ˈбило / ту ˈбило биз йаїˈца (Пр)

П’ідˈбиваниї боршч

Звaˈрили боршч / там ˈбул′би ни ˈбуло // там буў буˈрак ˈт′іл′ки // і йуˈго п’ітбиˈвали: даˈвали йаˈвічко / мулуˈко / муˈки тˈрошки // тої боршч п’ітбиˈвали (Пдл)

ˈР′іткиї боршч

Ну вaˈритс′і куˈсочок мˈйаса / п’ізˈн′іше даˈйетс′а смиˈтани / мулуˈка / удˈно йаїˈце / та ˈможна і ˈб’іл′ше ˈдати / і жуўˈток / муˈки ˈлошку // і то ˈвиваритс′а / ˈали бурˈйак там ˈмусит ˈбути / бурˈйак зˈвариниї // туˈд′і биˈрет′с′а рускуˈлочуйет′с′а те ўсе / залиˈвайетс′і і то к’іпˈне / заки̯ˈпит′ рас і туˈд′і бурˈйак тˈрет′с′а на тім / на ˈтерку / ˈвариниї // киˈдайет′с′а ў боршч / ˈможна питˈрушки даˈвати / питˈрушки / ˈперц′у // в’ін чирˈвониї боршч / то тиˈкиї ˈріткиї боршч (Гд)

ˈБ’ілиї боршч

Вaˈритс′і ˈбул′ба / киˈдайу ˈрису / там чи йаˈкас′ ˈк’істка / чи пˈросто ˈпотім заˈмашчуйу // ˈпотім добаўˈл′ейу там чи кислоˈту чи ˈвоцит / шо би ни ˈбуло // но і пересˈжаруйу ше тˈрошки тоˈмату і ўс′о // то йе ˈб’ілиї боршч (Прл)

Назви рідкої страви із бурякового квасу з додаванням крупи, заправленої сметаною, борошном із жовтками тощо

Боршч

А іˈше боршч в’ідˈварували тиˈкиї / бураˈковиї / чирˈвониї / ту ў ˈдішку і ˈсоли і бурˈйак’іў чирˈвоних / і залиˈвали вуˈдоў / і вуˈно пуˈкисло // то на марц′уˈв’і вуˈд′і // — *Яка то марцьова вода?* — Березˈнева // ў ˈберезни туˈди шкˈробали

бураˈки чирˈвонійі і ˈмали тиˈку ˈдішку / ц′іˈлийі так во рускˈрайали чут′-чут′ і ў діш ки і пусуˈлили / і то та березˈнева вуˈда ˈбула (Мк)

В’із′м’ітси тиˈкиї во трил′ітˈровиї сˈлойук / наˈл′еїти си ˈтеплойі воˈди ду ˈтого сˈлойіка // тугˈди си вуз′м’іт тˈрошка хˈл′іба / там чисˈнок / кˈр′іпец і буˈрак чирˈвониї / рускˈрайте // і ˈдаїте ду ˈтойі ˈбанки // наї вуˈно вам пустоˈйіт там чи три дни / чи ˈк’іл′ко / зˈробитс′і кисˈлен′ке // вуˈно с′і тиˈке зˈробит ˈфаїне / шу ˈможете с′і ˈнав’іт′ сируˈвого ˈтого борш чу наˈпити // ˈпотім злиˈвайемо ду кастˈрул′ки і биˈремо йуˈго ду к’іпйаˈчен′е // вуˈно к’іˈпит / биˈрете на ˈл′ітру вуˈди ˈлошку муˈки / ну там смиˈтани / ну ни на ˈводу / ˈали ˈмайу чи смиˈтану / чи мулуˈко і ˈйеїку / і так рускуˈлотите кулуˈтіўкуйу // ˈмайете кулуˈтіўц′і тиˈк’і? і вуˈно заˈчне киˈп’іти і то залиˈвайете і так би вуˈно ˈдоўго ни киˈп’ілоˈ тˈрошки би затігˈнуло і ˈзара ў сˈторону // так ˈфаїно ˈмати смиˈтану аˈбо мулуˈко (Кн)

Накˈрайалиˈчирˈвоного бураˈка / зруˈбили тиˈкиї / в’ін три дни кис / там ˈдали тˈрошка ˈбул′би і хˈл′іба тˈроха // і то сˈкисло / так / йак квас / то ˈнав’іт′ ˈдужи ˈдобри с′і наˈпити // ну і то п’ітˈбили смиˈтанойу / тої боршч // — *Як воно скисло, що потім з тим робили?* — Ў ˈз′ели сˈк’іл′ко йім тˈреба ˈбило / ну та сˈк’іл′ко ˈчел′ади там // ў ˈз′ели туˈто ду ˈтого // то зак’іˈп’ілоˈ зруˈбили п’іт смак / ˈжуби ни квасˈнойе // йак ˈдужи квасˈнойе / ту тˈреба ˈбило дуˈл′ети вуˈди тˈрошка / а ˈпотім ў ˈзети смиˈтани і п’ітˈбити то ўс′о муˈкойу // і п’ітˈбити так / жу в’ін ˈдужи ˈфаїниї / ˈможна і пумасˈтити ше // ˈали жу в’ін ˈдобриї і без (Кн)

ˈПол′скиї боршч

Куˈлисʹборшчваˈрили / бураˈки кˈрас′і ˈбули / накˈвасили / накˈрайали і ше йаˈкойі ˈкости ˈдали // тиˈкиї буў ˈб’ілиї боршч ˈпол′скиї // — *Буряк брали кормовий?* — Н′е / тиˈкиї ни / тиˈкиї чирˈвониї / а тиˈкиї / зˈнайеш / шу чирˈвона / ˈб’іла ˈрисучка / кˈрасиї // ў нас каˈзали «кˈрасиї бурˈак» // то накˈвашували / кˈрайали ў гурˈнец / в’ін тˈрошка пуˈкис / а тˈрошки пшиˈна даˈвали ду ˈнего // ˈани суˈлили ˈтого бураˈка // а ˈц′оц′а ˈнаша ше / вуˈни ше кˈвасили ˈбуˈрак ў ˈберезн′у / бу каˈзали / шу то марцоʸˈвиї ˈсамиї ˈл′іпшиї квас // в’ін ˈбуде ˈц′іле ˈл′ітоі не ˈбуде с′і пˈсути… // ˈтрошка пшиˈна / а ше тˈрошка там муˈки / і буў ˈдобриї / буў ˈпол′скиї боршч (Пт)

Боршч п’іт|биваниї

Пу|р′азаниї бу|рак пу|кис три дни-ш|тири дни / сам бу|рак і ву|да // та |йушка з бура|ка / ву|на с′і зру|била квас|на // і ту|ди йі|йі ск’і|п’ічували / к’іп’і|ток / |йеїко да|ли / сми|танки да|ли / п’ітби|вали / бура|ка ши дубаў|л′ели / йак т|реба |било (Трн)

То зак|вашували / ру|били зак|васку // — *З чого?* — З бура|к’іў чир|воних / ру|били зак|васку // і пу|тому йак ва|рили / ту б|рали ту зак|васку / б|рали мулу|ко чи сми|тану / хто йак маў / там йа|йічко / з |лошку му|к’і / рускулу|тили і п’ітби|вали тої боршч биў // смач|ниї биў (Ск)

П’іт|биваниї боршч

Ни|рас зак|вашували так во чи з бурйа|ка зак|вашували / ну ти|пер б’іл′шист|во на |оцт′і / а |ран′ше зак|васки ру|били // з бурйа|ка чир|воного ру|били зак|васку / п’із|н′іше ту |йушку зли|вали / |били йі|це / мулу|ко і му|ки т|роха / і п’ітби|вали / і ўс′о / і ти|киї боршч буў (Шм)

К|вашиниї боршч

Настру|гати бура|к’іў / на|р′ізати / чи ў ба|н′ак / чи ў с|лойіки / пере|важно ў |горц′і // ўсе ў |горц′ах |було ко|лис′ // нак|васили / а ту|ди ду |того / йак ва|рили тої / йак |мали ва|рити / ше йак |була |к’істка / |кинути |к’істку / на |к’істц′і / ту|ди да|вали пши|но ду |него і т|рошичка п’ітпраў|л′али на сми|тан′і (Мн)

Марц′у|виї боршч

Бураки к|райали // буў ти|киї / |буду |мовила / пу|суда скл′е|на |ал′бо уб|ливана / а|бо марц′у|виї ни|рас гет і буў боршч // — *Що то за борщ?* — А во ти|киї боршч // ў |марц′у / йе ти|ка бу|ч’іўка / ну пере|важно бу|ч’іўка і ми |майемо бура|ки чир|вони // ми йіх наск|робуйемо |ладн′і і |вимийемо / і ду |бочк’і |тойі да|йемо^{у} / і да|йемо^{у} т|рошка |т′іста / і тої боршч |кисне // і тої боршч гет і ми на |поле б|рали ни|рас / йак їшли / |пити // а во |бул′би нава|риў і |того бурш|чу на|л′еў // і ми тої боршч |йіли // то та|киї з бура|ка чир|вониї боршч // і ми то його ва|рили / і ми то |йіли // — *Варили? Ви казали, що ви його просто заквасили* // — Зак|васили / а |потім ми йо|го ва|рили / тої боршч // б|рали до бан′іч|ка / к’іп’і|тили / ту|ди б|рали

ˈйеїці / бˈрали смиˈтанку і тої боршч п’ітбиˈвали // — *Як підбивали?* — КулуˈтилиΔ во тоў кулуˈт′іўкоў / смиˈтанка ˈбула / а йак на в’іс′іˈл′е / ту видˈро смиˈтани / зу ˈсорок йец / во на в’іс′іˈл′е / з видˈро смиˈтани / зу ˈсорок йец // і то с′і кулуˈтило уˈсібн′і ˈйеїці / уˈсібна смиˈтана // ˈпотім с′і пирилиˈвало з йідˈного видˈра ду дˈругого видˈра / а туˈд′і тої боршч п’ідбиˈвали смо (Бл)

Назви рідкої страви, звареної на житньому квасі

ˈЖитниї боршч

То ˈжитна гˈрубо муˈка пуˈмелина / так на ˈжорнах муˈлолос′і // в’ін биў / зˈнайете / тиˈкиї гˈрубиї / а йак проц′іˈдилос′і / то в’ін ўже буў ˈгарниї / і заклеˈйіўс′і / і буў смачˈниї // а буˈрак с′і даˈвало ду ˈнего / ў боршч (Трн)

Начиˈнили ў бан′еˈку / ˈжитоᵘ с′і так звaˈрилоᵘ / би вуˈно ˈжитоᵘ / ни пшиˈниц′і / шоп вуˈно аш с′і покоˈлоло ўсереˈдин′і / ˈзерно // і туˈд′і вуˈно просˈтило / ˈдали там ˈц′істо з хˈл′іба ˈжитнуго / пусуˈлили // укˈр′іпиц йак буў / вуˈно ˈкисло ˈц′илиї ˈтижден′ / ну ˈможна і шˈтири-пйет′ дн′іў // ну і тиˈкиї боршч п’ітˈбиваниї // — *Коли це скисло, юшку відціджували?* — В’ітц′іˈдили / ˈчирис ˈмарл′у / ˈчирис друшˈл′ак / в’ітц′іˈдили і вaˈрили ту ˈйушку // а на ˈбоц′і / бу ў квасˈнім ни ˈбуде с′і мˈйасо вaˈрило / мˈйасо зˈбоку звaˈрили // і ўс′о згутуˈвали дуˈкупи і туˈд′і п’ітбиˈвали смиˈтанойу (Гб)

ˈЖитн′ій боршч

Тожи вaˈрилас′а там вуˈда і пшуˈно // туˈда ўже циˈбул′і даˈвали / шоб вaˈрилас′а / ўже там і ˈморкву даˈвали / і ˈтойі квасоˈти / ˈтого ˈжитн′ого кˈвасу // і вуˈно полуˈчалос′ таˈке // а ˈпотім / укˈремо смиˈтани і жоўтˈки збиˈвали / і ше то запˈравили (Мш)

То тˈреба ˈмати квас / тої / шо на кисеˈлиц′у / кˈвашине ˈжито / кˈвасине то ˈт′істо // на кисеˈлицу ˈт′іки буˈрак / і чисˈнак / і кріп ˈможна / а ўже ду ˈтого / ту ˈможна ˈморкву і ˈможна на мˈйас′і // і ўс′о / і туˈд′і даˈйеш туˈда пшуˈна / і вуˈно ˈварит′с′а // а с ˈтого пereˈц′іджуйеш то ˈжитн′ойе / то ˈкисле // ўже даˈйеш ˈменчу ˈк’іл′к’іст′ / ˈшоби не загусˈте ˈбуло // — *А з чого роблять закваску*? — ˈЖито і

ву'да // а 'пот′ім ўже запраў'л′айеш і'ше сми'танойу з жуўт'ками // і там пит'рушечки // жуў'ток зі сми'танойу закулу'тиў / закулу'тиў / ба'гато сми'тани там с п'іў'л′ітри і жуўт'ка ти'кого сіл′с'кого // і т'рошички дули'вати 'тойі 'теплуйі р′іди'ни / там 'лошку 'дати і 'дал′і ку'лотити / 'дал′і / 'шуби ву'но ни зва'рилос′а 'потім // а ўже йак то / зали'вайете ту сми'тану і ті 'йаїц′і / ту в'ітсу'вайете на ма'лен′киї гас а'бо на 'кухни в'ітсу'валос′а (Мш)

Чи'нениї боршч

Чи'нениї боршч нази'ваўс′а / то мо'лоли 'жито / м'і'шок зали'вали ук'ропом // а те 'жито / ву'но там сту'йало / йак вже 'кисло 'було / то'д′і йо'го ўли'вали // а ў'л′ала борш'чу ва'рити / а тим борш'чем зали'вали / шуб 'било 'кисле / пши'ном за'сипали // і то ти'киї биў боршч чи'нениї // то ку'лис′ то на в'іс′і'л′е ти'ке ва'рили / чи'нениї боршч на в'іс′і'л′е // а 'зарас ўс′о / ни ва'рат 'того борш'чу // м'н′аса ў'кинули там і ву'но с′а ва'рило ў тім борш'чи (Врб)

А чи'нениї боршч ти'киї во ва'рили // 'т′істо за'парували 'житн′е / 'житн′а му'ка 'мус′іла 'бути / та'ка з'мелина // русчи'н′али так / ву'на сту'йала / 'потім ву'ди нали'вали і ву'на так сту'йала // і то та'ке 'було йа'кес′ с′а пулу'чало ти'ке 'вин:и // і 'пот′ім на то заси'пали пши'но // ту 'йушку зли'вали / 'того 'т′іста ни 'кидали / но ту 'йушку і заси'пали пши'ном // то 'дуже буў боршч 'фаїниї // 'али йу'го ни запраў'л′али н′і'чим / і'но так 'було // ку'лис′ ўсе 'перед с′'ват′ми 'різали пуру'с′а / ту йа'кус′ 'к'істку ў'кинули та'ку / шуб ни 'була 'жирна / та'ка 'була // ту то ти'киї буў но 'фаїниї буў боршч (См)

Боршч 'пол′скиї

Ва'рит йу'го зу жин'тиц′і / а н′е / 'робл′ат зу 'жита ти'киї боршч // 'жита т'роха зва'рити / 'т′іста та'кого з х'л′іба квас'ного 'або[у] д'р′іждж'і 'дати // ву'но п'іт'кисне там два дни-три дни / в'іт'ц′ідите йу'го і ву'но с′і 'робит та'койі квас'нойі / з 'жита / то йе боршч // і то с′і 'роби боршч // ву'но та'койе квас'нойе // ви йу'го ше ду'л′еїти / йак вари'те ва'реник'і / тоў 'йушкоў // з ва'реник'іў 'виберети / а ту 'йушку / 'можити йу'го на'л′ети / ву'но 'кисне і 'робитс′і квас'нойі // а йа ва'ру з 'тойі / з жин'тиц′і / йак

йа вам ˈкажу / ˈсирватки // та наˈлийу ˈсирватки // вуна тиˈка виˈн:а / йак вуˈна йе ˈдужи кваснˈа / наˈл′ейу вуˈди / пуˈсол′у // ну / вуˈна к’іˈпит / пирикиˈпит / йа ˈвозму мулуˈка або майуˈнес / мулуˈка ни ˈмайу / майуˈнезу / ˈйеїку ˈвибйу / муˈки там ˈлишку чи ˈк’іл′ко / ˈк’іл′ко вˈару / чи ˈл′ітру / чи п’ітоˈри / йак то ˈменчи-ˈб’іл′ши там ˈлишку муˈки чи дв’і і ˈйеїку // рускуˈлочу то / рускуˈлочу і ў ˈл′ейу там і так наˈзивам «п’ітˈбивам» тої боршч // в’ін таˈкойе ни густˈойе / ни ріˈткойе // ріˈдон′киї / ріˈдон′киї тиˈкиї боршч // і буˈрак цвик звˈаритс′і // там пукˈрайу тої буˈрак цвик // в’ін тиˈкиї руˈжовиї тої боршч / в’ін ˈфаїниї (Прд)

Назви зеленого борщу

Боршч зі шˈчаўки

ˈТожи / йак йе м’ˈн′асо / м’ˈн′аса с′і тˈрошка ˈкини / ˈрису // а ˈпотім ўже ˈйаїц′іў тˈреба туˈда // ˈйаїц′а с′і звˈарит і пуˈр′іже / пуˈр′іжес′і дˈр′ібно і то с′і ˈйаїц′а ˈкини / і тˈрошки ў ˈз′ати // йа ˈл′убл′у ше рузˈбити ше удˈне йаїце аˈбо два / кр′ім ˈтого / ў ˈз′ати тˈрошичка муˈки і так то рузм’іˈшати // вуˈно там / зˈнайеш / тиˈк’і пˈливайут тиˈк’і ˈгарні (Ср)

ˈПару ˈр′ізник’іў ˈбул′би і шˈчаўки / смиˈтани / йаˈйец // ˈйаїц′а звˈарити / пуˈр′ізати і ўс′о // ше куˈсочок ˈкинути йаˈкогос′ аˈбо замасˈтити (Мн)

Боршч зу шчаˈвок

Ў ˈр′ізати тˈрошки ˈбул′би / но ни буˈгато / ˈтайак буˈгато ˈбул′би йе / ту то в’ін ниˈдобриї // ˈбул′би там ˈпару там ў ˈр′ізати // ну і ˈбул′ба с′і йу вˈарена / туˈдиїка назбиˈрати шчаˈвок / наˈр′ізати дріˈбнен′ко / ˈкинути / заки ˈпит / і ˈйеїц′а с′і звˈарат / ˈкинути / смиˈтаноў замасˈтити / та ї ўс′о (Шк)

Шˈчаўка

Ну а во шˈчаўка / п’ітсиˈпайемо тˈрошки круп / ˈрису / ну і ˈбул′ба / і шˈчаўка / і смиˈтана // йаїце с′а звˈарит / пукˈшит суˈб’і // а ˈпотім заˈжарку с′а зˈробит пумасˈтити // но / а шуб тˈрошки ˈбуло ше смачˈн′іше / йе смиˈтана / ту смиˈтани с′а даˈйе (См)

Квасˈковий боршч

ˈБул′ба / ну мˈйасо ˈможна даˈвати / бу пересˈважно на мˈйас′і гуˈтуйут // а ˈпотім даˈйес′і ду ˈн′ого / наˈріжис′і ˈйайук баˈгато і квасˈк’і ˈтожи с′і засиˈпайе / і залиˈвайу ˈтожи смиˈтанойу в’ідˈразу // — *А рису не дають?* — Н′е / ˈрису ту ни даˈйут (Гс)

Назви рідкої страви з грибами

Боршч

ВуˈДа с′і вˈарила / і там ˈбул′би ў’к’інула / каˈпусти і там йаˈкус′ ˈгубу дес′ шос′ // і ˈпотім запˈравила смиˈтаноў чи там шос′ і ўс′о // і буў боршч (АВ)

ˈДати ˈкислуйі каˈпусти / ше фаˈсол′і і гриˈб’іў: пшиˈна / фаˈсол′і / гриˈб’іў і йе тиˈкиї боршч // — *А чим замащуєте?* — Йак йе мˈйасо / ту мˈн′аса с′і ˈкине // ше ˈпотім с′і тˈрошка ˈсала зіˈжарит аˈбо йак «М’іˈв’іна» тиˈпер йе / тˈрошка «М’іˈв’іни» і так (Ср)

Боршч (святвечірній)

ГриˈБи вˈаритс′і / ну і квас с каˈпусти / тˈрошки каˈпусти йа ˈкидайу кˈвашинойі / і гриˈби / і балаˈбан // то с′і звˈарит / пшуˈном с′і заˈсипле / вуˈно с′і ˈфаїно звˈарит / і то ўже тиˈке йе ˈдобре // пуˈтому с′і замасˈтит уˈл′іїкоў / циˈбул′коў (Ср)

ˈСипл′у пшиˈна і балаˈбану тˈрошка / балаˈбан вуˈсобне йа вˈару // ў’сипл′у пшиˈна / вуˈно с′і тˈроха пувˈарит // йак кˈвашина каˈпуста / ту ˈкидайу ўс′о // в’ін закиˈпит / ˈкину каˈпусти / пшиˈна ˈкину / вуˈно с′і вˈарит / вˈарит / вˈарит / шу вуˈно с′і рузвˈарит // гриˈби пуˈмийу / ˈтожи ˈкину сˈкоро / шуп с′і ˈдобри звˈарили // а туˈди тˈрошка на виˈчеру таˈкоў заˈжаркоў с′і заˈжарит / а ˈрешту на дˈругиї ден′ ˈсала // ту в’ін зі ˈсалом ˈдуже ўже зноў іˈнакшиї таˈки (Ср)

Назви рідкої страви,
приготованої на рідині з квашеної капусти

Квас

З ˈбочки квас биˈрут / с каˈпусти // так / йак боршч в’ін йе / тиˈкиї / йак боршч / ˈали на кˈвас′і ˈвариниї // буˈрак / ˈбул′ба / фаˈсол′і тоˈта ˈйас′к’і таˈка / оˈта

ва'л′енґра / йак йі'йі нази'вайут / 'морква // да'йут ду 'того к'васу / ту фа'сол′у да'йут / кри'жиўку 'р′іжут ка'пусту // — *Яка то крижива?* — К'вашина // ну і 'бул′ба / і 'морква / і бу'рак / і гри'би // і ше там гри'би // то йе квас // в'ін ти'кий / йе на к'вас′і з'вариний / та'кий ви'н:ий / шу там ни да'йетс′і н′і ли'мон:а кисло'та / н′і 'оцту // то йе на к'вас′і (Пдг)

На'р′ізали ка'пусти / 'кинули г'речк'і ду 'тойі ву'ди // на са'миї 'пер′іт с′і ва'рит п'іт'пен′ки чи гри'би // і то ки'пит / ки'пит і кру'па г'реч'іна // а ту'ди на вус'татку 'лис′ті с ка'пусти / зали'вайес′і к'васом с ка'пусти // — *А буряка туди не давали?* — Н′е / то та'ке // а х'і'ба да'йут / йак ду бул′б вар′ет су'б'і / а йак на С′в'і'тиї 'веч'ір / в'ін 'чистиї буў // но 'була там ка'пуста / кру'па / п'іт'пен′ка і к'васом за'л′ели / і н′іх'то ни п'ітби'воў н′і'чим (Зв)

Ду к'васу ми да'вали 'губи / квас б'рала з 'бочки / ц′і'дила бис ц′і'дилко // 'губи ва'рилис′і у'сібне // 'потім к'райала ка'пусту / так ни 'дужи г'рубо / так 'милко // да'вала ду 'того к'васу / п'ід'жарувала ци'бул′у на у'л′ійі / мас'тила тої квас і г'речкуйу заси'пала // г'речку заси'пайетс′і / 'сипитс′і ду 'того к'васу // ку'ли зва'ритс′і ка'пуста / ўже ка'пуста мйі'ген′ка / йа ту'д′і заси'пала г'речку // і 'губи ва'рилам у'сібне // і тої ру'сіл / де ва'рилис′і 'губи / 'тожи дули'вала ду к'васу (Мш)

Квас ва'рили то ўже с к'вашинойі ка'пусти // ду 'того к'васу ў'ходила г'речка / гри'би / ну і там 'морква / ци'бул′ка // то ўс′о ва'рилос′а // ўс′о п'іс'не / ўс′о на ву'д′і ва'рилос′а / о'л′ійкоў т'рошки поли'вали // с'мажили цибу'лину на о'л′ійі і запраў'л′али (Ост)

То йе з 'бочки квас перева'рениї і там їде пет'рушка / пет'рушки там ку'сочок / бу'рак / там ба'гато н′і'чого ни да'вали / кр′іп / ч'іс'нак і ўс′о (Кнв)

С'таўл′у ва'рити гри'би / гри'би с′і там ва'р′ит // ну і ўс′о с′і так да'йут / йак ду бурш'чу: 'бул′ба / 'морква / ка'пуста // ка'пуста 'може 'бути к'вашина / 'можи 'бути с′'в'іжа / йак йа'ку 'майу // ту'д′і во ту во з 'бочки / шу йе квас / там де ка'пуста с′і к'васила // 'чистиї в'ідби'райу / зі сири'дини наби'райу к'рушкуйу і ту'ди тим зап'равила // то нази'вайут квас з гри'бами // но в'ін йе 'дужи 'добриї / йак там йе гри'би / убуўйас'ково (АВ)

ˈР′ізали бураˈки / ˈали тиˈперка бураˈки ўс′о ˈтеркайут на г′руб’і ˈтерці / а куˈлис′ ˈр′ізали / а на тиˈк’і во / ˈтайак круˈжечки / а ˈпотім так на тиˈк’і пуˈр′ізали / ті с′а бураˈки звaˈрили // туˈдиїка ˈтожи киˈдали і ˈбул′би / і залиˈвали з ˈбочки кˈвасом (Шк)

Квас зак’іˈп’іў і туˈди звaˈрили г′риб’іў / привaˈрили т′рохи і ти г′риби в’ітц′ˈідили // ˈпотім ше ˈвергли ду ˈтого кˈвасу // ше с′і ў тім кˈвас′і дувaˈрили // ˈдехто ши ї п’ітбиˈвоў т′рохи // а так во муˈкоў т′рошки і т′рошки мулуˈка / і муˈкоў так ˈшуби т′рошки ˈбуло гусˈт′ішойе / бо квас тиˈке р′ˈідон′киї (Рж)

Вaˈрылас′і ˈбул′ба // буˈрак уˈд′:ел′но с′і вaˈрыў // ду ˈтойі ˈбул′би там с′і ˈдало ж’мен′ку пшиˈна // туˈди с′і ў̆р′ізало криˈж’еўки / сˈв’іжойі каˈпусти / такˈво ни д′р′ібно / а так на г′рубше // ˈкыдалос′і ˈпару гриˈб’іў // то с′і звaˈрыло / туˈды ˈвызимн′іло / накˈрайали бур′аˈк’іў // ниˈраз хто л′уˈбыў пумасˈтили вул′ˈійем / циˈбул′у пересˈмажили / замасˈтили тої квас вул′ˈійем / а ниˈраз так // а кˈвасом п’ідˈл′ели з ˈбочки // каˈпуста ˈбила кˈвашена ў ˈбочц′і // набˈрали кˈвасу / йак йу в’ін с′і звaˈрыў // йак буў п’ідˈл′еў / йак в’ін с′і вaˈрыў / ту ˈбула затвирˈд′іла ˈбул′ба // а так / йак йу зˈварена / туˈды тої квас с′і п’ідк’іпйаˈт′ілo і ў̆ˈл′елос′і ду ˈтого кˈвасу // ту ˈнав’іт′ ми варыˈмо на С′в’іˈту веˈчеру (Кр)

Но квас: ˈбул′ба / боˈрак // боˈрак вaˈрат / ˈпотім на сковоˈродц′і переˈжаруйут / ˈморква / ˈпотім петˈрушки во ˈзелен′і ў̆с′ойі // хто ˈхоче / ˈкидайе фaˈсол′і / а хто ˈхоче / ни ˈкидайе (Кт)

Там ˈморква / питˈрушка / циˈбул′a // йак вуˈно с′і дуˈваруйе / г′речку дудaˈвали і криˈж’еўки каˈпусти // і ˈнав’іт′ гриˈби дудaˈвали (Ост)

Ше йаˈк’іс′ круˈжаўки там ˈбули ўсе кˈвашені зноў тоїˈво // чи там но ˈтойі криˈжаўки там ˈкинула ˈпотім / при вусˈтатку / жуб там с′і навaˈриў / ˈкислий буў // та там ўс′о: фaˈсол′a і ˈбул′ба / ну і там припˈраву ˈдала / там заскˈварила і ше шо / ˈлишку муˈки / ˈжиби так ˈдуже вуˈда чиста // тиˈперка так ˈчисту ˈводу / ˈперше ту ўсе ду чуˈго би ни ˈбуло / чи ду каˈпусти / ˈлишку там // н′е так / жуб вуˈна аж гусˈта ˈбила / а так тˈроха йу вуˈда ˈтемна ˈбула (Вр)

То даўˈно вaˈрили / то нaзиˈвали «квас» // а тиˈпер ˈкажут «боршч» // а куˈлисʹ во так ˈсамо вaˈрили: буˈрак / ˈбулʹба / фaˈолʹa / ˈали кaˈзали / а залиˈвали кˈвасом з ˈбочки // кaˈпусти ˈбочку кˈвасили / кˈвасом залиˈвали / чи ў сˈлойіку / хто маў // то залиˈвали / а тиˈпер ˈвоцтом залиˈвайут // ˈали тамˈтої биў ˈлʹіпшиї квас / здоˈроўшиї (Врб)

Вaˈрили боршч // накˈрайали бураˈкʼіў ˈбутелʹ // вʼінˈ / тої боршч / сʹa закˈвасуваў / ті бурʹaˈки закˈвасувалисʹa // а тиˈкʼі ˈбули вишˈневʼі // тоˈдʹі тої роˈсіл злиˈвали / засиˈпали пшиˈном / вaˈрили квaˈолʹу / туˈда закиˈдали / ˈбулʹбу / ˈали кaˈпусту ўже ни ˈкидали / но буў буˈрак / квaˈолʹa / ˈбулʹба / а йак ˈбуло ше мʼˈнʹасо / ту мʼˈнʹасо // туˈдʹі за мʼˈнʹасо нʹіхˈто ни ˈдумаў і за кубaˈсу нʹіхˈто ни ˈдумаў / бу йіˈйі ни ˈбуло // — *То був борщ?* — Ни боршч / а квас // а квас путуˈму / шо то бˈрали з ˈбочки ˈтойі з кaˈпусти / де кˈвашенойі тої руˈсіл (См)

Квас то йе з ˈбочки / з квасˈнойі кaˈпусти // биˈремо кaˈпусту / кaˈпусту вариˈмо на пируˈги і ˈтожи ту кaˈпусту з гуˈрохом вариˈмо на виˈчеру і квас // квас з ˈбочки / биˈресʹі тої квас і йуˈго сʹі вaˈрит / там даˈйесʹі ду ˈнʹого гриˈби і гˈречку / і масˈтитсʹі / і даˈйесʹі ˈперцʹим пуперчиˈмо // і ў нас ˈперша стˈрава — то квас (Брш)

З ˈбочки з кaˈпусти бˈрали кˈвасу і звaˈрили // гриˈбʼіў там даˈвали ниˈрас тˈроха / тиˈких во чи сируˈвих / бʼілʹшинстˈво ˈсушиних даˈвали гриˈби (Шм)

ˈБулʹба сʹі звaˈрила / туˈди ўˈзʹели з ˈбочки кaˈпусти / йіˈйі тˈроха такˈво ˈвипулукали / вʼідːуˈшили / бу вуˈна тˈроха квасˈна // і так сʹі звaˈрило / замасˈтило // то нaзиˈвали квас (Прл)

З ˈбочки квас там пʼідлиˈвали // вaˈрили фaˈолʹу / ˈбулʹбу / там ˈгуби // і туˈди пʼідлиˈвали кˈвасом (АВ)

Нaˈрʹізалиˈкaˈпусти так ˈдоситʹ гˈрубо // а ше шо: а кaˈпусти намуˈчили ну ў гурˈци чи ў банʹaˈкʼіў і ни ˈбуло // ў банʹaˈку накˈвасили ˈтойі кaˈпусти і туˈди ˈтейі кaˈпусти ˈдали / ˈтого кˈвасу / ˈжуби ˈвоцту нʹе / ˈвоцту нʹіхˈто ни знаў ˈперше / шуб тиˈкиї буў ˈвинːиї // тиˈкʼі кусˈки виˈликими тˈрошка кaˈпусти наˈрʹізали і гриˈбʼіў ше ˈкинули (Ср)

Ка|пусту в’ідвари|мо / в’іт|ц′ідимо |того к|васу / да|йемо бу|рак і п’ітби|вайемо // а во на С′в’і|тиї |веч’ір вари|мо квас // на С′в’і|тиї |веч’ір то но с′і п’ітби|вайе та|ком му|коў / жи п|ражу на ву|лійу і ту|ді тої квас п’ітби|вайу |тіл′ку тоў му|коў / н′і|йакуго йаї|ц′е / н′і|йакуго н′і|чого / і|но му|коў тоў п|ражиноў і на у|л′ійу та му|ка п|ражина / і тоў му|коў п’ітби|вайемо // гри|би да|йемо ду |того к|васу / |кашу заси|пайемо тої квас (Бл)

Ка|пуста |була ў |бочц′і / пирик|рита |тими / круш|ками / і |кам’ін′ум // начи|рали квас / буў |дуже квас|ниї с ка|пусти / дуда|вали ву|ди / г|речкум за|сипували / зак’і|п’іў і |йілус′і і ўс′о // з |бул′вом / з х|л′ібум (Грд)

Тої ру|сіў с ка|пусти // там |були гри|би / ўс′о там |було / пит|рушка (Бр)

Наби|райу квас / кипйа|чу йу|го / ки|дайу |дал′і г|речку / |разом с′і ва|рит і ки|дайу пит|рушку (Блз)

Ка|пуста к|вашина / б|рали з |бочк’і / запраў|йели / ўс′ім / ў|с′аку зап|раву і йе|го а|бо п’ідби|вали / а|бо за|жарували // — *Чим підбивали?* — Му|ка / і то на ву|д′і / бу то квас (Вт)

К|васитс′і ў |бочці ка|пуста // ву|на с′і |виквасит / |потім с′і там ту ка|пусту в’і|д:усит і тої квас да|йес′і на ба|н′ек // ву|но ки|пит і да|йес′і ў|с′ака зап|рава: ци|бул′у / ч’іс|нак // так ўс′о // пит|рушка // пит|рушку с′і |сушит на |зиму // і пит|рушку |кинули // а / запа|лили // ву|но |пахло / |було |фаїне / с′|в’іже // то |було ўс′о з гу|рода (Вт)

Квас |мали / ти|киї з |бочки б|рали // і там ка|пуста |била / |бул′ба |била / па|сол′і ў|кинули // то нази|вали квас // в’ін сми|тани ни маў / і|но квас з |бочки (ВМ)

Ми с |тойі к|вашинойі ка|пусти звари|мо ка|пусту к|вашину / ну та|ку на|солим |вопшим / на |зиму // ну і ми йі|йі звари|мо / |потім в’іт|ц′ідимо на д|рушл′аку // ну і там квас ни п’іт|биваниї / в’ін йе |чистиї // звари|мо там |пару тих / |зерніт г|речк’і // то |можна ук|ремо г|речку зва|рити і |дати // і ўс′о йід|но там пере|важно то йе на п’іс|ному / на у|л′ійі // ци|бул′ку с|мажимо / так шо а|бо марга|рину / шоб тої квас буў т|роха та|киї смач|ниї (Гс)

Б'рали с 'тойі ка'пусти / жи г 'бочц'і 'кисне квас // там йе ўзага'л'і квас / ву'на сту'йіт в ву'д'і // і з'боку ў бан'е'ку / б'рали на 'кухн'у ба'н'ек / 'р'ізали ту'да гу'лоўки с ка'пусти / к'і'дали / хто моў 'губи // о / 'дужи су'х'ійі у'пен'ки / квас биз 'того ни'добриї // і ту'ди то с'і зва'рили / а ту'ди п'іді'л'ели тим к'васом з 'бочк'і // і ву'но с'і ва'рило / а там ше даў йа'кус' ци'бул'і / там чи на у'л'ійу / йак то наї'б'іл'ше ва'рили / ў п'іст / ў п'іст Ви'ликиї ва'рили (Мк)

Б'рали з 'бочки ка'пусту і йі т'рошка прупулу'кали / і та 'йушка / шу с'і ли'шала / та'ка квас'на / ц'і'дили 'чирис д'рушл'ак / 'шуби 'було то'во / ўс'тавили // 'потім ук'ремо ва'рили бу'рак чи'рвониї і ка'пусти т'рошка та'койі во / с'в'іжуйі // пит'рушка там с'і да'вало / бу то на 'кислуму ву'но с'і ни зва'рит // і то'д'і ки'дали то'то дусе'редини і там ше ук'ремо 'кинули 'лошку-дв'і г'речк'і // 'потім то с'і ўс'о зва'рило / виси'пали ту'да і т'рошки му'ки / дв'і-три 'лошки за'жарили му'ки / так во ук'ремо на скуву'ротці / і ту'д'і ту му'ку на 'воду к'і'дали / т'рошка рускулу'тили і так п'іт'били / шуп в'ін ти'киї буў р'і'ден'киї (ВБ)

Тої квас во з 'бочки с'і 'воз'ме / в'ін 'чистиї йе / і в'ін к'і'пит / сшу'муйес'і / би буў 'чистиї // ну і п'із'н'іше да'йес'і гри'би / ва'ритс'і ук'ремо / ду 'того // і ду сма'ку // а йе'го с'і 'може і не п'ідби'вати / в'ін ти'киї во 'ріткиї 'може 'бути / а 'можна і му'коў зап'ражиноў / п'ражити му'ку і п'ітби'вати тої квас (Мж)

Ва'рилас'а пит'рушка / 'кор'ін' / г'речка т'рошки / гри'би / с'в'іжа ка'пуста / та'ка / йак на голуп'ці / 'р'ізала ту'да 'тожи т'рошка // і то ўс'о ва'рилос'а / а запраў'л'али к'васом з 'бочки / йак кисло'тойу (Мш)

Ква'сіўка

Ка'пусту в'ід:у'сили на 'пируги / а тої квас пус'тавили і ту'ди так п'іт'били / йак боршч / і то 'йіли с х'л'ібум (Вл)

Ше ква'сіўку 'можна з 'бочки так'во ва'рити // йак йе г'риби / г'речка да'йес'і / і пит'рушка / 'морква / 'можна і бу'рак цв'іл'ковий ва'рений // і ўзага'л'і 'дуже смач'нойе // і так во п'ітс'мажити на 'риночці шчо-ни'бут' (Гб)

Назви рідкої страви з капусти

Каˈпуста

Каˈпусту / ну / напˈриклад / ˈкинут ў баˈн′ак поᵘ дн′і ˈбул′б’і / каˈпусту с′іˈчес′і туˈди / ˈабо так сˈв’іжа / йак йе кˈвашена / тоᵘ кˈвашена / с′ˈв’іжа / заˈсипл′ат ше пшуˈном // ˈпот′ім покоˈлот′ат / заскˈварат ше / даˈдут смиˈтани / ˈдобра каˈпуста // — *А чим замащують?* — ˈСалом / ˈсалом і там циˈбулі с′а даст і так ˈдастс′а ше смиˈтани і туˈди ˈдобра каˈпуста (Зл)

Каˈпусту накˈрайемо тˈроха і так вуˈна ˈкапку зачˈне киˈп’іти / в’ідˈц′іджуйу / ˈшуби там тої / зˈнайеш / тиˈка ˈг’іркот′ в’ідіїшˈла і туˈди л′:у ˈводу і ˈкидайу пшиˈна / ˈвоз′му ˈдобру жˈмен′у пшиˈна і заˈжарку / і ˈзелені // ˈбул′би даˈйу ше / шуб вуˈна ˈбила тˈрошки / зˈнайеш / не ц′іˈдилас′а / а тиˈка ˈбила (Кт)

Пусˈтаўл′у каˈпусту вaˈрити / йак йа ˈмайу с′ˈв’іжу / ту йа пˈросто кˈрайу і там дубаўˈл′ейу кислоˈти / а йак кˈвашину / ту йа йі пусˈтаўл′у / би вуˈна тˈрошки киˈп’іла / бу квасˈна ˈдужи // а туˈди биˈрк ваˈру / тˈрошки ˈбул′би / рузімˈну // та каˈпуста с′і ваˈрит / ˈпотім даˈйу дуˈкупи / туˈди переˈжару ˈморкви і ˈкину туˈда / ну і замашˈчу (Прл)

Звaˈрили *(капусту)* / і п’іˈхоту п’ідваˈрили / пукулуˈтили фаˈсол′у і тим п’іˈтˈбили (Крк)

Ваˈрат каˈпусту / там дв’і-три карˈтопл′і // поˈтому / йак воˈно звaˈритс′а / ˈдобре рускуˈлот′ат // ну і пшуˈно даˈйут ду ˈтого // рускуˈлот′ат ˈдобри і ˈпотім заˈмашчуйес′а уˈл′ійоў і циˈбул′коў (Ср)

Каˈпусту наˈс′ікли / в’ідваˈрили / пуˈтому даˈвали ˈбул′бу аˈбо пшиˈна даˈвали / во заˈсипали / жуб ˈбула гус′ˈт′іша / та й замасˈтили (Пр)

Даˈйу с′ˈв’іжу каˈпусту / ду каˈпусти тˈрошка ˈбул′би / тˈрошка пшуˈна // ˈможна і пшиˈничнойі круˈпи / ˈможна і ˈрису / то ўс′о // ˈварит′с′а / рис / ˈбул′ба і фаˈсол′а чирˈвона // туˈди то ўс′о рускуˈлочуйу кулуˈтоўцеў // рускулуˈтила і обоўйасˈково ˈробл′у тиˈку заˈжарку: даˈйу ˈсало і даˈйу смиˈтану // каˈпуста ни ˈбуде каˈпуста / йак биз н′у «ни пеˈреїде» куˈрова і свиˈн′а // і даˈйу тˈрошички таˈмату дл′а ˈкислусти / йак суˈлотка // то ўсе заˈлежит в’іт смаˈку // а йак ˈкисла / ту ˈтожи так жи ˈсамо /

ˈтіл′ки туˈди йа ўже таˈмату ни даˈйу // а ˈсало убуўйасˈково / циˈбул′а / смиˈтана // чим ˈб’іл′ши смиˈтани (АВ)

КаˈпустуТам чи з ˈбочки / чи з гуˈлоўки / йак ше ˈмали // ˈбул′би зваˈрили / там циˈбул′у заˈжарили / там і ˈморкви тˈрошка / і на уˈлив’і // — *Чи давали до капусти горох або квасолю?* — ФаˈсолʼуТам / ˈб’ілу фаˈсол′у кулуˈтили і даˈвали // пˈросто потоўкˈли йіˈйі / шоб йіˈйі ни ˈвидно ˈбуло (Прл)

ДаˈйесʼіТам каˈпуста кˈвашина / тˈрошки даˈйесʼі там пшиˈна чутʼ-чутʼ і ˈбул′би зˈбоку // ˈфаїно замˈнʼети / і замасˈтити ул′іˈйем / пусуˈлити // то йе смачˈна каˈпуста (ВМ)

ВаˈритсʼіТам каˈпуста там / дубаўˈл′айетсʼі ду ˈнейі ˈбул′ба // ˈпотім запраўˈл′айетсʼа / смиˈтани тˈреба баˈгато // ну і йаˈкойісʼ заˈжарки (ВМ)

НаˈлʼелиТам вуˈди / тˈроха каˈпусти ˈдали / ўˈкинули муˈки / зруˈбили тиˈку пˈідˈбиўку / пˈідˈбили / аˈбо пумасˈтили / аˈбо ни пумасˈтили / бу ни ˈбуло чим (Вл)

Там ˈкинула ˈбул′бу і там чи фаˈсол′у чи гоˈрох / чи шо там ˈмала / но ˈбобу нʼе // б’іп вукˈромше ваˈрили / саˈмиї // но і зваˈрили / ˈменчи-б’іл′ше там тˈроха пукиˈп’іло / но ˈбул′ба гнет ше ˈборше / шуб ˈбул′ба ваˈрена // туˈди ˈбул′бу ˈфаїно рузімˈнʼали / ˈкидали каˈпусту // і звaˈриласʼі / но ˈдобре пумасˈтили / та ї каˈпуста ˈдобра ˈбула (Вр)

Но соˈлотку ваˈриш / каˈпуста / ˈбул′ба / фаˈсол′а// ну і заˈмашчуйеш і йісʼ // аˈбо каˈпуста / пшоˈно // — *Чи до неї давали щось кисле?* — ДаˈвалиТам // — *Що?* — ˈМожна ˈдати л′іˈмон:у к’ісˈлоˈту / а тиˈперка даˈйут по ˈлишцʼі ˈвоцту // — *Що колись давали замість оцту?* — ˈМали йаˈкиїсʼ квас з ˈбочки тиˈкиї // каˈпусту кˈвасили і там ˈбило тиˈке ˈкисле / і муґˈла ˈтойі каˈпусти ўˈл′ати тˈрошка / ˈшуби ˈбуло ˈкисле (Ст)

Йа ˈл′убл′у мулуˈду каˈпусту зˈварину // пшиˈна ˈкинути тˈреба / жуб вуˈно сʼі ваˈрило / бу каˈпуста сˈкоро сʼі звaˈрит // пшиˈно тˈроха ўже звaˈритсʼі / ну ї пуˈсолитсʼі / туˈди сʼі каˈпусти ˈтейі ˈкине / пуˈсолитсʼі і тˈрошки ˈоцту і заˈжарити ˈсалом // ˈсало с циˈбулейу і заˈжарити / і ўже йе каˈпуста // но каˈпусти тˈреба ˈдобре заˈжарити / туˈди вуˈна ˈдобра / а тˈрошка / ту то ни йе ˈдобра каˈпуста (Ср)

Каˈпуста сʹі вaˈрила / ˈдалам тˈроха пшуˈна // на ˈбоцʹі фаˈсолʹу вaˈрила / ˈпару ˈлижок ˈбулʹби ˈдала / рускулуˈтила / замасˈтила / ˈбила каˈпуста (АВ)

Напˈриклад / каˈпусту квасˈну / бо йак но шуˈно з ˈбочки // ўˈзʹали каˈпусти / там ˈкʼілко там си хто ˈхочи / вʼідвaˈрили / вʼітцʹіˈдили / наˈлʹали гарˈйачом вуˈдом / бу йак ˈзимном / ту вуˈна затˈвердне / гарˈйачом вуˈдом і вуˈна ˈдалʹши сʹі вaˈрит / пусуˈлити // йа / напˈримʼір / ше ĭ теˈпер циˈбулʹу рузˈрʹіжу / ўˈкину // і вуˈна сʹа вaˈрит / вaˈрит / вaˈрит / вaˈрит / так / жу йу каˈпуста вaˈрена // туˈдиĭка йа звaˈру тˈрохи ˈбулʹбʼі // ну йак / ни баˈгато ˈдужи / заˈлежит вʼіт каˈпусти: сˈкʼілʹко каˈпусти / ту там ˈбулʹбʼі так / йаˈких / ну заˈлежит і ˈбулʹба йаˈка: чи гˈруба / чи де там // ну так / йа там биˈру ˈлишку / там зу двʼі / зу три ˈлишцʹі ˈкину // і йак хто ˈхочи фаˈсолʹі си ше звaˈрит ду ˈтойі каˈпусти / хто ˈхочи пшуˈном засиˈпайе / йак хто ˈхочи (Шк)

Наˈрʹізалиˈ каˈпусти / йак вуˈна ўже ˈмаĭже гуˈтова ˈбула / даˈвали ˈсолʹі / пшуˈна // а фаˈсолʹу вaˈрили окˈремо // ˈпотʹім ту ˈводу вʼітˈцʹіджували / ту фаˈсолʹу дˈрухали друхаˈчем / тиˈким / жи сʹі ˈбулʹба дˈрухайе / путуўкˈли йі / путуўкˈли / туˈди ˈсипали ду ˈтойі каˈпусти // рускулуˈтили / вуˈна заки˙пʼіла / туˈди сˈмажили циˈбулʹу // мугˈли / хто маў ше смиˈтану / тˈрошка смиˈтани ду ˈтойі циˈбулʹі ˈдали і запраўˈлʹели каˈпусту (Дм)

Даˈйутˈбулʹбу / пшиˈно / ˈпотім роскоˈлочуйут і замасˈтʹат // а йак йе шосʹ ˈкинути / ту ˈкʼістку ˈкинут / там сʹа вaˈрит // таˈка то каˈпуста ˈдуже смачˈна (Врб)

А каˈпуста сʹа вaˈрит так: набиˈрайесʹа з ˈбочки / йак то ўзиˈмʼі факˈтично / ну та бу тиˈпер так ни вaˈрат каˈпусти / з ˈбочки си наˈбери / каˈпусти ў баˈнʹак / ў ˈмиску там / ˈвипулучесʹа / туˈди ў баˈнʹак сʹа наˈлʹ:е // вуˈна зачиˈнайе киˈпʼіти / вуˈна киˈпит / тˈрошки пукиˈпит // но вуˈна ˈсилʹно ˈвостра йе / квасˈна таˈка // туˈди сʹа то ўсʹо вʼітˈцʹідит / вʼітˈцʹідитсʹа / туˈди сʹа дˈругойі ˈводи наˈлʹ:е / ˈкинесʹа ˈбулʹбу / настˈружисʹа ˈбулʹби / ˈбулʹби сʹа ўˈкини // туˈди на ті ˈбулʹбʼі так ˈбуди киˈпʼіў / ˈбуди сʹа вaˈриў / бу то йе каˈпуста твирˈда / зимуˈва // ˈпотім та ˈбулʹба ˈбуде ўже сʹа так дуˈваруваў / пшиˈно сʹа ўˈкине // ну а то ўже зˈнайете / йак ˈмайу ˈмʼіру ў банʹаˈку там / ту йа ўже то зˈнайу сˈкʼілʹки то ўсʹо ˈдати // туˈди те пшиˈно сʹа вaˈрит / вуˈно сʹі те пшиˈно ˈмайе рузвaˈрити наˈчисто // ˈпотім шо ˈроблʹу / витʹаˈгайу ту ˈбулʹбу з ˈтого

бан′а̣ка с ˈтойі ка̣пусти / йіˈйі п’імˈну / бу то ˈбудут тиˈк’і гˈруди / йіˈйі ˈдобри п’імˈну / п’імˈну / п’імˈну / ˈвим’ішайу / туˈди ˈвил′:у ду ˈтойі ка̣пусти // туˈд′і ˈмайу кулуˈтоўц′у / куˈлочу / ˈвикулочу ту ка̣пусту і туˈд′і ˈсала і циˈбул′і // ˈпотім пˈриїдес′а во ˈйісти / йа йіˈйі зˈвкрха пумашˈчу / таˈки ˈфаїна йе / ˈали ˈжуби но ни ˈбула квасˈна / но тиˈка сиˈредн′а (См)

А̣ˈво наˈр′ізали ка̣пусти і туˈди ўˈз′или // фа̣ˈсолі с′і ва̣рила укˈремоу і туˈди бул′п с′і к’іˈдало / а туˈди ка̣пуста // хто ва̣риў на ті ˈсирватц′і ка̣пусту с′ˈв’іжу / а йак ˈпотім на ˈзиму / ту вуˈна ў ˈбочц′і кˈвасилас′і / ˈкисла / ту ва̣рили ˈкислу / йу н′іˈчого ни да̣вали // а то на ˈсирватц′і / а хто маоў смиˈтанку / зу смиˈтаноў таˈки ўл′еў / ˈжуби ˈбуло вуˈна кислуˈвата // а фа̣ˈсол′і укˈремо // фа̣ˈсолі с′і укˈремо зва̣рила / туˈди с′і фа̣ˈсол′і рустуўˈкало / кулуˈтіўкоў с′і рускулуˈтила і туˈди ˈвил′:али то ўс′о дуˈкупи // і ше шкˈварки сˈмажили / шкˈварк’іў тˈроха / циˈбул′і / смиˈтанойу п’ітбиˈвали // а ў нас ше ĭ ˈбул′бу киˈдайут ду фа̣ˈсол′і / і кˈрупи / ка̣пуста / ˈбул′ба і кˈрупи // ˈможна і засиˈпати / ˈдехто йачˈм’ін:ими кˈрупами засиˈпоў / йачˈм’ін:ими і пшоˈн′аними круˈпами засиˈпали (Мк)

Бˈрачна ка̣ˈпуста

ˈКидалос′і ка̣пусту / ва̣рилас′і / ва̣рилас′і / туˈди пуˈкушали / шуб ни ˈбула квасˈна / туˈди да̣вали ˈбул′бу / пшуˈно // накиˈп’іла на тиˈку гусˈту / ˈфаїна / то ˈбула бˈрачна ка̣пуста // ˈабо гоˈроху замˈн′али // ну ту ўже ду ˈтейі / шу на брак йе / да̣вали на в’іˈс′іл′:а / на христини / ту то гуˈроху ни да̣вали / іˈно пшиˈно / і тиˈка вуˈна ˈмала ˈбути гусˈта / ˈфаїна (Мн)

Ка̣ˈпуста с фа̣ˈсолейу

Фа̣ˈсол′а укˈремо ва̣рилас′а / карˈтопл′а укˈремо / руˈбили пйуˈре і туˈда / і спˈраженойу муˈкойу запраўˈл′али / циˈбул′і сˈмажили на уˈл′ійі (Мш)

Ка̣ˈпуста с фа̣ˈсол′оў

Ка̣пусту зва̣ˈрили ˈабо запа̣ˈлили там на йаˈк’імс′ ˈжир′і / а йак н′е / ту так // зва̣ˈрили / п’ітˈбили там / мулуˈком п’ітбиˈвали / п’ітˈбили / ˈдали фа̣ˈсол′і / пумˈн′ели (Вт)

Каˈпуста с фаˈсолʹкоᵘў

Каˈпусту зваˈрили / фаˈсолʹу ў банʹачˈку дˈруг’ім / рускулуˈтили / ˈразом ˈвим’ішили / пумасˈтили тоˈту каˈпусту вуˈлʹійем // уˈлʹіў ˈбили (Кнв)

Каˈпуста з гуˈрохум

Гуˈрох вaˈрили укˈремоᵘ / гуˈрох рускулуˈтили кулуˈтіўцеў аˈбо п’імˈнʹели йуˈго так ˈдобри // каˈпусту звaˈрили кˈвашину / ну ˈдали ду ˈтогу каˈпусту / тої гуˈрох / ˈвим’іш’іли ˈгарно // ну і пумасˈтили циˈбулʹкоў зуˈжариноў там / чи вуˈлива / чи ˈмасло / чи ˈсало / шо-ниˈбутʹ (Кн)

Каˈпуста п’ітˈбивана

НаˈрʹІзали / наш’иткуˈвали / каˈпусту в’ідваˈрили тˈрошка // ˈоцту скуˈрʹіше ни ˈбуло / ту тиˈких ˈкислих ˈйаблук / нак’іˈдали / там вуˈно ˈбуло тиˈке ˈкисле // ˈтожи ˈабу йаˈкусʹ круˈпу ˈдали дріˈбненʹку / ˈабу бˈрали ˈлошку-дв’і муˈки і так на мулуˈцʹі чи на ˈчому закулуˈтили і заˈлили / і тиˈка ˈбула каˈпуста // фаˈсолʹу укˈремо ше вaˈрили тиˈку дріˈбненʹку // так ˈсамо звaˈриласʹі / рускулуˈтили / заˈлили ду каˈпусти (ВБ)

Коˈлочена каˈпуста

Каˈпусту переˈважно кˈвашину в’ідˈваруйут / ˈпотім ˈбулʹбу укˈремо ˈварйат / фаˈсолʹу укˈремо // п’ізˈнʹіше то ўсʹо зˈйеднуйут / запраўˈлʹайут там смиˈтанойу / шкˈварками заˈжаруйут // «коˈлочена каˈпуста» ˈкажут (Двг)

Капусˈнʹак

ˈКинула там куˈсок мˈйаса / ˈбулʹбу ˈрʹіжеш так / йак на ˈзупку // і туˈди каˈпусти / баˈгато каˈпусти // і заˈжаруйеш там ˈтожи пум’іˈдори / заˈжаруйеш / ˈдобри убˈжариш / смиˈтани туˈда // то йе капусˈнʹак (Двг)

І капусˈнʹак зноў вaˈру / ту знов тиˈкиї ˈрідшиї // ˈбулʹбу кˈрайу / йак на суп і там п’іўголоўˈчинки ўкˈройу каˈпусти / і ˈзелені / і таˈмату / і вaˈру / то «капусˈнʹак» назиˈвайемо // то йе каˈпуста гусˈта з ˈбулʹбом таˈком мˈнʹатом / розуˈм’ійеш / а ˈпотім мˈнʹатком роскоˈлочуйемо / а то йе кˈрайемо // то назиˈвайемо «капусˈнʹак» (Кт)

Капус′ˈн′ак

Йак йе ˈфаїна ˈк’істочка / ˈк’істочку / каˈпусти / туˈди ˈбул′би і ˈтожи тˈрошка заˈжарити і ўс′о / і йе капуˈс′н′ак (Мн)

етнографічне: [*На Святий вечір*] Каˈпусту бˈрала / йідˈну ˈлишку ˈз′іла / а з дˈругоў ˈлишкоў вихуˈдила надˈв’ір і сˈлухати / де миˈне заˈгаўкайе пес / ў йаˈк’і стуруˈн′і // ў йаˈк’і стуруˈн′і заˈгаўкайе / зˈначит там п’іˈду ˈзамуш (АВ)

Назви супів

Суп гуˈроховиї

ˈКубиками наˈр′ізуйу ˈбул′бу / чут′-чут′ п’ідˈжарити // споˈчатку мˈйасо / звaˈрити мˈйасо / ˈпотім туˈда ˈкидайеш то / а фаˈсол′у вaˈру окˈремо і заˈжарку ˈробл′у / муˈку п’ідˈжаруйу / туˈмат / циˈбул′ки ˈкидайу туˈда (Пт)

Суп з ˈчириком

ˈТ′істо заˈм’ісимо і ˈпотім ˈабо на ˈтеркал′і / ˈабо так дріˈбнен′ко пушчиˈпайу і суп таˈкиї вaˈру // — *Що ще туди даєте, крім тіста?* — Моло̆ˈко / моло̆ˈком ˈкапку заˈм’ісимо і чут′ п’ідˈсол′у і ˈпотім во заˈм’ішу так тˈвердо // ˈбул′ба / ˈтойе ˈкидайу і заˈжарку ˈробл′у // ми завжˈди назиˈвали «суп з ˈчириком» // а маˈлі ˈнаш’і то ˈл′убл′ат ˈкидати на моло̆ˈко (Кт)

ˈЗупа

ˈБул′ба / фаˈсол′а / хто з гˈречком / хто ше ĭ з каˈпустом / ˈнав’іт′ на сн′ідан′а // — *А чим замащують?* — Шкˈварки / циˈбул′а (Кт)

ˈБул′би с′і ўˈр′іже / гриˈб’іў аˈбо с′ˈв’іжих // с′ˈв’іж’і гриˈби в’ідваˈритс′і / пereˈжарит / Укˈсана ше зі смиˈтаноў і туˈди ў ˈзупу // і ше с′і заˈжарит / кˈропу питˈрушки с′і ˈкидайе (Ср)

ˈБул′ба с′і накˈрайала / ˈморква і фаˈсол′і (Крк)

Йак так: ˈбул′бу рускˈройу / і ˈморкви дам / і каˈпусти дам / і фаˈсол′і ˈтойі мулуˈден′куйі // ту вуˈна с′і сˈкоро звaˈрит (Прд)

ˈБул′ву пукˈрайали / пусˈтавили вaˈрити // муˈки тˈроха засˈмажили / даˈли там // і тика ˈзупа / і тиˈка ˈбул′ва кˈрайіна ˈбула (Рж)

ˈЗупа ˈчиста

Но ˈбул′ба і вуˈда / шуп там ни ˈбуло н′і муˈки / припˈраву йа даˈйу / там ˈморква // а та ˈбул′ба с′і рускиˈпит і таˈка вуˈна йе ˈдобра // — *А м’ясо туди даєте?* — Чи мˈйасо / чи скˈварки / ˈморкву // йа то ўс′о даˈйу / ті сˈпеційі (Прл)

ˈЧиста ˈзупа

ˈБул′ба і вуˈда / і заˈтерти часниˈком / а ˈпотім ˈтуйу ˈбул′бу т′рошки так пурузмиˈнати / і таˈка во с хˈл′ібом ˈзістс′і (Шк)

ˈГола ˈзупа

ˈКидайу мˈйасо чи там ˈкос′ті йаˈкойіс′ ˈкидайеш / вуˈно там накиˈпит / ˈпотім ˈкидайу ˈбул′бу / п’ідˈжарила ˈморкви / ну там припˈрави ўс′і / там петˈрушка / кріп / туˈда ˈкину // ˈали йа ˈл′убл′у / йакˈшо йіˈйі рускулуˈтити / зˈнайеш // ту ˈбул′бу рускулуˈтити / а ˈпотім і вуна так / но йак припˈрав’іў дас′ / і ˈпотім таˈка ˈгола ˈзупа // ˈали йак каˈвалок мˈйаса пˈливайе / то воˈна вже ни ˈгола (Пт)

ˈЗупа с ˈт′істом

Бˈрали рузбиˈвали / шуп вуˈно с′і ни ˈдуже ˈл′ело / шуп ˈбуло тиˈке т′рошка гусˈт′іше // йак / йа киˈдала йуˈго на укˈр′іп / ту вуˈно с′і руˈбило тиˈке / йак палиˈничка // то ˈзупа с ˈт′істом (Прл)

ˈЗупа з ˈлокшом

ˈКинули ˈпару ˈбулб’іў / наˈр′ізали ˈтойі ˈлокш’і / хто хт′іў з мулуˈком / а хто хтіў / ту циˈбул′ку заˈжарили / пумасˈтили і то назиˈвалос′і / шу ˈлокша (ВБ)

ˈЗупа з муˈком

ˈБул′би с′а ўкроˈйило та ĭ так пˈросто / пˈросто замасˈтилос′і і так ˈйіли // а ше ĭ тиˈку вaˈрили ˈзупу / жу муˈком п’ідпраўˈл′ели // муˈку сˈмажили на паˈтел′ні і пуˈтому рузрубˈл′али на ˈвод′і / і вуˈна т′роха ˈбила гусˈт′іша (Пр)

ˈЗупа с каˈпустоʸў

Пусˈтавила ˈбул′бу вaˈрити / ˈкинула ˈморкви ˈтамкаї // а туˈди / йак с′і ˈбул′ба дуˈваруйі / ўже киˈдаїте / т′рошка ˈр′іжете г′рупше каˈпусту і к’іˈдайете / заˈмашчуїте чим хто ˈмайе: чи вуˈл′ійоў / чи ˈсалом (Зв)

ˈЗупа с фаˈсолʹоў

ˈЗупу з виˈликойу ˈб’ілойу фаˈсолейу ваˈру // ˈможу запˈражити муˈкойу / а ˈможу ˈдати макаˈрон // ˈали макаˈрон убуўйасˈково ˈлʹублʹу св’ій дуˈмашнʹій зˈроблениї // і запˈражити йі тˈрошка // муˈкойу так с фаˈсолейу / а ˈможна так бес запˈрашки / ˈали ˈдати тˈрошичка макаˈрону (АВ)

Фаˈсолева ˈзупа

Фаˈсолʹі сʹі ваˈрила / а туˈди / йак йу сʹі фаˈсолʹі дуˈварувала киˈдали ˈбулʹбу / ˈморкви киˈдали // туˈди там іˈше руˈбили йаˈкусʹ там заˈжарку // там заˈжарили тˈрошки муˈки // хто ˈкидаў макаˈрону чутʹ-чутʹ / хто вирм’іˈшелʹу (Мк)

Пом’ідоˈрова ˈзупа

То ваˈритсʹа риш / пом’іˈдори йа сˈмажу / переˈцʹіджуйу ˈчерез друшˈлʹак / так ˈшуби ни ˈбуло // биˈру тˈрошка дʹріпку смиˈтани / ˈможна ˈдати жуўˈток і чутʹ-чутʹ муˈк’і // куˈли вуˈно ўже зваˈритсʹі / рис зваˈритсʹі / туˈди ше рускуˈлочуйете і залиˈвайете ду ˈтого // і ˈдуже ˈфаїна ˈзупа (Гд)

Сˈтиранка

Ваˈрили на вуˈдʹі даˈвали пшуˈна / туˈдʹі друˈбили ˈк’істо / коˈли вуˈно ўже пшуˈно зваˈрилосʹі там // руˈбили тиˈку сˈтиранку / бу буˈвало там заˈжарили йі і ˈморквойу заˈтерли / ту тиˈке ˈбуло сˈтиранка / тиˈке йак ˈзупа / бу на вуˈдʹі (Тр)

Сˈтиранʹка

ˈТʹісто зам’іˈсила так тˈвердоʸ / пушчиˈпала / пушчиˈпала / дрібˈнеїко / ˈбулʹби сʹі зваˈрили / йа ˈвергла тоˈту сˈтиранʹку і та сˈтиранʹка сʹі зваˈрила / тиˈкойе йак ˈзупа / ріˈткойе сʹі зроˈбило (Прд)

ˈБулʹви з ˈйушкоў

Накˈрайалиˈбулʹв’іў / ўˈлʹели вуˈди / сˈмажили тˈроха циˈбулʹі і то руˈбили ˈбулʹви з ˈйушкоў (Вл)

ˈБул′ви зу сˈтиранкоў

Зам’іˈсили ˈт′істу / рускаˈч’ели то ˈт′істу і так шчиˈпали / а йак н′і / то кˈрайали / накˈрайали // і ˈбул′ва с′і зваˈрила / туˈди там ˈкинули ду ˈтого (Кн)

КˈрупнˈекК

ˈБул′бу пукˈрайали / ˈбул′ба с′і зваˈрила / а туˈди заˈсипали йаˈкоўс′ круˈпоў // там замасˈтили йаˈкимис′ шкˈварками / циˈбулеў (Мк)

РуˈсолˈникР

ˈБул′ба / ну мˈйасо ˈтожи ˈможи ˈбути / засиˈпайес′і зˈразу ˈрисом / ˈп’ісл′а ˈтого даˈйес′а / вуˈно там прукиˈпит / даˈйес′а ˈморква / ˈтерта на ˈтерку / ну і залиˈвайес′а смиˈтанойу і уг’іˈрок убуўйасˈково // кˈвашиниў (Гс)

РоˈсолˈнікР

ЗасиˈпайеР хто ˈрисом / йа засиˈпайу пинцаˈком / ˈтими гˈрубими / перˈлоўком / ˈбул′ба / ˈвог’ірка кˈрайу / ˈморква / ну і там заˈжарка / ˈзелен′ (Кт)

Назва бульйону

РуˈсіўР

ВуˈдаР к’іˈпит / ˈвимоч’іт мˈйесу / туˈди к’іˈдайут і скˈручуйут на маˈлен′киў газ / бу йак зак’іˈпит сˈкору / ту ˈбуди ˈсивиў / тиˈкиў б’іˈл′авиў // а йак в’ін на маˈлен′к’ім ˈгаз′і / ту в’ін чисˈтен′киў (Зв)

Назви молочних супів

ˈЗупка муˈлочнаЗ

ˈБул′ба кˈрайалас′і во і вуˈна с′і ваˈрила / та ˈбул′ба // а тоˈд′і ˈтойі сˈтиранк’і надруˈбили / надруˈбили / нашчиˈпали / нашчиˈпали і ˈкинули ду ˈтойі ˈбул′би // а тоˈд′і вуˈно с′і зваˈрила ˈбул′ба і то / а ˈборше с′і ˈбул′ба ваˈрила / а ˈпотім аш киˈдали сˈтиранку // тоˈд′і вит′еˈгали і ˈл′ели моло́ка ду ˈтойі // і то таˈка ˈзупка муˈлочна (Бл)

ˈБул′ви зу сˈтиранкоў

НаˈрˈізалиР ˈбул′в’іў / ў̆ˈл′ели вуˈди / зам’іˈсили ˈк’іста / рускаˈч’ели / пуˈрˈізалиР тиˈк’ійі луˈпатк’і / тугˈди пуˈрˈізалиР так дˈрˈібно / туˈди миˈтали ду тих ˈбул′в’іў / йак с′і зваˈрили // то каˈзали «ˈбул′ви зі сˈтиранкоў» // заˈл′ели мулуˈком і так ˈйіли (Вл)

Квасна каша

Варыли на сулотк’ім мулуц′і пшоно і на сулотк’ім мулуц′і // потім / йак с′і та каша дуварувала / туди ўл′али сирватки і била квасна каша // то тайак гурйачо / ў жнива / ту варли туйу квасну кашу // д′іти привикш’ійі тайак йа / ту йім // а тепер звары / де вуни будут йіли (Кр)

Макарон

Йак йа ше мала йеіц′а / кинула йіі̆це / на мулуц′і / зам’ісила / так дуже твердо / йак хт′іла / чи твердо / чи мн′акше / на мулуко кинула (Вр)

Кл′уски

Бул′би нар′ізали / нар′ізали / а ту зам’ісили / нашч’іпали / нашч’іпали так // дехто р′ізаў / знайеш / дехто шч’іпаў тик’ійі // б’іл′ше хт′іли тиких шч’іпаних / бу то казали / жу то тик’і дуже добр′і шч’іпані // хто мулуком / хто то з свинонойу йіх зажариў // а з мулуком / но то м’ій брат так дужи л′убиў ўсе // того мулука / ну води / мулука / кинути туда пшина / а туди тих кл′усок зноў зам’ісити і нашч’іпати туда (Ср)

Кип’іла вуда / ў̆лили мулука сулоткого / туди накидали тих кл′уск’іў / надробили (Мн)

Ну а во вибила йаі̆це і зам’ісила / пур′ізала // і кули на мулуц′і / кули мастила // — *А з бульбою не варили?* — Варила (Гр)

Кл′уцки

Та то м’ісили нагрубше руками / шч’іпали кл′уцки // йа вару кл′уцки на вечір // — *А бульби туди не кидали?* — А йак хто хт′іў // мин′і чос′ нудке було з бул′бом // а саме л′іпче їшло // а кидали бул′бу / хто хт′іў бул′бу / хто хт′іў так (Вр)

Кл′уск’і / макарон / стиранка

Накрайаў бул′ви / бул′ва кип’іла / а потім надрубили так дрібнен′ку[у] / зам’ісили твердо т′іста / надрубили // і мулуком залівали // чудова йіда була (Грд)

Сˈтиранка

Вaрили так: мулуˈка ўˈлʹали / пуˈрʹізали ˈбулʹбʼі тˈрошки і ˈпотʹім замʼіˈсили ˈтʹіста / там нашчиˈпали ˈтойе ˈтʹісто / нашчиˈпали / заˈкинули і таˈке во ˈбуло / таˈка ˈбула сˈтиранка (Шк)

Звaˈрили ˈбулʹби / ˈрʹізали на куˈсочкʼі / ˈбулʹба сʹі дуˈварувала / туˈди так шчиˈпали сˈтиранку / мʼіˈсили ˈтʹісто / киˈдали і заˈлʹели ˈпотʹім моло̀ком // а ˈйенчʼі бес булʹб вaˈрили (Зв)

ˈБулʹба сʹі вaˈрила / пукˈшили ˈбулʹбу / ˈтайак ˈзупа вaˈриласʹі // а ˈпотʹім ˈбулʹба сʹі звaˈрила / туˈди ˈкʼісто звaˈрили / і туˈди ˈножиком так на стілʹˈници пукˈрайали // то сʹі назиˈвала сˈтиранка // і то сʹі свѝниноў масˈтило / і з мулуˈком ˈможна ˈбило ˈйісти // і на мулуˈцʹі саˈму сˈтиранку / а ˈможна руˈбити сˈтиранку з ˈбулʹбойу (АВ)

Пшуˈна тˈрошка сʹі даˈвало / пшиˈна і замʼіˈсила там во / так ˈжуби вуˈно сʹі ˈбʼілʹше круˈшило / ни кˈрайали / но так шчиˈпали // куˈлисʹ йа ше ˈбула маˈленʹка / памйаˈтайу ў ˈбаби / ту ˈнавʼітʹ тиˈку сˈтиранку ˈбула / ˈбулʹби туˈда даˈвали // ˈвʼічно ту сˈтиранку ˈбабцʹа руˈбили // а йа йі шосʹ ни могˈла / бо там ˈбула ˈбулʹба ше // ˈрʹізали ˈбулʹбу на вуˈдʹі / а туˈдʹі / ˈбулʹба / ўже йак ˈбула пруˈварена / вуˈни залиˈвали мулуˈком / а пʼізˈнʹіше оˈто ˈтʹісто руставчали і так ˈтерли // і йа то ˈтʹісто вибѝрала / а ˈтойі ˈбулʹби нʹіˈйак // вуˈна ни ˈдуже ˈмайе смак та ˈбулʹба на мулуˈцʹі // йак ˈбулʹбу даˈвали / ту пшиˈна ни даˈвали (Двг)

ˈБулʹба сʹі начисти і пуˈрʹіжесʹі на куˈсочкʼі і сʹі варит // туˈди заˈмʼісисʹі // і туˈди так во надˈроб’іт / надˈроб’іт / ну вуˈни рвут на кусˈки / там надˈроб’іт / надˈроб’іт і кʼіˈдайут туˈда і вуˈно закʼіˈпит с тоў ˈбулʹбоў і туˈди залиˈвайут мулуˈком / хто ˈробит заˈжарку (Мк)

Сˈтиранʹка

Кˈрайали ˈбулʹву / йак на ˈзупу / вaˈрили // а ˈтʹіста ˈпотім замʼіˈсили // і ўже / йак та сʹі ˈбулʹва дуˈварувала / хто хтʹіў / ту кˈрайаў так во / йак на ˈлокшу / а хто шчиˈпоў на дˈроби / то назиˈвали «дˈробинʹка» // — *То була «дробинька» чи «стиранка»?* — Сˈтиранка / ˈали дˈробили / ту ˈбила дˈробинʹка / кˈрайана / ту сˈтиранка…// і то ˈводу злѝвали / мулуˈком залиˈвали і то ˈйіли // то сˈтиранʹка ˈбила (Плн)

ˈЗатирка

Биˈру йіˈце / биˈру муˈки і рустˈру / рустˈру на тім / чи дˈвойе / чи удˈно йіˈце / рустˈру і киˈдайу // ˈали йа на ˈводу киˈдайу / йа ˈпотім ˈлʹейу мулуˈко (Вт)

А во з муˈки / так во во ˈвибиў йіˈце / во вуˈно сʹі зруˈбило тиˈкʼійі купˈки // і ўˈкинуў / заˈлʹеў мулуˈком // — *Куди вкинув?* — На ˈводу // такˈво путуруˈчили сти руˈками / вуˈно сʹі ўсʹо зруˈбило грудучˈки // йої / тиˈка ˈфаїна ˈзатирка ˈбула (Кнв)

ˈЗамʼішка / чир

То ˈбула разуˈва муˈка // і ту разуˈву муˈку миˈтали // то змуˈлоли на рас / во / і так ваˈрили ту ˈзамʼішку і ду ˈтого даˈвали мулуˈко (Кн)

Чир / кулуˈтʹуха

Тиˈку кулуˈтʹуху йідˈні назиˈвали / йідˈні чир // чир ту биў ˈрітшиї / а кулуˈтʹуха / ту ˈбула гусˈтʹіша // ту то вуˈда ˈбила кʼіˈпʼіла / на ˈжорнах змуˈлоли / пересʹійали ту муˈку і ˈсипали на укˈріп / закулуˈтили // йак гусˈтʹіше / ту ˈпотім ˈлʹели мулуˈка / с тим ˈйіли // і кукуруˈдзʹенʹку так ваˈрили і пшиˈничну муˈку (Плн)

Чир

А во вуˈда киˈпитʹ / ˈмайеш кукуˈрудзʹену муˈку / ˈдуже ˈдобри разоˈву ˈмелену на ˈжорнах пшиˈничну // і биˈреш ˈтожи ˈтойі муˈки / тут вуˈда киˈпитʹ // ти ˈводу биˈреш / йак кˈрохмалʹ ˈробити чи киˈсʹілʹ / рузбаўˈлʹайеш і тут пуˈмʼішуйеш / і лʹеш / ˈшуби ни ˈбуло тих гˈрудок // то сʹа пулуˈчайе / йак ˈкаша ˈман:а // а то ˈабо пшиˈничне / ˈабо с кукуˈрудзʹанойі круˈпи // а ˈпотім ˈмайеш тут ˈпарине мулуˈко / йак вуˈно ўже закʼіˈпʼіло // і тої чир тиˈкиї густуˈватиї / тиˈкиї ˈдоситʹ густуˈватиї // то ти ўже не розбаўˈлʹайеш вуˈдойу / а ˈтʹілʹки биˈреш то ˈпарине мулуˈко і туˈда / ˈпотім мʼіˈшайеш // аˈга / рʹідиˈна ўже пʼідˈходит / таˈка нурˈмалʹна // і пу ˈмисцʹі ˈкожному // йак зʹіў ˈтого ˈчиру (Мш)

Вудʹаˈник

Моло̆ˈка і там заˈсипала пшиˈна / йак то с пˈроса / во пшиˈно // і то зваˈрилосʹа і то ду пироˈгʼіў то ˈфаїне / ше ˈпотім тиˈке ріˈтке / ни гусˈте / ˈжуби

ˈбило / но тиˈке рʹідуˈвате на мулуˈцʹі // пироˈги зоᵘ смиˈтаном / а ˈпотім ше ˈтого вудʹаниˈку тˈроха пухˈлʹапати (Вр)

Гˈречка з мулуˈком

Гˈречка вaˈритсʹі / тˈроха мулуˈка сʹі ўˈлʹейе / ˈдастсʹі тˈрошка ˈцукру і пуˈсолитсʹі ду смаˈку (Кн)

ˈКаш'і на мулуˈцʹі

Пшуˈно сʹі вaˈрило / ўˈлʹелосʹі мулуˈка // а туˈди ˈбулʹбу ˈтерла і дуˈсила / і тˈрошка ˈдала там йіˈце ˈдала і тˈрошка муˈки // і таˈк'і галушˈкы зруˈбила / ўˈкинула і то так пу ті ˈкаш'і галушˈкы // ˈдʹіти прихуˈдили зі шˈколи / ўсʹі галушˈкы ˈвылапали / ˈкашу лиˈшили (АВ)

Кˈвачка

ˈБулʹва пукˈрайана і там накˈрайали каˈпусти / тиˈкойі во / сʹˈв'іжуйі / ду ˈтого і ˈпотім заˈлʹели мулуˈком // — *Пареним молоком?* — ˈПариним мулуˈком (Кн)

Галушˈки

Зам'іˈсили ˈтʹісто / а ˈпотім рустаˈчали / кˈрайали на тиˈк'і пуˈлоски і туˈди / йак лапˈшу // ˈали ду ˈтого ˈтʹіста ˈможна ˈбуло даˈвати йаїˈце / ту вуˈно ˈбуде тˈверче / бу тиˈка муˈка / вуˈна ни йе тиˈка ˈдуже ˈфаїна таˈка муˈка / ту вуˈни сʹа ˈфаїнʹі звaˈрили / тиˈк'і ни ˈбули рузˈлʹізлʹі // а ˈбуло куˈлисʹ тиˈке / ше куˈлисʹ / ту даˈвали ˈбулʹбу / кˈрайали / вaˈрили ту ˈбулʹбу / а ˈпотім ду ˈбулʹби і заб'іˈлили йіˈйі // но і йак йі вaˈрили / ту ˈбулʹбу в'ітцʹіˈдили с ˈтойі ˈйушки / туˈди налиˈвали мулуˈко / ду ˈтого мулуˈка / пуˈчало киˈп'іти / туˈді даˈвали ті галушˈки / те ˈтʹісто // ˈале ˈтʹісто ˈбуло тиˈке: ўзʹаў йаїˈце / рузˈбиў / рузм'іˈшаў с том муˈком і туˈди лʹ:аў / лʹ:аў / з ˈлошком так набиˈраў / то ˈдуже ˈбули тиˈк'і смачˈнʹі (См)

На молоˈцʹі то варʹат тиˈк'і галушˈки: даˈйут тˈроха мулоˈка і йіˈце і таˈке ˈроблʹат ˈтʹісто йак би на блʹіˈни / тиˈке тˈроха ˈрʹітше / і ˈлошкойу ˈмечут на тотоˈво / на моло̀ко / то на моло̀ˈцʹі таˈк'і галушˈки (Шм)

НАЗВИ РІДКОЇ СТРАВИ

Назви страви зі зварених у сироватці крупи чи борошна

ˈПолиўка

Муˈка сʹа тˈроха запˈражит і закоˈлотитсʹа ў ˈтуйу жинˈтицʹу / заваˈритсʹа / і то йе ˈполиўка // ˈали ˈлʹіпши ни вубгрʹіˈвати ˈсира / ту ˈлʹіпша ˈполиўка йе с тиˈкого / нʹіж с таˈкойі саˈмойі жинˈтицʹі (Нк)

А то с квасˈного моло ˈка чи там жинˈтицʹі посˈтавили // посˈтавили то на тім // ну і шо / і муˈку пʼітпˈравили / ну на чʼім / на вуˈдʹі / чи там ше і ˈнавʼітʹ на мулуˈці // там тˈроха мулуˈка ўˈлʹали / жуб ни ˈбуло ˈдуже страшˈне / бу то жинˈтицʹі сʹі звaˈрило / то ˈчорне // і запˈравили муˈком і ўсʹо // кваскоˈвате і ˈйіли // ˈнавʼітʹ і ду ˈбулʹби то бˈрали (Вр)

А ˈполиўка / то назиˈвайесʹа ˈполиўка / шо сир воб’ігˈрʹійут / то йе ˈполиўка // та во ˈполиўку пусˈтавили / заˈсипали гˈреч:аними круˈпами і то тиˈка ˈбила / пусуˈлили тˈрошка // *— А як ту страву називали?* — Ну ˈпросто ˈполиўка (Врб)

Ўˈзʹали квасˈне мулуˈко / йак вуˈно сʹа сˈкисло і заˈсипали пшиˈном // то сʹа звaˈрило / ну ˈали ˈшуби ˈбула ше смиˈтана // і пʼідˈбили / ну вуˈна тиˈка ˈфаїна та ˈполиўка ˈбула (См)

Пусˈтавила вaˈрити ˈполиўку і заˈсипала / аˈбо ˈрисом / аˈбо гˈреч:анойу круˈпойу // туˈди смиˈтанойу ше пʼітпраўˈлʹала / бу то так ˈполиўка ту (Гр)

Хто ˈсипит *(до сироватки)* попеˈрет кˈрупи / шуп звaˈрилисʹі / гˈреч:анʹі / а хто рис // то таˈке йе // туˈди на смиˈтанʹі тˈрошка пʼітпраўˈлʹайут (Мн)

А ˈполиўку ˈтожи вaˈрили і туˈди йіˈйі муˈком тˈрошка пʼітпˈравили / на суˈлоткʼім мулуˈцʹі / і ˈсира ду ˈнейі ўˈкинули (Тр)

ˈПоливку вaˈрили ˈнавʼітʹ зу жинˈтицʹі зоʸ жинˈтицʹі / з ˈсирватки // ў ˈтойе і пʼідːˈали муˈком і ˈбило ˈдобре (Зл)

ˈПоліўка

Пшуˈна тˈрошкʼі даˈвали / пшуˈно сʹі звaˈрило // туˈди залиˈвали ˈсирватку і тˈрошка муˈки пʼітбиˈвали і таˈка ˈбула ˈполʹіўка (Зв)

Сˈтавили то зˈгушчене мулуˈко квасˈне на ˈкухнʹу // вуˈно сʹі зруˈбила і ˈсирватка / і сир / а туˈди ше пˈітˈбили муˈкоў // а туˈди ше з дˈругого гурˈцʹе дуˈкинули ˈсира / ду ˈтого / би ˈбуло гусʹˈтʹішого / ˈсира (Мк)

ˈПолʹуўка

[*Варили на сироватці*] Даˈвали тˈрошка ˈрижу / пˈітˈбили тˈрошка муˈком (Крк)

Назви драглистої страви із заквашеного житнього борошна з додаванням буряка, часнику

Кˈісеˈлицʹа

Кˈісеˈлицʹа / то руˈбили уˈвес змуˈлоли // туˈди ˈтого уˈвеса то чиˈнили / вуˈно сˈкислу / туˈди вˈіˈдːушували і ˈлʹели ў баˈнʹек // там ˈдали чˈісˈнок / тˈроха тˈмину ˈварили // сˈтавили ду пˈйеца / на пˈйецу буў тиˈкиї саˈмиї ˈдоўгиї / пуˈломисло сˈтавили ду пˈйеца і мˈіˈшˈели / і таˈка сʹі звaˈрила / сʹі назиˈвала таˈка кˈісеˈлицʹі (Вл)

Пˈітˈчинʹували / ˈбуло ˈжитне ˈтʹісто / пˈідрабˈйели / ни на дˈрʹіжджу / а тиˈке ˈтʹісто пˈідрабˈйели // і вуˈно ˈвикислоʸ / і то ˈтʹісто даˈвали до сˈлойічка / і ˈпотім бˈрали // ˈабо ˈжитне / пereˈважні ˈжитне / ˈабо вˈіўсʹениї ґрис // і то даˈвали ду йаˈкогосʹ банʹеˈка / ˈдали ˈтого ˈтʹіста / закˈрили // ˈпотім вуˈно ˈкисло там три дни чи шˈтири дни // ˈпотім цʹіˈдили то / даˈвали буˈрак чирˈвониї / звaˈрили і так ˈлʹели (Вт)

То йе ˈжитнʹа муˈка / йіˈйі рускˈвашуйутʹ з вуˈдойу // і там ˈперше ше дˈрʹіжджˈі / ˈпевно / ше тˈрошки і вуˈно ˈкисне // вуˈно ўже ˈкисне / та нивиˈлика кˈілʹкˈістʹ ˈтойі // тоˈдʹі биˈретсʹа ˈтого ˈтʹіста // йоˈго зберʹіˈгали так ў ˈбанцʹі / закˈрите чи там ў глиˈнʹаному ˈгоршку завˈйазане // сˈкорше кˈришок / ˈтого ни ˈбуло // беˈретсʹа тˈрошка і там рузбаўˈлʹайетсʹа з вуˈдойу і муˈки / ˈімен:о ˈжитнʹа / ўсʹо ˈжитнʹа муˈка / разуˈва / ˈмелина / таˈкого пуˈмолу гˈрупшого // і вуˈно накˈіˈсайі / йак на хлʹіп // а тут ˈваритсʹа г вуˈдʹі буˈрак наˈрʹізаниї і чˈіснӑку ˈпотім / йак ўже буˈрак гуˈтовиї / чˈіснӑку // а то ˈтайак крухˈмал / рузбаўˈлʹейеш ˈбˈілʹше вуˈдойу / то ˈкисле і ˈлийеш ў ту ˈводу // то руˈзумˈішуйеш / ˈшуби ни пригуˈрʹіло / ˈдужи ˈлʹубит пригуˈрʹати // то таˈка / йак кˈіˈсʹілʹ чирˈвониї // і то тиˈке густуˈвате / тиˈке смачˈне //

ч’існа|ком зап|равити |можна / к|ропом зе|леним |можна зап|равити // но бис с|мажиной̆і ци|бул′і / во |тіл′ки бу|рак і му|ка |житн′а // йа|ке то смач|не (Мш)

То зараб|л′ели |житну му|ку / |т′істу / бу ку|лис′ пик|ли хл′іп ў п|йецу // і то зараб|л′ели / п’іт|кислу / і ц′і|дили |чириз |марл′у там / чи |через |ситко / |через шо / і ки|п’іло / м’і|ш’ели і ўс′о (Грд)

У|вес на|мочували і так зак|вашували у|вес і с |тойі |йушки то |була к’ісе|лиц′а (Шм)

То ти|ке: п’іт|бита |житна му|ка / і п’ітби|вайес′і / і там ба|гато с′і да|йе часнач|ку / к|мину і бура|ка чир|воного (Блз)

К’ісе|лиц′і

Би|рему |житу і на|мелиму і ту|д′і вис′і|вайему / а той |вис′іўк’і / му|ку ву|сібне / а ти |вис′іўк’і би|ремо[у] / да|йемо |т′іста і |воз′мемо |т′іста і тих |вис′івок ду бан′іч|ка і ву|но |чириз н′іч пу|кисне / а |рано би|ремо |марл′у // ми ку|лис′ на |ситу / |або на |ситу / ми йу|го |ц′ідимо і ту|д′і би|ремо к’іпити|мо |воду і ту|д′і то / жу ми в’ітц′і|дили / то |л′ейемо на ук|р′іп / да|йемо чис|нак // то йе та|ка йак п’іс|на ст|рава |дуже (Бл)

Да|вали в’і|с′ену кру|пу |або му|ку в’і|с′ену / русчи|н′ели на тім / ну зру|били ти|киї квас / |пот′ім |л′ели на |воду / к’іпйа|чену / ну і тиш так ру|били ду сма|ку / би ни за|дужи квас|на і да|вали кмин / ч’іс|нок / і то зали|вали // ну і там ва|рили фа|сол′у / а|бо б’іп // йуш йак с′і то зва|рило і то с′і ук|реме зва|рило / пом’і|шили / і так |було |разом (Кн)

Ўз′еў закулу|тиў ў|вечир т|рошка му|ки / даў там т|рошка |т′іста і ву|но п’іт|кисло ду |рана / прец′і|диў / зва|риў / л′еў на |воду / зак’і|п’іло / руск|райаў бу|рак / чир|вона к’ісе|лиц′і |була во (Кнв)

Му|лоли у|вес і ў|з′ели у|вес ду гур|ц′а |дали / і за|лили ву|доў |теплоў / пус|тавили // і ву|но так |кисло // |дуже |добройе |було // ву|но |викисло // |пот′ім ми з|в’ідтам б|рали і ц′і|дили йі|го… // пуц′і|дили / |дали на |кухн′у ва|рити і м’і|ш’ели (Рж)

Киˈсʹілʹ

Руˈбиласʹі ˈпʼідмолотʹ гˈвечир зу стаˈрого / з ˈжитнʹого / ˈжыта / з муˈкы // ˈнʹіби дрʹібˈна муˈка по ˈситʹі / і та ˈпʼідмолотʹ / і ˈкʼіста тиж сʹі даˈвало ду ˈтойі ˈпʼідмолотʹі // вуˈна стуˈйала ˈчерез нʹіч // ˈрано ˈвода киˈпʼіла / ˈтуйу ˈпʼідмолотʹ / то сʹі назиˈвала / ˈлʹелосʹі на ˈтуйу кипʼіˈчену ˈводу // і вуˈно так заˈгуслу // но не ˈбило таˈке гусˈте / но так во / йак пʼідˈнʹаў колоˈтоўцʹу / ˈжуби з колоˈтоўцʹі шнурˈком полеˈтʹіла // а тоˈды звaˈрилосʹі оˈдʹ:елʹно бураˈкʼіў // бураˈки сʹі пукˈрайало дрібˈненʹко // йак тої киˈсʹілʹ ˈвыстыг / туˈди сʹі ˈдало тых бураˈкʼіў / чʼісниˈку тˈроха / і то на пʼіст ˈйіли з ˈбулʹбом // теˈпер ˈтого де би ˈдʹіти ˈтого ˈйіли / а коˈлисʹ то ˈйіли (Кр)

І на пʼіст вaˈрили ше киˈсʹілʹ // вaˈрили буˈрак // а то теˈпер ни гоᵘˈтуйут / то даўˈно гоᵘтуˈвали // буˈрак звaˈрили / аˈга / роᵘзᶜчиˈнили ˈжитнойі муˈки // русˈчиненому во ў тиˈкʼім маˈленʹкʼім / ˈтойе во // і ˈпотʹім ˈтойе / йак сʹі буˈрак звaˈриў / заˈлʹ:али / а русˈчина ˈбула квасˈна / вуˈно пучервоˈнʹіло і биў тиˈкиї киˈсʹілʹ нaзиˈвали // киˈсʹілʹ то ˈйіли з ˈбулʹбом / то ˈбило ў пʼіст ўсе вaˈрили (Зл)

А во тˈреба йіˈго русчиˈнити / вaˈриласʹа ˈбулʹба / вaˈриласʹа ˈбулʹба і буˈрак // ˈпотім русчиˈнили / русчиˈнили ˈтойе / а во ˈтуйу русˈчину і заˈлʹали ним / ˈпотім завaˈрилосʹа і то биў киˈсʹілʹ // биў тиˈкиї квасˈниї киˈсʹілʹ // — *З чим його їли?* — С хˈлʹібом / з ˈбулʹбом / с чим-ниˈбутʹ (Нк)

Русчиˈнили ˈтʹісто / муˈку ў ˈдʹішцʹі // ˈпотім ўˈзʹали ˈситкоᵘ / то процʹіˈдили і бураˈка ўкˈрайали і так вaˈрили (Крк)

Бˈрали ˈабо видˈро пуˈливане / ˈабо видˈро ˈбуло деревˈйан:е / ˈрʹізали бураˈки / так йак на боршч сʹі ˈрʹіже / і туˈдиї даˈвали ˈводу пирикʼіпˈйачену / а хто даˈваў пˈросто с кирˈницʹі і ˈжитне ˈтʹісто // і ўсʹо / і вуˈно ˈкисло // ˈвикисло / пуˈкушʼели сʹти / шо йоˈго ўже ˈможна вaˈрити / туˈдиї бˈрали банʹіˈчок / бˈрали ту рʹідиˈну / ту ˈйушку і ў баˈнʹек / пирикʼіпйеˈтити / туˈдиї бˈрали ˈжитну муˈку / пʼітˈлʹовану / то йе так / йак зˈмелина / рускулуˈтили і то запˈравили // і вуˈно тиˈке вихуˈдило гусˈте-гусˈте // — *Коли його варили?* — То ˈтʹілʹки ў Велиˈкодниї пʼіст / пereˈважно пˈйатницʹа і сereˈда (Дм)

К’і|с′іл′

|Бул′бу зва|рила / на |кухн′у |висипала / ву|на припик|лас′і на йід|ну с|торуну / на д|ругу // |д′іти йі|д′ет йак ну // і зва|рити к’і|с′іл′ // там їде |т′іл′ки бу|рак / час|нак / кр′іп / ну і ку|лис′ спиці|йал′но |к’істо рузву|дили / шуп ву|но |к’ісло / ту|ди к’і|с′іл′ ва|рили // ну йа |зарас да|йу т|рошк’і |оцту і т|рошки |цукру // ну а ў |б’іл′шост′і / йак |майу в’ітк|риті пум’і|дори / ву|ни йе сулотку|ваті / йа на тім ва|ру (АВ)

К’і|с′іл′ зу |житн′ойі му|ки

П’іт|с′ійали му|ки / ў|вечир русчи|нили / пириц′і|дили йі|го і ву|да к’і|пит / |али ми |л′:ели / і м’і|ш’ели / м’і|ш’ели // бу|рак чир|вониї с′і зва|риў і ту|ди |висипали ду |н′ого (Зв)

НАЗВИ ДРУГИХ СТРАВ, ПІДЛИВ, САЛАТІВ, ЗАКУСОК

Назви страв із картоплі

Назви страв із вареної картоплі

ˈБул′ба

ˈКухн′а гуˈр′іла / ˈбул′ба с′і звaˈрыла / ˈкухн′у пуˈмыли / ˈвысипали // но ˈбул′ба ˈзовсім ˈл′іпша ˈбула / йак тиˈпер / вуˈна с′і так рузсиˈпала / ˈтойі ˈх’ім’ійі ни ˈбуло / ˈжук’ів ни ˈбуло / ни круˈпили / н′іˈчо ни круˈпили / сам гн′ій / н′ітроˈфоски н′іхˈто ни знаў / саˈл′ітри н′іхˈто ни знаў / ўс′о на гноˈйу / ўс′о на натуˈрал′нім // на ˈкухн′у ˈбул′ба с′і звaˈрила // рузсиˈпали ту ˈбул′бу на ˈкухн′у // вуˈна с′і припекˈла на уˈдин б’ік / пупереверˈтали на д′ругий б’ік // туˈды на ˈмыски / таˈк’і глиˈбок’і ˈбили куˈлис′ / г′лин′ані // і ˈтуйу ˈбул′бу спикˈли на уˈдин б’ік / ˈпотім спикˈлас′і / на д′ругий б’ік / а пуˈтому у′л′ійі ˈтойі л′:аˈнойі чи ˈтойі зу ˈс′імйі зусˈмажили з циˈбул′ком (Кр)

ˈБул′бу кˈрайут на тиˈк’і ˈдол′ки / ту ˈробл′ат с таˈматом // во смиˈтани ўл′ут і таˈмату / і там ˈжиру йаˈкогос′ ˈкинут ду ˈтого // то вaˈрат / ту ˈбул′бу (См)

ˈБул′ба ц′іˈла / ˈбул′ба пуˈлускана / ˈбул′ба рідˈка

Вaˈру ˈбул′бу ниˈраз ц′іˈлу // ˈд′іти ˈнаш’і ˈл′убл′ат / йак ўзиˈм’і / ту йе каˈпусту беˈрем з ˈбочки і вуˈни суˈб’і виклаˈдайут на ˈкухн′у / зˈнайеш / прип’іˈкайут на ўс′і ˈбоки // а йак н′е / ту мˈнемо // ˈпотім пуˈверха си ˈтоже масˈт′ат // а вуˈде тиˈперка ˈтуйу моло|денˈку / ту беˈрем так во ˈлускайем // ˈлишком / зˈнайеш / русˈколемо на д′войе / на т′ройе русˈколемо і там ду ˈнейі даˈмо заˈжарку / смиˈтани і ˈпуру з′р′іжемо // зˈнайеш йаˈкиї пур йе / чи н′е? таˈка дріˈбнен′ка циˈбул′а / тиˈка зиˈлена // тиˈке дріˈбнен′ке / дріˈбнен′ке / тиˈке / йак траˈва во // вуˈно з весˈни ˈдуже сˈкоро виˈходит // і ми ˈтуйу ˈбул′бу п’ідтраˈсемо во / і йа ˈл′убл′у з кˈропом / і наш МиˈкоЛа м’ій ˈл′убит з кˈропом // кріп тиˈперка зноў пуˈс′ійала / йу сˈходит ми // пу тій ˈбул′б’і путраˈсу і вуˈна чут′ в’ідˈц′іджу / а ўл′у так п’іўгорˈн′атки моло|ка / тˈрошки смиˈтани і вуˈна // так назиˈвайем «ˈбул′бу пуˈлускану» // а йак н′е / ту ˈбул′бу ше тиˈку рідˈку вариˈмо / шо даˈйемо таˈмату тˈрошки // ˈбул′ба рідˈка / йе з ˈйушком том / розуˈм’ійеш / а ˈпотім йу ˈвикипит / ˈвикипит / ˈали вуˈна йе / кˈрайем / ни ˈлускайем йі ˈлишкоў / но в’ідˈразу

покрайу йі дрʹімно // вуна сʹі варит / і йу сʹі ду йушки ўсʹо додайе // тамату з зажарком / о / і висипле / о / то ми назівайем «булʹба рідка» (Кт)

Булʹба душена

Булʹба сʹа зварила / потім си смиташом замастили чи мали масло / то маслом замастили / а йак нʹе / ту нав’ітʹ квасне мулуко // била ўсʹака б’іда (Пр)

Тушена булʹба

Там нарʹізали булʹбу начетверо / пирирʹізали і тудʹі там давали периц / сілʹ / і давали там питрушку / моркву / цибулʹу // там можи йакого кусок сала чи може йакесʹ курйаче маў мйасо // і то ўсʹо вуно сʹі тушило / тудʹі даў трошки часнику пуустатку ўже / кули ўже дуварʹуйетцʹа / і можна мукойу п’ітбити / а можна так ўже / вуна сама смак майе / дужи добра / така / йак густа зупа (Тр)

Булʹба тушина

Майу мнʹасо чи ни майу мнʹасо / дала жир / цибулʹу / моркву і булʹби туда дала // пусулила / пуперчила / накрила і трошичка тумату / йак жару // жару / цибулʹу / моркву / ўсʹо дайу // вуно ў тому тушитсʹа // і та булʹба виходит тика // хочити рʹітчу // дехто ше п’ітбивайе мукойу / йа ни п’ітбивайу // вуна зразу с тойу йушкуйу тика добра / а потім / йак стигне / ту вуно ўже йе тике чуточку густʹіше (АВ)

Булʹба тушена з мнʹасом

А добре йе / йак йе трошка мнʹаса / ўкинисʹа // вуно сʹа зварит / а тодʹі булʹби накшу і смалʹцʹу ше додам // воно так сʹа стушит / моркви / цибулʹки (Врб)

Кулочена булʹба

Булʹба сʹі варила / і там де гуп пару ўкынули // і туди рускулутили / замастили і била кулочена булʹба (АВ)

Кулочина булʹба

Варитсʹі булʹба / йак булʹба сʹі дуваруйе / то тайак типер сʹі замашчуйе ўсʹім / приправи / ўсʹо і рускулотитсʹі і ўсʹо // ўсʹо сʹі пукулотит буде тика но

рі|досен′ка / са|ма |бул′ба ку|лочена // заправ|йейес′і / мас|на / там ци|бул′і чи там шк|варки / шо хто |хочи (Стр)

|Бул′ба ку|лочена

Зва|рили |бул′бу і ву|на ше ў ті |йушц′і / і йі рузім|н′али / і там |дали чи ту|шонку / чи |кусник сви|нини з|жарили с ци|булейу / ту то ву|на нази|валас′і ку|лочена (Тр)

Кулу|ч’інка

Йак ни |було мулу|ка / зва|рили |бул′в’іў на |веч’ір // ти |бул′ви рускулу|тили / за|парили |маку // |била ти|ка діў|ниц′і / ў ті діў|ници тоі мак рус|терли ти|киў ка|ч’еўкоў / ў|л′ели ву|ди і ту|ди |бул′ви зап|равили тим |маком і змо |йіли ти|ку кулу|ч’інку (Вл)

|Бул′би зу |с′імн′ам

Са|дили ти|к’і кунуп|л′і / ву|но |мало ти|ку гу|лоўку і |тойе |с′імн′а / з|найеш / |терли ў ти|к’і діў|ничц′і / |терли // йа |била ше ти|ка ма|ла і йам си ни|рас приїш|ла / рас пал′цем ў|з′ала / |з′іла / л′укс // ту|ди ти|ке |било |б’іле молоч|ко / і ту|ди вили|вали ду |бул′б’іў / і м|н′али / і |йіли / і ка|зали «|бул′би зу |с′імн′ам» (Ст)

Назви печеної на плиті картоплі

|Бул′ба / при|печена на |кухни

Ми йак ду ш|коли їшли / ту ми ўсе так на|р′ізали та|кими круг|лечками і на |кухни по^{у}прип’і|кали // йак ми ду ш|коли їшли / ў |мишчину нак|лали со^{у}|б’і / на|йілис′і |тойі |бул′би // та йак х|т′іли чим си мас|тили / чи за|жарком йа|ком / чи сми|таноў / чим-ни|бут′ // |али йі п’ідсо^{у}|лили і на |кухн′у к|лали і поприп’і|кали (Кт)

П|л′ацк’і з |бул′ви

Йак |д′іти х|т′іли |йісти / вуск|робали зу дв’і |бул′і / бу |були |кухн′і / |були |тійі / п|лити // ў|з′ели |тойі |бул′ви наск|робали / нак|райали п|л′ацк’іў / нало|жили на |кухн′у / трошка посо|лили і су|б’і ха|пали (Вт)

ˈР′ізники

А ми на ˈкухн′і пикˈли // ˈр′ізали ˈбул′бу / тˈрошки пусуˈлили / з удˈного ˈбоку / з дˈругоᵘго ˈбоку припекˈли (Ост)

Балаˈбух’і

Звaˈрили ˈбул′в’іў / ˈвимн′али і пуруˈбили тиˈк’ійі кˈруглійі / накˈлали на ˈкухн′у і то каˈзали «балаˈбух’і» (Вл)

Назви невеликих виробів із тертої картоплі з начинкою чи без, зварених у воді або молоці

Кˈнидл′і

То йу ˈтеркалос′і там ˈбул′бу / там шо то ше / муˈку ше додаˈвали / ше йіїˈце ˈможна ˈбило ˈдати // нароˈбили / на стіў накˈлали / на стіўˈниц′у / вaˈрили (Вр)

НатˈрecˈІ / натˈрec′і *(бульбу)* / тˈрошка здўˈшити / йіх // тої крухˈмал′ туˈди / йак в’ін ўсˈтойітс′і / тої крухˈмал′ тиˈки ˈдати ду ˈтейі ˈтертуйі ˈбул′би і тиˈк’і йак варинич̆ˈки / руcкaˈчайес′і // Гаˈнунˈцˈа СимаˈчихаТиˈк’і гˈруб’і / а йа тиˈк’і / йак варинич̆ˈки ˈробл′у // туˈди с′а зˈнайе / шу звaˈрат (Ср)

А во наˈтерла ˈбул′би / ˈвидусила і туˈди пуруˈбила тиˈк’і маˈлен′к’і каˈтул′к’і // — *Їх варили у молоці чи у воді?* — На вуˈд′і / бу на мулуˈц′і ту приˈгарувало // а поˈтому масˈтила сˈмал′цем / ше даˈвала ˈсира тˈрошк’і (Гр)

РуˈбилиС ˈтертойі ˈбул′би / даˈвали муˈки / йаїˈце даˈвали / ˈали то с ˈтертойі / сиˈройі і тиˈк’і во руˈбили / ў муˈку маˈчали / ну бумˈбул′ки ў нас каˈзали / і ˈкидали на ˈводу / вaˈрили / а ˈпотім з мулуˈком то ˈбуло ˈдобре // то ˈбуло ˈдуже ˈдобри з мулуˈком // а йак н′е / ту с ˈтого пˈросто чут′ руcкaˈчали / пушч’іˈпали і таˈкиї буў / таˈк’і ˈтожи з мулуˈком вaˈрили / то ˈбуло ˈдобри (Пт)

Наˈтерлиˈбулˈбиˈ / в’ітц′іˈдили / ˈфаїн′і ˈвидусили і даˈвали ше ˈварину ˈбул′бу ду ˈнейі / і йаˈйічка / пусуˈлили // ну і ми руˈбили / йак вуˈда киˈп’іла / ту ми йіˈйі / во миˈтали // бу ниˈрас так ˈможна гуˈречи рузм’іˈш’ети і ўсˈо с′і руˈзиїде // а так вуˈни ˈмус′іли ˈбути ц′іˈлийі // бу тˈреба ˈбуло ˈдужи в’ітц′іˈдити тоˈту ˈбул′бу сиˈру // бу то сиˈра ˈбул′ба / а тˈрошка даˈвали і ˈваринойі / шоп йаˈкиї клиї ˈмали / йаˈйічка даˈвали // — *Чим їх замащували?* — Чим масˈтили? та

пере|важно ў ве|ликиї п’іст то ва|рили // та там сми|таном // сп|ражили т|роха сми|тани і пумас|тили // та чим хто хт′іў (Гс)

|Терли |бул′ву / в’і|д:ушували / да|вали т|рошки му|ки // ўс′о / та|к’і |були мох|нат′і / твер|диї (Грд)

|Бул′би на|терли / да|вали ц′у / |марл′у / в’ід:у|сили і ту|ди ру|били ти|к’і галуш|ки / ка|чали і ми|тали на кипйа|ток / на гур|йачу |воду // там хто хт′іў чи з мулу|ком / чи маш|чені // б’іл′шенс|во ву|машчені |йіли (Шм)

Т|рес′і |бул′бу / |душитс′і / |робитс′і і ўс′о / і на ук|р′іп (Мн)

Да|вали т|рошка |бул′би ва|ренойі і |тертуйі / зам’і|сили то / т|рошка му|ки |дали // і |кидали на вук|р′іп / во ти|к’і пу|доўгуваті ру|били / і |добри замас|тили / путрибу|вало |машчин′а // — *Чим замащували?* — С|мал′цим / ну |салом с сири|дини (Дв)

На |терко на|терли *(картоплю)* / ў|з′али |марл′у / ц′і|дили на |марл′у чи ду|сили і т|рошичка му|ки |дали / зам’і|сили і так|во (Крк)

|Бул′бу пу|терла / ду |бул′би да|йеш ну ўс′у зап|раву // ву|на к|рохмал′ |майе св’ій / пуру|била ти|к’і к|руглі // |али йі|йі т|реба в’ід:у|сити т|рошка / бу |т′іл′ки пу|терту ни т|реба // в’ід:у|сити ту |терту кар|топл′у / галуш|ки пуру|бити круг|лен′к’і і ки|дати на |воду гар|йачу // ту нази|вали к|нидл′і / |али шу то ше там т|реба йаї|це ду|бавити / му|ки ду|бавити // — *Чи їх варили не тільки у воді / а й у молоці?* — Муг|ли ва|рити на мулу|ц′і // ў |кого |було ба|гато мулу|ка / ту так / а ў |кого ни |було / ту ва|рили на ву|д′і (Ост)

|Бул′бу смо |терли на |терку і |пот′ім йі так во б|рали на |марл′у / в’іт|ц′іджували |добри і т|рошки да|вати та|койі |бул′би |варинойі / ну там пириму|лоти чи |добри йі |вимн′ати / і |вим’ішати / пусу|лити / пупер|чити // і тої к|рохмал′ / де в’ітц′і|дили ту |бул′бу / там на с|поді йе тої к|рохмал // і тої к|рохмал |дати ду тих к|нидл′іў // і нару|бити / йа|ких там |хочити: чи |доўг’і / чи к|руглі і ки|дати на кипйа|чену |воду // ти|к’і / йак па|л′ушки (Кн)

На|терли |бул′ви / там т|рошка |дали му|ки ду |того // ну і нару|били ти|ких тих і ки|дали на ук|р′іп (Кн) //

Б'рали 'бул′ву / ка'пусту ва'рили і ду 'тойі ка'пусти да'валам 'бул′би // пумас'тила 'фаїно / 'тойі / сулу'нини при'жарила / т'роха 'дала сми'тани / пумас'тила // і б'рала 'бул′ву 'терла / в'ітц′і'дила / 'дала к'рохмал′у / ну і так рустаў'л′ела і зави'нулам / так'во злу'жила / то 'було та'ке во // зави'нула / зави'нула і на 'воду // і ву'но с′і зва'рило // 'потім б'рали с′мо пере'важно сми'таноў мас'тили с′мо // ци'бул′ка / 'л′али сми'тани / пумас'тили (Вт)

К'л′уски

'Теркали 'бул′бу / на'теркали 'бул′б'і на др′ім'ні 'терц′і / 'видушили і мулу'ко / на мулу'ц′і // на моло'ко ше там 'кинули т'рошки пшу'на / ни 'дуже бу'гато / 'жуби ни 'було гус'те / пшу'на // ну ше за'лежит йак 'к'іл′ко хто ва'риў // і 'потім с тих во ру'били / во так во 'бул′б'і / ву'на 'видушина 'була / зру'били ти'к'і во і 'кидали / 'кидали / 'кидали // ву'но с′і ти'ке зва'рило і ўс′о (Шк)

Нару'била / во на'терла 'бул′би і т'роха му'ки 'дала і зава'рила / 'потім замас'тила та 'добре 'било / наї но йак // та во так: на'терла 'бул′би / в'іт:ис'нула 'добре / жу'би ни 'била ву'да / 'далам му'ки / і 'дала там мулу'ко / 'перша к'л′аса 'било (Нк)

К'л′уски / к'л′уск'і / 'шулик'і

'Бул′би нате'рети / то ў нас нази'вайут «'шулики» / то так по-'пол′ски // нате'рети 'бул′би / в'ітц′і'дити так т'роха і то ту 'йушку / хаї ву'на ву'с′еде / там крох'мал ў'паде ўнис / а то'то ў 'марли в'ід:у'сити / ў йа'к'ім м'і'шочку / і то тої / шо в'іт'ц′і'дитс′і / тої крох'мал / і т'рошка му'ки // а йак 'хочити там ўсере'дину да'вати пу'видло чи т'рошка м'йаса / 'тайакби п'іл′'мен′і / то ни 'буде п'іл′'мен′і / то 'будут к'л′уск'і // і зави'нети / а с′і пу'солитс′і / там йа'йічко сиру'ве с′і да'йе / а за'м'іситс′і // то 'буди с′і три'мати / хот′ ву'но 'дужи ріт'ке / 'али там 'дати / во пука'чайете ў му'ц′і і з'робите 'йамку і так во за'горнитс′і / йак ва'реник // і ту'ди ми'тати на 'сил′ну 'воду ти'ку / би 'сил′но ву'да к'і'п'іла // йа'койе ву'но смач'нойе // і 'можна 'йісти чи 'нав'іт′ 'сало / ну / сулу'нина / с ци'бул′куйу / чи 'масло / чи у'л′ійа // ву'но шо-ни'бут′ / йа'кий-ни'бут′ жир прий'майе //

ну а д'руг'і к'л'уски 'можна ру'бити с ти'койі 'бул'би / ва'ренойі // т'рет'і зу 'сира 'тожи 'можна ру'бити // 'різні к'л'уски 'можна ру'бити (Гб)

К'л'уцки

'Терли 'бул'ву / ту'ди б'рали ду 'того м'іш'чати / 'видусили 'фаїн'і // там пусу'лили // і туг'ди б'рали так во: пукру'тили / пук'лали / пук'лали на стіл'ниц'у / йак ў нас звут // ту'ди вук'ріп к'і'п'іў і пуми'тали сти там // ву'но с'і зва'рило / ту'ди на дриш'л'ак / і ту'ди 'вит'ігнули / 'висипали ду д'ругуго там 'того і пумас'тили… // і ту'ди хто с чим: хто йіў з мулу'ком / а хто маш'чене (Рж)

К'л'уцк'і / па'л'ушк'і

Ў'терли 'бул'бу / утири'били 'бул'бу / ў'терли 'бул'бу / т'рошка йі зду'шили / чут'-чут' 'дали му'ки // і ту'ди ти'ких ка'тул'к'іў і на мулу'ко пшу'на / і то та'к'і к'л'уцк'і / то 'били та'к'і па'л'ушк'і // 'ал'бо га'дали «к'л'уцк'і» / 'ал'бо «па'л'ушк'і» / 'ал'бо са'ми та'к'і пал'уш'ки / так / йак'би пиру'ги // то нава'рили і зас'варили / 'дуже 'добре 'било (Тр)

К'л'уцки / к'л'оцки

Ко'лис' ше ва'рили / йак буў п'іст чи шос' / те'перка во'но нази'вайет'с'а «к'л'оцки» / «к'л'уцки» ко'лис' нази'вали // те'перка ни'рас ў мага'зин'і даў'но-даў'но ше 'бачила к'л'оцки // би'ру 'терту 'бул'бу / і 'чириз 'марл'у / ву'на с'і биз ніч пруц'і'дила // а то'д'і то'ту 'бул'бу уб'качувала ў му'ц'і т'рошка і ва'рили ти'к'і к'л'оцки // а то'ди до тих к'л'оцк'іў п'ід'жарувала 'сало / ци'бул'у і мас'тили // йа ву'де рас п'робувала / 'али йа ўже йіх замас'тила по-с'войему / 'али 'дуже 'добри ти'к'і (АВ)

К'леци

К'леци ти'к'і ва'рили / ті с 'тетуйі 'бул'ви // 'терли / 'терли і то ви'душували // ти'к'і м'і'шочки 'били крупив'йені // і то ви'душували і 'потім ўсири'дину да'вали 'бул'ву / 'тайак на 'пируги / а з'верха 'терту 'бул'ву // теж на ук'ріп с'і ме'тало // то нази'вали «к'лецк'і» (Плн)

Те шо ˈбули теˈреті ˈбулʹви і мˈнʹетійі / ту назиˈвали «кˈлеци» // зˈверха даˈвали тиˈкойі то зруˈбили ˈбулʹіў / тˈрошка теˈретих / тˈроха мˈнʹетих / а ўсереˈдину даˈвали мˈнʹеті ˈбулʹви / і так заˈвили / і тиˈкойе руˈбили кˈруглуйе / і то меˈтали на вукˈрʹіп (Вл)

Кˈлʹоци

Сˈтерлосʹі / ˈтайак на пˈлʹацкʼі пиˈчи / і ту ˈбулʹбу сʹцʹіˈдилосʹі ў ˈмарлʹу // і там буў тиˈкиї миˈлецʹ вуˈсʹіў // тої миˈлецʹ / ˈводу сʹцʹіˈдили тоˈту ˈпершу / рʹітˈку / а тої миˈлецʹ ˈвилʹ:али ду ˈтойі ˈбулʹби пуˈдушенойі / і туˈди даˈвали ˈбулʹбу ваˈрену ˈдушину / і лʹіˈпили / і руˈбили тиˈкʼійі гаˈлушкʼі / тиˈкʼійі сʹі руˈбило / то «кˈлʹоци» назиˈвали (Трн)

Гоц-кˈлʹоци

Ваˈрили ˈбулʹби / ˈвимнʹали ˈфаїно ˈбулʹбу / так во / йак на ˈпироги // туˈди наˈтерли ˈтойі ˈбулʹви і тˈрохи йі ˈвикрутили // тиˈкʼійі мʼішˈчʼета ˈбули ˈлʹінʹійі // ў ті мʼішˈчʼета так во запˈхали і ˈвидусили // туˈди ˈвитʹігнули / там пусуˈлили і туˈди ўˈзʹели так во пукруˈтили / руспˈлʹацкали / ˈдали там ˈлишку ˈбулʹвʼіў // ўсириˈдину завиˈвали ту ˈбулʹву мˈнʹату // то зˈвали «гоц-кˈлʹоци» (Рж)

Галушˈки

Галушˈки с ˈтертуйі ˈбулʹби ваˈрили так: ту ˈбулʹбу ˈтерли / даˈвали тˈрошки муˈки ду ˈтого / вʼіˈдːушували ˈйуху і руˈбили / ˈтайак тиˈпер паˈлʹушкʼі ˈробʼіт // ну і то ваˈрили // хто зу ˈсиром / хто с циˈбулʹкуў / там пʼідˈливу таˈку руˈбиў (Пдл)

Ми ˈбулʹбу ˈтерли і виˈдушували смо ˈфаїні ˈчириз ˈмарлʹу і туˈдʹі ми ˈтого во / бˈрали муˈки / йіˈце ˈбили і змо мʼіˈсили так // і ˈпотім так ті галушˈки або так во змо руˈбили во / во / во і кʼіˈдали на ˈводу тиˈкʼі ˈдоўги / а йак нʹе / ту кˈругли тиˈкʼі ˈбули / кˈругли / тиˈке во / во // тиˈке маˈленʹке во ˈйапко / о / тиˈкʼі во кˈруглі // і ми то киˈдали на ˈводу / то галушˈки // воˈни ˈтоже ˈдуже ˈфаїні // — *Чим їх замащували?* — а / чим-ниˈбутʹ / чи уˈлʹійоў / чи смиˈтанкоў з циˈбулʹками // то хто йак забаˈжаў / чи з солоˈниноў (Бл)

Зва|рили пшу|на і мулу|ка / ту|ди |терли |бул′бу / в’іт|ц′іджували / т|рошки му|ки / ру|били ти|к’і ґадул′ки і ту|ди ки|дали на то|то / ва|рили (Зв)

Га|лушки з |бул′би

|Терли / там да|вали по|тому так / йак п|л′ацучк’і рузруб|л′али / да|вали сир ду сири|дини і закри|вали / і ва|рили // мас|тили |маслом // |дужи смачні |тійі га|лушки |були (Ск)

Галуш|ки з |бул′би |тертуйі

Наку|пали ну|войі |бул′би і так в’ітц′і|дили на д|рушл′ак ту |бул′бу / |дали т|рошка му|ки і ки|дали на ук|ріп / на мулу|ко // ву|ни / ті галуш|ки с′і так ру|били // ту|ди та|ка |миска |була |доўга во та / вили|вали на ту |миску / а ми с′і|дали і так |йіли смо то|ті галуш|ки (Бл)

Галуш|ки припе|ченійі

Т|рес′і / в’і|д:ушуйес′і / т|рошки да|йес′і |бул′ви ва|ренойі // |нав’іт′ би|рут прип’і|ка йут на |кухни // те|пер |того ни |робл′ат / ку|лис′ ру|били // прип’і|кали на |кухни / убер|тали / ки|дали на |воду і то |були галуш|ки припе|ченійі (Вт)

Галус|ки

Во |бул′ба в’ід:у|шила / з|найеш / |чирис шос′ в’ід:у|шила / посо|лила там ду |того / а ту моло|ко ки|п’іло // ну а моло|ко т|рошка з во|дом // ту|ди так |лижичком ки|дала / ки|дала / ки|дала // і во|но п’ітхо|дило на|верх (Ст)

Ґандул|ки / к|л′ндл′і

На|терли |бул′би / в’ітц′і|дили і там йа|ке йаї|це з|били / посо|лили і |кидали на вук|р′іп // то воно с′а ва|рило / вит′а|гали / ти|к’і ґандул|ки і пумас|тили // йа ті ґандул|ки памйа|тайу / |нав’іт′ / йак йа ва|рила // йа |била ма|ла // йа |дуже л′у|била ва|рити // |наш’і п’іш|ли ку|пати |бул′бу / а йа / |тато при|везли |тойі |бул′би // йа навиби|рала су|б’і г|рубойі |бул′би / на|терла і |думайу: «При|йідут с |пол′а / о / йа ту нава|ру» // йа |тойі |бул′би так ба|гато на|терла / тих ґанду|лок во / ту |йушку в’ітц′і|дила / з|била йаї|це / наро|била тих ґандули|чок / то так нази|вали

«ґандулˈки» / ˈабо «кˈлʼиндлʼі» // но і подиˈвиламсʼа ниˈма шо то йу вусиˈни / зˈнайете / ниˈма чим пумасˈтити // зˈнайу / ˈмайе шосʼ ˈбити // йа зˈдибала лії // йа не зˈнала / шо то лії // йа ˈтого ˈлойу / циˈбулʼі / ˈтого ˈлойу насˈмажила / намасˈтила // зˈнайете / коˈлисʼ діўˈницʼа виˈлика / бу ў нас ˈбула веˈлика ˈчелʼадʼ // ˈпоўну діўˈницʼу йа тих / йа сʼа нароˈбила / ˈпоўну діўˈницʼу ґанду˙лок наваˈрила / а ˈпотім тиˈких дрімˈненʼких ше нароˈбилам // то ˈбили ˈпотім запиˈвати / моло˙ком заб’іˈлилам // а ті ґандулˈки пумасˈтила тим ˈлойем // посˈтавила / ˈбилам посˈтавила ў братˈруру / ˈали то діўˈницʼа виˈлика / ни ўм’исˈтитсʼа // і йа ни зˈнала / шу то так засˈтигне // приˈходʼат ˈваш’і / йа таˈка гоноˈрова / та йа наваˈрила тиˈкойі веˈчері // та йа посˈтавила / вуˈни там ўсʼі ˈруки поʸўмиˈвали / ўсʼо // йа веˈчеру ваˈру // ˈмама: «Ої / ˈмойа ˈдоничка нам виˈчері наваˈрила» // йа таˈка // ˈсʼіли ˈйісти / до ґанду˙лок / а вуˈни заˈмерзли / бу лії засˈтих / ґанду˙ли заˈмерзли // а м’ії брат: «Ої / — ˈкажи / — ґандулˈки заˈмерзли ˈваш’і ґуспуˈдини» // йа йак сʼа уˈб’ідила / зˈнайете / йак йа пˈлакала // ˈмама миˈне так ту хваˈлили / ˈкаже: «Та чо ти ˈхочеш?» // — «Та йа нʼіц йі ни скаˈзаў / —ˈкаже / — шу но заˈмерзли» // ˈмама ше руспаˈлили / рузіґрʼіли то // сˈкоро лії сʼа розіґрʼіў та ї буў гуˈтове // — *Що таке лій?* — А во з уˈвец // — *Той жир?* — Жир (Врб)

З ˈбулʼби пируˈги

ˈНав’ітʼ ваˈрили з ˈбулʼби пируˈги // каˈзали: «С чуˈго ˈтʼіло / с ˈтого дуˈша» // ˈбулʼбу / ˈбулʼбу ˈс:иром чи сир сам і ˈтерли ˈбулʼбу / в’ітˈцʼіджували і руˈбили тиˈк’і пируˈги // ˈкидали на вукˈрʼіп // а зˈразу ˈкинули / но шˈтири / бу вуˈни ˈбули вулуˈхаті / а ˈпотім глаˈдонʼк’і руˈбилисʼі // а йіх масˈтили і зі смиˈтанойу (Дв)

Сˈтиранка с теˈретойі ˈбулʼби

Сˈтерлисти ˈбулʼву / ˈвикрутили сти наˈсухоʸ / тугˈди сти ˈдали тиˈкиї муˈлец насʼіˈдайе ˈб’ілиї / с ˈтойі ˈйушки наˈмул / тугˈди сти ˈдали ду ˈтойі ˈбулʼби / ˈвим’іш’ели сти і туˈді сти руˈбили тиˈк’і во (Кнв)

Шˈваби

І з ˈтерканойі ˈбул′би тиˈк’і п’іруˈги руˈбили / вaˈреники / шˈваби назиˈвали // во / ˈбула ˈтеркана ˈбул′ба / а ше ўсереˈдину завиˈвали вaˈрену // і так ˈпотім звaˈрили / і ˈваш’і |баба ўсе ˈмали / ў нас ˈбуло ўсе дв’і куˈров’і / ту ˈмали сир / ў ґaлеˈтин′і сир // вуˈни так ˈтого ˈсира з ˈмаслом / там ше ˈмасла заˈкопували / так надˈрапали / надˈрапали / надˈрапали і ˈтійі пируˈги п’ітˈкицкали // і вуˈни тиˈк’і ˈбули / тиˈк’і зі ˈсиром (Шк)

ˈП’ік’і

Путˈрес′і сирˈва ˈбул′ба / путˈрес′і / в’іˈд:усис′і на ˈмарли і ˈпотім с′і даˈйе тˈрошки вaˈренойі ˈбул′би / і виˈм’ішуйут / і вуˈно с′і ˈробит тиˈке ˈт′істо (Мк)

Назви дерунів

Пˈл′ацки

А ни пикˈли так во / йак тиˈпер на вуˈлійу / іˈно на бˈл′ес′і / на ˈкухни // во бˈл′еха / ˈгазу ни ˈбило / пˈлитки ни ˈбило // і маˈлим ˈмама напекˈли тих пˈл′ацк’іў нам / наˈтерли бул′б / та ї ми з мулуˈком ˈйіли / ˈабу саˈми / йак хто хт′іў // ˈб’іл′ше з мулуˈком с′а ˈйіло / бу мулуˈко ˈбуло ўсе / а вуˈмаста так / ˈбула і ни ˈбула (Пр)

Тˈроха ˈбул′би / тˈроха йаˈкойі ˈваш’і с′а ˈлишит тˈроха / бу с′а лиˈшайе ниˈрас // ниˈрас шˈкода во там пˈсови ˈвикинути / а ше там ни ˈкисла // та зам’іˈшайе і тˈрошки муˈки чут′-чут′ / пиˈчес′і на вуˈлив’і (Вр)

Пˈл′ацки с ˈтертуйі ˈбул′би

Пуˈмили бˈл′ат: йідˈна ˈлошка / дˈруга / тˈрета / читˈверта / пˈйета / ˈшеста // з йідˈного ˈбоку спикˈли ˈтийі пˈл′ацки / вубирˈнули на дˈругиї / з дˈругого ˈбоку // пулоˈжили на краˈйу ˈкухн′і / ˈшоби вуˈно п’ітсиˈхало // ˈпотім збиˈрали г ˈмиску / ˈдали ˈлошку чи дв’і ˈлошки смиˈтани // то куˈлис′ каˈзали «ˈлишку» / ˈлишку ˈабо дв’і ˈлишки смиˈтани / п’ідˈг’іц′кали / пусˈтавили / вуˈно в’ійшˈло і ті пˈл′ацки ˈбули тиˈк’ійі м’іˈгон′к’і (Дм)

Пл′ацки з бул′і тертойі

Натерли бул′в’іў / нал′ели на бл′еху / таку пател′н′у була / і тугуди напалили ў п′йецу і садили ў пйец // і вуно с′і там спикло / туди виĭн′ели і пу куснику каждуму р′ізали // бу багато уливи ни було // тепер улива йе / а на кухни змо пикли пл′ацки / на кухни // з бул′і тертойі // натерли бул′іў / пусулили трошка і на кухн′у / п’іт кухн′оў гур′ілo / на кухн′у наклали (Вл)

Пл′ацк’і

Натерли *(бульби)* / там йайічка вибили // потом ложкойу клали на сковоротки / на пател′н′у / йак ў нас то назівали // і так жарили таки пл′ацки з бул′би (Ск)

Назви страви із звареного у воді чи молоці борошна

Зам’ішка

Муки пшиничнойі тойі тикойі во / ну і йачм’ін:ойі / змулоли ўс′о накупу // вуда зак’іп’іла / вергли сти // і вуна так загусла (Рж)

Зам’ішка / чир

Просто вуди пуставили і мукоў закулутили / то тикиї чир варили // д′іти малийі були / то тим д′іт′ім / а зам’ішка трошка була гус′т′іша / то смажили цибул′к’і і ўсередину йамку зрубили / а мали там лижучкоў ті д′ітучки мач’ели // та там смажили цибул′ку / смитану чи з вул′ійом / чи с чим / то зам’ішку тику (Кнв)

Соĭка

Соĭка тика била / мука / мулоли житу і троха гречки // мулоли і туди брали тото п’ітс′ійали / ў теплу воду / ў гурйечу воду запарили / ту гречку / тоту соĭку // і туди дали троха к’іста / тикойе к’істо мали / дали того к’іста і запхали х пйец // а то ни повинен нихто знати / бу вуна с′і зара зіпсула / ни виходила // то била соĭка ду бул′би перша кл′аса // тика винкувата // Али цукрували потім // такойе р′іткойе / йак во кумпот // но так мука трошка

л′і|тала // |можна |било су|лоткойе / а |можна |бити кислу|ватойе ду |бул′би / |можна і су|лоткойе ду пампу|х’іў // йак пуцукру|вали / |било су|лоткойе // ни|рас |бул′би зва|рили / рузім|н′ели і ми б|рали пу гур|н′етку (АВ)

Смук

А смук / ту то |тожи кукуру|з′ана кру|па |варитс′а / і кар|топл′а |варитс′а // с кар|топлі пйу|ре |разом з во|дойу зру|бити / вили|вайеш ду |тойі |каш’і / і ву|но |разом ўже ду|варуйет′с′а / там пу|солиш т|рошка / |б’іл′ше н′і|чого // а |потім кла|деш йо|го ў то|ту бад|руру / |шуби ше гур|йаче |було // |али там |робиш ту ш|к’ірку / ву|на там так ш|к’ірка за|сохне / ту ш|к’ірку так п’ідги|нали / |виб|рали там дв’і-три |лошк’і |тойі |каш’і / а там к|лали |кавал |масла // і то |масло пусу|лили / а ба|н′ак ви|ликиї // а |потім смук би|рут / а то зусе|редини |того |масла с|муком пу|лили // то |йілос′а так: |лошка с|муку / |масло / шк|л′анка мулу|ка / мас′|л′ен′ка або квас|ного мулу|ка // гус|тен′киї буў ти|киї (Мш)

Назви галушок

Галуш|ки

Ва|рилас′і |бул′ба / пум|н′ели йі|йі / зам’і|сили / ки|дали чут′ |соди / |били йід|но йіў|це і м’і|сили |густо / |тайак на пиро|ги |т′істо // ту|ди ру|били так во руск|ручували / к|райали і ки|дали / мас|тили (Прл)

Па|л′ушки

Во |лишитс′і нам |бул′би / |тейі пум|н′атойі / на |вечир / |б’іл′ше так / шу на |вечир // два йаў|ца |вибила а|бо три ў ту |бул′бу п’ім|н′ату // ше рузім|ну / два-три йаў|ца |вибйу і т|рошка ше пу|сол′у і му|ки / |вимну / |вимну з му|коў / так йак те |т′істо / шу на ва|реники // руска|чайу ти|к’і |доўгі |тійі во і па|л′ушки вари|мо // йіх за|жарити сви|нинойу / ну |сала ў нас |мало / ми у|л′ійі т|рошка дубаў|л′айемо // а ту|ди ўже / йак |виїму з ук|ропу / то замас|титс′і тоў за|жаркоў і т|рошка |сира |кинути // о / ту йе ту|ди ўже |дужи |добрі та|к’і (Ср)

Па|л′ушк’і

|Бул′ва з|варина / пум|йети |фаїно |бул′ву / |йеїко |вибити / |дати му|ки і |вим’ісити / руска|ч’ети (Грд)

К|л′уски

|Бул′ба с′а ли|шила м|йата / ў|з′али му|ки і |сира / |вим’ішали / |добре |вим’ішали і зо дв’і йаї|ци / зру|били / ти|ке |т′істо зру|били // ти|ке |було гус′т′іше ўже // |потім рус|тачували на ти|киї ва|лок / йак |палиц / но йак |палиц /о // і ту|д′і так наўску|си |р′ізали / то с′і нази|вали к|л′уски // і мас|тили йіх |сиром / с |сиром з|м’ішували і мас|тили |салом / а йак н′е / ту |масло |кидали (См)

Ва|рили |бул′бу / |бул′бу пу|терли / |дали д|войе йі|йец / к|рохмал′у / нам|н′ели так / |жиби |було |можна пук|райати йі|го / ну і пумас|тили і ўс′о (Вт)

Клуцк’і

Ва|рена |бул′ба / |чирис |терку с|терли / |потім |дали йа|йічку / му|ку / зам’і|сили / т|рошка |солі / і |потім ву|но ти|ке |било йак гус|те // йак так во руста|чали і так во нак|райали / нап’іў|перек / нап’іў|перек і то нази|вали к|л′уцк’і // і |потім вит′а|гали / мас|тили а|бо з мулу|ком |йіли (ВБ)

Да|валос′і |бул′в’іў т|роха і му|ки / ту|ди рус|качувалос′і / а ўсири|дину да|валос′і |бул′іў м|н′етих і зави|валос′і // то з|вали «к|л′уцк’і» (Вл)

Бубал′|ки

С |т′іста / |того |т′іста / шо пи|р′іх л′і|пили / а п’із|н′іше руска|чали / та во ти|ки / йак галуш|ки / во тике|во |доўге |було / так во |мижи ру|ками руска|чали і то ми|тали / то то |тоже |було (Шм)

Назви галушок з маком

|Шулиїки

Ку|ли ру|били |пируги / ру|били ти|к’ійі |шулиїки // а так ў|р′ізалисти |того / то шо на |пироги / то |т′істо |р′ізали і так во пука|ц′убали // ву|но с′і ти|ке зру|било |доўге // ту т|рошки ту|нон′ке і ту ту|нон′ки / а ту |само г|рупше // і так во пука|ц′убалисти // а во

так пуп'робуйте ку'ли ў'дома пука'тул′ати і ву'но пу к'ін′ц′ах йе 'тонши / а ту г'рупши // і чим йу'го мас'тили: 'макум // терли мак і ше 'дали 'меду а'бо 'цукру (Рж)

'Шулийки з 'маком

То та'к'і / йак к'л′уск'і / на пу'доб'і і мак / пири'терти йу'го / а'бо на мйасо'рубц′і / а'бо шо (Ск)

Назви локшини, макаронів

К'луски

Му'к'і ў'з′ели рузру'били // йак 'било йій'це / йій'це з'били і ва'рили чи на 'воду / чи на мулу'ко // і та'к'і к'л′уски 'били ў нас (Пр)

То тиш 'т′істо[у] к'райали так во г'рупши / 'костками / ти'к'і во г'рупшими // мас'тили / чим хто хт′іў // йак хто л′у'биў с пу'видлом / рускулу'тиў пу'видла (Плн)

К'л′уски / 'локш'і

Рус'качували на стіл′ниц′і 'т′істо // пу'тому су'б'і 'р′ізали та'к'і па'сочк'і / 'т′али // ву'да к'і'п'іла / заки'дали на 'воду // муг'ло 'бути і до ро'солу / і до моло'ка / і до ў'с′ого мог'ло 'бути (Ск)

'Локшини

М'і'сили на 'йаїц′ах / т'роха та'чали / а ту'ди т'рошка ву'на при'сохла / та пали'ниц′а / ту'ди 'р′ізали / ву'но так аж хрум-хрум / хрум-хрум / пу'р′ізали / пу'р′ізали (Мн)

С'тиранка

М'і'сили 'т′істо так т'вердо на моло'ц′і і йій'це 'били / 'али так т'вердо / рус'качували ка'чалкоў і 'р′ізали на ти'к'і во плас'тин′ки // ту'ди уд'но на д'руге скла'дали і 'р′ізали с'тиранку ти'ку // а хто хт′іў ше / ту шчи'пали / ш'чипану с'тиранку // — *У чому її варили?* — На ву'д′і (Шм)

Назви варениці

Варинич|ки

Ну а ті варинич|ки: м’і|сили |т′істо / та|чали / ну во там йаї|це |вибили ду |того |т′іста / на мулу|ц′і зам’і|сили / руста|чали ту|нен′ко / ну і на |воду / вук|р′іп ки|п’іў / |кидали / |кидали / а |потім // |було ти|ке / шу мак |терли / |терли мак і тим |маком йіх мас|тили // то то йа|кес′ |було смач|не (См)

Но са|ме |т′істо // так во ту|ноїко там ростої|во і нат|вердо |дуже н′е / бу ву|на твер|да |була // а |потім по^{у}мас|тили |добре чим і |йіли (Вр)

Назви вареників

Ва|реники

|Т′істо зам’і|сили / му|ка / ву|да / йа|йічко |вибили / зам’і|сили / ва|реник’іў нару|били (Шм)

|Бул′ба с′а мне |фаїні // |нав’іт′ так |можна ру|бити: |бул′бу з лу|пином зва|рити і йі|йі |потім на д′ругиї ден′ |рано пу|чистити / |чирис мйасо|рупку пумо|лоти // то |дуже |бул′ба ти|ка пух|ка с′а |робит / ти|к’і |фаїні ва|реники йе // ну а ше ду них да|вати |сира // но йе шу |л′убит хто с |сиром / з |бул′бом / а йе ти|ке / шо с са|мом |бул′бом / |нав’іт′ пумас|тити (См)

Пиро|ги

|Бул′бу |тоже ва|рили / да|вали г|речки / з г|речком ва|рили // а пиро|ги з ка|пусти ва|рили / |дали / |бул′би і ка|пусти / замас|тили (Пр)

Пиру|ги

|Бул′би с′і зва|рит / пум|не / ка|пусту в’ідва|рила / |кислу ка|пусту в’ідва|рила / пири|жарила ше йі|йі |добри // ну та ї зам’і|сила / нару|била (Ср)

Пши|но за|парували і ка|пусту з|боку зва|рили з |бочк’і / в’ід:у|сили / пу|р′ізали / рузм’і|шили там / замас|тили і нару|били пиру|г’іў (ВМ)

|Пирги / ва|реники

Би|рес′і |бул′би наск|робайес′і і зва|ритс′і / пута|лабайес′і // нас′і|чеш / нас′і|чеш ну|войі ка|пусти і зва|риш / ту|ди |викрутиш йі |фаїн′і / ту|ди |возмиш на

ˈрин′ку / т′рошка циˈбул′ку скˈрайеш і уˈл′ійу ˈл′ейеш і йіˈйі т′рошка ше п’ідˈжариш // туˈд′і ду ˈтойі ˈбул′би таˈлабанойі / ту ˈбул′бу ˈфаїн′і ˈвиталабайеш / ˈвиколотиш ˈфаїно і туˈди ту каˈпусту даˈйеш ду ˈбул′би // туˈди з ˈбул′боў йі ˈвимнеш // ше т′рошка ˈсира ˈможна ˈдати ду ˈнейі // т′істо ˈм’ісиш на ваˈреник’і і ˈробиш ваˈреник’і аˈбо ˈпирги назиˈвайут / аˈбо ваˈреники (Бл)

Пироˈги з ˈйаблук / пироˈги з черˈниц′

А йа ше і пируˈги ваˈрила з ˈйаблук / ваˈрила // во вуˈда киˈп’ила / йа соˈб’і пироˈг’іў / но і з черˈниц′ / і ˈтоже ˈйаблук си наˈтеркала і ˈкапку пороˈжила т′роха ше ˈцукру / бу в’ідˈразу ˈцукру ни даˈвала / бо воˈно ˈдуже сік ˈпустит / ˈгод′і роˈбити // і тих пироˈг’іў нароˈбила там йаˈких ˈдес′ит′ / ˈкинула на вукˈріп / бу т′реба с′коро / бу с′і руспліˈвайе / руствуˈрайе // йак ˈвит′агнули / ˈзараз си ў̆ˈз′али зˈверха ˈцукром поˈсипали і так ˈйіли // і так з черˈниц′ ˈтоже ву де роˈбили (Кт)

Назви маленьких вареників з грибами

ˈ**Вушка**

І ˈвушка смо ваˈрили // ну во гриˈбы пуваˈрыли / пумуˈлоли / п’ідсˈмажили на вул′іˈйу / на циˈбули / ˈдали ˈперцу таї руˈбили таˈк’ійі маˈлен′к’і вареˈнички і зл′іˈпили два р′іжˈки дуˈкупи / зл′іˈпили і йе ˈвушка (Кр)

ˈТ′істо зам’іˈсили так / йак на пируˈги / ў̆ˈз′али гриˈби // то звaˈрили укˈремо / на д′рушл′ак в’ітц′іˈдили / ˈпотім ˈчерес мйасоˈрупку перемоˈлоли / ˈдали там ˈперц′у / циˈбул′і / заˈжарили // ну і ˈпотім рускаˈчали / нaруˈбили тиˈких вариˈничок / йак на пируˈги / ну і то начиˈн′али (ВБ)

Саˈм’і гриˈби і циˈбул′а / і ˈморква // і завирˈтайу так йак ваˈреники тиˈк’і во ниviˈлик’і // ˈпотім скруˈтила (АВ)

Назви голубців

ˈ**Голупц′і**

А во звaˈрилам ˈбул′би / ˈдалам круп / ˈлис′т′а заˈпарилам і ў̆ баˈн′ак / і пусˈтавилам ў̆ дуˈхоўку чи братˈруру / запекˈлис′а і ўс′о / ˈдалам сˈмал′ц′у і запекˈлос′а / і ˈдобре ˈбуло (Нк)

На|терли |бул′би / п|ростойі |бул′би на|терли / биз |лупи і пу|терли на |терку / і |дали там ци|бул′ки ду |нейі / прис|мажили на с|мал′ци // і |лис′ц′е за|парили ў гур|йачіï ву|д′і / шоб |було ху|лодне // ру|били |голупц′і і да|вали / нал′і|вали // ну |дехто м’іх і сми|таноў на|л′:ети / |дехто ву|дойу / йак хто зм’іх // п’із|н′іше / йак с′і зва|рили / ту зру|били |мачку та|ку зу сми|тани с ци|бул′ком і пуда|вали |йісти (Гс)

З|робитс′і лист|ки / |тайак на ти|к’і |голупці / в’ідва|ритс′і / т|рес′і |бул′ба // а ту|диї ду |тойі |бул′би т|рошки с′і даст ва|ренойі |бул′би / пум|н′етуйі // ту|ди с′і |даст ў йа|к’іс′ каст|рул′ці с′і зава|рит г|речк’і чут′ / бу ву|на йак су|ха / ту ву|на ни |добра / йак ву|на так |йушку виби|райе // зу дв’і |лишці ти|ких пувир|ховатих |тойі г|речки // ту|ди си ше ци|бул′у хто ўс|маже / і ту|да |викине / даст |перц′у // і ци|бул′у ду |того ше йа тру сир|ву // і ту|ди с′і с |тойі |маси на|робит |голупц′іў (Мк)

|Голупц′і / за|виванц′і

|Голупц′і ру|били з |бул′би // нап|риклад / ў|сипали г|речки і помас|тили о|л′ійоў / і ка|пусту за|парили / і зру|били |голупц′і // то нази|валос′і за|виванц′і (Зл)

Гулуп|ц′і

|Бул′бу зва|рили / ту|д′і |сипали г|речку і ше к|вашина ка|пуста / в’ід|варина / ду тих гулуп|ц′іў // і лист|ком вубви|вали і гулуп|ц′і ру|били (Ср)

|Бул′бу зва|рили і путуўк|ли йі|йі / а ту|д′і заси|пали г|речку / йак |добри |вим’ішали / ну там |периц / ци|бул′а ду |нейі / ву|л′ійа // а ту|д′і ше ка|пусту // і ту|ди ўс′о |вим’ішали і ру|били гулуп|ц′і (Ср)

|Голупц′і з |бул′би

Лист|ки с′і в’ідва|рит / т|реба / йак с′і в’ід|варуйе / пусу|лити |воду // в’ідва|ритс′і і |бул′би нат|рес′і // йа за|жаруйу |бул′бу // ку|ли |голупц′і пи|чу з |бул′би / ту п’ід|жару ци|бул′у / |сала на|жару і ту|ди ўли|вайу ў ту |бул′бу / і ву|ни р′іт|к’і ни бу|вайут // би|ру ви|лик’і лист|ки // і ву|ни ти|к’і |дужи |фаїні с′і з|робл′ат с |того (Ср)

|Бул′бу тру і да|йу ду |бул′би ка|пусту / і ци|булі / і т|рошки |моркви / і там |периц / і |сол′у // а |мама ше да|вала / і йа йу ва|рила так / шу да|валам |бул′бу / ду

ˈбул′би даˈвала ни ˈманку / а ˈбілу ˈбулучку / а йак ни ˈбуло ˈбулочки / то даˈвалам сир / в’ідіґˈрітиї сир ду ˈбул′би і ˈголупці ваˈрилам с ˈтого // а йакˈшо ваˈру тіˈво з ˈбул′би ˈріжнойі / то даˈйу на дно маргаˈрини / а ˈрешта залиˈвайу мулуˈком (Блз)

ˈГолупц′і с ˈтертойі ˈбул′би

Наˈтертиˈбул′би / ˈйушки ни с′ц′іджувати / бу ˈбудут ˈдужи твирˈді і ˈбуде вуˈни тиˈк’і ўсириˈдин′і / зˈнайеш / йак з муˈкоў // йа ше ˈл′убл′у наˈжарити ˈсала і ту ˈбул′бу ˈтерту ше пумасˈтити / ˈсала / ˈдосит′ циˈбул′і / пумасˈтити і ˈголупц′іў наруˈбити / наруˈбити і звaˈрити йіх ў бан′аˈку (Ср)

ˈГолупц′і з ˈбул′би / ˈголупц′і з ˈтерканойі ˈбул′би / ˈголупц′і з ˈрису

З ˈрису пиˈчем ˈголупц′і / йак йе мˈн′асо / а йак н′е / то пиˈчем і з ˈбул′би // а ˈбул′ба мˈн′ата / і даˈмо ґˈречки / і ўсереˈдин′і там тˈроха пумастиˈмо там шкˈварками чи сˈмал′ц′у з циˈбулем перепеˈчем / і ў ˈлист′а завиˈвайем / сˈтавим ў дўˈхоўку / пиˈчес′і // і ˈпотім чи з боршˈчем / чи з смеˈтаноў йіˈмо // і з ˈтерканойі ˈробим ˈтоже // циˈбул′у ше трем // і наˈробимо / і туˈди йу залиˈвайемо йіх / йак йе смиˈтана / ту смиˈтаном / а йак н′е / то моло̆ˈком і ˈтоже тˈрошки так таˈмату / баˈгато н′е // і залиˈвайем / і сˈтавим ў дўˈхоўку // вуˈни пиˈчутс′і во // ше ˈперчику во / перчиˈмо / циˈбул′у поˈтеркайем / так ўс′о с′і ˈразом пиˈче (Кт)

ˈГолупц′і с ˈкаш’і

Рис спуˈчатку заˈвар′уйес′і / пуˈтому ду ˈрису даˈйес′і ґˈречка / ваˈритс′і тиˈка ˈкаша // а пуˈтому ду ˈтойі ˈкаш’і ˈтожи п’ідˈжаруйут циˈбул′у на уˈл′ійі / масˈт′ат йіˈйі // і так ˈсамо ˈробл′ат / йак с ˈтертуйі ˈбул′би // і ˈтожи даˈйут уˈл′ійу / залиˈвайут гарˈйачойу воˈдойу і ˈтожи ˈвар′ат // а ˈпотім / йак ўже даˈйут на стіл / ту туˈд′і циˈбул′а і уˈл′ійа / туˈд′і зˈверху пуліˈвайут (Ср)

Назви каш

ˈКаша з ˈйапками / зі слиўˈками

Та ваˈрили ˈкашу та ˈтоже і з ˈйапками / зі слиўˈками / ˈали то йу на сˈвита // но і ˈкашу тиж ваˈрили з ˈйапками // ˈкаша биз муˈлука / биз ў̆сˈого / но на вуˈд′і // та пшонˈаˈна чи з ˈрижу // йаˈку хто ўм’іў / тиˈку суˈб’і ваˈриў (Пр)

ˈКаша зу слиўˈками ˈрисова

Ну слиўˈки сʹі уˈдʹ:елʹно зваˈрыло / ˈвытʹігнулосʹі / а туˈды на ˈтуйу ˈводу ўˈкинулосʹі рыс // рыс сʹі зваˈрыў / вʼін таˈкиї киˈсленʹкиї // а пуˈтому зваˈрыўсʹі рыс / туˈди сʹі ˈвисипало туˈда слиўˈкы / вуˈни ˈбули цʹіˈли / таˈкʼі ˈгарні / пуцукруˈваў і йе ˈкаша пʼісˈна (Кр)

Пеˈчена ˈкаша

ˈБулʹбу звариˈмо і кˈрупами заˈсипим і пусˈтавим ў дуˈхоўку і ˈпотім хто ˈхоче си лʹ:е з моло ˈком / і хто ˈхоче з смиˈтаном / а хто ˈхоче ˈтими шкˈварками масˈтит си // ˈбулʹбу во пʼімˈнем ˈдобре і ˈсипимо круп / і сˈтавлʹу ў дуˈхоўку / і пиˈчесʹі ˈкаша таˈка (Кт)

ˈКашʼі переˈложина

Зваˈрили рис / кˈлали ў баˈнʹек шар ˈтого ˈрису / туˈди ˈйапка / туˈди пусиˈпали ˈцукрум / туˈди зноў рис і ˈйапка // а туˈди на ˈсамиї верх / йак ўже скʼінˈчилосʹі то ўсʹо / то буў рис / пуˈлʹетиї смиˈтаноў і ˈцукор / і запˈхали ў дуˈхоўку (Прл)

Кукуˈрузʹана ˈкаша

Муˈлоли кукуˈрузу і с ˈтойі круˈпи вaˈрили укˈрему ў банʹaˈку і укˈрему вaˈрили суш // там ˈбула і ˈвишнʹі ˈсушина / і сˈлиўка / і гˈрушка / і ˈйаблука / і ўсʹо шо то бо // фсʹо суˈшили ˈмама // і укˈремо вaˈрили карˈтоплʹі тˈрошкʼі // пйуˈре зруˈбили ду ˈтойі круˈпи кукуˈрузʹанойі / а ˈпотім ўже висиˈпали ту суш ˈварину // а ˈйушку ˈпили / йак кумˈпот // то таˈке смачˈне // і гурˈйаче — ˈдобре / і даї ˈмасла наˈверх — ˈдобре / і даї ˈцукру — ˈдобре // і йаˈке вуˈно зду ˈрове (Мш)

Луˈгаза

Вaˈрили луˈгазу і ˈразом с фаˈсолейу // звaˈрила / а ˈпотім шкˈваркʼів наˈжарили / і циˈбулʹі // с циˈбулʹойу ˈнавʼітʹ нʹе / но саˈмих шкˈваркʼіў наˈжарила // с циˈбулеў ˈбила ниˈдобра / а йак ˈбили скˈварки / ту так ˈладнʹі // ˈале ше с сушеˈнʹам / з грушˈками / слиўˈками вaˈрили // наˈсипали ˈцукру ˈпоўно і ˈйіли // то вaˈрили с сушеˈнʹам / а ˈпотім рускоˈлочували // та гˈрушка там росколоˈтиласʹа / сˈлиўка / ўсʹо пурускуˈлочувалосʹа (АВ)

Спу'чатку с′і ва'рила та лу'газа / 'кинули / а 'потім 'кинули фа'сол′і / то с′і р'азом ўс′о ва'рили / а 'потім хто йак хт′іў / в'ідли'вали ту ву'дичку / ту зали'вали мулу'ком / хто йіў з мулу'ком / а йак н′е / ту ру'били с ци'бул′і за'жарку і ту'д′і мас'тили то і то да'вали 'йісти (ВБ)

Лу'газа / пин'цак / йач'м'ін:а 'каша

Ва'рили нази'вали лу'газу / пин'цак // йач'м'ін:у 'кашу // та то 'нав'іт′ не уб'мел′ували / но 'були ти'к'і ступ'ки / ти'к'і ви'сок'ійі / йак то с'тупи / там то тоўк'ли / 'поки та с'к'іра т'р′ісла // то ва'рили // і г'руш'і там ки'дали / і фа'сол′у ки'дали / хто моў мулу'ко / ту мулу'ко маў / хто 'дечим пумас'тиў (Плн)

Назви страв із капусти

'Тушена ка'пуста

Ци'бул′у да'йес′а / та'мат / т'рошки сми'тани / йак йе м'н′асо чи там йа'кас′ куба'са / би нак'райаў ду 'тойі ка'пусти (См)

Кри'жаўка

Ва'рили ка'пусту / пу'р′ізали на'четверо / зва'рили / там ду'дали часни'ку / ше шос′ / ше // і ву'но там 'кисло (Шк)

Кри'жаўк'і

Би'ру ка'пусту і рузр′і'зайу на та'к'і во 'менч'і час'тини // пу'р′ізала і так пулу'жила шар ў ниви'лику каст'рул′у і ту'д′і 'р′іжу бу'рак кру'жал′ц′ами / на'р′ізала кру'жал′ц′ами бура'ка // а ту'ди часни'ку / ба'гато часни'ку / 'тожи кру'жал′ц′ами часни'ку // притис'нула і ўс′о / і ву'но сто'йіт с 'тижден′ чи'су // ву'на 'викисла // а ту'д′і йа си'б'і ма'лими кус'ками тої і пули'вайу // у'лійу туў'чу с часнач'ком (АВ)

НАЗВИ ПІДЛИВ

Назви м'ясної підливи

'Мачка

Ну 'курку за'р′ізали / 'тайак ва'рыли / йак бул′'йон // а пу'тому 'туйу 'курку 'выт′агнули / му'ка 'була с'мажена / так 'жуби ву'на так ў 'пал′ц′ах / так 'жуби ву'на с′і

ни ˈлыпла палʹˈциї / но ˈжуби вуˈна вʼідстаˈвала / ˈжуби вуˈна таˈка ˈбула пересˈмажена // і туˈди ˈтуйу муˈку / ˈнавʼітʹ і на веˈсʹілʹ:а / ў нас ше і теˈпер вaˈрыт ˈтуйу ˈмачку / назиˈвайут / і колоˈтоўцʹа / і кулуˈтили / дʹруга ˈсыпала муˈку / та кулуˈтыла / і навaˈрыли ˈмачки // туˈди то мˈнʹасо пушчиˈпали на дрібˈнен'ко і ду ˈтойі ˈмачки / вуˈна заки̯ˈпʼіла / вʼідсˈтавили / ˈдали ˈперцу і ˈтуйу ˈмачку з тим пирʹіˈгом ˈйіли (Кр)

Пˈражина муˈка / куˈли вуˈда киˈпʼіла ˈдобри / там з мˈйасом вуˈна киˈпʼіла чи з чим / ўже мˈйасо гуˈтове / і туˈдʹі на хуˈлоднʹі вуˈдʹі рузрубˈлʹали ˈтуйу пˈражану муˈку / і залиˈвали туˈда // і вуˈна таˈка ˈмачка // тиˈпер гуˈворйатʹ «пʼідˈлиўка» / ˈали то ˈбула ˈмачка / бу вуˈна ни ˈбула / йак пʼідˈлиўка / тиˈка рʹіˈденʹка / но тиˈка тˈрохи гусˈтʹіша / шо ˈможна ˈбуло с пиˈченим пироˈгом ˈйісти / йак пиˈрʹіх пикˈли пиˈчениї (Тр)

Вaˈритсʹі ˈкурка / сˈмажит муˈку// ˈпотім ˈробʼіт ˈпʼітбиўку / ˈвозʹмут тˈрошка ˈтого роˈсолу / роˈсіл ˈмайе восˈтигнути / ˈпʼітбиўку // ˈпотім то мˈйесо забˈрати з ˈтого / пудроʸˈбити / туˈди сʹі пʼітбиˈвайе (Крк)

ˈМачʼінка

Во мˈнʹеса то сʹі ˈроби / муˈку сʹі пˈражи на ˈмаслʹі і ˈмачʼінʹка / туˈшонкʼі пereˈважно / бу то такниˈма / ну куˈгутика ˈможна ўˈлʹіті заˈрʹізати і туˈди звaˈрити / і тої руˈсіў даст сʹі муˈки ˈтойі пˈражинойі / закуˈлотисʹі і тиˈка ˈмачʼінка // гет на вʼісʹіˈлʹе вaˈрили (Бл)

Вʼідваруйут мˈйасо / а ˈпотім пˈражат муˈку і на вуˈдʹі рузбиˈвайут йіˈйі і так ˈлийут // ду ˈтойі ˈмачки ˈтожи ˈперцʹу сʹі даˈйе // ну та там мˈйесо сʹі звaˈрило / ту так пудˈробʼіт // а ˈдехто ї ше то мˈнʹесо ˈвитʹігне на скувуруˈдʹі йі пʼідˈжари на чʼімсʹ // ˈабо на дрібˈнʹі куˈсочкʼі і туˈди ў ˈмачку наˈзад ˈкидайут (Мк)

ˈМачʼінʹка

Мˈйесо вариˈмо / ˈкурку / ˈтамкаї і вуˈна вaˈритсʹі // туˈди витʹіˈгайемо / мˈйесо уб:иˈрайем / пˈражим муˈку чи на ˈмаслʹі / йак хто ˈлʹубит / чи на ˈмаслʹі / а бʼілʹшинстˈво на ˈмаслʹі ˈлʹуди пˈраж'іт / і туˈди пʼітбиˈва йут / туˈди ˈсипʼіт то мˈйасо / ше заˈжаруйут циˈбулейу / ˈперцʹу / часниˈку // то йе ˈмачʼінʹка ду пирˈга ˈтого (Зв)

Назви грибної підливи

П’ід|лива

Гри|би руз|мачуйут / ну і |добри пруми|вайут і ту|д′і |вар′ат йіх //му|ку п’ід|жаруйут на скуву|р′ітці / ту|д′і му|ку уху|лоджуйут / зали|вайут ву|дойу / |добри руз|м’ішуйут // йак ўже гри|би гу|тов’і / зали|вайут ту п’ід|ливу // там |тожи да|йут ци|бул′у // ше ку|лис′ |мойі |тато л′у|били да|вати уси|ледц′а // а ти|пер ми |того ни |робимо (Ср)

П’ід|лиўка

Гри|би в’ід|варенійі // то нас′ік|ли / там по|тому |дали ци|бул′і / |дали пет|рушк’і ду ў|с′ого |дали і сми|таноў п’ітби|вали // |абу му|ку |жарили |тожи // п’іт|жарили му|ку і ру|били так // і так муг|ли ру|бити і так (Ск)

П’ід|лиўка / гри|би

Му|ку п|ражимо на скаў|родц′і / гри|би с′а ва|рат // ни|рас / йак ти|ка |йушка |йенча |чорна йе / то / з|найеш / ў|вечир с′|ц′іджуйут // а йак ў|вечер на|мочено / то ни с′ц′іджуйемо // хто |кидайе фа|сол′і / ми фа|сол′і ни |кидайемо (Кт)

|Губи

Пус|тавитс′а |н′іби то на |губи // хто |хочи / ту рузр′ізуйе ше там три-чу|тири |бул′б’і / а хто |хочи / ту н′е // но / та |бул′ба зва|ритс′а / ту|диїка по|чишчені / пупо|локані |тийі |губи / др′ім|нен′ко пу|р′ізані / |кидайес′а ду |того // |наш’і |баба ше ка|зали / ки|дали ше гет си|л′отку / |шуби |пахло (Шк)

|Мачка

Во гри|би / в’ідва|рили гри|б’іў / му|ки т|рошка сп|ражили / |перчику / часни|чку / ци|бул′ки / замас|тили і ти|ка |була |мачка (Врб)

|Мачка

С|таўл′у п’іт|пен′к’і ва|рити // ву|ни т|рошка с′і в’ідва|р′ет / то та |йуха ти|ка |чорна // |потім зали|вайу ше рас // му|ку п|ражу на |масл′і // |робйу |п’ідбиўку ти|ку і п’ідби|вайу |тійі |губи // і |тожи ци|бул′у с|мажу на у|л′ійі / і мас|титс′і (Мш)

ˈМачанка

Гриˈби сʹа вaˈрили / муˈки сʹа запˈражило і залʹ:алосʹа ˈтійі гриˈби та ї ўсʹо / ї завaˈрилосʹа // — *Що ще давали до грибів?* — Даˈвали циˈбулʹу і вуˈливу (Нк)

Во / гриˈби ˈтоже вaˈрили і муˈку пʼідˈжарили / ˈпотім ше замасˈтили вуˈливом і ˈтойе ˈбило / ˈдобра ˈмачанка

ˈМачʼенка / ˈмачка

Сˈмажили циˈбулʹу / тˈрошка вуˈди ˈдали / тˈрошка йaˈкогосʹ ˈмасла / муˈки // ˈпотім ўˈлʹели мулуˈка / запˈравили і так (Вл)

ˈГуби

Нашчиˈпали тих ˈгубʼіў / ўˈлʹели вуˈди / вуˈно киˈпʼіло / туˈди пусˈмажили муˈки тˈроха і тих ˈгуби пʼітˈбили // тˈрошка там скрʹізʹ циˈбулеў пумасˈтили з улʹіˈйом (Вл)

Назви підлив із молочними продуктами

ˈМачʼінка

Сир бˈрали / ˈлиўлениї сир // — *Який то ливлений сир?* — Отaˈкиї / шо його постоˈйіт тˈрошка і вʼін таˈкиї тˈрошка ˈтайак ˈпустит // — *Глевкий*? — Глеўˈкиї тиˈкиї ˈбуде / і ˈпотім йуˈго бˈрали на скувуˈрʹітку / так во на паˈтелʹнʹу / йак то куˈлисʹ назиˈвали / ту вуˈно сʹі так руступˈлʹало / ўˈлʹели там тˈрошка чи смиˈтани / йак ˈмали / чи ˈмасла ˈкинули ˈлошку // вуˈно сʹі русту̯ˈпило / а ˈпотім ˈвибили два-три йaˈйічка ду ˈтого і рускулуˈтили і то тиˈка ˈбула ˈмачʼінка (ВБ)

ˈМачʼінка

Циˈбулʹу сʹі ўсˈмаже на уˈлʹійу / а туˈдим пʼіді̯ˈлʹ:ела смиˈтани тˈрошка // і пириˈкʼіпʼіло ˈфаїнʹі (Мк)

ˈМачка ду пироˈгʼіў

Ми беˈрем шкˈварки і циˈбулʹa / і туˈди лʹ:у моло̯ˈко / і туˈди ше ˈлишку муˈки // і ˈпотім йіˈце / йак вʼідстаўˈлʹайу // вуˈно йе гуˈрече во / киˈпит / туˈди ше йіˈце ˈвибйу // тиˈка йе ˈмачка во // хто ни ˈхоче з смиˈтаном / то з том ˈмачком йіст ті пироˈги (Кт)

Назви драглистої страви із варених йаблук, слив чи інших фруктів

ˈПол′аўка

То йак ˈсливи ˈбили чи ше пс′урˈки / ту ў нас ше с′і ˈрод′іт // зваˈрили то / рускулуˈтили і то з ˈбул′воў ˈйіли тиˈку ˈпол′аўку // то ˈтійі сˈливи ˈбили ц′іˈлийі // і то с′і рускулуˈтило / ˈк’істка уˈс′іла / а зˈверха ˈйіли / тоˈто злиˈвали // ˈбул′ву маˈч’ели с тим ˈйіли ˈпол′аўку (Плн)

Ваˈрилиˈйаблука і ˈпотім бˈрали кулуˈтушку / кулуˈтушкоў рускуˈлочували і вуˈно тиˈке стаˈвало гусˈте / то ˈбула ˈпол′аўка (Дм)

ˈПол′іўка

ˈПоліўку ˈможна зу слив сируˈвих ваˈрити / тиˈких во нарˈвати // йіх ше ниˈма / ˈали суˈхийі йе // зˈварити ˈфаїн′і ˈсливи / би с′і рузваˈрили / рускулуˈтити / пудуˈсити // там к’істˈки йе / в’ідубˈрати // вуˈно ˈдобри з ˈбул′бом ˈйісти // ˈтайак камˈпот (Трн)

ˈПол′аўка з ˈйаблук

Зваˈрилиˈйапка на вуˈд′і / а ˈпотім п’ітбиˈвали мулуˈко / муˈку і ˈцукру даˈвали ду ˈтого / хто там суˈб’і ду смаˈку // то таˈка ˈпол′аўка з ˈйаблук ˈбула (Пдл)

ˈПол′іўка з ˈйаблук

А ˈйаблук наˈр′ізали так во / йак на комˈпот / ˈдали ˈцукру / зˈн′али шˈк’іручку і зноў п’ітбиˈвали // п’ітбиˈвали муˈкойу і мулуˈком (Мк)

ˈПол′уўка

С′ˈв’іжих ˈйаблук наˈчистили бис ск’іри // во і звaˈрили ˈпол′іўку / і ˈдали ˈцукру / і так ˈйіли // ну і смиˈтани / ˈможна там ˈбуло смиˈтани ˈдати // та то переˈважн′і ˈдали ˈцукру / та то суˈлотк’і ˈбуло / і так ˈйіли // с хˈл′ібум то ˈйіли (Гс)

Киˈсˈілˈ

А киˈс′іл′ зноў / ту тиж і квасˈне мулуˈко ўˈкинули / вуˈно закиˈп’ілоі наˈкидали чи виˈшен′ / чи іліˈч’і // то буў тиˈкиї киˈс′іл′ // а йак ˈмали ті / чириш’н′і ˈсушині / ˈкидали // о / ту то ˈбуло тиж ˈфаїне (См)

А во там з ˈйаблок чи з чоˈго // сушиˈн′а ˈкидали і но там ˈйапка ше там // тˈроха квасˈного / тˈроха соʸˈлоткого / шос′ / йаˈкис′ ˈйаблок // і туˈди муˈки ў̆ˈз′али / рузˈбили там на ˈзимн′і вуˈд′і / ˈжуби вуˈна с′і ни зˈбила на гурˈйач’ім // і заˈл′:али / і закиˈп’іло і ўс′о // і ˈпили (Вр)

ˈСушені ˈйапка чи грушˈки // то звaˈрили / а туˈди муˈки ў̆ˈз′али і рускулуˈтили / муˈку п’ідˈбили / то тиˈкиї биў киˈс′іл′ (Врб)

ˈКидали там ˈсушку / пириˈважно слиў̆ˈки / ˈмали слиў̆ˈки суˈшен′і / вaˈрили / а туд′і киˈс′іл′ рузрубˈл′али ў вуˈд′і і залиˈвали і в’ін тиˈкиї ˈдужи буў ˈфаїниї киˈс′іл′ / гусˈте тиˈке ˈбило ˈйісти (Тр)

К’іˈс′іл′

А во ˈмайете кумˈпот зі сˈливок / ˈабо / ˈнав’іт′ / ˈвишн′у ў своˈйему ˈсоц′і // даˈйу тˈрошички вуˈди // вуˈда закиˈпит′ / йа туˈд′і в’ітˈц′іджуйу ту ˈйушку даˈйу укˈремо / а ті слиў̆ˈки чи ˈвишні туˈда // вуˈно закиˈпит′ / а йа на ˈтому ˈсоц′і рузрубˈл′айу тої киˈс′іл′ // дулиˈвайу туˈда тˈрошки вуˈди // вуˈно ˈгусне // ˈможна суˈб’і ў саˈлатнички дл′а ˈкожного даˈвати (Двг)

К’іˈсіл′ с чириˈшен′

Чereˈшен′ нарˈвали / ˈвода пук’іˈп’іла тˈроха / вуˈни с′і пук’іˈп’іли там / ў тім ˈводі і муˈки тˈрошка запˈравили / тˈрошка ˈцукру // і ˈцукру шкуduˈвали ˈнав’іт′ ˈдати багаˈч’і (Ср)

Назви салатів

Саˈлат

Каˈпусту сиˈру / но там кˈрайали циˈбул′ку і уˈл′ійоў і з ˈбул′вами ˈйіли (Грд)

Саˈлат с каˈпусти

Каˈпусту йа наˈр′ійу / наждˈму / пуˈсол′у / пумашˈчу чи майоˈнесом / чи волˈ′іˈйем / циˈбул′ки тˈрошка і так йе (Врб)

Саˈлат з вог’ірˈк’іў̆

Устˈружу вугирˈки і нашатˈкуйу / ˈмайу таˈку шатк’іў̆ˈничку / нашатˈкуйу циˈбул′ки // майоˈнесом ˈал′бо смиˈтанком (Врб)

М’і|зер′ійа

Ну та вугір|к’іў натере|были / на|р′ізали / пусу|лили / |дали сми|тани / зе|леної ци|булі і пом’і|дора і ўс′о // і во та|киї са|лат ру|били (Кр)

В’ін′іг|рет

|Бул′бу ва|рили / т|роха ка|пусти квас|нойі / ти|перк’і т|роха фа|сол′к’і др′іб|нен′куйі // ну і бурач|ки на|терли так на г|рубу |терку (Кн)

Назви маринованого оселедця

|Риба

Ку|пили йа|кус′ ти|ку |рибу // йі марину|вали так: пу|р′ізали / |дали ду гур|н′етка / рус|терли |цукрум / ту|ди т|рошка |оцту / ву|ди і ту |рибу |з′іли / а ту |йушку ўс′у |вимач’ели х|л′ібум (Вл)

Си|ледц′і

Йа би|ру |воду / пирикипйа|чу / да|йу т|рошка |лис′т′е боб|кового і |оцту / і зали|вайу / і у|л′ійі / і зали|вайу / ў |бутл′і накла|дайу *(оселедці)* і зали|вайу тим |сиропум (Мш)

НАЗВИ М’ЯСНИХ СТРАВ ТА ВИРОБІВ ІЗ М’ЯСА

Назви холодцю

Хулу|дец′

То бе|рет′с′а |н′ішка / |майе |бути а|бо голо|ва // сви|н:е м|йасо // і |деколи |робимо з |курки / йак|шо ни|ма сви|н:ого // то настаўл′айемо // спо|чатку полос|кайемо йо|го і на ма|лен′киї во|гон′ / |нав’іт′ |наніч йа ли|шайу // |ранком розби|райу ў та|р′ілки / зали|вайу // там ше його запраў|л′айу тим ўс′ім / |моркву да|йемо / |перчик / пит|рушку (Вт)

Хулу|дец

То |мама ті |кости ўс′і ви|лик’і *(телячі)* ўс′о на|варували хулуд|ц′у // ни |було хулу|д′іл′ник’іў н′і н′і|чо / ту ми так хулу|дец |йіли // ти|к’і |були брит|ванки

уб'ливані / йак уб'ливані 'ведра / пу'ливані / та'койі висо'ти / йак брат'ванки / шо пе'чет'с'а хл'іп // ти'к'і дв'і ви'лик'і брит'ванки / ти'ке ку'ричневе з 'б'ілими крап'ками / с'л'ічне // і ти'к'і 'били ду'бов'ійі 'доски на ті брит'ванки / 'шуби йіх накри'вати // то то било 'т'іл'ки дл'а хулуд'ц'у // нали'вали с тим ўс'ім 'жирум // 'жиру ни зн'і'мали // а жир буў дл'а 'того / 'шуби 'було / йак хулу'д'іл'ник // жир запи'чатуваў // та запи'чатана / шо ни ру'шала / ту мугла ли'жати і ц'і'лиї 'тижден' / а ту'д'і 'шоїно сти руспи'чатували і ск'р'абали ну'жами // 'нав'іт' ни зушк'рабали // ли'жаў ви'ликиї ніж спиці'ал'ниї / ти'киї 'доўгиї / шу с'вин'і 'р'ізали / і так 'перше сти з'в'ідси то 'сало в'ідвер'нули / і ву'но так три'малос'а // і так тої с'малец загор'тайете // ў'р'ізали тої ка'валок / ў'з'али на 'миски / на та'рел'і / пу'несли / тим ду'бовим нак'рили // д'ругиї рас при'ходиш / то 'сало тим ну'жом і'но так п'ід'н'іс ши'роким і з'нову завер'нуў там рас чи два // і полу'чилос'а с 'того с'мал'ц'у звер'ху ти'киї ру'л'ет // ту 'потім ше тої ру'л'ет там 'р'ізали і ў ба'н'ак і — ўже йе 'зупа / ў ба'н'ак — і ўже йе капус'н'ак / ўже йе ру'сол'ник (Мш)

Хулу'дец с'і ва'риў с 'костами ку'лис' // зва'рилос'і / так ло'жили на та'р'ілку / за'л'ели р'іди'ноў і то буў хулу'дец (Зв)

Холу'д'ец

Холу'д'ец ку'лис' / ти'пер ва'рат холу'д'ец ўс'ої жир зби'райут / 'косточки ўс'і вит'а'гайут // а ко'лис' йак ва'рили с 'кос'т'ами / ту зас'тигло і с'тало // ти'пер си 'руки пуубми'вайут ў тім м'н'ас'і і йі'д'ат // а то 'било с 'кос'т'ами // зас'тигли / ви'лик'і 'миски на'л':али / зас'тигло / си'б'і 'потім 'йіли / 'кости вики'дали // ти'киї холо'д'ец ко'лис' ва'рили (Врб)

Хулу'дец' / студе'нина

Ну та йак зва'рили / 'шуби ву'да 'була зак'рита / м'йасо би 'було зак'рите ўс'о // ну йак ву'но йуш 'викип'іло / ў'з'ала 'мама 'вилку / м'н'асо в'іт'ходи в'іт кус'теї / в'ід'лила тої ру'сіл у'сібно / м'н'асо ўб'рала // пу'тому ў'з'ала / 'нав'іт' / йак 'було 'дужи 'жирниї / ху'хел'ку / йак то ў нас нази'вали / зіб'рала / шоб не буў жир / но і

да|вала на та|р′ілочки / на та|р′ілочки і ўс′о // |тіл′ко те|пер да|йут і там |моркву і ше то / а ту|ди не да|вали // |тіл′ко так / во / та|киї чис|тен′киї (Ск)

Студи|нина

|Кости ва|рили / де йа|кого т|рошки м|н′аса // те|пер йе прип|рави / |того / о|там |вергли ч’іс|нок / |вергли пит|рушки // зак’і|п’ілоі то за|л′ели // а там ти|к’ійі |миски |були гли|н′анійі / х’і|ба |було та|рел′і // і за|л′али тих |мисок гли|н′аних // а |потім п’іш|ли ўкро|йіли і |дали на д|руг’і |миски // |миски |були бл′е|шені (Рж)

Назви кров’янки

|К’ішка

|К’ішку с сви|н′і с′|в’іжуйі // ну то начи|н′али |бул′бу |тертуйу // зва|рили / п’із|н′іше пик|ли на |ринци / во на с|мал′ц′і / таї |йіли (Гс)

|Йадерниц′а / |кишка

Кру|па там г|речана / кроў і замас|т′ат / нали|вайут ў |кишку і то пи|чут (Зл)

|Йадерниц′а / |кишка / кроў|йанка

Но к|рупи роз|паруйемо // г|речку / г|речку і кроў / |туйу з поро|с′ати / шо бе|рес′а во // то|ди то ўс′о розм’і|шайе / попер|чат і |туйу |кишку напи|хайемо і во|варуйем / вари|мо ў бан′а|ц′і / а хто |хоче / ту ў п|йецу пи|че // йак йа ті г|руб’і нали|вала во / то і ў п|йецу пик|ла / а |тійі то|нен′к’і / кобас|ниц′і / переў|йазуйемо на ти|к’і о і вари|мо ў бан′а|ц′і і |потім с′і воб|жаруйе / а г|рубу / то ў пйец со^{у}вала // |потім |р′ізали |ножиком (Кт)

|Йадерниц′а

А то |йадерниц′а — кру|па і кроў // і т|рошка / хто |хоче / |бул′би |теркати (Вр)

|Йадерниц′і

Кроў / п’і|ч’інка / ли|ген′і му|лоли / кру|пу г|реч’:іну а|бо йач|м’ін:у / а|бо пши|ничну // то за|варували / над′і|гали ту|ди / і |бул′би гет да|вали |тертуйі // ни |було кру|пи / ту ў |бул′би м’і|ш’ели (Зв)

Назва сальтисону

Сал′ˈцесон

С′і вир′ˈізаў ˈкутен′ ц′ˈілиї / ˈчистилос′ˈі йуˈго // ˈпотім то / шо с хулудˈцу тиˈкойе / з гулуˈви пуруˈбили / напˈхали / ў ˈводу / і вaˈрили / ˈпотім пруˈкол′ували (Стр)

Назви м’ясного хлібця

ˈЗайац′

ˈМелимо мˈн′есу і туˈд′і виˈм’ішуйімо / во // ўс′о даˈйемоᵘ / і туˈди ˈфаїн′ˈі на стуˈл′ˈі вибиˈвайес′ˈі / вибиˈвайес′ˈі / вибиˈвайес′ˈі і туˈд′ˈі биˈремо таˈч’ейемо і ˈтими ї̆цима воблиˈвайемо // а п’іт сп’іт на бˈл′ехуˈ / ту даˈйес′ˈі маргаˈрини (Бл)

ˈЗайац′ / хл′ˈіˈбец

А во мˈн′асо / ˈтайак на котˈл′ети // там даˈйес′а і тої / ˈйеї̆ц′а і ˈманки тˈрохи / і пуˈробл′ат тиˈк’і во // то «хл′ˈіˈбец» назиˈвайут // йа так ˈкажу «ˈзайац′» / бу то ў нас так куˈлис′ назиˈвали (Зл)

Назва паштету

ПашˈтетПашˈтет

ПереˈваруйемоПереˈваруйемо пеˈч’інку / а туˈд′і ˈмелимо / а туˈд′ˈі дубаўˈйейімо ˈйеї̆ц′ˈі / ч’ісˈнак / циˈбул′у / ˈпериц / ˈсіл′ / ўс′о ду смаˈку і ˈм’ісис′ˈі / і тˈроха даˈйес′ˈі ˈмасла // і то ўс′о с′ˈі виˈм’ісуйе / і на бˈл′ес′ˈі с′ˈі наклаˈдайе / і пиˈчес′ˈі (Бл)

Назви молочних продуктів

СмиˈтанаСмиˈтана

СмиˈтанкаСмиˈтанка суˈлотка / а на квасˈному мулуˈц′ˈі ˈбула квасˈна смиˈтана // — *Яка між ними різниця?* — А тоˈму шо та йе таˈка суˈлотка / з ˈнейі ˈможна туˈпити ˈмаслу / зу суˈлоткойі / а та ˈможи с′ˈі зˈвурдити // — *Як робили солодку сметану?* — Ну та йак: пусˈтавили ў гурˈнец мулуˈко // мулуˈко пустоᵘйало дв’ˈі чи три гуˈдин′ˈі / туˈдиї ˈбапка бˈрала ˈлошку і зˈверха лиˈгон′ко-лиˈгон′ко збиˈрала… — *А якщо довше стояла?* — То то ˈбула ˈкисла смиˈтана // ту то ўже даˈвали ду пируˈг’іў / ду пиˈченоᵘго пируˈга / ду ˈварinoᵘго пируˈга (Дм)

ˈМасло

Бˈрали масˈничку і залиˈвали туˈди смиˈтану і кулуˈтили / тиˈка ˈбула масˈничка с тиˈким во // кулуˈтили / кулуˈтили і руˈбили ˈмасло // туˈди то ˈмасло винʹіˈмали / а там лиˈшаласʹі та рʹідиˈна / масʹˈлʹанка / назиˈвали / масʹˈлʹенка і ўсʹо // пˈхали йоˈго ў ˈводу / шоб воˈно тˈрохи стуˈжʼіло і виругˈлʹали і тиˈке ˈмасло ˈбуло (Тр)

НАЗВИ НАПОЇВ

Назви компоту

Кум|пот

Зали|вайу |воду / да|йу |пару |йаблук / да|йу |цукру / чут′-чут′ ли|мон:ойі кисло|ти / йак н′е / ни|рас |оцту / а йак йе квас|ні |йапка / ту ни да|йу н′і|чо // і там да|йу / |або |вишн′іў |фаїно |дати / |або |дати чир|ниц′і / |або шо-не|бут′ // а |б’іл′ше во ти|пер во |робл′у / йа наї|б’іл′ше |сушку / зу |сушк’і // кум|пот зо су|шених |йаблук (Блз)

Кум|пот |с:ушк’і / |йушка

Ну та |сушк’і пу|мили / ў каст|рул′у нак|лали / зали|вали во|дойу // ву|на пирики|п’іла так с тоў |сушкойу // ну і пу|тому пус|тавили і|ше / при|м’ірно / |нин′і зва|рене ду |заўтрашн′ого дн′а // ву|на нат′аг|нула і |добри / та|ка смач|на |була // то нази|вали |йушка (Ск)

Кам|пот

Кам|пот ва|рили // а во ти|пер / нап|риклад / йак йе |йапка / во тих |йаблук / де іли|ч’і / іли|ча ти|ка // ту то |кидали / зва|рили / та ї |цукру ў|кинули ї ўс′о // зва|рили ти|ку каст|рул′у ви|лику і ву|но |фаїне |було / смач|не // і так с тим кам|потом // |були чир|ниц′і / ху|дили на чи|рниці / с чир|ниц′ кам|пот ва|рили // |потім там |була у|жина / ву|на п’із|н′іше / во ти|пер ву|на п’іт|ходит′ ўже / та|кож назби|райут / ту ва|рат // |али ти|пер пере|важно йе |йаблука і іли|ча // а зи|мойу / ну ту зи|мойу |мали смо ми ўс′о закри|вали ў |бутл′і // йа нак|райала тих |йаблук // то ў ти|к’і |дол′ки йа нак|райала і с′а заси|пайе |цукром / а |потім ву|но |чириз ніч сту|йіт / |цукро^{у}м пи|реїде / ту|д′і заки|пит рас / д|ругиї рас і ву|но / ті |йапка йе ц′і|лі // но то ми то ду |чайу |кидали // то ни т|реба |було н′і|чо / |во́ду пирива|риў / а с |того пу |лошц′і ў|кинуў і ўже чаї |фаїниї йе (См)

Зу суши|н′а боршч

П|росто йак суши|н′а ва|рили // то нази|валос′а з суши|н′а // суши|н′а / зу суши|н′а боршч // йак кум|пот ти|пер нази|ва йут / |перше ти|киї боршч нази|вали (Врб)

Дириўˈлʹаниї боршч

Каˈзали / шу то дириўˈлʹаниї боршч / с:ушиˈнʹа // зваˈрили на укˈрʹіп / уп:улуˈкали / ˈкинули / вуˈно скиˈпʼіло / туˈди чутʹ ўˈзʹали муˈки / пʼітпˈравили // то буў дириўˈлʹаниї боршч (Мн)

Назви напою із смаженого зерна ячменю чи жита

ˈКава

А ˈкава / куˈлисʹ ни ˈбула ˈкава // куˈлисʹ йачˈменʹу с тих кулусˈкʼіў наduˈшили / пусуˈшили і йіх ˈжарили на скувуˈрʹітки // ˈжарили йіх / вуˈни ˈбули ду тиˈкого ˈколʹеру чирˈвоного / ˈтемного / ду ˈчорного і туˈдʹі том таˈчалком / жу сʹі ˈтʹісто таˈчало рузduˈшили / рузduˈшили / тим заки˙дали / ˈали ˈкаву забʼіˈлили: ˈвода киˈпʼіла / ўˈлʹали мулуˈка / забʼіˈлили / забʼіˈлили і туˈдʹі тої вон тиˈка ˈкава ˈбула // і ˈдуже ˈбула приˈйемна / тиˈка ˈбула смачˈна ˈкава та (См)

Бˈрали йачˈмʼінʹ ˈабо пшиˈницʹу / ˈжарили на ˈкухни / туˈдиї бˈрали ваˈлок / так ˈдобри подуˈсили і с ˈтого ваˈрили ˈкаву (Дм)

Куˈлисʹ бˈрали буˈрак цукˈровиї // ваˈрили тої буˈрак цукˈровиї і руˈбили ˈкаву // ˈали ˈкава ˈбула // ўˈзʹели йачˈменʹу чи ˈжита / на ˈкухни посуˈшили і ваўˈком подуˈсили і заˈмʼітували // і то ˈбула ˈкава (Вт)

Ниˈрас і з йачˈменʹу // гет паˈлили на паˈтелʹни // ˈбули тиˈкʼі млинˈки і муˈлоли ˈабу с пшиˈницʹі і заси˙пали на ˈводу / ˈабо ў бˈлашку / путуўˈкли мулутˈком і заˈсипали / і ˈбула ˈкава (Зв)

Ниˈрас і хˈлʹіба спаˈлили ˈкусʹнʹе / і йаˈкогосʹ ˈжита спаˈлили / і ˈкави натуўˈкли / натуўˈкли ˈтого ˈчорноʸго // і ˈдали тˈрошка ˈтого ду вуˈди / во вуˈда ˈчорна / ˈлʹели мулуˈка // ˈкава ˈбула ˈдужи ˈфаїна // паˈлили хлʹіп / ˈжито / циˈкорʹійу / купуˈвали циˈкорʹійу // тиˈкʼі во тˈрубочка / циˈкорʹійа тиˈка ˈбула // і там тˈрошички ˈтого ўшчипˈнуў ду ˈтойі ˈкави / там би ˈпахло ˈкавоў (Кнв)

НАЗВИ ОБРЯДОВОЇ ТА СВЯТКОВОЇ ЇЖІ

Назви святвечірньої їжі

Пˈроскурка

етнографічне: А йак сˈіˈдали ду веˈчер’і / ту в ˈцеркв’і даˈйут пˈроскурку таˈку // ў нас сˈв’іти кˈсˈендз пˈроскурку // та пˈроскурка пукˈрайана на таˈріл’цˈі // і в’ін (*батько*) ду ˈкаждуго п’ідˈходе / ду ˈкаждойі диˈтини сˈвойі / чи ˈд’іти ду ˈнего // та й в’ін ˈкаже: «Пˈрошу вас на Кулˈіˈду» // і вуˈни биˈрут ˈтуйу пˈроскурку / йіˈдˈат / а ˈдˈіти ˈтата ў ˈруку цˈіˈлуйут / а ˈж’інка ў лиˈце (Кр)

Куˈтˈа

НаˈмочуйіНаˈмочу куˈтˈу / чутˈ так во п’ітˈпухне // на дˈругиї денˈ йа йі ваˈру // мак тˈремо ми бис мйасоˈрупку / перепусˈкайу два ˈрази / і тˈрошка ˈмеду / гуˈрˈіх’і ми даˈйемо ду ˈтого (Мш)

Пшиˈницˈу упиˈхали / сˈтупка ˈбула / упиˈхали ˈпоки та сˈк’ірка ни злуˈпиласˈі // туˈдˈі присˈтерли на стіл / вуˈна ˈвисхла / ˈвитерли йі / пересˈійали / п’ітупаˈлали ˈнецками / а туˈди ваˈрили / ваˈрили / туˈди даˈвали ˈцук’ір / мак // мак ˈтерли / тиˈпер маˈшинˈка йе / а то куˈлисˈ ў маˈк’ітрі / тиˈкиї буў макоˈг’ін / так сˈі ˈтерло / ˈтерло / аш на молочˈко і ду ˈтойі куˈтˈі даˈвали (Зв)

Зваˈритсˈіˈкуˈтˈа / запраўˈлˈайесˈі ˈмедом / гуˈрˈіхами / ˈмелені гуˈрˈіхи і мак (Пдг)

ˈКутˈа

Ваˈритсˈіˈкутˈу / тˈрошка тˈреба пусуˈлити / ˈпотім ˈцукру / наˈтерти ˈаку / туˈди запˈравити ˈдобри йіˈйі с ˈцукрум // хто ˈхочи ˈмеду даˈйе / хто ˈхочи уˈрˈіх’іў ше вуˈлóўских насˈіˈчут дріˈбненˈко даˈйут (Ср)

А во ˈтуйу куˈпуйем ˈтуйу ˈкутˈу / воˈда і ˈпотім хто ˈмайе м’іт / ту м’іт / ˈцукру і то ше ˈаку даˈйем / вуˈрˈіх’іў / вуˈрˈіх’іў ду ˈтойі ˈкутˈі (Кт)

Ваˈрилипшиˈницˈу / уп’:іˈхали і то пулуˈкали / то лушˈпа злиˈтˈіла // туˈди ваˈрили ту пшиˈницˈу // і там даˈвали ˈцукру тˈроха / ˈаку даˈвали / ˈтерли (АВ)

Ну зва|рила |туйу ку|ту / пу|том |маку на|терла / і|з′уму да|вала / |меду да|вала і п’ідго|товила і на стіл (Кр)

Тоўк|ли пши|ниц′у на с|туп’і / бу |борше с|тупа |била / і |висушили / |вичистили / |випулукали і ва|рили // |потім зру|били |маку / ў|терли на тім / да|вали |меду / да|вали ву|р′іхи (Чр)

етнографічне: То раху|вали / йак |кидали |лошком ду с|тел′і / с|к’іл′ки с′а чи|пило / ту то ка|зали ўсе / с|к’іл′ки то йе к’іп |буде / пши|ниц′і с′а наж|не (См)

А ку|т′у ми|тали ду в’ік|на / би |била р′йас|на / а дугу|ри / би ви|лика рус|ла (Шм)

Заборони, пов’язані із називанням компонентів куті

етнографічне:

І то |маку ни ка|зали / |шуби на С′ўйа|тиї |веч’ір ни га|дати «мак» / бу |дуже |будут б|лухи (Врб)

То ка|зали ўсе / шу то ни |можна гуву|рити «мак» // ка|зали / шу |вош’і |кидатис′і |будут (Пт)

На діў|ниц′і ка|зали «ма|к’ітра» / а на маку|г’ін ка|зали «|лисиї» (Ср)

Назви часнику

Часни|к / ч’іс|нок

етнографічне:

К|лали / во / йак|шо |с′іно с′і кла|де на стіл / ту к|лали пу |вуглах чу|тири гу|лоўц′і часни|ку (Шк)

Йак |майут с|тавити ви|черу / |с′іно кла|дут / ту ў трох м’іс′|ц′ах да|йут часни|ку (Ср)

Вубкла|дайут |кулу |кут′і // |кут′у пус|тавили / с′|в’ічку зас′в’і|тили / ў|коло |кут′і вубло|жили / йак в’і|нок часни|ком (См)

Ми кла|дем ту йак п’ід |миску / де |кут′у с′і с|тавит / а |л′уди кла|дут по вуг|лах (Кт)

На С′в’і|тиї |вечир ч’іс|нок ду |каждойі ст|рави дру|б’ін′ц′і ми|тали (Плн)

Повір'я, пов'язані із вживанням часнику у Святий вечір

То каˈзали / жу то тої часˈник ˈдуже ну ˈн′іби пум'ічˈниї / но в'ід лиˈхого (Шк)

Тої часˈник йе пом'ічˈниї // тої часˈник / ти зˈнайеш / йак зˈлод′ій ўкраˈде / йак їдут дзˈвони вубмиˈвати / ˈдуже с′а зˈлод′ії вийаўˈл′айе // наˈтерти дзˈвони тˈреба церˈкоўн'і // і тої зˈлод′ії пˈриїде / то йе ˈйістина пˈраўда / шо с′а ˈвийавит (Кт)

А чисниˈком ˈтато ўсе д′іˈлили і ўсе ˈжуби змо ни блуˈдили / ˈжуби змо ˈбули здуˈров'і (Зв)

Беˈрут часˈник насамˈпер′ід по зубˈц′у ˈйісти / ˈжуби биў здуˈровиї (Зл)

А ту пу йідˈному кˈлали ˈкаждуму, шуп л′уˈдина ˈбула тиˈка здуˈрова / йак чисˈнак / і шуп зˈлого ˈдуха чисˈнак ни допусˈкайе до ˈхати (Прл)

Ми беˈремо часˈник тої і ˈц′ілиї зў'йазуйемо сˈк'іл′ки то гуˈловок і ˈложимо на стуˈл′і / шуп ми ўс′і ˈбули здуˈров'і / шоп ˈбула ўс′а роˈдина здоˈрова / ў'купочц′і і ˈм'іцно триˈмалас′а (Двг)

Клаˈдутпˈідубˈрус / ну / напˈриклад / ˈс′іно сˈтел′ат і часˈник на штиˈрох куˈтах клаˈдут / ˈжуби с′а ˈродив (Зл)

Саˈдитиˈдобритоїчасˈник (Ст)

Пиˈр′іх

етнографічне: Но і ˈпершого пириˈга / йак ваˈрили на ˈКол′аду ˈперший пиˈр′іх / ту ˈтого пириˈга ˈпершуго ни ˈйіли / то триˈмали дл′а куˈрови / бу куˈро́ва ˈбуде маў теˈ[и]л′атко (Врб)

Назви їжі, яку давали дітям
на Новий рік (14 січня) як плату за віншування

етнографічне: Та шо хто м'іх: ˈкусник хл′іба (то ше за тимˈт′і чиˈси) / чи там ˈтого пампуˈха / жу пикˈли ті пампуˈх'і / там ˈдали // гˈрош'і н′іхˈто ни даˈваў / бу ни ˈмали // та ї ˈтіл′о ў'с′ого // во ˈдехто даў ˈб'ілиї хл′іп маў // ˈбили бугаˈч'і / і ˈбили б'ідˈн′іш'і // буˈгач маў ˈб'ілиї хл′іп / а ˈб'ідні ˈмали і ˈчорного ни м'али ўдусˈтатку / ˈали приˈнесли / шо хто даў / і тої хл′іп ми ˈйіли / ˈд′іти / ў'дома // ни тиˈпер / йак то цуˈкирки куˈпуйут / вуˈбаранц′і (Пр)

ˈВубаранчики то длʹа вуˈлʹітникʼіў (Врб)

А куˈлисʹ даˈвали так во: пʼікˈли йаˈкʼісʹ тиˈкʼі пˈлʹацки / туˈті вуˈбаринки купˈлʹали ў магаˈзинʹі (См)

ГˈрошʼІ / цуˈкирки — ўсʹо // ўсʹо даˈйут: і ˈйаблуˈка / і гуˈрʹішки (Мн)

Йак хто шо маў // куˈлисʹ пʼікˈли баˈлабушки таˈкʼі во маˈленʹкʼі / тиˈке тиˈперка / йак ˈбулоᵘчка / пикˈли // ˈали тиˈперка ˈбулоᵘчка бʼіˈленʹка / а то туˈво на ˈжорнах рузмуˈлоли / ту ˈбуло тиˈке / тиˈкиї баˈлабушок даˈвали / або хто шо маў // ше йак маў хто / ту даˈваў йаˈкʼі гˈрошʼі / а йак ни маў / ту ни даˈваў нʹіц / іˈно тої баˈлабушок і ўсʹо // то іˈно тиˈперка ўˈсʹого даˈйут: і ˈбублики / і пʼіˈченʹа / і вуˈрʹіхи / і ˈйапка (Шк)

КуˈлачикиДаˈйут / даˈйут там / хто ˈмайе / ˈбублики / пˈраники / кунˈфети // — *А гроші?* — ГˈрошʼІ убуўйасˈково / бу вуˈно ˈбублик пуˈлучи і убирˈтайесʹі за гˈрʹішми (Тр)

І куˈлисʹ ˈдʹіти хуˈдили на Нуˈвиїрʹіккриˈчʼети / ту даˈвали тиˈкʼі / турбʼінˈки ˈмали / і даˈвали тим ˈдʹітʹам хлʹіп // ˈдехто ни моў ˈбʼілуго / ту ˈкажи / ни ˈдали ˈвосуха / но ˈчорниї хлʹіп (Зв)

ЗˈнайешТо йідˈне з торˈбами «поˈмаїбʼі» / ˈтойе / шо ˈкажут «поˈмаїбʼі / помˈаїбʼі» // ў нас с торˈбами ˈходʹат // ў нас даˈйут цуˈкерки / пиˈченʹа / ˈбублики // ўсʹех там йідˈнако ˈдʹілʹат / а сˈвойім ˈродичам / там чи хˈресним / чи йаˈким / то там шосʹ ˈлʹіпше ˈкупйат: йаˈкусʹ чикуˈлʹаду (Кт)

І ˈперш'і ˈтійі во / йак ду ˈпершойі ˈхати заˈходиш / ті коˈлачики лиˈшайут / там чи ˈбублики / ˈтійі во де воˈбаринцʹі // ˈперше коˈлачики пикˈли тиˈкʼі маˈленʹкʼі / во йак булочˈки / то лиˈшайут і приˈносʹат дуˈдом і то йе ˈперш'і / то ˈпотім даˈйут коˈровʼі // во ˈмайеш двʼі коˈровʼі чи йідˈну даˈйеш // і даˈйеш / воˈна йіст / ти ˈкаеш: «Лʹітʹсʹа / лʹітʹсʹа» / — о / ˈпаўком бʼˈйесʹа // таˈкиї зˈвичаї / розуˈмʼійеш (Кт)

Назви великодньої їжі

ˈПисанˈки / кˈрашанки

етнографічне: Цибуˈлинʹа наˈмочуйут / ˈтойе циˈбулʹа / там си пузбиˈрайу циˈбулинʹа / зˈнайеш / і наˈмочу ˈперед ВеˈликоднемВо // а вуˈни *(діти)* писанˈки

на|пишут |воском // |воском |л′іпше / бу зі с′в’ічком |дуже с′а роз|лазит // ну і ти|ку |кул′ку |робл′у на патич|ку / і ту ду вуг|н′у г|р′ійу / а ту зма|чайу // йа ўсе ру|била с ти|кого во / с |тойі зуб|нойі / са|ма м си ро|била // та |витерла з |тойі |пасти і зро|била на патич|ку / заси|лила і ма|чайу / і ду вуг|н′у г|р′ійу // і убкачу|л′аў йаї|це / то кв’іт|ки / то |тійі |закруц′ки |пишу / а |потім ў цибу|лин′а |кидайу і ва|ру // во|но йе зва|рене (Кт)

Пус|тавила |йеїці на ба|н′ек / на |кухн′у / на|гр′ілис′і // ў|з′ела йа |воску / |вергла |воску ду бл′е|ш′ен′к’і / ў|з′алам си ти|киї пати|чок / ў|з′ала ц′|вечук і ма|чила / і |так’ім пи|сала // |потім нава|рила ци|бул′і / наму|чила ту цибу|лину / цибу|лина ски|п’іла / цибу|лина |вистигла // ту|ди йа ў|з′ела нак|лала писа|нок // в’іт |вечура ду |рана там сту|йали // ту ўже |рано йа ва|рила (Вл)

А во ў|з′али з|рубили |кул′очку / з |д′ірочкоў і пу йаї|цеви ву|дили / і там зали|шалос′і |б’іле // ту|д′і ру|били / ка|зали жуў|тило // та|киї буў ў |л′іс′і пилиш|ник нази|вали йі|го / тої пилиш|ник р|вали і з |йаблунки ку|ру стру|гали / |али ни ку|ру / |туйу з|верхн′у / |чорну / а ўже |жоўту // і то |кидали і ву|но с′і ру|биў |кол′ор |жоўтиї // а на чир|воniї |кол′ор купу|вали та|ке йа|кес′ |було пруда|вали / йак тр′ісоч|ки // ту|ди пу |жоўтім пупи|сали / де |мало |бути |жоўте і |кидали ў чир|воне // |потім чир|воним пупи|сали і |кидали ва|рити // ну / йак ни |доўго ва|рилис′і / ту ву|ни |далис′і / |воском пи|сали // і в’іск вупти|рали (Дв)

Б|рали |воску і тої в’іск рузгр′і|вали / і на йа|йічку пи|сали // та|ку б|рали зі шну|р′іўки ти|ку |кул′ку ру|били патич|ком і рису|вали / а ту|д′і ки|дали ў к|раску / в’іск рус|ходиўс′а / а к|раска с′а зама|л′овувала (Тр)

Йа пи|сала так: ци|булину наму|чили ў ву|д′і / так во / йак|шо |нес′к’і / наму|чили ў ву|ді // ўже ву|на йуш пучирву|н′іла / то |ладнійі |били писан′|ки с |того цибу|лин′а / лад|н′іш’і / йак ти|пер ма|л′уйут // і та / ш|п’іл′ка та|ка / а|бо йа |с′іркоў пи|сала // йа б|рала |с′ірку / а йі|це п’ідог|р′іла / бу то / з|найете / в’іск / в’ін засти|ваў // йа так во: на |кухни то с′і то|пило[у] / а йа йі|це три|мала і тим во так во хап і йуш |пишу // йуш три-ш|тири |риски зру|била / |дужи н′е / бу то засти|ваў // напи|сала і ми|тала ду |тойі ци|булини // йа напи|сала і |вергла там ду |тойі

ци|булини і ву|но прик|рило ци|булиноў і |мокло // |потім на д′ругиї ден′ |диўл′ус′і / а ву|ни йу |жоўтійі // йа ў|з′ела зва|рила / а ву|ни йуш пу|жоўкли ше лад|н′іше // пи|сала ўс′ім пу йід|ному (Прд)

Ти|ким во |д′іт′ім ма|лен′ким дару|вали / во то |писанку |дала |ц′оц′а // то та|ке |било |дуже важ|не / з|найеш / бу то |дала |писанку (Ст)

Дару|вали ти|ким кава|л′ірам / жу пуприхо|дили / пуприху|дили ду д′і|вок / і шо |мали ро|бити (Нк)

|Али п’ісан|к’і / п|раўда / пу|тому і|ше нап’і|сали си |б’іл′ше / т|рохи йіх сху|вали / т|рохи на с′ў|йата злу|жыли // а пу|тому / пу с′ў|йатах / йак |бул’і |тан′ц′і / д′іў|чата то|ті писан|к’і б|рали зу су|боў і да|вали х|лопц′ім // — *За що вони давали їм писанки?* — |Жиби браў тан′ц′у|вати //та ўс′ім ни да|вали / і|но ку|го х|т′іли // ку|го ву|на л′у|била (Пл)

А ў|з′ели ци|бул′і / ў|кынули ў ци|бул′у / зва|рылис′і та ї |були чир|воні (Кр)

|Воском пи|сали / а те|пер н′іх|то ни |пише // |воском і ў цибу|лин′у ва|рили і |било чир|воне (Зл)

П|лесканка

Сир в’ідіж|му |добри ў |марл′у // ду |того |н′ічим в’іджи|мати сир / ту то йа так дам / йа|йічко[у] дам / |цукру / т|рошки ва|н′іл′ного пуруш|ка і чут′-чут′ |соли // то ўс′о |разом пирим’і|шайу / ту|д′і би|ру ўд|войі а|бо ўт|ройі |марл′у / |ладн′і наўк|руг зави|вайу // ту|д′і би|ру |кам’ін′ / уд|ну душ|чину ти|ку |чисту на|верх во с плас|маси / уд|ну п’іт сп’іт / д|ругу на|верх // на|верх шос′ кла|ду / кла|ду |кам’ін′ / би ву|на |гарна круг|лен′ка |виїшла (Блз)

Традиції, пов’язані зі свяченим яйцем

етнографічне: А йії|це / то розк|райуйемо / с|к’іл′ко нас ў с′ім|йі йе: |дис′іт — |дис′іт′ / два|наїц′і — два|наїц′і // то йід|но йії|це к|райем // ми ўс′і по|д′ілимос′а // на та|рілц′і роз|д′іл′ат // так си по ку|сочку |кождиї |воз′ме // йа так во |кажу: «Би|р′іт′ / |д′іточки / шоб сти с′і ўс′і л′у|били / йак то йід|но йаї|це» (Кт)

ˈБат′ко биˈре йаїˈце рузр′іˈзайе / сˈк’ілˈки с′імˈйі йе ў ˈхат′і // напˈриклад / л′уˈдина гˈмерла / клаˈде йуˈму на в’ікˈно / ў нас ўсе на в’ікˈно клаˈдут // а во / напˈриклад / ваш чулуˈв’ік дес′ там чи заграˈницеў чи дес′ / ви то йаїˈце ˈр′іжете дл′а вас і дл′а ˈвашуго чулуˈв’іка // ˈдочка дес′ йе / ˈмама биˈре / ˈабо йакˈшо йе йіˈйі син чи ˈдочка / биˈре тої куˈсок йаˈйічка і йіст (Дм)

Назви їжі, яку вживали
на Різдво Івана Хрестителя (7 липня)

Нуˈва ˈбул′ба

етнографічне: На Іˈвана ту ўсе зачиˈнали ˈбул′бу нуˈву куˈпати // куˈпали то / йої / ˈбул′ба ˈфаїна / зваˈрили / бу йу пиˈчи ше ни пикˈли / боноˈва ˈбул′ба ше ни пиˈчес′і // зваˈрили / помасˈтили чим // но / ˈнав’іт′ паˈлили / їшˈли ў сосˈнину моˈлод′іш // хоˈдили д′іўˈчата / хˈлопц′і // там гутуˈвали // — *Які ще продукти брали зі собою?* — Но там воˈлива / циˈбул′а // хто л′уˈбиў / ше си часниˈку доˈбавиў / йак хтос′ ˈл′убит тˈроха вустˈр′іше (Вр)

Назви їжі, яку вживають
у день св. апостолів Петра і Павла (12липня)

етнографічне: ˈПетра куˈлис′ ˈдужи сўйаткуˈвали // і пириˈважно тиˈк’і ˈд′іти / йак ми ˈбули д′іт′ˈми / ˈпасли куˈрови / ту ми виˈкопували «ˈпетра» // тиˈк’і руˈбили чуˈтири тих / ˈйамки / тиˈк’і руˈбили / йак стіў // а на тім виˈр′ізували ˈм’іс′ац′ / ˈсонци / хрест / ўс′о / на стаˈканчики тиˈк’і руˈбили / ті / ˈйамочки // і туˈд′і хто шо маў / приноˈсиў / і ўс′і с′іˈдали / і то на стіў виˈложували / кл′іˈйоночкоў росп’іˈстерли // і ˈсоничко маˈйіли жовˈтен′кими кв’іˈточками / там хрест ˈб’ілими роˈмашками // — *Навіщо робили сонце і місять?* — Но то / йа зˈнайу / таˈка ˈбула траˈдиційа / і так ˈсоничко / і ˈм’іс′ац′ — ўс′о мал′уˈвали на тім сˈтолику / і хрест — ўс′о // і туˈд′і на тім ˈпетрали // — *Як називався той стіл?* — ˈПетра // — *Що приносили їсти?* — Приноˈсили ў ˈб’іл′шости там <u>смиˈтану</u> куˈлис′ / йак ми то / <u>пируˈги</u> / <u>пиріш ˈки</u> / ˈ<u>бублики</u> / там ˈ<u>масло</u> / <u>пиˈчен′і</u> ˈр′ізне / ˈ<u>вафл′і</u> / ˈнав’іт′ приноˈсили ту / <u>халˈву</u> / і ˈ<u>т′ул′ку</u> мугˈли приноˈсити / шо ми ˈл′уд′ім ˈпасли куˈрови // ту / шо ˈл′уди пуприноˈсили / то ми бˈрали // і ў ˈбаночках <u>мед</u> бˈрали / і

ва|рен′:а / і ўс′о // то ми там ўс′о ви|ложували // ви|но убуўйас|ково / ву|дичка фрук|това |була ў ти|ких ше скл′а|нових бу|тилочках (Тр)

Традиції, пов’язані із свякуванням
Успіння Божої Матері (28 серпня)

етнографічне: А на |Матки йу ко|пали к|ругле *(«петра»)* / йу на кант н′е // |тоже ўс′о са|ме б|рали // убстаў|л′али |г’іл′:ом і пуму|лилис′а там / |йіли / |пили // а з|в’ідтам їшли с′п’іва|йучи / с′п’і|вали // |али |фаїн′і йу |било // |али за|кинули // то дес′ ву / |де два |роки ни |ход′ат (Кт)

На |Матки так |само / йак на |Петра / г|нали ку|рови // а на |Петра |вода |тепла // |нав’іт′ йе ти|ка |п’іс′н′а // ни жал′ с′а на|пити / а на |Матки д’іў|ча г|латке / ни жал′ пол′у|бити // то |била |перша с|п’іванка // пос′н′і|дали / ту|ди с′п’і|вали (Вр)

Назви їжі, яку вживали ввечері напередодні свята
святого Андрія Первозванного (13 грудня)

етнографічне: А та во так / |були д′іў|чата і йак |мало |бути Анд|р′ійа / д′іў|чита с′і зби|рали / ру|били гус|тину // ў|вечир с х|лопц′ами с′і зіїш|ли // д′іў|чита ру|били гус|тину / а х|лопц′і при|несли гу|р′іўки / но ни бу|гато / ни так / йак |тера пйут / во при|несли п’іў|л′ітри // там нас |било |може йа|ких |дес′іт′-п’іт|наїц′іт′ / |било х|лопц′іў з |в’іс′ім / і д′іў|чит з |в’іс′ім // ў д|руг’і |хат′і зноў су|б’і ру|били / |кожні ву|сібно // ту смо ва|рили // йак на п’іс|ниї ден′ / ту смо ва|рили |губу / |губи / то нази|вали |губи |перше / |тійі |губи / |мачку / і |тоже бор′шч / |кашу ти|ку во пшон′а|ну // шо то |б’іл′ше |било ше? гри|би / |каша / ка|пусту ва|рили / ти|ку |пол′ску с′і нази|вали // та ї ўс′о / та ї хл′іп // |б’іл′ше н′і|чо ни |було // і ше ти|киї ву|баранец пик|ли і |в’ішали на пу|валу ду ти|кого |бал′ка / і х|лопц′і там то б|рали і |писком діста|вали // — *А навіщо?* — Йак д′іс|таў |добре / ту с′і |буде же|ниў // с кут|роў в’ін |думаў / |буде с′і же|нити (Пр)

Ўс′о гуту|вали: і хулу|дец / і куба|са / і м|н′асо / і йак то |кают: і |перше / і д|руге / і |каву ру|били — ну ўс′о // **—** *Яку каву робили?* **—** Йач|м’ін:а / пши|нична // то за|варували / чи на мулу|ц′і зва|рили / чи ти|ку зва|рили (Мн)

Пик|ли пи|ріх / пик|ли хл′іп / х|лопц′і купу|вали гу|р′іўку / ви|но // ми пик|ли |голупц′і / ва|рили боршч / хулу|дец // хто даў кус′н′е |нішки / хто даў ку|сок м|н′аса / ва|рили хулу|дец / ўс′о // |ог’ірк’іў на|р′ізали на ч’і|тири / ка|пусти |вит′ігнули з |бочки / |випулукали / |видусили / т|рошка у|л′ійі |дали / ци|бул′ки / ўс′о / |була |закуска (Дм)

Назви страв, які готують на весілля

етнографічне: Ку|лис′ / йа вам с|кажу / ше на мо|йе в’іс′і|л′а / с|кажу / шо гуту|вали // на|несли сми|тани / |сира / нару|били / пукулу|тили / то |било ду пиру|га // ва|рили боршч / ва|рили |кашу з |рису // то |било йу |дуже |добре / і йак биў хулу|дец / |било |дуже |файне в’іс′і|л′а // |л′ітру гу|р′іўки і ў |хат′і / шо |било гус|теї / ўс′і с′а на|пили і с′п’і|вали / с′п’і|вали аж до // |била ф|л′ашка гу|р′іўки і вистарчила // ма|лен′киї кел′і|шочок і ўс′і пот|рошки |випили // |били ве|сел′і / с′п’і|вали // ну шо ва|рили // йа |кажу / шу хулу|дец / |каша / боршч / ка|пуста // а пи|ріх пик|ли на лу|пат′і / ти|киї во к|руглиї // д|ружба к|райаў тої пи|р′іх // к|райаў / а д|рушц′і ўкру|йіў ти|киї во ку|сок / |кинуў сми|тану / ву|на |мала |з′істи // то йак му|йе в’іс′і|л′а |було // йак |йенчиї / йак кул′|турно |жалуваў д|рушки / так то[у]|нен′ко ўк|райав т|рошка / бу ву|на |мала |з′істи // ни муг|ло с′і |з′істи |тіл′ко // а ву|на та йак |буде йіў / ўс′о уб|мазане сми|таноў // пукру|тилас′і / пума|чала / та ї пуло|жила / а |йінча там пу|дала / там |д′іти сту|йали / пу|дала |д′ітим // то |било ўс′о // та с′п’і|вали і д|ружбови: «Друж|бочку / друж|бочку / йа|ка тво|йа |мати / шо т′а не нав|чила пиро|га кра|йати» (Зл)

Ну і так ше |було / шу |каш’і нава|рили ба|гато і |л′уди мулу|ка пунану|сили // те мулу|ко скипйа|тили / ў |миску ви|лику / г|лин′ані |миски ти|к’і / йак діў|ниц′а ти|пер / на|кидали |тойі |каш’і / за|лили мулу|ком і так зу |шестиро л′у|диї |йіли з йід|нойі |миски так (Ср)

Каша |била п|шин:а / а йак ка|вал′ір биў бу|гатшиї / ту |била з |рижу (Пр)

Йак буў бу|гатшиї гус|подар / ту |була |рысова |каша і пу|л′ата |била ну йа|кимс′ ва|рен′ем |абу з |вишн′і / |абу з клуб|н′іки // а йак буў б’ід|н′ішиї / ту ва|рыў пшин′а|ну |кашу (Кр)

Назви їжі, яку використовують в поминальному обряді

етнографічне: ˈПерше ˈдуже нʹіˈчо ни гутуˈвали // тиˈке ни ˈбуло / йак тиˈперка // ˈдали гуˈрʹіўки / хлʹіп / часˈник / і де ше шо ˈкапку звaˈрили і ˈбило ўсʹо // ˈтійі / жо ˈйаму куˈпали / ˈдейакʼі бˈлисʹкʼі // тиˈке ни ˈбуло / йак тиˈпер на ˈпохорон гуˈтуйут (Зл)

Та то ў ˈпершу ˈчергу но заˈходʹіт / сʹіˈдайут за стіў / биˈрут часˈник / зʹіˈдайут часˈник (ВБ)

Дутиˈпер ми даˈйем чисˈнак // чисˈнак ˈперший / ˈзара но сʹіˈдайут за стіл / пуˈмолʹітсʹі / даˈйут ˈзара / рузрʹіˈзайут чисˈник // так / на куˈсочки маˈленʹкʼі і ˈкожній си биˈре чисˈник (Зв)

Назви їжі, яку несуть у поминальні дні на могили померлих родичів

етнографічне: Ў нас ше на Рʹіздˈво неˈсут на грʹіб merˈлим ˈ**кутʹу** / йаˈлиночку сˈтаўлʹат і ˈкажут: «ўстаˈваї / спожиˈваї» // ˈнашʼі ˈдʹіти ноˈсили ˈдʹідови: «пˈробуйте / ˈдʹіду / куˈtʹу» (Кт)

ˈПаски / хˈлʹіба / і колбаˈси / і йаїˈце // йа ї саˈма ˈходжу (Ср)

Ну і ˈзарас ˈносʹіт // во ˈйапка во / на Сˈпаса тиˈпер во но ˈйапко посʹўйаˈтили / сˈлиўку / їшли і пукˈлали ˈйапко і гˈрушку / і сˈлиўку // […] а тиˈпер во так во на Сʹўйаˈтиї ˈвечир ниˈсут / ниˈсут во так / ˈможи / цуˈкерки аˈбо там йаˈкʼісʹ пиˈченʹі шосʹ тиˈке во (ВБ)

НАЗВИ КУХОННОГО НАЧИННЯ

Назви для маснички, її частин

Мас|ничка

Ву|на |була та|ка во |вузка / та|ка ви|сока / |мала та|кий вирх|н′ек і ў тім вирхн′е|ку ву|на с′і запи|хала в |туйу мас|ничку / а |мала пусере|дин′і во та|кий тої вирх|н′ек буў к|руглий / а ту |мала дин|ци / а ў тім дин|ц′у |била |д′ірка // |била та|ка коло|тоўц′а з д′ір|ками і так с′і ру|било // маў вирх|н′ек і коло|тоўц′а / і так ро|било |масло (Кр)

|Майемо та|ку мас|ничку / |лийем ў мас|ничку // йа |нин′і х|т′іла ру|бити і ми вирх|н′ак с′і ру|с:ипаў // йа |ладила / |ладила і з|ладила // то верхн′а|чок / а ту|ди йе та|ке |палка і |колесо / то с′і нази|вайе гаджи|ло / а ту йе мас|ничка і тала|пу / тала|пу і ўс′о / і |буде |масло (Мн)

Та во мас|ничка йе дириў|л′ен:а / а там на три |л′ітри / там с′і л′:е сми|тану і йе ти|ка коло|тушка і |боўтайес′і / |боўтайе і |масло с′і |робит (Пр)

Масли|чина

|Мали ти|к’і масли|чини ма|л′і руч|ні // ну во ти|койі во висо|ти / ву|на |була дереў|йана / ту уб|руч буў / а кулу|тіўка та|ка |була / жи |мала |д′ірки ў|с′уди пусере|дин′і // і тим ру|били |масло (Пдл)

|Боден′ка

То |була ти|ка пу|суда дириў|йена / то нази|вали |боден′ка // та|койе / йак |д′ішка / ву|зон′койе // і |була там ти|ка кулу|тіўц′і // і то тим зби|вали так во // |поки с′і |масло ни зру|било (Плн)

Назви відра

Ко|ноўка

|Коноўки ни|ма // |конуўка — то |була дириўйана пу|суда / ти|ка |доўга з йід|ним |вухом / йу|го с′і б|рало во так і ху|дилос′і пу |воду і с′і |несло |воду ў тім // то ко|ноўка (Кнв)

ˈКонуўка

ˈБили во кунуўˈки за ˈПолʹшчʼі таˈкʼі дириўˈйенійі / виˈсокʼійі / низˈкʼійі // то нуˈсили ў ті ˈконуўцʹі на ˈполи ˈводу ˈженʹцʹім / би ˈзимна ˈбила // на ті конуўˈки ˈбили / йак на Йурˈданʹ сўйаˈтили ˈводу ў ˈберезі / ті конуўˈки зачиˈрали ˈводу куˈлисʹ // вуˈни тиˈкʼі ˈбили виˈсокʼійі / а ту ˈбила таˈка ˈручка дириўˈйена // йідˈна ˈдошка ˈбула тˈрошка ˈдоўша вʼід ˈтойі ˈконуўки і ˈмала дʹіˈру / ˈжиби ˈможна ˈбило нуˈсити (Прд)

Коˈноўка / вʼідˈро

етнографічне: То ˈбуло нʹіж привʼиˈзали вʼіˈнец // воˈна сиˈдʹіла на ˈподушцʹі і на вʼідˈрʹі // на коˈновцʹі воˈда / ˈжоби ˈбула боˈгачка // туˈди / йак йу зˈлʹізла з ˈтого / туˈди ше ту ˈводу ˈвилʹили за неў до воˈрʹіт // йак йу йшла в сеˈло / жиˈби так йі сʹі ˈвело / йак з воˈди (Мк)

Видˈро

етнографічне: Таˈкуˈкʼібаўку залоˈжили йу по вʼісʹіˈлʹу / триˈвели йі / посаˈдили йі на видˈро / на видˈро йі посаˈдили // і воˈна сʹіˈдʹіла // чʼіˈпец таˈкʼиї буў // воˈна сʹіˈдʹіла / і на тʹім видˈрʹі залоˈжили йі ту ˈкʼібаўку і таˈкʼий чʼіˈпец // воˈна таˈка ˈбила / моло ˈдицʹи ˈбила йуж (Пдг)

Вʼідˈро

етнографічне: Сʹіˈдала воˈна / сˈтавили вʼідˈро з воˈдойу / ˈподушку на вʼідˈро з воˈдойу // сʹіˈдала на ту ˈподушку / там сестˈра чи хто там розплʹіˈтала ˈкосу //. ˈлʹуди ˈйшли / тиˈпер триˈвитуйут / даˈйут в конˈвертах / а тоˈдʹі так по воˈлосʹу гˈрʹішми і кˈлали йі ту на (*поділ*) // то йак йі прибиˈрали // то пʼізˈнʹіше то триˈвитували / а ˈранʹіше ˈмусʹіў ˈкождиї ту погˈладити гˈрʹішми по воˈлосʹу (Зв)

Назви посудини для зберігання молока

Пˈлʹашка / гурˈнец

Ну / наприˈмʼір / купуˈвали таˈкʼі пˈлʹашки / жу ўпусˈкали ў сˈтуднʹу / шуˈби вʼідсˈтойаласʹі смиˈтана // вуˈна ˈмайе таˈкого шкла куˈсок і таˈке спусˈкати мулуˈко / а

пу[ˈ]том с[ˈ]тавили ў ба[ˈ]н′ак а[ˈ]бо ў гур[ˈ]нец // йа ше [ˈ]майу у[ˈ]дин гур[ˈ]нец стару[ˈ]давн′ій / йу л′і[ˈ]та [ˈ]майе // в’ін [ˈ]майе [ˈ]б’іл’ше / йак пйади[ˈ]с′ет [ˈ]рок’іў // ше [ˈ]добриї / ше го три[ˈ]майу (Кр)

Назва дерев’яної дійниці

Ск’і[ˈ]пец

Ск’і[ˈ]пец дириў[ˈ]л′ен:иї // а во ти[ˈ]киї ск’і[ˈ]пец зру[ˈ]били / ў[ˈ]коло з [ˈ]дерева [ˈ]доски / а [ˈ]потім [ˈ]мало ту / де с′і три[ˈ]мало / [ˈ]мало ти[ˈ]кої [ˈ]вухо // за то [ˈ]вухо с′і б[ˈ]рало і [ˈ]неслос′і ду с[ˈ]таїні (Пр)

Назви ночов

[ˈ]Нецки

То так [ˈ]било: [ˈ]р′ізаў [ˈ]дерево бис поло[ˈ]вину // ту[ˈ]ди то г[ˈ]лобали і ро[ˈ]били то ти[ˈ]ке / йак ко[ˈ]рито поро[ˈ]с′ату / [ˈ]али т[ˈ]роха / йак хто чи [ˈ]б’іл′ше / чи [ˈ]менче // і то [ˈ]било // то с′а м’і[ˈ]сило (Вр)

етнографічне: Г[ˈ]рош’і ў ті [ˈ]нецки к[ˈ]лали / г[ˈ]рош’і/ [ˈ]шоби та ди[ˈ]тина [ˈ]била ба[ˈ]гата // на ш[ˈ]част′а шос′ да[ˈ]вали ди[ˈ]тин′і там до [ˈ]того [ˈ]першого [ˈ]купе[и]л′у (Трн)

Ко[ˈ]рито

То та[ˈ]к’і ко[ˈ]рита бу[ˈ]ли// [ˈ]ван:іў ни [ˈ]було// то [ˈ]л′іпше/ йак [ˈ]ван:а/ бо то[ˈ]му шо то бу[ˈ]ло ни хо[ˈ]лодне [ˈ]дужи (Стр)

Назва ополоника

Ва[ˈ]решка

То йе дереў[ˈ]йана / но / йак [ˈ]лошка / і[ˈ]но та[ˈ]ка ве[ˈ]лика // а ко[ˈ]лис′ [ˈ]нейу [ˈ]бул′бу туўк[ˈ]ли / ўс′о [ˈ]нейу ру[ˈ]били і шос′ ти[ˈ]ке во [ˈ]б’іл′ше / то ўс′о [ˈ]було то дереў[ˈ]йани / то ти[ˈ]ке/ йак ска[ˈ]зати / йак ви[ˈ]лика [ˈ]лошка / та[ˈ]ка дереў[ˈ]йана / з[ˈ]найеш / йак ча[ˈ]сом ма[ˈ]л′ована і та[ˈ]киї то ти[ˈ]киї г[ˈ]рубиї / о ти[ˈ]киї во[ˈ]во тої йі[ˈ]йі тої дир[ˈ]жак і ву[ˈ]на та[ˈ]ка ви[ˈ]лика / о / та то та[ˈ]ка во о // і тим наби[ˈ]рали і ўс′о // а пиру[ˈ]ги / йак ва[ˈ]рили / ту вит′а[ˈ]гали / [ˈ]мали ти[ˈ]ку [ˈ]тожи ва[ˈ]решку / [ˈ]али д′ір[ˈ]ки [ˈ]були прус[ˈ]вердлин′і / а бу ву[ˈ]но с′т′і[ˈ]кало (Пт)

Назви колотівки

Кулу|тушка

|Била ти|ка дириў|л′ен:а і |мала пйет′ ти|ких кол′у|чок і роско|лочувалос′і // а ти|пер йе жи|л′ізна (Пр)

Коло|т′ушка

етнографічне: А |потім йак прийі|ж:айут / йак вже |заїдут за стіл / а |потім |мама йде зн′і|мати (*фату*) — чи свек|руха / чи |мама / до ко|го при|йіхали // і шо ме|н′і об’і|ц′айеш? // і об’і|ц′айі // ну там фс′о об’і|ц′айе / об’і|ц′айе / шо об’і|ц′айе / |але л′у|бов і з|году то |майе / то ос|тан′: е с|лово |майе |бути |мамине // |але зн′і|майе — коло|т′ушка / дереў|йана |ложка (Пт)